Mesnevî-i Şerîf Şerhi

II. CİLT

KİTABEVİ • 265 - 2

Kapak
Sabahattin Kanaş
İç Düzen
Ali Çiftçi
Baskı ve Cilt
Bayrak Matbaası
Küçük Ayasofya Cad.Yabacı Sok. 2/1
Sultanahmet - İstanbul

İstanbul, Ekim 2005

2. Baskı

ISBN 975-6403-62-4(Tk. No)
ISBN 975-6403-64-0(2. Cilt)

 Çatalçeşme Sk. No: 54/A Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: (0212) 512 43 28 -511 21 43 • Faks: 513 77 26

Mevlânâ Celâleddin Rûmî

Mesnevî-i Şerîf Şerhi

II. CİLT

Tercüme ve Şerh
AHMED AVNİ KONUK

Bu Cildi Yayına Hazırlayanlar
Dr. Selçuk Eraydın - Prof. Dr. Mustafa Tahralı

Yayın Koordinatörü
Prof. Dr. Mustafa Tahralı

KİTABEVİ

Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin İkinci Cildinin Fihristi

قصهء پیر چنگی که در عهد امیر المؤمنین
عمر رضی الله عنه در روز بی نوایی از بهر خدا در گورستان چنگ می زد

Emîrü'l-Mü'minîn Ömer (r.a.) ahdinde, çalgıcı ihtiyarın kıssasıdır ki, maîşetsiz kaldığı gün kabristanda Allah için çalgı çalıyordu

آن شنیدستی که در عهد عمر   بود چنگی مطربی با کر و فر

1941. *Onu işittin mi ki, ahd-i Ömer'de letâfetli ve revnaklı çeng çalan bir mutrıb var idi.*

بلبل از آواز او بیخود شدی   یك طرب ز آواز خویش صد شدی

1942. *Bülbül onun sesinden kendinden geçti; onun güzel sesinden bir tarab, yüz olurdu.*

مجلس و مجمع دمش آراستی   واز نوای او قیامت خاستی

1943. *Onun nefesi meclisi ve cem'iyyeti süsler idi; ve onun nağmesinden kıyâmet kopardı.*

همچو اسرافیل کآوازش بفن   مردگانرا جان در آرد در بدن

1944. *İsrâfîl gibi ki, onun sesi san'atla ölüler için bedene cân getirir idi.*

یا رسائل بود اسرافیل را　　　　کز سماعش پر برستی فیل را

1945. *Yâhut İsrâfîl'in risâleleri idi ki, onun semâ'ından filin kanadı biter idi.*

"Yâ resâil" ta'bîrinde şurrâhı kirâmın ihtilâfı vardır ki, kimi "yâr" ve "sâil" i'tibâr etmiş ve tekellüf ile ma'nâ vermiştir; kimi "yâ" ve "resâil" i'tibâr edip, resâilin ma'nâsında tekellüf etmiştir. Fakîre göre külfetsiz olarak anlaşılan ma'nâ: "Yâhud bu çalgıcının nağmeleri Hz. İsrâfîl'in risâleleri idi. Ya'nî çalgıcının her bir nağmesi, İsrâfîl'in ervâha bir nefhası idi" demek olur. Zîrâ resâilin müfredi, risâledir ve risâle lügatte haber göndermek ve haber vermektir; ve mûsikînin negamâtı da pek çoktur. Binâenaleyh burada resâilin cemi' olarak isti'mâl buyrulması yerindedir. Ve "yâ" terdîd içindir. Nitekim ya şöyle veya böyle deriz.

Yukarıdaki beyitte çalgıcı İsrâfîl'in kendisine teşbîh buyrulmuş idi; bu beyitte de İsrâfîl'in kendisine değil, habercisine teşbîh buyrulmuştur. Hulâsa-i ma'nâ budur: "Yâhut çalgıcı, İsrâfîl'in kendisine müşâbih değil, onun nağmeleri, İsrâfîl'in risâleleri ve habercileri idi ki, o nağmelerin istimâ'ından filin kanadı çıkardı; ya'nî sikālet-i tab'ları fil gibi olup yerinden güç kımıldayan kimseleri vecde getirir idi."

سا زد اسرافیل روزی ناله را　　　　جان دهد پوسیدهٔ صد ساله را

1946. *Bir gün İsrâfîl nâlesini yapar; yüz yıllık çürümüşe can verir.*

İsrâfîl (a.s.) ba's gününde sûrunu üfürür; birçok yıllar yer altında kalmış ve çürümüş olan ölülere tâze can verir.

انبیارا در درون هم نغمهاست　　　　طالبانرا زان حیات بی بهاست

1947. *Enbiyânın içinde de nağmeler vardır; tâliblere ondan bahâsız hayât vardır.*

Ya'nî enbiyâ-yı izâm hazerâtının ervâh-ı mukaddeselerinin dahi negamât-ı latîfeleri vardır ki, onlar hakāyık ve maârif-i ilâhiyyedir; ve bu maârif-i ilâhiyyenin tâliblerinin ervâhı, onlardan bahâ yetişemiyecek derecede hâl sâhibi olur.

نشنود آن نغمها را گوش حس　　　　کز ستمها گوش حس باشد نجس

1948. *His kulağı o nağmeleri işitmez; zîrâ his kulağı sitemlerden necis olur.*

Enbiyânın o nağmeleri, ervâh-ı mukaddeselerinin negamâtı olup tâlibler onları rûhlarının sem'iyle işitirler ve bunlar his kulağının işitemiyeceği derecede latîf füyûzatdır. Meselâ peygamberler bir ma'nâyı harf ve savt libâsına giydirip meydana çıkarırlar. His kulağı bu elfâzı işitir; fakat rûhunun kulağı tıkalı ise, o lafızdan murâd olan ma'nâ rûhuna nüfûz edemez. His kulağı hakîkatden nisbet-i bu'd ile mülevves olduğundan, bu letâifi rûha ifâzadan pek uzaktır.

نشنود نغمهء پری را آدمی   که بود ز اسرار پریان اعجمی

1949. *Perînin nağmesini âdemî işitemez; zîrâ perîlerin esrârından a'cemîdir.*

Enbiyânın vücûdları, âlem-i şehâdetden olduğu ve âlem-i şehâdet de his kulağı fa'âl bulunduğu halde enbiyânın nağmelerinin işitilmemesi nasıl olur der isen, cevâben deriz ki: Vücûdları âlem-i şehâdetde havâ ile harâretden terekküb eden cinnîlerin nağmelerini insanlar his kulağı ile işitemiyorlar; zîrâ cinnîlerin esrârına yabancıdırlar ve onların cinsinden değildirler. İnsanların vücûdu kesîf ve cinnîlerin vücûdları latîfdir; kesîf kesîfi ve latîf latîfi idrâk eder.

گرچه هم نغمهء پری زین عالمست   نغمهء دل برتر از هر دو دمست

1950. [1922] *Vâkıâ perînin nağmesi de bu âlemdendir; gönlün nağmesi ise her iki nefesden âlîdir.*

Ya'nî cinnîlerin vücûdları ve nağmeleri de âlem-i şehâdetdendir; böyle iken his kulağı ile idrâk olunamaz. Gönlün nağmesi ise latîf olan cinnîlerin nağmelerinden daha latîf olduğundan, gerek insanların ve gerek cinnîlerin nağmelerinden daha âlîdir. Zîrâ cins, ancak kendi cinsini idrâk eder.

که پری و آدمی زندانیند   هر دو در زندان این نادانیند

1951. *Zîrâ perî ve âdemî zindâna mensûbdurlar; her ikisi bu câhillik zindânı içindedirler.*

Ya'nî insân, âlem-i kesâfet içinde mahbûsdur ve ancak bu âlemin ahvâline vâkıfdır; ve âlem-i letâfetden câhildir. İşte bu cehli sebebiyle âlem-i letâfetden olan cinnin vücûdunu ve onun mâfevkı olan âlem-i melekût ehlini inkâr ederler. Ve cin tâifesi de kezâlik kendi âlemlerinde mahbûsturlar ve kendi vücûdlarının mâfevkı olan âlem-i letâfeti bilemezler.

معشر جن سورهء رحمن بخوان — تستطيعوا تنفذوا را باز دان

1952. *Sûre-i Rahmân'da ma'şer-i cinni oku. "Testetîû tenfüzû"yü açık bil!*

Ya'nî sûre-i Rahmân'da vâki' olan يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَ الْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ اِلَّا بِسُلْطَانٍ (Rahmân, 55/33) ya'nî " Ey cin ve ins tâifesi; eğer muktedir iseniz, göklerin ve arzın aktârından çıkınız; hayır çıkamazsınız; ancak kuvvet ile çıkarsınız" âyet-i kerîmesini oku ve âlem-i kesâfetden olan semâvât ile arzın etrâfından dışarıya, ya'nî âlem-i letâfete çıkılamıyacağını ve çıkılmak için mutlakā o mertebe-i letâfeti ihrâz etmek lâzım geleceğini bil!

نغمهای اندرون اولیا — اولا گوید که ای اجزای لا

1953. *Evliyânın bâtınlarının nağmeleri, evvelâ derler ki: Ey "lâ"nın cüz'leri!*

"Lâ" dan murâd vücûd-ı izâfî ve madde âlemidir ki, onlar sabun köpüğü gibi bir nümâyişden ibâret olup hakîkatde yokturlar; ve vücûd-ı insân bu âlem-i maddiyyâtın cüz'leridir.

هین ز لای نفی سرها برزنید — این خیال و وهم یك سو افکنید

1954. *Âgâh olun, "lâ"yı nefyden başları yukarı kaldırın; bu hayâli ve vehmi bir tarafa bırakın!*

Menfî olan "lâ"dan, ya'nî vücûd-ı izâfî âleminden başınızı yukarı kaldırınız; ve bu âlem içinde müstağrak olup kalmayınız. Hayâl ve vehimden ibâret olan bu maddiyyât ve keserâtı bir tarafa bırakınız; hakîkî varlığa teveccüh ediniz.

ای همه پوسیده در کون و فساد — جان باقی تان نروييد و نزاد

1955. *Ey hep kevn ü fesâd içinde çürümüşler; sizin bâkî olan canınız bitmedi ve doğmadı.*

Ey şânı kevn ü fesâddan ibâret olan âlem-i maddiyyâtın cüz'leri bulunan nâkıs insanlar; siz âleme rûh-i hayvânî ile geldiniz ve bu rûh-ı hayvânînin ahkâmı altında çüyürüp zebûn oldunuz. Sizin bu rûh-ı hayvânîniz, henüz bâkî olan rûh-ı izâfî mertebesine terakkî etmedi ve cesed-i kesîfiniz de henüz doğmadı.

گر بگویم شمهٔ زان نغمها   جانها سر بر زنند از دخمها

1956. *Eğer o nağmelerden bir şemme söylersem, canlar kabirlerden baş kaldırırlar.*

Eğer evliyâ-yı kirâmın bâtınındaki nağmelerden biraz bahs edecek olursam, kabre müşâbih olan cesetlerde ölüler gibi hareketsiz bulunan ervâh baş kaldırıp vecde gelirler idi.

گوش را نزدیك كن كان دور نیست   لیك نقل آن بتو دستور نیست

1957. *Kulağını yaklaştır ki, o uzak değil; fakat onun sana nakline izin yoktur.*

Rûhunun kulağını yaklaştır ki, o nağmeler karşındadır, uzak değildir; ve benim rûhumdan, senin rûhuna intikāl eder. Fakat elfâz ile his kulağına nakle, izn-i ilâhî yoktur; çünkü his kulağı yanlış anlar ve bundan dalâlet ve şaşkınlık hâsıl olur.

هین كه اسرافیل وقتند اولیا   مرده را زیشان حیاتست و نما

1958. *Âgâh ol ki, evliyâ vaktin İsrâfîl'idirler; ölülere onlardan hayât ve nemâ vardır.*

جان هر یك مرده اندر گور تن   می جهد ز آواز شان اندر كفن

1959. *Her bir ölünün cânı, ten mezarı içinde, kefende onların âvâzından sıçrar.*

گوید آن آواز ز آنها خود جداست   زنده كردن كار آواز خداست

1960. [1932] *Der ki: O sadâ muhakkak onlardan ayrıdır; diri etmek, Hakk'ın sadâsının işidir.*

Evliyânın negamât-ı rûhundan dirilip cesed-i kabrinden baş kaldıran kimse der ki: Beni dirilten bu ses, muhakkak sûret-i müteayyine sâhibi olan bir mahlûkun sesinden başka bir sestir. Zîrâ ölüyü diriltmek bî-harf ü savt olan Hakk'ın sadâsının işidir.

ما بمردیم و بكلی كاستیم   بانگ حق آمد همه بر خاستیم

1961. *Biz öldük ve külliyyen eksildik; Hakk'ın sadâsı geldi, hep kalktık.*

Bu beyt-i şerîfde, Cenâb-ı Pîr kendi zât-ı şerîflerine işâret edip buyururlar ki: Bizim negamât-ı rûhumuz ile dirilen sâlikler, bizim seslerimizi hakîkat ci-

hetinden Hakk'ın sesi bilirler. Zîrâ biz öldük; bizim bizliğimiz kalmadı, mertebe-i beşeriyyetimiz eksildi; bî-harf u savt hitâb-ı Hakk'ı işittik; vücûd-ı abdânîden fânî olduktan sonra, vücûd-ı hakkānî ile dirilip kalktık.

بانگ حق اندر حجاب و بی حجیب   آن دهد کو داد مریم را ز جیب

1962. *Hakk'ın hitâbı, hicâb içinde ve hicâbsız onu verir ki, onu cebinden Meryem'e verdi.*

Ya'nî "fenâ-yı küllî" içinde bulunan kâmillere Hak Teâlâ hitâb eder. Bu hitâb iki sûretle vâki' olur. Ya ikilik perdesi olmaksızın doğrudan doğruya harf ve savtın dahli olmaksızın vâki' olur; veyâ ikilik perdesi arkasından zâhir olur; ve ikilik perdesi arkasından zuhûru budur ki: Yâ âlem-i misâlde mütemessil olan melek vâsıtasıyla olur, Hz. Cibrîl'in temessülen Kur'ân'ı inzâli gibi; ve Hz. Meryem (aleyhe's-selâm)a mütemessilen zuhûr eden Hz. Cibrîl'in nefh ile sûret-i Îsâ (a.s.)ı inzâli gibi; veyâhud her hangi bir ma'nâ, âlem-i misâlde kendisine bir sûret-i münâsibeye girip görünür. Âlem-i ma'nâda ilmin süt sûretine temessülü gibi. Hicâbsız olan hitâb-ı ilâhî zevkî ve vicdânî olduğundan, söylemek ve yazmak ile ta'rîf olunamaz.

ای فنا تان نیست کرده زیر پوست   باز گردید از عدم ز اواز دوست

1963. *Ey kimseler ki fenâ, sizi post altında yok etmiştir; ademden, dostun âvâzından rücû' ediniz!*

"Fenâ"dan murâd, fânî olan taayyünât âlemidir. "Post"dan murâd taayyünât-ı âlemden birer cüz' olan ecsâd-ı beşeriyyedir. "Yok etmek"ten murâd, mertebe-i insâniyyede tahakkuk edemeyip hayvâniyyet derekesinde kalmaktır. "Ademden rücû'"dan murâd, mertebe-i hayvâniyyeden insâniyyet mertebesine gelmektir. Zîrâ insan sûretinde iken, hayvâniyyetde kalmak, yok olmaktır. Ve bu derekeden insâniyyete gelmek rücû'dur. "Dostun sesi"nden murâd, kâmilin sözleri ve da'vetidir; zîrâ kâmilin lisânı, lisân-ı Hak'dır. Nitekim hadîs-i şerîfde ان الله يقول الحق على لسان عبده ya'nî "Muhakkak Allah Teâlâ kulunun lisânı üzerinde söyler" buyrulur.

Hulâsa-i ma'nâ şudur: "Ey kimseler ki, fânî olan bu suver-i âlem, sizlerin insanlığınızı ecsâm-ı kesîfe altında yok etmiştir; ve hayvâniyyet derekesine düşürmüştür. İnsân-ı kâmil lisânından Hakk'ın da'vetini işitip henüz sizde olmayan insanlık mertebesine rücû' ediniz."

مطلق آن آواز خود از شه بود   گرچه از حلقوم عبد الله بود

1964. *Her ne kadar Allah'ın kulunun boğazından ise de, mutlak o ses, muhakkak şâhdan olur.*

O da'veti mutazammın olan ses, her ne kadar sûretde Allah'ın kulları olan enbiyânın ve onların vârisleri olan evliyânın boğazlarından ve hançerelerinden zâhir olur ise de, onlar Hakk'ın âleti mesâbesinde olduklarından, o sesler mutlakā şâh-ı hakîkî olan Allah Teâlâ Hazretleri'nin sesidir.

گفته او را من زبان و چشم تو   من حواس و من رضا و خشم تو

1965. *Ona demiştir ki: Ben senin lisânın ve basarınım; ben senin havâssin ve ben rızân ve gazabınım.*

رو كه بى يسمع و بى يبصر توئى   سر توئى چه جاى صاحب سر توئى

1966. *Yürü ki, benimle işitir ve benimle görür olan sensin. Sır sensin; ne yeri vardır? Sâhib-i sır sensin.*

Yukarıdaki beyit ile bu beyt-i şerîf لا يزال عبدى يتقرب الى بالنوافل حتى احبه فاذا احببت كنت له سمعا و بصرا و لسانا و يدا فبى يسمع و بى يبصر و بى ينطق و بى يبطش ya'nî "Kulum, ben onu sevinceye kadar, nevâfil ile dâimâ bana yaklaşmakda olur. Vaktâki ben onu severim; ben onun sem'i ve basarı ve lisânı ve eli olurum. Binâenaleyh benim ile işitir ve benim ile görür ve benim ile söyler ve benim ile tutar" hadîs-i kudsîsinin meâl-i şerîfidir. Ve bu beyt-i şerîfin ikinci mısrâ'ında da الانسان سر من اسرارى ya'nî "İnsan, benim sırlarımdan bir sırdır" hadîs-i kudsîsine işâret buyrulur. Ve abdin Hakk'a takarrubu iki vech ile olur: Birisine "kurb-i nevâfil" derler. Bu mertebede Hak, abdin bâtını ve abd, Hakk'ın zâhiri olur. Ve diğerine "kurb-i ferâiz" derler. Bu mertebede de Hak abdin zâhiri ve abd, Hakk'ın bâtını olur. Ve ta'bîr-i dîger ile "kurb-i nevâfil"de abd, Hakk'ın âleti; ve "kurb-i ferâiz"de Hak, abdin âleti olur. Onun için bu merâtibe işâreten kâmillerden birisi demiştir ki: "Şimdiye kadar Hak dedi, ben yaptım; bundan sonra ben söylerim, Hak yapar."

Bu îzâhdan anlaşılır ki, beyt-i şerîfin birinci mısra'ında "kurb-i nevâfil"e ve ikinci mısra'ında hem "kurb-i nevâfil"e ve hem de "kurb-i ferâiz"a işâret buyrulmuş olur. Zîrâ "kurb-i nevâfil"de Hak, abdin bâtını olunca abd sâhib-i sır olur; ve "kurb-i ferâiz"de abd Hakk'ın bâtını olunca, kendisi Hakk'ın sırrı olmuş olur.

چون شدی من كان لله از وله   من ترا باشم كه كان الله له

1967. *Vaktâki sen hayretden Allah için olan kimse oldun; ben de senin için olurum; zîrâ* كان الله له *(kânallâhu lehû)dur.*

Bu beyt-i şerîfde من كان لله كان الله له Ya'nî "Kim ki Allah için oldu; Allah da onun için olur" hadîs-i şerîfinin ma'nâsı beyân buyrulur.

Ya'nî "Ey abdim, mâdemki sen sıfât-ı nefsâniyyeni benim yolumda fedâ ettin; ve benim için enâniyyet-i mevhûmeni kurbân ettin; ve benim Zât ve sıfât-ı azîmü'ş-şânımın muvâcehesinde hayretde kaldın; ben de vücûd-ı hakkānîm ile senin vücûd-ı abdânîni setr ettim ve kâmilen senin için oldum."

گه تویی گویم ترا گاهی منم   هر چه گویم آفتاب روشنم

1968. *Sana gâh sensin ve gâh benim derim. Her ne dersem, ben parlak güneşim.*

Senin taayyünün ve sûretin cihetinden ba'zan sana abdim derim; ve bâtının ve hakîkatin cihetinden de ba'zan sana, benim derim. Sana ister "sensin" diyeyim ve ister "benim" diyeyim, her ne dersem, ben âlem-i vücûdda parlak bir güneşim; zîrâ senin taayyünün ve sûretin dahi, sıfât ve esmâ-i ilâhiyyem hasebiyle merâtibe tenezzülden hâsıl olmuştur ve cemî'-i mevcûdât bir parlak güneş gibi olan benim varlığımdan ibâretdir.

هر کجا تا بم ز مشکات دمی   حل شد آنجا مشکلات عالمی

1969. *Bir dem senin mişkâtından her nereye parlarsam, ehl-i âlemin müşkilâtı orada halloldu.*

"Mişkât" duvar içinde kandîl veyâ lamba koydukları mahalle derler. Bundan murâd cemî'-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin mazharı olan insân-ı kâmilin kalb-i şerîfidir. Ve bu zât-ı şerîf âlemde vâhidü'z-zamân olup, hakîkat-ı muhammediyyeyi hâmildir. Bilcümle ehl-i âleme füyûzât-ı ilâhiyye, onun kalb-i şerîfinden tevzî' olunur. Ona "kutbu'l-aktâb" dahi derler. Şecere-i kevnin semere-i yegânesidir.

"Parlamak"dan murâd feyz-i mukaddestir; zîrâ feyz-i ilâhî iki nevi'dir. Birisine "feyz-i akdes", diğerine "feyz-i mukaddes" derler. Feyz-i akdes ile bilcümle eşyânın hakāyıkı ilm-i ilâhîde sâbit olur; ve feyz-i mukaddes ile bu

"Şem'-i cân"dan murâd, (s.a.v.) Efendimiz'dir; zîrâ kendileri "ebu'l-ervâh"dır ve bilcümle ervâh ondan inşiâb etti.

Ya'nî sen, nûr-i hidâyetini ister doğrudan doğruya canların şem'i olan risâlet-penâh Efendimiz'den al, ister ondan sonra gelen, onun vârislerinden al, hiçbir fark yoktur.

خواه بین نور از چراغ آخرین خواه بین نورش ز شمع غابرین

1979. *Nûru ister sonraki çerâğdan gör; ister onun nûrunu geçmişlerin şem'inden gör!*

Ya'nî feyz-i ilâhîyi ister en sonra âlem-i taayyünde zâhir olan insân-ı kâmilden gör; ve ister o feyzi bu âlem-i taayyünden intikāl etmiş olan kâmillerden gör! Meselâ Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimiz, bu âlem-i taayyünde değildirler; fakat onların her zamanda halîfeleri ve kendi nûrlarından ve feyizlerinden parlayan vârisleri vardır. İster bu feyzi bu *Mesnevî-i Şerîf* vâsıtasıyla onlardan al; ister vârisî olan zâtdan al, müsâvîdir.

در معنیٔ حدیث ان لربکم فی ایام دهرکم نفحات
الا فتعرضوا لها

"Muhakkak Rabb'inizin, sizin dehrinizin günlerinde kokuları vardır. Âgâh olun, onlara teveccüh edin!" hadîs-i şerîfinin ma'nâsı hakkındadır

گفت پیغمبر که نفحتهای حق اندرین ایام می دارد سبق

1980. [1951] *Peygamber (a.s.) buyurdu ki: Hakk'ın nefhaları bu günler içinde yarış ediyor.*

Ya'nî Hakk'ın füyûzât-ı ilâhiyyesi ve hidâyetiyle olan tecelliyât-ı rabbâniyyesi, Hâtem-i enbiyâ Efendimiz'in zamân-ı saâdetlerinde ezmine-i sâireden daha ziyâde olduğuna işâret buyrulur.

گوش و هش دارید این اوقات را　　　در ربایید این چنین نفحات را

1981. *Bu evkāta kulak ve akıl tutunuz; böyle nefhaları kapınız!*

نفحه آمد مر شمارا دید و رفت　　　هر کرا می خواست جان بخشید و رفت

1982. *Nefha size geldi, gördü ve gitti. Her kimin için dilediyse can bağışladı ve gitti.*

Hakk'ın nefhası olan kâmil geldi ve sizi gördü; ba'dehû âlem-i taayyünden çıkıp gitti. Ezelde her kimin saâdetden nasîbi var ise, onun rûh-ı hayvânîsini rûh-ı izâfîye tebdîl etti de öyle gitti.

نفحهء دیگر رسید آگاه باش　　　تا ازین هم وا نمایی خواجه تاش

1983. *Âgâh ol, bir nefha daha erişdi; hâce-taş nihâyet bundan dahi geri kalmıyasın.*

Nefha-i ilâhî olan insân-ı kâmilin birisi gitti, diğeri geldi; geçip gidenin farkına varmadın ve istifâde edemedin; bâri bu gelenden istifâde et ve istifâdeden mahrûm olma, ey kapı yoldaşı!

Cenâb-ı Pîr bu beyt-i şerîf ile kendi zât-ı şerîflerine işâret buyururlar. Nitekim *Dîvân-ı Kebîr'* lerindeki şu beyt-i şerîfleri bu ma'nâyı müeyyeddir.

بگشادند و خزینه همه خلعت پوشید　　　مصطفی باز بیامد همه ایمان دارید

Nazmen tercüme:

"Açtılar kenz-i füyûzu olunuz hil'at-pûş
Mustafâ geldi yine, cümleniz îmân ediniz!"

جان ناری یافت زو آتش کشی　　　جان مرده یافت از وی جنبشی

1984. *Nârî olan can ondan ateş söndürücülük buldu. Ölü can ondan hareket buldu.*

Gazab ve şehvet ateşlerini hâvî olan rûh-ı hayvânî, o kâmilden bu ateşlerin söndürücülüğünü buldu ve hissetti. Rûh-ı hayvânînin taht-ı kahrında ölü gibi hareketsiz kalmış olan rûh-ı izâfî ve insânî, o kâmilin nefhasından harekete geldi ve dirildi.

جان ناری یافت از وی انطفا　　　مرده پوشید از بقای او قبا

1985. *Nârî olan can, ondan intıfâ buldu; ölü onun bakāsından kabâ giydi.*

hakāyıkın îcâbâtı, âlem-i taayyünâtda vücûd bulur. Ve bu feyz-i mukaddese âlem-i taayyünâtda kutbu'l-aktâbın mişkât-ı kalbi vâsıta olur; çünkü bu zât-ı şerîf yeryüzünde halîfe-i Hak'dır.

ظلمتی را کافتابش بر نداشت   از دم ما گردد آن ظلمت چو چاشت

1970. *O karanlığı ki, onu güneş kaldıramadı, o zulmet bizim nefsimizden kuş-*
[1942] *luk vakti gibi olur.*

هر کجا تاریك آمد نا سزا   از فروغ ما شود شمس الضحی

1971. *Her nereye ki, nâ-sezâ bir karanlık geldi; bizim ziyâmızdan kuşluk vaktinin güneşi olur.*

Ya'nî güneş maddî ve zâhirî karanlığı kaldırır ise de, ma'nevî zulmetleri kaldıramaz. Biz onu, ey halîfem, senin mişkât-ı kalbinden aksettirdiğimiz şems-i hidâyetimiz ile kaldırır ve o ma'nevî karanlığa ma'rûz kalan kalbleri, kuşluk vakti gibi nûrânî bir hâle getiririz.

آدمی را و بخویش اسما نمود   دیگرانرا ز آدم اسما می گشود

1972. *Âdem'in kendisine ve benî-âdeme esmâyı gösterdi; ve başkalarına Âdem'den esmâyı açtı.*

Ya'nî ahsen-i takvîm üzere mahlûk olan Âdem'in bu taayyünü, cemî'-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin zuhûruna musâid olduğundan, gerek Hz. Âdem'in kendisine ve gerek onun evlâdına bilcümle esmâ' ve sıfât-ı ilâhiyyesini Hak fiilen ve zevkan gösterdi. Başka mahlûkāt-ı ilâhiyye, bu esmâ' ve sıfât-ı ilâhiyyenin ahkâm ve âsârını insanda müşâhede ettiler.

خواه ز آدم گیر نورش خواه ازو   خواه از خم گیر می خواه از کدو

1973. *Onun nûrunu ister Âdem'den, ister O'ndan al; ister küpten, ister su kabağından al!*

"Onun nûru"dan murâd, Hakk'ın tecelliyât-ı esmâ ve sıfâtıdır. Ya'nî ey sâlik, bu tecelliyât-ı ilâhiyyeyi, ister kutbu'l-aktâbdan ve onun tevâbi'i olan sâir kâmillerden al; ister doğrudan doğruya Hak'dan aldığını gör, hep müsâvîdir. Meselâ suyu ister küpten alırsın; ister maşraba makāmında kullanılan su kabağından alırsın, ikisi de birdir.

کین کدو با خم به پیوستست سخت نی چو تو شادان کدوی نیك بخت

1974. *Bu su kabağı küpe pek bitişiktir; iyi bahtlı olan su kabağı, senin gibi mesrûr değildir.*

"Küp"den murâd, vücûd-ı hakîki-i Hak'dır. "Su kabağı"ndan murâd, vücûd-ı izâfî-i kâmildir. "Nîk-baht"dan murâd, saâdet-i ezeliyyedir. Ya'nî vücûd-ı izâfî-i kâmil ile vücûd-ı hakîkî-i Hak arasında enâniyyet-i mevhûme olmadığından, yekdîğerine pek muttasıldır. O saâdet-i ezeliyye sâhibi olan vücûd-ı izâfî-i kâmil, senin gibi enâniyyet-i mevhûmesiyle şâdân ve mesrûr değildir.

گفت طوبی من رأنی مصطفی والذی یبصر لمن وجهی رأی

1975. *Mustafâ (a.s.) buyurdu ki: Saâdet, beni gören kimseye ve beni gören kimseyi gören kimseye!*

Bu beyt-i şerîf, طوبی لمن رأنی و آمن بی و طوبی لمن رأی من رآنی و آمن بی ya'nî "Pek ziyâde saâdet, o kimseye ki, beni gördü ve îmân etti; ve yine saâdet o kimseye ki, beni göreni gördü ve îmân etti" hadîs-i şerîfine işârettir. Bu hadîs-i şerîf, insân-ı kâmilin Hakk'a olan şiddet-i ittisâlini müeyyid olmak i'tibâriyle beyt-i şerîfde zikr edilmiştir.

چون چراغی نور شمعی را کشید هر که دید او را یقین آن شمع دید

1976. *Vaktâki bir çerâğ bir şem'in nûrunu çekti, her kim onu gördü ise muhakkak o şem'i gördü.*

Yanmayan bir mum, yanan bir mumdan yandığı vakit, onun ziyâsı bu muma intikāl eder; binâenaleyh evvelki mumun nûrunu görmek isteyen, bu mumun nûrunu ve ışığını görsün.

همچنین تا صد چراغ ار نقل شد دیدن آخر لقای اصل بد

1977. *Eğer böylece yüz çerâğa kadar nakl olunsa, sonu görmek, aslın likāsı oldu.*

خواه از نور پسین بستان تو آن هیچ فرقی نیست خواه از شمع جان

1978. *İstersen sen o nûru sonraki nûrdan istersen cân şem'inden al, hiç fark yoktur.*

Rûh-ı hayvânînin gazab ve şehvet ateşi ondan söndü; ölü olan rûh-ı izâfî onun hayât-ı bâkıyesinden bir libâs giydi ki, o libâs o hayât-ı bâkıye cinsindendir. Ya'nî kâmil, insân-ı hayvânı kendisi gibi bakā-billâh mertebesine getirdi.

تازگی و جنبش طوبیست آن   همچو جنبشهای خلقان نیست آن

1986. *O tûbânın tâzeliği ve kımıldamasıdır; o halâikın hareketleri gibi değildir.*

İnsân-ı kâmilin nefehâtındaki tarâvet ve onun ef'âl ve harekâtı, cennet-i cismânîdeki tûbâ ağacına benzer ki, o ağacın tarâveti ve harekât-ı latîfi dâimîdir. Binâenaleyh kâmilin ef'âl ve harekâtını, sâir nâkıs insanların harekâtına benzetmek münâsib değildir.

گر در افتد در زمین و آسمان   زهرهاشان آب گردد در زمان

1987. *Eğer yere ve göğe düşerse, onların zehreleri derhal su olur.*

Ya'nî eğer o nefehât-ı ilâhiyye yeryüzüne ve göğe isâbet etse, onlardaki zehreler hemen suya inkılâb eder ya'nî ödleri kopar. "Zehre" öd ma'nâsınadır. Burada لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَاَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ (Haşr, 59/21) ["Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek parça parça olmuş görürdün"] âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

Bu beyit, âtîdeki beytin evvelki mısrâ'ı ile tamâm olur.

خود ز بیم این دم بی منتها   باز خوان فأبين ان يحملنها

1988. *Bu nihâyetsiz demin korkusundan dolayı* فَاَبَيْنَ اَنْ يَحْمِلْنَهَا *ya'nî "Onu yüklenmekten ibâ ettiler" âyetini tekrâr oku.*

ور نه خود اشفقن منها کی بدی   گر نه از بیمش دل که خون شدی

1989. *Ve yoksa "Ondan korktular" ne vakit olurdu? Eğer onun korkusundan, dağın kalbi kan olmasa idi.*

Yukarıki beyit ile bu beyitte, şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبَيْنَ اَنْ يَحْمِلْنَهَا وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ (Ahzâb, 33/72) Ya'nî "Biz emâneti göklere ve yere ve dağlara arz ettik. İmdi onu yüklenmekten istinkâf ettiler ve ondan korktular; ve onu insan yüklendi."

Evvelki beyitte "dem-i bî-müntehâ" dan murâd, hiç bir an munkatı' olmayan ve nihâyeti bulunmayan "nefes-i rahmânî"dir ki, esmâ ve sıfâtın mezâhiri olan kâinâtın hey'et-i mecmûasına lâ-yenkatı' vücûd-bahş olur. Fakat

âlemin hey'et-i mecmûası, insan gibi cem'iyyet-i esmâiyyeyi kabûle müstaid değildir. Meselâ efrâd-ı âlemden hiçbir ferd ism-i Gaffâr'ın mazharı olamaz; çünkü mükellef olmadığı cihetle, kendisinden isyân zuhûr etmek mümkin değildir; ve isyân olmayan mahalde, mağfiret dahi olamaz. Bu mazhariyyet ancak insana mahsûsdur. Ve kezâ Adl ve Muntakim vesâir isimler de böyledir. Binâenaleyh cem'iyyet-i esmâiyyeyi kabûle müsâid olan ancak insandır; ve âyet-i kerîmede de arz edildiği beyân buyrulan emânet dahi budur.

Üç beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı böyle olur: "Eğer o nefehât-ı ilâhiyye yere ve göğe nâzil olsa, bu nihâyetsiz olan cem'iyyet-i esmâiyyeyi hâmil nefes-i rahmânînin korkusundan ödleri patlayıp erir ve su olurdu. Eğer bu ma'nâya delîl istersen اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ (Ahzâb, 33/72) ["Biz emâneti arz ettik"] âyet-i kerîmesindeki فَاَبَيْنَ اَنْ يَحْمِلْنَهَا (Ahzâb, 33/72) [Onu yüklenmekten istinkâf ettiler]i tekrâr oku. Eğer o nefesin korkusundan dağların kalbi kan olmasa idi, âyet-i kerîmede وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا (Ahzâb, 33/72) [Ondan korktular] buyrulur mu idi.

دوش دیگر لون این میداد دست   لقمهٔ چندی در آمد ره ببست

1990. *Dün gece bu, başka türlü el verdi; birkaç lokma geldi, yolu bağladı.*
[1960]

Dün gece bu nefes-i rahmânîden başka türlü bir nefha ve bir latîf koku zâhir oldu. Fakat birkaç lokma mecrâ-yı feyzi tıkadı.

Bu lokmanın âkili hakkında şurrâh-ı kirâmın nokta-i nazarları muhteliftir. İsmâîl-i Ankaravî hazretleri lokmanın âkili Hz. Pîr olduğunu ve kalb-i şerîflerine vârid olan ilhâmın bu lokma sebebiyle mertebe-i kelâma gelemediğini beyân eder. Hind şârihleri ise, bu lokmanın âkili sâmi'ler olduğunu ve yedikleri taâm onların kalblerine bu nefehâtın aksine mâni' olduğunu îzâh ederler. Fakîr de Hind şârihlerinin mütâlaasını muvâfık bulurum. Zîrâ eğer lokmanın âkili Cenâb-ı Pîr olmuş olsa idi, bu ilhâmât kalb-i şerîflerine nâzil olmaz idi. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'de bu ma'nâlar, âtîde "Allah Teâlâ vâizlerin lisânına hikmeti, dinleyenlerin isti'dâdı kadar telkîn eder" bahsinde mebzûlen gelecektir. Ve kezâ Cenâb-ı Pîr *Fîhi Mâ Fîh* nâmındaki eser-i âlîlerinde bunu bir misâl ile de tavzîh buyurup derler ki: "Kadının memesine süt gelir; fakat çocuk tarafından cezb edilmek lâzımdır. Bana söyle diyorsunuz; fakat siz niçin cezb etmiyorsunuz?"

Bu mütâlaâta göre beyt-i şerîfin ma'nâsı böyle olur: " Dün gece bize bu nefehât başka bir renkte geldi; fakat sâmi'lerin rûhlarının kulaklarını, yedikleri birkaç lokma tıkamış olduğundan, o maânîyi cezb edemediler."

Ey nâkıs! Senin rûhunun ayağında sıfât-ı nefsâniyye dikenleri var ve gözü de kördür ve karanlıktır. Sen bu hâlde bir veliyy-i kâmil aramak için nasıl dolaşabilirsin; ve bu ayak ve göz ile ne görebilir ve ne bulabilirsin?

آدمی که می نگنجد در جهان　　　در سر خاری همی گردد نهان

2001. *Âdemî ki, cihâna sığmaz, bir dikenin ucunda nihân olur.*

Benî-âdemin vücûdu, hakîkatde âlem-i kübrâdır ve âlemin vücûdu ise, âlem-i suğrâdır. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf* in IV. cildinde:

پس بصورت عالم صغری توئ　　　پس بمعنی عالم کبری توئ

["Sûretde küçük âlem sensin; ma'nâda ise büyük âlem sensin"]

beytinde işâret buyrulmuştur."

İmdi bu i'tibâr ile Âdem'in hakîkati âleme sığmadığı halde, acîb bir şeydir ki, bu hakîkat bu âlemin cinsinden olup diken mesâbesinde bulunan suver-i âlemin birinin ucunda mahfî ve mestûr kalıyor. Bu sebeble hakîkat gizleniyor ve meydana çıkamıyor.

مصطفی آمد که سازد همدمی　　　کلمینی یا حمیرا کلمی

2002. *Mustafâ (a.s.) geldi ki: "Ey kırmızıcık bana söyle, bana söyle"yi bir hemdem ittihâz ede.*

Ya'nî yerlere ve göklere sığmayan bir hakîkati hâmil bulunan (s.a.v.) Efendimiz, bu âlem-i taayyünde bu hakîkat ahkâmının üzerlerine galebesi zamânında, mertebe-i beşeriyyete tenezzül etmek ve binâenaleyh halkı da'vetle meşgûl olmak için suver-i âlemden biri olan Hz. Âişe (r.a.) vâlidemizi, zât-ı seniyyelerine hemdem ve musâhib ittihâz buyururlar ve ona: " Ey vech-i latîfi beyaz olan, benim ile konuş, benim ile konuş!" buyururlar idi. Ve bu meşgale ile hakîkat-ı muhammediyyeleri gizlenir ve âlem-i sûrete âid olan cihet-i nübüvvetleri zâhir olur idi.

"Humeyrâ" kelimesi "hamrâ" kelimesinin tasgîridir ve "hamrâ'" kırmızı ma'nâsına gelir ise de, Arablar penbe ve beyaz olana "hamrâ'" derler; ve "humeyrâ" lafz-ı müennesdir.

Bu beyt-i şerîf, evvelki beyt-i şerîfin îzâhı maksadıyla îrâd buyrulmuştur; fakat insân-ı kâmil, mertebe-i beşeriyyete ve keserâta nüzûl zamânında da mezâhirde Hakk'ı müşâhede buyurduğundan, her hangi bir mazhara teveccüh buyurmuş olsa, onda Hakk'ın bir tecellî-i hâssını görür ki, o tecellî-i hâs,

بهر لقمه گشته لقمانی گرو   وقت لقمانیست ای لقمه برو

1991. *Lokma için bir Lokman rehin olmuştur; Lokman'a mensûb olan vakit-dir; ey lokma git!*

"Lokman"dan murâd hikemiyyât-ı ilâhiyye ile muttasıf olan Cenâb-ı Pîr'in zât-ı şerîfleridir. "Rehin" lügatte habs etmek ma'nâsınadır. "Vakt-i lokmânî"den murâd, zât-ı şerîflerinin zamân-ı irşâdlarıdır.

Ya'nî sâmi'lerin yedikleri birkaç lokmadan dolayı, bir Lokman olan zâtım mahbûs olup kaldı; istediğim gibi sâmi'lere beyân-ı hakāyık ve maârif edemiyorum. Ey lokma ve onun sû'-i te'sîrâtı, şimdi benim zamân-ı irşâdımdır, gidin ve zâil olun ki, vazîfe-i irşâdımı lâyıkıyla yapayım.

از هوای لقمهٔ این خار خار   از کف لقمان برون آرید خار

1992. *Bu ıztırâb, bir lokmanın hevâsındandır; Lokman'ın avucundan dikeni çıkarın.*

Bu beyt-i şerîf, insân-ı nâkısın insân-ı kâmile olan te'sîrini beyân buyurur; şöyle ki: İnsân-ı kâmilin kalb-i şerîfi, bilcümle hevâ-yı nefsânîden hâlî ve musaffâdır. Onun huzûruna bir insân-ı nâkıs geldiği vakit, onun kalbindeki hevâ-yı nefsânî ve havâtır-ı dünyevî derhal aks eder. İşte bu akisden mürşid, mürîdin hâlini bilir. Bu hâlde olmayan bir zât, mürşid-i kâmil değildir; ancak bir vâiz ve nâsihdir. Eğer mürşidliğe kıyâm ederse halkı aldatmış olur.

İmdi mürîdden vâki' olan bu akis, kâmilin kalbinde bir hârhâr ve bir meşgale peydâ eder. Ya'nî kendisine vârid olan hakāyıkın beyânını bırakıp mürîdin hâlini ıslâh ile meşgûl olur. İşte bu meşgale, mürşid-i kâmilin yed-i tasarrufuna batmış bir diken gibidir. Bu dikenin çıkması, mürîdin bu havâtırı nefy edip mürşidin füyûzât-ı kalbiyyesine teveccühü ile olur.

Hulâsa-i ma'nâ şudur: "Bana vârid olan nefehât-ı ilâhiyyenin ızhârına mâni' olan hâl, sâmi'lerin yediği birkaç lokma sebebiyle kalblerinde hâsıl olan hevâ-yı nefsânîdir. Bu havâtırı nefy edip, nâtık-ı hikmet olan Lokman'ın yed-i tasarrufundan bu akis dikenini çıkarınız ve benim söylediğim ma'nâda müstağrak olunuz!"

در کف او خار و سایش تیز نیست   لیکتان از حرص آن تمییز نیست

1993. *Onun avucunda diken vardır ve onun sâyesi keskin değildir; lâkin size hırstan o temyîz yoktur.*

Mürşidin yed-i tasarrufundaki dikenin te'sîri keskin ve şedîd değildir; o onu kalbinden kolayca izâle edebilir. Fakat siz noksânî olan hırsları fark ve temyîz edemediğinizden, biri gidip biri geliyor ve benim kalbime olan akisler de tevâlî ediyor. Eğer feyz almak isterseniz, o nefsânî hırsları bırakınız.

خاردان آنرا که خرما دیده‌ء زانکه بس نا نکور و بس نا دیده‌ء

1994. *Diken bil, onu ki hurma görmüşsün; zîrâ sen çok nankörsün ve çok görmemişsin.*

Hurma diye üzerine atılıp yediğin şey, âlem-i ma'nâda dikendir. Senin rûhunun boğazına saplanıp kalıyor ve rûhuna hikemiyyât ve maârif-i ilâhiyye lokmalarını yutturmuyor. Ben senin önünde bu kadar hakāyık ve maârif ibzâl ettiğim halde, onların fikriyle meşgûl olmayıp, yediğin birkaç lokmanın verdiği te'sîr sebebiyle havâtır-ı nefsâniyyen ile meşgûlsün. Binâenaleyh sen maârif-i ilâhiyye ni'metlerinin nankörüsün ve âlem-i ma'nâdan çok görmemişsin ve hiç nasîb almamışsın.

جان لقمان کان گلستان خداست پای جانش بسته‌ء خاری چراست

1995. *Lokman'ın cânı ki, o Hakk'ın gülistânıdır, onun cânının ayağı niçin bir dikenin bağlanmışıdır?*

Bu beyt-i şerîf bir suâl-i mukaddere cevâbdır. Gûyâ birisi çıkıp der ki, ey hazret-i Pîr, bizim taâm yememize ta'rîz ediyorsun; halbuki sen de beşersin, binâenaleyh bizim gibi yiyip içersin. Cenâb-ı Pîr bu suâle cevâben buyururlar ki: Lokman gibi olan bir kâmilin cânı, maârif ve hakāyık-ı ilâhiyyenin gülistânıdır. Onun cânının ayağı, ya'nî kuvveti niçin diken gibi olan birkaç lokma ile bağlanmış olsun? Ya'nî onun yediği ve içtiği, ilhâmât-ı ilâhiyyeye sed olmaz.

اشتر آمد این وجود خار خوار مصطفی زادی برین اشتر سوار

1996. *Bu diken yiyici vücûd, deve olarak geldi. Bir Mustafâ-zâde de, bu deve üzerine binicidir.*

"Bir Mustafâ-zâde"den murâd, zât-ı şerîfleri ve bilcümle kâmillerdir. Ve "deve"den murâd, ceseddir. Ve cesede "deve" ta'bîr buyrulması diken alâkasıyladır. Zîrâ develer diken yemeyi pek severler; hattâ dikenli bir nevi' nebâtın adı "deve dikeni"dir.

Bu beyt-i şerîf dahi, yukarıdaki suâl-i mukaddere olan cevâbın mütemmimidir.

اشترا تنگ گلی در بار تست　　　کز نسیمش در تو صد گلزار رست

1997. *Ey deve! Senin arkanda bir gül dengi vardır ki, onun nesîminden sende yüz gülzâr bitti.*

میل تو سوی مغیلانست و ریگ　　　تا چه گل چینی ز خار مرده ریگ

1998. *Senin meylin mugaylân ve kum tarafınadır; acabâ kıymetsiz dikenden ne gül toplayabilirsin?*

Bu beyit, sâil-i nâkısın suâl-i mukadderine cevâbdan sonra, onun hâlini îzâhdır. "Mugaylân" Arabistan'da bulunan bir nevi' dikenli ağaçtır. "Mürde rîk" bir ölünün başından arta kalmış olan kıymetsiz eşyâdır. Kıymetsiz ve i'tibârsız mevâd hakkında kullanılan bir ta'bîrdir.

Ya'nî, "Ey nâkıs! Kâmillerin deve gibi olan cesedleri de, bu dikenleri yemek zarûrîdir. Fakat onların bu yemede ve içmede aslâ meyilleri ve alâkaları yoktur; fakat senin meylin ve muhabbetin mugaylân ve kum mesâbesinde olan gıdâ-yı sûrîyedir. Onlar yaşamak için yerler; fakat sen yemek ve içmek için yaşarsın. Binâenaleyh sen, bu kıymetsiz ve âdî dikenden acabâ hangi maârif ve hakāyık-ı ilâhiyye güllerini toplayabilirsin?"

ای بگشته زین طلب از کو بکو　　　چند گویی این گلستان کو و کو

1999. *Ey bu talebden dolayı köyden köye dolaşmış olan kimse, ne zamâna kadar dersin ki bu gülistân hani, hani?*

Ey mugaylân ve kuma müşâbih olan huzûz-ı nefsâniyye arkasında köyden köye dolaşmış olan kimse: Ne vakte kadar "Bunca zamandır dolaştım, gülistân-ı ma'nâ olan bir kâmil bulamadım" dersin?

Nitekim dervişin birisi Dar isminde bir kâmilin huzûruna gelip demiş ki: "Ey şeyh, dünyâyı dolaştım; ne râhat ettim, ne de râhat etmiş bir kimse gördüm. Şimdi sana geldim ki, birkaç gün seninle müsterîh olayım." O zât-ı şerîf ona cevâben demiş ki: "Niçin kendi nefsinden el çekmedin ki, hem sen ve hem de halk müsterîh olsalar idi."

پیش ازین کین خار پا بیرون کنی　　　چشم تاریکست جولان چون کنی

2000. [1970] *Ayağın dikenini çıkarmadan evvel gözün karanlıktır; nasıl cevelân edersin?*

aslâ başka bir mazharda bulunmaz. Bu ma'nâya binâen (s.a.v.) Efendimiz, Hz. Âişe (r.a.) vâlidemize ziyâde muhabbet ederler idi; ve bu ma'nâya binâen خذوا شطر دينكم من حميراء ya'nî "Dîninizin nısfını Humeyrâ'dan, ya'nî Âişe'den alınız!" buyurdular.

ای حمیرا آتش اندر نه تو نعل　　　تا ز نعل تو شود این کوه لعل

2003. *Ey Humeyrâ, sen na'li âteş içine koy; tâ ki senin na'linden bu dağ la'l olsun.*

"Hamse-i muhtefiyye" ta'bîr olunan ulûmdan, "ilm-i hîmyâ" ameliyâtından birisi de budur ki; kaçan bir kölenin veyâ serkeş bir ma'şûkun ismini bir yeni na'l üstüne yazıp ateşe koyarlar; derhal o köle avdet eder; ve o ma'şûk dahi âşıkına mutî' ve münkād olur imiş. Binâenaleyh bu beyt-i şerîfde na'li ateşe koymak" ta'bîrinde bu teshîre işâret buyrulur.

Cenâb-ı Pîr bu beyt-i şerîfde, hakîkat-ı muhammediyyelerinin inkişâfıyla istitâr eden nübüvvet-i seniyyeleri ahkâmının avdeti için, "na'l"e müşâbih olan sûret-i unsuriyyeni, âteş-i mükâlemeye koy; senin na'l gibi olan sûret-i unsuriyyenden bu dağ, ya'nî benim taayyün-i unsurîm la'l olsun; ya'nî bir dağ mesâbesinde olan bu sûret-i unsuriyyemden, nûr-i dîn ve hikmet lemeân etsin.

(S.a.v.) Efendimiz'den bunun aksi de vâki' olurdu. Vazîfe-i nübüvvet îcâbı olarak halk ile çok meşgûl olsalar ve bu münâsebetle kendilerine ahkâm-ı beşeriyyet gâlib olsa, sesi ve negamâtı güzel olan Bilâl-i Habeşî'ye hitâben: ارحنا يا بلال Ya'nî "Ey Bilâl bizi dinlerdir!" buyururlar idi. Zîrâ negamât-ı mûsıkiyye, âlem-i ervâhdandır; ehl-i dil olanlar onu işittikleri vakit, beşeriyyetlerinden rûhâniyyetlerine müteveccih olurlar.

این حمیرا لفظ تأنیثست و جان　　　نام تأنیثش نهند این تازیان

2004. *Bu "Humeyrâ" lafz-ı te'nîsdir ve can da. Bu Arablar ona te'nîs nâmını koyarlar.*

Bu "Humeyrâ" kelimesi lafız ve na't i'tibâriyle müennesdir ve can dahi müennesdir. Zîrâ Arablar rûhu müennes i'tibâr edip, onun için ibârede müennes zamîrini kullanırlar.

لیك از تأنیث جانرا باك نیست　　　روح را با مرد و زن اشراك نیست

2005. *Fakat câna te'nîsden korku yoktur. Rûhun erkek ve kadın ile iştirâki yoktur.*

Ya'nî rûh bir cevher-i mücerred-i nûrânî olduğu için Arabların lisanda onu müennes i'tibâr etmelerinden bir korku yoktur; çünkü hakîkatde rûhun erkeklik ve kadınlık ile aslâ bir münâsebeti ve iştirâki yoktur.

از مؤنث وز مذکر برترست   این نه آن جا نست کز خشك و ترست

2006. *Müennesden ve müzekkerden pek âlîdir; bu, o can değildir ki, kurudan ve yaşdandır.*

Rûh-i izâfî ve insânî müennes ve müzekker olmaktan pek münezzeh ve âlîdir. Ve bizim bahs ettiğimiz rûh, o rûh-i hayvânî değildir. Zîrâ o rûh-i hayvânî, anâsırın erkân-ı tabîat olan kuruluk ve yaşlık ve soğukluk ve sıcaklık te'sîrâtı altında ictimâ'ından hâsıl olur; ve birtakım ahvâl ve şerâit dâiresinde vâki' olan bu ictimâ' ve terekkübden, kan ve harâret-i garîziyye peydâ ve bundan da vücûdda his ve hareket zâhir olur. Bu rûh ve hayât bilcümle hayvânâtda da vardır. Hakîmlerin ve tabîiyyûnun bildikleri rûh ve hayât budur. Ve rûh-ı izâfî, bu ceset-i insânîye ta'rîfe sığmaz bir sûretde taalluk eder; zîrâ bir şe'ndir. San'atın ele ve gamzenin göze taalluku ta'rîf olunamadığı gibi, bunun da keyfiyyet-i taalluku ta'rîf olunamaz. Onun için hakîmlerin bir kısmı ve tabîatı tedkîk edenler, buna vâkıf olamadıklarından inkâr ederler.

این نه آن جانست کافزاید زنان   یا گهی باشد چنین گاهی چنان

2007. *Bu o can değildir ki, ekmekten ziyâdeleşir. Ya ba'zan böyle, ba'zan şöyle olur.*

Bu rûh-ı izâfî, ba'zan kavî ve ba'zan zayîf olan ve yemek ve içmek ile kuvvet bulan rûh-ı hayvânî değildir.

خوش کنندست و خوش و عین خوشی   بی خوشی نبود خوشی ای مرتشی

2008. *Hoş edicidir ve hoştur ve hoşluğun aynıdır. Ey mürteşî, hoşluk, hoşluksuzluk olmaz.*

"Mürteşî" "reşâ"dandır ve "reşâ" lügatte, kendisiyle bir hâcete vâsıl olunan şeye derler. Ve "rüşvet" dahi bu ma'nâdandır.

Ya'nî bu rûh-ı izâfînin hoşluğu ve letâfeti ve kuvveti, yemeden ve içmeden gelmez. Kendisi vücûd-ı insânîye bir letâfet ve zevk-i ma'nevî verir ve hoş eder. Esâsen kendisi hoşdur ve latîfdir; ve kendisi hoşluğun ve zevkın

aynıdır. Ey hâcete vesîle ittihâz edici olan Hak yolunun sâliki! Hoşluk ve zevk kendisinin zıddı olan hoşluksuzluk ve zevksizlik olmaz; zîrâ iki zıd, müctemi' olmaz. Hakk'a vusûlun vâsıtası ancak bu rûhdur.

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî şöyle der: "*Menâkıbü'l-Ârifîn*'de mezkûrdur ki, Hz. Mevlânâ efendimiz buyurmuşlardır ki, bütün enbiyâ ve evliyâ Bârî Teâlâ Hazretleri'nin hakîkatinden bahs etmediler; ve ben rûh-ı Muhammedî (s.a.v.) Efendimiz'in sîretinden bahs ediyorum ki, bütün zevkın gıdâsıdır, من لم يذق لم يدر [Tatmayan anlamaz]; ve ben o zevk içinde külliyyen müstağrakım. Ehl-i âlemin zevkı, o zevkın aksi üzerindedir; zîrâ الايمان كله ذوق و شوق ya'nî "Îmânın küllîsi zevk ve şevkdir."

چون تو شیرین از شکر باشی بود   کان شکر گاهی ز تو غائب شود

2009. *Vaktâki sen şekerden tatlı olasın, olur ki şeker bir vakit senden gâib ola.*

Bu beyt-i şerîfde, rûh-ı izâfînin, rûh-ı hayvânîye taalluku ahvâli beyân buyrulur. "Şeker"den murâd, rûh-ı izâfî ve "sen"den murâd hicâb-ı enâniyete bâdî olan rûh-ı hayvânîdir. Ve "tatlılık"dan murâd, rûh-ı izâfînin, rûh-ı hayvânîye galebesi hâlindeki zevk-ı ma'nevîdir. Ya'nî sen, rûh-ı izâfînin halâvet ve zevkından hoş hâl olduğun vakit, o zevk ve halâvet-i ma'neviyye, ara sıra senden gâib olur. O zaman vücûdundaki rûh-ı hayvânînin hükmü cârî olur; ve o halâvet-i ma'nevî kalmaz ve sen kendinde kesâfet ve tatsızlık duyarsın. Nitekim bu hâli herkes meclis-i ibâdet ve zikirde hisseder.

چون شکر گردی ز تأثیر وفا   پس شکر کی از شکر گردد جدا

2010. [1980] *Vaktâki te'sîr-i vefâdan şeker olursun, binâenaleyh şekerlik şekerden ne vakit cüdâ olur.*

Bu beyit dahi rûhun te'sîrini beyandır. Ya'nî vaktâki şeker hakkıyla hükmünü vermesinin te'sîri cihetinden, sen şeker olduğun vakit, artık şekerlik, şekerden aslâ münfek olmaz. Rûh vücûd-ı mutlakın, gayriyyet libâsıyla tenezzül ettiği bir cevher-i nûrânî mertebesidir ki, Hak ile onun arasında vâsıta yoktur. İmdi bu rûh sana hakkıyla hükmünü verdiği ve rûh-ı hayvânîn onun sıfatıyla muttasıf olmasının te'sîrinden sen ayn-ı rûh olursun. Nitekim bu hâl ile muttasıf olan zevât ارواحنا اشباحنا و اشباحنا ارواحنا ya'nî "Bizim ervâhımız, şahıslarımızdır ve şahıslarımız rûhlarımızdır" buyururlar; ve böyle olunca, artık o rûhun halâveti ve zevkı senden münfek olmaz.

عاشق از خود چون غدا یابد رحیق   عقل آنجا میشود گم ای رفیق

2011. *Âşık, vaktâki rahîkı kendisinden gıdâ bulur, ey refîk, akıl orada gâib olur.*

"Rahîk" hâlis şarâb ma'nâsınadır. Burada şarâb-ı ma'nevî murâd olunur. Ve bu şarâb-ı ma'nevî sâlikin kendinden geçmesi hâlidir ki, buna "bî-hodluk" derler. Nitekim Nizâmeddîn Gencevî hazretleri şu mısra'da işâret buyurur:

من از می همه بیخودی خواستم

"Ben meyden hep bî-hodluğu murâd ettim."

Bu acîb bir şarâbdır ki, onun mezesi müşâhede-i Zât-ı Hak'dır.

Beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı budurki: "Âşık, ahkâm-ı rûhunun kendisini kâmilen istîlâsından dolayı, şarâb-ı ma'nevîyi kendi hakîkatinden gıdâ olarak bulur ve bî-hod kalır ve kendinden geçer. Artık akıl burada gâib olur." Fakat bu bî-hodluk, galebe-i mizâcdan dahi sâliklere vâki' olur. Matlûb olan bî-hodluk bu değildir. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn b. Arabî efendimiz *et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye* nâmındaki eser-i âlîlerinin nihâyetlerine doğru bu husûsda îzâhât i'tâ buyurmuşlardır; burada zikri uzun olur.

عقل جزوی عشق را منکر بود   گرچه بنماید که صاحب سر بود

2012. *Akl-ı cüz'î her ne kadar sâhib-i sır görünürse de, aşkı münkirdir.*

Akl-ı cüz'î her ne kadar mantık, beyân, bedî', maânî gibi ulûmu bilmek ve anlamakda sâhib-i sır görünürse de, bî-hodluk âleminin ahvâline vâkıf olamadığı için, bu hâli saçma ve hurâfât addeder ve aşk denildiği vakit, meyl-i nefsânîyi anlar.

زیرك و دانا ست اما نیست نیست   تا فرشته لا نشد آهرمنیست

2013. *Zekîdir ve âlimdir; fakat yok değildir. Melek "lâ" olmadıkça bir Ehrimen'dir.*

Ya'nî zekâvet ve fetânet ve ilim, akl-ı cüz'înin şânındandır; fakat enâniyet sâhibidir. Vücûd-ı Hak muvâcehesinde kendisini fânî kılmamıştır. Bu enâniyet kendisini da'vâya ve inkâra sevk eder ve hadd-i zâtında kendisi melek cinsindendir; fakat kuvâ-yı nefsâniyye ve kuvve-i vâhime ile muhâlatası hasebiyle kendisini zümre-i şeyâtîne ilhâk etmiştir.

"Ehrimen" mezâhib-i hindiyyeden birisine âid ta'bîrâtdandır ki, bu mezhebin sâlikleri bir "hâlık-ı şer" tahayyül ederler ve ona "Ehrimen" derler. Bu beyt-i şerîfde menba'-ı şurûr olan "şeytân" murâd olunur ve şeytanlığın hulâsası enâniyettir ve kendisinde varlık görmektir.

Ya'nî, melek cinsinden olan akl-ı cüz'î, kendisini hiçe sayıp akl-ı küllînin hükmü olan tevhîd-i vücûdîyi kabûl etmedikçe, şeytâniyet mertebesinden kurtulup, kendi cinsi olan melâike sınıfına dâhil olamaz, demek olur.

او بقول و فعل یار ما بود   چون بحکم حال آیی لا بود

2014. *O kavil ile ve fiil ile bizim yârimiz olur; hâl hükmüne geldiğin vakit "lâ" olur.*

O akl-ı cüz'î, sözde ve fiilde bize güzel bir yardımcıdır. O bizi güzel güzel söyletir ve bize fâideli işler gördürür; fakat hâle taalluk eden bahse gelince hiç olur.. Orada sersem sersem baka kalır. Meselâ aşkı ta'rîf etmek husûsunda âciz ve dilsiz kalır; zîrâ aşk bir hâldir. Nitekim Hz. Pîr bir beyt-i şerîflerinde şöyle buyururlar:

پرسید یکی که عاشقی چیست   گفتم که چو من شوی بدانی

"Birisi âşıklık nedir diye sordu. Benim gibi ol ki, bilesin diye cevâb verdim."

لا بود چون او نشد از هست نیست   چونکه طوعا لا نشد کرها بسیست

2015. *Mâdemki o varlıktan yok olmadı, "lâ" olur; vaktâki tav'an "lâ" olmadı, kerhen olmak kâfîdir.*

Mâdemki akl-ı cüz'î mecâzî ve izâfî olan kendi varlığından yok olmadı ve kendi ihtiyârıyla bu yokluğu kabûl etmedi, mevt-i tabîî geldiği vakit, taalluk ettiği vücûd-ı unsurînin dimâğı bozulur. Hem kendisi ve hem de bilgileri kerhen yok olur.

جان کمالست و ندای او کمال   مصطفی فرمود ارحنا یا بلال

2016. *Can kemâldir ve onun nidâsı da kemâldir. Mustafâ "Ey Bilâl, bizi dinlerdir!" buyurdu.*

Bu beyt-i şerîf, biraz yukarıda geçen خوش کننده است و خوش و عین خوشی beytine merbûtdur. Ya'nî rûh-ı izâfî, kemâlin aynıdır ve sıfât-ı nefsâniyye-

nin ve akıl ve dimâğın ve kuvve-i vâhimenin rengine boyanmaksızın rûhdan gelen nidâ ve kelâm dahi, ayn-ı kemâldir. Onun için (s.a.v.) Efendimiz, nûr-ı risâlet-penâhîlerinin sâyesinde rûhu musaffâ olan Bilâl-i Habeşî (r.a.) efendimize: "Ey Bilâl güzel sesin ile bize ezan oku ve kasîdeler söyle ve âlem-i keserâtda bizlere hâsıl olan yorgunluklardan bizi dinlendir!" buyururlar idi. Hz. Bilâl efendimizin okuduğu kasîdelerden birisinin iki beyti budur:

تيقظوا تيقظوا يا نيام　　　قد هزم الفجر جنود الظلام

يا ذ الذى استغرق فى نومه　　　انت تنام و ربك لا ينام

"Ey uyuyanlar, uyanın uyanın! Sabah, karanlık ordularını münhezim kıldı. Ey uykusunda müstağrak olan kimse, sen uyuyorsun ammâ Rabb'in (celle şânuhû) uyumuyor."

اى بلال افراز بانگ سلسلت　　　زان دمى كاندر دميدم در دلت

2017. *Ey Bilâl, senin kalbine nefh ettiğim nefesden, müselsel sesini yükselt!*

زان دمى كآدم ازان مدهوش گشت　　　هوش اهل آسمان بيهوش گشت

2018. *O nefesden ki, Âdem ondan hayrân oldu; âsumân ehlinin aklı kendinden geçti.*

Ya'nî bu beyt-i şerîfde Âdem hakkında وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي (Hicr, 15/29) ya'nî "Ona rûhumdan nefh ettim" buyrulan âyet-i kerîmeye işâret olunur

Ya'nî "Hilâfet-i ilâhiyyem hasebiyle senin kalbine nefh ettiğim o nefhadan, Hz. Âdem hayrân kaldı ve o nefhanın azameti karşısında ehl-i melekûtun akılları kendinden geçti de, sıfat-ı akliyyet kalmadı.

مصطفى بى خويش شد زان خوب صوت　　　شد نمازش در شب تعريس فوت

2019. *Mustafâ güzel sesten kendinden geçti; ta'rîs gecesinde namazı fevt oldu.*

"Ta'rîs" bir yolcunun gece ibtidâsından sonuna kadar yürüyerek, gecenin sonunda uyku ve istirâhat için bir mahalde ikâmet etmesine derler. Resûl-i Ekrem efendimiz ba'zı gazâlarında ta'rîs buyururlar ve bir mahalle nüzûl eylediklerinde "Erihnâ yâ Bilâl" ["Ey Bilâl, bizi dinlerdir!"] buyururlar ve ashâb-ı kirâmı istirâhata sevk ederler imiş.

Bu beyt-i şerîfe nazaran Risâlet-penâh Efendimiz dahi Hz. Bilâl'in negamâţ-ı latîfesinin te'sîriyle kendilerinden geçerler ve deryâ-yı vahdete dalarlar imiş. Bu hâlin müteaddid def'alar vâki' olduğunu sahâbe-i kirâm hazarâtı rivâyet ederler. Ve bu ta'rîs gecelerinde sabah namazı fevt olmuş ve kuşluk vaktine kadar ashâb-ı kirâm uykuda ve Resûl-i Ekrem Efendimiz dahi hâl-i istiğrâkda kalmışlardır; ve kuşluk vaktinde (s.a.v.) Efendimiz, fevt olan sabah namazını cemâatle kazâ buyururlar imiş. Bu hâl bizim gibi acezeye husûsiyle yazın, kısa gecelerde alelekser vâki' olmaktadır.

سر از ان خواب مبارك بر نداشت   تا نماز صبح دم آمد بچاشت

2020. [1990] *O mübârek uykudan baş kaldırmadı; nihâyet sabah vaktinin namazı kuşluğa geldi.*

در شب تعریس پیش آن عروس   یافت جان پاك ایشان دست بوس

2021. *Ta'rîs gecesinde o arûsun huzûrunda, onların rûh-ı mukaddesi el öpmeyi buldu.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz "ta'rîs" kelimesinden "arûs"a intikāl buyurmuşlardır. "Arûs" lügatte "gelin" ma'nâsınadır; burada ma'şûk-ı hakîkî olan Hakk'a işâret buyrulur. Ya'nî Resûl-i Ekrem Efendimiz'in uykuları تنام عيناي و لا ينام قلبي ya'nî "Benim gözlerim uyur ve kalbim uyumaz" buyurdukları vecih ile âhâd-ı nâsın uykusuna mümâsil değil idi. Onlar mübârek gözlerini kapadıkları vakit, rûh-ı Muhammedî'leri cemâl-i Hakk'ın müşâhedesinde müstağrak olur idi. Nitekim, ikinci mısrâ'da onların rûh-ı mukaddesleri "Ma'şûk-ı hakîkînin elini öpmek mertebesini buldu" buyururlar. Ve "el öpmek" pek ziyâde yaklaşmak ma'nâsını mutazammın olan bir ta'bîr-i zâhirîdir.

عشق و جان هر دو نهانند و ستیر   گر عروسش خوانده ام عیبی مگیر

2022. *Aşk ve can, her ikisi gizli ve mestûrdur; eğer ona arûs ta'bîr edersem, ayba mensûb tutma!*

Aşk burada müteallıkıyyet alâkasıyla mecâz-ı mürsel olmak üzere "ma'şûk" demek olur. Hey'et-i mecmûa-i âlemin ve binâenaleyh efrâd-ı eşyâdan her birinin hakîkati olan vücûd-ı mutlak-ı Hak ma'şûkdur. Zîrâ o her şeyin bâtınının bâtınıdır ve gizlidir; ve taayyünât perdesi altında mestûrdur. Ve kezâ bu vücûd-ı mutlakın gayriyyet libâsıyla tenezzül eylediği, ilk mertebe olan rûh-ı izâfî dahi, taayyünât-ı beşeriyyede gizli ve mestûrdur. Binâenaleyh ben giz-

li ve mestûr olan vücûd-ı hakîkîyi enzâr-ı halkdan gizlenen arûsa ve makām-ı قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى (Necm, 53/9) [İki yay kadar, yahut daha yakın oldu] da rûh-ı Muhammedî'nin ona kurbünü, damâdın zifâfına teşbîh edersem ayıplama!

از ملولئ يار خاموش كردمى گر هم او مهلت بدادى يك دمى

2023. *Eğer o, bir dem bana mühlet de vermiş olsa idi, ben yârin melûllüğünden sâkit olurdum.*

Ma'şûk-ı hakîkîye benim onun hakkında bu gibi ta'bîrât-ı kevniyye ile söz söylemem çirkin gelmiş olsa idi, eğer bu husûsda bana bir an müsâade etmiş olsa bile, böyle sözleri söylemeyi câiz görmez ve susar idim.

ليك مى گويد بگو هين عيب نيست جز تقاضاى قضاى غيب نيست

2024. *Fakat söyle, sakın hâ ayıp değildir; gaybın takāzâsından gayri değildir.*

Fakat ne yapayım ki, ma'şûk-ı hakîkî: Bu gibi sözler söyle; sakın hiç çekinme, bana karşı aslâ ayıp değildir. Zîrâ senin bu sözlerinin zuhûru, ancak gaybın kazâsının muktezâsıdır; zîrâ ezelde bu *Mesnevî-i Şerîf*'in, irşâd-ı beşer için, bir rahmet-i ilâhiyye olmak üzere zuhûruna kazâ-yı mübrem-i ilâhî taalluk etmiştir. Fakat hakîkat-ı hâlden câhil olan sûret-perestler kendi dar nazarlarıyla onu ayıp görürler, buyuruyor.

عيب باشد كه نه بيند جز كه عيب عيب كى بيند روان پاك غيب

2025. *Aybın gayrini görmeyen kimse, ayb olur; gaybın rûh-i pâki ne vakit ayb görür?*

Âlem-i sûretde ve kendinin sıfât-ı nefsâniyyesinde müstağrak olan kimse, meydân-ı zuhûrda hep ayıp ve kusûr müşâhede eder. Bu müşâhedesiyle kendisinin ayıp ve kusûr olduğunu isbât etmiş olur. Zîrâ insanın hulâsası rü'yettir. Görüşü noksan olan kimse elbette baştan ayağa kadar ayıp ve kusûr olur; fakat sıfât-ı nefsâniyyeden ve sûret-perestlikten kurtulmuş ve artık kendi vücûdunda âlem-i gaybın pâk olan rûhu hâkim bulunmuş olan kimsenin nazarında, kâinâtın hiçbir ayıp ve kusûru kalmaz. Zîrâ bâtılı da kendi dâiresinde hak görür. Nitekim Ebû Medyen Mağribî hazretleri buyurur:

لا تنكر الباطل فى طوره فانه من بعض ظهوراته

"Bâtılı kendi tavrında inkâr etme; zîrâ o da Hakk'ın zuhûrâtından bir cüz'dür."

عیب شد نسبت بمخلوق جهول   نی به نسبت با خداوند قبول

2026. *Hudâvend-i kabûle nisbet değil, cehûl olan mahlûka nisbet ayıp oldu.*

Âlem-i sûretde ayıp ve kusûr görünen şeyler, kabûl edici olan Hak Teâlâ'ya karşı ayıp ve kusûr değildir; belki hakāyık-ı ilâhiyyeden câhil olan mahlûka nisbet ile ayıp ve kusûr oldu. Zîrâ suver-i eşyâ, mezâhir-i esmâ-i ilâhiyyedir ve her birinden bir ism-i ilâhînin ahkâm ve âsârı zâhir olur. Meselâ mü'min, ism-i Hâdî'nin mazharıdır ve ondan îmân ve hayır ve hasenât sâdır olur. Ve kâfir, Mudil isminin mazharıdır; ondan da küfür ve şer ve seyyiât zâhir olur. Ve Hak Teâlâ onların îmân ve küfre olan meyillerini kabûl ve ef'âlini halk eder.

کفر هم نسبت بخالق حکمتست   چون بما نسبت کنی کفر آفتست

2027. *Küfür dahi Hâlık'a nisbetle hikmettir; bize nisbet ettiğin vakit, küfür âfettir.*

Küfürün Hâlik'a nisbet ile hikmet olması budur ki: Esmâ-i ilâhiyye Hâdî ve Mudil ve emsâli gibi mütekābildir. Bunların âlem-i taayyünde zuhûr-ı ahkâmı, hikmete müsteniddir. Nitekim âyet-i kerîmede وَ مَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَ الْاَرْضَ وَ مَا بَيْنَهُمَا بَاطِلاً (Sâd, 38/27) ya'nî "Ve biz semâyı ve arzı ve onların arasındakilerini bâtıl olarak yaratmadık" buyrulur. İmdi Hakk'ın küfrü kazâ buyurması, a'yân-ı sâbitenin isti'dâdına nazaran vâki' olur. Binâenaleyh kazâ, Hakk'ın sıfât-ı fiiliyyesindendir ve bu kazâya rızâ farzdır.; fakat bu kazâ makzînin gayrıdır; makzîye rızâ mutlakā farz değildir; zîrâ makzî abdin fiilindendir. Binâenaleyh abde izâfe olunur Şu halde küfür, kazâ olması cihetinden Hakk'a nisbetle hikmet ve makzî olup abde muzâf olması cihetinden âfettir.

Bu bahis *Mesnevî-i Şerîf* in III. cildinde راضیم در کفر زان و که قضاست beytinin şerhinde daha ziyâde tafsîl olunur. (Cild-i mezkûrun 1365 numarasına mürâcaat.)

ور یکی عیبی بود با صد حیات   بر مثال چوب باشد در نبات

2028. *Eğer birisi yüz dirilik ile ayba mensûb olsa, nebâtta çöp misâli üzeredir.*

Ya'nî bizim ifrât-ı aşkdan dolayı söylediğimiz sözlerin birisi, pek kuvvetli olarak ayıplı ve kusûrlu olsa, sebzevât arasında incecik çöplere benzer.

در ترازو هر دو را یکسان کشند   زانکه آن هر دو چو جسم و جان خوشند

2029. *Terâzide her ikisini bir çekerler; zîrâ o her ikisi cisim ve can gibi hoşdurlar.*

Meselâ bir okka ıspanak alınsa, arasındaki çöpleri de berâber tartarlar; zîrâ yenecek ıspanakla, yenmiyecek olan çöpler yekdîğeriyle mümtezicdir; herkes onu hoş görür ve alırken i'tirâz etmezler.

پس بزرگان این نگفتند از گزاف   جسم پاکان عین جان افتاد صاف

2030. [2000] *Binâenaleyh büyükler bunu boşuna söylemediler: Pâklerin cismi sâfî cânın aynı vâki' oldu.*

Ya'nî rüesâ-yı tarîkat ve ma'rifet "Sıfât-ı nefsâniyyeden temizlenmiş olanların cisimleri kemâl-ı safvetleri sebebiyle canlarının aynıdır; ve onların şahısları rûhları ve rûhları şahıslarıdır" sözünü beyhûde söylemediler. Meselâ ezcümle Hz. Cüneyd-i Bağdâdî (k.s.) şu beyti söylediler:

رق الزجاج و رقت الخمر   فتشابها و تشاکل الامر

فکانما خمر و لا قدح   و کانما قدح و لا خمر

"Kadehin şeffaflığı ve şarâbın inceliği birbirine benzedi ve emir müşkil oldu. Gûyâ sâde şarâbdır ve kadeh yoktur; ve sanki sâde kadehdir ve şarâb yoktur."

گفتشان و نفسشان و نقششان   جمله جان مطلق آمد بی نشان

2031. *Onların sözleri ve nefisleri ve nakışları, hep nişansız mutlak can geldi.*

"Nefis"den murâd, can ile rûhun hey'et-i mecmûası; "nakış"dan murâd yalnız cisim ve sûret; ve "cân-ı mutlak"dan murâd, ayn-ı Zât-ı Hak'dır. Zîrâ onların vücûd-ı abdânîleri gitmiş, yerine vücûd-ı hakkânî kâim olmuştur. Ve vücûd-ı mutlak-ı Hak bî-nişandır. Sırfen, maddeden mücerred olarak görünmez; ancak kâmilin vücûduyla görünür. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî efendimiz *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Muhammedî'de beyân ve îzâh buyurmuşlardır; bunu inkâr edenler, hakîkat-ı hâlden gâfil olanlardır.

جان دشمن دار شان جسمست صرف   چون زیاد از نرد او اسمست صرف

2032. *Onları düşman tutan can, sırf cisimdir; o tavla oyunundan "ziyâd" gibi sırf isimdir.*

Ya'nî enbiyâ ve evliyâ hazarâtına karşı adâvete kıyâm eden ve onları düşman ittihâz eden can, sırf cisimden ibârettir; rûh-ı izâfî ahkâmından bî-nasîbdir. O kimse tavla oyununda "ziyâd" dedikleri tek ve açık pul gibi bir kuru isimdir.

Tavla oyununa vâkıf olanlarca ma'lûmdur ki, her hânede birbiri üstünde iki pul bulunursa, o hâne hasma karşı kapalıdır. Hasım o hâne üzerine kendi pullarını koyamaz; fakat bir tek pul kalırsa, hasım kendi pullarıyla o pulu def' edip yerine kendi pullarını koyar; ve bu pulun adına lisân-ı Fârisîde "ziyâd" ve Türkçede "açık" ta'bîr ederler. Binâenaleyh evliyâyı düşman addedenlerin vücûdu da tavla oyunu sâhasına benzeyen bu âlemde "açık" pullara benzer; kuru bir isim ve bir sûretden ibâretdirler.

آن بخاك اندر شد و كل خاك شد　　　　این نمك اندر شد و كل پاك شد

2033. *O toprağa gitti, külliyyen toprak oldu. Bu tuz içine gitti, külliyyen pâk oldu.*

Sırf cisim olanlar toprak içine gittiler ve kâmilen toprağa münkalib oldular; ve cisimleri rûh olan evliyâ-yı kirâm hazarâtı ise, tuzlaya düşen cism-i uzvî gibi tertemiz oldular. Zîrâ hayvânâttan birisi tuz ma'deni içine düşüp ölse, mürûr-ı eyyâm ile onun cismi tebahhur edip yekpâre tuz parçası olur; ve onda aslâ taaffün ve uzviyyetden eser kalmaz, tamâmiyle tuzun aynı ve tuz gibi temiz bir hâle gelir.

آن نمك كز وى محمد املحست　　　　زان حديث با نمك او افصحست

2034. *O tuz ki, ondan Muhammed emlahdır, o nemekli olan hadîsden efsahdır.*

"Emlah" lügatte pek ziyâde melâhat sâhibi olana derler ve Cenâb-ı Pîr efendimiz tuz ma'nâsına gelen "milh"den melâhata intikāl buyurmuşlardır. "Nemek" Fârisîde tuz ma'nâsınadır; mecâzen zevk ma'nâsında isti'mâl olunur. Meselâ "Şi'rî bî-nemek" "tuzsuz şiir" derler ki zevk-âver ma'nâyı hâiz olmayan bir şiir demek olur. Beyt-i şerîfin ma'nâsı şu demek olur:

"Evliyâ-yı kirâm öyle bir tuzun içine düşüp pâk olmuşlardır ki, Hâtem-i enbiyâ Muhammed (a.s.) Efendimiz, o tuzdan emlah olmuştur; ya'nî latîf ve pür-zevk olmuştur. O server-i âlem Efendimiz, nemekli zevk-âver olan انا املح من اخي يوسف و يوسف اجمل مني ya'nî "Ben kardeşim Yûsuf'dan emlahım ve Yûsuf benden ecmeldir" hadîs-i şerîfinde beyân buyurdukları ma'nâdan dolayı Arab'ın efsahıdır. Nitekim انا افصح العرب "Ben Arab'ın en ziyâde fasîh söz söyleyeniyim" buyururlar.

"Melîh" ile "cemîl" arasındaki fark budur ki, melîhin güzelliği vehleten göze çarpmaz; dikkat ettikçe tedrîcen anlaşılır; fakat cemîlin güzelliği ilk nazarda göze çarpar.

İmdi "tuzla"dan murâd vücûd-ı mutlak-ı Hak'dır ki enbiyâ ve evliyâ kendi sıfât-ı cismâniyyelerinden fânî ve rûhlarının ahkâmı ile bâkî ve vücûd-ı mutlak-ı Hak'da müstağraktırlar. Binâenaleyh onlardaki melâhat ve fesâhat kâmilen Hakk'a râci'dir.

این نمك باقیست از میراث او   با تو اند آن وارثان او بجو

2035. *Bu tuz onun mîrâsından bâkîdir; onun vârisleri seninle berâberdir; onu iste!*

Bu zevk-ı melâhat ve fesâhat o Server-i âlem Efendimiz'in mîrâsından olmak üzere elyevm bâkîdir; hattâ o vârisler senin ile berâberdir; sen o vârislerini iştiyâk-ı kalbî ile taleb et!

پیش تو شسته ترا خود پیش کو   پیش هستت جان پیش اندیش کو

2036. *Senin önünde oturmuştur; senin önün ise hani! Senin varlığının önünde ön düşünücü can hani!*

Ya'nî o enbiyânın vârisleri senin önünde oturmuştur. Sen önünün nerede olduğunu görüyor musun?

Ya'nî senin önün, canının önüdür; fakat sende bu canın önünü görecek kalb gözü var mıdır; senin o varlığının ve enâniyyet-i cismâniyyenin önünde ön düşünen ve huzûr-ı ma'nevîyi gören can neredediṙ?

گر تو خود را پیش و پس داری گمان   بستهء جسمی و محرومی ز جان

2037. *Eğer sen kendi zâtına ön ve arka zannı tutarsan, cisme bağlanmışsın vı candan mahrûmsun.*

Eğer sen kendi zâtının ve hakîkatinin önü ve arkası vardır zanında bulunur isen, sen onu kendi cismine kıyâs etmiş olursun; ve bu halde de ma'nâdan gâfil ve candan mahrûm olmuş bulunursun.

زیر و بالا پیش و پس وصف تنست   بی جهتها ذات جان روشنست

2038. *Alt ve üst, ön ve arka tenin vasfıdır; cihetsizlikler rûşen olan cânın zâtıdır.*

Ten ve cisim için taraf ve cihet vardır; fakat bir cevher-ı nûr-ı mücerre olan cânın zâtı için cihet tasavvuru câiz değildir.

بر گشا از نور پاك شه نظر تا نپنداری تو چون كوته نظر

2039. *Şâhın nûr-ı pâkinden nazarı aç; tâ ki kısa bakışlı gibi zannetmiyesin.*

Ya'nî kendine nûr-ı Hak ile nazar et; tâ ki kendini cismin kısa bakışı dâiresinde mahsûr bırakmış olan kimse gibi cisimden ibâret görmiyesin.

كه همينى در غم و شادى وبس ای عدم كو مر عدم را پيش و پس

2040. [2010] *Sen ancak gam ve şâdî içindesin ve bu kadar; ey adem, muhakkak ademin önü ve arkası hani?*

Senin âlem-i taayyünde ve sûretdeki hâlin, umûmiyet i'tibâriyle gam ve şâdîden ibâretdir. Gâh mağmûm ve gâh mesrûr olursun. Ve senin bu âlem-i cismânîdeki duyguların ancak bu kadardır; fakat kendinin hakîkatine bakarsan, bu cismin bu âlemde hâdis olmazdan mukaddem yok idi; mevt-i tabîî ile yine yok olur. Maahâzâ senin bu cismin yoktan vâr olmadı; zîrâ yoktan hiçbir şey çıkmaz; ancak vardan var oldu. Vaktâki mevt-i tabîî ile bu cismin bozuldu ve sûretin yok oldu, fakat yine evvelce içinde bulunduğun varlık içine daldın, şu halde cismâniyet ve sûret âlemi, ademden ibâret kaldı. Ey sûret-i cismâniyyesine istinâden enâniyet da'vâsında bulunan adem! Muhakkak ademin önü ve arkası ve cihât-ı sâiresi olur mu? Eğer bulabilir isen bu yokluğun önünü arkasını göster!

روز بارانست ميرو تا بشب نه ازان باران ازان باران رب

2041. *Yağmur günüdür, geceye kadar yürü! Bu yağmurun cinsinden değildir; Rabb'in bârânı cinsindendir.*

"Gün"den murâd, hayât-ı sûriyye ve dünyeviyyedir. "Yağmur"dan murâd, nefehât-ı ilâhiyye ve füyûzât-ı rabbâniyyedir. "Gece"den murâd mevt-i tabîîdir.

Ya'nî "bu hayât-ı dünyeviyyede Allah Teâlâ Hazretleri'nin nefehâtı ve füyûzâtı vardır. Bu nefehât-ı rabbâniyyeden müstefîd olmak için, mevt-i tabîîye kadar tarîk-ı ma'rifetde yürü! Zîrâ bu yağmur, hayât-ı dünyeviyyeye sebeb olan maddî yağmûr cinsinden değildir; belki hayât-ı rûhâniyyeye sebeb olan Rabbü'l-âlemîn Hazretleri'nin âlem-i ma'nâya âid atâyâ-yı esmâiyyesi yağmurlarının cinsindendir.

سؤال عايشهء صديقه از حضرت مصطفى صلى الله عليه و سلم كه امروز باران
باريد و شما سوى گورستان بوديد چونست كه جامه ات تر نشد

Âişe-i Sıddîka'nın Hz. Mustafâ (s.a.v.)den "Bugün yağmur yağdı ve siz kabristan tarafında idiniz; niçin elbisen ıslanmamıştır?" diye suâl etmesidir

مصطفى روزى بگورستان برفت   با جنازهء مردى از ياران برفت

2042. *Mustafâ (a.s.) bir gün kabristana gitti. Ashâbdan bir kişinin cenâzesiyle berâber gitti.*

خاك را در گور او آگنده كرد   زير خاك آن دانهء او زنده كرد

2043. *Toprağı onun kabrine doldurdu; o, toprak altında o dâneyi diri etti.*

Ya'nî Resûl-i Ekrem Efendimiz o sahâbîyi defn etti ve toprak altında bir tohum dânesine müşâbih olan o zâtı, hayât-ı berzahiyye ile diri kıldı ve onu وَ هُوَ مَعَكُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ (Hadîd, 57/4) ya'nî "Nerede olursanız olun, O sizin ile berâberdir" âyet-i kerîmesi mûcibince maiyyet-i Hak hakkındaki ilim ve müşâhedesi kuvvetlendi.

اين درختانند همچون خاكيان   دستها بر كرده اند از خاكدان

2044. *Bu ağaçlar toprağa mensûb olanlar gibidirler; ellerini arzdan yukarı kaldırmışlardır.*

سوى خلقان صد اشارت ميكنند   گوش دار آن خوش عبارت ميكنند

2045. *Halâik tarafına yüz işâret ediyorlar; ona kulak tut, hoş ibâret ediyorlar.*

Beyt-i şerîfdeki "gûş dâr ân" Ankaravî nüshasında "gûşdârân" tarzında olup, o hazret buna "o kimse ki, onun gûşu vardır" ma'nâsı vermiştir. Bu nüshaya göre "gûşdâr" vasf-ı terkîbî olup "kulak tutucu" demek olur. "Ân" edât-ı cemi'dir. Bu sûretde bu terkîb "kulak tutucular" ma'nâsına gelir.

Ya'nî "Ey kulak tutucular, o yüz işâretde latîf ibâre söylüyorlar" demek olur.

Hind nüshalarında ise "vân ki gûşesteş" sûretindedir. Bunun ma'nâsı da "o kimse ki, onun kulağı vardır" demektir. Fakîr ise "gûş"u isim, "dâr"ı emr-i hâzır ve "ân"ı ism-i işâret olarak aldım; ve ism-i işâreti "sad işâret" tarafına ircâ' ettim ve âtîdeki ma'nâya zâhib oldum: "Bu ağaçlar, idrâk sâhibi olan insanlara ellerini arzdan yukarı kaldırmakla, hayât-ı berzahiyye ve istihâlât-ı mütenevvia ve haşr u neşir hakkında yüz işâret ediyorlar. Ey müdrik olan insan, o işârete kulak tut, onların latîf ibârât-ı zâhire olduğunu anlarsın."

با زبان سبز و با دست دراز   از ضمیر خاك میگویند راز

2046. *Uzun el ile ve yeşil dil ile, toprağın zamîrinden sır söylüyorlar.*

Bu ağaçlar, işâret sûretinde, yeşil dil olan yapraklarıyla, uzun el gibi olan dallarıyla toprağın bâtınından ve melekûtundan ibârât-ı zâhire olmak üzere sırlar söylüyorlar.

همچو بطان سر فرو برده بآب   گشته طاؤسان و بوده چون غراب

2047. *Kazlar gibi suya baş daldırmışlar, tâvuslar olmuşlar ve karga gibi olmuşlar.*

Kış mevsiminde yapraklarını, çiçeklerini ve meyvelerini gizlemişler ve kazlar gibi başlarını suya daldırmışlardır; binâenaleyh bahar mevsiminde parlak tüylü tâvus kuşları gibi müzeyyenâtlarını ızhâr etmişler ve kış mevsiminde kargalar gibi kapkara bir çalı yığını hâline gelmişlerdir.

در زمستانشان اگر محبوس کرد   آن غرابانرا خدا طاؤس کرد

2048. *Eğer kış onları mahbûs ettiyse, o kargaları Hak Teâlâ tâvus etti.*

در زمستان شان اگرچه داد مرگ   زنده شان کرد از بهار و داد برگ

2049. *Vâkıâ onlara kış ölüm verdi; bahârdan onları diri kıldı ve yaprak verdi.*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Rûm'da vâki' فَانْظُرْ اِلَي آثَارِ رَحْمَةِ اللّٰه كَيْفَ يُحْيِي الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَي وَ هُوَ عَلَي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (Rum, 30/50) ya'nî "İmdi Allah'ın rahmetinin âsârına bakın ki, ölümünden sonra arzı nasıl ihyâ etti? İşte muhakkak bunun gibi elbette ölüleri diriltıcidir ve O her şeye kādirdir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

منکران گفتند هست این خود قدیم   این چرا بندیم برب کریم

2050. [2020] *Münkirler derler ki: Bu muhakkak kadîmdir; niçin bunu Rabb-i kerîme rabt edelim?*

Münkir-i ulûhiyyet olup, her şeyi tabîata atf eden dinsizler derler: Bu âlemin mevsimleri ve her mevsimin ahkâmı ve âsârı eskiden beri böyle devâm edip gider. Bu hâl tabîatın îcâbâtıdır. Bu halleri tahayyül olunan bir Rabb-kerîme bağlamakda ve atf etmekte ne ma'nâ vardır? derler. Nitekim humakâyı müteahhirînden birinin manzûm hezeyanlarından bir ikisini nümûne olarak burada zikrini münâsib gördüm:

Düzme Allâh'ı gibi şeytânı
Buda'sı, Ehrimen'i Yezdân'ı
Topunun hâlıkı bir vehm-i cebîn
Gölgeler gölgeler onlar da derin.

Bu zavallı dîn-i İslâm'ın binâ-yı i'tikâdı olan Allah ile şeytanı da Hindliler'in Ehrimen'ine ve Yezdan'ına benzetmiş, hepsine birden vehim demiş. Bu kadar âyât-ı vücûd içinde kendi vehm-i muzliminde müstağrak olduğunu bilememiştir. Bu körler alayı her zamanda ve her asırda mevcûd olduğundan Cenâb-ı Pîr-i destgîr *Mesnevî-i Şerîf*'lerinde bunların silsile-i evhâmını sırası düşdükçe delâil-i muknia ile tahrîb buyururlar.

کوریٔ ایشان درون دوستان حق برویانید باغ و بوستان

2051. *Hak Teâlâ onların körlüğüne dostların bâtınında bağ ve bostan bitirdi.*

Ya'nî Hak Teâlâ o münkir-i ulûhiyyet olan humakânın körlüğüne, dostlarının kalbinde îmân bağlarını ve irfân bostanlarını bitirdi ve yeşillendirdi.

هر گلی کاندر درون بویا بود آن گل از اسرار گل گویا بود

2052. *Her bir gül ki, içeride kokucu olur, o gül, esrâr-ı gülden söyleyici olur.*

Gönül bağında bitip, meşâmm-ı rûha latîf kokular veren her bir ma'rifet gülü, o ma'rifetin esrârından rûhun kulağına söyleyici olur.

بوی ایشان رغم انف منکران گرد عالم میدود پرده دران

2053. *Onların kokusu, münkirlerin burnunu sürtmek için, perde yırtıcı olarak âlemin etrâfında koşar.*

"Rağm" toprağa sürtmek ve zelîl etmek ma'nâsınadır. "Rağm-ı enf" burnunu toprağa sürtmek demek olur. "Münkirlerin burnunu sürtmek ve onların hezeyanlarını ibtâl ve kendilerini zelîl etmek için bu dostların ma'rifet güllerinin kokuları, bâtıl fikirlerin perdelerini yırtıcı olduğu halde aktâr-ı âleme münteşir olur." Nitekim Cenâb-ı Pîr efendimizin bu ihbâr-ı âlîleri zamânımız-

da meşhûddur. Elyevm Avrupa'da *Mesnevî-i Şerîf*'in tercümesiyle meşgûl olan ulemâ günden güne çoğaldığı gibi, *Mesnevî-i Şerîf* nüshaları Hindistan gibi kesîf nüfûsu hâvî olan bir kıt'ada da mecûsîlerin evlerine varıncaya kadar münteşirdir.

منکران همچو جعل از بوی گل　　　یا چو نازك مغز از بانگ دهل

2054. *Münkirler gülün kokusundan bok böceği gibidirler; yâhud davulun sesinden dimâğı zayıf olan kimse gibidir.*

Ya'nî bok böceği gülün kokusundan nasıl müteezzî olur ise, münkirler de enbiyâ ve evliyâ-yı kirâmın irfânından öylece müteezzî olurlar. Yâhud dimâğı ve cümle-i asabiyyesi zayıf olup davul sesinin gürültüsünden muztarib olan hastalara benzerler.

خویش را مشغول میسازند و غرق　　　چشم می دوزند ازین لمعان و برق

2055. *Kendilerini meşgûl ve gark kılarlar; bu parlamadan ve şimşekten göz kaparlar.*

Münkirler enbiyâ ve evliyânın bu âlem-i zâhirin bâtınına dâir olan ibzâl eyledikleri hakāyık ve maârifi dinlememek için kendilerini zevâhir-i âlem ile meşgûl ederler ve kendi fikirlerini bu zevâhire daldırırlar. Nitekim âyet-i kerîmede bu tâife hakkında buyrulur: "يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ" (Rum, 30/7) Ya'nî "Onlar hayât-ı dünyâdan zâhiri bilirler; halbuki onlar âhiretden gâfildirler." Binâenaleyh onlar, enbiyâ ve evliyânın delâil-i vâzıhalarının parlaklığına ve şimşek gibi çakan burhanlarına akıllarının gözleri dayanmadığı ve gözleri kamaştığı için, bu akıl gözlerini kaparlar.

چشم می دوزند آنجا چشم نی　　　چشم آن باشد که بیند مأمنی

2056. *Göz kaparlar; orada göz yoktur; göz o olur ki, bir me'men göre.*

Münkirler akl-ı maâşlarının perdesi ile rûhlarının gözlerini kaparlar; zîrâ akl-ı maâş mertebesinde enbiyâ ve evliyânın irfânını görecek göz yoktur. Göz hakîkatde ancak kendi maâdını ve kendinin emniyyet edebileceği bir mahalli görebilir ise, göz olur.

چون ز گورستان پیمبر باز گشت　　　سوی صدیقه شد و همراز گشت

2057. *Vaktâki Peygamber kabristandan avdet etti, Sıddîka tarafına gitti ve sırdaş oldu.*

چشم صدیقه چو بر رویش فتاد　　　پیش آمد دست بروی می نهاد

2058. *Sıddîka'nın gözü onun yüzüne düştüğü vakit, huzûra geldi, onun üzerine el koydu.*

بر عمامه و روی او و موی او　　　بر گریبان و برو بازوی او

2059. *Onun sarığı ve yüzü ve saçı, sakalı üzerine, yakası üzerine ve göğsüne ve koluna.*

Ya'nî Resûl-i Ekrem Efendimiz kabristandan Âişe-i Sıddîka (r.a.) vâlidemizin nezdine avdet buyurdukları vakit, vâlidemiz hazretleri, onların sarıklarına ve yüzlerine ve saç ve sakallarına ve yakalarına ve göğüslerine ve kollarına el sürerek yokladı.

گفت پیغمبر چه میجویی شتاب　　　گفت باران آمد امروز از سحاب

2060. [2030] *Peygamber buyurdu ki: Sür'atle ne arıyorsun? (Hz. Sıddîka) dedi ki: Bugün buluttan yağmur geldi.*

جامها ات می بجویم در طلب　　　ترنمی بینم ز باران ای عجب

2061. *(Yağmur eserini) talebde esvâblarını arıyorum; acîbdir ki, yağmurdan ıslak görmüyorum.*

گفت چه بر سر فکندی از ازار　　　گفت کردم آن ردای تو خمار

2062. *(Peygamber) buyurdu ki: Baş üzerine örtüden ne bıraktın? (Hz. Sıddîka) dedi: Senin hırkanı örtü yaptım.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz, başına tesettür için örtü olarak ne aldın? buyurdular. Vâlidemiz hazretleri de, senin hırka-i şerîfini örtü yaptım buyurdu.

گفت بهر آن نمود ای پاك جیب　　　چشم پاکت را خدا باران غیب

2063. *(Resûl-i Ekrem) buyurdu ki: Ey gömleği pâk olan, senin pâk olan gözüne Hak Teâlâ gayb yağmurunu onun için gösterdi.*

"Ceyb" *Müntehabu'l-Lügât'* a göre yaka ve göğüs ma'nâlarından başka, gömlek ma'nâsına da gelir. Burada hırkaya mecâzen gömlek ta'bîr buyrulmuştur.

نیست آن باران ازین ابر سما　　　هست ابری دیگر و دیگر سما

2064. *O yağmur bu göğün bulutundan değildir; başka bir bulut ve başka bir gök vardır.*

تفسير بيت حكيم سنائ رحمة الله عليه . بيت:

آسمانهاست در ولايت جان — كار فرماى آسمان جهان

در ره روح پست و بالاهاست — كوههاى بلند و درياهاست

Hakîm Senâî (rahmetüllâhi aleyh)in beytinin tefsîridir:
"Can vilâyetinde gökler vardır ki, cihânın göğüne iş buyurucudur.
Rûh yolunda aşağılar ve yukarılar vardır;
yüksek dağlar ve denizler vardır."

غيب را ابر و آبى ديگرست — آسمان و آفتابى ديگرست

2065. *Gaybın başka bir bulutu ve bir suyu vardır. Başka bir göğü ve güneşi vardır.*

"Âlem-i gayb"dan murâd, âlem-i misâldir; zîrâ ilm-i ilâhîde peydâ olan suver-i esmâiyye, cevâhir-i mücerrede-i nûrâniyye olarak mertebe-i ervâhda ve ondan sonra âlem-i şehâdetde iktisâb edeceği taayyün-i unsurînin sûret-i misâliyyesi ile âlem-i misâle tenezzül eder. Binâenaleyh bu âlem-i misâl Hakîm Senâî hazretlerinin beytinde olduğu üzere vilâyet-i cân olup, onda gökler ve inişler ve yokuşlar ve yüksek dağlar ve denizler vardır. Bu âlem-i misâl, âlem-i şehâdetin bâtını ve melekûtu olup âlem-i şehâdetin sûretlerine bu âlemden imdâd olunur. Ve Hak Teâlâ hangi kulunun kalb gözünü açarsa, o kimse bu âlemin ahvâlini görür; ve ba'zı kimselerin âlem-i rü'yâda, dünyâda vâki' olacak hâdisâtı görmeleri bu âlemdendir.

نايد آن الا كه بر خاصان پديد — باقيان فى لبس من خلق جديد

2066. *O, ancak hâslara zâhir olarak gelir; bâkîler halk-ı cedîdden lebs içindedir.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Kāf'da olan اَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْاَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ (Kāf, 50/15) ya'nî "Halk-ı evvel ile bize acz ve yorgunluk mu geldi; belki onlar halk-ı cedîdden lebs içindedirler."

Bu âyet-i kerîme ba'si ve haşr u neşri inkâr eden kimselere karşıdır ve teceddüd-i emsâle işâretdir; ve teceddüd-i emsâl hakkında yukarıda 1170 nu-

maralı beyitte îzâhât-ı kâfiye geçmiş idi. Ya'nî bu âlem-i şehâdetin hey'et-i mecmûası, Hakk'ın her ân-ı gayr-i münkasım içinde vâki' olan tecelliyâtı ile mevcûd ve ma'dûm olmaktadır. Ma'dûm olmak, mevt ve kıyâmetdir; ve tekrâr mevcûd olmak, ba's ve haşr u neşr hâlidir. Fakat bu îcâd ve i'dâm, ihtizâzât-ı elektrîkiyye ile sâbit olan sür'at-ı şedîde dâiresinde vâki' olduğundan, aslâ âfâkda ve enfüsde hissolunamaz. Ve eşyâ sâbit bir halde zannolunur. Bunu ancak kendi nefsindeki îcâd ve i'dâma vâkıf olan havâss-ı evliyâ görür; ve bu hâl ancak onlara zâhir olur. Onlardan başkaları eşyâyı sâbit zannettiklerinden, bu halk-ı cedîdden şübhe ve zan içindedirler.

Bu beytin, yukarıki beyte cihet-i merbûtıyyeti budur ki: Âlem-i misâl, âlem-i şehâdetin bâtınıdır. Binâenaleyh bu teceddüd-i emsâl, içli ve dışlı vâki' olduğundan, her ân-ı münkasımda âlem-i misâldan, âlem-i şehâdete olan imdâd-ı bâtınî dahi berâberce vâki' olur. Zîrâ bilcümle merâtib-i vücûd Hakk'ındır; ve celâlî ve cemâlî olan bilcümle tecelliyât-ı esmâiyye dahi Hakk'ındır.

هست باران از پی پروردگی　　　　هست باران از پی پژمرده گی

2067. *Perverdelikten dolayı yağmur vardır; pejmürdelikten dolayı yağmur vardır.*

Gerek sûretde ve gerek ma'nâda, tecelliyât-ı cemâliyye ve latîfiyyenin îcâbı olan yağmur vardır ki, hayât-ı sûrî ve ma'nevî bahş eder ve mevcûdâtı besler. Ve kezâ tecelliyât-ı celâliyye ve kahriyyenin îcâbı olan yağmur vardır ki, letâfet ve tarâvet-i ma'neviyye ve sûriyyeyi harâb eder.

نفع باران بهاران بوالعجب　　　　باغ را باران پاییزی چو تب

2068. *Baharların yağmurunun niamı çok acîbdir; sonbaharın yağmuru bağa sıtma gibidir.*

آن بهاران ناز پروردش کند　　　　وین خزانی ناخوش و زردش کند

2069. *O baharlar onu nâz ile terbiye eder; ve bu hazâna mensûb olan, onu nâhoş ve sarı yapar.*

O baharların yağmuru, bağı nâz ile terbiye edip yemyeşil yapar ve bu sonbahara mensûb olan yağmur ise o bağın manzarasını çirkin yapar ve yeşilliklerini sarartır.

همچنین سرما و باد و آفتاب   بر تفاوت دان و سررشته بیاب

2070. [2040] *Soğuğu ve rüzgârı ve güneşi böylece tefâvüt üzere bil ve ipin ucunu bul!*

Âlem-i şehâdetdeki müessirâtın böyle yekdîğerinden başka başka olduğunu bilirsen, ipin ucunu bulursun; zîrâ bunlar sana esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyeden haber verir; ve bundan keserâtın hikmet-i vücûdunu anlarsın; ve esmânın müsemmâsı ve sıfâtın mevsûfu bir olduğunu bilip, bu keserât içinde vahdeti görürsün.

همچنین در غیب انواعست این   در زیان و سود و در رنج و عنین

2071. *Gaybda da, ziyanda ve fâidede; ve meşakkatde ve hüsranda böyle bu envâ' vardır.*

Âlem-i şehâdetde böyle muhtelif müessirât olunca, onun bâtını olan âlem-i gayb-ı misâlîde de böyle türlü türlü müessirât-ı mütekâbile olmak tabîîdir.

این دم ابدال باشد زان بهار   در دل و جان روید از وی سبزه زار

2072. *Abdâlın nefesi o bahardan olur; gönülde ve canda ondan yeşillik biter.*

"Abdâl" sıfât-ı beşeriyyesini sıfât-ı ilâhiyyeye ve vücûd-ı abdânîsini vücûd-ı hakkânîye tebdîl eden evliyâya derler. Ya'nî bu evliyâ-yı Hakk'ın müessir olan nefesleri, âlem-i gaybın bahârındandır; ve onların enfâs-ı mübârekelerinden gönüllerde ve canlarda ulûm-ı ledünniyye çiçekleri ve maârif-i ilâhiyye yeşillikleri neşv ü nemâ bulur.

فعل اران بهاری با درخت   آید از انفاس شان در نیکبخت

2073. *Bahara mensûb yağmurun ağaca olan fiili, ehl-i saâdete onların nefeslerinden gelir.*

Bahâr-ı sûrîye mensûb olan yağmurun fiili, sûrî ağaçları yeşillendirmek ve onlara hayât ve tarâvet vermektir. Ehl-i saâdet olan kimsenin kalbine ve canına da hayât ve tarâvet-i ma'neviyye, evliyâ-yı Hakk'ın nefeslerinden gelir.

Bu beytin mısra'-ı sânîsi Hind nüshalarında "der nîk-baht" yerine "ey nîkbaht" yazılmıştır. Bu nüshaya göre ma'nâ :" Ey saâdetli kimse, bahâra mensûb olan yağmurun fiili, ağaca, onların enfâsından gelir" demek olur.

Bu sûretle "bahar"dan murâd, âlem-i gaybın bahârı ve "ağaç"dan murâd vücûd-ı beşer; ve "yağmur"dan murâd dahi âlem-i gaybın yağmuru olur. Fakat Ankaravî nüshası, âlem-i sûret ve ma'nâyı câmi' olduğundan müreccahdır.

گر درخت خشك باشد در مكان   عيب آن از باد جان افزا مدان

2074. *Eğer bir mekânda kuru ağaç olursa, kusûru o can artırıcı rüzgârdan bilme!*

Eğer âlem-i sûretde bir yerde kuru bir ağaç olursa, kusûr, hayat-bahş olan rüzgârın te'sîrinden değildir; belki ağacın esâsında ve bünyesinde olan bozukluğundandır. Bunun gibi, irfandan bî-nasîb kalan sâlik hakkında da kusûr evliyânın enfâs-ı mübârekesinde değil, belki o sâlikin isti'dâdındadır.

يادكار خويش كرد و بر وزيد   آنكه جانى داشت بر جانش گزيد

2075. *Rüzgâr kendi işini yaptı ve esti; o kimse ki, bir can tuttu, onu cânı üzerine kabûl etti.*

Bahâr-ı sûrî ve rüzgârının vazîfesi esmek ve nebâtâta da neşv ü nemâ vermektir. Nitekim âyet-i kerîmede وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ (Hicr, 15/22) ya'nî "Biz nebâta ve hayvânâta telkîh-ı hayât edici olan rüzgârı gönderdik" buyrulur. İmdi telkîhi kabûle müstaid olan nebât ve hayvân, ondan istifâde etti ve neşv ü nemâ buldu; müstaid olmayanlar kurudu ve öldü. Bunun gibi evliyânın nefehâtı ve enfâs-ı mübârekeleri[ni] dâimâ üss ü kabûle müstaid olanların gönülleri ve canları, onların feyizlerini kapar ve onlardan hayât ve neşv ü nemâ bulur.

معنئ اين حديث كه اغْتَنِموا بَرْدَ الربيع فانّه يَعْمَلُ بابْدَانكُمْ كما يَعْمَلُ بَاشْجَارِكُمْ وَاجْتَنِبُوا بَرْدَ الخَرِيف فانّه يَعْمَلُ بابْدَانكُمْ كما يَعْمَلُ باشْجَارِكُمْ

Bu "İlkbaharın soğuğunu ganîmet addedin; zîrâ ağaçlarınıza ne yaparsa, bedenlerinize de onu yapar; ve sonbaharın soğuğundan kaçının; zîrâ ağaçlarınıza ne yaparsa, bedenlerinize de onu yapar" hadîs-i şerîfinin ma'nâsı beyânındadır.

گفت پيغمبر ز سرماى بهار   تن مپوشانيد ياران زينهار

2076. *Peygamber buyurdu ki: Ey yârân, baharın soğuğundan teninizi aslâ örtmeyin!*

زانکه با جان شما آن میکند   که بهاران با درختان میکند

2077. *Zîrâ baharlar ağaçlara yaptığını, sizin cânınıza yapar.*

لیك بگریزید از سردی خزان   کان کند کو کرد با باغ رزان

2078. *Fakat sonbaharın soğukluğundan kaçınız; zîrâ asmaların bağına yaptığını yapar.*

راویان این را بظاهر برده اند ·   هم بران صورت قناعت کرده اند

2079. *Râvîler bunu zâhire götürmüşler, o sûret üzerine de kanâat etmişlerdir.*

Bu hadîs-i şerîfin râvîleri, ma'nâ-yı zâhirini alıp onunla iktifâ etmişler, ma'nâ-yı bâtınîsinden gâfil olmuşlardır.

بی خبر بودند از جان آن گروه   کوه را دیده ندیده کان بکوه

2080. *O tâife candan bî-haber oldular; dağı görmüş, dağdaki ma'deni görmemiştir.*
[2050]

Bu hadîs-i şerîfin zâhirini ve dışını görüp, bâtınını ve içini görmeyenler, dağın zâhirini görüp içindeki ma'deni görmeyenlere benzer.

آن خزان نزد خدا نفس و هواست   عقل و جان عین بهارست و بقاست

2081. *O sonbahar Hakk'ın indinde nefis ve hevâdır; akıl ve can, ilkbaharın ve bakānın aynıdır.*

Ya'nî ind-i Hak'da ve ehl-i hakîkat nezdinde hazân, nefsin ve hevâ-yı nefsin galebesinden ibâretdir ve bu galebe insandaki idrâkât-ı rûhâniyyeyi izâle eder; ve insanı Hak'dan uzaklaştırır. Ve hevâ-yı nefisden hâlî olan akıl ve can, idrâkât-ı rûhâniyyeyi hâiz olduğundan ayn-ı bahardır. Bunun için urefâ derler ki: Nefis diri oldukça gönül ölüdür ve gönül dirildiği vakit de nefis ölür. (Hz. İmdâdullah şerhinden.)

مر ترا عقلیست جزوی در نهان   کامل العقلی بجو اندر جهان

2082. *Muhakkak gizlide senin için bir akl-ı cüz'î vardır; cihânda bir aklı kâmil olanı ara!*

Ey sâlik, insan olman i'tibâriyle muhakkak senin vücûdunda mestûr ve gizli bir akl-ı cüz'î vardır ki, sen onunla umûr-ı maâşını ve muâmelât-ı dünyeviyyeni idâre edersin; fakat bunun fevkında olan umûr-ı gaybiyyeni idrâk edemez-

sin. İşte bu akl-ı cüz'î ile teemmül et ki, bu umûr-ı gaybiyyeyi idrâk için, bu aklın derecesini yükseltmek ve iktisâb-ı terakkî için de bir aklı kemâle gelmiş olanı bulup rehber ittihâz etmek lâzımdır. Binâenaleyh bu aklı kâmil olanı ara!

جزو تو از کل او کلی شود　　　عقل کل بر نفس چون غلی شود

2083. *Senin cüz'ün, onun küllünden küllî olsun; akl-ı kül, nefis üzerinde bir zincir gibi olsun.*

Senin akl-ı cüz'în, o kâmilin akl-ı küllîsi tahtında terbiye olunmak sûretiyle küllî olsun ve onun akl-ı küllîsi, senin sıfât-ı nefsâniyyenin üzerinde bir demir-bend ve zincir gibi olarak, onu serbest bırakmasın.

جزو کل از کل او گردد پدید　　　آنچنانکه مستیٔ عقل از نبید

2084. *Küllün cüz'ü, onun küllünden zâhir olur; aklın sarhoşluğu şarâbdan olduğu gibi.*

Akıl şarâbın te'sîrinden nasıl sarhoş olursa, akl-ı cüz'î dahi, akl-ı küllün te'sîri altında öylece zebûn olur ve onun hâliyle hallenir.

پس بتأویل این بود کانفاس پاك　　　چون بهارست و حیات برگ و تاك

2085. *İmdi te'vîl ile bu olur ki, enfâs-ı pâk, bahâr ve yaprağın ve asmanın hayâtı gibidir.*

Zikr olunan hadîs-i şerîfin te'vîl ile olan ma'nâ-yı bâtınîsi budur ki: Enfâs-ı mukaddese-i enbiyâ ve evliyâ ilkbahar gibidir; onların bahâr rüzgârı gibi olan nefesleri gönüllerin bağına estiği vakit, orada sebeb-i hayât-ı ma'nevî olur.

گفتهای اولیا نرم و درشت　　　تن میوشان زانکه دینت راست پشت

2086. *Evliyânın yumuşak ve sert sözlerinden tenini örtme; zîrâ dînin için zahîrdir.*

Mürşid-i kâmilin acı ve mülâyim sözlerini nazar-ı i'tibâre al; o sözleri işitmemek için örtünme; zîrâ onun sözleri, senin dînine yardımcıdır ve saâdet-i ebediyyene hâdimdir.

گرم گوید سرد گوید خوش بگیر　　　تا ز گرم و سرد بجهی وز سعیر

2087. *Sıcak söylesin, soğuk söylesin hoş tut! Tâ ki sıcaktan ve soğuktan ve cehennemden sıçrayasın.*

Mürşid-i kâmil, ister senin tab'ına mülâyim ve ister gayr-i mülâyim söz söylemiş olsun, sen onların ikisini de bir ma'nâda görüp hoş tut. Zîrâ onun bunlardan kasdı seni kâmil kılmaktır. Eğer böyle yaparsan, sıcağı ve soğuğu ve acı ve tatlıyı tefrîk eden ve cehennem tabîatında olan nefisden kurtulursun.

گرم و سردش نوبهار زند کیست   مایهء صدق و یقین و بندگیست

2088. *Onun soğuğu ve sıcağı diriliğin nev-bahârıdır; ve sıdk ve yakînin ve kulluğun mâyesidir.*

زان کزو بستان جانها زنده است   زین جواهر بحر دل آگنده است

2089. *Zîrâ ki canların bostanı, ondan dirilmiştir; gönül denizi bu cevherlerden dolmuştur.*

Canların bostanı, onların bu acı ve tatlı sözleriyle hayât-ı ma'nevî bulmuş ve gönül denizi de, onların beyân buyurdukları ulûm-ı ledünniyye ve maârif-i ilâhiyye cevherleriyle dolmuştur.

بر دل عاقل هزاران غم بود   گر ز باغ دل خلالی کم بود

2090. [2059] *Eğer gönül bağından bir hılâl eksik olursa, âkılin gönlünde binlerce gam olur.*

"Hılâl" kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır; burada, iki şey arasındaki aralık ve fâsıla ve zaman ve vakit ma'nâlarınadır.

Ya'nî evliyânın hayât-ı ma'neviyye veren nefhalarında ve kudsî nefeslerinde biraz fâsıla olsa ve biraz zaman eksik olsa ve gönül bağına esmese, sâlik-i âkılin gönlü binlerce gam ve kabz ve sıkıntı duyar.

دیگر سؤال عایشه از حضرت مصطفی صلی الله علیه و سلم

Hz. Mustafâ (s.a.v.)e Hz. Âişe'nin diğer suâli

گفت صدیقه که ای زبدهء وجود   حکمت باران امروزین چه بود

2091. *Sıddîka dedi ki: Ey vücûdun zübdesi, bugünkü yağmurun hikmeti ne idi?*

این ز بارانهای رحمت بود یا　　بهر تهدیدست و عدل کبریا

2092. *Bu, rahmet yağmurlarından mı idi, yâhud tehdîd ve Kibriyâ'nın adli için midir?*

Benim bu gördüğüm âlem-i gaybın yağmuru, kullara lutuf ve rahmet mi getirdi, yoksa kulların ma'sıyetlerine ve serkeşliklerine karşı, âdil-i Kibriyâ olan Hak Teâlâ Hazretleri'nden bir kahır ve cezâ mı getirdi?

این ازان لطف بهاریات بود　　یا ز پاییزئ پر آفات بود

2093. *Bu o bahâriyâtın lutfundan mı idi; yâhud âfetler ile dolu olan bir hazândan mı idi?*

Bu gayb yağmuru, bahâr-ı ma'nevîye mensûb olan eltâf-ı ilâhiyyeden mi, yoksa kahırlar ve azâblar ile dolu olan hazân-ı ma'nevîden mi idi?

گفت این از بهر تسکین غمست　　کز مصیبت بر نژاد آدمست

2094. *Buyurdu ki: Bu, musîbetden âdemin tab'ı üzerinde olan gamın teskîni içindir.*

Ya'nî bu gayb yağmurunun nüzûlü, senin sorduğun her iki sebebden başka bir sebebe mebnîdir. O yağmur, bu dâr-ı dünyânın kıyâmı içindir ve dünyânın nizâmı kāim oldukça taayyün-i unsurî sâhibi olan insan bu intizamdan ve kendi hayâtının devâmından münşerih olur ve ölüm gamı gider. Zîrâ nizâm-ı âlemin fesâdı ve ölüm tab'-ı âdeme musîbetdir. Meselâ pek fazla sıcak veyâ pek fazla soğuk ve ölüm, tab'-ı beşer için musîbetdir ve bu musîbetler gönüllere gam verir. İşte bu yağmur dünyânın muhâfaza-i intizâmı için olduğundan dünyâya rahmetdir. Ve bunun netîcesi olarak bu musîbetler yüzünden tab'-ı beşer üzerindeki gamın teskîni içindir. Fakat dünyânın kıyâmı, iki tâife hakkında başka başka netîceler verir. Ârif-i esrâr olan kalbler hakkında da rahmet olduğu için, bahar yağmuru addedilse câizdir. Ve avâm hakkında gaflet getirdiği ve hırsı artırdığı için muzırdır; zîrâ huzûzât-ı nefsâniyyenin kesbine sebebdir. Bu cihetden sonbahar yağmuru derlerse yine câizdir. Maahâzâ bu gayb yağmurunun inzâlinden garaz ne tehdîd-i ilâhîdir ve ne de kalblere ifâza-i kemâldir; belki dünyânın kıyâmı içindir ve halka musîbet-i mevtden hâsıl olacak gamı unutdurmak içindir.

گر برآن آتش بماند ی آدمی   بس خرابی در فتادی و کمی

2095. *Eğer âdem o ateş üzerinde kala idi, çok harâblık ve noksanlık vâki' olurdu.*

Eğer âdem büyük kıyâmet olan dünyânın bozulmasını ve küçük kıyâmet olan kendisinin ölümünü düşünse ve dâimâ o musîbetlerin âteş-i gamı üzerinde kalsa idi, âlem aslâ ma'mûr olmaz ve çok harâblıklar ve noksân zâhir olur idi.

این جهان ویران شدی اندر زمان   حرصها بیرون شدی از مردمان

2096. *Bu cihân derhal vîrân olurdu; âdemlerden hırslar dışarı giderdi.*

Musîbet-i kıyâmet ve musîbet-i mevt gamı âdemde dâim olsa, kimse âlemi ma'mûr etmeğe iltifat etmezdi; ve kâr ve kesbe ve ticârete sebeb olan hırs, âdemlerin gönüllerinden çıkardı.

استن این عالم ای جان غفلتست   هوشیاری این جهانرا آفتست

2097. *Ey can, bu âlemin direği gafletdir. Ayıklık bu cihân için âfetdir.*

Gaflet odur ki, avâkıb-ı umûru düşünmek istemeyip dünyânın ma'mûriyyetine hasr-ı himmet etmek ve kişi yaşadığı kadar, nefsinin huzûzâtından meşrû' ve gayr-i meşrû' istifâdeye kanâat eylemek ve her husûsda ancak nefsini düşünmek ve tamâmiyle Hak'dan gâfil olmaktır. Bu tâife hem Allah indinde ve hem de nâs indinde mezmûm ve cem'iyyet-i beşeriyye için muzırdır. Bunlar "hodbîn" dedikleri adamlardır. لولا الحمقاء لخربت الدنيا Ya'nî "Eğer ahmaklar olmasa idi, dünyâ harâb olurdu" hadîs-i şerîfi bu tâife hakkındadır.

Ayıklık odur ki, avâkıb-ı umûra vâkıf ve Hak'dan âgâh olmakla berâber, hayât-ı beşere lâzım olan umûr-ı dünyeviyyeye de sa'y etmektir. Nitekim رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ (Nûr, 24/37) ya'nî "Ricâl vardır ki, onları ticâret ve alış veriş Allah'ın zikrinden meşgûl etmez" âyet-i kerîmesi bu tâife hakkındadır.

Ve Cenâb-ı Pîr yukarıda 997 numaralı beyitte چیست دنیا از خدا غافل بدن نی قماش و نقره و فرزند و زن ya'nî "Dünyâ nedir, Hak'dan gâfil olmaktır; yoksa kumaş ve gümüş ve evlâd ve kadın değildir" buyurmuş idi. Bu sınıf insanlar hem Allah indinde ve hem de halk indinde makbûldür; zîrâ Hak'dan gâfil olmadıklarından mesâî-i dünyeviyyelerinde muhîtlerine karşı adl ve insâf dâiresinde muâmele ederler; ve bunlar yalnız nefislerini düşünmediklerinden bunlara "hakbîn" derler. Binâenaleyh bu tâifenin vücûdları cem'iyyet-i beşeriyye için nâfi'dir ve nazarlarında dünyânın hiçbir kıymeti yoktur.

هوشیاری زان جهانست و چو آن   غالب آید پست گردد این جهان

2098. *Ayıklık o cihandandır; ve o gâlib geldiği vakit bu cihân alçak olur.*

Ayıklık o rûhâniyet âlemindendir; ve o âlemin hükmü galebe ettiği vakit, nazarda bu cihânın hâl ve şânı alçak ve ehemmiyetsiz kalır.

هوشیاری آفتاب و حرص یخ   هوشیاری آب این عالم وسخ

2099. *Ayıklık güneş ve hırs buzdur. Ayıklık su, bu âlem kirdir.*

Buzu güneş erittiği gibi, dünyâ hırsını da ayıklık eritir; ve kezâ su kiri ve pisliği temizlediği gibi, ayıklık da gönüllerde bu âleme olan alâka kirlerini temizler.

زان جهان اندك ترشح می رسد   تا نخیزد در جهان حرص و حسد

2100. *O cihândan az tereşşuh erişir; tâ ki cihânda hırs ve hased kalkmıya.*
[2069]

Ankaravî nüshasında "tâ nehîzed" yerine "tâ negurred" vâki' olmuştur. Fakîr, Hind nüshalarını âtîdeki beytin ma'nâsına daha muvâfık buldum. Ya'nî "O âlem-i gaybdan bu âlem-i şehâdete ayıklık az sızar; tâ ki dünyânın ma'mûriyyetine sebeb olan hırs ve hased gibi sıfât-ı nefsâniyye büsbütün kalkmasın. Eğer çok sızarsa, her ferdin artık dünyâ umûruna alâkaları kalmaz ve nizâm-ı âlem bozulur. Bu da hikmet-i ilâhiyyeye münâfî bir hâl olur; zîrâ dünyâya ehl-i dünyâ da lâzımdır."

Ankaravî nüshasına göre de ma'nâ şöyle olur: "Ayıklık o cihândan az sızar, tâ ki cihânda hırs ve hased şiddetli bağırmıya." Zîrâ hırs ve hased, şiddetli olursa, benî âdeme gaflet galebe eder ve tamâmiyle dünyâ umûruna meşgûl kılardı; fakat evvelki ma'nâ daha müraccahdır.

گر ترشح بیشتر گردد ز غیب   نی هنر ماند درین عالم نه عیب

2101. *Eğer gaybdan pek çok sızarsa, bu âlemde ne hüner kalır; ne de ayb!*

Âlem-i gaybdan ayıklık pek çok sızarsa, yekdîğerine zıd ve mukābil olan esmâ-i ilâhiyye ahkâmı kalkar ve o vakit dünyâda ne hüner ve ma'rifet kalır, ne de ayıp! Ya'nî ne hasenât ve ne de seyyiât kalır; binâenaleyh dünyânın hükmü kalkıp ahvâl-i âhirete mübeddel olmuş olur.

این ندارد حد سوی آغاز رو   سوی قصهء مرد مطرب باز رو

2102. *Bunun haddi yoktur; ibtidâ tarafına yürü; yine çalgıcı adamın kıssası tarafına yürü!*

Bu esrâr-ı ilâhiyyenin nihâyeti yoktur; kıssanın bidâyetine rücû' edip çalgıcının kıssasını beyân et!

بقيهء قصهء پير چنگى و بيان مخلص او

İhtiyar çalgıcı kıssasının bakıyyesi ve onun hülâsasının beyânı

مطربى كز وى جهان شد پر طرب   رسته ز اواش خيالات عجب

2103. *Bir mutrıb ki cihân ondan pür-tarab oldu, onun sadâsından hayâlât-ı acîbe bitmiş idi.*

Bu öyle bir muganni idi ki, her dinleyen, sesinden ve nağmelerinden mest olur ve onlardan acîb haller zuhûr eder idi.

از نوايش مرغ جان پران شدى   وز صدايش هوش دل حيران شدى

2104. *Onun nevâsından can kuşu uçucu olurdu ve onun sadâsından gönlün aklı hayrân olurdu.*

چون بر آمد روزگار و پير شد   باز جانش از عجز پشه گير شد

2105. *Vaktâki zaman geldi ve ihtiyâr oldu, onun cânının doğanı aczden sivrisinek tutucu oldu.*

Ya'nî gençliğinde çok kazanan bu çalgıcı, ihtiyâr olunca pek az bir şey kazanmağa başladı.

پشت او خم گشته همچون پشت خم   ابروان بر چشم همچون پاردم

2106. *Onun arkası küp sırtı gibi kambur, kaşları göz üzerine paldum gibi olmuştu.*

Ya'nî ihtiyârlığından mutrıbın beli bükülmüş ve kaşları uzayıp gözlerinin üzerine doğru inmiş; ve hayvan paldumuna dönmüş idi.

گشته آواز لطيف جانفزاش   زشت و نزد كس نيرزيدى بلاش

2107. *Onun can artırıcı latîf sadâsı çirkin olmuştu ve kimsenin indinde hiçbir şeye değmez idi.*

"Be-lâş"da "bâ" edât-ı mef'ûlün-ileyh; "lâş", "lâ şey"in muhaffefidir; "hiç-bir şeye" demek olur. Ya'nî sadâsı ihtiyârlıktan çirkinleşmiş olduğu için, hiç-bir kimsenin indinde kıymeti kalmamış idi.

آن نوای رشك زهره آمده　　　همچو آواز خر پیری شده

2108. *Zühre'nin reşki gelmiş olan bu nevâ, bir ihtiyâr eşeğin sadâsı gibi olmuş idi.*

"Zühre" seb'a-i seyyâreden birisinin adıdır; ilm-i nücûma göre her bir sey-yârenin bir rûhâniyyeti olup ehl-i arz üzerinde müessirdir. Ve Zühre'nin rû-hâniyyeti, ehl-i zevk ve tarab ve mûsikî erbâbı ile münâsebetdârdır. Nitekim Cenâb-ı Pîr *Dîvân-ı Kebîr*'lerindeki şu mısra'da bu ma'nâya işâret buyururlar: من طربم طرب منم زهره زند نوای من Ya'nî "Ben tarabım, tarab da benim; Zühre be-nim nağmelerimi çalar." Ve kezâ bu beyt-i şerîfde de aynı ma'nâya işâreten buyururlar ki:" Zührenin hased ettiği o mutrıbın nağmeleri artık, bir ihtiyar eşeğin anırması gibi olmuş idi.

خود کدامین خوشکه آن نا خوش نشد　　　یا کدامین سقف کان مفرش نشد

2109. *Muhakkak hangi hoşdur ki, o nâhoş olmadı; yâhut hangi tavandır ki o döşeme olmadı.*

غیر آواز عزیزان در صدور　　　که بود از عکس دمشان نفخ صور

2110. [2079] *Sudûrda olan azîzlerin sadâsından gayri ki, onların nefeslerinin aksin-den nefh-i sûr olur.*

Bu âlemde güzel ve latîf olan her bir şeyin sonu fesâda varıp çirkin olur.Bu kāideden müstesnâ olan ancak evliyâ-yı Hakk'ın enfâs-ı mübârekeleridir. Ve onların makāmları mertebe-i insâniyyenin en başındadır; onların kelâmları ve enfâs-ı mukaddeseleri mürûr-ı zamân ile bozulmaz ve çirkinleşmez. Onla-rın kelâm-ı âlîlerinin kalblere olan te'sîrinden, hayvâniyyet mertebesinde ka-lan insanların rûh-ı izâfîlerine nefh-i sûr vâki' olur. Binâenaleyh ölü bir hal-de iken dirilirler.

اندرونی کاندرونها مست ازوست　　　نیستی کین هستهامان هست ازوست

2111. *Derûna mensûbdur ki, derûnlar ondan mestdir; bir yoktur ki, bizim var-lıklarımız ondan vardır.*

O azîzlerin kelâmı ve enfâsı ebtan-ı butûn olan Hakk'a mensûbdur ki, Hak tâliblerinin bâtınları, o kelâmlardan ve o nefeslerden sarhoş olurlar; zîrâ o azîzler vücûd-ı mecâzîden yok olup, vücûd-ı hakkânî ile bâkî olmuşlardır; ve bizim ma'nevî varlıklarımız, ondan vardır; zîrâ azîzân, mertebe-i hayvâniyyetde kalan insanları nefehât-ı kudsiyyeleriyle diriltirler ve onlara ma'nevî varlık bahş ederler.

گهربای فکر و هر آواز او   لذت الهام و وحی و راز او

2112. *O, fikrin ve her âvâzın kehrübâsıdır. O ilhâmın ve vahyin ve sırrın lezzetidir.*

Ya'nî Hakk'ın mukarreblerinin bâtını, her fikri ve her âvâzı, kehrübâ gibi makbûliyyete cezb eder ve ilhâm ve vahy-i ilâhînin ve esrâr-ı rabbâniyyenin lezzetiyle mütelezzizdir.

چونکه مطرب پیر تر گشت و ضعیف   شد ز بی کسبی رهین یك رغیف

2113. *Vaktâki mutrıb ziyâde ihtiyâr ve zayıf oldu kazançsızlıktan, incecik bir pideye muhtâç oldu.*

گفت عمر و مهلتم دادی بسی   لطفها کردی خدایا باخسی

2114. *Dedi: Ey Hudâ bana çok ömür ve mühlet verdin; bir alçağa lutuflar ettin.*

معصیت ورزیده ام هفتاد سال   باز نگرفتی ز من روزی نوال

2115. *Yetmiş sene ma'sıyete sa'y ettim; bir gün benden atânı geri tutmadın.*

نیست کسب امروز مهمان تو ام   چنگ بهر تو زنم کان تو ام

2116. *Bugün kazancım yoktur; senin misâfirinim; çalgıyı senin için çalarım; zîrâ ben seninim.*

چنگ را بر داشت شد الله جوی   سوی گورستان یثرب آه گوی

2117. *Çalgıyı yukarı kaldırdı; Allah isteyici olduğu halde, âh diyerek Medîne-i Münevvere kabristanı tarafına gitti.*

گفت خواهم از حق ابریشم بها   کوبه نیکویی پذیرد قلبها

2118. *Dedi ki: Hak'dan ibrişim-bahâ isterim; zîrâ o, lutuf ile kalpları kabûl eder.*

"İbrişim-bahâ" sâz telinin cüz'î bir semeni demek olup, az bir şey ma'nâsınadır.

Ya'nî mutrıb dedi ki: Ben çaldığım kıymetsiz çalgıma mukābil Hak'dan cüz'î bir şey isterim. Zîrâ Hak Teâlâ lutuf ve ihsânıyla kalpları ve kıymetsiz şeyleri kabûl eder.

چنگ زد بسیار و گریان سر نهاد　　　چنگ بالین کرد و بر گوری فتاد

2119. *Çok çeng çaldı ve ağlıyarak baş koydu; çengi yastık yaptı ve bir kabir üstüne düştü, (yattı.)*

خواب بردش مرغ جان از حبس رست　　　چنگ و چنگی را رها کرد و بجست

2120. [2089] *Onu uyku kaptı; can kuşu hapisten kurtuldu. Çalgıyı ve çalgıcılığı bıraktı ve sıçradı.*

Çalgıyı yastık yapıp kabir üzerine yatar yatmaz, onu uyku kaptı ve الموت اخ النوم "Uyku ölümün kardeşidir" hadîs-i şerîfi mûcibince, cânının kuşu, bu uyku sebebiyle tenin habsinden kurtuldu ve o hâl içinde çalgıyı ve çalgıcılığı terk etti ve cânı başka bir âleme sıçradı.

گشت آزاد از تن و رنج جهان　　　در جهان ساده و صحرای جان

2121. *Sâf bir âlemde ve cân sahrâsında, tenden ve dünyânın meşakkatinden âzâd oldu.*

جان او آنجا سرایان ما جرا　　　کاندر اینجا گر بماندندی مرا

2122. *Onun cânı mâ-cerâ tegannî edici idi; şöyle ki, eğer beni burada bıraksalar idi;*

خوش بدی جانم درین باغ و بهار　　　مست این صحرای غیب لاله زار

2123. *Bu bağ ve bahâr içinde bu sahrâ-yı gayb lâlezârının sarhoşu olarak cânım hoş olurdu.*

بی پر و بی پا سفر میکردمی　　　بی لب و دندان شکر میخوردمی

2124. *Kanatsız ve ayaksız sefer ederdim; dudaksız ve dişsiz şeker yer idim.*

ذکر و فکری فارغ از رنج دماغ　　　کردمی با ساکنان چرخ لاغ

2125. *Dimâğın zikir ve fikre mensûb olan rencinden fâriğ olarak, çerhin sâkinleriyle latîfe ederdim.*

"Sâkinân-ı çerh"den murâd, âlem-i illiyyîne urûc etmiş olan ervâh-ı âliye ile melâike-i kirâmdır. "Zikr ü fikrî"deki "yâ" nisbet içindir. Ya'nî âlem-i unsuriyyât olan dünyâda, zikir ve fikir için mutlakā dimâğı yormak lâzımdır; halbuki âlem-i rûhâniyyetin ve bu cân sahrâsının hâli acîbdir. Uçmak için kanada ve yürümek için ayağa ve bir şey yemek için dudağa ve dişe ihtiyâç yoktur. Bunun gibi, zikir ve fikir için de dimâğa ve dimâğı yormağa lüzûm yoktur. Ne olurdu beni, bu âlem-i sâf içinde bıraka idiler de, ervâh-ı âliye ile ve melâike ile bu âleme mahsûs latîfeler ede idim.

چشم بسته عالمی میدیدمی   ورد و ریحان بی کفی می چیدمی

2126. *Gözü bağlanmış olarak bir âlem göre idim; gülü ve fesleğeni elsiz toplaya idim.*

Unsuriyât âleminde muhtâç olduğum gözüm kapanmış olduğu halde, bir âlem-i sâfî göre idim ve o âlemin güllerini ve çiçeklerini, ele muhtâç olmaksızın derip toplaya idim.

مرغ آبی غرق دریای عسل   عین ایوبی شراب مغتسل

2127. *Bal denizine batmış su kuşu, şarâb ve muğtesel olan çeşme-i Eyyûbî.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfde çalgıcının hâlini tasvîr buyururlar. Ya'nî "Mutribin uyku hâlinde sahrâ-yı câna giden rûhu, gûyâ bal denizine batmış olan bir su kuşu idi; ve cân âlemi dahi marîz olan Eyyûb (a.s.)a ihsân olunduğu ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ (Sâd, 38/42) ya'nî " Ayağın ile yere vur, işte bu, sana yıkanacak ve içilecek soğuk sudur" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulan pınar idi.

Bu beyt-i şerîfde mutribin rûhu su kuşuna; ve ilel-i nefsâniyye ile ma'lûl olması hasebiyle de emrâz-ı maddiyye ile ma'lûl olan Eyyûb (a.s.)a; ve sahrâ-yı cân, kemâl-i lezzeti ve letâfeti hasebiyle, bal deryâsına ve rûhu emrâz-ı nefsâniyyeden mutahhar kılması cihetiyle de Eyyûb (a.s.)ın pınarına teşbîh buyrulmuştur.

که درو ایوب از پا تا بفرق   پاك شد از رنجها چون نور شرق

2128. *Zîrâ onda Eyyûb, ayaktan başa kadar, marazlardan nûr-ı şark gibi pâk oldu.*

O pınarda Eyyûb (a.s.) yıkandı ve sudan içti; emrâz-ı cismâniyyesinden, baştan ayağa kadar güneş gibi parlak ve tertemiz oldu.

مثنوى در حجم گر بودى چو چرخ — در نگنجيدى درو زان نيم برخ

2129. *Eğer Mesnevî hacimde çerh gibi olaydı, ona, ondan yarısının bir parçası sığmazdı.*

Eğer bu *Mesnevî-i Şerîf*'in hacm-i sûrîsi fezâda manzûme-i şemsiyyemizin kapladığı mahal kadar geniş olsa idi, ona bu âlem-i ervâhın tafsîlâtı hakkındaki beyânâttan nısfının bir parçası bile sığmaz idi.

كان زمين و آسمان بس فراخ — كرد از تنگى دلم را شاخ شاخ

2130. *Zîrâ o çok geniş olan yer ve gök, darlığından gönlümü pâre pâre etti.*
[2099]

Âlem-i sûretten olan yerin ve göğün darlığı, âlem-i ma'nâya müteveccih olan kalbimi sıktı ve iz'âc etti.

وين جهانى كاندرين خوابم نمود — در گشايش پر و بالم را گشود

2131. *Bana uyku içinde görünen bu bir cihân, açıklığı içinde kanadımı açtı.*

Cismâniyet bağı ile bağlanmış olan aklımı ve rûhumu kemâl-i vüs'atinden dolayı bu cihân-ı ma'nevî, serbest bir hâle getirdi.

Cenâb-ı Pîr, bu beyt-i şerîfi mutribin lisânından söylerler.

آن جهان و راهش ار پيدا بدى — كم كسى يك لحظهٔ اينجا بدى

2132. *O cihân ve onun yolu eğer zâhir olaydı, az kimse bir lahza burada olurdu.*

Eğer o âlem-i ervâh ve onun yolu bu âlem-i dünyâda kalblere zâhir olaydı, adedleri pek az mikdâra bâliğ olacak olan körler bu dünyâda biraz kalmak isterler idi; görenler derhâl hayât-ı dünyeviyyeden bir an evvel kurtulmak çâresini ararlar idi.

امر مى آمد كه نى طامع مشو — چون ز پايت خار بيرون شد برو

2133. *Emir geldi ki, hayır tâmi' olma! Mâdemki ayağından diken çıktı, git!*

Mutribin rûhuna emir geldi ki: Hayır, bu âlemde kalmağa tama' etme; mâdemki mazhar-ı inâyet oldun ve rûhunun ayağına batmış olan sıfât-ı nefsâniyye dikenleri çıktı, artık mevt-i tabîî zamânına kadar hayât-ı dünyeviyyeye rücû' et! Ayağından bu diken çıkmış olduğu için, mevt-i tabîîden sonra senin bu âleme gelmen pek kolay olur.

مولی مولی میزد آنجا جان او　　　در فضای رحمت و احسان او

2134. *Onun cânı orada, onun rahmet ve ihsân fezâsında mola mola vuruyordu.*

"Moli moli" tevakkuf, tevakkuf demektir. Nitekim hamallar bu lafzı "mola" sûretinde alıp, ağır yük altında yoruldukları için, esnâ-yı râhda yüklerini bir yüksek taş üzerine koyup tevakkuf ederek dinlenirler; ve o taşlara "mola taşı" derler. İşte bunun gibi, mutribin canı da cism-i unsurînin yükü altında yorgun bulunduğu için, o can sahrâsında ve Hak Teâlâ'nın o rahmet ve ihsân meydanında "mola, mola!" na'rasını vurur idi.

در خواب گفتن هاتف امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه را که
چندین زر از بیت المال برگیر و بدان مرد ده که در گورستان
خفته است

Hâtıfın uykuda Emîrü'l-Mü'minîn Ömer (r.a.)a, "Beytülmâlden bu kadar altın al ve kabristanda uyumuş olan o adama ver" demesi.

آن زمان حق بر عمر خوابی گماشت　　　تا که خویش از خواب نتوانست داشت

2135. *O zaman Hak, Ömer üzerine bir uyku havâle etti, tâ ki kendisini uykudan tutamadı.*

در عجب افتاد کین معهود نیست　　　این ز غیب افتاد بی مقصود نیست

2136. *Ucbe düştü ki, bu ma'hûd değildir. Bu gaybdan vâki' oldu, maksûdsuz değildir.*

Hz. Ömer, kendisinin uyku zamânı olmadığı için, birdenbire ârız olan bu uykuya taaccüb ederek, kendi kendine, benim mu'tâdım değil iken bana böyle vakitsiz bir uykunun galebesi mutlakā cânib-i gaybdan vâki' olan bir işârettir; ve bu işâret ise boş değildir, elbette bir maksad vardır dedi.

rak geldik dediler" buyrulur. Bu hâlin vücûd-ı insânîde de nazîri vardır. İnsan zâhiri ve bâtını ile vâhidü'l-ayndır, fikrinde maddî bir sûret yoktur; onun eli ve ayağı birer sûret-i maddiyyedir. Fikrine vârid olan emir üzerine eli ve ayağı hareket eder ve iş görür. Binâenaleyh şahıs, mertebe-i fikrinden bî-harf ü savt kāil ve mertebe-i fiili olan a'zâsından dahi kulaksız sâmi' olur. Binâenaleyh kāiliyyet ve sâmiiyyet vâhidü'l-ayn olan bir vücûd içinde vâki' olmuş olur.

هر دمی از وی همی آید الست　　　جوهر و اعراض می گردند هست

2141. *Her bir dem ondan "Elestü" [Değil miyim?] geliyor. Cevher ve arazlar mevcûd oluyorlar.*

Ya'nî her ân-ı gayr-i münkasimde vücûd-ı mutlak cânibinden اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'râf, 7/172) "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" hitâbı gelir ve bu hitâb nefes-i rahmânî ile vâki' olup, eşyâyı ol ân içinde ma'dûm ve mevcûd kılmak sûretiyle terbiye eder ve cevhere ve arazlara vücûd bahş olur. "Cevher"den murâd âlem-i melekût ve "a'râz"dan murâd âlem-i taayyünât-ı şehâdiyyedir. Zîrâ âlem-i şehâdetin hey'et-i mecmûası arazlardan ibâret olduğu yukarıda "teceddüd-i emsâl"den bahis olunduğu sırada îzâh olundu.

گر نمی آید بلی زیشان ولی　　　آمد نشان از عدم باشد بلی

2142. *Gerçi onlardan "Belî" gelmiyor; fakat onların ademden gelmesi "Belî" olur.*

Vâkıâ onlardan اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'râf, 7/172) [Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?] hitâbına karşı, harf ve savt ile "belî" (Evet) cevâbı gelmiyor; fakat onların adem-i izâfî âleminden, ya'nî ilm-i ilâhî mertebesinden, mertebe-i ef'âl olan âlem-i taayyünâta gelmesi fiilen "belî" cevâbı olur. Nitekim evvelki beyitte îzâh olundu.

زان چه گفتم من ز فهم سنگ و چوب　　　در بیانش قصهٔ هش دار خوب

2143. *O şeyden ki, ben taşın ve tahtanın idrâkinden söyledim, onun beyânında bir kıssaya güzel akıl tut!*

Ben taşın ve tahtanın emr-i ilâhîyi işitip, idrâk ettiklerinden bahs ettim. Sen bunu hurâfât ve efsâne zannetme! Bu söylediğim ma'nânın beyân ve tafsîli hakkındaki bir kıssaya güzelce aklını ver!

سر نهاد و خواب بردش خواب دید　　　کآمدش از حق ندا جانش شنید

2137. *Baş koydu ve onu uyku kaptı; rü'yâ gördü ki, ona Hak'dan nidâ geldi, onun cânı işitti.*

آن ندایی کاصل هر بانگ و نداست　　　خود ندا آنست این باقی صداست

2138. *O bir nidâ ki, her sesin ve nidânın aslıdır. Muhakkak nidâ odur; bu bâkî sadâdır.*

Her vücûd-ı mukayyedin ve mümkinin zamîrine gelen her fikrin aslıdır; ve fikirden hâsıl olan her bir kavil ve fiil, mutlak onun şuûnâtından bir şe'n ve emirdir. *(Şerh-i İmdâdullâh)* (k.s.)

ترك و کرد و پارسی و عرب　　　فهم کرده آن ندا بی گوش و لب

2139. *O nidâyı Türk ve Kürd ve Fârisî söyleyen ve Arab, kulaksız ve dudaksız anlamışlardır.*

Hak Teâlâ'nın dudak isti'mâline muhtâç olmaksızın vâki' olan o nidâsını, her millet kulak isti'mâline muhtâç olmaksızın harfsiz ve savtsız zamîrlerinde anlamışlar ve işitmişlerdir; zîrâ kalblere vârid olan hâtırât O'nun nidâsıdır.

خود چه جای ترك و تاجیکست و زنگ　　　فهم کرد ست آن ندارا چوب و سنگ

2140. [2109] *Hoş, Türk'ün ve Tâcik'in ve Zencînin ne yeri vardır; o nidâyı tahta ve taş da anlamıştır.*

Zevi'l-ukūlün gayrisinin nidâ-yı Hakk'ı anladığını kabûl etmek, maddiyyâtda müstağrak olanlara güç gelir. Bu güçlük, merâtib-i vücûdu lâyıkıyle anlıyamamaktandır; zîrâ vücûd birdir ve onun merâtib-i muhtelifesi ve her bir mertebede bi-hasebi'l-esmâ muhtelif suver-i muayyenesi vardır; ve her bir mertebe dîğer mertebenin hakîkat cihetinden aynıdır ve sûret cihetinden gayridir. Binâenaleyh vücûd-ı vâhid-i hakîkî bir mertebesinde kāil ve bir mertebesinde sâmi' olur. Ve cemâd ve nebât ve hayvân ve insân bu vücûdun mertebe-i şehâdetindeki birer suver-i müteayyinesinden ibâret bulunduğundan, her bir sûret kendi hâl ve şânına göre kendi hakîkatlerinden vârid olan emri ve nidâyı işitip anlarlar ve bu emir dâiresinde inkılâb ve hareket ederler. Nitekim arz ve semâ hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ (Fussılet, 41/11) ya'nî "İster istemez vücûda geliniz; ikisi de itâat edici ola-

زانکه گفتم زاگهیٔ چوب و سنگ　　در بیانش قصه بشنو بی درنگ

2144. *Tahtanın ve taşın âgâhlığından söylediğim şeyin beyânında bî-tevakkuf kıssayı dinle!*

Cemâdâtın tab'an Hak'dan âgâhlığına dâir söylediğim şeyin beyânında ve âtîdeki kıssayı, aklını maddiyyât dâiresinde habs ederek dinleme; belki akıl dimâğının hükmünden tecerrüd ederek ve aslâ tevakkuf etmiyerek dinle, tâ ki وَ اِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَ لٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ (İsrâ, 17/44) ya'nî "Allâh'ı hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur; velâkin siz onların tesbîhlerinin künhünü idrâk edemezsiniz" âyet-i kerîmesinin sırrı nazarında sâbit olsun.

نالیدن ستون حنانه چون از برای پیغمبر صلی الله علیه و سلم
منبر ساختند که جماعت انبوه شده و گفتند ما روی مبارك ترا
بهنگام وعظ نمی بینیم و شنیدن رسول و اصحاب آن ناله را
و سؤال و جواب دادن مصطفی علیه السلام با ستون صریح

Cemâat çoğalıp, biz va'z esnâsında, senin mübârek yüzünü göremiyoruz dedikleri için, Peygamber (s.a.v.)e mahsûs minber yaptıkları vakit, hannâne direğinin nâlesi ve Resûl ve ashâbın o nâleyi işitmesi ve Mustafâ (a.s.)ın direk ile sarâhaten suâl ve cevâbı

Cenâb-ı Pîr efendimizin bu beyânât-ı aliyyeleri Buhârî ve Nesâî ve Ebû Dâvud'un Hz. Câbir'den müttefikan rivâyet ettikleri hadîse müsteniddir; o hadîsin ma'nâsı budur: "Resûl-i Ekrem (s.a.v.) vakt-i hitâbetde bir hurma ağacına dayanırdı ki, o ağaç mescidin direklerinden birisi idi. Vaktâki onun için bir minber yaptılar ve onun üzerine çıkıp oturdu. Mukaddemâ nezdinde hitâbet buyurduğu direk öyle bir feryâd etti ki, az kaldı çatlayacak idi. Binâenaleyh (S.a.v.) indi ve onu tutup kucakladı. İmdi o direk susturulan bir çocuğun inlemesi gibi inledi ve nihâyet feryâdı dindi. Peygamber (a.s.v.) "İşittiği zikirden ayrılması üzerine ağladı" buyurdular. Ve ba'zı rivâyette Server-i en-

biyâ Efendimiz direğe hitâben "Sana duâ edeyim, yeşillenmek mi istersin, yâhut cennet ağacı olmak mı istersin?" buyurdular. Direk dahi cennet ağacı olmayı ihtiyâr etti; bunun üzerine defnini emir buyurdular. Direk defn olundu. Bu direğe "sütûn-ı hannâne" denilmesinin sebebi budur; Türkçesi "İnleyici direk" demek olur.

استن حنانه از هجر رسول   ناله میزد همچو ارباب عقول

2145. *Hannâne direği Resûl'ün hecrinden erbâb-ı ukûl gibi feryâd ediyordu.*

در میان مجلس وعظ آنچنان   کز وی آگه گشت هم پیر و جوان

2146. *Va'z meclisi ortasında öyle ki, ondan ihtiyâr ve genci dahi âgâh oldu.*

Direğin feryâdı meclis-i va'zda bulunanların hepsi tarafından his kulaklarıyla işitildi.

در تحیر ماند اصحاب رسول   کز چه می نالد ستون با عرض و طول

2147. *Direk enine boyuna neden nâle ediyor, diye ashâb-ı Resûl hayrette kaldılar.*

Ashâb-ı kirâmın hayreti cemâd nev'inden olan bu direğin, böyle bir çocuk gibi feryâd etmesine değil idi. Zîrâ onlar sâye-i Risâlet-penâhîde akl-ı dimâğînin mahdûd dâiresinden kurtulmuş ve nebât ve hayvân ve cemâdın emr-i ilâhî ile, akıl sâhibleri gibi bir şe'n ve hâlde zâhir olabileceklerini anlamış idiler. Onların hayreti, direğin feryâdındaki sebebe idi; ve niçin böyle acı acı feryâd ettiğine hayrette idiler.

گفت پیغمبر چه خواهی ای ستون   گفت جانم از فراقت گشت خون

2148. *Peygamber dedi: Ey direk! Ne istersin? (Direk) dedi: Benim cânım senin ayrılığından hûn oldu!*

مسندت من بودم از من تاختی   بر سر منبر تو مسند ساختی

2149. *Senin dayanacak yerin ben idim, benden gittin; sen minberin başı üzerine istinâd-gâh yaptın.*

گفت خواهی که ترا نخلی کنند   مشرقی غربی ز تو میوه چنند

2150. *Buyurdu ki: İster misin ki, seni bir hurma ağacı yapsınlar; şark ve garb ehli senden meyve toplasınlar?*
[2116]

یا در ان عالم حقت سروی کند تا تر و تازه بمانی تا ابد

2151. *Yâhut Hak seni o âlemde bir servi ağacı mı yapsın? Tâ ki ebede kadar ter ü tâze kalasın.*

Ya'nî Hak Teâlâ seni âlem-i âhirette cennet ağaçlarından bir ağaç mı yapsın ki, cennetin hulûd ve ebediyyetine tebean, sen dahi ebede kadar yemyeşil bir halde kalasın.

گفت آن خواهم که دایم شد بقاش بشنو ای غافل کم از چوبی مباش

2152. *Direk dedi, onu isterim ki, onun bakāsı dâim ola. Ey gâfil, işit bir ağaçtan, noksan olma!*

Direk bir ağaç parçası iken hayât-ı bâkıyeyi, hayât-ı fâniyeye tercîh etti. Ey mertebe-i insâniyyede zâhir olan gâfil, bunu işit de, bir ağaç parçasından daha dûn-ı himmet ve aşağı olma!

آن ستون را دفن کرد اندر زمین تا چو مردم حشر گردد یوم دین

2153. *Yevm-i kıyâmette insan gibi haşr olmak için, direği arza defn etti.*

تا بدانی هر کرا ایزد بخواند از همه کار جهان بیکار ماند

2154. *Tâ bilesin ki Hak Teâlâ her kimi da'vet etti ise, dünyâ işinin hepsinden işsiz kaldı.*

Ya'nî Hak Teâlâ hazretleri hikmetine mebnî bâzı kullarını dünyânın ma'mûriyyeti vazîfesine nasb eder ve onlara hubb-i dünyâyı musallat eder. Ba'zılarını inâyet-i ezeliyyesi sebebiyle ma'rifet-i ilâhiyyesine tahsîs ve onları kendi cânibine da'vet eder ve kalblerine kendi muhabbetini ilkā eyler. Binâenaleyh bu zevât dünyâ umûrunun kâffesinden muattal kalır ve dünyâdan ancak kendi ihtiyâc-ı sûrîsine kifâyet edecek bir mikdâr ile iktifâ eder. Nitekim âyet-i kerîmede مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِه وَ مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِه مِنْهَا فَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ (Şûrâ, 42/20) ya'nî "Kim ki âhiret harsını isterse, onun harsında ziyâde ederiz; ve kim ki dünyâ harsını isterse, ona o cinsden veririz; ona âhirette nasîb yoktur" buyrulur.

هر که را باشد زیزدان کار و بار یافت بار آنجا و بیرون شد ز کار

2155. *Her kime ki Hak cânibinden iş-güç oldu, o tarafa ruhsat buldu ve işten çıktı.*

Ya'nî Hak tarafından üzerine iş ve yük tahmîl olunan kimse, Hak tarafına dönmeğe izin ve icâzet buldu ve dünyâ umûrundan dışarıya çıktı.

آنکه او را نبود از اسرار داد　　　کی کند تصدیق او نالهء جماد

2156. *O kimseye ki, esrârdan atâ olmaya, o cemâdın feryâdını ne vakit tasdîk eder?*

Ma'lûm olsun ki, cemâdâtın tekellümü bu âlemde sâbit ve vâki'dir. Ârifler lisân-ı fasîh ile işitirler; fakat herkesin işitmesi mu'tâd değildir. Binâenaleyh onu işitmek hark-ı âde nev'inden olur; ve bu tekellüm bu âlem içinde vâki' olur; ve ârif onu bu âlem-i dünyâda kendisinin sır kulağı ile işitir. Ba'zı kimselerin zâhib oldukları gibi, cemâdın tekellümü âlem-i misâlde değildir ki o âlemde işitilmiş olsun. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber bu husûstaki nusûsu âsâr-ı aliyyelerinde beyân buyurmuşlardır. (*Bahrü'l-Ulûm Şerhi*'nden alındı.)

Fakîr derim ki, bunu inkâr edenler "merâtib-i vücûd"u anlıyamamış olanlardır. Zîrâ kelâm sıfat-ı Hak'dır ve vücûd ancak Hakk'ındır; fakat bu vücûdun merâtib-i muhtelifesi vardır. Binâenaleyh sıfât-ı Hak her mertebesini muhîttir; velâkin zuhûru, taayyünâtın îcâbâtına göredir. Meselâ kelâm cemâd ve nebâtda bâtındır; ve hayvanda nâkıstır ve insanda kâmildir. İmdi sır kulağı açılmış olanlar kelâm-ı bâtını ve nâkısı işitebilirler; ve kapalı olanlar ancak "ahsen-i takvîm" üzere mahlûk olan insanın kelâm-ı zâhirîsini işitirler. Binâenaleyh inkârın sebebi ancak cehildir.

گوید آری نی ز دل بهر وفاق　　　تا نگویندش که هست اهل نفاق

2157. *Ona, ehl-i nifâkdır dememeleri için, muvâfakatdan dolayı "Evet" der, gönülden değil.*

Ya'nî kavânîn-i tabîiyye-i âlem hilâfında olarak vâki' olan mu'cizât-ı enbiyâ ve kerâmât-ı evliyâyı dinleyen ve Kur'ân'a îmân ve enbiyâya tebaiyyet ettiklerini beyân eden ba'zı kimseler, nusûs-ı kur'âniyye ile sâbit olan meselâ Nemrûd'un ateşinin berd ve selâm olmasını ve Ebâbîl kuşlarının Mekke'yi muhâsaraya gelen Yemen hükümdârı Ebrehe'nin askerlerini havadan taşlayıp helâk etmesi ve cemâdâtın ve her bir şeyin Hakk'a hamd ile tesbîhlerini zâhiren tasdîk ederler; fakat içlerinden, ateş hiç bir vakitte gülistâna inkılâb edemez ve kuşlar erbâb-ı ukûl gibi bir askerin helâki için taş atamaz; ve cemâd ve nebâtın lisânı olmadığı cihetle, onlar tesbîh edemez diyerek, ukûl-i nâkısaları dâiresinde te'vîlâta kıyâm ederler. Bu gibi zevât cehillerini izâle et-

mek sûretiyle kendilerini te'vîl etseler daha iyi olurdu. Dinsizlere gelince, onlar bu tâifeden daha kördürler; bunlara hurâfât deyip geçerler.

گر نبندى واقفان امر كن　　　در جهان رد گشته بودى اين سخن

2158. *Eğer "Kün" emrine vâkıf olmasalar idi, cihânda bu söz red olunmuş olurdu.*

Eğer cemâd, nebât ve hayvan Cenâb-ı Hak'dan vâki' olan "Kün" ya'nî "Ol" emrine vâkıf olmasalar idi, âlemde fiilen bu "kün" sözü merdûd olur ve hiçbir şey mevcûd olmazdı. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de Hak Teâlâ hazretleri انّما قولنا لشيءٍ اذا اردناه ان نقول له كن فيكون (Nahl, 16/40) ya'nî "İrâde ettiğimiz bir şeye bizim kavlimiz "Kün!" demekliktir; binâenaleyh o mevcûd olur" buyurur. Ve tekvîn keyfiyyeti, Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretlerinin *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Sâlihî'de beyân buyurdukları vech ile "ferdiyyet-i selâsiyye" üzerine müsteniddir. Hak tarafından "zât" ve "irâde" ve "kavil"; ve şey tarafından dahi onun ilm-i ilâhîde sâbit olan "şey'iyyeti"dir, "kün, kavl-i ilâhîsini işitmesi"dir ve "Mükevvin'i tarafından vâki' olan emre ittisâl etmesi"dir. Bunlardan birisi noksân olsa tekvîn keyfiyyeti vâki' olmaz. Bu hakāyıkı bilmeyen ve anlamayan kimselere nebât ve cemâdın ve hayvanın işitmesini ve söylemesini tasdîk etmek güç gelir.

صد هزاران اهل تقليد و نشان　　　افكند شان نيم وهمى در گمان

2159. *Yüz binlerce ehl-i taklîd ve nişânı, bir yarım vehim şekke düşürür.*

"Ehl-i taklîd"den murâd akıllarına i'timâd eden ulemâ-yı zâhire ve "nişân"dan murâd delîl-i aklîdir. Ya'nî yüzbinlerce ilm-i zâhir ve delîl-i aklî erbâbını, cüz'î bir vehim kuvveti, mu'cizât ve kerâmât emrinde şekke düşürür ve bu şekki sebebiyle te'vîl yoluna sapar. Fakat Nebiyy-i zîşâna taklîd edenler kendi vehimlerinin te'sîrinden âzâdedir.

كه بظن تقليد و استدلالشان　　　قايمست و جمله پر و بالشان

2160. *Zîrâ onların taklîd ve istidlâli ve bütün perr ü bâlleri zan ile kāimdir.*
[2126]

Ya'nî ulûm-i zâhire erbâbının taklîdleri ve istidlâlleri ve bütün akıllarının kanadları zan ile kāimdir; zîrâ nazarlarında hakîkat münkeşif değildir. Nitekim âyet-i kerîmede و ما يتّبع اكثرهم الاّ ظنّا انّ الظّنّ لا يغني من الحقّ شيئا (Yûnus, 10/36) ya'nî "Onların çoğu ancak zanna tâbi'dir; muhakkak zan Hak cihetinden bir şeyi müfîd olmaz" buyrulur.

شبهه‌ء انگیزد آن شیطان دون　　　در فتند این جمله کوران سرنگون

2161. *Alçak şeytan bir şübhe koparır; bu körlerin hepsi baş aşağı düşerler.*

Ya'nî şeytân-ı laîn bu delîl düşkünlerinin kalbine "Yâhû! aklın yok mu; hiç cemâdât ve nebâtât insan gibi söz söyliyebilir mi? Bu kadar dirâyetin ve aklın ile böyle hurâfâta ve efsânelere inanmaktan utanmaz mısın?" diyerek bir vesvese ilkā eder. Körün değneği gibi, akıllarına ve istidlâllerine dayanarak yürüyen bu zavallılar da baş aşağı düşerler.

پای استدلالیان چوبین بود　　　پای چوبین سخت بی تمکین بود

2162. *İstidlâle mensûb olanların ayağı ağaçtan olur. Ağaç ayak ise, pek kuvvetsiz olur.*

İstidlâlî olan ilim ve i'tikād sebatsızdır; zîrâ bir delîlin dîğer delîl ile ibtâli mümkindir.

غیر آن قطب زمان دیده ور　　　کز ثباتش کوه گردد خیره سر

2163. *Gözlü olan o "kutb-ı zamân"ın gayri ki, onun sebâtından dağ sersem olur.*

Delîl-i aklî ikāme edenler arasında "kutb-ı zamân" olan veliyy-i kâmilin ikāme ettiği delâil müstesnâdır; onun ilminin sebâtından dağ gibi olan bir âlim-i zâhirînin dimâğı sersem olur. Zîrâ onun delâili kuvve-i vâhimenin te'sîri altında değildir; çünkü onun kalb gözü hakāyık-ı eşyâyı görür ve ikāme ettiği delâil dahi müşâhedâtı üzerine vâki' olur. Binâenaleyh onun delâili, dağ gibi azamet sâhibi görünen ulemâ-yı zâhireyi sersem eder ve mülzem kılar; ve bu sebeble ona muârazadan âciz kalırlar; çünkü bunların delîlleri zanna ve "kutb-ı zamân"ın delilleri ise yakîne müsteniddir. Şek ile yakîn zâil olmaz; fakat yakîn ile şek zâil olur.

پای نا بینا عصا باشد عصا　　　تا نیفتد سرنگون او بر حصی

2164. *Taş kırıkları üzerine baş aşağı düşmemek için, körün ayağı asâ olur asâ!*

Ya'nî körün gözü görmediği için, değnek kullanmağa mecburdur ve o değnek onun ayağı hükmündedir. Yürürken evvelâ basacağı mahalli yoklar, sonra ayağını basar. Bunun gibi, kalb gözü kör olduğu için Hak yolunda yürümek isteyen ulemâ-yı zâhire dahi, körün değneği mesâbesinde olan vehim ile meşûb delâili kullanırlar, mütekellimîn vesâir mesâlik erbâbı gibi.

آن سوارى كو سپه را شد ظفر　　　اهل دين را كيست سلطان بصر

2165. *O süvârî ki, askere zafer oldu, ehl-i dîn için kimdir? Sultân-ı basardır.*

Kumandan askere zafer temîn eder; ve bu kumanda usûlü ehl-i dîn için de vâki'dir. Acabâ ehl-i dînin kumandanı kimdir, diye sorarlarsa, kuvve-i basardır derim ve hakîkî kuvve-i basar sâhibi "ferd-i muhammedî" olan "kutbü'l-aktâb"dır. Zîrâ o, cihânın gözbebeğidir. Binâenaleyh hakāyıkı olduğu hâl üzere gören ancak odur; diğer evliyâ-yı kirâm onun tevâbi'i ve halk-ı âlem onun tufeylidir. Binâenaleyh ehl-i din için nefis ve şeytan ordularına karşı zafer temîn eden o zât-ı şerîfdir.

با عصا كوران اگر ره ديده اند　　　در پناه خلق روشن ديده اند

2166. *Vâkıâ körler asâ ile yol görmüşlerdir, onlar gözleri rûşen olan halkın penâhındadırlar.*

Körler değnekleri vâsıtasıyla yol görüp yürürler; fakat onların hayât-ı beşere lâzım olan ihtiyaçlarının te'mîni, gözlü olan halkın sâyesinde ve penâhındadır.

گر نه بينايان بدندى و شهان　　　جمله كوران مرده اندى در جهان

2167. *Eğer görücüler ve şâhlar olmaya idi, körlerin hepsi cihânda ölmüş olurlardı.*

نى ز كوران كشت آيد نى درود　　　نى عمارت نى تجارتها و سود

2168. *Körlerden ne ekmek, ne de biçmek, ne imâret ve ne ticâretler ve ne de fâide gelir idi.*

گر نكردى رحمت و افضالتان　　　در شكستى چوب استدلالتان

2169. *Size fazılların rahmetini etmese idi, sizin istidlâl ağaçlarınız kırılır idi.*

Eğer evliyâ-yı kirâmın, erbâb-ı istidlâl olan ulemâ-yı zâhireye fazıllarının rahmeti vâki' olmasa idi, onların ikāme ettikleri ağaçtan yapılmış ayaklara benzeyen delilleri, muârızların önünde kırılır ve derhâl ibtâl edilmiş olurdu.

Hz. Pîr'in menâkıb-ı aliyyelerinde mezkûrdur ki, zamân-ı şerîflerinde ulemâ ile doktorlar arasında bir ihtilâf zuhûr etmiştir. Ulemâ insanın rûhdan yaşadığını ve doktorlar ise kandan yaşadığını iddiâ ederler; ve doktorların iddiâsını ulemâ kendi delilleriyle çürütemezler; bu mes'eleyi Hz. Pîr'e arz ederler. Huzûr-ı şerîflerinde bir tarafta ulemâ ve bir tarafta da doktorlar otururlar. Cenâb-ı Pîr

ulemâya teveccüh edip, doktorlar haklıdır, elbette insan kandan yaşar buyururlar. Ve o anda bir hacamatçı celb edip, mübârek kollarındaki şiryanlardan birisini deldirirler ve bir leğen içine kanlarını akıtırlar ve doktorlar telâş ettikleri halde, Cenâb-ı Pîr sükûnet emr ederler. Vücûd-ı şerîflerinde akacak kan kalmadığı vakit, doktorlara teveccüh edip: "Ammâ bizim mezhebimizde insan rûhdan yaşar" buyururlar. Ve bu sûretle doktorları ilzâm buyururlar.

Ve kezâ Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri tabiiyyûndan birisiyle bir meclisde Nemrûd'un ateşinin İbrâhîm (a.s.)ı yakmaması mevzû'-i bahs olur. O hakîm bunu te'vîle kıyâm eder. Cenâb-ı Şeyh, ortada bulunan mangaldaki ateşi hakîmin elbisesine döker ve elbise yanmaz ve bu sûretle hakîmi ilzâm buyururlar. Evliyâullâhın bu gibi menâkıbı pek çoktur; binâenaleyh evliyâ-yı kirâmın ulemâ-yı zâhireye bu gibi yardımları olmasa, muârızlara kendi delilleriyle mukābeleleri mümkin olamaz idi.

این عصا چه بود قیاسات و دلیل　　　آن عصا که داد شان بینا جلیل

2170. *Bu asâ ne olur? Kıyâslar ve delîldir; o asâyı onlara kim verdi? Basîr*
[2136] *olan Celîl!*

Ulemâ-i zâhirenin bu asâları nedir? Onların vehim ile karışık olan kıyâsları ve delilleridir; fakat evliyânın ızhâr ettiği asâyı kim verdi? O asâ-yı mu'cizât ve kerâmâtı onlara Celîl ve Basîr olan Allah Teâlâ hazretleri ihsân buyurdu.

چون عصا شد آلت جنگ و نفیر　　　آن عصا را خرد بشکن ای ضریر

2171. *Vaktâki asâ cenk ve nefîr âleti oldu, ey kör, o asâyı ufalıyarak kır!*

Ey hakîkati kalb gözüyle görmeyip, akl-i maâş gözüyle ihzâr eylediği delîl ve kıyâs ile görmeğe çalışan kimse; senin bu delîlin ve kıyâsın evliyâya karşı nizâ' ve bu'd ve nefret âleti olduğu vakit, artık sen delîl asâsını terk et ve parça parça edip kır!

او عصاتان داد تا پیش آمدید　　　آن عصا از خشم هم بر وی ز دید

2172. *O asâyı size verdi, nihâyet ileri geldiniz; o asâyı da gazabdan ona vurdunuz.*

Ya'nî kıyâs ve delîl asâsını getirdiği şerîatle sizin elinize Peygamber-i zîşân verdi; ve bu asâyı silâh gibi çekip ileriye geldiniz. Mu'cizât-ı enbiyâ ve kerâ-

mât-ı evliyâyı te'vîl ile ibtâle kıyâm ettiniz; binâenaleyh size o asâyı veren Nebiyy-i zîşân hazretlerinin aleyhine kullanmağa kalktınız.

حلقهٔ کوران بچه کار اندرید   دیده بانرا در میانه آورید

2173. *Ey körler halkası! Ne iştesiniz? Ortaya görücüyü getiriniz!*

Ey akl-ı maâşlarının gözü, kalblerinin gözüne perde olmuş olan körler tâifesi! Ne yapıyorsunuz, bu körlük ile enbiyâ ve evliyânın ahvâlinden dem vurmak size muvâfık değildir. Evvelen aranıza kalb gözü açık olan bir veliyy-i kâmili getiriniz ve kibir ve enâniyetten vazgeçip, ona tâbi' olunuz.

دامن او گیر کو دادت عصا   در نگر کآدم چها دید از عصا

2174. *Onun eteğini tut ki, sana asâyı o verdi; bak ki âdem asâdan neler gördü.*

Ya'nî Peygamber-i zîşânın sana verdiği asâ-yı şerîatten ayrılma. Kıyâs ve delîl-i aklî ile te'vîlâta kıyâmı terk ve (S.a.v.) Efendimiz'in عليكم بدين العجائز ya'nî "Acûzelerin dînini üzerinize lâzım kılın" hadîs-i şerîfiyle âmil ol; zîrâ senin kalb gözün açık değildir ki, ahvâl-i melekûtu idrâk edebilesin. Delîl ve kıyâs-ı aklînin hükmündeki sakâmet ve vehâmeti anlamak istersen Ebû'l-Beşer olan Âdem (a.s.)ın hâline nazar et. Onun delîl-i aklîsi, kendisini şecere-i menhiyyeden men' edemedi. Nitekim bu husûstaki tafsîlât 1274 numaralı beyitte geçti.

معجز موسی و احمد را نگر   چون عصا شد مار و استون با خبر

2175. *Mûsâ'nın ve Ahmed'in mu'cizesine bak; nasıl asâ yılan ve direk haberli oldu.*

Mûsâ ve Ahmed (aleyhime's-selâm) hazretlerinin mu'cizelerine bak da, akl-ı nâkısınca yapacağın te'vîlâtı terk et. Zîrâ Mûsâ (a.s.)ın asâsının his gözüyle görülecek sûrette bir azîm yılana inkılâb ettiği târih ile; ve sütûn-ı hannânenin Peygamber Efendimiz'in kendisini terkinden haberdâr olarak çocuk gibi feryâd eylediği tevâtüren sâbittir; ve bu mu'cizeleri görenlerin akılları senden daha ziyâde idi; ve bu mu'cizelerin önünde hepsi hayrette kaldılar.

از عصا ماری و از استون حنین   پنج نوبت میزنند از بهر دین

2176. *Asâdan bir yılan ve direkten de nâle; din için beş nevbet çağırırlar.*

Ey mu'cizâtı inkâr eden veyâ îmân edip te'vîl eden kimse! Hz. Mûsâ'nın asâsından hâsıl olan yılan ve (S.a.v.) Efendimiz'in mescîd-i şerîflerindeki di-

reğin nâlesi, bugün beş vakitte dînî ikāme etmek cihetinden minârelerden bağırıyorlar. Zîrâ bu mu'cizeleri görmüş olanların îmânıdır ki, bugün bizlere kadar müteselsilen vâsıl oldu. Eğer senin zannın gibi bu mu'cizeler hurâfât ve efsâne nev'inden olmuş olsalar idi, o Hazret'in zamân-ı şerîflerinde yaşayan ve senin kadar ve belki senden daha ziyâde akıl ve dirâyeti olanlar, tek başlarına zuhûr eden bu zevât-ı şerîfenin etrâfına toplanıp onlara yardım etmezler ve bu dîn-i Hak dahi zamânımıza kadar pâyidâr olarak beş vakitte minârelerde i'lân olunmaz idi.

گر نه نا معقول بودی این مزه　　　کی بدی حاجت بچندین معجزه

2177. *Eğer bu meze nâ-ma'kūl olmasa idi, bu kadar mu'cizeye ne vakit hâcet olurdu?*

Eğer cânib-i Hak'dan, insan cinsinden birinin peygamber olarak irsâli ve onun vâsıtasıyla beşeriyyete şerîat irsâli mezesi ve keyfiyyeti, akl-ı maâşın tavrına sığar bir şey olsa idi ve nâ-ma'kūl olmasa idi, beşeri iknâ' için, bu kadar tavr-ı akıl hâricinde hârikalara ve mu'cizeye lüzûm kalır mı idi?

هر چه معقولست عقلش می خورد　　　بی بیان معجزه بی جزر و مد

2178. *Her ne ma'kūldür, akıl onu mu'cize ızhârı olmaksızın ve ileri geri çekmeksizin yutar.*

Akıl kendi tavrı dâiresinde gördüğü her şeyi, hârika ızhârına hâcet olmaksızın derhâl kabûl eder. Binâenaleyh irsâl-i rüsul ve teblîğ-i şerâyi' nâ-ma'kūl olduğu için, enbiyâ (aleyhimü's-selâm) hârikalar ve mu'cizeler ızhârına mecbûr oldular ve beşer bunları görünce bildi ki, tavr-ı aklın arkasında bildikleri âlemden başka, âlemler de vardır.

این طریق نکر نا معقول بین　　　در دل هر مقبلی مقبول بین

2179. *Bu tarîk-ı acîbi nâ-ma'kūl gör; her bir mukbilin gönlünde makbûl gör!*

İrsâl-i rüsul ve teblîğ-i şerâyi' ve idrâk-i tevhîd zevkini ve mezesini acîb bir yol ve tavr-ı aklın hâricinde bil. Merdûd-i ilâhî olanların inkârına rağmen ind-i ilâhîde makbûl olan her bir kimsenin gönlünde bunların makbûl olduğunu bil. Zîrâ hidâyet ve dalâlet Hak'dandır. Ancak sebeb-i inkâr ve dalâlet, enâniyyet ve serkeşlik sevkıyle tasarrufât-ı akliyyeye kıyâmdır; ve ikrâr ve hidâyete sebeb de, muvâcehe-i enbiyâ ve evliyâda tasarrufât-ı akliyyeyi tevâzu' ile terk etmektir.

آنچنین کز بیم آدم دیو و دد　　در جزایر در رمیدند از حسد

2180. [2146] *Nitekim âdemin korkusundan, cin ve yırtıcı hayvan hasedden cezîrelere ürktüler.*

Benî âdemin tasarrufâtından korkarak ve onun kemâline hased ederek, cinler ve yırtıcı hayvanlar cezîreler ve ıssız mahallere ürküp kaçtıkları gibi.

هم ز بیم معجزات انبیا　　سر کشیده منکران زیر گیا

2181. *Münkirler de, enbiyânın mu'cizeleri korkusundan ot altına baş çekmişlerdir.*

Ya'nî cinler ve yırtıcı hayvanlar, ıssız mahallere kaçtıkları gibi, münkirler de enbiyânın hârikalarından, ot gibi kıymetsiz olan kendi delâil-i akliyyeleri altına saklanmışlardır; fırsat buldukça oradan baş çıkarıp, beşeri ıdlâl etmeğe sa'y ederler.

تا بناموس مسلمانی زیند　　در تسلّس تا ندانی که کیند

2182. *Tâ ki müslümanlık nâmûsu ile yaşayalar; tâ ki, riyâ edince kim olduklarını bilmiyesin.*

Ya'nî bu gibi feylesof kafası taşıyıp, kendilerini kavâid-i islâmiyye dâiresinde gösteren kimseleri, sen hakîkaten Peygamber'e îmân etmiş zannedersin. Halbuki o fırsat buldukça mi'râcı ve acâibât-ı kur'âniyyeyi türlü türlü te'vîlât ile, senin dahi ayağını kaydırmağa çabalar.

همچو قلابان بران نقد تباه　　نقره می مالند نام پادشاه

2183. *O bozuk nakid üzerine, pâdişâh nâmına gümüş süren kalpazanlar gibi.*

Bu gibi te'vîlât sâhibleri bozuk paraların üzerine gümüş sürüp geçirmeğe çalışan kalpazanlara benzerler. Gûyâ bu gibi te'vîlât ile dîne revâç vermek azminde bulunurlar.

ظاهر الفاظشان توحید شرع　　باطن آن همچو در نان تخم صرع

2184. *Onların lafızlarının zâhiri şer'in tevhîdidir; onun bâtını ekmek içinde delice tohumu gibidir.*

Meselâ bu feylesoflar nâr-ı Nemrûd'un gülistâna inkılâbını te'vîl edip derler ki, "ateş"ten murâd Nemrûd'un gazabı; ve "ateşin berd ü selâm" olmasın-

dan murâd, İbrâhîm (a.s.)ın hüccet-i akliyye getirerek onun gazabını teskîn etmesidir. Yoksa zâhirî ateşin soğuyup ân-ı vâhidde gülistân olmasını akıl tecvîz edemez. Binâenaleyh sûret-i zâhirede gûyâ Kur'ân'ı inkâr etmiyorlar; fakat bunun zımnında kudret-i Hakk'ı istib'âd ediyorlar; binâenaleyh onların sözleri ekmek içindeki delice tohumuna benzer ki, yiyenler sar'aya mübtelâ olurlar.

فلسفی را زهره نی تا دم زند   دم زند دین حقش بر هم زند

2185. *Felsefînin dem vurmak için mecâli yoktur; dem vurursa dîn-i hak onu çarpar.*

Cemâdât ve nebâtâtın tesbîhini ve Ebâbîl kuşlarının taş atmasını ve asânın yılan olmasını ve sütûn-ı hannânenin feryâdını münkir olan veyâhud te'vîl eden feylesoflar, gayret-i dîniyyenin hükümrân olduğu yerde ağız açıp fikr-i fâsidlerini söyliyemezler; eğer fırsat bulup söylerlerse dîn-i hak onu çarpar. Dîn-i hakkın çarpması muhtelif sûretle olur. Eğer gayret-i dîniyye hâkim olan yerde olursa, onu öldürürler; eğer hâkim olmayan yerde olursa, Hz. Şeyh-i Ekber ve Hz. Mevlânâ efendilerimiz gibi bir zât zuhûr edip enzâr-ı nâsda onu gösterdikleri hârikalar ile kepâze ve maskara eder; ve bunlar zuhûr etmezse, Hakk'ın suver-i sâire ile gazabı ve te'dîbi zuhûr eder. Ve bu tarz te'dîb çok def'alar görülmüştür.

دست و پای او جماد و جان او   هر چه گوید آن دو در فرمان او

2186. *Onun eli ve ayağı cemâddır ve onun cânı her ne derse, o ikisi onun emrindedir.*

Cemâdın tekellümünü inkâr eden o feylesof, kendi vücûduna dikkat etmez mi ki, eli ve ayağı vesâir a'zâsı cemâddan ibârettir; ve onların muharriki ise canıdır; ve canın canlığı da Hakk'ın sıfat-ı hayâtındandır. Hakk'ın kudreti cemâddan ibâret olan a'zâsını rûhu vâsıtasıyla tahrîk ettiği ve dilini söylettiği halde, sereyân-ı zâtîsi ile kâffe-i eşyâyı muhît olan Hak niçin eli ve ayağı söyletemesin? Fakat âdet-i ilâhiyye, cemâddan ibâret iken dilin söylemesidir; başka a'zâ söylerse hârikulâde olur.

بازبان گرچه که تهمت می نهند   دست و پاها شان گواهی می دهند

2187. *Vâkıâ lisân ile töhmet koyarlar, el ve ayakları şehâdet verirler.*

Vâkıâ feylesoflar cemâd nev'inden olup söylemeleri âdet olan dilleri ile cemâdâtın tekellümüne dâir olan ihbârâtın, hilâf-ı hakîkat olduğunu beyân ederler. Fakat cemâddan ibâret oldukları halde, rûhun idrâki ile harekât-ı ma'kûle yapan elleri ve ayakları ve söyleyen dilleri, her an da'vâları aleyhine şehâdet etmektedir. وَ انّ الدّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ (Ankebût, 29/64) [Âhiret yurduna gelince, işte asıl hayât odur] âyet-i kerîmesi mûcibince dâr-ı hayât olan âhirette ise, elin ve ayağın söyleyeceği Kur'ân-ı Kerîm'de اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰى اَفْوَاهِهِمْ وَ تُكَلِّمُنَا اَيْدِيهِمْ وَ تَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (Yâsîn, 3665) ya'nî "Biz o günde onların ağızlarını mühürleriz; elleri ve ayakları, kazandıkları şeyi bize söyler" ve قَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِي اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ (Fussilet, 41/21) ya'nî "Onlar a'zâlarına niçin şehâdet ettiniz derler; onlar da her şeyi söyleten Allah Teâlâ bizi söyletti derler" âyetleri ile sâbittir.

اظهار معجزهء رسول عليه السلام و بسخن آمدن سنگ ريزه
در دست ابو جهل و گواهی دادن سنگ ريزه برسالت او

Resûl (a.s.)ın mu'cizesinin ızhârı ve Ebû Cehl'in elinde taş parçalarının söze gelmesi ve taş parçalarının onun risâletine şehâdet etmesi

سنگها اندر كف بو جهل بود   گفت ای احمد بگو كين چيست زود

2188. *Ebû Cehl'in avucunda taşlar var idi, dedi ki: Ey Ahmed, çabuk söyle ki, bu nedir?*

(S.a.v.) Efendimiz'in huzûr-ı saâdetlerine bir gün Ebû Cehil geldi, avucunda ufak taşlar var idi. Avucunu yumup Resûl-i Ekrem Efendimiz'e dedi ki: Çabuk söyle şu avucumun içindeki nedir?

گر رسولی چيست در مشتم نهان   گر خبر داری زراز آسمان

2189. *Eğer resûl isen, eğer göğün esrârından haberin varsa, avucumdaki gizli olan nedir?*

گفت چون خواهی بگویم کان چهاست　یا بگویند آنکه ما حقیم و راست

2190. *(Resûl-i Ekrem) buyurdu ki: Nasıl istersin? Onun neler olduğunu mu*
[2156] *söyliyeyim; yâhut onlar bizim hak ve sâdık olduğumuzu mu söylesinler?*

گفت بو جهل این دوم نادر ترست　گفت آری حق ازان قادر ترست

2191. *Ebû Cehil dedi ki, bu ikinci pek ziyâde acîbdir. (Resûl-i Ekrem) buyurdu: Evet Hak ondan daha kādirdir.*

Ebû Cehil, kendi akl-ı maâşına göre avucunda olan taş parçalarının söz söyliyemiyeceğine emîn olduğundan, bunların Resûl-i Ekrem Efendimiz'in nübüvvetlerini tasdîk edemiyeceklerini iddiâ ederek, bu pek acîb ve gayr-i mümkindir dedi. Binâenaleyh mu'cizât-ı enbiyâ ve kerâmât-ı evliyâyı inkâr edenlerde Ebû Cehil damarı ve meşrebi olduğuna işâret buyrulur. Buna cevâben A'ref-i enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz buyurdular ki: Hak Teâlâ Hazretleri cemâddan benim tasdîk-i nübüvvetimden daha fazla işler çıkarmağa kādirdir.

از میان مشت او هر پاره سنگ　در شهادت گفتن آمد بی درنگ

2192. *Onun avucunun içindeki her taş parçası, bilâ- tevakkuf şehâdet söylemeğe geldi.*

لا اله گفت و الا الله گفت　گوهر احمد رسول الله سفت

2193. *"Lâ ilâhe" dedi ve "illallâh" dedi. "Ahmed Resûlullâh" gevherini deldi.*

Taşlar "Lâ ilâhe illallâh, Ahmed Resûlullâh" dedi.

چون شنید از سنگها بو جهل این　زد ز خشم آن سنگها را بر زمین

2194. *Vaktâki Ebû Cehil taşlardan bunu işitti, öfkeden o taşları yer üzerine vurdu.*

گفت نبود مثل تو ساحر دگر　ساحرانرا سر تویی و تاج سر

2195. *(Ebû Cehil) dedi: Senin gibi başka sihirbâz olmaz. sihirbâzların reîsi ve baş tâcı sensin.*

Bu iki beytin, Cenâb-ı Pîr'in büyük mahdûm-ı âlîleri Sultan Veled hazretleri tarafından ilâve buyrulduğunu, Ankaravî hazretleri kendi şerhlerinde beyân buyururlar. Bu beyitler Hind nüshalarında da mündericdir.

خاك بر فرقش كه بد كور و لعين　　　　چشم او ابليس آمد خاك بين

2196. *Onun başına toprak ki, kör ve laîn idi, onun gözü toprak görücü İblîs geldi.*

Ya'nî İblîs'in gözü âdemin sûretini gördüğü gibi, Ebû Cehl'in gözü de İblîs'in gözünün cinsinden olup (S.a.v.) Efendimiz'in sûret-i seniyyelerini gördü. Her iki mel'ûnun bâtın gözleri de kör idi.

باز گرد و حال مطرب گوش دار　　　　زانكه عاجز گشت مطرب زانتظار

2197. *Dön ve mutribin hâline kulak tut; zîrâ mutrib beklemekten âciz oldu.*

بقيهء قصهء مطرب و پيغام رسانيدن امير المؤمنين عمر با او آنچه هاتف آواز داد

Kıssa-i mutribin bakıyyesi ve hâtifin nidâ ettiği şeyi ona Hz. Ömer'in haber eriştirmesi

بانگ آمد مر عمر را كاى عمر　　　　بندهء مارا ز حاجت باز خر

2198. *Hz. Ömer'e bir nidâ geldi, şöyle ki: Ey Ömer! Bizim kulumuzu hâcetten geri satın al!*

بندهء داريم خاص و محترم　　　　سوى گورستان تو رنجه كن قدم

2199. *Bizim hâs ve muhterem kulumuz vardır; sen kabristan tarafına ayağına zahmet et!*

اى عمر بر جه زبيت المال عام　　　　هفتصد دينار بر كف نه تمام

2200. [2164] *Ey Ömer sıçra, beytü'l-mâl-i âmdan avucuna tamâmen yedi yüz dînâr koy!*

پيش او بر كاى تو مارا اختيار　　　　اين قدر بستان كنون معذور دار

2201. *Onun önüne götür, böyle diye ki, sen bizim makbûlümüzsün ; şimdilik bu kadar al, ma'zûr tut!*

این قدر زر بهر ابریشم بها　　　خرج کن چون خرج شد اینجا بیا

2202. *Bu kadar altın, ibrişim-bahâ içindir; harc et, harc olunduğu vakit buraya gel!*

پس عمر زان هیبت آواز جست　　　تا میانرا بهر این خدمت ببست

2203. *İmdi Ömer o âvâzın heybetinden sıçradı; tâ ki miyânı bu hizmet için bağladı.*

سوی گورستان عمر بنهاد رو　　　در بغل همیان دوان در جست و جو

2204. *Hz. Ömer kabristan tarafına yüz koydu; koltukta kese, cüst ü cû içinde koşucu olduğu halde.*

گرد گورستان دوانه شد بسی　　　غیر آن پیر او ندید آنجا کسی

2205. *Kabristan etrâfını çok koşucu oldu. O, orada ihtiyardan başka bir kimse görmedi.*

گفت این نبود دگر باره دوید　　　مانده گشت و غیر آن پیر او ندید

2206. *Bu değildir dedi, bir kere daha koştu. O, âciz kaldı ve o ihtiyardan başkasını görmedi.*

Hak Teâlâ'nın kabristandaki hâs ve muhterem kulu bu değildir deyip, onu aramak için tekrâr kabristanın etrâfını devr ederek koştu; nihâyet yoruldu ve o çalgıcı ihtiyardan başkasını göremedi.

گفت حق فرموده مارا بنده ایست　　　صافی و شایسته و فرخنده ایست

2207. *(Hz. Ömer) dedi: Hak buyurdu ki, bizim bir kulumuz vardır; sâfî ve lâyık ve mübârektir.*

پیر چنگی کی بود مرد خدا　　　حبذا ای سر پنهان حبذا

2208. *İhtiyâr çalgıcı ne vakit Allah adamı olur? Ne güzelsin ey sırr-ı mestûr, ne güzelsin!*

"Sırr-ı pinhân"dan murâd, sırr-ı kaderdir; zîrâ zâhirde âsî olan çok kimselerin hakîkatı hidâyet üzere ve mutî' görünenlerin hakîkati dahi dalâlet üzeredir. Ve çünkü emr-i ilâhî iki nevi'dir. Birisi "emr-i irâdî" ve dîğeri "emr-i teklîfî"dir. "Emr-i irâdî", abdin "ayn-ı sâbite"sinin isti'dâdına göre vâki' olan ka-

zâ-yı ilâhîdir. "Emr-i teklîfî" Nebiyy-i zîşân vâsıtasıyla âmmeye tebliğ buyrulan emr-i ilâhîdir. Ve bu husûsta müessir olan "emr-i irâdî"dir; ve sırr-ı kader, bu "emr-i irâdî"ye taalluk eder. Ve Hz. Ömer efendimizin tahsîn buyurduğu sırr-ı pinhân, bu sırr-ı kaderdir.

بار دیگر گرد گورستان بگشت　　　همچو آن شیر شکاری گرد دشت

2209. *O avcı, arslanın sahrâ etrâfını dolaştığı gibi, yine kabristanın etrâfını dolaştı.*

چون یقین گشتش که غیر پیر نیست　　　گفت در ظلمت دل روشن بسیست

2210. [2174] *İhtiyardan başka olmadığı ona yakîn olduğu vakit dedi ki, zulmet içinde çok parlak gönül vardır.*

آمد و با صد ادب آنجا نشست　　　بر عمر عطسه فتاد و پیر جست

2211. *Geldi ve yüz edeb ile oraya oturdu. Ömer'e aksırık vâki' oldu ve ihtiyar sıçradı.*

چون عمر را دید ماند اندر شگفت　　　عزم رفتن کرد و لرزیدن گرفت

2212. *Vaktâki Ömer'i gördü taaccübde kaldı; ve kaçmağa azm etti ve titreme tuttu.*

گفت در باطن خدایا از تو داد　　　محتسب بر پیر کی چنگی فتاد

2213. *İçinden dedi ki: Yâ Rab! İnâyet senden. Polis bir ihtiyar çalgıcı üzerine düştü.*

"Muhtesib" emr-i ma'rûf ve nehy-i münker eden kimseye derler ki, zamânımızda zâbıta-i mânia demek olur.

İhtiyâr Hz. Ömer efendimizi görünce, kendi kendine dedi ki: Eyvâh! Yâ Rab, inâyet senden; polis bir ihtiyar çalgıcıyı yakaladı.

چون نظر اندر رخ آن پیر کرد　　　دید او را شرمسار و روی زرد

2214. *Vaktâki o ihtiyarın yüzüne baktı, onu utanmış ve yüzü sararmış gördü.*

پس عمر گفتش مترس از من مرم　　　کت بشارتها ز حق آورده ام

2215. *Binâenaleyh Hz. Ömer ona dedi ki, korkma, benden ürkme; zîrâ Hak'dan sana müjdeler getirmişim.*

چند يزدان مدحت خوى تو كرد　　　تا عمر را عاشق روى تو كرد

2216. *Cenâb-ı Hak senin huyunu o kadar medh etti ki, Ömer'i senin yüzünün âşıkı yaptı.*

پيش من بنشين و مهجورى مساز　　　تا بگوشت گويم از اقبال راز

2217. *Benim önümde otur ve ayrılık yapma; tâ ki senin kulağına ikbâl cihetinden sır söyliyeyim.*

حق سلامت ميكند مى پرسدت　　　چو نى از رنج و غمان بيحدت

2218. *Hak sana selâm eder. Hadsiz meşakkat ve gamlarından nasılsın diye seni sorar.*

نك قراضه چند ابريشم بها　　　خرج كن اين را و باز اينجا بيا

2219. *İşte birkaç altın kırığı, saza tel bedeli; bunu harc et ve yine buraya gel!*

پير لرزان گشت چون اين را شنيد　　　دست مى خاييد و بر خود مى طپيد

2220. [2184] *Bunu işitince ihtiyar titredi ve elini çiğnedi ve kendi kendine çarpındı.*

بانگ مى زد كاى خداى بى نظير　　　بس كه از شرم آب شد بيچاره پير

2221. *Ey Hudâ-yı bî-nazîr! Yeter ki, zavallı ihtiyar hayâdan eridi, diye bağırdı.*

چون بسى بگريست و ز حد رفت درد　　　چنگ را زد بر زمين و خرد كرد

2222. *Vaktâki çok ağladı ve derdi hadden geçti, çalgıyı yere vurdu ve paraladı.*

گفت اى بوده حجابم از اله　　　اى مرا تو راهزن از شاهراه

2223. *Dedi: Ey Allah'dan bana hicâb olmuş. Ey sen bana caddeden yol vurucusun.*

Ey ilâh-ı kerîmim ile benim aramda perde olmuş olan çalgı: Ey çalgı! Sen şerîat-ı mutahhara-i muhammediyye caddesi üzerinde benim yolumu vurucu oldun.

اى بخورده خون من هفتاد سال　　　اى ز تو رويم سيه پيش كمال

2224. *Ey, yetmiş yıl benim kanımı içmiş; ey, senden huzûr-ı kemâlde yüzüm kara olmuş!*

ای خدای با عطا و با وفا　　　　رحم کن بر عمر رفته در جفا

2225. *Ey atâlı, vefâlı olan Hudâ! Cefâ içinde geçmiş olan ömre rahmet et!*

داد حق عمری که هر روزی ازان　　　　کس نداند قیمت آن در جهان

2226. *Hak bir ömür verdi ki, ondan her bir günün kıymetini cihânda kimse bilmez.*

Çalgıcının münâcâtı üzerine Hak Teâlâ tövbesinden sonra, bir ömür verdi ki, o ömürden her bir gününün kıymet-i ma'neviyyesine, ehl-i cihândan kimse vâkıf olamaz. Bu ma'nâ mevcûd şerhlere göredir ve Cenâb-ı Pîr efendimizin bir ihbâr-ı âlîleridir; fakat mutribin münâcâtı âtîde devâm ettiğine göre, bu da münâcât-ı mutribden olmak câiz olabilir; ve bu sûretde de ma'nâ böyle olur: " Hak Teâlâ beşere bir ömür verdi ki, cihânda o ömrün bir gününün kıymetini kimseler takdîr edemiyor ve böyle birtakım lehviyyâta sarf ediyor. Ve bu kadar kıymetli bir ömürden hakkıyla istifâde edemiyor." Fakîr, bu ma'nâyı, evvelki ma'nâya tercîh ederim.

خرج کردم عمر خود را دمبدم　　　　در دمیدم جمله را در زیر وبم

2227. *Ömrümü dembedem sarf ettim; hepsini zîr ü bemde üfürdüm.*

Ömrümü dembedem boşuna sarf ettim; ve ömrümün hepsini mûsikînin tîz ve pest sadâlarına ve nağmelerine üfledim.

آه کز یاد ره و پردهء عراق　　　　رفت از یادم دم تلخ فراق

2228. *Âh, makām ve ırâk perdesinin hâtırasından, firâkın acı demi hâtırımdan gitti.*

"Râh" makām ve nağme ve âheng ma'nâlarına geldiği Hind lügatlerinden *Bahâr-ı Acem* ve *Heft Kulzüm* isimlerindeki lügat kitaplarında mezkûrdur. "Perde-i ırâk" mûsikîde "rast" ve "aşîrân" perdelerinin arasındaki bir perdedir; notada "fâ" lafzıyla işâret olunur. Tîz olarak mukābili "evc" perdesidir. Ya'nî mutrib diyor ki: "Âh! Makāmât-ı mûsikîyyeye ve "ırâk" perdesinin hâtırasına daldım; Kerîm olan Hakk'ın fikrinden acı ayrılığın demi vakti hâtırımdan gitti; bunlar bana Allâh'ımı düşündürmedi." Yâhut, "hayât-ı dünyeviyyenin acı bir ayrılık vakti olan ölümü hâtırımdan sildi."

وای کزتریٔ زیر افکند خرد　　　خشك شد کشت دل من دل بمرد

2229. *Vây! "Zîrefkend-i hurd"un tâzeliğinden, gönlümün ekini kurudu ve gönül öldü.*

"Zîrefkend-i hurd" makāmât-ı mûsikîyyeden birisi olup zamânımızda seyri ve çâşnîsi mechûldür. Ankaravî hazretleri şerhinde bu makāma "kûçek" dahi dediklerini beyân ediyor; ve elyevm "kûçek" makāmının seyri mazbût ve çâşnîsi ma'lûmdur. Ve Hind şerhlerinde mûsikînin yirmi dört şu'besinden bir şu'benin adıdır; ve "zîrefkend-i hurd" "zîrefkend-i büzürk"ün mukābilidir denilir.

Ma'nâ-yı beyt şöyle olur: "Yazık ki, zîrefkend makāmının letâfeti, gönlümün hubb-i şerîat ekinini kuruttu ve gönlümün hayât-ı ma'nevîsi öldü."

وای کز آواز این بیست و چهار　　　کاروان بگذشت و بیگه شد نهار

2230. [2195] *Vay ki, bu yirmi dört* ***âvâzeden****, kervân geçti ve gün vakitsiz oldu.*

"Yirmi dört âvâze"den murâd, mûsikînin yirmi dört makāmıdır; ve gece ve gündüzü teşkîl eden yirmi dört sâate de işâret buyrulur. Ya'nî, yazık ki yirmi dört makām ile yirmi dört sâatlik ömr-i yevmî kervanı geçti ve gün vakitsiz oldu ve kıymeti kalmadı. Ya'nî, Hakk'a vusûl ilmine çalışmak lâzım iken ilm-i mûsikînin gavâmızına vusûl için ömrümü isrâf ettim.

ای خدا فریاد ازین فریاد خواه　　　داد خواهم نی ز کس زین داد خواه

2231. *Ey Hudâ! Bu feryâd isteyiciden feryâd; adil ve ihsânı kimseden değil, bu adil ve ihsân isteyiciden isterim.*

Yâ Rab, bana kendi vücûdundan vücûd bahş ettin ve o vücûd benim benliğim oldu; ve işte bu vücûddur ki, bu anda sana karşı zelîlâne ve mutazarrıâne feryâd istiyor ve onun bu feryâdı da şu anda, feryâd isteyen o benlikten geliyor. Binâenaleyh ben anlıyorum ki bana gelen nasîb-i tecellî, ancak kendi hakîkatimden geliyor, hâriçten bir şey gelmiyor. Bu sebeble adl ü ihsânı, şu anda adl ü ihsân isteyen benim benliğimden isterim ki, hakîkatte o ancak sensin.

Cenâb-ı Pîr, bu beyt-i şerîfde mutribin lisânından şu hadîs-i şerîfe işâret buyururlar: من وجد خیرا فلیحمد الله و من وجد غیر ذلك فلا یلومن الا نفسه Ya'nî "Kim ki hayır bulursa Allah'a hamd etsin ve onun gayrini bulan kimse dahi ancak nefsine levm eylesin."

Ve Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Sâlihî nihâyetlerinde bu hakîkati beyân ve يداك اوكتا و فوك نفخ ya'nî " Ellerin bağladı ve ağzın üfürdü" darb-ı meselini îrâd buyururlar. Bu darb-ı meselin sebebi budur ki, birisi bir tulumu şişirip ağzını bağlamış ve bir su üzerinde bu tuluma binerek geçmek istemiş. Su üzerinde iken tulumun ağzı çözülmüş. Batmağa başlayınca râkib bağırarak sâhilden istimdâd etmiş. Bu hâli gören biri de bu darb-ı meseli söylemiştir. Şu beyit dahi bu ma'nâyı ifâde eder:

هر كه كند بخود كند گر همه نيك و بد كند

كس نكند بحق او آنچه بدست خود كند

"İyi ve kötü her kim ne yaparsa kendine yapar; kendi eliyle yaptığı şeyi, onun hakkında kimse yapmaz."

داد خود از كس نيابم جز مگر　　　زانكه هست از من بمن نزديكتر

2232. *Kendi nasîbimi kimseden bulmam, ancak bana benden daha yakın olan ondan bulurum.*

Tecelliyât-ı ilâhiyyeden olan nasîbimi ben hâriçten hiçbir kimseden almam; o nasîbimi ancak bana benim hakîkatim olup benim bu taayyün-i kesîfimden mütehassıl olan benim benliğime bu benliğimden daha yakın olan Hak'dan bulurum.

Bu beyt-i şerîfde وَ نَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيد (Kāf, 50/16) "Biz ona şah damarından daha yakınız" ve وَ نَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْكُمْ وَ لٰكِنْ لاَ تُبْصِرُونَ (Vâkıa, 56/85) ya'nî "Biz ona sizden daha yakınız, velâkin görmezsiniz" âyet-i kerîmelerine işâret buyrulur. Bu beyt-i şerîfdeki "meger" kelimesi tekmîl-i vezn için zâid olarak vâki' olmuştur.

كين منى از وى رسد دم دم مرا　　　پس ورا بينم چو اين شد كم مرا

2233. *Bu benlik bana vakit vakit ondan erişir; binâenaleyh bu benim için kem olduğu vakit onu görürüm.*

Her ân-ı gayr-ı münkasimden benim bu vücûd-ı kesîfim, Hakk'ın bir tecellîsi ile ma'dûm ve dîğer tecellî-i serî'i ile mevcûd olur. Şu halde benim benliğimi teşkîl eden taayyünüm, "teceddüd-i emsâl-"i müteâkıbe ile durur. Vaktâki bu taayyün-i kesîfim mahv ve zâil olur, ben ancak benim kayyûmum olan vücûd-ı Hakk'ı görürüm.

همچو آن کو با تو باشد زر شمر　　　　سوی او داری نه سوی خود نظر

2234. *O kimse gibi ki, sana altın sayıcısı olur, sen nazarını onun tarafına tutarsın, kendi tarafına değil.*

Ya'nî, her ân-ı gayr-i münkasimde sana vücûd veren Hak, sana birer birer altın sayıp veren kimse gibidir. Sen, sana altın veren kimseye dikkatle bakarsın; hiç kendi nefsinin tarafına bakıp kendin ile meşgûl olmazsın; ve sana altın sayıp verende müstağrak olursun. İşte bunun gibi her ân sana vücûd bahş eden Hakk'a nazar edip kendin ile meşgûliyyetten vazgeç ki, onda müstağrak olasın ve ehlullâhın "fenâ-fillâh" ve "bakā-billâh" dedikleri hâle nâil olasın. Beyt-i şerîfdeki "zer şumer" "zer şumâr"ın muhaffefi olup vasf-ı terkîbîdir, "altın saçıcı" demek olur.

همچنین در گریه و در ناله او　　　　می شمردی جرم چندین ساله او

2235. *O girye ve nâle içinde böylece bu kadar yıllık kabâhatini saydı.*

Çalgıcı bir taraftan ağlar, bir taraftan da birçok senelerden beri yaptığı kabâhatlerini sayıp döker; ve huzûr-ı Hak'da kendisini terzîl ederdi.

گردانیدن امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه نظر او را

از مقام گریه که هستی است بمقام استغراق که مستی است

Emîrü'l-Mü'minîn Ömer (r.a.)ın, onun nazarını, varlık olan makām-ı giryeden, mestlik olan makām-ı istiğrâka çevirmesi

پس عمر گفتش که این زاریٔ تو　　　　هست هم آثار هشیاریٔ تو

2236. *Böyle olunca, Ömer ona dedi ki, senin bu ağlaman da, senin ayıklığının eseridir.*

Ya'nî sen kendinde bir vücûd ve varlık tevehhüm ettin ve bu varlığının netîcesi olarak ona birtakım haller izâfe ettin; binâenaleyh sen varlığından geçmiş oldun; henüz ayık bir haldesin.

راه فانی گشته راهی دیگرست   زانکه هشیاری گناهی دیگرست

2237. *Fânî olmuşun yolu başka bir yoldur; zîrâ ayıklık dîğer bir günâhtır.*

Kendi mevhûm olan varlığından fânî olmuş olan kimsenin yolu, başka bir yoldur. Onlar vücûdda Hak'dan başka bir şey görmezler; çünkü bu zevât derler ki وجودك ذنب لا يقاس عليه ذنب آخر ya'nî "Vücûdun, başka günahlara kıyâs olunmayan bir günâhdır." Zîrâ bilcümle muhâlefetler, kişi kendisinde varlık görmesinden inbiâs eder.

هست هشیاری ز راه ما مضی   ما مضی و مستقبلت پردهء خدا

2238. *Mâ-mezâ yolundan ayıklık vardır; mâzî ve müstakbel sana Hakk'ın hicâbıdır.*

Tarîk-ı Hakk'a kemâl-i hulûs ile sülûk ettikten sonra, artık geçmişten bahs etmek ve dâimâ mâzîde şöyle ve böyle yapmış idim diye onları yâd etmek, yokluk yolunun revişi değildir. Belki bu mâzîyi anmak yolundan sana ayıklık gelir; halbuki senin murâdın yok olmaktır. Binâenaleyh geçmiş ve gelecek senin ile Hak arasında bir perde ve hicâbdır.

آتش اندر زن بهر دو تا بکی   پر گره باشی ازآن هردو چو نی

2239. *Her ikisine ateş vur, ne zamâna kadar kamış gibi o her ikiden boğum boğum olursun?*

Geçmişin ve geleceğin her ikisini de aşk-ı ilâhî ateşi ile yak! Ne zamâna kadar rûhunu, kamışların düğümleri gibi geçmiş ve gelecek gamlarıyla düğümlersin?

تا گره با نی بود همراز نیست   همنشین آن لب و آواز نیست

2240. [2204] *Kamış ile boğum hem-râz oldukça, o dudağın ve sadânın hem-nişîni değildir.*

Kamışın boğumları mevcûd oldukça içerisi kapalı olacağından neyzenin dudağına yaklaşamaz ve kendisinden sadâ dahi çıkmaz. Vücûd-ı insânî dahi kamış gibidir ve onun ukdeleri mâzî ve müstakbel gamlarıdır. İnsanın içinde bu gamlar bulundukça, nâfih-i hakîkî olan Hak'dan, onun kalbine nefh-i maârif vâki' olmaz ve onun lisânından dahi maârif-i ilâhiyye ve ulûm-i ledünniyye sadâları çıkmaz.

چون بطوف خود بطوفی مرتدی　　　چون بخانه آمدی هم با خودی

2241. *Vaktâki sen kendinin tavfında bir tavf ile mürtedsin, hâneye geldiğin vakit de kendin ilesin.*

Ya'nî vaktâki sen nefsinin etrâfını devr etmekteki bir dönüş ile hakîkat-i halden irtidâd etmişsin, kalbin evine geldiğin ve teveccüh ettiğin vakit dahi, orada Hakk'ı değil, ancak kendi nefsini bulursun. Zîrâ senin tövben ve rücû'un lutf-ı Hakk'a nâiliyyetten dolayıdır; ve nefis kendisine mülâyim olan lutuftan memnûn ve kahırdan müteneffirdir. Halbuki hakîkatte lutuf ve kahrın menba'ı birdir. Binâenaleyh lutfundan memnûnen Hakk'a rücû' etmek, kendinden ayıklık ve Hak'dan gaflettir; ve kendi nefsine taalluk ettiği içindir ki mâzî ve müstakbeli yâd edip durursun.

ای خبرهات از خبر ده بی خبر　　　توبهء تو از گناه تو بتر

2242. *Ey kimse! Senin haberlerin haber vericiden habersizdir; senin tövben günâhından beterdir.*

Ey mutrib! Senin Hak'dan âgâhlıkların, Kur'ân-ı Kerîm ile kendisini haber veren Allah Teâlâ hazretlerinden ayn-ı gaflettir. Zîrâ Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ (Kasas, 28/88) ya'nî "Onun vechi ve Zât'ından gayri her şey hâliktir" diye bizlere haber veriyor; sen ise kendi nefsini ortaya koydun ve ona mâzî ve müstakbel gamlarını yükledin; binâenaleyh kendini haber verici olan Hakk'ın bu haberinden âgâh olmadın. Binâenaleyh senin tövben, günâhından daha beter oldu. Çünkü gafleti, dîğer bir gaflet ile izâleye çalıştın; bu ise gaflet içinde gaflet olur.

ای تو از حال گذشته توبه جو　　　کی کنی توبه ازین توبه بگو

2243. *Ey geçmiş hâlden tövbe isteyici olan sen, bu tövbeden ne vakit tövbe edersin, söyle!*

Ey sâlik, sen vücûd-ı mevhûmunun hazzına âid olarak yaptığın geçmiş günahlardan tövbe etmek istersin. Halbuki bu günahların sebebi, senin senliğin idi. Şimdi ise, sen yine senliğin ile tövbeye mübâşeret ediyorsun; binâenaleyh tövbeden dahi tövbe etmen lâzımdır. Söyle bakalım bu tövbeyi ne vakit yapacaksın?

گاه بانگ زیر را قبله کنی　　　گاه گریهء زار را قبله کنی

2244. *Gâh bang-i zîri kıble edersin, gâh hüzün ile ağlamaya bûse vurursun.*

"Bang-i zîr" mûsikî ıstılâhında pest sadâya ve alçak sese derler. Ya'nî bir müddet kendine ve nefsine mûsikînin pest sadâlarını kıble yaptın ve ona teveccüh ettin; ve şimdi de hüzün ile ağlamayı nefsin mahbûb ve ma'şûk ittihâz edip öpmektedir. Bu hakîkî bir tövbe değildir; belki evvelce nefsine müteveccih olduğun gibi, sonra da yine nefsine teveccüh etmendir. Bu ma'nâ, âtîdeki rubâîden güzel tavazzuh eder. Rubâî:

بد کردم و اعتذار بد تر ز گناه　　　چون هست درین عذر سه دعوئ تباه

دعوای وجود و دعوئ قوت فعل　　　لا حول و لا قوة الا بالله

"Günâh yaptım; tövbem günâhtan beter oldu; zîrâ bu tövbede üç boş da'vâ vardır ki, varlık ve vücûd da'vâsı ve kuvvet ve fiil da'vâsıdır. Halbuki Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde hareket ve kuvvet ancak Allah iledir, buyurur."

چونکه فاروق آینهء اسرار شد　　　جان پیر از اندرون بیدار شد

2245. *Vaktâki Fâruk esrârın âyînesi oldu, ihtiyârın cânı içinden uyandı.*

Ya'nî Ömeru'l-Fârûk (r.a) efendimiz, mutribin önünde esrâr-ı ilâhiyyenin âyînesi oldu ve mutrib onun vech-i ma'nevîsinde bu esrârı gördü. İhtiyarın cânı mertebe-i nefsâniyyeden, kendi mertebesine teveccüh etti.

همچو جان بی گریه و بی خنده شد　　　جانش رفت و جان دیگر زنده شد

2246. *Mutrib cân gibi ağlamasız ve gülmesiz oldu; onun cânı gitti ve başka cân diri oldu.*

İhtiyâr çalgıcı sıfât-ı nefsâniyyeden kurtuldu, ayn-ı rûh gibi ağlama ve gülme sıfatlarını terk etti; ve onun rûh-i hayvânîsinin ahkâmı zâil oldu ve rûh-i izâfîsi dirildi.

حیرتی آمد درونش آن زمان　　　که برون شد از زمین و آسمان

2247. *O zaman, onun bâtınına bir hayret geldi ki, yerden ve gökten dışarıya gitti.*

Mutribin bâtınında dirilen rûh-i izâfîsinin hâlinden kendisine bir hayret geldi ki, bu kendisi için ahvâl-i rûhu müşâhede mertebesi idi; ve kendisi bu rûhunun ahkâm ve ahvâlinde müstağrak olup yerin ve göğün sûret ve taayyünlerinden hârice çıkıyordu.

جست و جویی از ورای جست و جو　　من نمیدانم تو میدانی بگو

2248. *Cüst ü cûnun verâsından bir cüst ü cû ki, ben bilmiyorum; sen biliyor isen söyle!*

İnsan görmediği bir şeyi görünce hayrete düşer ve mahiyyetini ve hakîkatini araştırmağa başlar. Mutrib dahi rûh-i izâfîsinin ahvâlini görünce hayrette kaldı ve ne olduğunu araştırmağa başladı. Bu bir cüst ü cû idi ki, âlem-i sûretteki araştırmanın verâsında ve fevkinde bir araştırmadır. Bu araştırmanın elfâz ile ta'rîfâtını ben bilmiyorum. Ey sâmi'! Sen biliyor isen ve ta'rîf edebilir isen, söyle de dinleyelim. Zîrâ bu zevk-ı azîm idi; zevkî ve vicdânî olan şeylerin elfâz ile ta'rîfi mümkin değildir.

حال و قالی از ورای حال و قال　　غرقه گشته از جمال ذوالجلال

2249. *Bir hâl ü kāl ki, hâl ve kālin verâsındadır; Zü'l-Celâl'in Cemâl'inden gark olmuş.*

Mutribin o anda ki hâli ve kāli âlem-i sûretin hâli ve kālinin fevkında idi. O Allah Zü'l-Celâl hazretlerinin deryâ-yı Cemâl'ine müstağrak olmuş ve onda boğulup enâniyeti mahv olmuş idi.

غرقهء نی که خلاصی باشدش　　یا بجز دریا کسی بشناسدش

2250. [2214] *Bir gark değil ki, ona bir halâs ola. Yâhut onu deryâdan gayri bir kimse anlıya.*

Ya'nî mutrib deryâ-yı Cemâl-i ilâhîye öyle bir sûrette gark olmuş idi ki, o "fenâ-yı küllî" deryâsından onun kurtulması mümkin değil idi. Yâhut deryâ-yı vahdete öyle bir vech ile dalmış idi ki, onun hâl-i istiğrâkını ancak deryâ anlar; ve o deryâya dalıp ayn-ı deryâ olmayanlar anlamaz. "Deryâ"dan murâd burada makām-ı ittihâda vâsıl olan kümmel-i evliyâdır. Binâenaleyh mutribin hâli elfâz ile ancak bu kadar tefhîm olunabilir; ve elfâz ile tefhîm dahi âtîdeki sebeb tahtında vâki' olur.

عقل جزو از کل گویا نیستی　　گر تقاضا بر تقاضا نیستی

2251. *Eğer takāzâ, takāzâ üzerine olmasa idi, akl-ı cüz', külden söyleyici olmaz idi.*

"Kül"den murâd zât-ı mutlaktır. "akl-ı cüz"den murâd "akl-ı kül"den in'ikâs eden ukūl-i beşerdir. "Takāzâ"dan murâd" vücûd-ı mutlak'ın merte-

be-i vahdetinde mündemic olan sıfât ve esmânın vücûd-ı hâricî taleb etmeleridir. Ya'nî, eğer mertebe-i vahdette esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye musırran vücûd-ı hâricî talebinde bulunmasalar idi, mutribin müstağrak olduğu deryâ-yı Cemâl-i Zü'l-Celâl olan vücûd-ı mutlakdan ve onun izâfâtından akl-ı cüz'î bahs edici olmaz idi. Zîrâ esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye o deryâ-yı bî-pâyânı dalgalandırdı.

چون تقاضا بر تقاضا مى رسد موج آن دريا بدينجا مى رسد

2252. *Vaktâki takāzâ takāzâ üzerine erişir, o deryânın dalgası, buraya vâsıl olur.*

Ya'nî, mertebe-i vahdette mündemic sıfât ve esmânın vücûd-ı hâricî talebleri birbirini ta'kîb ettiği vakit, o deryânın dalgası, ya'nî sıfât ve esmânın âsârı ve ahkâmı bu âlem-i sûrette elfâz ve harf ve savt kisveleriyle zâhir olur.

چونكه قصهء حال پير آنجا رسيد پير و حالش روى در پرده كشيد

2253. *Vaktâki ihtiyarın hâlinin kıssası buraya erişti, ihtiyar ve onun hâli yüzünü perdeye çekti.*

İhtiyar çalgıcının hâli, "fenâ-fillâh" hâli olduğu vakit, gerek ihtiyarın kendisi ve gerek hâli, kendi varlıklarından ihtifâ etti; ya'nî çalgıcıya vahdet-i vücûd sırrı zâhir oldu ve nazarında kendisinin kendiliği Hakk'ın vücûdu ile tesettür etti.

پير دامن را ز گفته و گو فشاند نيم گفته در دهان او بماند

2254. *İhtiyar güft ü gû sırrının eteğini yaydı; onun ağzında yarım söz kaldı.*

Çalgıcıya vahdet-i vücûd sırrı zâhir olunca söyleyicilik sırrının, ya'nî Hakk'ın sıfat-ı kelâmının, kendi mazharından zuhûru sırrının eteğini yaydı; ya'nî bu sırdan söylemeğe başladı; fakat onun ağzında bu vahdet-i vücûd sırrından yarım söz kaldı. Zîrâ vahdet-i vücûd sırrı zevkî ve vicdânî bir şey olduğu için, kisve-i elfâza büründürülmek istenildiği vakit o söz yarım olur, tamam olmaz. Bunun için nazarlarında keserât gâlib olan kimseleri bu vahdet-i vücûd meselesi şaşırtır. Nitekim birçok kimseler yanlış anlamak yüzünden dalâlete düşmüşlerdir.

Bu beyt-i şerîfde, şurrâh-ı kirâmdan ba'zıları "Dâmen râ zi güft"daki "râ"yı, edât-ı mef'ûl ve "ze" harfini de teb'îz için alıp "Pîr eteğini güft ü gû-

dan silkti" diye ma'nâ vermişlerdir; ve "feşânden" masdarını, silkmek ma'nâsına almışlardır. Ve ikinci mısrâ'daki "o" zamîrini "nîm güfte"ye ircâ' etmişlerdir. Fakat fakîr, bu tarzda tekellüf gördüm ve şurrâh-ı Hind'in zehâbını zevke daha muvâfık buldum. Beytin ma'nâsını ona göre şerh ettim. Bu sûretde "dâmen-i râz"ı terkîb-i izâfî olarak almak îcâb eder.

از پی این عیش و عشرت ساختن صد هزاران جان بباید باختن

2255. *Bu ayş u işreti tertîb etmek için, yüz binlerce cân fedâ etmek lâzımdır.*

Mutribin nâil olduğu ayş u işreti elde etmek için, insanın yüz binlerce cânı olup onların hepsini bu uğurda fedâ etmek lâzımdır. Binâenaleyh bu hâl mutribe bir inâyet ve ihtisâs-ı ilâhî idi ki, Hz. Ömer (r.a.) gibi bir mürşid-i kâmile onu mülâkî eyledi ve onu çalgısı ile münâcâta çekti. وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ (Bakara, 2/105) Ya'nî "Allah Teâlâ dilediğini rahmetine muhtass kılar."

در شکار بیشهٔ جان باز باش همچو خورشید جهان جانباز باش

2256. *Cân meşeliğinin avında doğan kuşu ol; cihân güneşi gibi cân fedâ edici ol!*

Ey sâlik, meşeliğe benzeyen bu âlem-i keserâtda, cân avlamak için doğan kuşu gibi keskin bir avcı ol. Manzûme-i şemsiyyemizin kalbi olan güneş gibi cân fedâ edici ve kendi vücûdunu kemirici ol!

جان فشان افتاد خورشید بلند هر دمی نی میشود پر می کنند

2257. *Yüksek güneş, cân saçıcı vâki' oldu; her dem kamış olur, doldururlar.*

Ya'nî, manzûme-i şemsiyyemizi teşkîl eden seyyârâta güneş harâret ve ziyâsı ile cân ve hayât neşr eder; ve saçtığı harâret ve ziyâ, kendi vücûdundan eksilir; binâenaleyh kendi varlığından fedâkârlık eder ve kamış gibi içini boşaltır; fakat milyarlarca senelerden beri vâki' olan bu fedâkârlığından dolayı büsbütün mahv olmaz. Çünkü verdiği şeye mukâbil Vehhâb-ı hakîkî olan Hak Teâlâ hazretleri ona her ân bedelini ihsân eder.

جان فشان ای آفتاب معنوی مر جهان کهنه را بنما نوی

2258. *Ey ma'nevî güneş! Cân saç; eski cihâna yenilik göster!*

Şurrâh-ı kirâm "âfitâb-ı ma'nevî"den murâdın sâlik olduğunu beyân buyurmuşlardır, bu da bir vecihtir; fakat Cenâb-ı Pîr güneşin âleme harâret ve

ziyâ saçmasından intikālen, kendi zât-ı şerîflerini murâd buyurdukları anlaşılır; ve bu sûretde bu beytin ma'nâsı, yukarıda geçen 2247, 2248 numaralı beyitlere merbût bulunur. Ya'nî "Ey âlem-i ma'nâya mensûb olan güneş, sûrî güneş nasıl kendi peykleri olan seyyârâta kendi vücûdundan harâret ve ziyâ saçarsa, sen de kendi cânında olan esrâr ve hakāyık-ı ilâhiyye harâret ve ziyâlarını bu *Mesnevî-i Şerîf*'de kendi muhîtine öylece ibzâl et; zîrâ deryâ-yı hakîkatte, bunların zuhûru için, takāzâ takāzâ üzerine vâki' olmaktadır ve bunları bu *Mesnevî-i Şerîf*'de ızhâr etmekle, herkesin bellediği ve eskiden beri bildiği maârif-i ilâhiyye âleminde bir yenilik göster; zîrâ tecelliyyât-ı ilâhiyyenin nihâyeti yoktur." Şu halde Cenâb-ı Pîr bu beyitte وَاَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ (Hadîd,57/7) ya'nî "Allah Teâlâ'nın sizi onda müstahlef kıldığı şey cinsinden infâk ediniz" âyet-i kerîmesindeki emr-i ilâhîyi kendi nefs-i nefîslerine teblîğ buyurmuş olurlar. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber, bu istihlâf mes'elesini *Fusûsu'l-Hikem*'de "Fass-ı Nûhî"de îzâh buyururlar.

در وجود آدمی جان و روان   می رسد از غیب چون آب روان

2259. *Vücûd-ı âdemîye cân ve rûh, akıcı su gibi gaybdan erişir.*
[2222]

Ya'nî Hak Teâlâ âlem-i keserâta dâimü't-tecellîdir. Her ân-ı gayr-ı münkasimde bilcümle mevcûdât bir tecellî ile ma'dûm ve kemâl-i sür'atle onu ta'kîb eden dîger bir tecellî ile mevcûd olur ki, buna "teceddüd-i emsâl" derler ki, yukarıda 2066 numaralı beyitte îzâh edilmiş idi. Binâenaleyh sen, sana ihsân olunan niam-ı ilâhiyyeyi infâk ettikçe, eksilenin yerine dâimâ yenisi gelir. Beyt-i şerîfde "cân"dan murâd rûh-i hayvânî ve "revân"dan murâd rûh-ı izâfîdir.

هر زمان از غیب نو نو میرسد   وز جهان تن برون شو میرسد

2260. *Her zaman gaybdan yeni yeni erişir; ve "Ten cihânından dışarıya çık!" erişir.*

Âlem-i gaybdan her ân-ı gayr-ı münkasimde yeni yeni vâridât-ı ilâhiyye gelir; ve geldikten sonra da, ten âleminden dışarıya çık! hitâbı vâsıl olur. Ya'nî yukarıki beyitte îzâh olunduğu gibi Hak Teâlâ dâimü't-tecellîdir; âlem-i keserât her ân-ı gayr-ı münkasimde mütevâliyen "halk-ı cedîd" içindedir. Vücûda gelen şey durmaz, derhal çıkar; ve yerine hemen yenisi gelir; ve bir gelen bir daha gelmez. Zîrâ tecellîde tekrâr yoktur; çünkü tekrâr darlıktan gelir ve Hak Teâlâ ise اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (Bakara,2/115) [Şübhesiz Al-

lah'ın rahmeti geniştir; O her şeyi bilendir) âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere vâsi'dir.

معنیٔ دعای آن دو فرشته که هر روز بر سر بازار منادی میکنند
اللهم اعط کل منفق خلفا و اللهم اعط کل ممسك تلفا و بیان کردن
آنکه منفق مجاهد راه حق است نه مسرف راه هوا

O iki meleğin duâsının ma'nâsı beyânındadır. Her gün pazar başında şöyle nidâ ederler: "Yâ Rab! Her infâk edene ivaz ver ve yâ Rab, her imsâk edene telef ver!" Ve o münfık, Hak yolunun mücâhidi olup hevâ yolunun müsrifi olmadığı beyânındadır

Yukarıda zikr olunan meleklerin nidâsı Buhârî ve Müslim ve Nesâî'nin, Ebû Hüreyre (r.a.)dan nakl ettikleri hadîs-i şerîfe müsteniddir. Ya'nî iki melekten birisi sahîler için Hak'dan hayır taleb eder; ve dîğeri de bahiller için bedduâ eder.

گفت پیغمبر که دائم بهر پند　　دو فرشته خوش منادی میکنند

2261. [2223] *Peygamber buyurdu ki: Dâimâ nasîhat için, iki melek latîf nidâ ederler.*

کای خدایا منفقانرا سیر دار　　هر درمشان تو عوض ده صد هزار

2262. *Şöyle ki ey Hudâ, münfıkları tok tut; her kuruşuna yüz bin bedel ver!*

ای خدایا ممسکانرا در جهان　　تو مده الا زیان اندر زیان

2263. *Ey Hudâ cihânda bahillere sen ancak ziyân içinde ziyân ver!*

ای بسا امساك کز انفاق به　　مال حق را جز بامر حق مده

2264. *Ey çok imsâk ki, infâkdan iyidir; Hakk'ın malını, Hakk'ın gayrisine verme!*

Ya'nî ba'zı imsâk vardır ki, mahalline masrûf olduğu için iyidir; ve ba'zı infâk vardır ki, mahalline masrûf olmadığı için fenâdır. Binâenaleyh Hakk'ın

ni'met olarak verdiği malı, Hakk'ın emri olmadığı yere sarf etme; eğer böyle yaparsan hayırlı bir imsâk etmiş olursun.

تا عوض یابی تو گنج بی کران   تا نباشی از عداد کافران

2265. *Tâ ki sen, nihâyetsiz hazîneyi ivaz bulasın; tâ ki kâfirler idâdından olmayasın!*

Ya'nî sen Hakk'ın malını, Hakk'ın emriyle verdiğin vakit, ona bedel olmak üzere Hak tarafından sana nihâyetsiz hazîne-i ni'met ihsân olunur ve sen kâfirler zümresine dâhil olmazsın. Zîrâ kâfirler mallarını Allah'ın emr ettiği yere değil, kendi nefis ve hevâlarının emr ettiği mahalle sarf ederler. Nitekim hadîs-i şerîfde خير المال ما انفق في سبيل الله ya'nî " Malın hayırlısı Allah yolunda sarf olunan şeydir" buyrulur.

اشتران قربان همی کردند تا   چیره گردد تیغشان بر مصطفی

2266. *Kılıçları, Mustafâ (a.s.)a gâlib olmak için develer kurban ederler idi.*

Kâfirler, Cenâb-ı Peygamber'e galebe için [deve] kurban ederler ve kurbanları Allah için değil, belki Allah'a karşı muhârebe niyyetiyle olur idi.

در نبی انذار اهل غفلتست   کان همه انفاقها شان حسرتست

2267. *Kur'ân'da ehl-i gafletin inzârı vardır; şöyle ki, onların o bütün infâkları hasrettir.*

Bu beyt-i şerîfde, şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ (Enfâl, 8/36) Ya'nî "Muhakkak küfr eden kimseler, halkı Allah'ın yolundan alıkoymak için harc ederler. İmdi onlar yakında infâk edeceklerdir; sonra o infâk onların üzerine hasret olacaktır; sonra da mağlûbdurlar." İşte Allah Teâlâ kâfirleri bu âyet-i kerîme ile inzâr eder ve korkutur.

سروران مکه در حرب رسول   بودشان قربان بامید قبول

2268. *Resûl-i Ekrem'in harbinde Mekke büyüklerinin kurbanları, kabûl ümîdiyle idi.*

چون غلام باغیٔ کو عدل کرد   مال شه بر باغیان او بذل کرد

2269. *Adl eden bâğî bir köle gibi ki, şâhın malını o âsîlere bezl etti.*

Peygamber ile olacak harbde muzaffer olmak için kâfirlerin kestikleri kurban, kendi zanlarınca bir ibâdet ve sebeb-i makbûliyyet idi. Bu hâl ona benzer ki, âsî olan bir köle, kendisince adl ve ihsân ettiğini zannederek, pâdişâhının malını ehl-i isyâna tevzî' eder. Onun bu hâli, sebeb-i kurbiyyet olmadıktan başka, üzerine pâdişâhın kahır ve gazabını celbe sebeb olur.

عدل این باغی و دادش نزد شاه   چه فزاید دوری و روی سیاه

2270. [2232] *Bu âsînin adli ve onun ihsânı nezd-i şâhda ne artırır? Uzaklık ve kara yüz!*

Bu kölenin fiili pâdişâhın indinde onun matrûdiyyetine ve yüzünün kara olmasına sebeb olur.

بهر این مؤمن همی گوید ز بیم   در نماز اهد الصراط المستقیم

2271. *Bunun için mü'min, korkudan dâimâ namazda* اهدنا الصراط المستقيم *[Doğru yola ilet] demektedir.*

Bunun için mü'min korkudan namazda اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (Fâtihâ, 1/6) "Yâ Rab, bizi doğru yola hidâyet et!" demektedir. Zîrâ doğru yolu görmek Hakk'ın inâyetindendir ve bu "sırât-ı müstakîm"i bulmak kolay bir şey değildir. Zîrâ "sırât-ı müstakîm" tarîk-ı i'tidâldir ve tarîk-ı i'tidâlin bir tarafı ifrât ve dîğer tarafı tefrîtdır. Bu iki taraf dahi ind-i ilâhîde mebgûzdür.

آن درم دادن سخی را لایقست   جان سپردن خود سخای عاشقست

2272. *O, para vermek cömerde lâyıktır; cân teslîm etmek ise âşıkın cömertliğidir.*

Ya'nî sâlihler maldan sehâvet gösterirler; âşıklar ise candan fedâkârlık ederler.

نان دهی از بهر حق نانت دهند   جان دهی از بهر حق جانت دهند

2273. *Hak için ekmek verirsen sana ekmek verirler; Hak için cân verirsen, sana cân verirler.*

گر بریزد برگهای آن چنار   برگ بی برگیش بخشد کردگار

2274. *Eğer o çınarın yaprakları dökülürse, fâil-i mutlak ona yapraksızlık azığını bağışlar.*

Eğer âlem-i sûretteki çınarın teneffüsüne hâdim olan yaprakları dökülürse Hak Teâlâ, yapraksıza mensûb ve mahsûs olan azığı ve yaşamasına lâzım olan gıdâyı ve havayı ihsân eder. Bu da Hakk'ın âlem-i zâhirde atâsına gösterdiği misallerden birisidir.

گر نماند از جود در دست تو مال   کی کند فضل الهت پایمال

2275. *Eğer senin elinde cömertlikten mal kalmazsa, Allah Teâlâ'nın fazlı seni ne vakit pâymâl eder?*

هر که کارد گردد انبارش تهی   لیکنش در مزرعه باشد بهی

2276. *Her kim ekerse onun anbarı boş olur; fakat tarlada ona iyilik olur.*

Ya'nî her kim ekin ekerse, evvelâ onun anbarında olan buğday tarlaya gider ve anbar boşalır; fakat tarlada iyilik hâsıl olur ve bir buğday tânesi orada çoğalır.

İkinci mısra'daki "bihî" kelimesi Fârisî olduğuna göre bu ma'nâ verilir; ve kelimedeki "bâ" meksûr okunur. Âhirindeki "yâ" dahi, masdariyyet olur. Eğer kelime Arabî olursa "bâ" meftûh okunup "güzel" ma'nâsına gelir; ve bu sûrette "der mezra'a"daki "der" tekmîl-i vezn için zâid olarak gelir; ve bu sûretde de "Lâkin o kimsenin güzel tarlası olur" ma'nâsı verilir. Ve "tehî" ile "behî" yekdîğerine tamâmen mutâbık bir kāfiye olur.

وانکه در انبار ماند و صرفه کرد   اشپش و موش حوادثهاش خورد

2277. *O kimse ki, anbarda kodu ve tasarruf etti, onu hâdisât biti ve fâresi yedi.*

Buğdayını tarlaya ekmeyip anbarda saklayan ve tasarruf eden kimsenin buğdaylarına, hâdisât-ı kevniyye musallat olur; yâ mürûr-ı eyyâm ile bitlenir ve böceklenir; veyâ fâreler anbarı delip yerler. Kezâ bu misâle mutâbık olarak, bir kimse malını Hak yolunda sarf etmeyip buhl ve imsâk ederse, ne dünyâda ve ne de âhirette ondan intifâ' edemez. Dünyâda hırsız ve yangın gibi âfetlere ma'rûz kalır ve hastalık gibi birtakım ibtilâ zuhûr edip etıbbâya ve ilâçlara bezle mecbûr olur; ve Hak yoluna infâk olunmamış olan bu malın âhiretde de ona fâidesi olmaz. Nitekim hadîs-i şerîfde بشروا مال البخيل بحادث او وارث ya'nî "Bahîlin malını hâdise veyâ vârise müjdeleyin" buyrulur. Bahiller cemî'-i ahvâlde Hak Teâlâ hazretlerinin lutfuna i'timâdı unutup, "ak akçe kara gün içindir" darb-ı meselini îcâd ve kendi mallarının kuvvetine i'timâd etmişlerdir. Halbuki hâdisât-ı âlem ekseriyâ bu darb-ı meselin aksini isbât ettiğine dikkat etmemişlerdir.

این جهان نفیست در اثبات جو   صورتت صفرست در معنیت جو

2278. *Bu cihân nefydir, isbâtda ara! Senin sûretin sıfırdır, ma'nânın içinde ara!*

Bu cihân, ya'nî âlem-i kesâfet nefydir ve fânîdir. Nitekim Hak Teâlâ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (Rahmân, 55/26) ya'ni "Âlemde olan her bir kimse fânîdir" ve keza كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلاَّ وَجْهَهُ (Kasas, 28/88) ya'nî "Hakk'ın vechinden gayri her şey hâliktir" buyurur. Öyle olunca sen, hakîkî olan vücûdu menfî olan bu kesâfet âleminde değil, isbâtda, ya'nî âlem-i ma'nâda ara; ve senin vücûdun ve sûretin dahi, fâni olan bu kevnin mâye-i kesîfinden mahlûk olduğundan, o da sıfırdır ve hiçtir. Öyle olunca o hakîkatı sen, ma'nânın içinde ara! Zîrâ onun vücûdu senden ayrı değildir; belki senin ma'nân ve hakîkatin zât-ı Hak'dır.

Hind şârihlerinden İmdâdullâh (k.s.) hazretleri buyururlar ki: "Eğer der isen ki, mâdemki bu cihân menfîdir, o halde onun vücûdu zâten yoktur ve menfîdir. Menfî olan şeyi tekrâr nefy etmeğe ne hâcet vardır? Ve nefyi nefy etmek mümkin değildir." Cevâben deriz ki: Bu cihân hakîkatte ve vâki'de nefy ve fânîdir; vaktâki vehim ve hayâlde bir varlık hâsıl etmiştir, o vücûd-ı vehmî ve hayâlîyi nefy etmek lâzımdır; çünkü gayriyyet cihetinden ancak vehim ve hayâlde mevcûddur. Öyle olunca bu nefy, gayriyyete râci' olur ve gayrin nefyinde de isbât-ı Hak vardır."

جان شور و تلخ پیش تیغ بر   جان چون دریای شیرین را بخر

2279. *Acı ve tuzlu canı kılıcın önüne götür; tatlı deniz gibi olan canı satın al!*

"Acı ve tuzlu olan can"dan murâd, rûh-i hayvânî ve "tatlı deniz"e teşbîh olunan can, rûh-i izâfîdir. Ve "kılıç"tan murâd dahi aşk-ı ilâhîdir. Ya'nî sıfât-ı nefsâniyye ile acı ve tuzlu suya benzeyen canı, aşk-ı ilâhî kılıcının önüne götür; bu kılıç o nefsin kellesini uçursun ve ondan sonra sana Hak'da fânî olmak hâli zuhûra gelsin; ve bunun mukâbilinde sende rûh-i izâfînin ahkâmı zâhir olsun ve netîcede acılık ve tuzluluktan kurtulup tatlı su deryâsına müstağrak olasın.

در نمی دانی شدن زین آستان   باری از من گوش کن این داستان

2280. [2243] *Ve eğer sen bu eşikten gitmeyi bilmiyor isen, bârî benden bu hikâyeyi dinle!*

Ya'nî sen bu rûh-i hayvânî kapısının eşiğinden ayrılmasını ve gitmesini bilmiyorsan benden âtîdeki kıssayı dinle de, bu alçak mertebeden yüksek mertebeye nasıl çıkılabileceğini anla! Bu beyt-i şerîfde "Şuden" masdarını "olmak" ma'nâsına alan şârihler de vardır. Fakîr, Hind şârihleri gibi "gitmek" ma'nâsına aldım ve yukarıdaki ma'nâyı verdim.

قصهء آن خلیفه که از کرم در زمان خود از حاتم طائ گذشته بود

O halîfenin kıssasıdır ki, kendi zamânında kerem cihetinden Hâtem-i Tâî'den ileriye geçmiş idi

یك خلیفه بود در ایام پیش　　کرده حاتم را غلام جود خویش

2281. *O zamanda bir halîfe var idi, Hâtem'i kendi sehâvetinin kölesi etmiş idi.*

Geçmiş zamanda bir halîfe var idi ki, Tay kabîlesine mensûb olup cömertliği ile meşhûr olan Hâtem ismindeki zâtın sehâveti, onun sehâvetinin yanında pek aşağı kalmış idi.

رایت اکرام و جود افراشته　　فقر و حاجت از میان بر داشته

2282. *İkrâm ve sehâ bayrağını açmış, fakr ve ihtiyâcı ortadan kaldırmış idi.*

بحر در از بخششش صاف آمده　　داد او از قاف تا قاف آمده

2283. *İnci denizi onun atâsından sâf gelmiş idi; onun ihsânı Kāf'tan Kāf'a kadar gelmiş idi.*

"Kāf dağı" hakkında bilmünâsebe burada îzâhât i'tâsı fâidelidir. Muhakkıkînin âsârında ekseriyâ tesâdüf olunan "Kāf Dağı"nın, evvelce küre-i arzın muhîti tamâmen ma'lûm olmadığından, birtakım zevât, şekil ve taayyünü ile arzın etrâfını ihâta etmiş olan bir dağ olduğuna zâhib olmuşlardır. Halbuki bugün arzın etrâfını vesâit-ı muhtelife ile devr etmek ve basar-ı hissî ile temâşâ eylemek mümkindir; ve gezenlerden hiçbirisi de, şimdiye kadar böyle bir dağ görmemiştir. Hz. Şeyh-i Ekber dahi bu dağdan ve dağın muhîtine sarılmış olan bir büyük yılandan bahs buyururlar. Bundan murâd, âlem-i isney-

niyyeti muhît olan şerîatdır; ve hakîkat-i vücûdda isneyniyyet olmayıp bu isneyniyyet mevhûmdur. Binâenaleyh "yılan"dan murâd, cebel-i râsih-i şerîatı muhît olan vehimdir. Nitekim Yûnus Emre hazretlerinin bu gibi rumûzu hâvî olan bir gazellerinde şöyle buyrulur:

Kāf dağından bir taş şöyle attılar bana,
Öylelik yola düştü, boza yazdı yüzümü.

Hz. Mısrî-i Niyâzî bu gazeli şerh etmiş ve Yûnus Emre hazretleri de âlem-i misâlde onun şerhini tashîh buyurmuşlardır. Bu şerh icmâlen şöyledir:

"Ben lisân-ı hakîkatle mütekellim oldum; fakat Kāf dağından ya'nî cebel-i râsih-i şerîatden, ulemâ-yı şerîat bana i'tirâz taşlarını attılar; bereket versin ki, lisân-ı şer' ile lisân-ı hakîkati tevfîk ettim, i'tirâz taşları yarı yolda kaldı. Yoksa az kaldı, Hz. Mansûr gibi beni de helâk edeceklerdi."

İşte Mevlânâ efendimiz hazretleri, bu beyt-i şerîfde, halîfenin adl ü ihsânının ihâtasını, beyne'n-nâs meşhûr olan Kāf dağının âlemi ihâtasına teşbîh buyurmuşlardır. "İnci denizi"nden murâd, kerem denizidir ki, ondan atâ incileri çıkar. "Sâf"dan murâd, halîfenin keremi bir kasd-ı dünyeviyyeye müsteniden vâki' olmayıp hâlisan-ı li-vechillâh olduğuna işârettir.

در جهان خاك ابر و آب بود   مظهر بخشايش وهاب بود

2284. *Toprak dünyâsında bulut ve su idi; Vehhâb'ın atâsının mazharı idi.*

Hak Teâlâ hazretleri bu toprak âleminde bulut ve sudan nasıl Vehhâb ismiyle zâhir olup arzı ihyâ buyurur ise, âlem-i beşeriyyete bu halîfeden dahi Vehhâb ism-i şerîfiyle zâhir olup atâları ve ihsanları ile halkı ihyâ etmekte idi.

از عطايش بحر و كان در زلزله   سوى جودش قافله بر قافله

2285. *Onun atâsından deniz ve ma'den zelzele içinde, onun sehâsı tarafına kāfile kāfile üzerine idi.*

قبلهء حاجت در و دروازه اش   رفته در عالم بجود آوازه اش

2286. *Onun kapısı ve kal'a kapısı, hâcet kıblesi idi; onun sıytı sehâvet ile âleme gitmiş idi.*

هم عجم هم روم هم ترك و عرب   مانده از جود و سخايش در عجب

2287. *Hem Acem, hem Rûm, hem Türk ve Arab, onun cömertliğinden ve sehâvetinden taaccüb içinde kalmış idi.*

آب حیوان بود و دریای کرم   زنده گشته هم عرب زو هم عجم

2288. *Âb-ı hayât ve kerem deryâsı idi; ondan hem Arab ve hem Acem diri olmuş idi.*

"Acem", Arab'ın gayri olan milletlerin hepsine ıtlâk olunur. Ya'nî halîfenin vücûdu âb-ı hayât ve kerem denizi idi; ondan hem Arab ve hem de Arab'ın gayri olan milletler ihyâ olunmuş idi.

قصهء اعرابی و ماجرای زن او بسبب فاقه

A'râbî ve onun zevcesinin ihtiyâç sebebiyle olan mâcerâsının kıssası

یك شب اعرابی زنی مر شوی را   گفت و از حد برد گفت و گوی را

2289. *Bir gece, a'râbî olan bir kadın kocasına dedi; ve güft ü gûyu hadden götürdü.*

"A'râbî" sahrâlarda göçebe hâlinde yaşayan Arablara derler. Bunlardan bir kadın kocasına söylemeğe başladı ve fakr u ihtiyâç zemînindeki dedikodusunu hadden ziyâde yaptı.

کین همه فقر و جفا ما می کشیم   جمله در عالم خوش و ما ناخوشیم

2290. *Şöyle ki, bütün bu fakr u cefâyı biz çekiyoruz; herkes âlemde hoştur ve*
[2253] *biz nâ-hoşuz.*

نان ما نی نان خورش مان درد و رشك   کوزه مان نی آب مان از دیده اشك

2291. *Bizim ekmeğimiz yok, bizim ekmek katığımız elem ve haseddir. Testimiz yok, suyumuz gözden yaştır.*

جامهء ما روز تاب آفتاب   شب نهالین و لحاف از ماهتاب

2292. *Bizim elbisemiz gündüz güneşin harâretidir; gece yatak ve yorgan mâhtâbdandır.*

قرص مه را قرص نان پنداشته دست سوی آسمان بر داشته

2293. *Ayın kursu kıt'asını, ekmek kursu ve kıt'ası zannedip eli gök tarafına kaldırmışız.*

تنگ درویشان ز درویشئ ما روز و شب از روزی اندیشئ ما

2294. *Bizim fukarâlığımızdan gece ve gündüz, bizim nafaka düşünmekliğimizden fukarâlara âr vardır.*

Biz öyle fakîriz ki, bizim fukarâlığımızın derecesinden ve gece gündüz işimiz, gücümüz nafaka düşünücülüğünden ibâret olmasından dolayı, dîğer fakirler bu mertebede zarûret içinde bulunmadıkları için, fakirlik nâmına bizden âr ederler ve utandıklarından semtimize de uğramazlar.

خویش و بیگانه شده از ما رمان بر مثال سامری از مردمان

2295. *İnsanlardan nefret eden Sâmirî misâli üzere, akrabâ ve yabancı bizden ürkücü olmuştur.*

"Sâmirî" Mûsâ (a.s.) zamânında, ümmet-i Mûsâ (a.s.)a buzağı şeklinde bir put yapıp; هٰذَا اِلٰهُكُمْ وَ اِلٰهُ مُوسٰى فَنَسِيَ (Tâhâ, 20/88) ya'nî "Bu sizin ve Mûsâ'nın unuttuğu bir ilâhdır" diyerek taptırmıştır. Bu vak'a Mûsâ (a.s.), Tûr'da iken hâdis olmuş idi. Mûsâ (a.s.) Tûr'dan avdetinde kavminin bu hâlini görüp pek ziyâde hiddet buyurdu ve Sâmirî'ye de فَاذْهَبْ فَاِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُولَ لَامِسَاسَ (Tâhâ, 20/97) ya'nî "Defol, senin için hayât-ı dünyeviyyede lâ-misâs, ya'nî "Bana dokunmayın ve temâs etmeyin!" demek olsun diyerek bedduâ buyurdular. Merkûm dahi sahrâlara firâr etmiş ve bir kimseye tesâdüf ettiği vakit "lâ-misâs" diye haykırır idi. A'râbî kadını, kendilerini bu Sâmirî'ye teşbîh etmiştir.

گر بخواهم از کسی یك مشت نسك مر مرا گوید خمش کن مرگ و جسك

2296. *Eğer bir kimseden bir avuç mercimek istesem, bana "Sus ölüm ve belâ!" der.*

Ya'nî tese'ül için bir kimseye mürâcaat etsem, bana "inâyet ola" yerine, sus bizi rahatsız etme; ölüm ve belâ gibi musallat olma derler.

مر عربرا فخر و عزست و عطا در عرب تو همچو خط اندر خطا

2297. *Muhakkak Arab'ın fahri ve izzeti ve atâsı vardır; sen ise Arab içinde, yazı içinde hatâ gibisin.*

چه غزا مابی غزا خود کشته ایم　　　ما بتیغ فقر بی سر گشته ایم

2298. *Ġazâ nedir? Biz muhakkak ġazâsız ölmüşüz. Biz fakr kılıcı ile baş-sız olmuşuz.*

Ya'nî bâdiye-nişîn Arablar fahr ve izzet için muhâlif ve düşman kabîleler ile harb ederler ve orada ölürler; bizim için gazâ nedir? Biz gazâ etmeksizin ölmüşüz; fukarâlık kılıcı bizim başımızı kesmiştir.

چه عطا ما بر گدائی می تنیم　　　مر مگس را در هوا رگ می زنیم

2299. *Atâ nedir? Biz dilencilik üzerinde dolanıyoruz; muhakkak havada si-neğin damarını vuruyoruz.*

Arab kavminin sıfat-ı atâsı bizim için ne demektir? Zîrâ biz, dilencilik üze-rinde dolanıyoruz ve havada uçan sineğin incecik damarlarına tama' edip sal-dırıyoruz; ya'nî hakîr şeylere bile muhtâçız.

گر کسی مهمان رسد گر من منم　　　شب بخسبد دلقش از تن بر کنم

2300. [2263] *Eğer bir kimse misâfir olarak erişse, eğer ben ben isem, gece uyuyunca, onun eski püskü libâsını teninden soyarım.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz sahrâ-nişîn olan Arab kadınından, yalancı mürşidlerin hâline; ve barınacak bir yer arayan misâfirden dahi, tarîk-ı Hak'da kendisine bir melce' arayan mürîdin hâline intikāl edip âtîdeki irşâdâta mübâşeret buyururlar.

مغرور شدن مریدان محتاج بمدعیان مزور و ایشان را شیخ و محتشم و
واصل پنداشتن و نقل را از نقد فرق نا دانستن و بر بسته را از بر رسته نشناختن

Muhtâç olan mürîdlerin, müzevvir olan müddeîlere aldanması ve onları şeyh ve muhteşem ve vâsıl zannetmesi ve nakli nakidden fark etmeyi bilmemesi ve ber-besteyi ber-resteden tanımaması

"Nakl"den murâd, meşâyih-i hakîkiyyenin nakledilmekte olan halleri ve "nakd"den murâd dahi, hâl-i hazırda o ahvâl-i şerîfeyi hâmil olan mürşid-i

kâmildir. Ve Hind şârihlerine göre "ber-beste"den murâd, nefsânî isteklere ve cismânî hazlara ve taallukāt-ı dünyeviyyeye giriftâr olmuş olan kimsedir. Ve "ber-reste"den murâd, nefsânî istekler yolundan kurtulmuş ve kayıt cehenneminden necât ve hürriyyet cennetine vâsıl olmuş olan kimsedir. Ve İsmâil-i Ankaravî hazretlerine göre "ber-beste" demek, tedbîr ve san'at ile bir şeyi güzelleştirmek demektir. Ve "ber-reste" zâtından güzel olan şeye derler. Meselâ kâğıtlardan yapılmış gül ve çiçek şekilleri "ber-beste"dir; ve arzdan nâbit olan gül çiçekleri ise "ber-reste"dir.

بهر این گفتند دانایان بفن　　　میهمان محسنان باید شدن

2301. *Bunun için âlimler fen ile derler ki, muhsinlerin misâfiri olmak lâzımdır.*

Âlemde insanın zâhirî ve bâtınî libaslarını soyan kimseler bulunduğu için âlimler, fen ve hikmetle, bir kimse misâfir olacak ise mutlakā muhsin olan kimselere misâfir olmak lâzımdır. "Muhsin"den murâd, niam-ı zâhire ile ikrâm eden kimseler olduğu gibi niam-ı bâtıne ile kalbleri nurlandıran insân-ı kâmillerdir.

تو مرید و میهمان آن کسی　　　کوستاند حاصلت را از خسی

2302. *Sen o kimsenin mürîdi ve misâfirisin ki, o kimse denâetinden dolayı senin hâsılını alır.*

Ya'nî sen şeyh ve mürşid diye bir kimseye teslîm-i nefs etmişsin ki, o kimse senin nûr-ı takvânı ve sıdk-ı i'tikādâtını bozar ve seni nûr-ı ilâhîden mahrûm bırakır ve dalâlete düşürür.

نیست چیره چون ترا چیره کند　　　نور ندهد مر ترا تیره کند

2303. *Kavî değildir, seni nasıl kavî eder? Nûr veremez, seni bulandırır.*

Tarîk-ı Hak'da yürümek için o müddeî-i kâzibin kendisinde kuvvet ve cesâret yoktur; bu yolda nasıl sana rehber olup kuvvet ve cesâret verebilir? Onda nûr-i ilâhî yoktur ki, sana nûr verebilsin; o kendindeki sıfât-ı nefsâniyye ile seni büsbütün bulandırır.

چون ورا نوری نبود اندر قران　　　نور کی یابند از وی دیگران

2304. *Mâdemki onun için bir nûr olmadı, başkaları mukārenetinde ondan ne vakit nûr bulurlar?*

همچو اعمش کو کند داروی چشم　　چه کشد در چشمها الا که یشم

2305. *Gözüne ilâç yapan a'meş gibidir; gözlere ne çeker? Ancak yeşim.*

"A'meş" hastalık sebebiyle gözünde za'f olup, su akan kimseye derler. "Yeşim" bir taşın adıdır ki, göze sürülürse zarar verir. Ya'nî yalancı mürşidin kalb gözü hastadır; sâlikin gözüne sürme veyâ tûtiyâ yerine, büsbütün gözünü kör edecek yeşim taşı kabîlinden şeyler çeker. Nitekim zâhir gözü hasta olan kimse, kendi gözünü tedâvî ile meşgûl iken başkalarının gözünü nasıl tedâvî eder? Eğer ederse, gözü görmediği için, hastanın gözüne hiç de münâsib olmayan şeyler sürer ve berbâd eder.

Ba'zı nüshalarda "yeşim" yerine "yün" ma'nâsına olan "peşm" vâki' olmuştur; ve "peşm"den murâd, göze zarar veren şeylerdir.

حال ما اینست در فقرو عنا　　هیچ مهمانی مبا مغرور ما

2306. *Fakr u keder içinde bizim hâlimiz budur; hiçbir misâfir bizim mağrûrumuz olmasın.*

"Mebâ" "kabâ" vezninden "me-bâd"ın muhaffefidir; "Olmasın!" ma'nâsına nehy-i gâibdir. Ya'nî "Bizim fakr u zarûretimiz yukarıdan beri tasvîr ettiğimiz derecede olduğundan, hiçbir misâfir bizim çadırımıza aldanıp gelmesin." Bu söz Arab kadınının kocasına vâki' olan ifâdâtı cümlesindendir.

قحط ده سال ارندیدی در صور　　چشمها بگشا و اندر ما نگر

2307. *On yılın kıtlığını eğer sûretlerde görmedin ise gözlerini aç ve bize bak!*

On yıl kıtlık içinde yaşayanların hallerini fiilen görmedin ise, işte bizim hâlimize bak da bu yaşayışın nasıl olduğunu gör!

ظاهر ما چون درون مدعی　　در دلش ظلمت برونش شعشعی

2308. *Bizim zâhirimiz müddeînin bâtını gibidir; kalbinde zulmet, hâricinde parlaklık vardır.*

Bizim zâhirimizin perîşanlığı, yalancı bir şeyhin bâtınına benzer ki, o şeyhin içinde zulmet ve dışında da parlaklık ve debdebe ve ihtişâm vardır. İşte bizim dışımız zulmette müddeî-i müzevvirin içine benziyor.

از خدا او را نه بویی نه اثر　　دعوتش افزون ز شیث و بو البشر

2309. *Onun Hak'dan ne bir kokusu ve ne de eseri vardır; onun da'veti Şîs'den ve Ebu'l-Beşer'den ziyâdedir.*

Yalancı mürşid, vahdet-i hakîkıyye-i ilâhiyyeden hiçbir koku ve eser almamıştır; fakat halkı Hakk'a da'vetine gelince; onun da'veti Şîs ve Ebû'l-Beşer Âdem (aleyhime's-selâm)dan daha ziyâde harâretlidir. Halbuki bu da'veti Hakk'a değil, kendisinedir. Nitekim *Nefehâtü'l-Üns*'de zikr olunduğu üzere Yûsuf b. el-Hüseyin hazretlerinin dayısı Abdullah ibn Hâzır hazretleri ona nasîhat ederken "Sakın halkı Hakk'a da'vet ediyorum diyerek, kendine da'vet etme!" demiştir.

دیو ننموده ورا هم نقش خویش   او همی گوید ز ابدالیم و بیش

2310. *Şeytan ona nakşını bile göstermemiştir; o ise dâimâ "Biz abdaldanız ve*
[2273] *ziyâdeyiz" der.*

Bu müddeî-i müzevvire şeytan bile temessül edip sûretini göstermeğe tenezzül etmemiştir. Böyle iken o bîçâre "Biz abdâl zümresindeniz ve daha ilerideyiz." Ya'nî evliyânın havâssı zümresindeniz, der.

حرف درویشان بدزدیده بسی   تا گمان آید که خود هست او کسی

2311. *Dervişlerin sözünü çok çalmış; tâ gümân gelsin ki muhakkak o bir kimsedir.*

Hakîkî derviş olan evliyâullâhın hakāyık ve maârif-i ilâhiyyeyi beyân husûsunda kullandıkları elfâz ve ıstılâhâtı, o yalancı şeyh efendi, kendisinin dahi âlem-i maârifde bir şahsiyyet olduğunu herkes zannedebilmek için, çalmış ve etrâfına toplananlara onlardan bahs etmiş durmuştur; halbuki söylediği ıstılâhâtın ma'nâsından ve hakîkatinden hiçbir koku almamıştır. Nazarı ancak kendisini halkın kabûl etmesinde ve sermâye-i gurûru olan mürîdlerinin çoğalmasındadır.

خرده گیرد در سخن بر بایزید   ننگ دارد از درون او یزید

2312. *Sözde Bâyezîd üzerine hurde tutar; onun bâtınından Yezîd âr tutar.*

O müddeî-i kâzib kendi zekâ-yı şeytânîsi sâikasıyla mürîdlerinin karşısında söz söylerken sözlerini inceltip, gûyâ Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin hakāyık ve maârifini tenkîde yeltenir ve ızhâr-ı zekâ eder. Halbuki onun bâtınının berbadlığından ve mülevvesliğinden, evlâd-ı Resûlullâh'a ihânet eden Yezîd bile utanır.

بی نوا از نان و خوان آسمان   پیش او نداخت حق یك استخوان

2313. *Âsumânın ekmeğinden ve sofrasından nasîbsizdir; Hak Teâlâ onun önüne bir kemik atmamıştır.*

Âsumân-ı ma'nevînin mâidesi olan ulûm-i ledünniyyeden ona bir nasîb ve hisse verilmemiştir; Hak Teâlâ ona en dûn bir ma'rifeti bile lâyık görmemiştir.

او ندا کرده که خوان بنهاده ام نائب حقم خلیفه زاده ام

2314. *O nidâ etmiştir ki, sofra kurmuşum, Hakk'ın nâibiyim, halîfe-zâdeyim.*

الصلا ساده دلان پیچ پیچ تا خورید از خوان جودم سیر هیچ

2315. *Salâdır, ey birbirine dolaşan sâde diller; tâ ki benim sehâ soframdan yiyiniz; tok hîçtir.*

Cenâb-ı Pîr, müddeî-i kâzibin şa'şa'a-i zâhirîsine aldanıp mürîd olmak için onun tekkesine koşan humakânın ahvâlini, yalancı şeyhin sûret-i da'vetini tasvîr buyururlar. Müddeî-i kâzib der ki: "Ey birbirlerini ite kaka tekyeme koşan humakâ! Sofra-i zikrime salâdır. Halka-i zikrime girip benim cûd u sehâ soframdan yiyiniz ki, o sofrada mâide-i hakîkıyyeden hiçbir tok olan yoktur. Yalnız meclis-i zikrimde bir sürü vâveylâ kopar; oradan çıktıktan sonra herkes yine nefislerinin kulluğuna devâm eder.

سالها بر وعدهٔ فردا کسان گرد آن در گشته فردا نا رسان

2316. *Çok kimseler, senelerce va'de-i ferdâ üzerine, ferdâ erişmeyici olduğu halde o kapının etrâfını dönmüştür.*

Ya'nî müdeî-i kâzibe mürîd olan birçok kimseler, râh-ı Hak'da bir hâl-i şerîf kazanacağız diye o yalancı şeyhin kapısının etrâfını devr edip durmuşlar ve şeyhe "Efendim, bu kadar zamandır hizmet ediyoruz; kendimizde hiçbir tebeddül görmüyoruz" deseler; o şeyh onlara: "Sabr ediniz, bu istediğiniz hâl size âtîde hâsıl olacaktır" diye va'de-i ferdâda bulunmuştur.; fakat o va'd olunan ferdâ ve zaman dahi bir türlü gelmemiştir.

دیر باید تا که سر آدمی آشکارا گردد از بیش و کمی

2317. *Ziyâdeden ve mükemmellikten adamın sırrı âşikâr olmak için medîd-i zamân lâzımdır.*

Ey sâlik, sen mürşiddir diye işittiğin kimselere gidip derhal bîat etme; zîrâ adam kapalı bir kutudur, içinde kemâlden ve noksandan neler olduğu az bir zaman zarfında vâki' olan mülâkât ile anlaşılamaz. Onun sırrı ve ahvâl-i bâ-

tınesi zâhir olabilmek için çok zaman lâzımdır. Zîrâ olduğu gibi görünmek ve göründüğü gibi olmak her insanın kârı değildir. Kâmil, eğer bâtını enzâr-ı halkta zâhir oluverse, aslâ utanacak bir hâli olmayan kimseye derler.

زیر دیوار بدن گنجیست یا　　　　خانهٔ مارست و مور و اژدها

2318. *Beden duvarının altında bir hazîne mi vardır; yâhut yılan ve karınca ve ejderhâ yuvası mıdır?*

Ey sâlik-i mübtedî, sen henüz ne firâset-i hikemiyyeye vâkıf ve ne de firâset-i şer'iyye sâhibisin. Binâenaleyh sana bir mürşid olarak tavsiye edilen bir kimsenin sûret-i cismâniyyesinin altında maârif ve hakāyık-ı ilâhiyye hazînesi mi vardır; yoksa akāid-i fâside ve ahlâk-ı seyyie ve efkâr-ı bâtıle yuvaları mı vardır, bilemezsin. Bu husûsta çok mutabassırâne hareket lâzımdır.

چونکه پیدا گشت کو چیزی نبود　　　　عمر طالب رفته آگاهی چه سود

2319. *Vaktâki onun bir şey olmadığı zâhir oldu, tâlibin ömrü gitti, âgâhlık ne fâide!*

Vaktâki sâlik, böyle bir yalancı şeyhe senelerce hizmet edip kendisindeki sıfât-ı nefsâniyyeden hiçbirisinin zâil olmadığını ve mâlen ve bedenen hizmetinin boşa gittiğini görür. Aklı başına gelir; fakat bu kadar senelik ömrü de boşuna geçmiş ve isrâf edilmiş olur ki, bu ayılmanın fâidesi yoktur.

در بیان آنکه نادر افتد مریدی در مدعیٔ مزور بصدق
اعتقاد بندد که او کسیست و بدین اعتقاد بمقامی
میرسد که شیخش در خواب ندیده باشد و آب و
آتش او را گزند نکند و شیخش را گزند کند و لکن
بنادر باشد نادر

Onun beyânındadır ki, bir mürîdin müddeî-i müzevvire o bir kimsedir diye sıdk ile i'tikād bağlaması ve bu i'tikād sebebi ile şeyhinin rü'yâsında görmediği bir makāma vâsıl olması

nâdiren vâki' olur ve su ve ateş ona zarar etmez ve şeyhine zarar eder; velâkin nâdirin nâdiri olur

لیك نادر طالب آید کز فروغ　　در حق آن نافع آید آن دروغ

2320. *Lâkin nâdir tâlib gelir ki, fürûğdan onun hakkında o yalan nâfi' ola.*
[2283]

Ya'nî yalancı şeyhe mürîd olan tâlibler arasında, nâdiren bir tâlib zuhûr edebilir ki, isti'dâd-ı ezelîsi parlak ve sıdk u hulûsu da hiçbir şübhe ile sarsılmaz bir halde bulunur. Binâenaleyh bu mürîde şeyhinden değil, mensûb olduğu tarîkat-ı aliyyenin pîrinden füyûzât-ı ilâhiyye vâsıl olur; ve şeyhin yalanı böyle bir tâlib hakkında nâfi' olmuş bulunur. Fakat böyle parlak bir isti'dâd ve bu kadar kuvvetli sıdk u hulûs, binde bir kişide bulunmaz.

او بقصد نیك خود جایی رسد　　گرچه جان پنداشت آن آمد جسد

2321. *O kendinin iyi kasdı sebebiyle bir makāma erişir; gerçi cân zannetti, o cesed geldi.*

O mürîd, kendisinin niyyet-i hasenesi sebebiyle feyz-i ilâhîye nâil ve bir makāma vâsıl olur. Her ne kadar, o yalancı şeyhde ahkâm-ı rûhiyye gâlib olduğunu zannetmiş ise de, onun sırf cismânî bir adam olduğu zâhir oldu.

چون تحری در دل شب قبله را　　قبله‌ نی و آن نماز او روا

2322. *Gece içinde kıbleyi aramak gibi. Bir kıble yok; halbuki onun o namazı câiz.*

Böyle bir sâlikin, mechûlât içinde bir mürşid-i kâmil araması, gece ortasında kıble arayan kimsenin hâline benzer. Onun müddeî-i kâzibi, mürşid-i hakîkî zannedip intisâb ederek makāmât-ı aliyyeye terakkîsi ve sülûkünün fâide-bahş olması, bu gece kıbleyi arayıp da bulamadığı halde namaz kılmış olan kimsenin şer'an namazı câiz olması gibidir.

مدعی را قحط جان اندر سرست　　لیك ما را قحط نان در ظاهرست

2323. *Müddeînin can kıtlığı sırdadır; fakat bizim ekmek kıtlığımız zâhirdedir.*

Bu söz Arab kadınının kocasına söylediği bir sözdür. Müddeî-i kâzib ile kendi hallerini kıyâs eder; yalancı şeyhin fıkdânı canı olup gizlidir ve bizim fıkdânımız ekmek olup meydandadır.

ما چرا چون مدعی پنهان کنیم بهر ناموس مزور جان کنیم

2324. *Biz niçin müddeî gibi gizliyelim; müzevvir olan nâmûs için can çekişelim?*

Bizim için ne zarûret vardır ki iflâsımızı saklıyalım? Nitekim müddeî-i kâzib halkın nazarından kendisinin hiçliğini setr eder; ve biz halkın hakāretine ma'rûz kalacağız diye, aslı olmayan bir nâmûs için can çekişelim ve bu fakirliğin meşakkatleri içinde kıvranıp duralım? Hâlimizi ızhâr edip bu hâl-i iflâsın def'ine çâre arıyalım.

رجوع بقصهء اعرابی و زن و تمثیلهای بو العجب

A'râbînin ve kadının kıssasına rücû' ve çok acîb temsiller

شوی گفتش چند گویی دخل و کشت خود چه ماند از عمر افزونتر گذشت

2325. *Kocası ona dedi: Nice bir îrâd ve zirâati söylersin; ömürden ise ne kaldı? En çoğu geçti.*

عاقل اندر بیش و نقصان ننگرد زانکه هر دو همچو سیلی بگذرد

2326. *Âkil ziyâdeye ve noksana bakmaz; zîrâ her ikisi bir sel gibi geçer.*

خواه صاف و خواه سیل تیره رو چون نمی پاید دمی از وی مگو

2327. *Sel ister berrâk, ister bulanık yüzlü olsun, mâdemki sebât etmiyor, bir an ondan söyleme!*

Ömr-i beşer sele ve hâl-i refâh selin berraklığına ve hâl-i zarûret selin bulanık yüzlü olmasına teşbîh olunmuştur. Ya'nî ömr-i beşer mâdemki sel gibi sür'atli akıp geçmektedir ve sâbit kalmamaktadır; bu ömür ister refâh içinde ve ister zarûret içinde geçmiş olsun, netîcede hep berâberdir. Nitekim şâir der:

Yâ bister-i kemhâda ya vîrânede can ver,
Çün bây u gedâ hâke berâber girecektir.

اندرین عالم هزاران جانور   می زید خوش عیش بی زیر و زبر

2328. *Bu âlemde binlerce zî-rûh, altüst olmaksızın maîşetini latîf olarak yaşar.*

Bu âlemde türlü türlü hayvanlar vardır, hiçbirisi eyyâm-ı müstakbeleleri için yiyecek ve içecek gamı çekmezler; her vakit rızıklarını birer sûretle Rezzâk-ı hakîkî tarafından hazırlanmış bir halde bulurlar ve bu husûsta râhat yaşarlar.

شکر می گوید خدا را فاخته   بر درخت و برگ شب نا ساخته

2329. *Gece, gıdâsı tertîb olunmamış olduğu halde, üveyik kuşu ağaç üzerinde Hakk'a şükür söyler.*

حمد میخواند خدا را عندلیب   کاعتماد رزق بر تست ای مجیب

2330. *Bülbül, "Ey talebleri kabûl eden, rızkın i'timâdı senin üzerinedir!" diye*
[2293] *Hak Teâlâ'ya hamd okur.*

Bu beyt-i şerîfde وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ الاَّ عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا (Hûd, 11/6) ya'nî "Yeryüzünde Allah'ın rızıklarını deruhte etmediği bir zî-rûh yoktur" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

باز دست شاه را کرده نوید   از همه مردار ببریده امید

2331. *Doğan kuşu şâhın elini müjde yapmış, bütün leşlerden ümîdini kesmiştir.*

Ma'lûmdur ki, doğan kuşunu avcılar alıştırıp besler ve kuş avına çıkacakları vakit onu ellerinde tutarlar. Doğan alışık olduğu için kaçmaz av üzerine saldırır; ve yine avcının nezdine avdet eder. Ve ava çıkan hükümdarların dahi doğanları vardır. Beyt-i şerîfde bu ma'nâyı beyânen buyrulur ki, doğan kuşu pâdişâhın elini kendi rızkının müjdesi yapmış ve ümîdini bütün lâşelerden kesmiştir; çünkü rızkı şâhın elinde hazırdır. "Nüvîd" hoşluk ve hoş haber ma'nâlarına da geldiği cihetle, burada müjde ma'nâsı münâsib görülmüştür.

همچنین از پشه داری تا بفیل   شد عیال الله حق نعم المعیل

2332. *Böylece sivrisinekten tutasın, tâ file kadar, Allah'ın ıyâli oldu, Hak ne güzel muîldir!*

Ya'nî en küçük hayvandan tut da, en büyük hayvanlara varıncaya kadar, hepsi Allah Teâlâ hazretlerinin ıyâlidir ve Hak Teâlâ hazretleri ne güzel ıyâl sâ-

hibidir ki, hiç birisini aç bırakmaksızın hepsinin hisselerini muhtelif sebebler tahtında kendilerine tevzî' buyurur. Nitekim hadîs-i şerîfde الخلق عيال الله و احب الخلق اليه احبهم لعياله ya'nî "Halk Allah Teâlâ'nın ıyâlidir; ve halkın Allah Teâlâ'ya en sevgilisi, ıyâline muhib olanlardır" buyrulur.

این همه غمها که اندر سینهاست   از غبار و گرد باد بود ماست

2333. *Bütün bu gamlar ki, sînelerde vardır, bizim varlığımızın rüzgârının gubârından ve tozundandır.*

Bizim rızkımız için kalblerimize musallat olan gamlar ve kederler, hep vücûd-ı Hakk'ın muvâcehesinde kendi vücûdumuzu ve istiklâlimizi isbât etmiş olmamızdandır. Bu vücûd ve enâniyyet fikri dimâğımızda hevâ-yı nefsânî kasırgaları koparır; ve sıfât-ı nefsâniyye tozlarını kaldırır ve bu esnâda kalbimizin gözü, Hakk'ın varlığını ve Râzık'lığını görmez olur.

این غمان بیخ کن چون داس ماست   اینچنین شد و آنچنین وسواس ماست

2334. *Bu kök koparıcı gamlar bizim orağımız gibidir; böyle ve şöyle oldu demek bizim vesvâsımızdır.*

Bizim ömrümüzün kökünü koparan ve kemiren rızık ve maîşet gamları, elinizi biçen orak gibidir. Vâridâtımız azaldı, mesârifimize tekābül etmiyor; yâhut filân iş böyle oldu, bu hâl bizim rızkımızın inkıtâına ve aç kalmamıza sebeb olacaktır gibi, düşünceler bizim vesvâs olan şeytanımızdır ki يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ (Nâs, 114/5) [İnsanların kalblerine vesvese veren...] âyet-i kerîmesinde bunlara işâret buyrulur.

دان که هر رنجی ز مردن پاره ایست   جزو مرگ از خود بران گر چاره ایست

2335. *Bil ki, her bir hastalık ölmekten bir parçadır; eğer çâre varsa ölümün cüz'ünü kendinden kov!*

Hastalık insana acz veren bir elemdir ve ölüm de böyledir; binâenaleyh hastalık, ölüm çeşnisinin bir parçasıdır; eğer çâren ve kuvvetin varsa, ölümün cüz'ü olan o marazı kendinden def' et bakalım!

چون ز جزو مرگ نتوانی گریخت   دان که کلّش بر سرت خواهند ریخت

2336. *Vaktâki ölümün cüz'ünden kaçmağa kādir değilsin, bil ki onun küllünü senin başına dökeceklerdir.*

جزو مرگ ار گشت شیرین مر ترا   دان که شیرین میکند کل را خدا

2337. *Ölümün cüz'ü eğer sana tatlı geldi ise, bil ki Hak Teâlâ küllü de tatlı eder.*

دردها از مرگ می آید رسول   از رسولش رو مگردان ای فضول

2338. *Marazlar ölümden elçi olarak gelir; onun elçisinden ey fuzûl, yüz çevirme!*

هر که شیرین میزید او تلخ مرد   هر که او تن را پرستد جان نبرد

2339. *Her kim tatlı yaşarsa, o acı öldü. Her kim tene taptı ise can götürmedi.*

Ma'lûm olsun ki insan, esmâ-i ilâhiyye cem'iyyetinin tecellîsine mazhar olan bir sûrettir. Hak Teâlâ hazretleri ona gâh Mün'im ve gâh Müntakim isimleriyle; ve gâh Mâni' ve gâh Mu'tî isimleriyle tecellî eyler; ve esmâ-i ilâhiyye mütekābil olduğundan Mün'im ismiyle vâki' olan tecellîyi, Müntakim ismi ta'kîb eder. Bu hâl dâimâ başımızdadır. Dikkat edenler zevkan bu tecelliyâtı âlem-i kevnde de dâimâ müşâhede edebilirler. Meselâ lezîz taâmları Mün'im bize in'âm eder; bir müddet sonra Müntakim bir karın ağrısı taslît eder; kazâ-yı hâcet için helâya gitmek ve orada murdar kokular içinde kalmak îcâb eder. Binâenaleyh her tatlının sonu acı ve her acının sonu tatlı gelmek bu tecelliyâtın netîcesidir. Ve keza kesîf olan cisminin muhâfaza-i letâfeti için ona hizmet ile tapmak, latîf olan rûhun âsâr ve ahkâmından mahrûmiyyeti iktizâ eder.

گوسفندانرا ز صحرا میکشند   آنکه فربه تر مر او را میکشند

2340. *Koyunları sahrâdan çekerler; o ki en semizdir, onu öldürürler.*
[2303]

شب گذشت و صبح آمد ای تمر   چند گیری این فسانه را ز سر

2341. *Ey Temer, gece geçti ve sabâh geldi; ne vakte kadar bu efsâneyi baştan tutarsın?*

Ba'zı nüshalarda "Temer" yerine "semer" vâki'dir; kalbin meyvesi murâd olunur. "Temer" Arab kadının ismidir ve bu söz, kocasının sözüdür. "Gece"den murâd, hayât-ı dünyâdır; "sabâh"dan murâd âhirete intikāl ve ölüm vaktidir. Nitekim hadîs-i şerîfde الناس نيام فاذا ماتوا فانتبهوا ya'nî "Nâs uykudadırlar, öldükleri vakit uyanırlar" buyrulur. Hayât-ı dünyeviyyenin gece ve ölümün

sabâh olduğuna işâret olunur. "Efsâne"den murâd, gece masalıdır ki, kadının hayât-ı dünyeviyye maîşetine dâir söylediği sözler ve düşündüğü fikirlerdir. Ya'nî erkek, zevcesine diyor ki: Yâhû! dünyâ hayâtımız munkatı' olmak üzeredir ve ölüm tarafına gidiyoruz; ne zamâna kadar bu geçinmek efkâr-ı mevhûmesi gamı ile muztarib olacaksın?"

تو جوان بودی و قانعتر بدی   زر طلب گشتی خود اول زر بدی

2342. *Sen genç idin ve daha kanâatkâr idin, altın isteyici oldun; halbuki evvelce altın idin.*

رز بدی پر میوه چون کاسد شدی   وقت میوه پختنت فاسد شدی

2343. *Üzümü çok asma idin, nasıl kâsid oldun; meyven olmak vakti fâsid oldun.*

Ya'nî sen evvelce ter ü tâze bir asmaya benzerdin ve sende sabır ve kanâat gibi çok meyveler var idi. Şimdi nasıl oldu da, yaşın kemâl bulup tam meyvelerin olan ahlâkının olmak vaktinde böyle fâsid oldun.

میوه ات باید که شیرین تر شود   چون رسن تابان نه واپستر رود

2344. *Senin meyvenin pek tatlı olması lâzımdır; ip bükenler gibi ziyâde geriye gitmesin.*

İp bükenler, ipin elyâfını bir bir rabt edip, bu ipin uzunluğu kadar büke büke geriye giderler; meyve de olmak tarafına ileriye doğru gitmek lâzım gelir ki, ip büken gibi gerisi geriye gitmemek lâzımdır demek olur. Burada insanın günden güne ahlâkan ve ahvâlen terakkî etmesi ve tedennîden sakınmasına işâret buyrulur. Nitekim hadîs-i şerîfde من استوي يوماه فهو مغبون و من كان يومه شرا من امسه فهو ملعون ya'nî "İki günü müsâvî olan kimse aldanmıştır ve dünden bu günü şerli olan kimse mel'undur" buyrulur.

جفت مایی جوفت باید هم صفت   تا برآید کارها در مصلحت

2345. *Sen bizim eşimiz isen eş hem-sıfat gerektir; tâ ki işler maslahat içinde zâhir ola.*

Ey zevcem, ben sabır ve kanâatı ihtiyâr ettim; eğer sen benim eşim isen, senin dahi bu sıfatlar ile muttasıf olman lâzımdır, tâ ki umûr-ı dünyeviyyemiz salâh içinde hâsıl olsun.

جفت باید هم مثال همدگر　　در دو جفت کفش و موزه در نگر

2346. *Çift, yekdîğerinin misâli gerektir; pabucun ve çizmenin iki çiftine bak!*

گر یکی کفش از دو تنگ آید بپا　　هر دو جفتش کار ناید مر ترا

2347. *İki pabuçtan birisi ayağa dar gelirse, onun her iki çifti senin işine gelmez.*

جفت در یك خرد وان دیگر بزرگ　　جفت شیر بیشه دیدی هیچ گرگ

2348. *Kapının eşini, biri küçük ve o dîğeri büyük, meşe arslanının eşini de kurt gördüm mü?*

راست ناید بر شتر جفت جوال　　این یکی خالی و آن یك پر ز مال

2349. *Devenin üzerindeki çuvalın eşi, bu birisi boş ve o biri maldan dolu olarak doğru gelmez.*

من روم سوی قناعت دل قوی　　تو چرا سوی شناعت می روی

2350. [2313] *Ben kanâat tarafına gönlü metîn olarak giderim; sen niçin şenâat tarafına gidersin?*

مرد قانع از سر اخلاص و سوز　　زین نسق می گفت بازن تا بروز

2351. *Kanâatkâr olan adam ihlâs ve söz cihetinden bu üslûbdan, kadına gündüze kadar söyledi.*

Sabr u kanâat sâhibi olan zevc, ihlâs ve harâret-i kalb ile bu minvâl üzere kendi zevcesine birçok nasîhatlerde bulundu.

نصیحت کردن زن مر شوی را که سخن از قدم و مقام خود افزونت مگو که حق جل و علا می فرماید که لم تقولون ما لا تفعلون و اگر چه این سخن راستست این مقام توکل ترا نیست و این سخن گفتن فوق معاملهء خود زبان دارد والسلام

Kadının kocasına, "Sözü kendi kadem ve makāmından pek ziyâde söyleme; zîrâ Hak (celle ve alâ) buyurur ki لِمَ تَقُولُونَ مَا لاَ تَفْعَلُونَ (Sâf, 61/2) "Yapmadığınız şeyi niçin söylersiniz?" Ve her ne kadar

bu söz doğru ise de, bu makām-ı tevekkül senin için değildir. Ve kendi muâmelenin fevkı olarak bu sözü söylemen ziyân tutar, ve's-selâm" diye nasîhat etmesi

زن برو زد بانگ کای ناموس کیش   من فسون تونخواهم خورد بیش

2352. *Kadın onun üzerine bağırdı, şöyle ki: Ey nâmûs mezhebli, ben senin efsûnunu artık yemiyeceğim.*

"Nâmûs" sıyt ve şöhret ve ev sâhibi ve ismet ve iffet ve ceng ü cidâl ve melâike ve ahkâm-ı ilâhiyye ve avcının pususu ma'nâlarına gelir. Burada, kendi hâlinin halka ızhârından utanmak ma'nâsınadır. Nitekim ba'zı kimseler halk nazarında zelîl olmamak için fakr hallerini gizler; bu kibir ve nahvetten ileri gelir. "Füsûn horden" ya'nî efsûn yemek, efsûndan müteessir olmaktır. Ve efsûn, "büyü" ma'nâsınadır. Türkçe'de tahrîf edip "apsun" derler; burada yalanın te'sîri demek olur. Nitekim Türkçe'de "kırk yalan bir büyü yerini tutar" darb-ı meseli vardır. Kadın zevcine bağırarak dedi ki:"Ey hakîkati bırakıp, yalan sözler ile kibir ve azamet satan nâmûs mezhebli! Ben artık senin hakîkat-ı hâle muhâlif olan sözlerini yutmayacağım." İşte yalancı mürşidlerin sözleri de böyledir.

تُرّهات از دعوی و دعوت مگو   رو سخن از کبر و از نخوت مگو

2353. *Da'vâ ve da'vetten türrehât söyleme; git, kibir ve nahvetten söz söyleme!*

"Türrehât" cadde hâricindekti ince yol ma'nâsınadır. İstiâre tarîkıyla saçma ve ma'nâsız sözlere ıtlâk olunur. Ve meşâyihin şathiyyâtına da derler. "Türrehe" kelimesinin cem'i olup *Kāmûs*'da bâtıl ma'nâsınadır. "Nahvet" nâz ve büyüklük ve sarhoşluk ve tekebbür ma'nâlarınadır. Kibir ile müterâdifen kullanılır. Ya'nî kadın diyor ki: İstiğnâ da'vâsından ve adem-i kudret ile berâber misâfir da'vetinden bahisle, saçma söz söyleme; git nefsinin kibir ve nahvetinden bahs etme!

چند حرف طمطراق و کار و بار   کار و حال خود ببین و شرم دار

2354. *Nice bir tumturak ve kâr u bâr sözü; kendi işini ve hâlini gör ve utan!*

"Tamtırak" "tam" ile "tırâk" kelimesinden mürekkebdir. "Tam" doldurulmuş olan bir şey ve "tırâk" ferah sebebiyle çıkarılan sadâ; ve mecmû'unun

ma'nâsı kerr ü ferrden ibârettir ve hod-nümâlık ma'nâsına da gelir. Ve meşâyihin şathiyyâtına da derler. (Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî). "Kâr u bâr" iş güç ve meşgûliyyet ma'nâsınadır. Ya'nî "Ne zamâna kadar hod-nümâlığa ve işe ve güce dâir söz söyleyeceksin; kendi işini ve hâlini gör; ve bir de söylediğin tumturaklı sözlere bak da utan!" (Yalancı şeyhlere tevbîh olduğu âşikârdır.)

کبر زشت و از گدایان زشت تر　　　روز سرد و برف وانگه جامه تر

2355. *Kibir çirkindir ve dilencilerden daha çirkindir. Gün soğuk ve kar; ve ondan sonra elbise de ıslak.*

Hadîs-i şerîfde ثلثة لا يكلمهم الله يوم القيامة و لا ينظر اليهم و لا يزكيهم و لهم عذاب اليم شيخ زان و ملك كذاب و فقير متكبر ya'nî "Üç kimse vardır ki Allah Teâlâ yevm-i kıyâmette onlara hitâb buyurmaz ve yüzlerine de bakmaz ve onları tathîr buyurmaz; ve onlar için azâb-ı elîm vardır. Zinâ eden ihtiyâr ve yalancı pâdişâh ve mütekebbir olan fakîr" buyrulur. Ya'nî kadın zevcine der ki: "Kibr-i nefis çirkin bir şeydir; hele bu kibir dilencilerde olursa çirkinlik çirkinlik üstüne olduğu için, daha çirkin olur. Nitekim Türkçede "Gönüllü dilencinin torbası boş kalır" darb-ı meselini söylerler. Bu hâl ona benzer ki, soğuk bir gün, kar yağıyor, elbise de ıslak bir haldedir; bu hâl içinde olan adamı tasavvur ediniz."

چند دعوی و دم باد و بروت　　　ای ترا خانه چو بیت العنکبوت

2356. *Nice bir da'vâ ve dem ve bıyık havası; ey kimse senin evin örümcek avı gibidir.*

"Dem" nefes ve hud'a, nahvet ve kibir ve koku ve kuyumcuların potası; ve âh ve efsûn ve vakit ve zaman ve insan ve hayvanın ağzı ma'nâlarına gelir; burada kibir ve nahvet demek olur. Ve "bâd-ı bürût" ya'nî, bıyık havasından murâd, kibir ve azamet eseri olarak, dudaklarını kabartıp burnundan bıyık üzerine salıverilen nefesdir. Nitekim müteazzım olan kimselerde bu vazı' çok müşâhede olunur. Ve "örümcek ağı"ndan murâd, zevc ve zevcenin sâkin olduğu çürük çadırdır.

از قناعت کی تو جان افروختی　　　از قناعتها تو نام آموختی

2357. *Sen kanâattan ne vakit cân parlattın? Sen kanâatlardan nâm öğrendin.*

Ya'nî sen kanâatla nefsinde tahakkuk etmedin; belki kanâatların yalnız adını işittin.

گفت پیغمبر قناعت چیست گنج　　　گنج را تو وا نمیدانی زرنج

2358. *Peygamber buyurdu ki: Kanâat nedir? Hazînedir. Sen hazîneyi, kederden açık bilemiyorsun.*

Ya'nî Peygamber (s.a.v.) Efendimiz القناعة كنز لا يفني ya'nî "Kanâat tükenmez bir hazînedir" buyurdu. Sen bu hâl-i iflâs içinde kederden dolayı, bu hazînenin farkında değilsin. Kanâat, alıştığın şeyin yokluğu zamânında nefsinin sükûtudur. Binâenaleyh zenginlik vaktinde gönül nasıl mutmain ve sâkin olursa, züğürtlük zamânında da gönül, rızkı hakkında öylece mutmain ve sâkin olursa, o hâle kanâat derler. Eğer hâl-i iflâsın içinde kalb sıkıntı ve elem duyarsa, bu kanâat değildir; belki şerâret peydâ eden bir elem-i kalbdir; ve böyle züğürtlükten Allah Teâlâ'ya sığınmak lâzımdır.

این قناعت نیست جز گنج روان　　　تو مزن لاف ای غم و رنج روان

2359. *Bu kanâat rûhun hazînesinden gayri değildir; ey rûhun gamı ve elemi sen öğünme!*

تو مخوانم جفت کمتر زن بغل　　　جفت انصافم نیم جفت دغل

2360. [2323] *Sen bana çift ta'bîr etme; az koltuk vur! Ben insâfın eşiyim, hîlenin eşi değilim.*

Sen beni kendine eş addetme, benim koltuğuma az gir! Ben ehl-i insâfın eşi olurum; senin gibi hîlekârların eşi olmam.

چون قدم با میر و با بگ میزنی　　　چون مگس را در هوا رگ می زنی

2361. *Emîr ile ve bey ile berâber nasıl adım atarsın? Mâdemki havada sinek damarını vurursun.*

Ya'nî sen züğürtlükten havada sinek avlamağa tenezzül ettiğin halde, nasıl emîr ve bey ile berâber yürüyebilirsin?

با سگان زین استخوان در چالشی　　　چون نی اشکم تهی در نالشی

2362. *Köpekler ile berâber bu kemikten niza' içindesin. İçi boş ney gibi nâledesin.*

"Köpekler"den murâd, tâlib-i dünyâ olanlar ve "kemik"ten murâd metâ'-ı dünyâdır. Nitekim hadîs-i şerîfde الدنيا جيفة و طالبها كلاب ya'nî "Dünyâ cîfedir ve onun tâlibleri köpeklerdir" buyrulur.

سوی من منگر بخواری سست سست   تا نگویم آنکه در رگهای تست

2363. *Benim tarafıma hakāretle müstehziyâne bakma; tâ ki senin damarlarında olan şeyi söylemiyeyim.*

عقل خود را از من افزون دیده‌ء   مر من کم عقل را چون دیده‌ء

2364. *Kendi aklını benden ziyâde görmüşsün; ben nâkısu'l-aklı nasıl görmüşsün?*

همچو گرگ غافل اندر ما مَجه   ای ز ننگ عقل تو بی عقل به

2365. *Gâfil kurt gibi bize sıçrama; ey kimse, senin aklının ârından aklımız yeğdir.*

"Me-cih" "cihîden" masdarından emr-i hâzırdır, sıçramak ma'nâsınadır. Hasmını âciz zannedip hücûm eden gâfil bir kurt gibi, beni de nâkısu'l-akl görüp hücûm etme! İnsan akıl nâmına, senin aklının mertebesini görünce, böyle akla mâlik olmaktan ise, akılsız kalmayı tercîh ederim.

چونکه عقل تو عقیله مردمست   آن نه عقلست آنکه مار و کژدمست

2366. *Mâdemki aklın adamların ayak bağıdır, o şey ki akıl değildir, o yılan ve akrebdir.*

"Akîle" devenin ayak bağı ma'nâsınadır; burada, insanların ayak bağı murâd olunmuştur.

خصم مکر و ظلم تو الله باد   مکر عقل تو ز ما کوتاه باد

2367. *Senin mekrinin ve zulmünün hasmı Allah Teâlâ olsun; senin aklının mekri bizden kısa olsun.*

Yukarıdan beri îrâd buyrulan sözler, ihlâs sâhibi olan ve aldandıklarını anlayan mürîdlerin yalancı mürşide karşı söyledikleri sözlerdir. Bu beyit dahi onlar tarafından müddeî-i müzevvire karşı olan bedduâdır. Ya'nî, ey müddeî-i müzevvir, hâne-i kalbin bomboş ve kendin iflâs-ı ma'nevî içinde olduğun halde, kendini bir şeyh-i muhteşem gösterip, halkı aldattın. Seni Allah Teâlâ hazretlerine havâle ettik; bundan sonra senin mekrin bizden uzak olsun demek olur.

هم تو ماری هم فسونگر ای عجب   مار گیر و ماری ای ننگ عرب

2368. *Ey aceb! Sen hem yılansın, hem efsuncusun. Ey Arab'ın aybı, sen yılan tutucusun, yılansın.*

"Yılan"dan murâd, "nefs-i emmâre"dir. "Füsûn-ger"den murâd hîlekâr olan şeyh-i kâzibdir. Ya'nî taaccüb olunacak şeydir ki, sen tamâmiyle nefs-i emmârenin hükmü altında zebûn iken mürşidlik da'vâsına kalkıp hîleler ile nefs-i emmâre sâhibi olan halkı başına topladın. Binâenaleyh ey Arab kavminin lekesi! Sen hem yılansın ve hem de yılan tutucu oldun."Cenâb-ı Pîr, şeyh-i kâziblerin ahvâlini, para kazanmak için havâss ile yılanları tutup oynatan ba'zı Arablara teşbîh buyururlar.

زاغ اگر زشتیٔ خود بشناختی   همچو برف از درد و غم بگداختی

2369. *Eğer karga kendi çirkinliğini tanıya idi, derd ve gamdan kar gibi erir idi.*

Beyân-ı hakāyık ve maârifde sesi karga gibi çirkin çıkan müddeî-i kâzib, kendi bâtınının çirkinliğini bilmiş olsa idi, hayât-ı berzahiyyede zâhir olacak olan bir çirkinliğin derd ve gamından kar gibi erir idi.

مرد افسونگر بخواند چون عدو   او فسون بر مار و مار افسون براو

2370. *Efsûncu adam düşman gibi okur; o yılana efsûnu, yılan da ona efsûnu.*
[2333]

Efsûncu olan adam, düşman gibi yılana efsun okur, velâkin yılan dahi ona efsûn okur. Ya'nî müddeî-i kâzib zâhiren halka karşı hîle yapar velâkin halk dahi kendi bâtınıyle ona hîle yaparlar. Zîrâ şeyh-i kâzib zâlim ve aldatılan mürîdler mazlûm olurlar. Zâlim, her ne kadar zâhirde gâlib ise de, bâtında mazlûmların mağlûbudur. Nitekim bu beyit meşhurdur:

Zâlimin rişte-i ikbâlini bir âh keser
Ma'ni-i rızk olanın rızkını Allâh keser

گر نبودی دام او افسون مار   کی فسون مار را گشتی شکار

2371. *Eğer yılanın efsûnu onun tuzağı olmasa idi, ne vakit yılanın efsûnuna şikâr olur idi?*

"Yılanın efsûnu"ndan murâd, kendisini avlamak isteyen kimseyi, bu fâidesiz av ile meşgûl etmiş olmasıdır ki, bu bir efsûn ve tuzaktır ve şekāvet-i ma'neviyyeye sebebdir.

مرد افسونگر ز حرص کسب و کار   در نیابد آن زمان افسون مار

2372. *Efsûncu olan adam kesb ü kâr hırsından, o zamanda yılanın efsûnunu anlıyamaz.*

Yılanı avlayıp oynatarak para kazanmak isteyen kimse, fikrini menâfi'-i zâile ve fâniyeye nasb edip onda meşgûl olduğundan, bu av zımnında düştüğü tuzağı anlayamaz. Bu tuzak şekāvet-i ma'neviyyedir.

مار گوید ای فسونگر هین هین   آن خود دیدی فسون من ببین

2373. *Yılan der: Ey efsûncu, âgâh ol, âgâh ol! Kendi hâssıyyetini gördün, benim efsûnumu da gör!*

تو بنام حق فریبی مر مرا   تا کنی رسوای شور و شر مرا

2374. *Sen beni, şerr ü şûrun rüsvâyı etmek için, Hakk'ın ismi ile aldatırsın.*

Ey şeyh-i müzevvir, sende benim uğrayacağım akabât-ı ma'neviyyeden beni kurtaracak tasarruf ve kuvvet olmadığı halde, zikr-i Hakk'ı vesîle ittihâz ederek beni aldattın ve kendine mürîd yaptın.

نام حقم بست نه آن رای تو   نام حق را دام کردی وای تو

2375. *Beni Hakk'ın nâmı bağladı, senin o re'yin değil. Hakk'ın nâmını tuzak yaptın, vay sana!*

نام حق بستاند از تو داد من   من بنام حق سپردم جان و تن

2376. *Benim hakkımı senden Hakk'ın nâmı alsın; ben cân ve teni Hakk'ın nâmına ısmarladım.*

یا بزخم من رگ جانت برد   یا که همچون من بزندانت برد

2377. *Ya benim cerhim senin canının damarını keser, yâhut benim gibi seni zindana götürür.*

Bu söz zâhirde havâss ile yılanları teshîr edip halka kerâmet satan kimselere, yılanın lisân-ı hâl ile söylediği sözlerdir; fakat bu misâl altında yalancı şeyhlere karşı aldanan mürîdlerin lisân-ı hâl ile söyledikleri sözlerdir. Ya'nî, "Ey şeyh-i müzevvir, Allah'ın ismini zikr ederek tarîkat nâmına beni aldattın ve beni mertebe-i rûhâniyyete îsâl edemeyip tabîat zindanı içinde bıraktın; fakat ya benim kalbimin safveti yara açarak senin canının damarını, ya'nî ca-

nının hâssa-i saâdetini keser; veyâhut seni de benim gibi dünyâda tabîat zindanı içine ve âhirette de habs-i hasret içine götürür."

زن ازین گونه خشن گفتارها   خواند بر شوی خود آن طومارها

2378. *Kadın bu nevi' sert sözlerden, kendi kocasına o tomarları okudu.*

Ya'nî kadının zevcine söylediği sözler gûyâ yazılmış olan bir risâlenin münderecâtı idi; ve bunları kadın zevcine birer birer okudu.

مرد چون این طعنها از زن شنفت   مستمع شد بعدازین بین تا چه گفت

2379. *Vaktâki erkek bu ta'nları kadından işitti, müstemi' oldu, bundan sonra gör ki ne söyledi?*

نصیحت کردن مرد زن خود را که در فقیران بخوری منگر
و در کار حق بگمان کمال نگر و طعنه مزن در فقر و فقیران
بخیال و کمال بی نوایئ خویشتن

"Fakîrlere hakāretle bakma, Hak emrinde zann-ı kemâl ile bak! Fakîre ve fakîrlere kendi hayâlin ve zarûretin sebebiyle ta'n etme!" diyerek erkeğin kendi kadınına nasîhat etmesi

گفت ای زن تو زنی یا بو الحزن   فقر فخر آمد مرا بر سر مزن

2380. [2342] *(Erkek) dedi: Ey kadın! Sen kadın mısın, yoksa keder saçıcı mısın? Fakr bana fahr geldi, başıma kakma!*

Ya'nî sen, tab'ı zarîf ve nâzik olması lâzım gelen kadın mısın, yoksa sert ve galîz bir mahal misin? "Hazen" lügatte sert ve galîz mahalle derler; gam ve keder ma'nâsına da gelir. Ben fakr ile müftehırim; zîrâ (S.a.v.) Efendimiz الفقر فخري و به افتخر ya'nî "Fakr, benim fahrimdir ve ben onunla iftihâr ederim" buyurdular. Binâenaleyh benim fakrimi ayıb görüp, başıma kakma!

مال و زر سر را بود همچون کلاه　　　　کل بود او کز کله سازد پناه

2381. *Mal ve altın başa külâh gibi olur; kel olur o kimse ki külâhtan penâh ittihâz eder.*

Mal ve altın, insanın başındaki külâha benzer. Başını açmayan ve dâimâ başını külâhın hıfzı altında tutan kimsenin başında saçı yoktur ve o kimse mutlakā keldir; kelliğini saklamak için başının külâhını aslâ çıkaramaz.

آنکه زلف جعد و رعنا باشدش　　　　چون کلاهش رفت خوشتر آیدش

2382. *O kimsenin kıvırcık ve güzel zülfü olur; onun külâhı gittiği vakit, ona daha latîf gelir.*

مرد حق باشد بما نند بصر　　　　پس برهنه به که پوشیده نظر

2383. *Hak adamı göz gibi olur; binâenaleyh nazar örtülü olmaktan, açık olmak evlâdır.*

Bu beyit de dîğer bir temsîldir. Ya'nî Hak adamı, göz mesâbesindedir ve göze münâsib olan inkişâf ve adem-i tesettürdür ve mal ise perde ve hicâbdır. Binâenaleyh göz gibi olan Hak adamının, maldan üryân olması ve hâl-i zarûreti daha hoş olur.

وقت عرضه کردن آن برده فروش　　　　بر کند از بنده جامهٔ عیب پوش

2384. *Arz vaktinde o esîr satıcı, köleden ayıb örtücü olan libâsı soyar.*

"Berde" esîr ma'nâsınadır. Ya'nî bir kimse esîrciden köle satın alacağı vakit esîrci, kölesinde bir ayıb ve bir kusûr yoksa, derhâl elbisesini soyup vücûdunu gösterir. Bu da dîğer bir temsîldir.

ور بود عیبی برهنه اش کی کند　　　　بل بجامه خدعهٔ باوی کند

2385. *Eğer bir aybı varsa onu ne vakit üryân eder; belki elbise ile ona bir hîle eder.*

گوید این شرمنده است از نیك و بد　　　　زین برهنه کردن از تو می رمد

2386. *(Esîrci) der ki: Bu üryân olmaktan dolayı, iyiden ve kötüden utangandır; senden ürker.*

Esîrci müşteriye der ki: Eğer bu köleyi elbisesinden soyar isen vücûdunun iyi ve kötü mahallerinin inkişâfından utanır; zîrâ pek utangandır, son-

ra senin lâubâli hâlinden ürker; iyi bir köle alamamış olursun." Bu beyit dahi bir temsîldir.

خواجه در عیبست غرقه تا بگوش   خواجه را مالست و مالش عیب پوش

2387. *Efendi, kulağına kadar ayıb içinde müstağrakdır. Efendinin malı vardır ve onun malı ayıb örtücüdür.*

Bu beyt-i şerîfde, şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: العلم و المال يستران كل عيب والفقر والجهل يكشفان كل عيب Ya'nî "İlim ve mal, her bir aybı örterler ve fakr ve cehil her bir aybı ızhâr ederler." Zîrâ muhibb-i ilim olanlar âlime muhabbet ederler ve muhibb-i mâl olanlar da zenginlere muhabbet ederler; ve bir kimse bir şeye muhabbet ederse, onun kusûrunu görmez olur. Zîrâ حبك الشى يعمى و يصم ya'nî "Senin bir şeyi sevmen kör ve sağır eder" buyrulmuştur. Ve fakîr ve câhili sevmedikleri cihetle, herkes onların dâimâ kusûrlarını ve ayıblarını görür. Nitekim "Fakîrden kaç, zengine sürün de geç!" darb-ı meseli meşhurdur.

کز طمع عیبش نبیند طامعی   گشت دلهارا طمعها جامعی

2388. *Zîrâ bir tama'kâr tama'dan dolayı onun aybını görmez. Tama'lar gönülleri bir cem' edici oldu.*

ور گدا گوید سخن چون زرّکان   ره نیابد کالهء او در دکان

2389. *Ve eğer fakîr altın ma'deni gibi söz söylese onun metâ'ı dükkâna yol bulmaz.*

Fakîrin sözü ne kadar kıymetli olursa olsun, hiçbir kimse kıymet verip dinlemez; çünkü fakîrdir; fakat zengin birtakım herzeler söylese bile etrâfındaki müdâhinler "Efendim, ayn-ı hikmettir" derler.

کار درویشی ورای فهم تست   سوی درویشی بمنگر سست سست

2390. [2352] *Fakîrin emri senin anlayışının verâsındadır; fakîr tarafına zayıf zayıf nazar etme!*

Fakîr-i hakîkînin bir emr-i ma'nevîsi vardır ki, o emir senin fehminin fevkındedir, görüp anlıyamazsın. Binâenaleyh ona nazar-ı hakāret ve istihzâ ile bakma!

زانکه درویشی ورای ملك و مال　　　　روزئ دارند ژرف از ذوالجلال

2391. *Zîrâ fakîrlerin mülk ü mâlın verâsında celâl sâhibinden azîm bir rızıkları vardır.*

حق تعالی عادلست و عادلان　　　　کی کند استمگری بر بی دلان

2392. *Hak Teâlâ âdildir; ve âdiller gönülsüzlere ne vakit sitemgerlik eder?*

"Bî-dil" âşık ma'nâsına geldiği gibi, gönlü kırık kimselere de ıtlâk olunur. Ya'nî Hak Teâlâ âdil olduğu halde, kalbi mahrûmiyetler içinde kırılmış ve mahzûn olmuş olanlara hiç zulm eder mi?

آن یکی را نعمت و کالا دهد　　　　وین یکی را بر سر آتش نهد

2393. *O birine ni'met ve metâ' vere; ve bu birini ateşin başı üzerine koya.*

آتشش سوزد که دارد این گمان　　　　بر خدای خالق هر دو جهان

2394. *Onu ateş yaka; her iki cihânın Hâlik'ı olan Hudâ'ya bunu kim zanneder?*

Ya'nî sen zanneder misin ki, Hak Teâlâ bir kuluna ni'met ve metâ' versin ve bir kulunu da fakr u mahrûmiyyet ateşi içine atsın; sonra da o ateş o kulu yaksın. Bu bir zulümdür; böyle bir zulmü kim Hak Teâlâ hazretlerine isnâd etmeğe cür'et edebilir? Eğer dersen ki, biz âlemde kullardan bir kısmının müstağrak-ı niam ve bir kısmının dahi müstağrak-ı fakr u elem olduklarını görüyoruz, bu haller قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ (Nisâ, 4/78)) ya'nî "Her şey Allah Teâlâ cânibindendir" âyet-i kerîmesi mûcibince Hakk'ın tecelliyâtı cümlesinden değil midir. Biz deriz ki, evet, bunların cümlesi Hakk'ın tecelliyâtından olduğuna şübhe yoktur; fakat tecellî isti'dâda göredir. Her kim lisân-ı isti'dâd ile neyi taleb ederse Hak Teâlâ onu ihsân eder; zîrâ yed-i feyyâzda buhül yoktur. Bu taleb bahsi uzundur. 625 numaralı beyt-i şerîfin şerhinde muhtasaran îzâhât verildi. Bu ma'nânın tafsîli *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Şîsî'de mezkûrdur. Velhâsıl Hakk'ın tecelliyâtı hikmet üzerinedir ve yerli yerindedir, aslâ zulüm yoktur. Her ferdin zulmü kendi nefsinden, yine kendi nefsine vâki' olur. Nitekim âyet-i kerîmede وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (Bakara, 2/57) ya'nî "Biz onlara zulm etmedik, velâkin onlar kendi nefislerine zulm eder oldular" buyrulur.

فقر فخری از گزافست و مجاز　　نی هزاران عز پنهانست و ناز

2395. *"Fakr fahrî" beyhûde ve mecazdan mıdır, binlerce izz ü nâz gizli değil midir?*

الفقر فخري "Fakr, benim fahrimdir" hadîs-i şerîfi ma'nâsız olarak buyrulmamıştır; ve mecâz cihetinden de değildir; belki hakîkat cihetindendir. Ma'lûm olsun ki, ba'zı kimseler dervişliği sûrî züğürtlükden ve binâenaleyh erbâb-ı sa'y ve gınânın himâyesi altına girip yaşamaktan ibâret zannettiklerinden bu husûsta kendi zanları dâiresinde dervişlere ta'n ve i'tirâz ederler. Halbuki fakr, onların zannı gibi değildir; belki fakr-ı hakîkî, dünyâya ve dünyânın izz ü câhına ve malına olan muhabbetleri kalbinden koparıp atmaktır. Muhabbet-i dünyâyı kalbinden koparıp atamamış olan kimselerin fakr-ı sûrîleri başlarında bir belâ-yı ilâhîdir; bu belâdan kurtulmak için Hakk'a yalvarmak lâzımdır. Binâenaleyh kalbinde zerre kadar dünyâ muhabbeti kalmamış olan bir dervişin, milyonlara mâlik olmasında hiçbir zarar yoktur. Belki böyle bir milyoner cem'iyyet-i beşeriyyenin en nâfi' bir ferdi olur. Çünkü sehâ ve ihsân ve hemcinsine bol bol muâvenet, böyle bir kimsenin en ziyâde söylediği şeylerdendir. Fakat hubb-i dünyâya mübtelâ olup, sûrî züğürtlük içinde bulunan bir kimsenin elinde bir parça ekmek olsa ve yanında açlıktan inleyen bir adam bulunsa, bu hubb-i dünyâ ve nefis sebebiyle, kendi nefsini tercîh eder. (S.a.v.) Efendimiz'in ve ashâb-ı kirâmdan ba'zılarının fakr-ı sûrîleri cebrî değil, ihtiyârî idi. Çünkü ellerine milyonlar geçse halka tevzî' ederler idi; çünkü kulûb-ı şerîflerinde zerre kadar hubb-i dünyâ ve mal yok idi. İşte الفقر فخري hadîs-i şerîfinden zevk alan tâife bunlardır ve bunlar ferd-i âferîdeye el açmazlar ve kimseye bâr olmazlar. Rezzâk-ı hakîkî ile kendi aralarındaki hicâb kalkmıştır ve bizlerin Rezzâk-ı hakîkî önündeki perdelerimiz, rezzâk-ı mecâzî olan insanlardır. İmâm-ı Ali (k.v.) efendimiz şu beyt-i şerîfde ne güzel buyururlar:

رَضينا قِسْمَةَ الجبّار فينا　　لَنَا عِلْمٌ و لِلْجُهّالِ مالُ
فانّ المالَ يفنَى عَنْ قريبٍ　　و انّ العِلْمَ باقٍ لاَ يَزالُ

"Biz, bizim hakkımızda Hz. Cebbâr'ın taksîmine râzı olduk; bizim için ilim ve câhiller için mal vardır. İmdi muhakkak mal an-karîb fânî olur; halbuki ilim, lâ-yezâl olan bir bâkîdir."

Ve bu gibi zevâtın fakr-ı sûrîleri altında izz ü nâzları ve halka arz-ı ihtiyâçtan istiğnâları vardır.

از غضب بر من لقبها راندی   یارگیر و مارگیرم خواندی

2396. *Gazabdan benim üzerime lakablar takdın. Yâr tutucuyum; bana yılan tutucu ta'bîr ettin.*

Öfkenden bana birtakım lakablar takdın; ben yâr-ı hakîkî olan Hakk'a müteveccih olduğum halde, bana yılan tutuculuk isnâd ettin.

کر بگیرم بر کنم دندان مار   تاش از سر کوفتن نبود ضرار

2397. *Eğer tutarsam yılanın dişini koparırım; tâ ki baş döğmekten ona zarar olmaya.*

Ben eğer yılanı tutmuş olsam bile, onun dişlerini sökerim, tâ ki başı ezilerek ona hayâtına hâtime çekmek sûretiyle küllî zarara dûçâr olmasın .

Ma'lûm olsun ki, yukarıdan beri zikr olunan sözler, mürşid-i kâmil tarafından söylenen sözlerdir. Cenâb-ı Pîr bunları zevcin lisânından îrâd ve mürşid-i kâmilin hâlini îzâh buyururlar. Ya'nî ben nefs-i emmâre sâhibi olan kimseleri terbiyem altına alırsam, onların ahvâlinde tasarruf edip ahlâk-ı zemîmelerini izâle ederim ve bu sebeble onlar dünyâda envâ'-ı belâlara mübtelâ olmak sûretiyle başları ezilmekten ve âhirette de sıfât-ı nefsâniyyelerinin türlü suver-i kabîhada temessül ederek kendilerini ta'zîb etmelerinden kurtarırım.

زانکه آن دندان عدو جان اوست   من عدو را میکنم زین علم دوست

2398. *Zîrâ o diş onun canının düşmanıdır; ben düşmanı bu ilimden dost ederim.*

Benim mürîd olarak terbiye ettiğim kimsenin yılanın dişi gibi olan sıfât-ı nefsâniyyesi, onun rûh-i insânîsinin düşmanıdır. Ben onun düşman olan bu sıfât-ı nefsâniyyesini, mürşid-i kâmillere mevhûb-i ilâhî olan ilm-i ledünnî kuvveti ile dost yaparım. Meselâ nefiste sıfat-ı hırs vardır, bu sıfatın hakîkatini insandan izâle etmek mümkin değildir; zîrâ sâbit olan bir hakîkattir; ve hakāyık ne zâil olur ve ne de tebeddül eder. Fakat sâlik bu hırsı dünyâya ve celb-i emvâle ve bilcümle fâniyâtın tahsîline sarf ettiği ve onu bu hizmetlerde kullandığı halde, ben onun cihet-i sarfını tebdîl ederim; ilim tahsîli cihetine sarfa başlar ve umûr-ı bâkıyâtta kullanmağa heveskâr olur. Sâir sıfât-ı nefsâniyye de bunun gibidir.

از طمع هرگز نخوانم من فسون　　　این طمع را کرده ام من سرنگون

2399. *Aslâ tama'dan dolayı efsûn okumam; ben bu tama'ı baş aşağı etmişimdir.*

حاش لله طمع من از خلق نیست　　　از قناعت در دل من عالمیست

2400. *Tenzîh Allah'a mahsûstur ki, benim tama'ım halktan değildir; benim*
[2362] *gönlümde kanâattan bir büyük âlem vardır.*

"Hâşe-lillâh" kelime-i tenzîhiyyedir. Bir kimse bir iyiliği ve bir kemâli beyân edeceği vakit, söze bu kelime ile başlar. Ya'nî ben halkı kendime mürîd yapmakla, onlardan bir menfaat istihsâline tama' etmiş değilim. Bana mâl-i dünyâyı verseler aslâ iltifât etmem; hediye nâmıyla bir metâ' getirseler, derhâl orada muhtâç olanlara tevzî' ederim; zîrâ benim kalbimde kanâattan bir âlem-i azîm vardır.

بر سر امرودبن بینی چنان　　　زان فرود آ تا نماند این گمان

2401. *Armudun tepesi üzerinde dibini öyle görürsün; bu zan kalmamak için ondan aşağıya gel!*

Bu beyit, bir hikâyeye müstenid olan bir darb-ı mesele işârettir. Bir kimsenin yanlış bir zan ve zehâbına karşı "Armut ağacından aşağıya in ki, şübhen kalmasın" derler. Hikâye *Mesnevî-i Şerîf*'in dördüncü cildinde mezkûrdur. Hikâyenin hülâsası budur ki: "Bir kimse zevcesiyle berâber ağaçlık ve otlak bir mahalde teferrüce çıkmış. Zevcesinin bir âşıkı varmış, onların arkasına saklanmış. Evvelce tasarladıkları plan mûcibince kadın zevcine, ben bu armut ağacının üstüne çıkmak istiyorum, demiş; ve zevcinin muvâfakatı üzerine çıkmış. Aşağıya bakıp, zevcine hitâben bağırarak, o senin yanındaki yabancı kadın kimdir? diye sormuş. Zevci, burada böyle bir şey yok, demiş. Kadın ısrâr etmiş. Zevci, aşağıya in de gör, demiş. Kadın inmiş; hakîkaten yok imiş. Acîb şeydir, ağacın üstünde bana böyle bir şey göründü, demiş. Ve erkeğin de ağaca çıkmasını teklîf etmiş, kocası da ağaca çıkmış. Erkek ağaçta iken, otların arasında saklanan âşıkı çıkmış, kucak kucağa gelmişler. Bu def'a yukarıdan zevc bağırmağa başlamış; o yabancı erkek kimdir, diye sormuş. Kadın, öyle bir şey yok, aşağıya gel de gör, demiş. Erkek ağaçtan ininceye kadar zanpara da kaçmış. İkisi de karar vermişler ki, bu ağacın tepesinde olanların, ağacın dibini böyle görmeleri bu ağacın hâssasındandır. Cenâb-ı Pîr zevcin lisânından kadının hâlini bu beyt-i şerîfde, ağaç üzerinde bulunanın hâline teşbîh buyururlar.

چونکه بر گردی تو سر گشته شوی　　خانه را گردان بینی آن تو یی

2402. *Vaktâki dönesin, sen sersem olursun; evi dönücü görürsün, o sensin.*

Bulunduğun oda içinde biraz döndüğün vakit başın döner. Durduğun vakit ev dönüyor zannedersin. Halbuki dönen ev değildir, senin başının dönmesidir. Ya'nî, ey mürşid-i kâmile i'tirâz eden kimse, sende hırs-ı dünyâ vardır ve bu hırstan başın dönmüştür; mürşid-i kâmili de kendin gibi dünyâya harîs zannedersin. Onun için hükemâ demişlerdir ki, bir kimsenin dîğer bir kimsede gördüğü ilk kusûr, kendi nefsinin pek âşinâ olduğu bir kusûrdur. Meselâ mütekebbir olan kimsenin, karşısındaki kimsenin kusûrlarından en evvel gözüne çarpan kibirdir. Bunun için Türkçede "Kişiyi nasıl bilirsin? Kendin gibi" darb-ı meseli meşhûrdur.

در بیان آنکه جنبیدن هر کسی از آنجا که ویست هر کس را
از چنبرهء وجود خود بیند تابهء کبود آفتابرا کبود نماید
و سرخ سرخ نماید چون تا بها از رنگها بیرون آید
سپید شود از همه تابهای دیگر اوراست گوتر
باشد وامام همه باشد

Onun beyânındadır ki, her bir kimsenin hareketi kendisinin bulunduğu yerdendir ki, herkesi kendi vücûdunun dâiresinden görür. Mâvi sırça, güneşi mâvi gösterir ve kırmızı, kırmızı gösterir. Sırçalar renklerden ârî olduğu vakit beyâz olur. Dîğer sırçaların hepsinden daha doğru söyleyici olur ve hepsinin imâmı olur

دید احمد را ابو جهل و بگفت　　زشت نقشی کز بنی هاشم شگفت

2403. *Ahmed (a.s.)ı Ebû Cehil gördü ve dedi: 'Benî Hâşim'den bir çirkin nakış açıldı.*

گفت احمد مرورا که راستی　　　　راست گفتی گرچه کار افزاستی

2404. *Ahmed (a.s.) ona buyurdu ki: Doğrusun; her ne kadar iş artırıcı isen de, doğru söyledin.*

Her ne kadar dâire-i edebi tecâvüz ettin ise de, doğru söyledin.

دید صدیقش بگفت ای آفتاب　　　　نی ز شرقی نی ز غربی خوش بتاب

2405. *Onu Sıddîk gördü, dedi: Ey güneş, ne şarktansın, ne de garbdansın, latîf parla!*

گفت احمد راست گفتی ای عزیز　　　　ای رهیده تو ز دنیای نه چیز

2406. *Ahmed (a.s.) buyurdu ki: Ey azîz, ey dünyâ-yı nâçîzden kurtulmuş, doğru söyledin.*

حاضران گفتند ای صدر الورا　　　　راست گو گفتی دو ضد گورا چرا

2407. *Hâzır olanlar dediler: Ey halkın sadrı; iki zıd söyleyiciye, niçin doğru söyleyici dedin?*

گفت من آیینه ام مصقول دست　　　　ترك و هندو در من آن بیند که هست

2408. *Buyurdu ki: Ben elin cilâ verilmiş âyînesiyim; Türk ve Hindû bende onu görür ki mevcûddur.*

(S.a.v.) Efendimiz buyurdu ki: Ben Hakk'ın yed-i kudretinin cilâ vermiş olduğu bir âyîneyim; Türk ve Hindû gibi mezhebleri ve meşrebleri yekdîğerine muhâlif olanlar bana baktıkları vakit, bende kendilerinde mevcûd olan şeyin aksini görürler ve gördükleri şeyi bana âiddir zannederler.Halbuki bir âyînenin suver-i mün'akise ile olan münâsebeti ancak bir in'ikâsten ibârettir. Binâenaleyh herkes beni kendi isti'dâdı ve evsâfı kadar görür; yoksa âyînenin sırrı mesâbesinde olan benim sırr-ı Muhammedî'mi göremez. Bu ma'nâya binâen Hz. Mısrî-i Niyâzî şöyle buyurur:

Halk içre bir âyîneyim her kim bakar bir ân görür
Her ne görür kendi yüzün ger yahşi ger yâman görür

Mevcûd *Mesnevî-i Şerîf* şerhlerinde bu meâlde bir hadîs-i şerîfe tesâdüf edemedim; yalnız İsmâîl-i Ankaravî hazretleri kendi şerhinde نحن مرآة مجلوة قد یری کل احد فینا صورته ya'nî "Biz cilâ verilmiş bir âyîneyiz; her bir kimse bizde kendi sûretini görür" sözünü nakl etmiş; ve bunun ba'zılarınca hadîs ve

ba'zılarınca da kelâm-ı kibâr addedildiğini beyân eylemiştir. Bu vak'anın vukû'unu müteâkıb Resûl-i Ekrem Efendimiz'in huzzân irşâd buyurmuş olacakları derkârdır. Cenâb-ı Pîr, vâris-i Muhammedî olmak i'tibâriyle bu irşâd-ı nübüvvet-penâhîye keşfen muttali' olup bu ma'nâyı beyân buyurmuş oldukları fakîrce meczûmdur.

ای زن ار طمّاع می بینی مرا زین تحرّیٔ زنانه بر تر آ

2409. *Ey kadın, eğer beni çok tama' edici görüyor isen, bu kadınca olan taharrîden yukarıya gel!*

Ya'nî kadınların âlâyiş-i dünyâya meyil ve rağbetleri olduğu için taharrî ve tecessüsleri de bu sâhadan dışarıya çıkamaz. Binâenaleyh bu kadınca olan tecessüsten vaz geç, bende tama' sûretinde gördüğün hâlin sırrına nüfûz et.

آن طمع را ماند و رحمت بود کو طمع آنجا که آن نعمت بود

2410. *O, tama'a benzer ve rahmet olur; orada tama' nerede ki, o ni'met olur.*
[2372]

İrşâd-ı halka me'mûr olan kâmilin halk ile olan münâsebâtı tama'a benzer; velâkin o tama'a benzeyen hâl, rahmet olur. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'in bir beytinde زان بياورد اوليا را بر زمين تا كند شان رحمة للعالمين ya'nî "Hak Teâlâ evliyâyı yeryüzüne onun için gönderdi, tâ ki âlemlere rahmet olalar" buyururlar. Kâmillerin vâsıl oldukları "fenâ-fillâh" ve "bekâ-billâh" mertebelerinde tama'ın vücûdu olur mu? Orada tama' ayn-ı ni'met olur; çünkü kâmillerin tama'ı halkın hidâyetindedir; bu ise ayn-ı ni'mettir.

امتحان كن فقر را روزى دو تو تا بفقر اندر غنا بينى دو تو

2411. *Sen fakrı bir iki gün tecrübe et; tâ fakrı iki kat gınâ içinde göresin.*

Sen nazarından halkı ıskât ve mutasarrıf olarak Hakk'ı isbât etmek ve kendini halka değil, Hakk'a muhtâç görmek sûretiyle fakrı bir tecrübe et; o vakit bu hâl-i fakrı iki kat gınâ içinde görürsün. İki katın birisi budur ki, Hak Teâlâ senin kalbinde rızkın için bir itmi'nân duygusunu uyandırır, ıztırâb-ı kalbin sâkin olur. Bu hâl gınâ-yı kalbî ve ma'nevîdir. İkincisi, bu gınâ-yı kalbînin te'sîri zâhirine de sirâyet edip aç kalmış olsan bile, kendini halktan müstağnî addedersin; ve hattâ elinde bulunan cüz'î bir malı bile şuna buna tasadduk edersin.

صبر کن با فقر و بگذار این ملال زانکه در فقرست عز ذوالجلال

2412. *Fakra sabr et ve bu melâli bırak; Zü'l-Celâl'in izzeti fakr içindedir.*

Hâl-i fakra sabr edip ıztırâbât-ı kalbiyyeyi ve melâli terk et; ve bu sabır netîcesinde sende, yukarıda îzâh olunan iki kat gınâ hâsıl olsun. İşte böyle bir hâl-i fakr içinde Zü'l-Celâl olan Allah Teâlâ'nın izzeti vardır; nitekim bu ma'nâya işâreten İmâm-ı Ali (k.v.) efendimiz عز من قنع ذل من طمع ya'nî "Kanâat eden kimse azîz oldu ve tama' eden kimse zelîl oldu" buyururlar.

Filhakîkada nazar-ı teemmül ile bakılacak olursa, yüz bin lira sâhibi olan bir tâcir, servetine kanâat etmeyip bunu iki yüzbin ve daha ziyâdeye iblâğ için, gece gündüz işinin çıkarı için halka yüz suyu döküp temelluk ve tabasbus etmekten yakayı sıyıramaz. Böyle bir kimse sûrette zengin ise de, iç yüzüne bakılırsa dilenciden başka bir şey değildir, zillet içindedir. Fakat gınâ-yı kalb sâhibi olup ihtiyâcını Hak kapısına bağlamış olan kimse, kendisini halkın kapılarını çalmaktan müstağnî addettiği için, hakîkî bir izzet içindedir. Evvelkisi tezyîd-i servet dâiyesiyle kalben muztaribdir; ikincisi ferâğ-ı kalb sâhibi olup istirâhat-i dâime içindedir.

سرکه مفروش هزاران جان ببین از قناعت غرق بحر انگبین

2413. *Sirke satma, binlerce canı kanâatden bal denizine batmış gör!*

Fakr-ı sûrî sebebiyle yüzünü ekşitme; binlerce kâmillerin ervâh-ı aliyyelerini kanâat yüzünden lezzet-i ma'nevî ve zevk-i rûhânî deryâsına gark olmuş gör.

صد هزاران جان تلخی کش نگر همچو گل آغشته اندر گلشکر

2414. *Yüz binlerce acılık çeken câna bak, gül gibi gülşekere karışmıştır.*

Nefse acı gelen mücâhede ve riyâzet zahmetlerini çeken ehl-i sülûkün hâline dikkatle bak; gül nasıl şeker ile ihtilât edip gülşeker (gül-be-şeker) olmuş ise, onlar da bu riyâzetlerinin te'sîriyle şeker gibi tatlı olan rûhâniyetlerine kavuşmuşlar ve maksadlarına bu rûhâniyetleri vâsıtasıyla vâsıl olmuşlardır.

ای دریغا مر ترا گنجا بدی تا ز جانم شرح دل پیدا شدی

2415. *Ey yazık, senin havsalan geniş olaydı; tâ ki canımdan gönül şerhi zâhir olaydı.*

Âh ne olurdu senin havsala-i idrâkin geniş olup da, benim canımın gınâsından gönlümün ahvâlinin şerhi zâhir olaydı, o vakit bendeki fakr-ı sûrîye gıbta ederdin.

این سخن شیرست در پستان جان　　بیکشنده خوش نمی گردد روان

2416. *Bu söz cân memesinde süttür, çekici olmaksızın iyi akmaz.*

مستمع چون تشنه و جوینده شد　　واعظ ار مرده شود گوینده شد

2417. *Dinleyen teşne ve tâlib olduğu vakit vâiz ölü bile olsa söyleyici olur.*

Bu ma'nâ *Mesnevî-i Şerîf*'in altıncı cildinde ان الله يلقن الحكمة علي لسان الواعظين بقدرهم ya'nî "Muhakkak Allah Teâlâ, vâizlerin lisânı üzerine, onların mikdârınca telkîn buyurur" sürh-i şerîfinde Cenâb-ı Pîr tarafından daha ziyâde îzâh buyrulmuştur.

مستمع چون تازه آید بی ملال　　صد زبان گردد بگفتن گنگ و لال

2418. *Dinleyici olan kimse vaktâki melâlsiz tâze gele, dilsiz sözde yüz dilli olur.*

Maârif ve hakāyıkı dinlemeğe tâlib olan kimse usanmış olarak değil, heveskâr olarak geldiği vakit, söyleyecek olan kimse dilsiz, ya'nî söylemeğe isteği olmasa bile, yüz dilli olur.

چونکه نا محرم در آید از درم　　پرده در پنهان شود اهل حرم

2419. *Kapımdan nâmahrem içeriye girdiği vakit, ehl-i harem perde içinde saklanır.*

ور در آید محرمی دور از گزند　　بر گشایند آن ستیران روی بند

2420. [2382] *Ve eğer zarardan uzak bir mahrem içeriye gelirse, o mestûrlar nikābını açarlar.*

هر کرا خوب و خوش و زیبا کنند　　از برای دیده‌ء بینا کنند

2421. *Her kimi güzel ve latîf ve yakışıklı yaparlarsa, görücünün gözü için yaparlar.*

کی بود آواز چنگ و زیر و بم　　از برای گوش بی حس اصم

2422. *Çengin ve zîr ve bamın âvâzı, hissiz olan sağırın kulağı için ne vakit olur?*

"Çenk" âlât-ı mûsikıyyeden birisidir; ve "zîr" ve "bam", mûsîkî ıstılâhında birbirinin mülâyimi olan yüksek ve alçak perdelere ıtlâk olunur. Meselâ yegâh perdesinin bamı nevâ ve nevâ perdesinin zîri yegâhdır; ve bunlara "pest" ve "tîz" de ta'bîr olunur. Ve kezâ ırak perdesinin bamı ve tîzi evcdir ve evc perdesinin zîri ve pesti ırakdır. Ya'nî mûsikînin bu mevzû' olan kavâidi sağırlar için değildir, işitenler içindir.

مشك را حق بيهده خوش دم نكرد   بهر حس كرد و پى اخشم نكرد

2423. *Hak Teâlâ miski boşuna latîf kokulu etmedi, his için yaptı, burnu koku almayan için yapmadı.*

حق زمين و آسمان بر ساختست   در ميان بس نور و نار افراختست

2424. *Hak Teâlâ yeri ve göğü tertîb etmiştir; arada çok nûr ve nâr yükseltmiştir.*

اين زمين را از براى خاكيان   آسمانرا مسكن افلاكيان

2425. *Bu yeri hâkîler için, göğü de eflâke mensûb olanların meskeni yaptı.*

Yer ehlinin ervâhına bu arz tuzak oldu, bu tuzağa tutuldular ve onlara âlet-i fiil olmak üzere arz cinsinden bir kalıb verildi. Eflâke mensûb olanların ervâhına da, eflâki teşkîl eden ecrâm tuzak oldu; onlara da onların cinsinden bir libâs giydirildi.

مرد سفلى دشمن بالا بود   مشترئ هر مكان پيدا بود

2426. *Süflî âdem yukarının düşmanı olur; her mekânın müşterîsi zâhir olur.*

Ma'lûm olsun ki fezâ-yı bî-nihâyede mevcûd olan ecrâmın her birerleri birer mekândır ve bu fezâ-yı nâmütenâhî ayn-ı vücûd-ı mutlaktır; ervâh-ı mücerrede-i nûrânî olarak gayriyyet libâsıyla bu vücûdda peydâ olmuşlar ve mekân ve zaman kayıtlarından vâreste olarak bu deryâ-yı vücûdda balıklar gibi kemâl-i zevk ve şevk ile yüzmekte bulunmuşlardır. Balıklar oltaya tutuldukları gibi, onlar da bu ecrâmdan hangilerine tutulmaları mukadder ise, ona tutulurlar. Arz oltasına tutulan ervâhın bu tuzaktan kurtulup daha latîf olan avâlime terakkîleri, peygamberler vâsıtasıyla teblîğ buyrulan evâmir-i ilâhîye ittibâ' ile mümkindir. İttibâ' etmeyenler, hayvânât-ı arziyye mesâbesinde olup kalıplarından ölüm vâsıtasıyla insilâh edince, bu âlem-i tabîatin bâtınında mahbûs kalırlar. Nitekim âyet-i kerîmede انَّ الَّذينَ كَذَّبوا بآياتنا واستكبروا عنها لا تفتح لهم ابواب السماء و لا يدخلون الجنة (A'râf,7/40) ya'nî "Bizim âyâtımızı tekzîb ve

ona ittibâ'dan istikbâr eden kimselere semânın kapıları açılmaz ve cennete girmezler" buyrulur. İşte bu beyt-i şerîfde bu ma'nâya işâret olunmaktadır. Ya'nî cism-i unsurînin ahkâm-ı süfliyyesi altında zebûn kalan adam, latîf olan âlem-i bâlânın düşmanı olur ve onu inkâr eder ve âlem-i bâlâdan bahs edenler ile istihzâ eder. Zîrâ o bu mekân-ı süflînin müşterisidir. İşte böylece ulvî ve süflî her bir mekânın müşterisi zâhir olur.

ای ستیره هیچ تو بر خاستی   خویشتن را بهر کور آراستی

2427. *Ey örtülmüş, sen hiç kalktın da kendini kör için süsledin mi?*

Erkek, zevcesine hitâben "Ey mestûre, sen kendini süslediğin vakit körler için mi süslersin?" diyor. Bunun gibi Hak Teâlâ hazretleri mezâhir-i esmâiyyesi olan suver-i kevniyyeyi "ülü'l-ebsâr" için îcâd ve ızhâr buyurmuştur. Ve kezâ evliyâullâh maârif ve hakāyık-ı ilâhiyyeyi işitenler için söyler, sağırlar için değil!

گر جهانرا پر در مکنون کنم   روزئ تو چون نباشد چون کنم

2428. *Eğer cihânı dürr-i meknûn ile doldursam, senin nasîbin olmayınca, ne yapayım?*

Ya'nî, ben cihânı inci gibi hikem ve maârif ile doldursam, senin nasîbin olmayınca, sana bir şey anlatamam.

ترك جنگ و رهزنی ای زن بگو   ور نمی گویی بترك من بگو

2429. *Ey kadın! Nizâ'ın ve yol vuruculuğun terkini söyle ve eğer söylemez isen benim terkimi söyle!*

Bana artık münâzaadan ve yol vuruculuğundan vazgeçtiğini söyle; ve eğer bundan bahs etmez de fikrinde ısrâr edersen, benden vazgeçtiğini söyle!

مرمرا چه جای جنگ و نیك و بد   کین دلم از صلحها هم می رمد

2430. [2392] *Benim için nizâ'ın ve iyinin ve kötünün ne yeri vardır ki bu gönlüm sulhlerden dahi ürker.*

Ya'nî sulh ve nizâ' âlem-i keserâta taalluk eder bir haldir; benim gönlüm ise vahdette müstağrakdır. Mâdemki keserât-ı âleme taalluk ediyor; sulh dahi olsa gönlüm ondan kaçar ve kendi zevk-ı vahdetine rücû' eder.

گر خمش کردی و گرنی آن کنم که همین دم ترك خان و مان کنم

2431. *Ya susarsın veyâhut onu yaparım ki, bu demde evi barkı terk ederim.*

مراعات کردن زن شوهررا و استغفار کردن از گفتهء خویش

Kadının zevcine riâyet etmesi ve kendi sözünden rücû' eylemesi

زن چو دید او را که تند و توسنست گشت گریان گریه خود دام زنست

2432. *Kadın onu sert ve serkeş gördüğü vakit ağlayıcı oldu; ağlama ise kadının tuzağıdır.*

Arab kadını zevcini sert ve serkeş ve karârında kat'î olduğunu gördüğü vakit ağlamağa başladı; zîrâ kadınlar letâfet-i sûriyyeleri nisbetinde nezâket-i tab'a ve za'f-ı kalbe mâlik olduklarından, biraz erkekten huşûnet görseler ağlamağa başlarlar ve erkek dahi onların göz yaşlarını görünce derhâl gevşerler ve onların arzûlarına mütemâil olurlar. Binâenaleyh ağlamak kadınların erkeklere karşı olan tuzaklarıdır.

گفت از تو کی چنین پنداشتم از تو من امید دیگر داشتم

2433. *Dedi ki: Ne vakit senden böyle sandım; ben senden başka ümîd tutardım.*

Ben senin böyle olduğunu zanetmiyordum; benim senden başka ümîdim var idi.

زن در آمد از طریق نیستی گفت من خاك شمایم نی ستی

2434. *Kadın yokluk yolundan geldi; dedi ki: Ben sizin toprağınızım, hanımınız değilim.*

"Sitî" Arabça "seyyidetî" kelimesinin muhaffefidir; Arabça bu tahvîfi "sittî" tarzında "tâ" harfini teşdîd ile kullanırlar. Beyt-i şerîfde vezn için teşdîd kaldırılıp tahfîf ile "sitî" vâki' olmuştur; "hanım" ma'nâsınadır. Ya'nî kadın zevci-

nin şiddetini görünce, kendisini yokluk tarafına çekti: Ben sizin ayağınızın bastığı toprağım; senin gibi sâhib-i kemâl bir zâta hanım olmağa lâyık değilim.

جسم جانم هر چه هستم آن تست   حکم و فرمان جملگی فرمان تست

2435. *Cismim ve canım her ne varsa senindir; hüküm ve fermân hep senin fermânındır.*

گر ز درویشی دلم از صبر جست   بهر خویشم نیست آن بهر تواست

2436. *Eğer benim gönlüm fakîrlikten dolayı sabırdan sıçradı ise kendim için değildir; o senin içindir.*

تو مرا در دردها بودی دوا   من نمی خواهم که باشی بی نوا

2437. *Sen bana derdlerde devâ oldun; ben istemem ki sen bî-nevâ olasın.*

جان تو کز بهر خویشم نیست این   از برای تست این ناله و حنین

2438. *Cânın hakkı için, bu kendim için değildir; bu nâle ve ağlama senin içindir.*

Senin hayâtına yemîn ederim ki bu maîşette vüs'at talebi kendim için değildir ve fakîrlikten ağlama ve inleme, senin içindir.

خویش من والله بهر خویش تو   هر نفس خواهد که میرد پیش تو

2439. *Benim kendim vallâhi senin zâtın içindir; her dem ister ki senin önünde ola.*

کاش جانت کش روان من فدی   از ضمیر جان من واقف بدی

2440. [2402] *Keşke senin canın ki, ona benim rûhum fedâdır, benim canımın zamîrinden vâkıf olaydı.*

Ya'nî benim canımın fedâ olduğu senin canın, o sana kurbân olan canımın zamîrinden ve sırrından âgâh olaydı, ne olurdu? O vakit anlardın ki ben senin hayır-hâhınım ve aslâ senin fenâlığını istemem.

چون تو با من این چنین بودی بظن   هم ز جان بیزار گشتم هم ز تن

2441. *Mâdemki sen zanda benim ile böyle oldun, ben candan da bîzâr oldum, tenden de.*

Sen mâdemki bana karşı böyle sûizan etmekte oldun, ben de hem canımdan ve hem de tenimden bıktım, ya'nî hayattan usandım.

خاك را بر سيم و زر كرديم چون　　　　تو چنينى با من اى جانرا سكون

2442. *Ey canımın sükûnu, mâdemki sen benim ile böylesin, gümüş ve altın üzerine toprak ettik.*

Ey rûhuma sükûnet veren zevcim, mâdemki sen benim ile bu haldesin, ben artık altın ve gümüş üzerine toprak saçtım; ya'nî onları toprağa gömdüm ve alâkalarını terk ettim.

تو كه در جان و دلم جا ميكنى　　　　زين قدر از من تبرا ميكنى

2443. *Sen ki benim canımda ve gönlümde yer edersin, bu kadardan benden teberrî ediyorsun.*

Benim canımda ve gönlümde senin mühim bir mevkiin vardır; böyle olduğu halde benim bu kadarcık ta'rîzimden müteessir oldun ve benden yüz çevirdin.

تو تبرا كن كه هستت دستگاه　　　　اى تبراى ترا جان عذر خواه

2444. *Sen teberrî et ki, sana destgâh vardır. Ey kimse, senin teberrâna can özrhâhdır.*

Senin benden yüz çevirmeğe hakkın vardır; çünkü senin destgâh-ı kuvvetin vardır; ve sen kavî bir erkeksin, ben ise âciz bir kadınım; sana muhâlefete kudret ve tâkatım yoktur. Ancak senin teberrâna karşı sâika-i acz ile canım özür dileyici olur, işte bu kadar!

ياد مى كن آن زمانى را كه من　　　　چون صنم بودم تو بودى چون شمن

2445. *O zamânı yâd et ki, ben put gibi idim, sen putperest gibi idin.*

O zamânı hatırına getir ki, ben sana karşı bir put gibi ve sen de bana karşı bir puta tapan gibi idin. Ya'nî ben senin pek çok sevdiğin bir ma'şûkan ve sen de benim âşıkım idin.

بنده بر وفق تو دل افروختست　　　　هر چه گويى پخته گويم سوختست

2446. *Kul, senin vefkın üzerine gönül parlatmıştır; her neyi pişmiş midir? dersen, yanmıştır derim.*

Ya'nî ben senin kulun mesâbesindeyim; senin rızânı tahsîle o kadar sa'y ederim ki eğer bir taâm taleb eder ve pişmiş midir dersen, cevâben derim ki, çoktan beri pişmiştir; maahâzâ tencerede çok kaldığı için yanmıştır bile. Yâhut eğer bir şey hakkında pişmiş midir dersen, pişmek ne demek, yanmıştır bile diye cevâb veririm. Ya'nî senin emrini icrâ husûsunda çok ileriye giderim.Bu mütâlaa Hind şârihlerinden Mîr Nûrullâh'ın mütâlaasıdır. Bu beytin ikinci mısrâ'ı Ankaravî nüshasında هر چه کویی پخت گوید سوخته‌ست sûretindedir ve o hazretin bu mısrâ'a verdiği ma'nâ şudur: "Her ne işi ki pişir ve hazırla der isen bende, derim ki gönül yanmıştır." Bu iki şerh dahi fakîre zevk-âver gelmez; zîrâ Hind şârihinin mütâlaasına göre kadın zevcinden aldığı emrin haddini tecâvüz ediyor; bu ise muvâfakat değil muhâlefet olur. Ankaravî hazretlerinin şerhinde de tekellüf görünür. Fakîr anladığı budur: "Suhtest" "efrûhtest" kelimesine kâfiye olarak gelmiş ve pişmek ma'nâsında isti'mâl buyrulmuştur. Zîrâ pişen şey ateş üzerinde elbette yanmak lâzımdır. Binâenaleyh ma'nâ şöyle olur: "Ben senin gönlünün murâdı üzerine o derece hareket ederim ki, meselâ benden bir taâmın pişirilip hazırlanmasını murâd etsen ve bana, pişmiş midir diye sorsan; efendim pişmiştir ve hazırlanmıştır, cevâbını veririm."

من سپاناخ تو با هر چم پزی   یابه ترشی یا به شیرین می سزی

2447. *Ben senin ıspanakınım; ya ekşi ile ya tatlı ile, her ne ile lâyık görürsen beni pişirirsin.*

Ben senin emrine mutî'im, beni istediğin vech ile idâre edebilirsin.

کفر گفتم نك بايمان آمدم   پیش حکمت از سر جان آمدم

2448. *Küfür söyledim, işte îmâna geldim; meyl-i candan dolayı senin hükmünün önüne geldim.*

"Ser-i cân" da "ser" meyil ve arzû ma'nâsınadır. Ya'nî sana itâatım zor ile değil, canımın isteği ve arzûsuyladır.

خوی شاهانهء ترا نشناختم   پیش تو گستاخ اندر تاختم

2449. *Senin şâhâne olan huyunu anlamadım; senin önünde küstâh olarak koştum.*

Senin tab'-ı kerîmâneni keşf edip anlıyamadım; senin huzûrunda edebe riâyet etmeksizin koştum, ağzıma gelen sözleri söyledim.

چون ز عفو تو چراغی ساختم　　　　توبه کردم اعتراض انداختم

2450. [2412] *Vaktâki senin afvından bir çerâğ tertîb ettim, tövbe ettim, i'tirâzı attım.*

می نهم پیش تو شمشیر و کفن　　　　میکشم پیش تو گردن را بزن

2451. *Kılıcı ve kefeni senin önüne koyuyorum; boynumu senin önüne uzatıyorum, vur!*

از فراق تلخ میگویی سخن　　　　هر چه خواهی کن و لیکن آن مکن

2452. *Acı ayrılıktan söz söylüyorsun; her neyi istersen yap, velâkin onu yapma!*

در تو از من عذر خواهی هست سر　　　　با تو بی من او شفیع مستتر

2453. *Sende benim tarafımdan gizli bir özür dileyici vardır; sana bensiz o mestûr şefî'dir.*

Senin varlığın içinde benim tarafımdan gizli bir özür dileyici vardır; o benim için sana karşı mestûr ve gizli bir şefâatçidir, onun şefâati benim te'sîr-i zâhirîm olmaksızın vâki' olur.

عذر خواهم در درونت خلق تست　　　　زاعتماد او دل من جرم جست

2454. *Benim özür dileyicim senin bâtınında senin hulkundur; ona i'timâddan dolayı benim gönlüm cürüm istedi.*

Benim gizli şefâatçim ve özür dileyicim senin bâtınında olan ahlâk-ı hamîdendir; ben senin o hulk-ı kerîmine dayandığım için kabâhat yapmağa cür'et ettim.

رحم کن پنهان ز خود ای خشمگین　　　　ای خلقت به ز صد من انگبین

2455. *Ey öfkeli! Zâtından bana gizli merhamet et, ey zevcim! Senin hulkun yüz batman baldan iyidir.*

Ey öfkeli olan zevcim, sûretinden değil, zâtından ve rûhundan bana gizlice merhamet et! Ey ahlâkı latîf olan zevcim, senin tatlı hulkun yüz batman baldan daha zevk-âverdir.

زین نسق میگفت با لطف و گشاد　　　　در میانه گریهء بروی فتاد

2456. *Yumuşaklık ve inşirâh ile bu üslûbdan söylüyordu; arada ona bir ağlama vâki' oldu.*

گریه چون از حد گذشت و های های   زو که بی گریه بد او خود دلربای

2457. *Vaktâki ondan ağlama ve âh, âh deme hadden geçti, zâten ağlamasız da o gönül kapıcı idi.*

Kadının ağlaması ve âh, âh demeleri haddini tecâvüz etti ve göz yaşları latîf yanaklarından aşağıya dökülmeğe başladı; esâsen kadın ağlamasa bile işve-i şûhânesiyle erkeğin gönlünü kapmaya kâfî idi. Bu beytin ikinci mısrâ'ı Hind nüshalarında از حنینش مرد را شد دل ز جای sûretindedir; bu halde ma'nâsı şöyle olur: "Vaktâki ağlama ve âh, âh deme hadden geçti, onun nâlesinden erkeğin gönlü birden gitti."

شد ازان باران یکی برقی پدید   زد شراری بر دل مرد وحید

2458. *O yağmurdan bir şimşek zâhir oldu; vahîd olan adamın gönlüne bir kıvılcım çarptı.*

Kadının göz yaşlarından bir rahm ve şefkat şimşeği çaktı; riyâzet ve tevekkül âleminde teklerden olan adamın gönlüne o şimşekten bir kıvılcım ve yıldırım isâbet etti.

آنکه بنده روی خوبش بود مرد   چون بود چون بندگی آغاز کرد

2459. *O kimse ki, erkek onun güzel yüzünün kölesi idi, bendeliğe başladığı vakit nasıl olur?*

Erkek, kadının güzel yüzünün âşığı ve kölesi olmuş iken, o kadın o erkeğin önünde tezellül eder ve ona karşı kul ve kölelik etmeğe başlarsa, o erkeğin hâli nasıl olacağını tahmîn et!

آنکه از کبرش دلت لرزان بود   چون شوی چون پیش تو گریان بود

2460. [2422] *O kimse ki, onun kibrinden senin gönlün titreyici olur, senin önünde ağladığı vakit nasıl olursun?*

Bir mansıb-ı âlî sâhibi olup kibir ve azametten titremekte ve korkmakta olduğun bir kimse, mertebesinden sukût edip senin önünde tezellül ile ağlamağa başlarsa, ne hâle gelirsin tasavvur et?

آنکه از نازش دل و جان خون بود   چونکه آید در نیاز او چون بود

2461. *O kimse ki, onun nâzından gönlü ve canı hûn ola, niyâza geldiği vakit, o nasıl olur?*

آنکه از جور و جفایش دام ماست　　　عذر ما چه بود چو او در عذر خاست

2462. *O kimse ki, onun cevr ü cefâsından bizim tuzağımız vardır; o özre kalkınca bizim özrümüz ne olur?*

O ma'şûka ki, onun cevr ü cefâsı tuzak olup bizi avlamıştır; o bize karşı özür dilemeğe kalkınca, ona karşı bizim dileyeceğimiz özrün mâhiyyeti ne olur? Derhal gevşeyiveririz.

زین للناس حق آراستست　　　زآنچه حق آراست چون دانند جست

2463. *Nâs için tezyîn olundu; Hak süslemiştir; Hakk'ın süslediği şeyden nasıl sıçramayı bilirler?*

Bu beyt-i şerîfde Âl-i İmrân sûre-i şerîfesindeki şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ (Âl-i İmrân, 3/14) Ya'nî "Kadın ve evlâd ve kantarlar ile altın ve gümüş ve hayl-i müsevveme (ya'nî hünerli ve nişanlı atlar) ve en'âm (ya'nî deve ve koyun ve keçi gibi hayvânât) ve ekin isteklerinin muhabbeti nâs için tezyîn olundu; bunlar hayât-ı dünyâ metâ'ıdır ve nihâyet karargâh Allah'ın indindedir." Hak Teâlâ hayât-ı dünyâda istifâde edilecek şeyleri sûret-i umûmiyyede bu âyet-i kerîmede hulâsa buyurmuş ve kadın isteğine âid olan muhabbeti bunların en başında zikr etmiştir. Biz görüyoruz ki, her hangi cinsten olursa olsun, efrâd-ı beşerin hulâsa-i hayâtı çalışıp az çok servet elde etmek ve ondan sonra teehhül edip âile teşkîl eylemektir. Hak Teâlâ beşerin gözüne hayât-ı dünyeviyyeyi bu sûretle süslü göstermiştir. Bu îzâhâta nazaran beyt-i şerîfin ma'nâsı şöyle olur. "Züyyine linnâs... âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere kadın isteği muhabbeti ile hayât-ı beşeri tezyîn etmiştir. Hakk'ın süslemiş olduğu şeyden herkes nasıl yakasını kurtarabilir? Ya'nî kadını sevmemek ve ona meftûn olmamak kābil olur mu?"

چون پی یسکن الیهاش آفرید　　　کی تواند آدم از حوا برید

2464. *Mâdemki ona, onu sükûn için yarattı; Âdem Havvâ'dan ne vakit munkatı' olabilir?*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i A'râf'da olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا (A'râf, 7/189) Ya'nî "O Allah Teâlâ sizi nefs-i vâhideden yarattı ve zevcini onunla sükûn bulmak için,

ondan yaptı." Ya'nî Hak Teâlâ âlemi yarattı; Âdem'in hayât-ı sûriyyesinde kendisini teskîn edecek bir ni'met-i ilâhiyyesi olmak üzere Havvâ'yı yâr edip ona onu zevce yaptı ve Hz. Âdem Havvâ ile istînâs etti ve sükûnet buldu. İmdi mâdemki Âdem Havvâ'yı kendisiyle istînâs hâsıl olan bir ni'met buldu, hiç böyle bir ni'metten yüz çevirebilir mi?

رستم زال ار بود وز حمزه بیش   هست در فرمان اسیر زال خویش

2465. *Eğer Rüstem-i Zâl olsa ve Hamza'dan ziyâde olsa, kendi Zâl'inin fermânında esîrdir.*

Birinci mısra'daki "Zâl", Rüstem'in pederinin adıdır ki, kıssası *Şehnâme*'de mezkûrdur; ve gâyet kuvvetli bir pehlivân ve kahramandır. Ve Hamza (r.a.) Resûl-i Ekrem Efendimiz'in amcaları olup, Uhud gazâsında şehîd olmuşlardır. Zât-ı şerîfleri ashâb-ı kirâmın kahramanlarından idi. İkinci mısra'daki "Zâl"dan murâd kadındır. Beyt-i şerîfin ma'nâsı şöyle olur: Bir kimse Rüstem-i Zâl gibi şecî' ve kavî olsa ve Hamza (r.a.)dan daha kahraman olsa, emre itâat husûsunda kendi zevcesinin esîridir.

آنکه عالم مست گفتش آمدی   کلمینی یا حمیرا می زدی

2466. *O kimse ki, âlem onun sözünün mesti gelirdi "kellimînî yâ Humeyrâ!" buyururdu.*

A'ref-i enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz'in kelâm-ı âlîlerinin zevkından âlem sarhoş olduğu halde, kendi zevce-i muhteremeleri bulunan Ümmü'l-mü'minîn Âişe (radıyallâhu anhâ)ya hitâben "Ey penbe beyaz, söyle!" buyurur ve onların konuşmalarından münşerih olurlar idi. Nitekim bu husustaki îzâhât 2002 numaralı beyitte geçti.

آب غالب شد بر آتش از نهیب   آتشش جوشد چو باشد در حجیب

2467. *Su, nehîb olması cihetinden ateşe gâlib geldi; hicâb içinde olduğu vakit ateş onu kaynatır.*

"Nehîb" şükûh ve azamet ma'nâsınadır. "Hicîb" hicâb kelimesinin imâle olunmuş sûretidir. Ya'nî su doğrudan doğruya ateş üzerine dökülürse, kemâl-i azametiyle ona gâlib gelir ve o ateşi söndürür; fakat su hicâb içinde ya'nî bir kab ve tencere içinde bulunduğu halde ateş üzerine konursa, ateş onu fıkır fıkır kaynatır.

چونکه دیگی حایل آمد هر دورا　　　نیست کرد آن آب را کردش هوا

2468. *Vaktâki her ikisine bir zarf hâil gele, o suyu yok eder ve onu hava yapar.*

Su ile ateş arasına bir kab hâil olduğu vakit, ateş suyu kaynatır ve tebahhur ettirip havaya inkılâb ettirir ve kab içindeki suyu yok eder.

ظاهرا بر زن چو آب ار غالبی　　　باطنا مغلوب زنرا طالبی

2469. *Vâkıâ su gibi zâhiren kadına gâlibsin, bâtınen mağlûb olup kadına tâlibsin.*

اینچنین خاصیتی در آدمیست　　　مهر حیوانرا کمست آن از کمیست

2470. [2432] *Böyle bir hâssıyet âdemîdedir; hayvanın muhabbeti nâkıstır, o noksanlıktandır.*

Kadına muhabbet etmek ve ona bâtınen mağlûb olmak insanlığın hâssasındandır; zîrâ insanlığın kadına olan muhabbeti yalnız kazâ-yı şehvet için değildir; belki onda müşâhede ettiği tecelliyât-ı cemâliyye-i ilâhiyye kendisini ona cezb etmiştir. Ve hayvanda bu nevi' muhabbet yoktur; onun dişisine meyli ancak kazâ-yı şehvet içindir. Kazâ-yı şehvetten sonra artık dişisinde görebileceği bir şey kalmaz; bu da hayvanın mertebe-i insâniyyeden noksan olarak mahlûk olmasındandır.

در بیان این خبر که انّهنّ یغلبن العاقل و یغلبهنّ الجاهل

Bu "Muhakkak onlar âkıle galebe çalar ve câhil onlara galebe çalar" hadîs-i şerîfinin beyânındadır

"Hünne" zamîrleri kadınlara râci'dir. Ya'nî âkıller mertebe-i insâniyyelerini müdrik oldukları için, onlarda tecellî-i cemâl-i ilâhîyi müşâhede ederek onlara müncezib ve mağlûb olurlar. "Âkıl"den murâd, merâtib-i vücûdu ârif olan zevâttır; fakat câhiller sıfât-ı nefsâniyyelerinin esîri olup onların kadınlara meyilleri ancak hissiyyât-ı şehevâniyyelerini teskîn için olduğundan,

müşteheyât-ı hayvâniyyeleri bertaraf olduktan sonra, nazarlarında artık onlara serfürû etmezler ve bu i'tibâr ile gâlib mevkiinde bulunurlar.

گفت پیغمبر که زن بر عاقلان　　　غالب آید سخت و بر صاحبدلان

2471. *Peygamber buyurdu ki: Kadın âkıllere ve sâhib-dillere pek gâlib gelir.*

باز بر زن جاهلان چیره شوند　　　زانکه ایشان تند و بس خیره روند

2472. *Yine kadın üzerine câhiller gâlib olurlar; zîrâ ki onlar sert ve pervâsız giderler.*

کم بود شان رقت و لطف و وداد　　　زانکه حیوانیست غالب بر نهاد

2473. *Onların rikkati ve lutfu ve muhabbeti az olur; zîrâ tab'ına hayvanlık gâlibdir.*

Zîrâ câhiller, kadınların mazharında zâhir olan tecelliyât-ı Hakk'ı idrâk edemediklerinden, onlara karşı kalblerinde rikkat ve lutuf ve muhabbet az olur; zîrâ onların tabîatlerine hayvanlık galebe etmiştir; binâenaleyh hayvanlar dişilerine karşı ne muâmelede bulunabilirse, bunlarınki de o kadar olur.

مهر و رقت وصف انسانی بود　　　خشم و شهوت وصف حیوانی بود

2474. *Muhabbet ve rikkat insanlığın vasfı olur; gazab ve şehvet hayvanlığın vasfı olur.*

پرتو حقست آن معشوق نیست　　　خالقست آن گوییا مخلوق نیست

2475. *Hakk'ın pertevidir, o ma'şûk değildir; o Hâlık'tır, gûyâ mahlûk değildir.*

Cenâb-ı Pîr efendimizin deryâ-yı irfanları burada şiddetle dalgalanmış ve bu beyt-i şerîfi müstemi'lerin önüne koymuştur. Binâenaleyh bu beyt-i şerîf dekāyık-ı *Mesnevî* dendir. Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî efendimiz *Fusûsu'l-Hikem*'lerinde Fass-ı Muhammedî'de حبب الی من دنیاکم ثلاث النساء والطیب و جعلت قرة عینی فی الصلاة ya'nî "Sizin dünyânızdan bana üç şey sevdirildi ki, kadınlar ve güzel kokular ve namaz içinde gözümün aydın olmasıdır" hadîs-i şerîfini tefsîren kadın hakkındaki tecelliyât-ı ilâhiyyeye dâir birtakım hakāyık beyân buyurmuşlardır. Hind şârihlerinden *Mükâşefât-ı Rızevî* sâhibi Şeyh Muhammed Rızâ hazretleri şöyle hulâsa buyurur: "Erkek, câmi'-i cemî'-i es-

mâ ve sıfât-ı ilâhiyye olduğu cihetle sûret-i ilâhiyye üzerine olduğu gibi, kadın dahi erkek sûreti üzerinedir. Binâenaleyh kadın Allah'ın âyînesinin âyînesi olur. İmdi sûret-i ilâhiyye erkekten münbais olup kadında zâhirdir ve bu in'ikâs dîğer şân peydâ eder; ve kadın, sûreti üzerine olduğu erkekten münfaildir; ve erkek, erkek ve kadın arasında a'zam-ı vuslat olan vakt-i cimâ'da kadında fâildir ve kadın onun münfailidir ve vakt-i cimâ'da erkek kadında fânî olur. Bu ise kadının erkeğe olan te'sîrinden ve fâiliyyetindendir. Binâenaleyh kadında müşâhede-i Hak etemm-i müşâhededir; zîrâ fâilde ve münfailde müşâhededir. Ve Server-i kâinât (s.a.v.) Efendimiz'in kadına olan muhabbetin sırrı bu idi. Ârif kâffe-i mezâhirde cemâl-i Hakk'ı müşâhede eder ve kadın âyînesinde sıfât-ı cemâliyyenin pertevini ayân görür ve cezb-i ma'şûku, ma'şûktan bilmez; belki onu cezb-i Hâlık ile cezzâb bilir; yoksa mahlûktan ibâret olan kendi cezbiyle değil. Böyle olunca hâsıl-ı ma'nâ bu olur ki: Nazar-ı ârif Hakk'ın pertevi üzerinedir, yoksa kadının güzelliği üzerine değildir; ve o pertev-i Hak gûyâ Hâlık'tır. Ya'nî kalb-i ârifde muhabbet ve rikkat îcâd eder; ve mahlûk değildir, ya'nî hâdis değildir. Zîrâ pertev-i Zât dâimâ Zât ile berâber olur ve münfek olmaz."

تسلیم کردن مرد خود را بآنچه التماس زن بود از طلب
معیشت و آن اعتراض زن را اشارت حق دانستن بیت :

بنزد عقل هر داننده هست   که با گردنده گرداننده هست

Taleb-i maîşet cihetinden kadının iltimâs ettiği şeye erkeğin kendisini teslîm etmesi ve kadının o i'tirâzını işâret-i Hak bilmesi. Beyit:
"Her bilicinin aklı indinde sâbittir ki, dönücü ile bir döndürücü vardır"

Bu beytin kāili hakkında *Mesnevî-i Şerîf* şerhlerinde îzâhât yoktur. Hind şârihleri bu beytin mâba'di olmak üzere bir beyit daha ilâve etmişlerdir ki şudur:

ازان چرخه که گرداند ورا پیر قیاس چرخ گردان زان همی گیر

"Pîrin döndürdüğü çıkrıktan, çerh-i feleğin kıyâs-ı devrini al."

Ankaravî nüshasında yalnız ilk beyit mevcûddur.

مرد زان گفته پشیمان شد چنان کز عوانی ساعت مردن عوان

2476. *Erkek o sözden öyle pişmân oldu ki, bir avân ölmek sâatinde avânlıktan, pişmân oldu.*

"Avân" bir âmir-i zâlimin muîn-i zulmü olan kimsedir. Ya'nî erkek zevcesine karşı söylemiş olduğu sert ve haşîn sözlerden, bir zâlimin zulmüne yardım eden kimsenin öleceği sâatte bu yardımdan pişmân olması gibi, pişmân oldu. Zîrâ hâl-i ihtizârda bulunan kimseye ahvâl-i berzah münkeşif olup kendi a'mâlinin sûretlerini müşâhede etmeğe başlar ve gördüğü sûretler üzerine sözler söyler; bu sözlerin ahvâl-i dünyeviyye ile aslâ münâsebet ve alâkası bulunmadığı cihetle, etrâfında olanlar sayıkladığına hükmederler. Bu ma'nâya binâen Cenâb-ı Pîr efendimiz erkeğin hâlini muhtezır olan avânın hâline teşbîh buyururlar.

گفت خصم جان جان چون آمدم بر سر جان من لگدها چون زدم

2477. *(Erkek) dedi: Niçin cânın cânının hasmı geldim? Ben cânın başı üzerine niçin tekmeler vurdum?*

"Cân" kadından kinâyedir. Ya'nî cân nasıl tenin hayâtı ise, ma'şûka olan kadın dahi âşık olan erkeğin cânının sebeb-i bakāsı ve hayâtıdır. İkinci mısra'daki "cân"dan murâd dahi yine kadındır. Ve "tekme vurmak"tan murâd dahi izlâl ve ihânettir.

چون قضا آید فرو پوشد بصر تا نداند عقل ما پارا ز سر

2478. *Kazâ geldiği vakit basarı görmekten örter; nihâyet bizim aklımız baştan ayağı bilmez.*

Ya'nî bir şey hakkında kazâ-yı mübrem-i ilâhî taalluk ederse, göz görmez olur. Aklımız ne başı, ne de ayağı fark edemiyecek bir hâle gelir. Nitekim İmâm-ı Alî (kerremallâhu vechehû) efendimiz اذا جاء القضا عمى البصر ya'nî "Kazâ geldiği vakit göz kör olur" buyurmuşlardır.

چون قضا بگذشت خود را می خورد   پرده بدریده گریبان میدرد

2479. *Kazâ geçtiği vakit kendisini yer; perde yırtılmış, yaka yırtar.*

Ya'nî bir kimsenin istemediği bir şeyin başından geçmesine kazâ-yı ilâhî taalluk ettiği vakit, o kimse o istemediği şeyin üzerine kendi irâdesiyle gider; fakat hükm-i kazâ geçip o istemediği şey vâki' olduktan sonra bakar ki, aklının ve fikrinin perdesi yırtılmış. Ben nasıl oldu da bu fenâlığı düşünemedim? diyerek kendini yer ve yakasını teessüründen yırtar.

مرد گفت ای زن پشیمان می شوم   گر بدم کافر مسلمان می شوم

2480. [2442] *Erkek dedi: Ey kadın nâdim oluyorum; eğer kâfir idiysem müslüman oluyorum.*

Ben sana karşı vâki' olan inkârımdan peşîmânım, eğer evvelce münkir oldum ise, şimri münkādım.

من گنهکار توام رحمی بکن   بر مکن یکبار گیم از بیخ و بن

2481. *Ben senin günâhkârınım, bana merhamet et; birdenbire beni kökten ve dipten koparma!*

Ben kabâhat yaptım, sen merhamet edip afv et; beni bir günâh için böyle birdenbire reddetme!

کافر پیر ار پشیمان میشود   چونکه عذر آرد مسلمان میشود

2482. *İhtiyar kâfir eğer peşîmân olursa, özür getirdiği vakit müslüman olur.*

Senelerce yanlış i'tikād içinde ihtiyarlamış olan bir kimse, hakîkatı idrâk edip bu i'tikādından vaz geçer ve anlayışı nokta-i nazarından bu i'tikādında ma'zûr bulunduğunu beyân ederse, nefsü'l-emirde onun reddi mümkin olmaz; zîrâ o, hakîkatine münkād olmuş olur ve artık onun hakîkate mukārin olan fikir ve i'tikādını kendisinden nez' etmek kābil olmaz.

حضرتت پر رحمتست و پر کرم   عاشق او هم وجود و هم عدم

2483. *Senin hazretin pür-rahmet ve pür-keremdir; hem varlık ve hem yokluk onun âşıkıdır.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz âlem-i keserâta mensûb bulunan kadın ve erkeğin mazharından zâhir olan vücûd-ı vâhid-i hakîkîye ve Zât-ı mutlaka-i Hakk'a

rücû' edip buyururlar ki: Senin hazretin ya'nî vücûd-ı hakîkîn rahmet ve kerem ile doludur. Hem vücûd-ı izâfî âlemi ve hem de adem-i izâfî âlemi, kendi asılları olan Zât-ı Hazret'ine âşıkdırlar; çünkü bu âlemlerin ikisi de ondan rahmet ve kerem görmüştür. Vücûd-ı izâfî âleminin gördüğü rahmet ve kerem budur ki, Zât-ı Hak ilm-i ilâhîsinde sâbit ve fakat vücûd-ı hâricîde faâliyetleri ma'dûm olan ve esmâ-i ilâhiyye sûretlerinden ibâret bulunan a'yân-ı sâbiteye kendi vücûd-ı latîfinden alâ-vechi't-teksîf, peyderpey vücûd-ı izâfî bahş eder. 625 numaralı beyitte bu husûsta îzâhât geçti. Ve kezâ teceddüd-i emsâl hakkında da yukarılarda 2066 numaralı beyitte îzâhât verildi. Bakābillah mertebesinde sâbit olan kümmel-i evliyânın nazarlarında âlem-i keserâtın vücûdu, Hakk'ın vücûd-ı hakîkîsine hicâb olmadığı gibi, Hakk'ın vücûd-ı hakîkîsi de vücûd-ı izâfî âlemine hicâb olmaz.

کفر و ایمان عاشق آن کبریا   مس و نقره بندهٔ آن کیمیا

2484. *Küfür ve îmân o Kibriyâ'nın âşıkıdır; bakır ve gümüş o kimyânın bendesidir.*

Küfür ve îmân vücûd-ı izâfî âlemine âid şuûnât-ı ilâhiyyeden bir şe'ndir; zîrâ îmân ism-i Hâdî'nin ve küfür ism-i Mudill'in îcâbâtıdır ve bu isimlerin ahkâm ve âsârı âlem-i keserâtda zâhir olur. Çünkü îmânı temsîl eden mü'minlerin sûreti ve küfrü temsîl eden de kâfirlerin sûretidir; ve bu isimler onların Rabb-i hâslarıdır ve Rabbü'l-erbâb Allah Zü'l-Celâl hazretleridir.

İmdi her mazhar kendi Rabb-i hâssı olan ismin ve her bir isim de kendilerinin müsemmâsı olan Hakk'ın âşıkıdır. Binâenaleyh küfür ve îmân o Kibriyâ'nın âşıkı olmuş olurlar. Ve kezâ bakır ve gümüş âlem-i kevnde, bakır ve gümüş olmak için kimyâ-yı hakîkî olan vücûd-ı Hakk'ın te'sîrâtı ve tasarrufâtı altında olup onun bendesidir; zîrâ "hamse-i muhtefiye" ta'bîr olunan ulûmdan birisi kimyâ olup, bu ilim vâsıtasıyla elde edilen iksîr sâyesinde bakır ve gümüş, altına ve dîğer mâdenler bakıra ve gümüşe tebdîl olunabilirler. Ehl-i fen yakın vakitlere kadar anâsır-ı basîtanın yekdîğerine inkılâb edemiyeceklerini ve ilm-i iksîrin mevhûm bir zehâb-ı câhilâneden ibâret bulunduğunu iddiâ ederler idi. Vaktâki son zamanlarda elektron nazariyyesi keşf olundu, ya'nî anâsır-ı basîta zerrelerinin a'dâd-ı muhtelifede müsbet ve menfî elektronlardan teşekkül ettiği ve bu elektron adedlerinin tezyîd veyâ tenkîsi hâlinde ecsâm-ı latîfenin yekdîğerine inkılâb edebileceği anlaşıldı. Binâenaleyh inkâr edilen ilm-i iksîrin tasdîki zarûrî bir hâle geldi. Bu îzâhâttan anlaşıldı ki bu vücûdât-ı izâfiyye âleminde elde edilen iksîr ve kimyâ, kimyâ-yı

izâfî ve iksîr-i mecâzîdir. Bilcümle ecsâm-ı basîta bu izâfî ve mecâzî olan kimyâ ve iksîrin bendesi değil, kimyâ-yı hakîkî olan vücûd-ı Hakk'ın tasarrufâtı altında olup, O'nun bendesidir.

در بیان آنکه موسی و فرعون هر دو مسخر مشیتند چنانکه زهر
و پاد زهر و ظلمات و نور و مناجات کردن فرعون بخلوت
تا ناموس نشکند

Onun beyânındadır ki, Mûsâ ve Fir'avn'ın her ikisi de, zehir ve panzehir ve zulumât ve nûr gibi müsahhar-ı meşiyyettirler; ve nâmûs kırılmaması için Fir'avn'ın halvette münâcât etmesi

موسی و فرعون معنی را رهی ظاهر آن ره دارد و این بی رهی

2485. *Mûsâ ve Fir'avn ma'nânın bendesidir. Zâhirde o yol tutar ve bu, yolsuzluk.*

Birinci mısra'daki "rehî" "râ"nın fethi ve kesri ile gulâm ve bende ve çâker ma'nâsına gelir. Ma'lûm olsun ki emir ikidir: Birisi "emr-i irâdî", dîğeri "emr-i teklîfî"dir. "Emr-i irâdî" abdin ilm-i ilâhîde sâbit olan hakîkatinin ve "ayn-ı sâbite"sinin lisân-ı isti'dâd ile taleb ettiği şey üzerine Hakk'ın verdiği hükümdür. Ve "a'yân-ı sâbite" suver-i esmâ-i ilâhiyyedir. Meselâ ism-i Hâdî'nin sûret-i ilmiyyesi Hak'dan kendi üzerine hidâyetle hükmolunmasını taleb eder; ve Hak da öyle hükmeder. Ve kezâ ism-i Mudill'in sûret-i ilmiyyesi de Hak'dan kendi üzerine dalâletle hükmolunmasını ister; Hak dahi öyle hükmeder. Bu hükümler kazâ-yı ilâhî olup aslâ tebeddül etmezler. Şu halde abd, kendi üzerine olan hükmü kendi istemiştir; binâenaleyh Hak Teâlâ hazretleri لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ (Enbiyâ, 21/23) [Allah yaptığından sorumlu tutulmaz] olur. Ya'nî, işlediği şeyden Hakk'a suâl teveccüh etmez; zîrâ Hak, kulun istediğini vermiştir. Şu halde وَ هُمْ يُسْئَلُونَ (Enbiyâ, 21/23) [Onlar ise sorguya çekileceklerdir] mûcibince, suâl onlara teveccüh eder; ve abdin mazharı olan o isim onun "Rabb-i hâssı" olup bilcümle mevâtında onun nâsiyesinden tutup, kendi sırât-ı müstakîmi üzerinde yürütür.

Vaktâki mevtın-i ef'âl olan vücûdât-ı izâfiyye âleminde bu hakāyıkın taalluk edeceği matâyâ-yı unsuriyye ve merâkib-i cismâniyye zâhir olur, her ferdin kuvvede olan isti'dâdı âlem-i fiilde zâhir olmak için, enbiyâ (aleyhimü's-selâm) vâsıtasıyla "emr-i teklîfî" teblîğ olunur ve tebliğ netîcesinde ism-i Hâdî ile, ism-i Mudill'in bendeleri birbirinden temeyyüz eder. Mûsâ Fir'avn'dan ve Sıddîk Ebû Cehil'den ayrılır. Binâenaleyh "emr-i teklîfî"yi kabûl edenlerin fiili, hem "emr-i irâdî"ye ve hem de "emr-i teklîfî"ye muvâfık olur. Ve "emr-i teklîfî"ye muhâlefet edenler, yalnız "emr-i irâdî"ye muvâfakat etmiş olurlar. Şu halde her iki tâife hakîkatte "emr-i irâdî"ye mutî' olmuş olurlar.

Bu mukaddime anlaşıldıktan sonra beyt-i şerîfin ma'nâsı tavazzuh eder. Ya'nî Mûsâ ve Fir'avn'ın her ikisi de, ma'nâları olan kendi "ayn-ı sâbite"lerinin bendesidirler. Gerçi o Hz. Mûsâ zâhirde "emr-i teklîfî"ye hâdim olup râh-ı hidâyete sâliktir; Fir'avn ise "emr-i teklîfî"ye nazaran zâhirde yolsuzluk ve muhâlefet eder; fakat "emr-i irâdî"ye nazaran mutî'dir. Şu halde her ikisi de kendi sırât-ı müstakîmleri üzere yürürler.

روز موسی پیش حق نالان شده   نیم شب فرعون هم گریان شده

2486. *Mûsâ gündüz huzûr-ı Hak'da nâlân olmuştur; Fir'avn dahi gece yarısı giryân olmuştur.*

کین چه غلست ای خدا بر گردنم   ور نه غل باشد که گوید من منم

2487. *Söyleki: Ey Hudâ, boynumda bu ne zincirdir ve eğer zincir olmasa, kim "Ben benim" der idi?"*

Ya'nî Fir'avn gece yarısı ağlıyarak böyle derdi ki: Yâ Rab benim bu boynumdaki enâniyyet zinciri nedir? Bir türlü bu enâniyyet ve gurûr zincirini koparıp kendimi Mûsâ'nın önünde küçültemiyorum. Mûsâ'yı gördüğüm vakit bu enâniyyet ve gurûr duygusu şiddetleniyor. Ve eğer boynumdaki bu zincir olmasa idi, ben, benim der mi idim?

زانکه موسی را منور کردهٔ   مر مرا زان هم مکدر کردهٔ

2488. *Ondan ki Mûsâ'yı münevver etmişsin, muhakkak beni de ondan mükedder etmişsin.*

"Ondan ki" ism-i işâreti sürh-i şerîfdeki "meşiyyet-i ilâhî"ye râci'dir. "Meşiyyet"ten murâd, yukarıda îzâh olunan "emr-i irâdî"dir. Ya'nî Mûsâ'yı

"emr-i irâdî-i ilâhiyye"nden münevver ettin ve beni de o "emr-i irâdî"den muzlim ve mükedder ettin. İkimizin hâli de bir menba'dan sudûr ediyor; zîrâ îmân ve küfür ve kabûl ve red ve kurb ve bu'd "emr-i irâdî"nin netîcesidir. Mûsâ bu "emr-i irâdî" hükmüne tevfîkan "emr-i teklîfî"ye hâdim olup îmân ve kabûl ve kurb içindedir; ve ben yine bu "emr-i irâdî" hükmüne tebean "emr-i teklîfî"ye muhâlefetimden dolayı küfür ve red ve bu'd içindeyim.

زانکه موسی را تو مهرو کرده‌ء   ماه جانم را سیهرو کرده‌ء

2489. *Ondan ki, sen Mûsâ'yı ay yüzlü etmişsin; benim cânımın ayını, kara yüzlü etmişsin.*

O meşiyyetten sen Mûsâ'nın yüzünü âlem-i ma'nâda ve âlem-i sûrette ay gibi parlak etmişsin; benim cânımın yüzünü, âlem-i ma'nâda "emr-i irâdî"n ile ve âlem-i sûrette de "emr-i teklîfî"n ile kara yaptın.

بهتر از ماهی نبود استاره ام   چون خسوف آمد چه باشد چاره ام

2490. [2452] *Benim yıldızım bir aydan daha iyi olmadı; vaktâki husûf geldi, çârem ne olur?*

Benim tâli'imin yıldızının parlaklığı ay kadardır ve ondan fazla değildir; fakat böyle iken, benim o yıldızıma husûf-ı ma'nevî vâki' oldu ve tutuldu. Bu ma'nevî husûfun def'ine aslâ çârem yoktur. "Yıldız"dan murâd Fir'avn'ın saltanat ve kuvvet-i zâhiresini iktizâ eden "ayn-ı sâbite"sidir; ve "husûf"tan murâd, kendisine Hz. Mûsâ tarafından vâki' olan "emr-i teklîfî"dir.

نوبتم گر رب و سلطان میزنند   مه گرفت و خلق پنگان میزنند

2491. *Gerçi nevbetimi Rab ve sultân vurdular; ay tutuldu ve halk tas çalarlar.*

Ya'nî halk benim saltanat ve kuvvet-i zâhirem sebebiyle etrâfımda toplanıp nevbet mızıkasını çalarlar. Nitekim pâdişâhların sarayları etrâfında muayyen zamanlarda nevbet mızıkasını çalarlar idi; elyevm onları tasvîr ve temsîl eden mehterler teşkîl olunup mızıka çaldırılmaktadır. Halkın benim etrâfımda nevbet mızıkası çalmaları, ay tutulduğu vakit, husûfu i'lân için halkın tepsi ve tas çalmalarına ve tüfek ve tabanca atmalarına benzer; zîrâ benim de ma'nevî ayım tutulmuştur. Evvelce ay tutulduğu vakit, halk i'lân için tepsi ve tas gibi şeyler çalıp gürültü ederler idi. Bunun sebebi "Ay tutuldu haberiniz olsun, husûf namazı kılınız" demek için idi. Zîrâ husûf, ahvâl-i felekiyyede müstesnâ bir hâl vukū'undan ibâret olup, bu gibi zamanlarda halkın

Hakk'a teveccühü maksadıyla salât-ı husûf edâsı sünnet-i seniyyedir. Sonraları câhiller bu i'lânı hurâfâta kalb edip, gûyâ ayın bir ejderhâ tarafından tutulduğu ve bu ejderhâyı ürkütmek için bu gibi gürültüler yapıldığı fikrine zâhib olmuşlar ve bu sûretle ehl-i fen ve hey'eti kendilerine güldürmüşlerdir.

میزنند آن طاس و غوغا میکنند ماهرا زان زخمه رسوا میکنند

2492. *O tası çalarlar ve gürültü ederler; o darbeden ayı rüsvâ ederler.*

Halk benim o tutulmuş olan ayıma karşı tas çalarlar ve gürültü ederler; halbuki o tasa vurdukları darbelerden benim tutulan ayımı rüsvây ederler. Çünkü ayın tutulup kara yüzlü olduğunu halka i'lân ederler.

من که فرعونم ز خلق ای وای من زخم طاس آن ربی الاعلای من

2493. *Ben ki Fir'avn'ım, benim eyvâyım halktandır; o benim Rabbiye'l-a'lâm, tas darbesidir.*

Ben ki Mısır sultânı olan Fir'avn'ım, benim eyvâyım ve benim helâkim beni halkın alkışlamasındandır. Zîrâ halkın alkışlamasından bende azamet ve gurûr duyguları kabarır. O halkın "Rabbiye'l-a'lâ" ya'nî "Benim Rabb-i a'lâm" demeleri, benim tutulmuş olan ayıma tas çalmalarıdır ve tasa vurdukları darbelerdir.

خواجه تاشانیم اما تیشه ات می شگافد شاخ را در بیشه ات

2494. *Biz hâce-taşız; ammâ senin baltan, senin meşeliğinde dalı yarar.*

"Hâce-taş" bir efendiye hizmet eden kimseye derler, Türkçesi "kapı yoldaşı"dır. "Balta"dan murâd, "emr-i irâdî"dir. Ve "meşelik"ten murâd vücûdât-ı izâfiyye âlemindeki suver-i müteayyene ve kesîredir. Ya'nî "Yâ Rab, Mûsâ ile ben bir kapı yoldaşıyız ve vahdeti sâbit olan senin gibi bir seyyidin kapısında hizmetkârız; ammâ senin "emr-i irâdî"nin baltası, bu âlem-i dünyâda ve bu keserât meşeliğinde benim gibilerin vücûdât-ı izâfiyyeleri dallarını "emr-i teklîfî"n vâsıtasıyla yarar ve kat' eder, yine dalâlete düşürür.

باز شاخی را موصل میکند شاخ دیگر را معطل میکند

2495. *Kezâ bir dalı bitiştirir, dîğer dalı muattal eder.*

Yine o "emr-i irâdî"n bir dalı semerât-ı nâfia vermek için bitiştirir ve tesbît eder ve hidâyete îsâl eder; dîğer bir dalı da muattal ve hâib ü hâsir bırakır.

شاخ را بر تیشه دستی هست نی   هیچ شاخ از دست تیشه جست نی

2496. *Dal için balta üzerine bir el var mıdır? Hayır, hiç dal balta elinden sıçradı mı? Hayır!*

Bir ferd için "emr-i irâdî" üzerinde kimsenin dest-i tasarrufu var mıdır? Hiç bu âlem-i izâfîde bir ferd "emr-i irâdî"nin hükmünden kendisini kurtarabilir mi? Hayır. Bu beyt-i şerîfin zevkine varmak için 623, 624, 625 numaralı beyitler ile, onları ta'kîb eden ebyâtı ve îzâhâtını mütâlaa etmek lâzımdır; zîrâ bu bahislerde cebir mes'elesi îzâh edilmiştir; burada tekrârı mûcib-i tatvîl olur.

حق آن قدرت که آن تیشه تراست   از کرم کن این کژیهارا تو راست

2497. *O kudret hakkı için ki, o balta sana mahsustur, sen kereminden bu eğrilikleri doğru et!*

Yâ Rab, o kudret-i mutlakan hakkı için ki, o meşiyyet baltası senindir ve sana mahsûstur. Sen rahmet-i rahîmiyyen ile bu âlem-i sûrîdeki eğrilikleri doğru et! Bu taleb, sırr-ı kaderin mechûliyyetine binâen vâki' olmuştur. Zîrâ hiçbir kimse ayn-ı sâbitesinin hangi bir ismin mazharı olarak ilm-i ilâhîde sâbit olduğunu bilemez. Binâenaleyh âlem-i sûretde dalâlet üzere gidenlerden ba'zıları, bilâhire hidâyet bulur; ve hidâyet üzere gidenlerden ba'zıları da dalâlete düşer. Nitekim Fir'avn'ın garkı hengâmında îmân ettiği ve bu îmân üzere âlemden gittiği *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Mûsevî'de cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî efendimiz tarafından delâil-i kur'âniyye ile isbât buyrulmuştur.

باز با خود گفته فرعون ای عجب   من نه دریا ربنا ام جمله شب

2498. *Tekrâr Fir'avn kendi kendine dedi ki: Acîb şey; bütün geceler ben yâ Rabbenâ'da değil miyim?*

Fir'avn, Hakk'a karşı vâki' olan münâcâtını müteâkıb kendi nefsine rücû'an hitâb edip taaccüb olunacak şeydir, ben bütün geceler, "Ey bizim Rabbimiz!" diyerek tazarru' ve niyâz etmekte değil miyim? dedi.

در نهان خاکی و موزون میشوم   چون بموسی میرسم چون میشوم

2499. *Gizlide hâkî ve mevzûn olurum; Mûsâ'ya eriştiğim vakit, nasıl olurum?*

Kendi kendime kaldığım vakit Mûsâ'nın azamet-i ma'neviyyesini tefekkür edip hâkî ve mütevâzi' ve akıl ve mantık dâiresinde mevzûn olurum; Mû-

sâ'ya mülâkî olduğum vakit, o muhâkeme ve tevâzu' derhal zâil olur; bende kibir ve enâniyyet ve gurûr duyguları kabarır.

رنگ زر قلب ده تو میشود   پیش آتش چون سیهرو میشود

2500. *Kalp altının rengi on kat olur; ateşin önünde nasıl kara yüzlü olur?*
[2462]

Fir'avn, kalp altını kendi nefsine ve Hz. Mûsâ'yı da ateşe teşbîh ediyor.

نی که قلب و قالبم در حکم اوست   لحظهء مغزم کند یك لحظه پوست

2501. *Benim kalbim ve kalıbım O'nun hükmünde değil midir; beni bir lahza iç ve bir lahza kabuk eder.*

Benim ma'nâm ve sûretim o fâil-i mutlak olan Hakk'ın hükmü tahtında değil midir? İşte O'nun kazâ-yı ilâhîsi beni gâh ma'nâ ve gâh sûret tarafına çeker; binâenaleyh ba'zan iç ve ba'zan kabuk olurum.

سبز گردم چونکه گوید کشت باش   زرد گردم چونکه گوید زشت باش

2502. *Ekin ol, dediği vakit yeşil olurum; çirkin ol dediği vakit de sarı olurum.*

Ya'nî ben, hâkim-i mutlak olan Hakk'ın emrine münkādım; ekin ol derse, zümrüt gibi yemyeşil bir ekin olurum; o latâfeti terk et, kuru ve çirkinleş derse, kuruyup sapsarı saman olurum.

لحظهء ماهم کند یکدم سیاه   خود چه باشد غیر این کار اله

2503. *Beni bir lahza ay, bir dem kara eder; muhakkak Allah'ın işi bunun gayri ne olur?*

Ya'nî benim ay gibi olan canımı bir lahza îmân tarafına götürüp parlatır; ve bir dem de küfür tarafına sevk edip zulmânî kılar. Muhakkak Allah Teâlâ'nın işi böyle mütekābil tecelliyâtın gayri ne olur? Ya'nî Hakk'ın tecelliyâtı ale'd-devâm böyle cemâlî ve celâlîdir. Eğer bu hâl cebir değil midir ve bu tecelliyâta nazaran herkes mecbûr değil midir? diye suâl olunursa; Hakk'ın fiili kudretine ve kudreti irâdesine ve irâdesi ilmine ve ilmi ma'lûma tâbi'dir. Ve ma'lûm ise abdin hakîkati ve "ayn-ı sâbite"sidir; ve "a'yân-ı sâbite" ise, zılâl-i esmâdır ve esmâ, müsemmânın gayri değildir deriz. Nitekim bu babdaki îzâhât-ı mufassala 625 numaralı beytin şerhinde geçti. Burada cebri îcâd eden vücûd-ı vehmî ve vehm-i vücûdîdir.

پيش چوگانهاى حكم كن فكان   ميدويم اندر مكان و لا مكان

2504. *"Kün fekân!" hükmünün çevgânları önünde, mekânda ve lâ-mekânda koşmaktayız.*

"Kün fekân"dan murâd انّما قولنا لشيء اذا اردناه ان نقول له كن فيكون (Nahl, 16/40) ya'nî "Bizim irâde ettiğimiz şeye ancak kavlimiz, ol dememizdir; imdi o şey olur" âyet-i kerîmesine işârettir.

"Çevgân" cirit oyununda top çeldikleri ucu eğri sopadır. Vücûd-ı beşer, çevgân önündeki topa teşbîh buyrulmuştur. "Mekân"dan murâd, âlem-i sûrettir; zîrâ sûret mekânı iktizâ eder. "Lâ-mekân"dan murâd, âlem-i ma'nâdır; zîrâ ma'nâ, mekân-ı mahsûs ile muttasıf değildir. Hulâsa-i ma'nâ böyle olur: "Bizim top gibi olan vücûdlarımız, senin çevgân gibi olan "Kün!" emirlerinin hükmü önünde çelindikçe, gâh âlem-i sûret içinde ve gâh âlem-i ma'nâ içinde, oraya buraya yuvarlanıp koşmaktadır."

چونكه بى رنگى اسير رنگ شد   موسئ با موسئ در جنگ شد

2505. *Vaktâki renksizlik rengin esîri oldu; bir Mûsâ, bir Mûsâ ile cenkte oldu.*

"Renk"ten murâd, suver-i kevniyye ve vücûdât-ı mukayyededir. "Renksizlik"den murâd vücûd-ı hakîkînin mertebe-i ıtlâkıdır ki, bilcümle sıfât ve nuût ve esmâ o mertebede mahv ve müstehlektir. "Esîr olmak"tan murâd, vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın sûret-i kevniyye ile, bi-hasebi'l-esmâ takayyüd ve taayyünüdür. İkinci mısra'daki birinci "Mûsâ"dan murâd, ma'nâ-yı umûmîsi i'tibâriyle mutlakan ism-i Hâdî'nin mazharı olan bir sûrettir; ve ma'nâ-yı husûsîsi i'tibâriyle, nebiyy-i mürsel olan Hz. Mûsâ (a.s.)dır. İkinci "Mûsâ"dan murâd, kezâ ma'nâ-yı umûmîsi i'tibâriyle mutlakan, ism-i Mudill'in mazharı olan bir sûrettir; ve ma'nâ-yı husûsîsi i'tibâriyle, bir adı Mûsâ olan Sâmirî'dir. Zîrâ Sâmirî, Kur'ân-ı Azîmü'ş-şanda kıssası beyân buyrulduğu üzere, Hz. Cibrîl'in atının bastığı mahalden bir avuç toprak alıp Benî İsrâîl'in huliyyâtını ve müzeyyenâtını toplayarak eritti ve içine toprağı da karıştırdı, buzağı heykeli döktü ; heykel sadâ vermeğe başladı. Bunun üzerine Sâmirî Benî İsrâîl'e هذا الهكم واله موسى فنسى (Tâhâ, 20/88) ya'nî "İşte bu sizin ve Mûsâ'nın ilâhıdır ki, Mûsâ onu unuttu" dedi. Bu vak'a Hz. Mûsâ Tûr'da iken vâki' olmuş idi. Bu ma'nâya işâreten ârifin biri, bu beyti söylemiştir:

فموسی الذی رباه جبریل کافر   و موسی الذی رباه فرعون مرسل

"O Mûsâ'yı ki Cibrîl terbiye etti, kâfirdir; ve o Mûsâ'yı ki Fir'avn terbiye etti, mürseldir."

Bu îzâhât anlaşıldıktan sonra beyt-i şerîfin ma'nâsı böyle olur: "Vaktâki sûretten münezzeh olan vücûd-ı mutlak, esmâsı hasebiyle, sûret-i kevniyye ile takayyüd ve taayyün etti, bu esmânın iktizâsı olmak üzere bir Mûsâ, bir Mûsâ ile cenk ve muhâlefet içinde bulundu."

چون به بی رنگی رسی کان داشتی   موسی و فرعون دارند آشتی

2506. *Vaktâki bî-renkliğe erişesin ki, onu tuttun idi, Mûsâ ve Fir'avn sulh tutarlar.*

Ey sâlik, bir vakit senin bu vücûd-ı mukayyedin yok idi; sen Hakk'ın ilminde sâbit olmuş bir ismin sûret-i zıllîsi idin; ve ondan mukaddem dahi vücûd-ı mutlak-ı Hak'da mahv ve müstehlek idin. Ba'dehû o ilm-i ilâhîde sâbit olan hakîkatinin zılli, vücûd-ı latîf-i Hakk'ın mertebe mertebe kesâfeti tarîkıyla, sana verdiği bir vücûd-ı izâfîde mün'akis oldu. Şimdi ya teemmül ve tefekkür ile veyâhut sülûk tarîkıyle keşf-i sahîh ve şühûd ile o âlem-i ıtlâkı ve o renksiz ve sûretsiz âlemi idrâk edesin ve ona vâsıl olasın o vakit görürsün ki, o mertebede Hz. Mûsâ ile Fir'avn, hakîkat-i vâhideden ibâret olup, sulh ve ittihâd içindedir ve aralarındaki nizâ' ve muhâlefet-i sûrî mürtefi'dir.

گر ترا آید بدین نکته سؤال   رنگ کی خالی بود از قیل و قال

2507. *Eğer sana bu nüktede suâl gelirse, renk ne vakit kıyl u kālden hâlî olur?*

Ey sâlik, sana bu bizim söylediğimiz tevhîd nüktesinde bir suâl gelip der isen ki: "Hz. Mûsâ (a.s.) bir nebiyy-i zîşân idi ve Fir'avn ise bir muannid ve zâlim ve münkir bir hükümdâr idi. الضدان لا يجتمعان "İki zıd müctemi' olmazlar" kāidesince bu iki zıddın sulhü ve ittihâdı nasıl mümkin olur?" Biz de cevâben deriz ki: "Evet renk âleminde ezdâd müctemi' olmaz; zîrâ renk ve sûret âlemi hiçbir vakit kıyl u kālden hâlî değildir. Bu bizim söylediğimiz sulh ve ittihad, asl-ı hakîkî mertebesine göredir."

این عجب کین رنگ از بی رنگ خاست   رنگ با بی رنگ چون در جنگ خاست

2508. *Bu acîbdir ki, bu renk, renksizden kalktı; renk, renksiz ile niçin cenge kalktı?*

Ya'nî sen dikkat etmez misin ki, bu renk renksizden ve sûret sûretsizden peydâ ve zâhir oldu. Ba'dehû bu renk ve sûret kendi aslı olan renksizlik ve sûretsizlik ile niçin muhâlefete ve zıddiyyete kıyâm etti; bu acîb bir şey değil midir? Eğer bunun ne demek olduğunu anlamak ister isen, âtîdeki misallere dikkat et!

اصل روغن زاب افزون میشود　　　عاقبت با آب چون ضد میشود

2509. *Yağın aslı sudan ziyâde olur; sonunda su ile nasıl zıd olur?*

Ya'nî zeytin yağının aslı zeytin ağacıdır, bu ağaç وجعلنا من الماء كل شيء حي (Enbiyâ, 21/30) ya'nî "Herşeyin hayâtı sudandır" âyet-i kerîmesi mûcibince sudan neşv ü nemâ ve hayât bulur; ve onun semeresi olan zeytin yetişir, ondan yağ çıkarırlar. Sudan hayât bulmuş, lâkin nihâyet ona zıd olur ve bir türlü su ile imtizâc edemez.

چونکه روغن را ز آب اسرشته اند　　　آب با روغن چرا ضد گشته اند

2510. *Mâdemki yağı su ile yoğurmuşlardır, su ile yağ niçin zıd olmuşlardır?*
[2471]

چون گل از خارست و خار از گل چرا　　　هر دو در جنگند و اندر ما جرا

2511. *Mâdemki gül dikenden ve diken de güldendir; niçin her ikisi cenkde ve mâcerâ içindedir?*

Bu beyt-i şerîf dahi dîğer bir misâl-i kevnîdir. Ya'nî gül ve diken asılda müttehid ve zuhûrda ve sûrette birbirine mugâyir ve muhâliftir. Âlem-i sûrette gül makbûl ve diken mezmûmdur; gül güzel kokusuyla meşâmmı ta'tîr eder ve diken herkesin ellerini yırtar; vazîfeleri başka başkadır. Bunun gibi mü'minler ile kâfirler asılda müttehid oldukları halde, zuhûrda ve sûrette yekdîğerinin zıddıdır; bu tehâlüf ve tezâd, vücûd-ı vâhid-i hakîkînin esmâ ve sıfâtının âsâr ve ahkâmıdır.

یا نه جنگست این برای حکمتست　　　همچو جنگ خر فروشان صنعتست

2512. *Yâhut bu cenk değildir; hikmet içindir, eşek satanların nizâ'ı gibi san'attır.*

Ya'nî bir asıldan neş'et eden bu mezâhir-i kevniyye arasında görünen ihtilâf ve nizâ' hakîkaten ihtilâf ve nizâ' değildir; belki bunun vücûd-ı izâfî âleminde böyle görünüşü bir hikmete müsteniddir ve o hikmet dahi suver-i kev-

niyye âyînesinde vücûd-i vâhid-i hakîkînin kendi şuûnâtının ahkâm ve âsârını müşâhededir. Zîrâ bilmek, görmek gibi değildir. Meselâ doğduğu günden beri hiçbir aynaya bakmamış olan kimse, kendisini bilir ve fakat görmez. Vaktâki aynaya bakar, bu müşâhededen evvelki ilmi üzerine zâid olarak, kendi zâtına dîğer bir ilim hâsıl olur. Ve o kimse bu ilm-i zâidi yine kendisinden almış bulunur. Böyle olunca, bu âlem-i sûret ve taayyünâtta görülen ihtilâf ve nizâ', at pazarında eşek satan dellâlların, müşterinin nazar-ı tama'ını celb için birbirleriyle pazarlıkta mücâdele ve nizâ'a girişmelerine benzer. Zâhirde iki kişi pazarlık husûsunda birbirleriyle kavgaya tutuşmuş görünür; fakat hakîkatte nizâ' ve muhâlefet yoktur; belki bir san'at vardır ki, zamânımızda bunlara "tavcı" derler.

یا نه اینست و نه آن حیرانیست   گنج را جو گنج در ویرانیست

2513. *Yâhut ne budur ne odur; hayranlıktır. Hazîneyi iste; hazîne vîranlıktadır.*

Yâhut bir asıldan neş'et ettikleri halde bu keserât arasında vâki' olan ahvâl ne nizâ' ve ihtilâf-ı hakîkîdir ve ne de dellâlların münâzaât-ı ca'liyyesi gibi san'attır; belki vücûd-ı hakîkî-i Hakk'ın, vücûd-ı izâfî âleminde kendi şuûnât-ı ilâhiyyesini müşâhedesinden ibârettir ki, bu illet-i gâiyyeye vukûf ve bu tecelliyâtın seyri, ârifleri hayrette bırakır; ve ârif, bu nazar içinde "seyr-fillâh"dadır; ve "seyr-fillâh"ın ise nihâyeti yoktur. Binâenaleyh ey sâlik, sen nazarından mevhûm olan bu sûret perdelerini yırt ve kaldır! Bu tecelliyâtın hazînesi olan vücûd-ı hakîkîyi iste; zîrâ bu mevhûm olan sûret hicâbları kalkmadıkça ve taayyünât âlemi vîrân ve harâb olmadıkça, o hakîkat sana inkişâf etmez. Binâenaleyh o hazîne vîranlıktadır. Bu beyt-i şerîf, Sûre-i Enbiyâ'da vâki' olan şu âyet-i kerîmenin tefsîridir: وَ مَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَ مَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ لَوْ اَرَدْنَا اَنْ نَتَّخِذَ لَهْواً لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا اِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَ لَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ (Enbiyâ, 21/16-18) Ya'nî "Biz semâvâtı ve arzı ve aralarında olanları oyun ve abes halk etmedik. Eğer biz lehv ittihâz etmeyi istese idik, kendi indimizden ittihâz ederdik; bunu yapmayız, belki Hakk'ı bâtıl üzerine taslît ederiz Hak onu mahv ve helâk eder; zîrâ zuhûr-ı Hak ile bâtıl zâildir. Vasf ettiğiniz şeyden dolayı vay size!"

Bu âyet-i kerîmede semâ ve arz ve aralarındaki şey ile, vücûdât-ı izâfiyye âlemine ve keserâta işâret buyrulur ki, bunların ızhârı oyun ve abes tarîkıyla değildir; belki Hakk'ın bâtıl-ı izâfî olan keserât-ı mevhûme âleminde kendi esmâ ve sıfâtı ahkâm ve âsârını müşâhededir. İmdi Hak, tecelliyât-ı zâ-

tiyyesiyle bâtıl-ı izâfî olan vücûdât-ı mevhûmeyi izâle eder; binâenaleyh Hakk'ı, bu mevhûm olan vücûdât-ı izâfiyyeye âid elfâz ile vasf edenlerin vay hâline!

آنچه تو گنجش توهم میکنی زان توهم گنج را گم میکنی

2514. *O şey ki, sen onu hazîne tevehhüm ediyorsun, o tevehhümden hazîneyi zâyi' ediyorsun.*

Eğer sen akıl ve fikir ile idrâk ettiğin şeyi vücûd-ı hakîkî hazînesi zan ve tevehhüm ediyor isen, bu tevehhümden dolayı o hazîneyi gâib ediyorsun; çünkü akıl ve fikir perdesi ile o hazîneyi örtmüş oluyorsun.

Ma'lûm olsun ki efrâd-i insânî dört kısımdır: Birincisi, bunlardır ki, mevcûdâtı halk görürler; işte bu kadar. Ve bunlar cemî'-i vücûh ile mevcûdâtı Hakk'ın gayri bilirler. Bunlar mahcûblardır ki, âlem-i sûrette bir Mûsâ'yı bir Mûsâ ile cenk ve nizâ' içinde görürler.

İkincisi, onlardır ki, mevcûdâtı Hakk'ın gayri görmezler ve cemî'-i vücûh ile Hakk'ın aynı bilirler; ve bunlara "muvahhidîn" derler. Bu tâife nizâ'-ı sûrîyi, eşek satan dellâlların san'atı gibi görürler.

Üçüncüsü, onlardır ki, nazarlarında hem Hak ve hem halk sâbit olur; fakat ahkâm-ı Hak ile ahkâm-ı halk arasını tefrîk edemezler; onlar hayret içindedirler. Mevcûdâta Hak mı, yoksa halk mı desinler bir hükm-i kat'î veremezler. Bunlar ehl-i hayrettir. Yukarıki beyt-i şerîfde bu tâifeye işâret buyrulur. Bunların mertebesi, evvelki iki fırkadan yüksektir.

Dördüncüsü, onlardır ki, mevcûdâtı bir vecihten Hak ve bir vecihten halk görürler ve ayniyyetin vücûduyla berâber Hak ve halk arasındaki tegâyür ve imtiyâz-ı i'tibârî-i nefsü'l- emrîyi ve her ikisinin ahkâmını mülâhaza ederler ve abd, abd ve Rab de Rab derler ve bunlar "muhakkıkîn" tâifesidir ve bu mertebe ma'rifetin nihâyetidir.

چون عمارت دان تو وهم و رأیها گنج نبود در عمارت جایها

2515. *Sen vehmi ve re'yleri ma'mûre gibi bil; ma'mûre içinde hazîne yerleri olmaz.*

Ya'nî defîne ve hazîne harâbelerde olur, ma'mûrelerde olmaz. Sen vehmi ve fehmi ve re'yi vücûdunda ma'mûre mesâbesinde bil! Sen kendindeki varlık tevehhümü ile vücûd-ı Hak hazînesini bulamazsın.

در عمارت هستی و جنگی بود   نیست را از هستها ننگی بود

2516. *Ma'mûre içinde varlık ve nizâ' olur; yoka varlıklardan âr-ı azîm olur.*

Ma'mûre kalabalık bir mahal olduğu için, onda varlık yekdîğerine tekābül edip muhâlefet ve nizâ' vâki' olur. Senin vücûdunda vehim ve re'yler kalabalığı vardır. Bu keserât içinde vahdet nasıl olur? Halbuki yok olan ehl-i fenâ için bu varlıklardan ve keserâttan azîm âr ve hicâb vardır.

نی که هست از نیستی فریاد کرد   بلکه نیست آن هست را وا داد کرد

2517. *Öyle değildir ki var, bir yoktan feryâd ede; belki yok, o vara adl etti.*

Ya'nî ke..di varlığına giriftâr olan kimse, bir fenâ ehli olan velîden feryâd edip firâr etmedi; belki yok ve fânî-fillâh olan zât, o kendi varlığına mübtelâ olan kimseye isti'dâdına göre adl etti. Ya'nî kendinden teb'îd etti. Nitekim bu ma'nâyı Şeyh Gâlib hazretleri âtîdeki beyitlerde şöyle beyân eder:

Gelenler âsitân-ı evliyâya
Bütün da'vetlidir Gâlib safâya
Sakın sûrette kalma aldanırsın
Komazlar, yoksa sen gelmem sanırsın.

تو مگو که من گریزانم ز نیست   بلکه او از تو گریزانست بیست

2518. *Sen deme ki, ben yoktan kaçıcıyım; belki o senden yirmi kaçıcıdır.*

Ya'nî, ey kendi enâniyyetine ve varlığına giriftâr olan ehl-i sûret, sen deme ki, ben yok ve fânî-fillâh olan bir velîden kaçıyorum; hayır öyle değil, belki o senden yirmi derece daha müteneffirdir ve kaçıcıdır; ve senin ondan kaçman, onun seni reddetmesinden ve senden kaçmasındandır.

ظاهرا میخواندت او سوی خود   وز درون میراندت با چوب رد

2519. *O zâhiren seni kendi tarafına da'vet eder ve içinden seni red sopası ile kovar.*

Ya'nî kendi nefsinin sıfâtından yok olan veliyy-i kâmil bilâ-tefrîk-i cins ve mezheb insanlara ve bilcümle mahlûkāt-ı ilâhiyyeye karşı zâhiren beşûş ve mülâyim olur; ve bu beşâşet ve mülâyemeti sebebiyle zâhirde seni kendi nezdine da'vet eder ve senin ziyâretine gelir; fakat sende gurûr ve enâniyet gördüğü için bâtını senden nefret eder ve senin bâtınını, kendi bâtınından ma'nevî red sopasıyla kovar. Sen zâhirde bu enâniyyet ve gurûrunla berâber bu zâtın mazhar-ı

iltifâtı olduğunu zannedersin; fakat onun bâtınının nefreti, senin bâtınında ondan firâr duygusunu peydâ eder ve sen bu firârı kendinden zannedersin.

نعلهای باز گونست ای سلیم　　　نفرت فوعون میدان از کلیم

2520. *Ey sâf kimse, ters nallardır; Fir'avn'ın nefretini Kelîm'den bil!*
[2481]

Ey hakîkat-i hâle vâkıf olamayan sâde-dil kimse, ehl-i fenânın, ehl-i dünyâyı çağırdığı halde, onların bu zevâttan nefret ve firâr etmeleri, ters nallara benzer. Nitekim atların izlerini gâib edip düşmanları ta'kîb husûsunda şaşırtmak için atlara ters nal mıhlarlar. Bu zevât da, bu âlem-i sûrette şakî ve saîd birbirinden temeyyüz edememek için böyle yaparlar. Zîrâ şakî ile saîdin sûret-i kat'iyyede tefrîk ve imtiyazları ancak âhirette vâki' olacaktır; nitekim âyet-i kerîmede وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ (Yâsîn, 36/59) ya'nî "Ey mücrimler, bu günde ayrılın" buyrulur. Bu âlemde eşkıyâ, veliyy-i kâmilden firâr ve nefretleriyle sezilebilir, o da kat'î değildir. İşte Fir'avn'ın Mûsâ Kelîmullah (a.s.)dan nefret ve firârını da bu kāideden bil!

سبب حرمان اشقیا از دو جهان که خسر الدنیا و الآخرة

Eşkıyânın dünyâda ve âhirette ziyanda kalıp, iki cihândan mahrûm olmaları sebebinin beyânındadır

چون حکیمك اعتقادی کرده است　　　کاسمان بیضه زمین چون زرده است

2521. *Vaktâki feylesofcuk bir i'tikād etmiştir ki, gök yumurta ve küre-i arz sarısı gibidir.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz, ilm-i hey'etteki anlayışının nâkıs olduğuna işâreten "feylesofcuk" buyurur. Zîrâ göğün bir yumurta ve küre-i arzın dahi ortasında o yumurtanın sarısı gibi olmadığı, hey'et-i şinâsân-ı hâzıraca ma'lûmdur.

گفت سائل چون بماند این خاکدان　　　در میان این محیط آسمان

2522. *Sâil dedi: Bu âsumânın muhîti ortasında, bu hâkdân nasıl kaldı?*

Ya'nî feylesofcuğun bu mütâlaasını işittiği vakit, birisi çıkıp yeryüzünü kaplamış olan göğün ortasında, bu kesîf olan toprak küre nasıl kaldı; sağa ve sola ve yukarı ve aşağı fırlamadı? diye bir suâl sordu.

همچو قندیلی معلق در هوا　　　نی بأ سفل می رود نی بر علا

2523. *Bir kandil gibi havada muallak; ne aşağıya gider, ne yukarıya!*

آن حکیمش گفت کز جذب سما　　　از جهات شش بماند اندر هوا

2524. *O feylesof ona dedi ki: Göğün altı cihetten cezbinden dolayı havada kaldı.*

چون ز مقناطیس قبه ریخته　　　در میان ماند آهنی آویخته

2525. *Mıknâtıstan dökülmüş kubbe gibi, asılmış bir demir ortada kaldı.*

Ya'nî o feylesof suâl soran kimseye cevâben dedi ki: Göğü mıknâtıstan dökülmüş, içi boş bir küre gibi tasavvur et ve ortasına da bir demir yuvarlak as! Mıknâtıs her tarafdan o demiri kendine çeker. Binâenaleyh hiçbir tarafa gidemez. Bu mütekâbil cezbler sebebiyle ortada kalır. Vâkıa zamânımızda dahi ehl-i hey'et indinde câzibe kânûnu vardır; fakat bu hakîmin i'tikādı gibi değildir; ehli indinde ma'lûmdur.

آن دگر گفت آسمان با صفا　　　کی کشد در خود زمین تیره را

2526. *O dîgeri dedi: Âsumân-ı bâ-safâ, kesîf olan zemîni kendisine ne vakit çeker?*

O dîğer bir feylesof, evvelki feylesofun i'tikādına i'tirâzen dedi ki: Safvet ve letâfet sâhibi olan gök, kesîf olan toprak küreyi kendisine nasıl çekebilir?

بلکه دفعش میکند از شش جهات　　　زان بماند اندر میان عاصفات

2527. *Belki onu altı cihetten def' eder; ondan dolayı âsıfât arasında kaldı.*

Ya'nî gök cezb edemez; belki latîf olan gök, kesîf olan arzı her cihetten kendisinden def' ve teb'îd eder; işte bu def'den dolayı arz âsıfât, ya'nî şiddetli ve sert rüzgârların ortasında muallak kaldı. Bu da ikinci feylesofun mütâlaasıdır ki, kuvve-i dâfiayı beyân eder. Binâenaleyh her iki feylesofun fikirleri birleşirse câzibe ve dâfia kānunları meydana çıkmış olur. Maahâzâ bunların fikirleri ayrı ayrı alındığına göre, nâkıs olduğu gibi, ikisinin fikirleri ictimâ' edince de yine doğru değildir. Zîrâ semâdaki tasavvurları yanlıştır. Cenâb-ı

Pîr efendimiz yalnız feylesofların i'tikādlarını beyân ile iktifâ buyurup onların red ve cerhleri cihetine gitmemişlerdir; zîrâ *Mesnevî-i Şerîf*'den maksûd olan ilm-i hey'et ta'lîmi değildir; ancak bu mütâlaalardan dîğer maksûda muvâfık olan ma'nâlara intikāl buyurmuşlardır.

پس ز دفع خاطر اهل کمال　　　جان فرعونان بماند اندر ضلال

2528. *Böyle olunca, ehl-i kemâlin hâtırının def'inden, Fir'avnların canı dalâlet içinde kaldı.*

İşte hilkatte olan dâfia kānûnu mûcibince latîf olan ehl-i kemâlin hâtırının, kesîf olan ehl-i enâniyyet ve gurûrun canlarını def' etmesinden dolayı, o Fir'avnlar gibi olan gurûr ve enâniyyet sâhiblerinin canları zulmet ve dalâlet içinde kaldı.

پس ز دفع این جهان و آن جهان　　　مانده اند این بیرهان بی این و آن

2529. *İmdi bu cihânın ve o cihânın def'inden bu yolsuzlar, bunsuz ve onsuz kalmışlardır.*

Ya'nî gurûr ve enâniyyet-i fir'avnâneleri sebebiyle enbiyâ ve evliyâyı münkir olan şakîleri, bu cihânda enbiyâ ve evliyânın latîf olan bâtınları def' eder; ve âlem-i âhiret ki, kemâl-i letâfeti hasebiyle dâr-ı hayâttır; nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de وَ اِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِیَ الْحَيَوَانُ (Ankebût, 29/64) [Âhiret yurduna gelince, işte asıl hayat odur] buyrulur. Şakîleri bu âlem dahi def' eder. Binâenaleyh onlar mezrea-i âhiret olan bu dünyâda ziyân içindedirler; ve âhirette dahi bî-hâsıl oldukları cihetle, orada da hüsrân içindedirler. Böyle olunca bu yolsuz olan münkirler, bunsuz ve onsuz kalmışlardır. Nitekim sûre-i Hac'da Hak Teâlâ bunların hâlinden haber verir. خَسِرَ الدُّنْيَا وَ الْاٰخِرَةَ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ (Hac, 22/11) Ya'nî "Dünyâda ve âhirette hâsir oldular; işte bu apaçık ziyândır."

سر کشی از بندگان ذوالجلال　　　دانکه دارند از وجود تو ملال

2530. [2491] *Zü'l-Celâl'in kullarından baş çekersen, bil ki senin vücûdundan melâl tutarlar.*

Fânî-fillâh ve abd-i mahz olan zevâttan yüz çevirip onlara karşı serkeş olur isen, bil ki onlar senin varlığından melûl olurlar ve senin bâtınına red sopası vurup kovarlar.

کهربا دارند چون پیدا کنند گاه هستیٔ ترا شیدا کنند

2531. *Kehrübâ tutarlar; vaktâki ızhâr ederler, senin çöp varlığını deli ederler.*

Ya'nî abd-i mahz olan evliyânın bâtınının kuvve-i câzibesi kehrübâ gibidir; ve senin varlığın dahi saman çöpü gibidir. Kehrübâ saman çöpünü nasıl çekerse, ehl-i kemâl dahi istedikleri vakit seni de öylece cezb ederler; ve onların bu cezb-i ma'nevîlerinden sen şûrîde olursun.

کهربای خویش چون پنهان کنند زود تسلیم ترا طغیان کنند

2532. *Kendi kehrübâlarını sakladıkları vakit, senin teslîmini derhal tuğyân ederler.*

Ya'nî evliyâullâh bâtınlarının kuvve-i câzibelerini sakladıkları vakit, senin onlara karşı olan teslîm ve inkıyâdını, tuğyân ve serkeşliğe tahvîl ediverirler. Sen de zannedersin ki o velîyi ben reddettim ve tanımadım. Bu ma'nâyı, İsmâîl-i Ankaravî hazretleri kendi şerhlerinde bir menkabe ile te'yîd buyururlar, şöyle ki: Gavsü'l-a'zam Abdülkâdir Gîlânî efendimizin mürîdlerinden birisi nakl eyler ki: Ben ekseriyâ Hz. Şeyh ile berâber cum'a namazına giderdim. Halk onlara iltifat ve hürmet etmezler idi. Kendi kendime, böyle bir zât-ı şerîfe halkın iltifât ve hürmette kusûru taaccüb olunacak bir şeydir dedim. Bu hâtıradan sonra cum'a namazını kılıp dışarıya çıktık; halk hazretin elini öpmek için hücûm etmeğe başladı ve güç hâl ile aralarından kurtulup hâne-i saâdetlerine gidebildiler. Ba'dehû bana hitâben buyurdular ki: "Bunların kalbleri bizim dest-i irâdemizdedir. Bize iltifat ve hürmet etmeyen onlar değil, belki bizim bâtınımızın nefreti onları benden teb'îd eder."

آنچنانکه مرتبهٔ حیوانیست کو اسیر و سغبهٔ انسانیست

2533. *Nitekim hayvanlık mertebesidir ki, o insanlığın esîri ve mutî'idir.*

"Suğbe" "sîn" in fethi ve zammı ile âşık ve firîfte ve mutî' ma'nâlarına gelir. Ya'nî hayvanlık mertebesi nasıl ki insanlık mertebesinin esîri ve mutî'i ise...

مرتبهٔ انسان بدست اولیا سغبه چون حیوان شناسش ای کیا

2534. *İnsan mertebesi evliyânın elinde hayvan gibi mutî'dir; onu anla ey büyük!*

Yukarıki beyit ile bu beyit yekdîğerinin mütemmimidir. Ya'nî "Hayvanlık mertebesi insanlık mertebesinin nasıl esîri ve mutî'i ise, insanlık mertebesi de,

evliyânın yed-i tasarrufunda hayvan gibi öylece mutî'dir. Ey büyük isti'dâd sâhibi olan sâlik, bu ma'nâyı iyi anla da, bâtınını da sûretin gibi insan etmeğe çalış!" demek olur.

بندهء خود خواند احمد در رشاد   جمله عالم را بخوان قل یا عباد

2535. *İrşâdda Ahmed (a.s.) kendi kulu ta'bîr etti; cümle âleme "Kul yâ ibâd"ı oku!*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Zümer'de vâki' olan قل یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله ان الله یغفر الذنوب جمیعا انه هو الغفور الرحیم (Zümer, 39/53) ya'nî "Yâ Habîbim, de ki: Ey nefislerine isrâf eden kullarım; Allah Teâlâ'nın rahmetinden me'yûs olmayınız. Muhakkak Allah Teâlâ bütün günahları mağfiret eder; zîrâ O çok mağfiret edici ve rahmet eyleyicidir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu âyet-i kerîmeyi insân-ı kâmilin, sâir insanlar üzerindeki tasarrufuna delîl olarak îrâd buyururlar; zîrâ âyet-i kerîmedeki "Ey benim kullarım" ta'bîrini (S.a.v.) Efendimiz, kendi nefs-i şerîflerine izâfe buyururlar ve bu izâfet Kur'ân ile ve emr-i Hak ile vâki' olur. Fakat ehl-i tefsîre göre "Yâ ibâdî" kavl-i Hak'dır ve Server-i âlem Efendimiz onu hikâyeye me'mûr olmuşlardır. Hz. Mevlânâ efendimizin tefsîr-i âlîlerine göre "Yâ ibâdî" cânib-i Hak'dan hikâye değil, belki Risâlet-penâh Efendimiz'in nefs-i nefîslerine izâfedir; zîrâ cümle âlem istifâza husûsunda o hazretin rıkkıyyet ve ubûdiyyet-i ma'neviyyesi altındadır. Binâenaleyh Hak Teâlâ Hazretleri "Yâ Habîbim kullarımın ubûdiyyetini nefsine izâfe ederek söyle; zîrâ senin lisânın, benim lisânımdır" buyurur. Nitekim âtîde *Mesnevî-i Şerîf*de bu hakîkati pek açık olarak Cenâb-i Pîr efendimiz şu beyt-i şerîflerinde beyân buyururlar:

چون جدا بینی ز بنده خواجه را   گم کنی هم متن و هم دیباجه را

"Kulu efendisinden ayrı gördüğün vakit, kitâb-ı kâinâtın hem metnini ve hem dîbâcesini gâib edersin."

عقل تو همچون شتربان تو شتر   میکشاند هر طرف در حکم مر

2536. *Senin aklın deveci, sen de deve gibisin; acı hükümde seni her tarafa çeker.*

Bu "akıl"dan murâd, akl-ı maâşdır ki, insanı ancak umûr-ı dünyeviyye ile meşgûl eder; ve umûr-ı dünyeviyye ise, umûr-ı uhreviyyeye nazaran acıdır ve deve dikeni gibidir. Binâenaleyh akl-ı maâş insanı bu dünyâ dikenlikleri arasında ve acı hükümler içinde her tarafa çekip durur.

عقل عقلند اوليا و عقلها　　　　بر مثال اشتران تا انتها

2537. *Evliyâ aklın aklıdırlar; ve akıllar, nihâyete kadar develer misâlidir.*

اندر ايشان بنگر آخر ز اعتبار　　　　يك قلاووزست جان صد هزار

2538. *Nihâyet i'tibâr cihetinden onlara bak, yüzbinlerce câna bir kılavuzdur.*

Evliyâ-yı kirâm, akılları idâre eden akıldırlar; ve kendileri akl-ı külle vâsıl olduklarından, bütün akılları bu akl-ı kül mertebesine kadar, develere yular takıp çektikleri gibi, çekip götürürler. Binâenaleyh evliyânın akıllarına nazaran sâir akıllar, tâbi' olmakta, develere benzerler. Nihâyet ibretle bir bak, enbiyâ ve evliyâ yüz binlerce câna kılavuz ve rehber olmuşlardır. Elyevm zâhir dünyâda canları ve ma'nâları Server-i âlem Efendimiz'e tâbi' olan üç yüz milyon efrâd-ı beşer vardır ve onun vârisleri olan evliyânın binlerce mu'tekıdleri ve mürîdleri vardır.

چه قلاووز و چه اشتربان بياب　　　　ديدهٔ كان ديده بيند آفتاب

2539. *Kılavuz nedir ve deveci nedir? Bir göz bul ki, o göz güneşi görür.*

Ya'nî biz evliyâya kılavuz ve deveci gibi teşbîhler yaptık; fakat bu teşbîhler akla takrîb için vâki' oldu. Yoksa bunların şân-ı azîmlerine karşı bu temsîlât nedir, hiçtir! Öyle bir velîyi sen bu âlemde hakîkat güneşini gören bir göz olarak bul ve anla! Zîrâ insân-ı kâmil gözbebeği mesâbesindedir.

نك جهان در شب بمانده ميخ دوز　　　　منتظر موقوف خورشيد ست و روز

2540. [2501] *İşte cihân gecede mıhlanıcı kalmıştır; güneşe muntazır ve gündüze mevkûfdur.*

İşte cihân ehli zulmet-i tabîiyye ve kesâfet-i hayvâniyye içinde mıhlanıp kalmıştır. Bu cihânın karanlıkları ve cehâlet ve hayvâniyyet kesâfetleri zâil olmak için, güneş gibi olan enbiyâ ve evliyâya muntazırdır; ve onların gündüz mesâbesinde olan ulûm-ı ledünniyyelerini beklerler.

اينت خورشيد نهان در ذرهٔ　　　　شير نر در پوستين برهٔ

2541. *İşte sana bir zerre içinde gizli güneş; bir kuzu postu içinde bir erkek arslan!*

Sen âlem-i kevnde enbiyâ ve evliyânın küçücük cisimlerine ve kalıplarına

bakma, onlar bir zerre içinde saklanmış güneştir. Kuzu gibi âciz beşeriyyet postu içinde, gâyet kavî bir erkek arslandır.

اینت دریای نهان در زیر کاه   پا برین که هین منه با اشتباه

2542. *İşte sana çöp altında gizli deniz; sakın bu çöpün üzerine iştibâh ile ayak koyma!*

Ya'nî veliyy-i Hak, sûret-i beşeriyyesiyle zâhir-bîn olanların nazarında bir saman çöpü gibi görünür; fakat bu hakîr görünen sûret-i beşeriyye altında deryâ-yı hakîkat gizlenmiştir. Sakın ey zâhir-bîn olan kimse, bu hakîr sûrette ne olabilir diye şübheye düşüp onu pây-i hakāret ile çiğneme; altında deryâ vardır, sonra gark olursun ve seni bu garktan kurtaran da bulunmaz.

اشتباهی و گمانی در درون   رحمت حقست بهر ره نمون

2543. *Bir iştibâh ve bir zan bâtında, yol gösterici için Hakk'ın rahmetidir.*

Bu beyt-i şerîf, bir suâl-i mukadderin cevâbıdır. Bir sâil çıkıp diyebilir ki: "Yâ Hz. Mevlânâ, sûretâ hakîr görünen evliyâ hakkında iştibâh etme ! buyurdun. Halbuki da'vâ-yı irşâd ile zâhir olan birtakım kimseler var. Biz bunların veliyy-i Hak olup olmadıklarını bilemiyoruz. Acabâ bunların da'vetleri doğru mudur; yoksa evhâm-ı enâniyyete kapılmış olan ve halkı Hakk'a değil, kendi nefislerine da'vet eden kimseler midir, diye iştibâh edersek ve bu iştibâhımız hakîkaten bir veliyy-i kâmile de tesâdüf ederse, bizim gibi hakîkat-ı halden gâfil olan aceze ne yapsınlar?" Buna cevâben Hz. Pîr buyururlar ki: "Mürîdlerin bâtınında bu maksad ile hâsıl olan iştibâh ve bir mürşid aramak husûsunda vâki' olan zan, Hakk'ın rahmetidir; zîrâ bu araştırmak tâlibin hakkıdır; mes'ele hiçbir kimseye nazar-ı hakāretle bakmamaktadır."

هر پیمبر فرد آمد در جهان   فرد بود و صد جهانش در نهان

2544. *Her peygamber cihâna ferd geldi; ferd idi ve ona gizlide yüz cihân var idi.*

Ahkâm-ı ilâhîyi teblîğa me'mûr olan her bir peygamber bu âleme münferid ve muînsiz olarak geldi; ve onun muînleri ba'dehû peydâ oldu. Meselâ Mûsâ (a.s.) nübüvvetle yalnız başına meb'ûs oldu; fakat birâderi Hârûn (a.s.)ın teşrîkini Hak'dan niyâz etmesi üzerine, o onun muîni oldu. Sâir enbiyânın avenesi de bunun gibidir; fakat bu infirâd zâhire göredir, yoksa bâtı-

na bakılırsa, onların her birinin bâtınında yüz cihân gizli. Nitekim Peygamber (a.s.) Efendimiz'e melâike-i kirâmın muâvenetleri, bu gizli olan cihân mülkünün, onların bâtınında indimâcına delîldir.

عالم کبری بقدرت سحر کرد　　کرد خود را در کهین نقشی نورد

2545. *Âlem-i kübrâ kudret ile sihir etti; kendisini küçük bir nakış içinde tayy etti.*

"Âlem-i kübrâ"dan murâd, âlem-i şehâdetin hey'et-i mecmûasıdır ki, bilcümle sıfâtı ve esmâsı ile berâber mâsivâ-yı Hak'dır. Ve vücûdu âlem-i şehâdette peydâ olan insân-ı kâmil ise, âlem-i kübrânın zâhirine nazaran, "âlem-i suğrâ"dır. Ve insan, âlem-i kebîrin hey'et-i mecmûasının icmâli olduğu için, âlem-i suğrâ derler. Halbuki onun bâtını, âlemi ve Hakk'ı ve Hakk'ın sıfâtını ve esmâsını câmi' olmak i'tibâriyle, hakîkatte âlem-i kübrâdır. Ya'nî âlem-i kübrâ, kudret-i Hak ile sihir etti de, kendisi küçük bir nakış ve taayyün sâhibi olan insân-ı kâmilin bâtınına sığdırdı.

ابلهانش فرد دیدند و ضعیف　　کی ضعیفست آنکه باشه شد حریف

2546. *Ahmaklar onu ferd ve zayıf gördüler; şâha musâhib olan o kimse ne vakit zayıftır?*

Zâhir-bîn olan humakā peygamberleri münferid ve muînsiz ve zayıf gördüler. Hiç şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın muhâtabı ve mahremi olan kimse zayıf olur mu?

ابلهان گفتند مردی بیش نیست　　وای آن کو عاقبت اندیش نیست

2547. *Ahmaklar dediler ki: "Bir adamdır, ziyâde değildir." Vay o kimseye ki âkıbeti düşünücü değildir!*

Enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın zâhirine ve cisimlerine bakan humakā dediler ki: "Bu da bizim gibi bir adamdır; bizden fazla bunun ne meziyyeti olabilir? O da bizim gibi yer, içer ve uyur ve evlenip, çoluk çocuk sâhibi olur. " Yazık o kimselere ki, âkıbet düşünücü değildir; ya'nî enbiyânın da'vetlerinin netîcesini ve semerâtını göremezler. Filhakîka da bu kadar ukalâ ve feylesoflar geldiler ve herkesi kendi mesleklerine teşvîk ettiler; bunlara tâbi' olan kaç kişi oldu? Sonra Hz. Mûsâ'ya ve Hz. Îsâ'ya ve Server-i enbiyâ (aleyhimü's-selâm) hazarâtına tâbi' olanlar kaç kişi oldular? Bu âkıbet-endîş olmayan humakā bir türlü bu ciheti muhâkeme edemezler.

na bakılırsa, onların her birinin bâtınında yüz cihân gizli. Nitekim Peygamber (a.s.) Efendimiz'e melâike-i kirâmın muâvenetleri, bu gizli olan cihân mülkünün, onların bâtınında indimâcına delîldir.

عالم کبری بقدرت سحر کرد کرد خود را در کهین نقشی نورد

2545. *Âlem-i kübrâ kudret ile sihir etti; kendisini küçük bir nakış içinde tayy etti.*

"Âlem-i kübrâ"dan murâd, âlem-i şehâdetin hey'et-i mecmûasıdır ki, bilcümle sıfâtı ve esmâsı ile berâber mâsivâ-yı Hak'dır. Ve vücûdu âlem-i şehâdette peydâ olan insân-ı kâmil ise, âlem-i kübrânın zâhirine nazaran, "âlem-i suğrâ"dır. Ve insan, âlem-i kebîrin hey'et-i mecmûasının icmâli olduğu için, âlem-i suğrâ derler. Halbuki onun bâtını, âlemi ve Hakk'ı ve Hakk'ın sıfâtını ve esmâsını câmi' olmak i'tibâriyle, hakîkatte âlem-i kübrâdır. Ya'nî âlem-i kübrâ, kudret-i Hak ile sihir etti de, kendisi küçük bir nakış ve taayyün sâhibi olan insân-ı kâmilin bâtınına sığdırdı.

ابلهانش فرد دیدند و ضعیف کی ضعیفست آنکه باشه شد حریف

2546. *Ahmaklar onu ferd ve zayıf gördüler; şâha musâhib olan o kimse ne vakit zayıftır?*

Zâhir-bîn olan humakā peygamberleri münferid ve muînsiz ve zayıf gördüler. Hiç şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın muhâtabı ve mahremi olan kimse zayıf olur mu?

ابلهان گفتند مردی بیش نیست وای آن کو عاقبت اندیش نیست

2547. *Ahmaklar dediler ki: "Bir adamdır, ziyâde değildir." Vay o kimseye ki âkıbeti düşünücü değildir!*

Enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın zâhirine ve cisimlerine bakan humakā dediler ki: "Bu da bizim gibi bir adamdır; bizden fazla bunun ne meziyyeti olabilir? O da bizim gibi yer, içer ve uyur ve evlenip, çoluk çocuk sâhibi olur. " Yazık o kimselere ki, âkıbet düşünücü değildir; ya'nî enbiyânın da'vetlerinin netîcesini ve semerâtını göremezler. Filhakîka da bu kadar ukalâ ve feylesoflar geldiler ve herkesi kendi mesleklerine teşvîk ettiler; bunlara tâbi' olan kaç kişi oldu? Sonra Hz. Mûsâ'ya ve Hz. Îsâ'ya ve Server-i enbiyâ (aleyhimü's-selâm) hazarâtına tâbi' olanlar kaç kişi oldular? Bu âkıbet-endîş olmayan humakā bir türlü bu ciheti muhâkeme edemezler.

حقیر و بی خصم دیدن دیدهای حس صالح و ناقهء صالح را علیه السلام
چون خواهد که حق تعالی لشکریرا هلاك كند در نظر ایشان حقیر نماید
خصمانرا و اندك اگر چه غالب باشد آن خصم کما قال الله تعالی
وَ يُقَلِّلُكُمْ فِى اَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِىَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا

Sâlih (a.s.)ı ve Sâlih (a.s.)ın devesini his gözünün hakîr ve hasımsız görmesi. Hak Teâlâ bir orduyu helâk etmek istediği vakit, onların nazarında hasımları hakîr ve az gösterir. Her ne kadar o hasım gâlib olursa da . Nitekim Allah Teâlâ buyurur: "Mef'ûl ve mukadder olan emri kazâ etmesinden dolayı, Allah Teâlâ sizi,onların gözlerinde az gösterdi."

Zikr olunan âyet-i kerîme Sûre-i Enfâl'dedir ve ibtidâsı budur: وَ اِذْ يُرِيكُمُوهُمْ اِذ الْتَقَيْتُمْ فِى اَعْيُنِكُمْ قليلاً وَ يُقَلِّلُكُمْ فِى اَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِىَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولاً (Enfâl, 8/44) Ya'nî "Şu vakti tahattur ediniz ki, kâfirlere mülâkî olduğunuz vakitte Allah Teâlâ onları sizin gözlerinizde az gösterdi ve onların gözlerinde de, mukadder olan emrini Allah Teâlâ icrâ etmek için sizi taklîl etti."

ناقهء صالح بصورت بد شتر پی بریدندش ز جهل آن قوم مر

2548. *Sâlih'in nâkası sûrette deve idi; o acı kavim cehlinden, onun sinirlerini kestiler.*

Ma'lûmdur ki, Sâlih (a.s.) Semûd kavmine meb'ûs oldu ve kayadan deve yavrusu ızhârı sûretiyle onlara mu'cize gösterdi. Bu deve yavrusu, Semûd kavminin hayvanlarını suladıkları yerden su içecek idi. Onlar, bu deve suyu bitirir ve kendi hayvanları susuz kalır korkusuyla, onu men'e teşebbüs ettiler. Sâlih (a.s.), bu nâkatullahdır onu men' etmeyiniz, diye nasîhat etti; dinlemediler, hayvanı kestiler. Nitekim Sûre-i Şems'deki âyet-i kerîmede buyrulur: كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰيهَا اِذ انْبَعَثَ اَشْقٰيهَا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ نَاقَةَ اللّٰهِ وَ سُقْيٰهَا فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا (Şems, 91/11-14) Ya'nî "Semûd kavmi azgınlıkları sebebiyle Sâlih (a.s.)ı tekzîb ve o vakitte onların eşkıyâsı deveyi zebha mübâderet ettiler. Allah'ın resûlü on-

lara dedi ki: Allah'ın nâkasını öldürmekten ve su içmesini men' etmekten sakının!" İmdi onlar Sâlih (a.s.)ı tekzîb edip, deveyi öldürdüler." Beyt-i şerîfdeki "Pey", sinir ma'nâsınadır. Ya'nî Sâlih (a.s.)ın mu'cizesi olan nâka, sûrette deve olduğu için, o zâhir-bîn ve zehir gibi acı olan kavim, kemâl-i cehâletlerinden dolayı onun sinirini kestiler, ya'nî öldürdüler.

از براى آب چون خصمش شدند　　　　نان كور و آب كور ايشان بدند

2549. *Vaktâki sudan dolayı ona düşman oldular; onlar nânkör ve âbkör oldular.*

"Nânkör" yediği ekmeğe karşı ihânet eden kimseye derler ve "Âb-kör" içtiği suyun hakkını ödemeyen demek olur; ve her iki ta'bîr dahi küfrân-ı ni'met ma'nâsına gelir. Ankaravî hazretleri "kör" kelimelerinin kâf-ı fârisî ile okunduğuna göre de bir ma'nâ vermiştir. Bu sûrette "gûr" mezar ma'nâsına olur ve mısrâ'ın ma'nâsı da şöyle olur: "Onlar mezarın ekmeği ve suyu oldular." Ya'nî bu sebeble üzerlerine azâb-ı ilâhî nâzil olup helâk oldular ve binnetîce mezarın ve toprağın gıdâsı oldular, demek olur.

ناقة الله آب خورد از جو و ميغ　　　　آب حق را داشتند از حق دريغ

2550. [2511] *Allah'ın nâkası ırmaktan ve buluttan su içer idi; Hakk'ın suyunu, Hak'dan diriğ tuttular.*

Allah'ın mu'cize tarîkıyla halk buyurduğu deve yavrusu, yine Allah'ın ırmaktan ve buluttan halk edip akıttığı suyu içer idi. Deve ve su sûretleri Hakk'ın esmâsı hasebiyle taayyününden ibâret olmakla bu şakîler hakîkatte, Hakk'ın suyunu, Hak'dan esirgemiş oldular. Nitekim Hak Teâlâ Hz. Mûsâ'ya "Hasta oldum, hatırımı sormadın; acıktım beni doyurmadın" buyurmuştur. Hakk'ın suyunu, Hak'dan diriğ etmek dahi bu kabildendir.

ناقهء صالح چو جسم صالحان　　　　شد كمينى در هلاك طالحان

2551. *Sâlih'in nâkası, sâlihlerin cismi gibi, tâlıhların helâkinde bir pusu oldu.*

Ya'nî eşkıyâ-yı akvâmın helâki ve onların üzerine azâb-ı ilâhînin nüzûlü, zamanlarında bulunan sâlihlere muhâlefet ve onlara zulm etmelerinden neş'et etmiştir. Binâenaleyh Sâlih (a.s.)ın devesi de o vakitteki eşkıyânın sebeb-i helâki olduğu için, sâlihlerin cismi gibi oldu.

تا بران امت ز حکم مرگ و درد　　　　ناقة الله و سقیها چه کرد

2552. *Âkıbet o ümmet üzerinde ölümün ve derdin hükmünden Allah'ın nâkası ve onun su içmesi ne yaptı?*

Semûd kavminin şakîleri Sâlih (a.s.)a ve sâlihlerin cismi gibi olan onun devesine tecâvüz ettikleri ve onu su içmekten men' ettikleri için, o nâka-i ilâhî Semûd kavmi üzerine ölümün ve âlâm-ı cismiyyenin hükmünden âkıbet neler yaptığını gör!

شحنهٔ قهر خدا زیشان بجست　　　　خونبهای اشتری شهری درست

2553. *Hakk'ın zâbıta-i kahrı onlardan bir devenin kan bahâsı olarak tamam bir şehir istedi.*

"Şıhne" şehrin zabt-ı umûruna me'mûr olan kimsedir "polis müdürü" diye tercüme olunabilir. Ya'nî şakîlerin yaptığı tecâvüzün cezâsı olarak Hakk'ın kahır zabtiyesi onlardan sâkin oldukları şehrin ve kendilerinin harâbîsini istedi.

روح همچون صالح و تن ناقه است　　　　روح اندر وصل و تن در فاقه است

2554. *Rûh Sâlih ve ten nâka gibidir; rûh vasl içinde ve ten fâka içindedir.*

Evliyânın rûhu, Sâlih (a.s.) ve teni, Sâlih (a.s.)ın devesi gibidir. Onların rûhu Hakk'a vâsıldır; fakat teni ve sûret-i beşeriyyesi ihtiyâcât-ı beşeriyye içindedir.

روح صالح قابل آفات نیست　　　　زخم بر ناقه بود بر ذات نیست

2555. *Sâlih olan rûh, kâbil-i âfât değildir; yara deve üzerine olur, zât üzerine değildir.*

Evliyâya tecâvüz eden eşkıyânın zararları, onların zâtı olan rûhları üzerine vâki' olmaz; ancak tenleri ve sûret-i beşeriyyeleri üzerine olur.

روح صالح قابل آزار نیست　　　　نور یزدان سغبهٔ کفار نیست

2556. *Sâlih olan rûh incitilemez; Yezdân'ın nûru, kâfirlerin münkâdı değildir.*

Sulehânın rûhu, münkir-i hakîkat olan küffâr-ı zâhirî tarafından ve küffâr-ı bâtınî olan şeyâtîn ve nefsin sıfâtı taraflarından incitilemez; zîrâ o ervâh Hakk'ın nûrudur ve Hakk'ın nûru bunların mağlûbu değildir.

حق ازان پیوست با جسم نهان　　تاش آزارند و بینند امتحان

2557. *Onları incitsinler ve imtihân görsünler diye, Hak ondan dolayı cisme gizli muttasıl oldu.*

Ehl-i hakîkat indinde cismin bâtını rûh ve rûhun bâtını Hak'dır. Bâtının zâhire ittisâli keyfiyyeti ve kıyâsa ve ta'rîfe gelmez. Hak Teâlâ'nın bu sûretle ecsâma vâki' olan bî-tekeyyüf ittisâlinin esrârından birisi de budur ki, hayât-ı zâhirede müteferrık olanlar, rûhun ahkâmından gâfil olmak ve hayvâniyyet dâiresine dalmak sûretiyle rûhu incittikleri vakit, türlü türlü belâlara ve imtihanlara giriftâr olurlar; ve bu da ba'zı esmâ-i ilâhiyye ahkâm ve âsârının zuhûru içindir.

بی خبر کازار این آزار اوست　　آب این خم متصل با آب جوست

2558. *Habersizdir ki, bunun âzârı onun âzârıdır; bu küpün suyu ırmağın suyuna muttasıldır.*

Kâmili inciten kimsenin haberi yoktur ki, bu kâmili incitmek, Hakk'ı incitmektir. Nitekim âyet-i kerîmede انّ الَّذينَ يُؤْذُونَ اللّهَ وَ رَسُولَهُ (Ahzâb, 33/57) ya'nî "Şu kimseler ki, Allah ve Resûl'üne ezâ ederler" buyrulur. Zîrâ taayyün-i kâmil, kendi sıfât-ı nefsâniyyesinden boşalmış ve onların yerine sıfât-ı ilâhiyye ırmakları akmıştır.

زان تعلق کرد با جسمی اله　　تا که گردد جمله عالم را پناه

2559. *İlâh, ondan dolayı bir cisme taalluk etti; tâ ki cümle âleme penâh ola.*
[2521]

Allah Teâlâ enbiyâ ve evliyânın cisimlerinden bir cisme, mahzâ âleme bir melce' ve penâh olması için bî-tekeyyüf taalluk etti. Nitekim Hak Teâlâ Peygamber-i zîşân hakkında وَ مَا كَانَ اللّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَ اَنْتَ فِيهِمْ (Enfâl, 8/33) ya'nî "Allah Teâlâ, sen onların arasında bulunduğun halde onları ta'zîb etmez" buyurdu.

کس نیابد بر دل ایشان ظفر　　بر صدف آید ضرر نی بر گهر

2560. *Onların gönlü üzerine kimse zafer bulmaz; zarar sadef üzerine gelir, güher üzerine değil.*

Evliyânın bâtınları mahfûzdur; onlara kimse zarar îrâs edemez. Zarar îrâs edenler sûretlerine iderler. Nitekim bir kimse sadef üzerine vursa, ancak sadef kırılır, içindeki inciye zarar gelmez.

ناقهٔ جسم ولی را بنده باش　　　تا شوی با روح صالح خواجه تاش

2561. *Velînin deve gibi olan cismine bende ol; tâ ki Sâlih olan rûh ile kapı yoldaşı olasın.*

Velînin sûretini hakîr görme; ona köle gibi hizmet et; tâ ki onun Sâlih olan rûhuyla berâber huzûr-ı Hak'da kāim olasın.

گفت صالح چونکه کردید این حسد　　　بعد سه روز از خدا نقمت رسد

2562. *Sâlih (a.s.) dedi: Mâdemki bu hasedi yaptınız; üç gün sonra Hak'dan ukūbet erişir.*

بعد سه روز دگر از جان ستان　　　آفتی آید که دارد سه نشان

2563. *Dîğer üç gün sonra can alıcıdan bir âfet gelir ki, üç alâmeti vardır.*

رنگ روی جملتان گردد دگر　　　رنگ رنگ مختلف اندر نظر

2564. *Cümlenizin yüzünün rengi, nazarda renk renk muhtelif olarak başka olur.*

روز اول رویتان چون زعفران　　　در دوم رو سرخ همچون ارغوان

2565. *Evvelki günde yüzünüz zağferân gibi, ikincide erguvân gibi yüz kırmızıdır.*

Birinci günde yüzünüz sararır; ikinci günde kızarır.

در سوم گردد همه روها سیاه　　　بعد ازان اندر رسد قهر اله

2566. *Üçüncüde bütün yüzler siyâh olur; ondan sonra Allah Teâlâ'nın kahrı erişir.*

گر نشان خواهید از من زین وعید　　　کرهٔ ناقه بسوی که دوید

2567. *Eğer benden bu vaîdden alâmet isterseniz, devenin yavrusuna dağ tarafına koşunuz.*

گر توانیدش گرفتن چاره هست　　　ور نه خود مرغ امید از دام جست

2568. *Eğer onu tutabilir iseniz çâre vardır; ve yoksa muhakkak ümîd kuşu tuzaktan sıçradı.*

Ya'nî devenin yavrusunu tutmak için dağ tarafına koşunuz; eğer tutabilirseniz azâb-ı ilâhîden kurtulmak çâresi vardır; ve eğer tutamaz iseniz, yakanızı azâb-ı ilâhîden kurtarmak ümîdi kalmadığını anlayınız.

کس نتانست اندران کره رسید　　رفت در کهسارها شد نا پدید

2569. [2530] *Kimse o yavruya yetişemedi; dağlar içine gitti, nâ-bedîd oldu.*

همچو روح پاك کو از ننگ تن　　میگریزد جانب رب المنن

2570. *Temiz olan rûh gibi ki, ten aybından ihsanların sâhibi tarafına kaçar.*

Ya'nî dağlar içine kaçıp gâib olan Sâlih (a.s.)ın devesinin yavrusu, cisme âid olan ayıplardan ve noksanlardan, ihsanların ve ni'metlerin sâhibi bulunan Hak Teâlâ cânibine kaçtığı gibi, Semûd kavminden kaçtı.

گفت دیدید آن قضا مبرم شدست　　صورت امید را گردن ز دست

2571. *Dedi ki, gördünüz mü? O kazâ mübrem olmuştur; ümîd sûretinin boynunu vurmuştur.*

Sâlih (a.s.) kavmine dedi ki: "İşte yaptığınızı gördünüz mü? O size haber verdiğim azâb-ı ilâhî, kazâ-yı mübrem hâline gelmiştir; binâenaleyh hiçbir sebeb ile def'i mümkin değildir. Artık necât ümîdi kalmamıştır." Kazâ-yı mübrem hakkındaki îzâhât 1256 numaralı beyt-i şerîfin îzâhında geçti.

کرهء ناقه چه باشد خاطرش　　که بجا آرید ز احسان و برش

2572. *Deve yavrusu ne olur? Onun hâtırıdır ki, ihsân ve iyilik cihetinden onu yerine getiriniz!*

Bu vâki' olan hâl, devenin yavrusu için değildir; zîrâ bir deve yavrusunun ne hükmü vardır; ortada Sâlih (a.s.)ın hâtırı vardır ki, ihsân ve iyilik cihetinden onun hâtırına riâyet etmek vazîfesini yerine getiriniz.

گر بجا آید دلش رستید ازان　　ور نه نومیدیت و ساعد را گزان

2573. *Eğer onun gönlünü yerine getirir iseniz ondan kurtuldunuz; ve yoksa ümîdsizsiniz ve bileklerinizi ısırıcısınız.*

چون شنیدند این وعید منکدر　　چشم بنهادند و آنرا منتظر

2574. *Vaktâki bulanık vaîdi işittiler; göz kodular ve ona muntazır oldular.*

"Çeşm nihâden" gözünü bir yere dikip, beklemek ma'nâsınadır.

روز اول روی خود دیدند زرد　　می زدند از نا امیدی آه سرد

2575. *Birinci gün yüzlerini sarı gördüler; ümîdsizlikten soğuk âh çektiler.*

سرخ شد روی همه روز دوم نوبت امید و توبه گشت گم

2576. *İkinci gün, hepsinin yüzü kırmızı oldu; ümîd ve tövbe nöbeti gâib oldu.*

شد سیه روز سوم روی همه حکم صالح راست شد بی ملحمه

2577. *Üçüncü gün hepsinin yüzü kara oldu; Sâlih'in hükmü cenksiz doğru oldu.*

Sâlih (a.s.)ın kavmine haber verdiği alâmetler tamâmiyle zuhûr etti; ve onun hükmü, kavmi ile muhârebeye ve cidâle girişmeksizin, kendi kendine vâki' oldu.

چون همه بر نا امیدی سر زدند همچو مرغان دردو زانو آمدند

2578. *Vaktâki hepsi ümîdsizliğe baş vurdular, kuşlar gibi iki diz üstü geldiler.*

Semûd kavmi helâk alâmetlerinin zuhûrunu görünce, hayatlarından ümîd kesip artık evlerine çekilip, kuşların ayaklarını altlarına çekip oturdukları gibi, onlar da diz çöküp oturdular ve başlarına gelecek belâyı beklediler.

در نبی آورد جبریل امین شرح این زانو زدن را جاثمین

2579. *Cibrîl-i Emîn, bu diz çökmenin şerhini Kur'ân'da "câsimîn" olarak getirdi.*

Bu beyt-i şerîfte فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فِى دَارِهِمْ جَاثِمِينَ (A'râf, 7/78) âyet-i kerîmesinde işâret buyrulur. Ma'nâ-yı münîfi "Semûd kavmini zelzele ve ıztırâb yakaladı, binâenaleyh onlar evlerinde diz çöküçü olarak sabahladılar' demek olur.

زانو آن دم زن که تعلیمت کنند وز چنین زانو زدن بیمت کنند

2580. [2540] *Sana ta'lîm ettikleri ve böyle diz çökmekten seni korkuttukları vakit, diz çök!*

Ey belâ vaktinde diz çöküp Hakk'a yalvaran kimse! Kâmiller sana nasîhat edip emr-i Hakk'ı sana ta'lîm ettikleri ve seni böyle diz çökülüp yalvarılacak zamanlar geleceğini söyleyerek korkuttukları vakit, onlar huzûrunda diz çöküp, başın bu gibi belâlara giriftâr olmazdan mukaddem Hakk'a tazarru' ve niyâz et!

منتظر گشتند زخم قهر را قهر آمد نیست کرد آن شهر را

2581. *Cezbe-i kahra muntazır oldular; kahır geldi, o şehri yok etti.*

Semûd kavmi evlerinde iki diz üstü çöküp kahr-ı ilâhî darbesine muntazır oldular; ve nihâyet recfe ve zelzele başladı. Bulundukları şehri altüst etti.

صالح از خلوت بسوی شهر رفت　　　شهر دید اندر میان دود و تفت

2582. *Sâlih halvette şehir tarafına gitti; şehri duman ve harâret içinde gördü.*

Ya'nî Sâlih (a.s.) üzerlerine kahr-ı ilâhî nâzil olacak olan kavminden evvelce ayrılmış ve şehir hâricinde bir mahalde tek ü tenhâ oturmuş idi. Bu kazâ-yı ilâhînin nüzûlünden sonra Filistin tarafında vâki' olan kavminin şehrine gitti; şehri, zelzeleden mütehassıl duman ve harâret içinde gördü.

ناله از اجزای ایشان میشنید　　　نوحه پیدا نوحه گویان نا پدید

2583. *Onların eczâsından nâle işitirdi; nevha zâhir, nevha ediciler gâib idi.*

Sâlih (a.s.) bu harâb şehri dolaşırken meskenleri başlarına yıkılıp enkāz altında ezilmiş ve henüz hayatları munkatı' olmamış olan kavminin eczâ-yı vücûdundan nâleler ve iniltiler işitirdi; nevhalar ve âh u enînler zâhir ve işitilir idiyse de, nevha edenlerin kendileri enkāz altında kaldıklarından, görünmez bir halde idiler. Şurrâhdan ba'zıları Semûd kavminin hayât-ı zâhiriyyeleri munkatı' olmuş ise de, onların eczâ-yı vücûdlarının melekûtî olan enînleri var idi ve bu enînleri ve nâleleri Sâlih (a.s.) sem'-i rûhu ile işitir idi, ma'nâsını vermişlerdir. Bu da bir vecihtir ve âtîdeki beyit ile râbıtası vardır.

ز استخوانها شان شنید او نالها　　　اشك ریزان جان شان چون ژالها

2584. *Onların kemiklerinden o nâleleri işitti; onların canı çiğ dâneleri gibi gözyaşı dökücü idi.*

Sâlih (a.s.) hayât-ı zâhiriyyeleri munkatı' olup ölenlerin kemiklerinden âlem-i berzaha âid nâlelerini işitti; çünkü onlar âlem-i berzaha intikāl ettikten sonra, onların canı çiğ dâneleri gibi göz yaşı dökücü idi.

صالح آن بشنید و گریه ساز کرد　　　نوحه بر نوحه گران آغاز کرد

2585. *Sâlih onu işitti, ağlamağa başladı; nevha edicilere, nevhaya âğâz etti.*

Sâlih (a.s.) ağlayan ve inleyenleri işittiği vakit, mübârek kalb-i şerîfine rikkat gelip bunların hâline ağlamağa başladı.

گفت ای قومی بباطل زیسته   وز شما من پیش حق بگریسته

2586. *Buyurdu ki: Ey bâtıl ile yaşamış bir kavim! Ve ben sizden dolayı huzûr-ı Hak'da ağlamışım.*

Sâlih (a.s.)ın hitâbı helâk olan kavminin ervâhınadır. Nitekim Bedir gazâsının hitâmından sonra (S.a.v.) Efendimiz harb meydanını dolaşırken müşrikîn-i Kureyş'in ekâbirinin maktûl olduklarını görüp, onlara hitâben انا وجدنا ما وعد ربنا حقا فهل وجدتم ما وعد ربكم حقا ya'nî "Biz Rabb'imizin va'd ettiği şeyi dosdoğru bulduk; siz de Rabb'inizin va'd ettiği şeyi dosdoğru buldunuz mu?" buyurdu. Hz. Ömer (r.a.): "Yâ Resûlallâh, niçin ölülere hitâb buyuruyorsunuz, onlar işitirler mi?" dedi. Risâlet-penâh Efendimiz buyurdular ki: "Onlar sizden daha iyi işitirler; velâkin cevâb veremezler." Sâlih (a.s.)ın hitâbı dahi bu kabildendir.

حق بگفته صبر کن بر جور شان   پند شان ده بس نماند از دور شان

2587. *Hak demiş idi ki: Onların cevrine sabr et; onlara nasîhat ver, onların devrinden çok kalmadı.*

Ya'nî Sâlih (a.s.) kendi kendine dedi ki: Hak bana, onların cefâsına tahammül et ve nasîhat ver; zîrâ onların ilm-i ilâhîde sâbit olan isti'dâdlarına nazaran, hayât-ı dünyeviyyelerinin devri çok kalmamıştır ve yakında inzâl edeceğim azâb ile helâkleri mukarrer olmuştur, buyurmuş idi.

من بگفته پند شد بند از جفا   شیر پند از مهر جوشد وز صفا

2588. *Ben de demiş idim ki: Nasîhat cefâdan bağlandı; nasîhat sütü muhabbetten ve safâdan kaynar.*

Ya'nî hitâb-ı Hakk'a cevâben ben de demiş idim ki: İlâhî! onların cevr ü cefâsı benim nasîhat vermek isti'dâdımı bağladı; zîrâ nasîhat sözünün kaynayıp akmasına sebeb muhabbet ve safâ-yı kalbdir. Onların cevri ise bende kendilerine karşı muhabbet bırakmadı ve kalbimin safvetini bulandırdı.

بس که کردید از جفا بر جای من   شیر پند افسرد در رگهای من

2589. *Benim makāmıma yaptığınız çok cefâdan dolayı, nasîhat sütü damarlarımda dondu.*

Ya'nî ey kavm-i zâlim, benim makām-ı nübüvvetime karşı yaptığınız hakāret ve cefâdan dolayı, benim zât-ı nübüvvetimde meknûz olan nasîhat sütü, canımın ma'nevî damarlarında dondu, akmaz bir hâle geldi.

حق مرا گفته ترا لطفی دهم   بر سر آن زخمها مرهم نهم

2590. [2550] *Hak bana demiştir ki: Ben sana lutf-ı azîm veririm; o yaraların başı üzerine merhem koyarım.*

صاف کرده حق دلم را چون سما   روفته از خاطرم جور شما

2591. *Hak Teâlâ benim gönlümü semâ gibi sâf etmiştir; hâtırımdan sizin cevrinizi süpürmüştür.*

در نصیحت من شده بار دگر   گفته امثال و سخنها چون شکر

2592. *Ben tekrâr nasîhatte olmuşumdur; şeker gibi meseller ve sözler söylemişimdir.*

شیر تازه از شکر آمیخته   شیر و شهدی با سخن آمیخته

2593. *Şekerden tâze süt çıkarmış, sütü ve balı söz ile karıştırmış idim.*

در شما چون زهر گشته آن سخن   زانکه زهرستان بدید از بیخ و بن

2594. *Sizde o söz zehir gibi olmuş idi; zîrâ ki aslından ve temelinden zehristan idiniz.*

Ya'nî isti'dâd-ı ezelîniz küfür ve dalâlet üzerine olduğundan, tatlı söz sizin zehristân-ı ezelî olan vücûdunuzda, zehre inkılâb etti. Nitekim zamânımızda küfründe ve dalâletinde sâbit-kadem olan bir muannide envâ'-ı delâil ile ve ma'kūlât ile hakāyık-ı ilâhiyyeden bahs etseniz, mülzem olup cevâb bulamadıkça kızar ve hiddet eder ve nihâyet ağzını bozar.

چون شوم غمگین که غم شد سرنگون   غم شما بودید ای قوم حرون

2595. *Niçin gamlı olayım ki, gam baş aşağı oldu. Ey serkeş kavim, gam siz idiniz.*

Ben nübüvvetle muttasıf olduğum için, benim dünyâ ile olan alâkam ancak sizin dalâletten hidâyete sevkınızden ibâret idi ve başka dünyâ alâkam yok idi. Bu sebeble bende dünyâ umûrundan dolayı gam bulunmak ihtimâli yoktur. Vaktâki sizi da'vet ettim, dalâlette musırr oldunuz; binâenaleyh benim dünyâda yegâne gamım bana siz oldunuz. Şimdi ise helâk oldunuz ve benim gamım da baş aşağı olmuş oldu.

هیچ کس بر مرگ غم نوحه کند   ریش سر چون شد کسی مو بر کند

2596. *Hiçbir kimse gamın ölmesi üzerine feryâd eder mi? Başın yarası gittiği vakit, bir kimse saçını yolar mı?*

Ya'nî gamlı bir kimsenin gamı gitse "Eyvâh benim gamım var idi, gitti!" diye feryâd eder mi? Veyâhut bir kimsenin başında yarası olsa ve o yara mündefi' olsa, "Eyvâh, benim başımın yarası geçti!"diye saçını, başını yolar mı?

رو بخود کرد و بگفت ای نوحه گر   نوحه اترا می نیرزد آن نفر

2697. *Kendisine teveccüh etti ve dedi: Ey feryâd edici! O tâife senin nevhana değmez.*

Sâlih (a.s.) kendi nefsine teveccüh edip: Ey bu tâifenin helâkine ağlayan Sâlih! Bu tâife senin nevhana ve ağlamana lâyık değildir.

کژ مخوان ای راست خوانندهء مبین   کیف آسا خلف قوم ظالمین

2598. *Eğri okuma; ey mübîni doğru okuyan, ben zâlim kavmin arkasında nasıl mahzûn olurum?*

Bu beyt-i şerîfde Sûre-i A'râf'da vâki' اَلَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَ قَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّى وَ نَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ آسَى عَلَى قَوْمٍ كَافِرِينَ (A'râf, 7/92-93) ya'nî "Şuayb'ı tekzîb edenler ziyâna uğradılar; imdi onlardan yüz çevirip dedi: Ey kavim, muhakkak ben size Rabb'imin risâletini iblâğ ettim ve size nasîhat ettim; böyle olunca kâfir kavim üzerine nasıl mahzûn olurum?" âyet-i kerîmesine işârettir. Mısrâ'-ı evveldeki "mübîn" sıfat-ı Kur'ân'dır ve sıfat zikr olunup mevsûf murâd olunmuştur. Ba'zı şerhlerde "mübîn" kelimesi "mîm"in fethiyle kelime-i fârisî olarak alınmış ve "Ey doğru okuyan, eğri okuma ve eğri görme" ma'nâsı verilmiştir. Ve ba'zı nüshalarda "be-bîn" vâki' olmuştur; bu nüshaya göre ma'nâ "Ey doğru okuyan کیف آسی âyet-i kerîmesini gör de, eğri okuma!" demek olur. Âyet-i kerîme, Şuayb (a.s.) hakkında olduğu halde, bu beyitte Sâlih (a.s.) tarafından îrâdı nübüvvet duygusunun vahdetine ve âyet Kur'ân'da "kâfirîn" ile nihâyet bulduğu halde "zâlimîn" denilmesi, küfrün zulüm olduğuna nazaran, onun yerinde isti'mâli câiz olduğuna işârettir. Hadd-i zâtında Cenâb-ı Pîr tamâmiyle âyet-i kerîmenin ibâresini iktibâs buyurmayıp, yalnız ma'nâsını almıştır; binâenaleyh kelime isti'mâlinde mukayyed değildirler.

باز اندر چشم و دل او گریه یافت   رحمتی بی علتی در وی بتافت

2599. *Yine gözünde ve gönlünde o girye buldu; bir sebebsiz rahmet-i azîm onda zâhir oldu.*

قطره می بارید و حیران گشته بود　　　　قطرهٔ بی علت از دریای جود

2600. *Katre yağdırdı ve hayrân olmuştu. Kerem deryâsından sebebsiz bir katre idi.*
[2560]

Sâlih (a.s.), "Ey zâlim kavim, size acımıyacağım" dediği halde, içinde sebebsiz olarak onların hâline karşı bir ağlama geliyor ve gözlerinin yaşları dökülüyor idi.

عقل او می گفت کین گریه ز چیست　　　　بر چنان افسوسیان شاید گریست

2601. *Akıl ona dedi ki: Bu ağlama nedendir? Böyle istihzâ edenlere ağlamak lâyık mıdır?*

Sâlih (a.s.)ın aklı, merhamet duyan kalbine dedi ki: "Bu ağlamak neden neş'et ediyor? Sen onlara ma'kûl misaller ve nasîhatler ederek, onları tarîk-ı Hakk'a da'vet ettiğin [vakit] onlar seninle istihzâ edip eğleniyorlar idi. Bunlara ağlamak lâyık mıdır?"

بر چه می گریی بگو بر فعلشان　　　　بر سپاه کینهٔ بد نعلشان

2602. *Niye ağlıyorsun söyle? Onların fiiline mi, onların fenâ nallı kîn askerine mi?*

"Senin müessir nasîhatlerinle tebeddül etmemiş olan onların kötü fiillerinin ortadan kalktığına mı ağlıyorsun; yoksa onların nalları fenâ vurulmuş olduğu için gidişleri bozuk olan onların kin ve adâvet askerinin mahv ve helâkine mi ağlıyorsun?"

بر دل تاریك پر زنگار شان　　　　بر زبان زهر همچون مار شان

2603. *Onların paslı karanlık gönlüne mi, onların yılan gibi zehirli diline mi ağlarsın?*

بر دم و دندان سگسارانه شان　　　　بر دهان و چشم کژدم خانه شان

2604. *Onların köpek gibice olan kuyruğuna ve dişine mi; onların akrep yuvası olan ağızlarına ve gözlerine mi ağlarsın?*

Gıyâsü'l-Lügât'de "Seg-sâr", "seg" ile "sâr"dan mürekkeb olduğu gösterilmiş ve "sâr"ın misil ma'nâsına geldiği beyân olunmuştur. Şu halde "Segsâr" köpek gibi demek olur. "Âne" edât-ı nisbettir; bu edât ile berâber terkîbin hepsine "köpek gibice" ma'nâsı verilir. Beyt-i şerîfde Semûd kavmi köpeğe ve

onların fenâ nazarları ve fenâ sözleri insanın kalbini akrep gibi soktuğu için, gözleri ve ağızları akrep yuvasına teşbîh buyrulmuştur. "Dem" kelimesi Ankaravî'de zamme ile [düm] kuyruk ma'nâsına ve Hind şerhlerinde "dâl"in fethi ile nefis ve kelâm ma'nâsına alınmıştır.

بر ستیز و تسخر و افسوسشان　　　شکر کن چون کرد حق محبوسشان

2605. *Onların inâdına ve seni maskara saydıklarına ve istihzâlarına mı ağlarsın? Hak onları mahbûs ettiği için şükr et!*

"Sen onları Hakk'a da'vet ettikçe, onlar meslek-i dalâletlerinde inâd ederler ve seni kendi aralarında eğlence vesîlesi ittihâz edip alay ederler idi. Hak Teâlâ onların hayât-ı dünyeviyyelerini nez' edip rûhlarını siccînde habs etti ve orada fiillerinin mücâzâtına kavuştular; buna ağlıyacağına, şükr et!"

دستشان کژ پایشان کژ چشم کژ　　　مهر شان کژ صلحشان کژ خشم کژ

2606. *Onların eli eğri, ayağı eğri, gözü eğri; muhabbetleri eğri, sulhleri eğri ve gazabları eğridir.*

Bu eğriliklerin hepsi ma'nâya râci'dir. Ya'nî "Elleri Hakk'a uzanmaz ve ayakları Hak tarafına yürümez; ve fisk ve zulüm cânibine gider. Gözleri fenâlık niyyeti ile bakar, muhabbetleri zulme ve fıskadır"; ve sulhları fısk ve dalâlet esâsına müsteniddir; ve öfkeleri Hakk'a ve ma'kūlâta karşıdır."

از پی تقلید وز رایات نقل　　　پا نهاده بر سر این پیر عقل

2607. *Taklîd eserinden ve nakil bayrağından dolayı bu pîr-i aklın başı üzerine ayak koymuşlardır.*

Ya'nî Semûd kavmi taklîd izine tâbi' olmuşlar ve nakil ve rivâyât bayrağını açıp akıl denilen pîr-i ma'neviyi ayakları altında çiğnemişlerdir. Bu beyt-i şerîfde قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا (Hûd, 11/62) ya'nî "Semûd kavmi dediler ki: "Ey Sâlih, bundan evvel aramızda hayır umulur bir kimse idin; sen bizi babalarımızın taptığı şeye tapmaktan men' mi ediyorsun?" âyet-i kerîmesine işâret olunur. Ya'nî Semûd kavmi, muhâkemât-ı akliyyelerini terk edip taklîd izine tâbi' olarak yürüdüler ve babalarımızdan bize intikāl eden usûl ve kāide bize böyle rivâyet edilmiştir, diyerek nakil bayrağını açtılar ve pîr-i aklı çiğnediler. "Pîr-i akıl" dan murâd peygamberleri olan Sâlih (a.s.)dır.

پیر خر نی جمله گشته پیر خر　　　از ریای چشم و گوش همدگر

2608. *Pîr satın alıcı değil; hepsi birbirlerinin gözünün ve kulağının riyâsından dolayı pîr-i har oldular.*

"Pîr" peder ve "har" harîden masdarından emr-i hâzırdır. Şu halde "Pîr-har" vasf-ı terkîbi olup "pîr satın alıcı" ma'nâsına gelir ki "aslı elde eden" demek olur. Hind nüshalarında böyledir. Ankaravî nüshasında noktasız "hür" vâki'dir; ve "pîr-i hür" hür ve âzâd olan pîr demek olur ki; bundan murâd hevâ ve hevesât-ı nefsâniyye ve taallukāt-ı dünyeviyyeden âzâd olmuş bulunan Hz. Sâlih (a.s.) olur. İkinci "pîr-i har"daki "har" eşek ma'nâsına gelir ve terkîbin ma'nâsı "hepsi eşek babası" oldular demek olur. Ya'nî birbirlerinin gözüne hoş görünmek ve birbirlerinin hâli yekdîğerlerine mutâbık işitilmek için Sâlih (a.s.)a tebaiyyeti terk ettiler ve akıl ve muhâkemeyi terk etmek sûretiyle her birerleri eşek babası oldular.

از بهشت آورد یزدان بندگان　　　تا نماید شان سقر پروردگان

2609. *Hak Teâlâ onlara sakar-perverdeleri göstermek için, cennetten bendeler getirdi.*

Ya'nî Hakk'ın mezâhir-i cemâliyye ve celâliyyesi vardır; cennetten ya'nî âlem-i cemâlden birtakım kullar, ya'nî enbiyâ ve evliyâ gönderdi ki, onlara bu âlem-i ef'âl olan dünyâda cehennem, ya'nî âlem-i celâl için beslediği kullarını göstere. Zîrâ enbiyâ ve evliyânın müşâhedesi, Hakk'ın kendi esmâ ve sıfâtının âsârını âlem-i ef'âlde müşâhedesidir. Çünkü enbiyâ ve evliyâ Hakk'ın gözbebeği mesâbesindedir. Onun için "insân-ı kâmil" derler. Ve insân-ı kâmilin bir ma'nâsı kâmil olan ve tamâmiyle gören gözbebeği demektir.

در بیان معنی مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ

"Birbirine bitişen iki denizi salıverdi" ma'nâsı beyânındadır

Bu âyet-i kerîme Sûre-i Rahmân'da vâki'dir: مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ (Rahmân, 55/19-21) Ya'nî "Hak Teâlâ birbirine bitişen acı

ve tatlı denizi salıverdi; aralarında bir berzah vardır ki, birbirlerine tecâvüz edip karışmazlar. İmdi Rabb'inizin hangi âlâsını, ya'nî sıfât ve esmâsını tekzîb ve inkâr edersiniz?" "İki deniz"den murâd, esmâ ve sıfât-ı mütezâdde-i ilâhiyye âsâr ve ahkâmıdır ki, bu âlem-i ef'âl olan dünyâda yekdîğerinden ayrılmıştır; aslâ birbirlerine karışıp imtizâc edemezler. Nitekim bu ma'nâ nûr ve zulmet ve acı ve tatlı ve gam ve sürûr ve küfür ve îmân ilh... gibi ezdâdın cümlesine şâmildir.

اهل نار و خلد را بين همدکان　　　　در ميانشان برزخ لا يبغيان

2610. [2570] *Cennet ve cehennem ehlini bir dükkânda gör; onların arasında bir berzah vardır ki, birbirine tecâvüz etmezler.*

Ya'nî ehl-i cennet ve ehl-i cehennemin her ikisi de âlem-i ef'âl olan dünyâ dükkânında yaşarlar ve iş görürler; sûret-i zâhirede ikisi de yerler, içerler, uyurlar, evlenirler ve ölürler; bu gibi husûsâtta hep birbirine benzerler. Binâenaleyh zâhirlerine bakıp bunları ayırd etmek kābil değildir; fakat ma'nâlarına ve i'tikādlarına gelince, aralarında bir berzah ve perde vardır ki aslâ o perde sebebiyle biri dîğeri ile imtizâc edemez.

اهل نار و اهل نور آميخته　　　　در ميان شان کوه قاف انگيخته

2611. *Nâr ehli ve nûr ehli karışmıştır, aralarında Kāf dağı yapılmıştır.*

"Engîhten" müteaddid ma'nâsı vardır. Burada, yükseltmek, peydâ etmek ve yapmak ma'nâları münâsibtir.

همچو در کان خاك و زر کرد اختلاط　　　　در ميان شان صد بيابان و رباط

2612. *Toprak ile altının menba'da ihtilât ettikleri gibi, aralarında yüz beyâbân ve ribât vardır.*

Dünyâ ma'den menba'ına benzer. Ehl-i cennet ile ehl-i cehennem sûrette yekdîğeri ile ihtilât ederler; aralarında birçok ittihâd ve muâmelât bulunur; fakat ma'nâları kâmilen yekdîğerinden ayrılır. Nitekim ma'den menba'ında altın toprak ile memzûc olarak bulunur. Halbuki toprak ile altının ma'nâları arasında yüzlerce sahrâlar ve ribâtlar vardır. Zîrâ toprağı ve sâir maâdini, mahzâ altını elde etmek için kullanırlar; altın maksûdun-bi'z-zâttır, dîğerleri altına vusûl için sebebdir. Altın ile toprak, aralarında yüz beyâbân ve ribât bulunduğu beyân buyrulmasındaki işâret budur ki, arzda zuhûr eden bilcüm-

le maâdinin aslı topraktır ve toprak harâret ve ziyâ ve elektrik gibi birtakım kuvâ-yı tabiiyyenin te'sîri ve terbiyesi altında, birtakım tekâmül menzilleri kat' eder; ve her kat' ettiği menzilde yolcuların ikāmetine mahsûs olan ribâtlarda ve kervansaraylarda tevakkuf ettikleri gibi tevakkuf eder ve tekrâr tekâmül beyâbanlarını kat' etmek için sefere çıkar; velhâsıl altın oluncaya kadar, böyle yüzlerce tekâmül sahrâlarını kat' eder ve yüzlerce menzillerde ve ribâtlarda tevakkuf eder ve nihâyet altın olur. Binâenaleyh altının evvelki toprak hâliyle aralarında yüzlerce beyâbân ve ribât bulunur.

همچنانکه عقد دردُرّ و شَبَه　　　مختلط چون میهمان یکشبه

2613. *Gerdanlıktaki inci ve şebe gibidir, bir gecelik misâfir gibi muhtelitdir.*

"Şebe" siyâh ve parlak Yemen taşıdır; inci ile berâber dizip gerdanlık yaparlar. "Ehl-i cemâl" inciye ve "ehl-i celâl" siyâh taşa ve her ikisinin âlem-i sûrette yekdîğeri ile muâmelâtta bulunmaları ve bir mahalde sâkin bulunmaları, gerdanlığa teşbîh buyrulmuştur. İkinci mısrâ' dahi diğer bir teşbîhdir. Bunlar, bir gecelik bir mahalde misâfir kalanlara benzetilmiştir; zîrâ ehl-i cemâl ile ehl-i celâli sûretleri i'tibâriyle zulmet-i tabîat istîlâ etmiştir, onlar bu zulmet içinde misâfirdirler.

بحر را نیمیش شیرین چون شکر　　　طعم شیرین رنگ روشن چون قمر

2614. *Denizin yarısı şeker gibi tatlı, tu'mu lezzetli, rengi ay gibi parlaktır.*

نیم دیگر تلخ همچون زهر مار　　　طعم تلخ و رنگ مظلم قیروار

2615. *Diğer yarısı yılanın zehiri gibi acı, tu'mu acı ve rengi zift gibi muzlimdir.*

Halk denizinin yarısı tatlı ve yarısı da böyle yılanın zehiri gibi acı ve münâsebeti muzır ve reng-i ma'nevîsi kapkara ve nûrsuzdur. "Kîr" *Burhân*'ın beyânına göre iki ma'nâya gelir: Birisi bir kara yağdır ki, develer gergin olduğu vakit vücûdlarına sürerler ve diğeri bildiğimiz zift ma'nâsınadır. Beyitte her iki ma'nâya da işâret olunabilir.

هر دو بر هم میزنند از تحت و اوج　　　بر مثال آب دریا موج موج

2616. *Her ikisi, dalga dalga olan deniz suyunun misâli üzere, aşağıdan ve yukarıdan birbirine vururlar.*

صورت بر هم زدن از جسم تنگ   اختلاف جانها در صلح و جنگ

2617. *Dar cisimden birbirine vurmanın sûreti, sulhda ve cenkde canların ihtilâfıdır.*

Ma'lûmdur ki, sûret-i cismin muharriki irâdedir; ve irâde rûhdan inbiâs eder. Vücûd-ı izâfî denizinin dalgaları mesâbesinde olan efrâd-ı beşerin sulh veyâ nizâ' hâli üzere birbirleriyle temasları, ancak rûhlarının ve ma'nâlarının sûretidir; zîrâ ma'nâ sûret ile mahsüs olur. Eğer nizâ' ederlerse, rûhlarında ve ma'nâlarında ihtilâf olduğu ve eğer sulh ve selâmet dâiresinde temâs ederlerse rûhlarında ve ma'nâlarında ittihâd bulunduğu anlaşılır. Bu sebeble şakîler ile saîdler, âlem-i cisimde dâimâ münâzaa ve muhâlefet içindedirler. Nitekim Cenâb-ı Peygamber Ebû Cehil ve emsâline ve Cenâb-ı Mûsâ Fir'avn'a ve Cenâb-ı Îsâ yahûdîlere ve İbrâhîm (a.s.) Nemrûd'a hayvanlıktan ve sıfât-ı nefsâniyyeden vazgeçiniz ve insanlık ve sıfât-ı rûhâniyye tarafına geliniz dediler. Bunlar şekāvetleri hasebiyle, bu da'vete hiddet edip dâimâ muhâlefet üzere bulundular. Cismâniyet âleminde bu kāide-yi umûmiyye-i ilâhiyye zevâl-i cismâniyyete kadar ale'd-devâm bâkîdir.

موجهای صلح بر هم میزند   کینها از سینها بر میکند

2618. *Sulh dalgaları birbirine çarpar; sînelerden kinleri koparır.*

موجهای جنگ بر شکل دگر   مهرها را میکند زیر و زبر

2619. *Cenk dalgaları başka şekil üzere muhabbetleri altüst eder.*

مهر تلخانرا بشیرین میکشد   زانکه اصل مهرها باشد رَشَد

2620. *Muhabbet, acıları tatlıya çeker; zîrâ muhabbetlerin aslı reşed olur.*
[2580]

"Reşed" lügatte, doğru yol ma'nâsınadır. Ya'nî âlem, mezâhir-i esmâ-i ilâhiyyeden müteşekkildir ve esmâ mütekābildir ve mütezâddır; binâenaleyh suver-i âlemin bir kısmı mazhar-ı lutf u cemâl ve bir kısmı, mazhar-ı kahr u celâldir. Ve mezâhir-i cemâliyye mahbûb ve mergûb ve mezâhir-i celâliyye mağzûb ve merdûddur. Tatlı deniz dalgalandığı, ya'nî esmâ-i cemâliyye feyezân ettiği vakit, kalblerden kinleri ve adâvetleri izâle edip muhabbet getirir. Acı deniz dalgalandığı vakit de, tecelliyât-ı ilâhiyye başka bir şekil alır; ve muhabbetleri altüst eder. Tecelliyât-ı cemâliyye kalblerde muhabbet peydâ ettiğinden tatlı deryâ tarafına çeker; çünkü muhabbetlerin aslı hidâyet ve doğru yoldur.

قهر شيرين را بتلخى مى برد　　　　تلخ با شيرين كجا اندر خورد

2621. *Kahır, tatlıyı acılığa götürür; acı tatlı ile nerede lâyık olur?*

Tecelliyât-ı kahriyye ve celâliyye, tecelliyât-ı lutfiyye ve cemâliyyeyi izâle eder; zîrâ biri dîğerinin zıddıdır ve iki zıddın bir yerde ve bir anda ictimâ'ı ve ittihâdı mümkin değildir. Birinin hükmü gâlib olduğu vakit, dîğerinin hükmü ihtifâ eder; zîrâ acının tatlı ile bir yerde bulunması lâyık ve münâsib olmaz.

تلخ و شيرين زين نظر نايد پديد　　　　از دريچهء عاقبت دانند ديد

2622. *Acı ve tatlı bu nazardan zâhir gelmez; âkıbet penceresinden görmeyi bilirler.*

Acı ve tatlı denize mensûb olanlar, bu cisim gözüyle görünmez; zîrâ cisim gözü ancak sûreti müşâhede eder. Ehl-i basîret olanları âkıbet gözüyle görmeyi bilirler.

چشم آخر بين تواند ديد راست　　　　چشم آخُر بين غرورست و خطاست

2623. *Son görücü olan göz doğruyu görebilir; ahırı görücü olan göz gurûr ve hatâdır.*

Tecelliyât-ı ilâhiyyenin sonunu gören göz doğru görebilir ve kasd-ı tecellîyi hakkıyla idrâk edebilir. Rûh-ı izâfînin ahırı mesâbesinde olan cismi gören ve tecelliyât-ı ilâhiyyeyi ahkâm-ı cisme göre muhâkeme eden kimse, kasd-ı tecellîyi anlıyamaz, hatâ eder ve aldanır. Meselâ fakr u ihtiyâç âlem-i cismâniyyete nazaran nâhoş bir şeydir ve Hakk'ın Mâni' ismi îcâbından olan bu tecellîsini, cismânî olan kimseler hoş görmezler; fakat اَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا (Ahkāf, 46/20) ya'nî "Siz tayyibâtınızı dünyâ hayâtınızda tükettiniz" âyet-i kerîmesine nâzır olanlar, âkıbete ve sona nazar ettikleri için, doğru görürler. Dîğer tecelliyât dahi bunun gibidir.

اى بسا شيرينكه چون شكر بود　　　　ليك زهر اندر شكر مضمر بود

2624. *Ey, nice tatlı vardır ki, şeker gibi olur; fakat şeker içinde zehir muzmer olur.*

Ya'nî bu dünyânın birçok lezâiz ve huzûzât-ı cismâniyye ve ma'neviyyesi vardır ki, nefse şeker gibi tatlı gelir; fakat o lezâiz ve huzûzât içinde gizli zehirler vardır. Meselâ birçok muharremât nefse hoş ve cisme lezîz gelir.Ve kezâ riyâ ve süm'a gibi kendisini halka medh ettirecek ba'zı ahlâk-ı fâzıla da

nefsin hazz-ı ma'nevîsidir. Fakat sırf cismin ve nefsin hazzına âid olan bu şeylerin altında, âkıbette nâr-ı hırmân vardır. Nitekim (S.a.v.) Efendimiz buyururlar: حفت الجنة بالمكاره و حفت النيران بالشهوات Ya'nî "Cennet mekrûhlar ile örtülmüştür ve cehennem de şehvetler ile örtülmüştür." Binâenaleyh cennet bu âlemde nefsin kerîh gördüğü ve iğrendiği şeylerin altındadır; ve cehennem de nefsin sevdiği ve imrendiği şeyler altındadır. İşte bu görüş, âkıbeti görüştür; ve hayvâniyet ahırı olan âlemin zâhirini görüş değildir.

آنکه زیرکتر شود بشناسدش　　　وآن دگر چون بر لب و دندان زدش

2625. *O kimse ki, pek zekî olur, onu tanır. Ve o birisi dudağına ve dişine vurduğu vakit tanır.*

Akıllı ve zekî olan kimse o altında zehir olan huzûzât-ı nefsâniyyeyi uzaktan görünce bilir; akıl ve zekâca onlardan aşağı olan kimseler ise, o huzûz ve şehevâtı dudağına ve dişine vurduğu, ya'nî temâs ettiği vakit bilirler.

پس لبش ردش کند پیش از گلو　　　گرچه نعره میزند شیطان کلو

2626. *İmdi boğazından evvel onu dudağı reddeder; her ne kadar şeytan, yiyiniz na'rasını vursa da!*

Ya'nî o altında zehir ve ateş bulunan huzûz ve şehevât-ı nefsâniyyeyi dudağına ve dişine götürdüğü ve temâs ettiği vakit, fenâlığını anlıyabilen kimselere, nâsın kalblerine vesvese ilkā eden şeytan, "ye, iç ve icrâ et!" diye na'ra vurursa da, onlar bunları yutmadan, ya'nî icrâ etmeden evvel reddederler.

وان دگر را در گلو پیدا کند　　　وآن دگر را در بدن رسوا کند

2627. *Ve o birine boğazında zâhir kılar ve o birini bedende rüsvây eder.*

Ya'nî irfânı evvelkilerden daha az olan kimseye lokma-i harâmı yutacağı veyâ şehevât-ı meşrû'u icrâ edeceği vakit, onun fenâlığı zâhir olur; ve bu mertebeden daha aşağı olan kimseyi de o yaptığı muharremât, ba'de'l-icrâ perîşân eder. Ve eğer yediği lokma-i harâm ise vücûduna zarar ve fikrine sakāmet verir; veyâ riyâ ve süm'a gibi ahlâk ise, halk nazarında fesâdı zâhir olup rezîl ve rüsvây olur.

وان دگر را در حدث سوزش دهد　　　ذوق آن زخم جگر دوزش دهد

2628. *Ve o birine hades vaktinde yakma verir; onun zevkı ciğer delici yara verir.*

Yaptığı fiil ekl-i harâm ise kazâ-yı hâcet vaktinde em'âsına ve mak'adına yanma verir; ve eğer zinâ ise âlet-i tenâsülüne illet verir. Velhâsıl o zevk-ı harâm vücûdda ciğer delici elemli yara verir.

وان دگر را بعد ایام و شهور   وان دگر را بعد مرگ از قعر گور

2629. *Ve o birine günler ve aylar sonra; ve o birine ölümden sonra mezar dibinde.*

Bu nâmeşrû' huzûz ve şehevâtın sû-i eseri, ba'zı kimselere hayât-ı dünyâda günler ve aylar geçtikten sonra isâbet eder ve ba'zı kimselere de, öldükten sonra mezarında zâhir olur.

ور دهندش مهلت اندر قعر گور   لابد آن پیدا شود یوم النشور

2630. [2590] *Ve eğer ona mezar dibinde mühlet verirlerse, lâbüd o, yevm-i nüşûrda zâhir olur.*

Ya'nî, irtikāb-ı muharremât eden kimseye kabirde mühlet verip azâb etmezlerse, mutlakā onun eseri haşr u neşr gününde zâhir olur. İmdi irtikâb olunan huzûz ve şehevât-ı nâ-meşrûanın mâhiyyetinde ittihâd olunduğu halde, mürtekibleri üzerindeki te'sîrâtın, muhtelif zaman ve sûretlerde zuhûrunun hükmü nedir? diye bir suâl vârid olabilir. Cenâb-ı Pîr bunun cevâbını âtîde beyân buyururlar.

هر نبات و شکری را در جهان   مهلتی پیداست از دور زمان

2631. *Her nebât ve şeker için cihânda, devr-i zamândan bir mühlet zâhirdir.*

Ya'nî yere dikilen nebât tohumlarının hepsi bir zamanda çıkmaz; belki kimi bir ayda, kimi iki ve kimi üç ve kimi altı ayda ve kimi de bir senede neşv ü nemâ bulur. Binâenaleyh her birisi için âlem-i sûrette devr-i zamân cinsinden bir mühlet lâzımdır. Şeker kamışından ve pancardan ve sâir nebâttan çıkarılan şekerler de, bu nebâtın neşv ü nemâ mühletlerine tâbi' olarak, muhtelif zamanlarda istihsâl olunur. İşte bunun gibi her bir ferdin amel tohumlarının te'sîrâtı da böyle mühletlere tâbi'dir; bu da isti'dâdâtın netâicidir.

سالها باید که اندر آفتاب   لعل یابد رنگ و رخشانی و تاب

2632. *Yıllar gerektir ki, güneşte, la'l, renk ve berraklık ve parlaklık bula.*

La'l denilen kırmızı renkteki parlak ve şeffâf kıymetli taş, o rengi ve parlaklığı ve şeffaflığı bulmak için, senelerce güneşin harâret ve ziyâsı altında terbiyeye muhtâçtır.

باز تره در دو ماه اندر رسد   باز تا سالی گل احمر رسد

2633. *Kezâ sebze iki ayda yetişir; kezâ kırmızı gül bir seneye kadar erişir.*

بهر این فرمود حق عز و جل   سورة الانعام در ذکر اجل

2634. *Bunun için Hak (azze ve cell) Sûre-i En'âm'da ecel zikri hakkında buyurdu.*

Bu beyt-i şerîfde, şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضٰى اَجَلاً وَ اَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ (En'âm, 6/2) Ya'nî "O Allah ki, sizi topraktan yarattı; sonra eceli ve kendi indinde müsbet olan ecel-i müsemmâyı kazâ etti; sonra da siz, Allah'ın vücûdunda ve kudretinde şekkedersiniz." Cenâb-ı Pîr'in yukarıdan beri beyân buyurduğu maânî ile âyet-i kerîme mazmûn-ı münîfinin münâsebâtı teemmül olunursa, âyet-i kerîmede zikr buyurulan ecelin birisi müddet-i tekâmüle ve dîğeri, tekâmülden sonra sûretin fenâsına âid olduğu anlaşılır. Nev'-i beşerin topraktan zuhûr eden nebât ve hayvânâtın tekâmülü netîcesinde zuhûruna kāil olanlara göre mazmûn-ı âyet-i kerîme "Hak Teâlâ bizim aslımızı topraktan yarattı; sonra bu aslın, rûy-i arzda, sûret-i beşeriyye mertebesine bi't-tekâmül terakkî edinceye kadar, bir ecel ve bir müddet kazâ etti ve sûret-i beşeriyyeyi iktisâb edip mükellef olduktan sonra da, her bir ferd-i beşer için, ind-i ilâhîsinde sâbit olan ecel-i müsemmâyı kazâ eyledi" demek olur ki, Ni'metullâh Nahcivânî hazretlerinin tefsîrinde وَاللّٰهُ اَنْبَتَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا (Nûh, 71/17) [Allah sizi de yerden ot gibi bitirmiştir.] âyet-i kerîmesinin tefsîrinde bu tekâmüle sarîh bir sûrette işâret buyrulmuştur. Ve bu ma'nâ Hz. Mevlânâ efendimizin yukarıki beyitte "La'l, güneşte renk ve berraklık ve parlaklık bulmak için yıllar gerektir" kelâmıyla münâsebetdârdır.

Amma asl-ı Âdem'in böyle tekâmül sûretiyle değil, def'î olarak topraktan yaratıldığına kāil olanlara göre evvelki ecel, ölüm zamânına kadar geçen müddet ve ecel-i müsemmâ dahi kıyâmete kadar geçen müddettir. Ey kāri-i muhterem, sen bu tefsîrleri zevkıne göre al, zîrâ her iki sûrette de Hakk'ın varlığı ve kudreti sâbit olur.

این شنیدی مو بموی گوش باد　　　آب حیوانست خوردی نوش باد

2635. *Bunu işittin ise her bir kılın kulak olsun; âb-ı hayâttır, içtin ise, âfiyet olsun.*

آب حیوان خوان مخوان این را سخن　　　روح نو بین در تن حرف کهن

2636. *Âb-ı hayât de, buna söz deme; eski harfin teni içinde yeni rûh gör!*

Ya'nî meşrû' ve gayr-i meşrû' huzûzât ve şehevât-ı nefsâniyyenin, muhtelif kimseler üzerindeki te'sîrâtının, muhtelif zamanlarda ve mevtınlerde kāide-i tekâmüle tebean zuhûru hakkındaki beyânât ve bu husûsta îrâd olunan kevnî misaller ve Kur'ân-ı Kerîm'deki ecel ve ecel-i müsemmânın tefsîrî maârif ve hakāyık-ı ilâhiyyeye susamış olan kimse için âb-ı hayâttır, söz değildir. O maâni-i latîfe, eskiden beri kullandığımız harflerin ve kelimelerin teni içinde taalluk etmiş olan yeni rûhlardır. Cenâb-ı Pîr efendimiz vücûd-ı beşerin, kāide-i tekâmüle tebean istihâlât dâiresinde zuhûrunu *Fîhi Mâ Fîh* nâmındaki eser-i âlîlerinde de şöyle beyân buyururlar: فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ (Bakara, 2/1157) [Nereye dönerseniz, Allah'ın vechi oradadır] dan murâd lâyenkatı' cârî ve râyic olan o vecihdir ki, bâkîdir. Âşıklar kendilerini bu vech ile fedâ etmişlerdir ve ivaz taleb etmezler. Onlardan mütebâkîsi en'âm, ya'nî hayvânât-ı ehliyye gibidir. Vâkıâ onlar en'âmdırlar, ya'nî hayvandırlar; fakat müstehakk-ı in'âmdırlar. Ve vâkıâ ahırdadırlar; velâkin emîr-i ahırın makbûlüdürler. İsterse onları bu ahırdan halâs edip, nakl eyler ve tavîle-i hâssına götürür. Nitekim onun mebdei adem idi, ona vücûd verdi ve vücûdunu tavîle-i cemâdîye getirdi; ve tavîle-i cemâdîden nebâtîye ve nebâtîden hayvânîye ve hayvânîden insânîye ve insânîden melekîye ilâ-mâ-lâ-nihâye getirdi. İmdi bunların cümlesini, onun bu cinsten tavîleleri çok olduğu ve طَبَقاً عَنْ طَبَقٍ فَمَا لَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ (İnşikāk, 84/19-20) [Halden hâle geçersiniz. Onlar acabâ neden îmân etmezler?] âyet-i kerîmesi mûcibince, birinin dîğerinden daha âlî bulunduğunu ikrâr etmek için sana gösterdi."

نکتهء دیگر تو بشنو ای رفیق　　　همچو جان او سخت پنهان و دقیق

2637. *Ey refîk, sen başka bir nükteyi dinle; o, cân gibi pek gizli ve incedir.*

در مقامی هست هم این زهر مار　　　از تصاریف خدای خوشگوار

2638. *Bir makāmda da bu yılanın zehri, Hudâ'nın tasrîflerinden hazmı kolay oldu.*

این شنیدی مو بموی گوش باد　　آب حیوانست خوردی نوش باد

2635. *Bunu işittin ise her bir kılın kulak olsun; âb-ı hayâttır, içtin ise, âfiyet olsun.*

آب حیوان خوان مخوان این را سخن　　روح نو بین در تن حرف کُهن

2636. *Âb-ı hayât de, buna söz deme; eski harfin teni içinde yeni rûh gör!*

Ya'nî meşrû' ve gayr-i meşrû' huzûzât ve şehevât-ı nefsâniyyenin, muhtelif kimseler üzerindeki te'sîrâtının, muhtelif zamanlarda ve mevtınlerde kāide-i tekâmüle tebean zuhûru hakkındaki beyânât ve bu husûsta îrâd olunan kevnî misaller ve Kur'ân-ı Kerîm'deki ecel ve ecel-i müsemmânın tefsîrî maârif ve hakāyık-ı ilâhiyyeye susamış olan kimse için âb-ı hayâttır, söz değildir. O maâni-i latîfe, eskiden beri kullandığımız harflerin ve kelimelerin teni içinde taalluk etmiş olan yeni rûhlardır. Cenâb-ı Pîr efendimiz vücûd-ı beşerin, kāide-i tekâmüle tebean istihâlât dâiresinde zuhûrunu *Fîhi Mâ Fîh* nâmındaki eser-i âlîlerinde de şöyle beyân buyururlar: فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ (Bakara, 2/1157) [Nereye dönerseniz, Allah'ın vechi oradadır] dan murâd lâyenkatı' cârî ve râyic olan o vecihdir ki, bâkîdir. Âşıklar kendilerini bu vech ile fedâ etmişlerdir ve ivaz taleb etmezler. Onlardan mütebâkîsi en'âm, ya'nî hayvânât-ı ehliyye gibidir. Vâkıâ onlar en'âmdırlar, ya'nî hayvandırlar; fakat müstehakk-ı in'âmdırlar. Ve vâkıâ ahırdadırlar; velâkin emîr-i ahırın makbûlüdürler. İsterse onları bu ahırdan halâs edip, nakl eyler ve tavîle-i hâssına götürür. Nitekim onun mebdei adem idi, ona vücûd verdi ve vücûdunu tavîle-i cemâdîye getirdi; ve tavîle-i cemâdîden nebâtîye ve nebâtîden hayvânîye ve hayvânîden insânîye ve insânîden melekîye ilâ-mâ-lâ-nihâye getirdi. İmdi bunların cümlesini, onun bu cinsten tavîleleri çok olduğu ve طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ فَمَا لَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ (İnşikāk, 84/19-20) [Halden hâle geçersiniz. Onlar acabâ neden îmân etmezler?] âyet-i kerîmesi mûcibince, birinin dîğerinden daha âlî bulunduğunu ikrâr etmek için sana gösterdi."

نکتهٔ دیگر تو بشنو ای رفیق　　همچو جان او سخت پنهان و دقیق

2637. *Ey refîk, sen başka bir nükteyi dinle; o, cân gibi pek gizli ve incedir.*

در مقامی هست هم این زهر مار　　از تصاریف خدای خوشکوار

2638. *Bir mukāmda da bu yılanın zehri, Hudâ'nın tasrîflerinden hazmı kolay oldu.*

Ya'nî o nükte-i nihân ve dakîk budur ki, huzûzât-ı meşrûa-i nefsâniyye, hakîkatte yılanın zehri gibi sıfât-ı rûhu ibtâl etmekte müessir olduğu halde, insâniyyetin bir mertebesinde Hak Teâlâ hazretlerinin döndürmesiyle kolayca kābil-i hazm olur ve aslâ sıfât-ı rûhunu muattal kılmaz.

در مقامی زهر و درجایی دوا　　　در مقامی کفر و درجایی روا

2639. *Bir makāmda zehir ve bir yerde ilâçtır; bir makāmda küfür ve bir yerde câizdir.*

گرچه آنجا او گزند جان بود　　　چون بدینجا در رسد درمان بود

2640. [2600] *Vâkıâ orada o cânın zararı olur; vaktâki buraya erişir, dermân olur.*

"Orada" ta'bîriyle Cenâb-ı Pîr sâliklere ve "buraya" ta'bîriyle, makām-ı kemâle işâret buyururlar. Ya'nî o huzûz-ı nefsâniyye insanın sâliklik mertebesinde canına zarar olur ve sıfât-ı rûhâniyyesini muattal kılar; fakat burada, ya'nî benim bulunduğum makām-ı kemâle vâsıl olduğu vakit, ulûm ve maârif-i ilâhiyyeye inkılâb edip beşeriyyete dermân olur. Zîrâ kâmil yer ve içer; ve ondan hâsıl olan netâyic ancak bunlar olur. Fakat henüz sıfât-ı nefsâniyyesinde müstağrak olan sâlik yer ve içerse, vücûdunda hâsıl olan kuvvet onu hayvâniyyet tarafına sürükleyip götürür; zîrâ henüz nefsine hâkim değildir.

آب در غوره ترش باشد و لیك　　　چون نا نگوری رسد شیرین و نیك

2641. *Su, koruk mertebesinde ekşi olur; velâkin üzümlüğe eriştiği vakit tatlı ve iyi olur.*

Sâlik koruğa ve üzüm kâmile ve gıdâ suya teşbîh buyrulmuştur.

باز در خم او شود تلخ و حرام　　　در مقام سرکگی نعم الادام

2642. *Tekrâr küp içinde o acı ve harâm olur; sirkelik makāmında ne güzel katık olur!*

Gıdâ-yı unsurî, vücûd-ı beşerde sûret-i umûmiyyede birisi sûrî ve dîğeri ma'nevî olmak üzere iki mecrâyı ta'kîb eder. Bir kısmı vücûdun kuvveti ve dîğer kısmı vücûdun ifrâzâtı olur. Eğer vücûdda sıfât-ı hayvâniyye gâlib ise, bu gıdâ bu sıfatları azdırır; ve eğer sıfât-ı insâniyye gâlib ise, bu sıfatların kemâliyle inkişâfına sebeb olur. Binâenaleyh su gibi olan bu gıdâ, ham ve koruk gibi olan nâkısın bedeninde ekşi ve olmuş üzüm gibi olan kâmilin vücû-

dunda tatlı olur. Fakat bir küpe mümâsil olan hem nâkısın ve hem kâmilin vücûd-ı unsurîlerinde, bu gıdânın mecrâ-yı sûrîyi ta'kîb eden kısmı, küp içinde kalıp şarâb olan üzüm suyu harâm olur. Vaktâki bu ifrâzât sebze ve meyveyi takviye ettiği veyâ suver-i sâire ile inhilâl edip âlem-i unsuriyyâta karıştığı vakit, içine tuz atılarak sirkeye tahvîl edilmiş olan şarâb gibi helâl olur ki, sirke hakkında hadîs-i şerîfde نعم الادام الخل ya'nî "Sirke ne güzel katıktır!" buyrulmuştur.

در معنی آنکه هر چه ولی کامل کند مریدان را نشاید گستاخی کردن
و همان فعل کردن که حلوا طبیب را زیان ندارد اما رنجور را زیان
دارد و سرما و برف انگور را زیان ندارد اما غوره را زیان دارد که
در راه است (لیغفر لك الله ما تقدم من ذنبك و ما تأخر) نشده

O ma'nânın beyânındadır ki, veliyy-i kâmil her ne yaparsa, mürîdlere cür'et etmek ve o fiili yapmak lâyık olmaz; zîrâ tatlı tabîbe zarar vermez fakat hastaya zarar verir; ve soğuk ve kar üzüme ziyân vermez, fakat koruğa ziyan verir. Çünkü henüz yoldadır. "Allah senin geçmiş ve gelecek günâhlarını mağfiret etmek için sana feth-i mübîn müyesser etti" (Fetih,48/2) hitâbına mazhar olmamıştır

Bilcümle günâhların menşei vücûd-ı izâfi-i abdânîdir. Onun için وجودك ذنب لا يقاس عليه ذنب آخر ya'nî "Senin vücûdun, sâir günâhlara kıyâs olunamayan bir günâhdır" denilmiştir. Sâlik henüz bu vücûdun taht-ı hükmünde ve vücûd-ı hakkânîye vüsûl yolunda olduğu için, vücûd-ı hakkânî, vücûd-ı abdânîsi ahkâmını setr eden ve binâenaleyh geçmiş ve gelecek günâhları mağfûr olan tâifenin yaptığını yapmak ona câiz olmaz.

گر ولی زهری خورد نوشی شود ور خورد طالب سیه هوشی شود

2643. *Eğer velî bir zehir içse bir bal şerbeti olur ve eğer tâlib içse, bir muzlim akıllı olur.*

رب هب لى از سليمان آمدست   كه مده غير مرا اين ملك و دست

2644. *Bu mülkü ve desti benim gayrime verme! diye* رَبِّ هَبْ لِى *Süleyman'dan gelmiştir.*

Bu beyt-i şerîf Sâd sûre-i şerîfesinde vâki' رَبِّ اغْفِرْلِى وَ هَبْ لِى مُلْكًا لاَ يَنْبَغِى لاَحَدٍ مِنْ بَعْدِى (Sâd, 38/35) ya'nî "Yâ Rab, beni mağfiret et ve bana bir mülk bağışla ki, benden sonra bir kimseye lâyık olmasın" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu beytin evvelki beyte cihet-i merbûtıyyeti budur ki, mülk ve saltanat-ı sûrî, nefse gurûr ve enâniyyet verdiği için bir zehr-i kātil mesâbesindedir. Bu gibi tasarrufât-ı sûriyye insân-ı kâmil için muzır değildir; çünkü o, zehrin te'sîrinden kurtulmuştur ve çünkü onda sıfât-ı nefsâniyyeden eser kalmamıştır. Fakat ehl-i nefis olanlar için bu mülk ve saltanat son derecede muzırdır. Nitekim târihler bu gibi nefsânî hükümdarların vekāyi'-i zulümleriyle doludur. Burada bir suâl vârid olur: "Süleyman (a.s.) böyle bir talebde bulundu ve Hak Teâlâ da bu tasarrufu kendisine ihsân etti. Binâenaleyh, kendisinden sonra gelecek olan hiçbir kimseye bu tasarruf verilmemek îcâb eder. Şu halde bilcümle enbiyâ-yı izâm hazarâtının hasâis ve ezvâkını câmi' olan Sultân-ı enbiyâ ve Hâtem-i enbiyâ Efendimiz hazretlerinin bu tasarruf husûsundaki hâl-i âlîleri nedir?" Bu ciheti Müslim ve Buhârî'nin müttefikan beyân ettikleri bir hadîs-i şerîf îzâh eder; hadîs-i şerîf budur: ان عفريتا من الجن تفلت البارحة ليقطع على صلوتى فامكننى الله منه فاخذته فاردت ان اربطه على سارية من سوارى المسجد حتى ينظروا اليه كلكم فذكرت دعوة اخى سليمان فردته خاسئا Ya'nî " Muhakkak cinden bir ifrît dün gece namazımı kesmek için bana taarruz etti; hemen Allah Teâlâ bana kudret verdi, imdi onu tuttum. Sizin hepiniz onu temâşâ etmeniz için, onu mescidin direklerinden bir direğe bağlamak istedim; derhal kardeşim Süleyman'ın duâsını tahattur ettim; binâenaleyh onu zelîl olarak reddettim." Bu hadîs-i şerîfden anlaşılıyor ki, bu kuvvet ve tasarruf Hâtem-i enbiyâ Efendimiz'de mevcûd idi; fakat Habîb-i edîb-i Kibriyâ Efendimiz, kemâl-i edeblerinden bi'l-ihtiyâr bu tasarrufu terk buyurdular. Bu bâbdaki îzâhât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Süleymânî'de Cenâb-ı Şeyh-i Ekber efendimiz tarafından i'tâ buyrulmuştur.

تو مكن با غير من اين لطف وجود   اين حسد را ماند اما اين نبود

2645. *Sen benim gayrime bu lütuf ve cûdu yapma! Bu, hasede benzer ammâ bu olmadı.*

Ya'nî Süleyman (a.s.) Yâ Rab, Sen bu lutuf ve cûdu benden başkasına yapma dedi; ve bu söz hasede benzedi; velâkin hased cinsinden değil idi.

نکتهء لا ینبغی میخوان بجان   سر من بعدی ز بخل او مدان

2646. *"Lâyık olmasın" nüktesini cân ile oku! "Benden sonra" sırrını onun buhlünden bilme!*

Ya'nî Süleyman (a.s.)ın "Lâyık olmasın" demesini sen nefsinin sıfâtıyla vezn ederek okuma; belki rûhunun sıfâtıyla muvâzene ederek oku! Onun "Benden sonra" demesindeki sırrı da, nefsin sıfâtından olan buhülden bilme; belki ehl-i nefis olarılara karşı hissettiği şefkatinden ve onlara olan şefâat cinsinden bil!

بلکه اندر ملك دید او صد خطر   موبمو ملك جهان بد بیم سر

2647. *Belki o, mülkte yüz hatar gördü; mülk-i cihân inceden inceye baş korkusu oldu.*

Ya'nî Süleyman (a.s.) mülk-i dünyâya mâlik olmakta, pek çok tehlikeler gördü de, ibâdullâha kemâl-i şefkatinden bu mülke mâlikiyyeti câiz görmedi. Zîrâ cihânın mülküne mâlikiyyette ince ince baş korkuları, helâk-i nefs tehlikeleri vardır. Şuarâ-yı hindiyyeden Mîr-i İlâhî bu ma'nâyı bir beytinde güzel tasvîr eder:

سر برهنهء خورشید را زوالی نیست   ز شمع پرس که چون تاج میخورد سر را

"Güneşin çıplak başına bir zevâl yoktur; tâcın nasıl baş yediğini şem'den sor!"

Ya'nî mumun başında alev nasıl mumu başından eritmekte ise, tâc-ı saltanat dahi mumun alevi gibi sâhibinin başını yer.

بیم سر با بیم سر با بیم دین   امتحانی نیست ما را مثل این

2648. *Din korkusu ile, can korkusu ile, baş korkusu! Bize bunun gibi bir imtihân yoktur!*

Zîrâ mülk-i dünyâya mâlikiyyette, muhîtinin hasedi sebebiyle baş korkusu vardır ve umûr-ı mülküne meşgûliyyet hasebiyle de, Mâlikü'l-mülkten gaflet korkusu vardır; ve terk-i ubûdiyyet ve da'vâ-yı enâniyyet sebebiyle de din korkusu vardır. Binâenaleyh Hak Teâlâ hazretleri bir kuluna bu üç korkuyu hâvî olan mülk-i dünyâyı verdiği vakit, onu pek büyük bir imtihâna ve azîm bir ibtilâya çekmiş olur.

پس سلیمان همتی باید که او بگذرد زین صد هزاران رنگ و بو

2649. *Böyle olunca bir Süleymân-himmet lâzımdır ki o, bu yüzbinlerce renkten ve kokudan geçsin.*

Ya'nî bu cihânın yüz bin türlü âlâyişine kapılmamak için, Süleyman (a.s.) gibi himmeti âlî bir kimse olmalıdır; böyle bir himmet sâhibi olmak ise pek güçtür.

با چنان قوت که او را بود هم موج آن ملکش فرو می بست دم

2650. [2ب10] *Ona mahsûs olan öyle kuvvet ile dahi onun mülkünün dalgası, nefesini bağladı.*

Bu beyt-i şerîfde, Sâd sûre-i şerîfesinde vâki' اِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِىِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ فَقَالَ اِنِّى اَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّى حَتّٰى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ (Sâd, 38/31-32) ya'nî "Vaktâki ona öğle vaktinden sonra makbûl ve serî' koşan atlar arz olundu. Onu müteâkıb dedi ki: Ben bunların temâşâsına muhabbet ettim. Hayırlı muhabbet olan Rabb'imin zikrinden hicâb arkasına gidinceye kadar gaflet ettim" [âyet-i kerîmesine işâret buyrulmuştur.]

İmdi "Süleyman (a.s.)ın mülkünün dalgası" bu güzel atlar ve "onun nefesinin tutulması" da bu güzel atların temâşâsında müstağrak olmasıdır. Maahâzâ bir nebiyy-i zîşânın bu gibi mezâhir-i ilâhiyyeyi temâşâsındaki istiğrâkı âhâd-ı nâsın istiğrâkına benzemez; ve onlar bilirler ki bu tezâhür, sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin ma'kesleridir; fakat onların teveccühü Zât olmak i'tibâriyle, sıfât ve esmâyı hicâb-ı Zât görürler. Fakat ne çâre ki, beşeriyyet âleminde sıfât ve esmâ ahkâmından tamâmiyle vâreste kalmak kābil değildir. Zîrâ bu vücûdât-ı izâfiyye zevk-ı isneyniyyet içinde yuvarlanmaktadır. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'de bir taraftan وَ لَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا (Kasas, 28/77) ya'nî "Dünyâdan nasîbini unutma!" buyurmakla berâber, dîğer taraftan da وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَسِيتَ (Kehf, 18/24) ya'nî "Ve unuttuğun vakit Rabb'ini zikr et!" buyrulur. Bu reviş رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَ لَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ (Nûr, 24/37) ya'nî "Ricâl vardır ki, onları ticâret ve satış Allah'ın zikrinden meşgûl etmez" âyet-i kerîmesindeki beyân-ı âlîye muhâlif değildir. Zîrâ ticâret ve bey' âlem-i keserâtta vâki' olur ve âlem-i keserâtın, âlem-i sıfât ve esmâ olduğuna vâkıf olanlar, bu muâmelât içinde zikr-i Hak'dan gâfil ve dünyâ ile meşgûl sayılmazlar; fakat teveccühleri dâimâ mahz-ı Zât-ı Kibriyâ olan enbiyâ ve ehass-ı evliyâ için, âlem-i sıfât ve esmâ hicâb addolunur. Bu ma'nâya binâen İbrâhîm (a.s.) وَاجْنُبْنِى وَ بَنِىَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَ (İbrâhîm, 14/35) ya'nî "Yâ Rab, beni ve oğlumu puta sapmaktan müctenib kıl!" buyurdu.

چون برو بنشست زين اندوه گرد   بر همه شاهان عالم رحم كرد

2651. *Vaktâki bu gamdan onun üzerine toz oturdu, bütün âlemin şahlarına merhamet etti.*

Süleyman (a.s.) sıfât ve esmânın, Zât'a hicâb olduğunu gördüğü vakit, onun kalb-i şerîfi üzerine gam tozu kondu; kendisinden sonra gelecek olan âlemin pâdişâhlarına acıdı; zîrâ onlarda teshîr-i suverden yakalarını kurtarabilecek kuvvet olmadığını, irfân-ı nübüvvet ile bildi.

شد شفيع و گفت اين ملك و لوا   با كمالى ده كه دادى مر مرا

2652. *Şefî' oldu ve dedi: Bu mülk ve livâyı bana verdiğin bir kemâl ile ver!*

Ya'nî Süleyman (a.s.) kendisinden sonra gelecek olan hükümdârlara nezd-i ilâhîde şefâat edip "İlâhî! Bu mülk ve saltanatı ve devlet sancağını, benden sonra gelecek olan şâhlara, bana ihsân etmiş olduğun bir kemâl ve kuvvet ile berâber ihsân et! Zîrâ onlar zayıftır; bu mülk-i sûretin fitneleri içinde müstağrak ve sıfât-ı nefsâniyyelerine mağlûb olurlar ve seni unuturlar" dedi.

هر كرا بدهى و بكنى آن كرم   او سليمانست آنكس هم منم

2653. *Her kime verir ve o keremi ederse, o Süleyman'dır; o kimse de benim.*

Her kime mülk ve sancağı verir ve o mülkün fitnesine aldanmamak keremini edersen, o kimse Süleyman olmuş olur ve o kimse benim "ayn"ımdır.

او نباشد بعدى او باشد معى   خود معى چه بود منم بى مدعى

2654. *O "ba'dî" olmaz, o "maî" olur; "maî" ne olur? Bî-müddeî benim.*

"İlâhî, Sen'in kemâl-i kuvvet ve metânet ile berâber mülk ve saltanat vermiş olduğun kimse, "Benden sonra" gelenler meyânına dâhil değildir; o kimse benim ile berâber olur. Benim ile berâber olur ne demek? Belki o kimse müddeîsiz ve isbâta muhtâç olmaksızın "Ben" olur ve aramızda ikilik nisbeti bulunmaz."

شرح اين فرضست گفتن ليك من   باز مى گردم بقصهء مرد و زن

2655. *Bunun şerhini söylemek farzdır; velâkin yine ben, erkek ve kadın kıssasına rücû' ediyorum.*

Ya'nî bu berâberlik ne demek olduğunu şerh etmek farzdır; velâkin bahis uzadı. Ben kadın ve erkek kıssasının beyânına rücû' ediyorum. Bu berâberlik hakkında Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî şerhinde münderic âtîdeki îzâhâtı bi't-tercüme nakl ediyorum: " Ma'lûm olsun ki, evliyâ-yı ümmetten ba'zısı kalb-i Âdem ve ba'zısı kalb-i Şîs ve İbrâhîm ve Mûsâ ve Îsâ ilh... (aleyhimü's-selâm) üzerinedir. Binâenaleyh enbiyâdan bir nebînin kademi üzerine olan her bir velî, hakîkatte o nebînin "ayn"ıdır. *Fütuhât-ı Mekkiyye*'nin yetmiş üçüncü bâbında mastûrdur ki: Din beyt menzilesindedir; ve onun rükünleri risâlet ve nübüvvet ve velâyet ve îmândır. Ve risâlet beytin ve onun erkânının rükn-i câmiidir ve nev'-i insânîden maksûd olan ancak bu risâlettir. Böyle olunca, nev'-i insânîde rusülden bir resûl dâimdir ve o resûl de, nazar-ı Hakk'ın mevzi'i olan kutubdur. İmdi Hak Teâlâ dâr-ı dünyâda bu nev'-i insânîyi o resûl ile kāim tutar; ve kendi cismi ve rûhu ve hakîkati ile dâr-ı dünyâda mevcûd olmadıkça insana, insan ıtlâkı sahih değildir. Binâenaleyh bu nev' içinde, bu nev'in hâfızı olan resûlün kendi cismi ve rûhu ile mevcûd olması zarûrîdir. Şu halde, yeryüzü cisim ile diri olan bir resûlden hâlî değildir. Zîrâ o âlem-i insânînin kutbudur. Eğerçi bin resûl olsa bile, onlardan birinin imâm olması zarûrîdir. Binâenaleyh Hak Teâlâ, Resûlullâh (s.a.v.)den sonra, bu dâr-ı dünyâda rusülden, ecsâd ile diri olan üç kimseyi bâkî tuttu. Birisi İdrîs (a.s.)dır ki, dördüncü gökte diridir; ve semâvât-ı seb'a âlem-i dünyâdandır. Dîğerleri İlyâs ve Îsâ (aleyhimü's-selâm)dır. Binâenaleyh risâleti müttefekun-aleyh olan bu üç kimsedir. Hızr'a gelince, bu dördüncüdür. Bu bizim gayrimizin indinde muhtelefun-fîhtir; bizim indimizde değildir. İşte bu dört kimse, dâr-ı dünyâda kendi cesedleriyle bâkîdirler. Ve bu dört kimse evtâddırlar; onlardan ikisi imâmdır ve birisi kutubdur. İmdi onlardan birisi ile îmân; ikincinin birisi ile velâyet, üçüncü ile nübüvvet ve dördüncü ile risâlet mahfûzdur. Ve mecmû'u ile dîn-i hanîfî hıfz olunur. Ve muhakkak bu dört kimseden her birisine mahsûs olarak bu ümmet içinde, her zamanda onun "kalb"i üzerine bir şahıs vardır; ve onların kalbi üzerine olanlar, onların nüvvâbıdır. İmdi ümmetten ve onun etbâ'ından resûlleri devr ettiren Muhammed (s.a.v.)in kerâmetidir. Her ne kadar halk tarafına gönderilmemiş ise de, onlar makām-ı risâletin sâhibidirler ve bundan evvel de resûl idiler. İşte *Fütûhât-ı Mekkiye*'deki beyânâtın hulâsası budur; ve buradan anla ki, cemî'-i enbiyâ ve rüsulün hükmü böyledir, bu dörde münhasır değildir. علماء امتى كانبياء بنى اسرائل [Ümmetimin âlimleri, Benî İsrâîl nebîleri gibidir] bu ma'nâya işârettir. Binâenaleyh evvelki beyt-i şerîfde enbiyâdan bir nebînin kalbi üze-

rine bir şahsın taayyün ve teşahhus i'tibâriyle onun gayri ve onun nâibi olduğuna ve hakîkati ve rûhu i'tibâriyle da onun "ayn"ı olduğuna işâret buyrulur. Zîrâ zâhir mazharın ve nâib menûbun aynıdır. Nitekim *Fütûhât*'ın ibâresinde de bu iki ibâre vâki'dir. Bu beyt-i şerîfde "Bunun şerhi farzdır" buyrulması ile *Fütûhât*'dan nakl olunan bu ma'nâya işâret buyrulur."

مخلص ماجرای عرب و جفت او

Arabın ve onun zevcesinin mâcerâsının mahlası
(ya'nî zübdesi mahalli)

ماجرای مرد و زن را مَخْلصی　　　باز می جوید درون مُخْلصی

2656. *Erkek ve kadın mâcerâsının bir zübde mahallini bir muhlasın bâtını tekrâr istiyor.*

Birinci mısra'daki "mahlas" "mîm"in fethi ile ism-i mekân olup, mahall-i hülâsa ya'nî süzgü mahallî demek olur. Ve ikinci mısra'daki "muhlas" "mîm"in zammı ile, temiz ve riyâsız dost ma'nâsınadır ki, murâd, nâm-ı şerîfine bu *Mesnevî-i Ma'nevî* ithâf buyrulan Hüsâmeddîn Çelebi hazretleridir. Ya'nî Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerinin kalb-i şerîfi, erkek ve kadından murâd ne olduğunu hulâsaten ve açık olarak beyân etmemi istiyor.

ماجرای مرد و زن افتاد نقل　　　این مثال نفس خود میدان و عقل

2657. *Kadın ve erkek sergüzeşti nakil vâki' oldu; bunu nefsinin ve aklının misâli bil!*

Bu kadın ve erkek sergüzeşti bir hikâye sûretinde vâki' oldu; bu hikâyedeki kadını nefsinin ve erkeği de aklının misâli olmak üzere bil ve teemmül et! Bu hikâyedeki tafsîlâtın zevkine var!

این زن و مردی که نفسست و خرد　　　نیك بایستست بهر نیك و بد

2658. *Bu kadın ve erkek ki nefistir ve akıldır; iyi ve kötü için pek lâzımdır.*

Bu hayât-ı dünyeviyyede iyiyi ve kötüyü tefrîk için, kadının timsâli olan nefis ve erkeğin timsâli olan akıl pek lâzımdır; zîrâ nefis kötülük ile ve akıl iyilik ile berâberdir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de nefis zem ve akıl medh buyrulur.

وین دو پابسته درین خاکی سرا　　　روز و شب در جنگ و اندر ماجرا

2659. *Ve bu toprağa mensûb olan evde ayağı bağlanmış olan bu iki, gece ve gündüz nizâ'da ve mâcerâ içindedir.*

Ya'nî akıl ve nefis, toprağın istihâlâtından husûle gelen bu cism-i unsurîde, dâimâ yekdîğerine muhâlefet ve mücâdele ederler. Zîrâ nefis, âlem-i dünyâdandır; ve akıl rûhun sıfatı olup âlem-i emirdendir. Bu mücâdele ve nizâ', mevtınleri ahkâmının yekdîğerine muhâlif olmasındandır.

زن همی خواهد حوایج خانقاه　　　یعنی آب رو و نان و خوان و جاه

2660. [2620] *Kadın dâimâ evin levâzımını ister; ya'nî âb-ı rû ve ekmek ve sofra ve câh.*

Kadın sâkin olduğu evin içini mükellef ve muhteşem ister. Ya'nî kendisi hanım olup, hizmetçiler ve câriyelerin kendisine karşı yüz suyu dökmelerini ve erkeğin kendisine serfürû etmesini ve gıdâ ve türlü yemekleri hâvî mükellef sofra ve izzet ve mertebe ve güzel giyinip kuşanma ve herkesten daha yukarı olmak ve parmakla gösterilmek ister. İşte bu sıfatlar tamâmiyle nefsin sıfatlarıdır; ve nefis, bunlardan başka bir şey istemez; zîrâ enâniyet ve tahakküm ve teferrüd, nefsin şânındandır.

نفس همچون زن پی چاره گری　　　گاه خاکی گاه جوید سروری

2661. *Nefis kadın gibi çâre edicilik için gâh hâkî ve gâh serverlik ister.*

Nefis, maksadını elde etmek için ba'zan tezellül ve tevâzu' eder ve ba'zan da azamet ve riyâset satmak ister. Nitekim ehl-i nefs olanların hâlî meydandadır. Kendisinin mâfevkıne temelluk ve tabasbus eder; ve kendisinden aşağı olanlara da azamet satar ve tahakküm eder.

عقل خود زین فکرها آگاه نیست　　　در دماغش جز غم الله نیست

2662. *Akıl ise bu fikirlerden âgâh değildir; onun dimâğında Allah gamından başkası yoktur.*

"Akıl"dan murâd, akl-ı maâş değildir, akl-ı maâddır. Zîrâ akl-ı maâş kuvve-i nefsâniyyeden mütehassıl olan idrâkdir; ve akl-ı maâd ise kuvve-i rûhâniyyeden mütehassıl olan aklın idrâkidir. Ve onun sıfatı olan akl-ı maâd dahi bittabi' ona tâbi'dir.

گرچه سر قصه این دانه است و دام   صورت قصه شنو اکنون تمام

2663. *Gerçi kıssanın sırrı bu dâne ve tuzaktır; şimdi kıssanın sûretinin tamâmını dinle!*

Hikâyenin zâhiri ve bâtını vardır. Bu kıssanın sûreti tuzaktır ve onun ma'nâsı olan akıl ve nefis dânedir. Binâenaleyh ma'nâ dânesi, sûret-i kıssa tuzağına vaz' edilmiştir. Nitekim rûh, ma'nâdır ve cism-i unsurî onun tuzağıdır; zîrâ sûretsiz ma'nâ ve ma'nâsız da sûret olmaz. Böyle olunca, şimdi kıssanın sûretinin tamâmını dinle de, bu sûret tuzağına ne gibi ma'nâ dâneleri vaz' edilmiş olduğunu anla!

گر بیان معنوی کافی شدی   خلق عالم عاطل و باطل بدی

2664. *Eğer beyân-ı ma'nevî kâfî olaydı, âlemin halkı âtıl ve bâtıl olurdu.*

Ya'nî ma'nâdan ibâret olan hubb-i ilâhî ve onun beyânı kâfî olaydı, emr-i ilâhîye itâat ve nehy-i ilâhîden ictinâb etmek îcâb etmez idi; ve halk-ı âlem, sûretten ibâret olan amelden âtıl ve kezâ âlem-i sûrete taalluk eden emir ve nehiy bâtıl olurdu.

گر محبت فکرت و معنیستی   صورت روزه و نمازت نیستی

2665. *Eğer muhabbet senin fikrin ve ma'nân olaydı, senin orucunun ve namazının sûreti olmaz idi.*

Muhabbet-i ilâhî senin bir fikrin ve ma'nândan ibârettir. Eğer muhabbet mücerred bundan ibâret olaydı, sûretten ibâret olan oruç ve namaz gibi ibâdete hâcet olmaz idi. Zîrâ bu âlem âlem-i ef'âldir; fiil, kişinin fikrinin ve ma'nâsının şâhididir.

هدیهای دوستان با همدگر   نیست اندر دوستی الا صور

2666. *Dostların birbirine hediyeleri, dostluk husûsunda ancak sûretlerdir.*

تا گواهی داده باشد هدیها   بر محبتهای مضمر در خفا

2667. *Tâ ki gizlide mestûr olan muhabbetler üzerine hediyeler şâhidlik vermiş ola.*

زانکه احسانهای ظاهر شاهدند   بر محبتهای سر ای ارجمند

2668. *Ey azîz! Zîrâ zâhir ihsanlar, gizlide olan muhabbetler üzerine şâhiddirler.*

شاهدت گه راست باشد گه دروغ   مست گاهی از می و گاهی ز دوغ

2669. *Senin şâhidin gâh doğru, gâh yalan olur; sarhoş gâh meyden ve gâh ayrandan olur.*

Sen, sevmediğin bir adama, sûret-i zâhirede muhabbet ızhârıyla hediyeler gönderdiğin vakit bu fiilin yalancı şâhid olur; ve hakîkaten sevdiğin bir adama gönderdiğin hediyeler ise, muhabbetinin doğru bir şâhidi olur. Nitekim mey içen bir adamın ızhâr ettiği sarhoşluk doğrudur ve onun hakîkî hâlidir; fakat ayran içen kimse sarhoşluk reftârı ızhâr ederse, bu onun hakîkî hâli değildir, yalandır.

دوغ خورده مستئ پیدا کند   های و هوی سرگرانیها کند

2670. [2630] *Ayran içmiş olan bir sarhoşluk ızhâr eder; kafa tütmanın hây u hûyunu yapar.*

Ayran içtiği halde, gûyâ mey içmiş gibi sarhoşluk ızhâr eden kimse sarhoş taklidleri yapar; onun hâli, hakîkî sarhoşun hâli değildir.

آن مرایی در صیام و در صلاست   تا گمان آید که او مست ولاست

2671. *O mürâî, kendisinin mest-i muhabbet olduğu zannı gelmek için, oruçta ve namazdadır.*

Ya'nî riyâkâr olan kimse, halk kendisini hubb-i ilâhî ile sarhoş olmuş ve ehl-i kemâl mertebesini bulmuş zannetmek için, dâimâ oruç tutar ve namaz kılar ve bunları da halka gösterir.

حاصل افعال برونی دیگرست   تا نشان باشد بر آنچه مضمرست

2672. *Elhâsıl, ef'âl-i hâriciyye, muzmer olan şey üzerine alâmet olmak için, başkadır.*

Ef'âl-i zâhiriyye, insanın hâl-i bâtınına alâmet olduğu için, âlem-i sûrette başka bir şe'n sâhibidir ve lâzımdır; fakat bu zâhirî fiiller ya doğru olur veyâhud yalan olur. Bu doğruyu ve eğriyi tefrîk edebilmek, temyîz-i sahîhe muhtâçtır.

یا رب این تمییز ده مارا بخواست تا شناسیم آن نشان کژ ز راست

2673. *Yâ Rab! O eğri nişanı doğrudan tanımamız için, bize taleb sebebiyle, o temyîzi ver!*

Mâdemki ahvâl-i bâtıneden doğru ve eğri haber veren şâhidler ve alâmetler vardır, yâ Rabbî, doğru ve eğri alâmetleri fark etmemiz için bize, niyâzımız sebebiyle bu temyîzi ihsân et!

حس را تمییز دانی چون شود آنکه حس ینظر بنورالله بود

2674. *His için temyîz nasıl olur bilir misin? O his ki* ینظر بنورالله *ola.*

Hissin bir temyîzi vardır, o temyîzin nasıl olduğunu bilir misin? O temyîz, Allah'ın nûruyla nazar eden hisde olur. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhı Memleketi'l-İnsâniyye* nâmındaki eser-i âlîlerinde buyururlar ki, firâset iki nevi'dir: Birisi firâset-i hikemiyye, dîğeri firâset-i şer'iyyedir. Firâset-i hikemiyye insanın eşkâl ve kıyâfet-i zâhiriyyesinden ahvâl-i bâtınesine intikāldir; ve firâset-i şer'iyye ise kalbdeki nûr-i ilâhî ile insanın bâtınını müşâhededir. Bu beyt-i şerîfde اتقوا فراسة المؤمن فانه ینظر بنورالله ya'nî "Mü'minin firâsetinden sakının; zîrâ Allah'ın nûruyla nazar eder" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. *Nefehâtü'l-Üns*'de beyân olunduğu üzere Hz. Cüneyd'in meclisine müslümanlar kıyâfetinde bir hıristiyan genci gelip "Ey Şeyh, Resûlullah (s.a.v.)in اتقوا فراسة المؤمن. . . . الخ hadîs-i şerîfinin ma'nâsı nedir? diye sorar. Hz. Cüneyd bir müddet başını önüne eğip tevakkuf buyurur, ba'dehû "Müslüman ol ki, senin islâmiyyetinin vakti gelmiştir" der. Ve o genç, hazretin bu nûr-ı nazarını görmesiyle derhal müslüman olur.

گر اثر نبود سبب هم مُظهرست همچو خویشی کز محبت مُخبرست

2675. *Eğer eser olmasa, muhabbetten haber veren yakınlık gibi sebeb de muzhirdir.*

تهادوا تحابوا ya'nî "Hediyeleşin, sevişin!" hadîs-i şerîfindeki işâret mûcibince dostların arasında hediyeleşmek gibi ızhâr-ı muhabbete vesîle olan âsâr olmasa, muhabbetten haber veren yakınlık gibi sebeb de, kalbdeki muhabbeti muzhirdir. Zîrâ bir kimseyi, bir kimseye takrîb ve musâhabete sevk eden sebeb, muhabbet-i kalbiyyedir. Kişi elbette sevmediğinden kaçar.

نبود آنکه نور حقش شد امام هر اثر را یا سببها را غلام

2676. *Kendisine nûr-ı Hak imâm olan kimse, muhakkak esere, yâhut sebeblere köle olmaz.*

Çeşm-i bâtınîsinin önünde nûr-ı Hak imâm olan kimse, firâset-i hikemiyyeye veyâ ef'âl-i zâhiriyye gibi esbâba bağlı olmaz; zîrâ firâset-i hikemiyyede veyâ ef'âl-i zâhiriyyede aldanabilir; fakat firâset-i şer'iyyede aldanmak olmaz.

تا محبت در درون شعله زند   زفت گردد وز اثر فارغ کند

2677. *Nihâyet muhabbet bâtında şu'le vurur; kavî olur ve eserden fâriğ eder.*

Nûr-i ilâhînin husûlüne sebeb olan hâl bâtında muhabbet-i ilâhiyyenin parlamasıdır. Bu şu'le-i muhabbet kuvvet bulunca, o kalbin sâhibi artık âsâr-ı zâhiriyyeden vâreste kalır.

حاجتش نبود پی اعلام مهر   چون محبت نور خود زد بر سپهر

2678. *Muhabbet kendi nûrunu sipihr üzerine vurduğu vakit, mihrin i'lâmı için ona hâcet olmaz.*

Ya'nî ahvâl-i bâtınenin şâhidi olan ameldir ve amelin ihlâsa müstenid olması lâzımdır; ve ihlâsın husûlü ise ancak hubb-i ilâhî nûrunun kalbe istîlâsına mütevakkıftır. Böyle bir kalb sâhibinin hâli âsâr-ı zâhiriyyeye muhtâç değildir. Onun kalbindeki muhabbetin nûru zâhirine aks eder; ve kezâ amel sâhiblerinin ahvâlini temyîzde böyle bir kimsenin hatâsı vâki' olmaz; zîrâ firâset-i şer'iyye sâhibidir.

هست تفصیلات تا گردد تمام   این سخن لیکن بجو تو والسلام

2679. *Bu söz tamâm olmak için tafsîlât vardır; lâkin sen iste ve selâmette ol!*

Ya'nî muhabbet-i ilâhiyye hakkında çok sözler ve tafsîlât vardır; velâkin muhabbet dediğimiz hâl, vicdânî ve zevkî bir şey olduğundan, ta'rîf olunsa, dinleyeni doyurmaz. Nitekim Cenâb-ı Pîr bir beyt-i şerîflerinde buyururlar:

پرسید یکی که عا شقی چیست   گفتم که چو من شوی بدانی

"Birisi âşıklık nedir diye sordu; dedim ki, benim gibi ol ki, bilesin."

Binâenaleyh sen o hâli bir mürşid-i kâmile intisâb edip Hak'dan iste; sana bu muhabbet ihsân olunduğu vakit, dünyâda ve âhirette selâmette olursun.

گرچه شد معنی درین صورت پدید   صورت از معنی قریبست وبعید

2680. [2640] *Gerçi ma'nâ, bu sûrette zâhir oldu. Sûret, ma'nâdan yakındır ve uzaktır.*

Ma'nâdan ibâret olan aşk ve muhabbet hakkındaki tafsîlâtı beyân için söz isti'mâl edilecek; çünkü ma'nâ, sûret vâsıtasıyla zâhir olur; fakat sûret ma'nâya hem yakındır ve hem de uzaktır. Meselâ balı ta'rîf etmek için, sûretten ibâret olan lafız ve savt ile onun evsâfını beyân ettiğimiz vakit, bu ta'rîf, bal mefhûmunu yaklaştırır, fakat onun lezzeti bu ta'rîfât sûretinden pek uzaktır. Bu ma'nâya binâen Hakîm Senâî hazretleri şöyle buyururlar:

باز گشتم زانچه گفتم زانکه نیست　　　در سخن معنی و در معنی سخن

"Söylediğim şeyden rücû' ettim; zîrâ sözde ma'nâ ve ma'nâda da söz yoktur."

در دلالت همچو آبند و درخت　　　چون بماهیت روی دورند سخت

2681. *Delâlette su ve ağaç gibidir; vaktâki mâhiyete gidersin, pek uzaktırlar.*

Bu beyt-i şerîf, sûretin ma'nâya hem uzak ve hem de yakın olduğuna misâldir. Ya'nî sûretin ma'nâya delâleti, ağacın suya delâleti gibidir; zîrâ nebâtât sudan neşv ü nemâ bulur. Ve nebâtât olan mahallerde, suyun vücûdunu görmediğimiz halde, su bulunduğuna hükm ederiz. Nebâtın vücûdu suya delâlet eder; fakat mâhiyetlerine gelince, birbirlerinden uzaklaşırlar; zîrâ suyun terkîbi başka, ağacın terkîbi başkadır ve ikisinin evsâfı muhteliftir. İşte bunun gibi, suver-i mümkinâtın vücûdu, vücûd-ı Hakk'a delâlet eder. Nitekim âyet-i kerîmede وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ (Şûrâ, 42/29) ya'nî "Semâvât ve arzı yaratması ve onlarda hayvânât cinsinden şeyler neşr etmesi, Allah Teâlâ'nın varlığının alâmetlerindendir" buyrulur. Fakat mâhiyyete gelince vücûd-ı vâcib başka ve vücûd-ı mümkin başkadır.

ترك ماهیات و خاصیات گو　　　شرح کن احوال آن دو ماهرو

2682. *Mâhiyyât ve hâssıyyâtın terkini söyle; o iki mâh-rûnun ahvâlini şerh et!*

Ya'nî vücûd-ı mutlakın merâtibinden her bir mertebenin bir mâhiyyet ve hâssıyyeti vardır. Meselâ hazret-i şehâdetin ve misâlin ve ervâhın ve a'yân-ı sâbitenin ve esmâ ve sıfâtın başka başka mâhiyyât ve hâssıyyâtı vardır. Bunların her birerlerinden bahs etmek uzundur. Sonra mâhiyyet-i ilâhiyye de vardır ki, o mâhiyyet cins ile fasıldan mürekkeb değildir; binâenaleyh o aslâ bahse sığmaz. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber "Fass-ı Mûsevî"de Fir'avn'ın وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ (Şuarâ, 26(23) [Âlemlerin Rabbi'nin mâhiyeti nedir?] tarzında vâki' olan mâhiyyet-i ilâhiyyeden suâli hakkında bu babda tafsîlât i'tâ bu-

yurmuşlardır; binâenaleyh bunların tafsîlâtını bırak. O iki mâh-rûnun, ya'nî Arab kadını ile erkeğin ahvâlini şerh et!

Hz. Pîr ikisine "ay yüzlü" ta'bîr buyururlar; zîrâ biri aklın ve dîğeri nefsin timsâlidir; ve ay güneşten nûr aldığı gibi, akıl ve nefis dahi hayât-ı ma'neviyyeleri nûrunu şems-i Zât'dan alırlar.

دل نهادن مرد عرب بر التماس زن خويش و سوگند خوردن كه
درين تسليم مرا حيلتى و امتحان نيست

Zevcesinin iltimâsı üzerine, Arab erkeğinin muvâfakat etmesi ve bu inkıyâdda "Benim bir hîlem ve imtihânım yoktur" diye yemîn etmesi.

مرد گفت اكنون گذشتم از خلاف   حكم دارى تيغ بر كش از غلاف

2683. *Erkek dedi: Şimdi muhâlefetten geçtim; hüküm tutarsın; kılıcı kınından çek!*

هر چه گويى من ترا فرمان برم   در بدو نيك آمدم وى ننگرم

2684. *Her ne söylersen ben sana mutî'im; bana iyi ve kötü de gelmesine bakmam.*

Ya'nî sen hüküm sâhibisin; artık senin söylediğin şeylerin iyi veyâ fenâ olmasına bakmıyarak kabûl ederim ve muhâlefet etmem.

در وجود تو شوم من منعدم   چون محبم حب يُعْمِى و يُصِم

2685. *Ben senin vücûdunda mün'adim olurum; çünkü ben muhibbim, muhabbet kör ve sağır eder.*

Bu beyt-i şerîfde حبك الشى يعمى و يصم ya'nî "Senin bir şeye muhabbetin, seni kör ve sağır eder" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Zîrâ muhibbin kalbini, mahbûbunun muhabbeti kapladığı vakit kendi irâdesini, mahbûbunun irâdesine tâbi' kılar ve kendi irâdesinden geçer; zîrâ insanın varlığını ihdâs eden

şey, ancak kendisinin irâdesidir; ve enâniyet de ancak bundan ibârettir. Ve nitekim Fir'avn'ı Fir'avn yapan ancak irâdesinde teferrüd dâiyesidir; binâenaleyh irâdesinde teferrüd dâiyesi olan kimsede, bu teferrüd dâiyesi ne derecede ise, Fir'avunluğu da o nisbette olur. İmdi kıssada "erkek"ten murâd akıl ve "kadın"dan murâd nefis olduğundan, bu nefis, terbiye-i mürşid ile mutmainne mertebesine geldiği vakit aklın sıfatına bürünür ve akıl da kendi sıfatını görüp nefse tâbi' olur.

گفت زن آهنگ بِرّم می کنی　　　یا بحیلت کشف سرم می کنی

2686. *Kadın dedi, sen bana birr âhengi mi ediyorsun; yâhud hîle ile benim sırrımı mı keşf ediyorsun?*

Ey zevcem, sen bana münkād olmakla, hayât-ı zevciyyetimizde lutuf ve ihsân âhengi mi tertîb ediyorsun; yoksa bu inkıyâdın bir hîle midir ve bu hîle ile benim zamîrimi keşf etmek mi kasd ediyorsun?

گفت و الله عالم السر الخفى　　　كافريد از خاك آدم را صفى

2687. *(Erkek) dedi, Âdem-i safîyi topraktan yaratan, gizliyi ve âşikârı bilici Allah Teâlâ'ya yemîn ederim.*

"Âdem-i safî"den murâd, nefs-i sâfiye mertebesinde tahakkuk eden her bir insân-ı kâmildir.

در سه گز قالب که دادش وا نمود　　　هر چه در الواح و در ارواح بود

2688. *İnsân-ı kâmile verdiği üç arşın kalıbta, elvâhda ve ervâhda her ne var idiyse, açık gösterdi.*

Ya'nî Hak Teâlâ Hazretleri, insân-ı kâmile verdiği üç arşın tûlundaki cism-i unsurî içinde, bilcümle merâtibinin ahkâmını cem' etti ve her bir mertebe-i vücûd bir levh olduğundan, bu levhalarda olan şeyleri ve her bir mertebenin mâfevkı mâdûnunun rûhu olduğundan, bu ervâhda olan şeyleri o insân-ı kâmile açık bir sûrette gösterdi. Zîrâ sûret-i unsurînin rûhu, sûret-i misâliyye ve sûret-i misâliyyenin rûhu, cevher-i mücerred nûru; ve bunun rûhu, onun ayn-ı sâbitesinden ibâret olan sûret-i ilmiyye; ve sûret-i ilmiyyenin rûhu onun tâbi' olduğu isim; ve ismin rûhu, onun menşei olan sıfat-ı Hak ve bu sıfatın rûhu, Zât-ı Hak'dır. Nitekim âyet-i kerîmede وَاَنَّ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰى (Necm, 53/42) [Ve şübhesiz en son varış Rabb'inedir] buyrulur. Ve bunların cümlesi icmâlen yedi mertebedir; ve her birisi bir levhdir ki, "levh-i kazâ" ve "levh-i

kader" ve "levh-i mahv ve isbât" bunlarda dâhildir.Ve sâhib-i *Mesnevî* hazretleri dahi bu asfiyâdan birisidir.

تا ابد هر چه بود او پیش پیش   درس کرد از علم الاسماء خویش

2689. *O ebede kadar her ne var idiyse evvel be-evvel, kendi "alleme'l-esmâ"sından ders aldı.*

Bu beyt-i şerîfde وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا (Bakara, 2/31) ya'nî "Ve Allah Teâlâ Âdem'e esmânın hepsini ta'lîm etti" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu sûretle kâmilin alleme'l-esmâsı Hak olur; zîrâ insân-ı kâmil cemi'-i esmâyı câmi' olan "Allah" ism-i şerîfinin mazharıdır ve halîfe-i Hak'dır.

تا ملک بیخود شد از تدریس او   قدس دیگر یافت از تقدیس او

2690. [2650] *Nihâyet melek onun tedrîsinden kendisinden geçti; onun takdîsinden başka kuds buldu.*

Ya'nî Hak Teâlâ melâikeye:"Ben yeryüzünde halîfe yapacağım" buyurduğu vakit, melâike "Yâ Rab, yeryüzünde fesâd yapan ve kan döken kimseyi nasıl halîfe yaparsın? Biz sana tesbîh ve seni takdîs ediyoruz, dediler. Hak Teâlâ onlara, siz benim bildiğimi bilmezsiniz buyurdu." (Bakara, 2/30) Ve Âdem'e de "Ey Âdem, onlara esmâdan haber ver!" buyurunca Âdem, melâikenin bilmediği esmâdan haber verdi; melâike hayrette kaldı. سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا (Bakara, 2/32) ya'nî "Yâ Rab, biz seni tenzîh ederiz ve ancak senin bildirdiğini biliriz" dediler. Zîrâ melâike, Âdem gibi cem'iyyet-i esmâiyyeye mâlik değildirler; onlar ancak "Sübbûh, Kuddûs, Tayyib, Tâhir, Nûr, Ahad, Vâhid ve Aliyy gibi kendilerine mahsûs olan tenzîh ve takdîse müteallık esmâ-i ilâhiyyeye vâkıfdırlar. Dîğer esmânın dahi bulunduğunu bilmezler. Ve Hakk'ı ancak, bildikleri isimler ile tesbîh ve takdîs ederler. Nitekim bu bahsin tafsîli *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Âdemî'de beyân buyrulmuştur.

صائب ز ملائك مطلب رتبت انسان   آیینهء بی پشت چه صورت بنماید

"Ey sâib, mertebe-i insâniyyeyi, melâikeden isteme, zîrâ sırsız bir ayna ne sûret gösterebilir?"

İmdi sâir esmâ-i ilâhiyyeye adem-i vukûfları hasebiyle amelleri noksan olan melâike, Âdem'in o isimleri onlara haber vermesi ve tedrîs etmesi üzerine, ilim cihetinden terakkî ettiler ve cehil kirliliğinden temizlendiler.

آن گشادی شان کز آدم رو نمود　　　در گشاد آسمانها شان نبود

2691. *Onlara Âdem'den yüz gösteren açıklık; onlara göklerin açıklığından olmadı.*

Âdem, melâikeye esmâ-i ilâhiyyeden haber verdiği vakit, onlar bilmediklerini öğrendiler. Bu ihbârdan onlara emr-i ma'rifette bir küşâdelik ve açıklık hâsıl oldu ki, bu ma'rifet, onlara göklerin açıklığından, ya'nî mezâhir-i semâviyyeden hâsıl olmadı; zîrâ ecrâm-ı semâviyye cirm ve sûret i'tibâriyle, cism-i Âdemî'den azîmdir. Nitekim âyet-i kerîmede لَخَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ (Mü'min, 40/57) ya'nî "Göklerin ve yerin halkı, nâsın halkından pek büyüktür" buyrulur. Fakat i'tibâr ma'nâyadır; Âdemdeki ma'nâ ve cem'iyyet-i esmâiyye onların hiçbirisinde yoktur. Binâenaleyh mezâhir-i kudret-i ilâhiyyeden olan ervâh-ı melâikeye, Âdem gibi cism-i unsurîde mukayyed olmayıp semâvâtta seyerân hassası bahş edilmiş olması, onlara böyle bir ma'rifet vermedi.

در فراخی عرصهٔ آن پاك جان　　　تنگ آمد عرصهٔ هفت آسمان

2692. *O temiz canın meydanının genişliğinde, yedi göğün meydanı dar geldi.*

İnsân-ı kâmilin ma'nâdan ibâret olan rûh-ı mukaddesinin meydanı gâyet geniştir. Zîrâ bilcümle tecelliyât-ı esmâiyyeyi kabûl eder; fakat yedi gök sûret ve taayyün sâhibi olduğundan, fezâ-yı bî-nihâyede işgâl ettiği sâha, bu ma'nâya nisbeten gâyet dardır.

گفت پیغمبر که حق فرموده است　　　من نگنجم هیچ در بالا و پست

2693. *Peygamber buyurdu ki: Hak Teâlâ "Ben aslâ yukarıya ve aşağıya sığmadım" buyurmuştur.*

"Yukarı"dan murâd semâvât ve "aşağı"dan murâd dahi arzdır. Nitekim âtîdeki beyitte tefsîr buyrulur.

در زمین و آسمان و عرش نیز　　　من نگنجم این یقین دان ای عزیز

2694. *Ey azîz, yakînen bil ki, ben yere ve göğe ve arşa da sığmadım.*

"Yer"den murâd küre-i arz ve "gök"ten murâd bilcümle taayyünât-ı semâviyye ve "arş"dan murâd dahi, tekevvün etmiş ve edecek olan bilcümle vücûdât-ı izâfiyye âlemidir. Zîrâ vücûdât-ı izâfiyye âlemi rahmet-i rahmâniyye-

nin müstevâsıdır; onun için Kur'ân-ı Kerîm'de اَلرَّحْمنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوى (Tâhâ, 20/5) ya'nî "Rahmân, arş üzerine müstevî oldu" buyrulur. Ve rahmet, sıfât-ı ilâhiyyeden bir sıfat olduğundan, kâffe-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin hey'et-i mecmûası ona sığmaz; binâenaleyh bu hey'et-i mecmûa arşa da sığmaz.

در دل مؤمن بگنجم ای عجب   گر مرا جویی دران دلها طلب

2695. *Acîbdir ki, mü'minin kalbine sığarım; eğer beni istersen o gönüllerde iste!*

Ya'nî insân-ı kâmil, kâffe-i esmâyı câmi' olan "Allah" isminin mazharı olduğundan, bilcümle esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin hey'et-i mecmûası insân-ı kâmilin kalbine sığar. Bu ma'nâya mebnî Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri "Eğer arş ve onun muhtevâsının milyonlarca misli, ârifin kalbinin köşelerinden bir köşesinde olsa, onu hissetmezdi" buyurur. Zîrâ vücûdât-ı izâfiyye arşı taayyünâttan ibâret olduğundan mütenâhîdir; ve mütenâhî olan şey, nâmütenâhîyi istîâb edemez; fakat kalb-i ârif, bir ma'nâ-yı nâmütenâhîden ibâret olduğundan, nâmütenâhî olan esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin tecelliyâtını kabûl eder; ve kalb denildiği vakit, insân-ı kâmilin kalbi murâd olunur. Ba'zı esmâyı ârif olan kulûb-ı cüz'iyyeye ve gayr-i ârifin kalbine ve âsînin ve câhilin ve şakînin kalblerine "kalb" denilmesi, mecâzen vâki' olur. Bir rubâîsinde Efdalüddîn Hâkânî buyurur:

صحرای دل افزون ز جهان آمده است   بیرون ز زمین و آسمان آمده است

از وسعت آن عجب بدان گر دارد   گنجایش آنکه لا مکان آمده است

Nazmen tercüme:

"Gönül sahrâsı efzûndur cihândan
O hâricdir zemînden, âsumândan
Acîb olmaz olursa vüs'atinden
Onun mazrûfu ancak lâ-mekândan."

İmdi bu üç beyt-i şerîfde لا يسعني ارضي ولا سمائي ولكن يسعني قلب عبدي المؤمن التقي النقي ya'nî "Ben yerime ve göğüme sığmadım; velâkin takî ve nakî olan mü'min kulumun kalbine sığdım" hadîs-i kudsîsine işâret buyrulur. Onun için insân-ı kâmilin kalbine "beytullâh" ve "arşullâh" ta'bîr ederler. Böyle olunca Hakk'ı taleb eden insân-ı nâkısların, onların muhabbeti vâsıtasıyla insân-ı kâmilin kalbine girmeleri îcâb eder.

گفت اُدْخُلْ فى عبادى تَلْتَقِى   جنَّة مِنْ رؤْيَتى يا مُتَّقِى

2696. *(Hak) dedi: Ey muttakî, benim kullarıma dâhil ol, benim rü'yetimden cennete dâhil olasın.*

Bu beyt-i şerîf, sûre-i Fecr'in âhirindeki يا اَيَّتُها النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعى الى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً فَادْخُلى فى عِبَادى و ادْخُلى جَنَّتى (Fecr, 89/27-30) ya'nî "Ey nefs-i mutmainne, râzıyye ve merzıyye olarak Rabb'ine rücû' et; benim kullarıma dâhil ol ve cennetime gir!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Cenâb-ı Pîr efendimiz, cenneti makām-ı rü'yet ve ibâda duhûlü de havâss-ı ibâdın bâtını ve kalbi ile tefsîr buyurmuşlardır. Hulâsası budur ki: "Ey nefs-i mutmainne, havâss-ı ibâdımın kalbine gir ve o kullarımın kalbinde olanı gör ve benim rü'yetime dâhil ol ki, ben havâss-ı ibâdımın kalbindeyim."

عرش با آن نور با پهناى خويش   چون بديد او را برفت از جاى خويش

2697. *Arş kendisinin o genişliği nûru ile berâber, onu gördüğü vakit kendi yerinden gitti.*

Fezâ-yı bî-nihâyedeki vücûdât-ı izâfiyye arşı, ucu bucağı bulunmayan genişliğin nûru ile berâber Âdem cinsinin azamet-i ma'neviyyesini gördüğü vakit, kendi azamet-i sûriyye ve cismâniyyesini hiçe saydı ve kendisinin makām-ı azametini terk edip o büyüklüğü âdeme verdi.

خود بزرگى عرش باشد بس پديد   ليك صورت كيست چون معنى رسيد

2698. *Muhakkak arşın büyüklüğü çok zâhir olur; lâkin ma'nâ eriştiği vakit sûret kimdir?*

"Arş", taht ve binâ ma'nâlarına gelir; vücûdât-ı izâfiyye, vücûd-ı mutlakın tenezzülâtından husûle gelmiş olduğundan, vücûd-ı hakîkînin tahtı ve binâsıdır; ve fezâ-yı bî-nihâyede gayr-i kābil-i ta'dâd olan manzûme-i şemsiyyelerin azamet-i sûriyyeleri ise erbâb-ı hey'et nazarında pek âşikârdır. Fakat bu hey'et-i mecmûanın hiçbirisinde "âdem"deki azamet-i ma'nâ yoktur. Azamet-i ma'nâ indinde sûret büyüklüğünün kıymeti yoktur. Meselâ yüz kiloluk altın kütlesinin indinde, yüz bin kiloluk toprak yığınının ne kıymeti olur?

هر ملك مى گفت ما را پيش ازين   الفتى مى بود بر روى زمين

2699. *Her bir melek diyor idi ki: Bundan evvel bizim için yeryüzü üzerinde bir ülfet var idi.*

تخم خدمت در زمین می کاشتیم   زان تعلق ما عجب می داشتیم

2700. *Arzda hizmet tohumunu ekdik; o taalluktan biz taaccübe düştük.*
[2660]

کین تعلق چیست با این خاك مان   چون سرشت ما بدست از آسمان

2701. *(Dedik) ki: Mâdemki bizim hilkatimiz âsumândan olmuştur; bizim toprağa taallukumuz nedir?*

الف ما انوار با ظلمات چیست   چون تواند نور با ظلمات زیست

2702. *Biz nûrların zulmetler ile ülfeti nedir; nûr zulmet ile nasıl yaşayabilir?*

آدما آن الف از بوی تو بود   زانکه جسمت را زمین بد تار و پود

2703. *Ey âdem, o ülfet senin kokundan idi; zîrâ arz senin cismine arış ve argaç idi.*

جسم خاکت را در اینجا بافتند   نور پاکت را درینجا یافتند

2704. *Senin toprak cismini buradan dokudular; senin nûr-ı pâkini burada buldular.*

این که جان ما ز روحت یافتست   پیش پیش از خاك آن می تافتست

2705. *Bunu ki bizim canımız senin rûhundan bulmuştur, o evvel be-evvel topraktan parlamıştır.*

در زمین بودیم و غافل از زمین   غافل از گنجی که در وی بد دفین

2706. *Zemînde idik ve zemînden gâfil idik; onda medfûn olan bir hazîneden gâfil idik.*

چون سفر فرمود ما را زان مقام   تلخ شد مارا ازان تحویل کام

2707. *Vaktâki o makāmdan bize sefer emr etti, o tahvîl-i mekândan dimâğımız acı oldu.*

تا که حجتها همی گفتیم ما   که ما بجای ما که آید ای خدا

2708. *Tâ ki ey Hudâ, bizim yerimize kim gelecek diye biz hüccetler söyledik.*

نور این تسبیح و این تهلیل را | می فروشی بهر قال و قیل را

2709. *Bu tesbîh ve tehlîlin nûrunu, kıyl u kāl için satar mısın?*

حکم حق گسترد بهر ما بساط | که بگویید از طریق انبساط

2710. [2670] *Tarîk-ı inbisâttan söyleyiniz diye hükm-i Hak bize bisât döşedi.*

هر چه آید بر زبانتان بی حذر | همچو طفلان یگانه با پدر

2711. *Yegâne çocuklar babalarına söyledikleri gibi, dilinize ne gelirse korkusuz söyleyin.*

زانکه این دمها چه گر نالایقست | رحمت من بر غضب هم سابقست

2712. *Zîrâ bu sözler her ne kadar lâyıksız ise de, benim rahmetim gazabım üzerine sâbıktır.*

Ya'nî, "Ey melâikem, biz seni tesbîh ve takdîs edip dururken, yeryüzünde kan döken ve fesâd yapan Âdem'i kendine halîfe mi yapacaksın? demeniz, bana karşı bir nizâ' ve i'tirâz olmak i'tibâriyle her ne kadar lâyıksız ise de, bu sözler çocukların babalarına hakîkat-ı hâli müdrik olmaksızın söyledikleri söz kabîlinden olduğundan, mahzâ benim rahmetim, gazabımdan fazla olduğu için, bu lâyıksız sözlerinizden dolayı sizi muâheze etmem. Bu beyt-i şerîfde سبقت رحمتی علی غضبی ya'nî "Benim rahmetim, gazabımı geçmiştir" hadîs-i kudsîsine işâret buyrulur.

از پی اظهار این سبق ای ملك | در تو بنهم داعیهٔ اشکال و شك

2713. *Ey melek, bu sebkati ızhâr için, sana işkâl ve şek dâiyesi koyarım.*

Ey melek zümresi, rahmetimin gazabımı geçtiğini fiilen ızhâr için yaptığım işler hakkında senin içine işkâl ve şek ve şübhe dâiyesini koyarım. Ef'âlimin hükmünü ve sırrını idrâk edemediğin için sana benim fiillerimin kabûlü güç görünür ve ef'âl-i ilâhiyyemdeki isâbetten şekke düşersin.

تا بگویی و نگیرم بر تو من | منکر حلمم نیارد دم زدن

2714. *Nihâyet söylersin ve ben seni muâheze etmem; hilmimi inkâr eden dem vuramaz.*

Nihâyet adem-i idrâkinden, lâyıksız sözleri söylersin; ben de bundan dolayı seni muâheze etmem. Benim bu adem-i muâhezem Halîm ism-i şerîfimin hükmünü fiilen ızhâr eder ve artık eser-i fiilîsi ile zâhir olan hilmimi münkir olanların söz söylemeğe mecalleri kalmaz.

Buraya kadar olan ebyât-ı şerîfede Cenâb-ı Pîr-i destgîr, insân-ı kâmili yer, gök ve arş ile mukāyese buyurdular ve ondan sonra da âlem-i melekiyyete geçtiler. Ve Hak Teâlâ hazretlerinin melâike ile muhâtabasını beyân buyurdular. Bu muhâtabada Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Bakara'da وَ اذْ قَالَ ربُّك للْمَلائكَة انّى جَاعلٌ فى الْاَرْضِ خليفةً قَالوُا اَتجْعَلُ فيهَا مَنْ يُفْسدُ فيهَا و يَسْفكُ الدِّمَاء و نَحْنُ نُسبِّح بحَمْدك و نُقَدِّسُ لَكَ قَال انّى اَعْلَمُ مَا لاَ تَعلَمُون (Bakara, 2/30) ya'nî "Ey Habîbim, senin Rabb'in melâikeye muhakkak ben yeryüzünde halîfe yapacağım dediği vakit, melâike, "Yâ Rab, sen orada, fesâd eden ve kan döken kimseyi halîfe yapar mısın? Halbuki biz sana tesbîh ediyoruz ve seni takdîs ediyoruz" dediler. Hak Teâlâ, muhakkak ben sizin bilmediğiniz şeyi bilirim, buyurdu" âyet-i kerîmesinde ve Âdem'in fazlı da bu âyeti ta'kîb eden âyetlerde mezkûrdur. Ancak yukarıki beyitlerde Âdem'den evvel melâikenin arza taallukları ve hizmetleri beyân buyrulmuş olduğundan, bu husûsta îzâhât i'tâsı fâideden hâlî değildir.

Ma'lûmdur ki bir vücûdun kudreti olmasa, ondan hiçbir eser zuhûra gelmez. Onun için Allah'ın vücûdundan sonra, onun meleklerine inanmak dahi îmânın şartlarından birisi olmuştur. Melâikenin nizâ'ı ve Âdem'in melâikeden efdaliyyeti mes'elesi *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Âdemî'de ve hizmetleri dahi yine *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Îsevî'de mezkûrdur. Melâikenin arza taalluk ve hizmetlerinin hulâsası budur ki, fezâda avâlimin teşekkülü "nefes-i rahmânî"nin inbisâtındandır ve bu nefes, suver-i âlem için cevher-i heyûlânî gibidir; ve bu nefes-i rahmânî rutûbet ve yübûset ve harâret ve bürûdetin hey'et-i mecmûasından ibâret olan destgâh-ı tabîatte inbisât eder ve nefes-i ilâhî hubb-i zuhûr ile menfûh olduğu için hârdır. Merâtib-i süfliyyeye tenezzülünde bi-hasebi'l-esmâ suver-i muhtelife ile müteayyen olur. Suver-i âlemin heyûlâsı olan bu nefes-i rahmânî "amâ' " hâlindedir; ve "amâ' " lügatte rakîk bulut ma'nâsınadır; bu da rakîk dumandan başka bir şey değildir. Âyet-i kerîmede ثُمَّ اسْتَوَي الَى السَّمَاءِ وَ هىَ دُخَانٌ (Fussılet, 41/11) [Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi] buyrulmakla, bu mertebeye işâret buyrulur. Bu sehâbeler, manzûme-i şemsiyyelerin heyûlâsıdır ve gaz kitleleridir; ve terkîbleri, anâsır-ı basîta zerrâtından müteşekkildir ve bu nefes-i ilâhîden kudret-i ilâhiyyenin mezâhiri olan ervâh, ya'nî kuvâ-yı unsuriyye tekevvün eyledi. Bunlara lisân-ı şerî'atte Âdem'e secde ve serfürû ile ve hizmet ile mükel-

lef olan melâike derler. ve "Melek" lügatte kuvvet ma'nâsına gelir. Bu kuvvetlerin âsârı nazar-ı hissî ile görülebilir ise de, kendilerinin mâhiyyet ve hakîkatleri gayr-i mer'îdir. Bu kuvâ, külliyyâtı i'tibâriyle ta'dâd olunabilir ise de, cüz'iyyâtı i'tibâriyle lâ-yüad ve lâ-yuhsâdır. Nitekim her bir yağmur dânesinin bir melek tarafından inzâl olunup, bir dâneyi indiren meleğin, bir daha rücû' etmediği ihbâr buyrulur. Filhakîka da hiç şübhe yok ki, yağmur dânesinin sath-ı arza nüzûlü bir kuvvetle olur; ve ondan sonraki dânenin nüzûlü için masrûf olan kuvvet, evvelki kuvvetin aynı değildir; ve evvelki kuvvetin rücû'u imkânı yoktur. Sâir kuvâ da buna makıystir. Bunlara "melâike-i unsuriyyûn" derler ki, âlem-i anâsırdan münfekk değildirler ve dâimâ âdeme hizmetle mükelleftirler. Bir de anâsırın fevkında olan melâike vardır. Bunlar ecrâm-ı kesîfe arasındaki fezâda olup Âdem'e secde ve serfürû ile mükellef değildirler. Bunlara "ervâh-ı ulviyye" derler. Nitekim Âdem'e serfürû etmeyen İblîs'e أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ (Sâd, 38/75) ya'nî "Sen âlîn cinsinden misin?" tarzında itâb vâki' oldu. Bu ervâh-ı ulviyye suver-i tabiiyyedendir; ve tabîat rutûbet, yübûset, harâret ve bürûdetten ibâret olan erkân-ı erbaanın hey'et-i mecmûasıdır. Ve anâsırdan hâlî olan fezâda bu erkân-ı erbaa mevcûddur. Nitekim cismâniyetleri hava ile harâretten mürekkeb olan cin ve şeyâtîn, bu ervâh-ı ulviyyeden istirâk-ı sem' için fezâya çıkmak istediklerinde, bunlar tarafından tard olunurlar. Kendi mertebelerine göre, bu ervâh-ı ulviyyede zuhûr vardır ve "nefes-i rahmânî" bunlara nazaran bâtındır; velâkin bu ervâh a'yân-ı anâsıra nisbeten bâtın ve a'yân-ı anâsır, bunlara nazaran zâhirdir. Ta'bîr-i dîğer ile ervâh-ı ulviyye, insanın nefesini ihrâc ettiği vakit yavaş ve bilâ-sadâ söz söylemesine, ve a'yân-ı anâsır ise cehren ve sadâ ile tekellümüne müşâbihtir; ve ihtisâm ve nizâ' ile zâhir olan melâike, bu ervâh-ı ulviyyedir. Nitekim âyet-i kerîmede مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَاءِ الْاَعْلَى اِذْ يَخْتَصِمُونَ (Sâd, 38/69) [Mele-i a'lâda, kendi aralarındaki tartışmalarına dâir benim hiçbir bilgim yoktu] buyrulur; zîrâ bunlar tabîiyyûndur. Ve tabîat, yekdîğerinin zıddı olan erkân-ı erbaadan ibârettir. Ve suver-i tabîiyye ise kendilerine anâsır taalluk etmeksizin bu dört esas dâiresinde mütekevvin olurlar.

İmdi, yukarıdaki ebyât-ı şerîfede beyân buyrulduğu üzere, bu ervâh-ı ulviyye ecrâm-ı unsuriyyenin tekevvününe hâdim oldular; fakat ecrâm-ı kesîfenin tekevvününden sonra kendi âlemlerine çekildiler ve unsuriyât âleminden sefer ettiler; ve bu ecrâm-ı kesîfede yalnız unsuriyâttan mütekevvin olan ervâh kaldı ki, bunlar her ân âdeme secde ve serfürû ve hizmet ile mükelleftirler.

صد پدر صد مادر اندر حلم ما   هر نفس زاید در افتد در فنا

2715. *Bizim hilmimizde her nefes yüz baba, yüz ana doğar, fenâya düşer.*

Babalar ve analar Halîm ismimizin mezâhiri ve âyînesidir; onların birçoğu bozulup fenâya gider. Halbuki bizim Halîm ismimiz bâkî ve onun ahkâm ve âsârı "halk-ı cedîd" içinde olan mezâhirde cârîdir.

حلم ایشان کف بحر حلم ماست   کف رود آید ولی دریا بجاست

2716. *Onların hilmi bizim hilim denizimizin köpüğüdür; köpük gider gelir; fakat deniz yerindedir.*

Ya'nî bu mezâhirin her biri, deniz mesâbesinde olan bir ismin mazharıdır; ve onlardan zâhir olan ahkâm ve âsâr ise denizin köpüğü mesâbesindedir. Köpük gibi olan mezâhir bir taraftan gider ve bir taraftan gelir; esmâ ise bâkî kalır. Zîrâ esmâ, bâkî olan müsemmâdan münfekk değildir.

خود چه گویم پیش آن در این صدف   نیست الا کف کف کف کف

2717. *Hoş, ben o incinin önünde bu sadefi ne söyliyeyim? O ancak köpüğün köpüğünün köpüğünün köpüğüdür.*

Bu beyt-i şerîfde, müsemmânın "ayn"ı olan isim inciye ve onun vücûd-i izâfî âleminde müteayyen olan mazharı sadefe ve o sadef dahi o isim deryâsında mütekâsif olan köpüğe teşbîh buyrulmuştur. Köpüğün dört mertebe üzerine zikr edilmesi ile merâtib-i tenezzülâta işâret buyrulmuştur. Zîrâ her bir mazhar sûret-i misâliyyesinin zılli ve sûret-i misâliyye rûhun zılli ve rûh, ayn-ı sâbitesinin zılli ve ayn-ı sâbite ise mazhar olduğu ismin zıllidir.

حق آن کف حق آن دریای صاف   کامتحانی نیست این گفت و نه لاف

2718. *O köpüğün hakkı, o sâf denizin hakkı için ki, bu söz bir imtihân ve lâf değildir.*

O mezâhir-i esmâ olan vücûdât-ı izâfiyye hakkı için ve onlarda zâhir olan esmâ denizi hakkı için, benim bu söylediklerim, senin zamîrini ızhâr kasdıyla vâki' bir imtihân ve bir kuru lâf değildir. Bu sözler zâhirde Arab erkeği tarafından zevcesine ve bâtında akıl tarafından nefse vâki' bir hitâbdır.

از سر مهر و صفا است و خضوع   حق آنکس که بدو دارم رجوع

2719. *Kendisine rücû'um olan zât hakkı için, muhabbet ve safvet ve huzû' cihetindendir.*

ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُونَ (Ankebût, 29/57) [Sonunda bize döndürüleceksiniz] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere, kendisine dönecek olduğum Zât-ı Ecell ve A'lâ'ya yemîn ederim ki, sözlerimi muhabbet ve safvet ve tevâzu' cihetinden söyledim.

گر به پیشت امتحانست این هوس   امتحانرا امتحان کن یکنفس

2720. *Eğer bu heves senin önünde imtihân ise, bir nefes benim imtihânımı imtihân et!*
[2680]

Eğer benim sana karşı itâata meylimin ve hevesimin, seni tecrübe ve imtihân etmek için olduğunu zannediyor isen, benim bu tecrübemi bir an için olsun tecrübe edebilirsin.

سر مپوشان تا پدید آید سرم   امر کن تو هر چه بروی قادرم

2721. *Benim sırrım zâhir gelmek için sırrını örtme! Sen bana emr et, her şeye ki, ben onun üzerine kādirim.*

Ya'nî zamîrini benden saklama ki, ben de zamîrimde olan şeyi ızhâr edeyim; tâ ki iki tarafda yekdîğerine karşı gıll ü gış kalmasın. Benim elimden gelebilen bir şey hakkında bana emr et, derhâl yapayım.

دل مپوشان تا پدید آید دلم   تا قبول آرم هر آنچه قابلم

2722. *Benim kalbim zâhir gelmek, kābil olduğum her şeyi kabûle getirmek için kalbini örtme!*

Benim kalbimin hâli meydana çıkmak ve isti'dâdımın kabûl edebileceği her bir şeyi kabûl edebilmek için, sen de kalbinin hâlini meydana koy!

چون کنم در دست من چه چاره است   در نگر تا جان من چه کاره است

2723. *Nasıl edeyim? Benim elimde ne çâre vardır; bak acabâ benim cânım ne emre meşgûldür?*

Ya'nî bana olan emrini teblîğ edeceğin vakit, benim elimden ne gibi bir tedbîr gelebileceğini ve benim cânımın isti'dâdı, senin istediğin emr-i maîşetin tevsî'i husûsunda ne gibi işle meşgûliyyete müsâid olduğuna nazar et!

تعيين كردن زن طريق طلب روزى كدخداى خود را و قبول كردن او

Kadının rızık talebi yolunu kendi zevcine ta'yîn etmesi, onun dahi kabûl eylemesi

گفت زن يك آفتابى تافتست   عالمى زو روشنائ يافتست

2724. *Kadın dedi ki: Bir azîm güneş parlamıştır; tamâmen âlem ondan aydınlık bulmuştur.*

نائب رحمان خليفهء كردگار   شهر بغدادست از وى چون بهار

2725. *Rahmân'ın nâibi fâil-i hakîkînin halîfesidir; Bağdâd şehri ondan bahâr gibidir.*

Ya'nî kadın devâm-ı hayâta sebeb olan rızkın tahsîli için, zevcine Bağdâd şehrinde Rahmân'ın nâibi ve fâil-i hakîkî olan Hakk'ın halîfesi olan bir pâdişâhın zuhûr ettiğini ihbâr ediyor. "Nâib-i Rahmân" ve "halîfe-i Hak"dan murâd, kutb-ı âlem olan insân-ı kâmildir. Ve "Bağdâd şehri"nden murâd "velâyet-i hâssa-i muhammediyye"dir ki, âlem-i ervâhın merkezidir. Nitekim Hz. Pîr bir gazellerinde:

ما ببغداد جهان جان انا الحق مى زديم   پيش ازان كين دارو گير و نكتهء منصور بود

"Biz dünyâ ma'rekesinden ve Mansûr'un nüktesinden evvel, cân âleminin Bağdâd'ında "Ene'l-Hak" na'rasını vurur idik."

Mürşid-i kâmilin zâhirde Bağdâd'a nisbeti, Bağdâd şehrinin birçok zamanlar makarr-ı hilâfet olmasındandır. Ve bâtında "bâğ-ı dâd" terkîbinin tahfîfiyle, "kutb-ı âlemin ihsân ve atâ bağı" olduğuna işâret olunur; zîrâ atâyâ-yı ilâhiyye kutb-ı âlem yediyle ehl-i âleme tevzî' olunur.

گر به پيوندى بدان شه شه شوى   سوى هر ادبار تاكى ميروى

2726. *Eğer o şâha vâsıl olursan şâh olursun; Ne vakte kadar her idbâr tarafına gidersin?*

Ey sâlik, eğer hakîkate âgâh olmak istersen insân-ı kâmil tarafına git; ne vakte kadar insân-ı kâmil zannı ile nâkısların arkasında koşup duracaksın?

همنشينئ مقبلان چون كيمياست   چون نظرشان كيميايى خود كجاست

2727. *Mukbillerin hem-nişinliği kimyâ gibidir; onların nazarı gibi bir kimyâ ise nerededir?*

Makbûl-i ilâhî olan insân-ı kâmillerle berâber oturup kalkmak, "kimyâ" dedikleri "iksîr" gibidir. İksîr bakıra katıldığı vakit mâhiyyeti nasıl altına inkılâb ederse, bakır gibi olan nâkıslar dahi, onların iksîr gibi olan nazarlarıyla kâmil olurlar. Onların nazarları gibi müessir bir iksîr var mıdır? Nitekim Hz. Mevlânâ efendimiz bir gazellerinde buyururlar: اى عاشقان اى عاشقان من خاكرا كوهر كنم Ya'nî "Ey âşıklar, ey âşıklar, ben toprağı gevher yaparım."

چشم احمد بر ابوبكرى زده   او ز يك تصديق صديق آمده

2728. *Ahmed (a.s.)ın gözü bir Ebû Bekir üzerine çarpmış, o bir tasdîkden Sıddîk gelmiştir.*

(S.a.v.) Efendimiz'in nazar-ı saâdetleri Hz. Ebû Bekir (r.a.) üzerine isâbet etti ve iksîr gibi olan nazar-ı mübârek, Hz. Ebû Bekir'i mu'cize görmeğe hâcet kalmaksızın derhâl tasdîk-i nübüvvete sevk edip, sıddîkıyyet mertebesine çıkardı. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fütûhât*'da "sıddîk" ve "sıddîkıyyet"i îzâh edip buyururlar ki: "Sıddîk mücerred muhbirin kavlinden Allah'a ve Resûl'üne îmân eden bir kimsedir ki, kalbine istîlâ eden nûr-i îmân, muhbirin kavli hakkında şek ve tereddüd vukû'una mâni' olur. Sıddîkıyyete gelince o, resûle îmân ile mu'teber olur; velâkin sıddîkın Allah'a îmânda ba'zan nazarı olur; zîrâ Kur'ân-ı Kerîm nazarı âmirdir; fakat sıddîkın resûle îmânı istîlâ-yı nûr sebebiyle bilâ- delîl vâki' olur; ve sıddîk sâhib-i nûrdur. O nûru nûr-ı basar gibi kalbinde bulur. Ve sıddîkıyyet ile nübüvvet-i teşrî' arasında bir makām vardır ki, sıddîkıyyetin fevkı ve nübüvvet-i teşrî'in tahtıdır, bu da risâlettir. Ve bu makāma "nübüvvet-i âmme" ve "makām-ı kurbet" derler; ve bu makāmın sâhibi Resûl (s.a.v.)in gördüğünü görür ve Hak'dan aldığını alır; ve bu mertebeye hadîs-i şerîfde Ebû Bekir hazretlerinin kalbine dökülmüş olan sır ile işâret buyrulmuştur. Binâenaleyh Ebû Bekir (r.a) sıddîk olup, bu mertebe sebebiyle sâir sıddîklar üzerine tafdîl edilmişdir ve (S.a.v.) ile, Hz. Ebû Bekir arasında hiçbir kimse yoktur. Eğer bir kimse bu mertebeye gelirse Hz. Ebû Bekir ile berâber olur, onun fevkı olamaz." Bu îzâhât cenâb-ı Şeyh-i Ek-

ber efendimizin kavlinden hulâsâ olunmuştur. Bu beyt-i şerîfde Hz. Mevlânâ efendimiz dahi bu ma'nâya işâret buyurmuşlardır.

گفت من شه را پزیرا چون شوم   بی بهانه سوی او چون می روم

2729. *(Erkek dedi): Ben şâhı nasıl kabûl edici olurum; ben bahânesiz onun tarafına nasıl giderim?*

Şâhın huzûruna gitmek için bir sebeb lâzım; onun tarafına bir sebeb olmaksızın nasıl gideyim?

نسبتی باید مرا یا حیلتی   هیچ پیشه راست شد بی آلتی

2730. [2690] *Bana bir münâsebet veyâ bir vesîle lâzımdır; hiç âletsiz san'at doğru olur mu?*

همچو مجنونی که بشنید از یکی   که مرض آمد بلیلی اندکی

2731. *Leylâ'ya biraz hastalık geldi diye birisinden işiten Mecnûn gibi ki;*

گفت آوه بی بهانه چون روم   ور بمانم از عیادت چون شوم

2732. *Dedi: Eyvâh bahânesiz nasıl giderim; ve eğer iyâdetten kalır isem, nasıl olurum?*

لَيْتَنِي كُنْتُ طَبِيباً حَاذِقاً   كُنْتُ اَمْشِي نَحْوَ لَيْلَى سَابِقاً

2733. *Keşke ben bir tabîb-i hâzık olsa idim de, Leylâ tarafına koşa koşa yürüye idim.*

قل تعالوا گفت حق مارا بدان   تا بود شرم اشکنی مارا نشان

2734. *Bil ki bize hayâ kırıcılığa nişân olmak için, Hak Teâlâ bize* قل تعالوا *[Kul teâlev] buyurdu.*

Vâkıâ biz Hak Teâlâ'nın azamet ve kudreti karşısında, kendi hiçliğimize ve kemâl-i zilletimize bakarak, o dergâh-ı azamete yaklaşmağa utanırız; fakat kerîm olan Hak Teâlâ bizim bu hayâmızın inkisârına nişân olmak ve bu husûsta bizim cür'etimizi artırmak için, bize Kur'ân-ı Kerîm'de: قُلْ تَعَالَوْا (En'âm, 6/151) ya'nî "Yâ Habîbim, kullarıma gelin, de!" buyurdu. قل تعالوا "Kul teâlev" ile başlayan âyât-ı kur'âniyye müteaddiddir; şurrâh-ı kirâm hazarâtı bu âyetlerden ba'zılarını alıp tefsîr buyurmuşlardır; fakat hangi âyet

olursa olsun yalnız تعالوا [Teâlev] hitâbının, Hz. Pîr efendimiz cezb-i ilâhîye nişân olduğunu beyân buyururlar. Ve nitekim bir gazellerinde de şöyle buyururlar:

قل تعالوا آيتست از جذب حق   ما بجذب حق تعالى ميرويم

"قل تعالوا *[Kul teâlev], Hak Teâlâ'nın kullarını cânib-i ulûhiyyete cezbine alâmettir. Binâenaleh biz Hak Teâlâ'nın cezbi ile gideriz."*

شب پرانرا گر نظر و آلت بدى   روز شان جولان وخوش حالت بدى

2735. *Yarasaların eğer nazarı ve âleti olaydı, gündüz onlara cevelân ve hoş hâlet olurdu.*

Yarasa kuşlarının eğer ziyâdan müteessir olmayan nazarları ve âlet-i basarları olaydı, sâir kuşlar gibi gündüz kemâl-i şevk ile uçarlar idi.

گفت چون شاه كرم ميدان رود   عين هر بى آلتى آلت شود

2736. *(Kadın) dedi: Kerem şâhı meydana gittiği vakit, her bir âletsizin aynı, âlet olur.*

Kadın zevcine dedi: Nâib-i Hak olan şâhın huzûruna yaklaşmak için, bir münâsebet ve sebeb lâzımdır deme; zîrâ dâmâ keremini ibzâl eden o halîfe-i Hakk'ın keremi zâhir olunca, her bir âletsizlik ve sebebsizlik, âletin ve sebebin "ayn"ı olur. Çünkü kerîm, keremini ibzâl için karşısında müflis ister; binâenaleyh huzûr-ı şâha takarrub için amelini ve hünerini ve isti'dâdını görme ve şöyle söyle: Beyit:

Müstaid kıl, yok ise lutfuna isti'dâdım
Sana güçlük mü var ey şâh-ı kerem-mu'tâdım.

زانكه آلت دعويست و هستيست   كار در بى آلتى و پستيست

2737. *Zîrâ ki âlet da'vâ ve varlıktır; iş âletsizlikte ve zillettedir.*

Ya'nî benim elimde huzûr-ı şâha takdîme lâyık amel ve hüner vardır ve bu amel ve hüner vesîle-i takarrübdür fikrini beslemek, da'vâ-yı enâniyyet ve varlıktır. Asıl amel, kişi amelini görmemekte ve kendisini huzûr-ı şâhda müflis ve zelîl görmektedir.

Bu kıssada kadın nefsin timsâli idi; binâenaleyh nefis kendi enâniyyetini terk etmemiş iken, kendisini müflis zannederek bu fikirde bulunur.

گفت کی بی آلتی سودا کنم　　　تا نه من بی آلتی پیدا کنم

2738. *(Erkek) dedi: Ben âletsizlik peydâ etmedikçe, ne vakit âletsizliğe heves ederim?*

Aklın timsâli olan erkek dedi ki, bende henüz irâde ve tedbîr bâkî olduğu için, kendimi âletsiz görmüyorum. Ben bu hâl içinde iken nasıl âletsizliğe heves ederim ve kendimi nâib-i Hak muvâcehesinde irâdesiz ve tedbirsiz gösterebilirim?

پس گواهی بایدم بر مفلسی　　　تا شهی رحمم کند با مونسی

2739. *Binâenaleyh şâh-ı azîm bana mûnislik ile merhamet etmek için, bana çok şâhid lâzımdır.*

"Gevâhî" ile "şehî"de "yâ"lar ta'zîm içindir. "Müflis", elinde "benimdir" diyecek bir malı olmayan kimseye derler; ve bu hâli isbât için de inde'l-îcâb huzûr-ı hâkimde şâhidler ikāmesi lâzım gelir. Halbuki ben dâimâ "benim re'yim" ve "benim tedbîrim" ve "benim vücûdum" diyerek gezip duruyorum. Bu hâl içinde iken kuru laf ile müflislik iddiâsında bulunmak yalan olmaz mı?

تو گواهی غیر گفت و گو و رنگ　　　وا نما تا رحم آرد شاه شنگ

2740. [2700] *Şâh-ı zarîf, merhamet getirmek için, sen güft ü gûdan ve renkten başka bir şâhid göster!*

"Şenk" serkeş ve şûh ve zarîf ma'nâlarına gelir. Burada zarîf ma'nâsını almak münâsib olur. Ya'nî sen irfân-ı Muhammedî'yi hâiz ve kemâl-i zerâfet ile muttasıf olan nâib-i Hakk'ın merhametini celb için kuru lâftan ve riyâdan, ya'nî müflis rengine bürünmekten başka, iflâsa delâlet edecek bir şâhid göster.

کین گواهی که ز گفت و رنگ بد　　　نزد آن قاضی القضاة آن جرح شد

2741. *Zîrâ lâftan ve renkten olan bu şâhid, o kadıların kadısı indinde mecrûh oldu.*

Eğer sen müflisliği söz ile ve şekl-i zâhirî ile isbâta kalkar isen, bu şâhidler insanın hakîkatine ve bâtınına nâzır olan o kadıların kadısı huzûrunda merdûddur.

"Kadıların kadısı" ta'bîri, şâh-ı hakîkî olan Hakk'a râci' olabileceği gibi, halîfe-i Hakk'a dahi râci' olabilir; zîrâ halîfe, müstahlifin aynıdır.

صدق می خواهد گواه حال او   تا بتابد نور او بی قال او

2742. *Onun nûru, kāli olmaksızın parlamak için, onun hâlinin şâhidi, sıdk ister.*

Hakîkî müflisin kalbinde nûr-ı ihlâs vardır ve bu nûr-ı ihlâs onun bâtınından zâhirine de taşar; ve bu taşkınlık onun hâlinin doğru bir şâhidi olur. Zîrâ her bir kabın içindeki şey dışarısına sızar.

هدیه بردن عرب سبوی آب باران از میان بادیه سوی بغداد
با امیر المؤمنین بر پنداشت آنکه آنجا قحط آبست

Orada su kıtlığı vardır zannı üzerine, Arab'ın bâdiye ortasından yağmur suyu testisini Bağdad tarafına Emîrü'l-mü'minîne hediye götürmesi

گفت زن صدق آن بود کز بود خویش   پاك بر خیزی تو از مجهود خویش

2743. *Kadın dedi: Sıdk o olur ki, kendi vücûdundan pâk olarak kendi mechûdundan kalkasın.*

Kadın dedi ki: Sen sıdktan bahsediyorsun; sıdk budur ki, kendi varlığından ve kendi kudret ve sa'yinden tecerrüd edip, hediyesiz ve hizmetsiz şâhın huzûruna gidesin; fakat mâdemki nazarın sebebe ve vesîleyedir, bu da mevcûddur.

آب بارانست مارا در سبو   ملکت و سرمایه و اسباب تو

2744. *Bizim için testide yağmur suyu vardır; senin mülkün ve sermâyen ve esbâbındır.*

این سبوی آب را بردار و رو   هدیه ساز و پیش شاهنشاه شو

2745. *Bu su testisini kaldır ve git; hediye yap ve şâhenşâhın huzûruna git!*

گو که ما را غیر این اسباب نیست   در مفازه هیچ به زین آب نیست

2746. *De ki: Bizim bundan başka esbâbımız yoktur; sahrâda hiç bundan iyi su yoktur.*

گر خزینش پر متاع فاخرست ایچنین آبش نباشد نادرست

2747. *Gerçi onun hazînesi metâ'-ı fâhir ile doludur; onun böyle suyu olamaz, nâdirdir.*

O şâhın hazînesinde şâyân-ı iftihâr eşyâ çoktur; fakat onun böyle latîf suyu yoktur; zîrâ bu su her vakit ele geçmez, nâdirdir.

چیست آن کوزه تن محصور ما اندرو آب حواس شور ما

2748. *O testi nedir? Bizim mahsûr olan tenimizdir. Onun içinde bizim şûr olan havâssimizin suyu vardır.*

O bâdiye-nişîn Arab'ın "testi"sinden murâd, bizim ahkâm-ı tabîiyye içinde mahsûr kalmış olan ten-i unsurîmizdir; bizim havâss-i hamsemiz dahi testi içindeki suya mümâsildir.

ای خداوند این خم و کوزهء مرا در پذیر از فضل الله اشتری

2749. *Ey efendim, bu benim küpümü ve testimi* اشترى الله *fazlından kabûl et!*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Tevbe'de olan اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَ اَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ (Tevbe, 9/111) ya'nî "Allah Teâlâ mü'minlerden, nefislerini ve mallarını, cennet mukābilinde satın aldı" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî "Yâ Rab, küpe ve testiye müşâbih olan bu topraktan mahlûk, vücûd-i unsurîmizde müterâkim olup ahkâm-ı tabîiyye levsiyle mülevves olan i'tikād ve inkâr suyunu mahzâ ان الله اشترى [İnnallâhe'ş-terâ] âyet-i kerîmesiyle va'd buyurduğun fazlın cihetinden huzûr-ı kudsüne kabûl buyur" demek olur.

Bu âyet-i kerîme, Hak yolunda fedâ-yı nefse ve bezl-i emvâle teşvîktir; zîrâ nefis şerr ü şûrun mâyesi ve mal, tuğyân ve gurûrun sebebidir. Ya'nî bu iki nâkıs ve ma'yûb olan şeyleri bizim yolumuzda fedâ et ve mergûb olan cennet-i bâkîyi al, demektir. Nazım:

سنگ بینداز گوهر می ستان خاك زمین می ده و زر می ستان

در عوض فانئ خوار و حقیر نعمت پاکیزهء باقی بگیر

"Taşı at, cevheri al; toprağı zemîne saç! Altını al, zelîl ve hakîr olan fânîye mukābil, bâkî olan ni'met-i tâhireyi al!"

Hakîkat-i hâl budur ki, Allah Teâlâ kullarına enfüs ve emvâli evvelen ihsân buyurdu ve kullar ona mâlik oldular. Bundan sonra onları mü'minlerden

satın aldı; ya'nî bedâva verdi, ivaz mukābilinde aldı. Binâenaleyh اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰه (Hac, 22/56) [O gün mülk Allah'ındır] âyet-i kerîmesinde işâret buyrulduğu üzere, mülk hakîkatte Hakk'ındır ve mü'minlerin elinde âriyettir. Böyle olunca mü'min, nefsinde ve malında âriyet tarîkıyle tasarruf eder; mülkiyet tarîkıyla tasarruf etmez. Binâenaleyh mü'min bu hakîkati zihnine yerleştirirse Allah yolunda sarf ettiği şey, kendi elinde âriyet olan Hakk'ın mülkü olduğunu bilir ve nefsin ve malın sarfı bu zihniyyet ile kendisine kolay gelir.

كوزهء با پنج لوله پنج حس   پاك دار اين آب را از هر نجس

2750. *Beş lüleli beş hissin testisini, bu suyu her necisten pâk tut!*
[2710]

Bu beyt-i şerîf münâcâtın mâba'di i'tibâr olunursa Hakk'a; ve i'tibâr olunmazsa Hz. Pîr tarafından sâlike hitâbdır. "Beş his"den murâd sâmia, bâsıra, şâmme, zâika ve lâmise kuvvetleridir; ve "beş lüle"den murâd, bu hislere mahsûs olan, kulak, göz, burun, ağız, el ve a'zâ-yı sâiredir. İnsanın kuvve-i müfekkire ve hayâliyyesinde toplanan efkâr ve hâlât, hep bu lülelerden bu hislere gelen şeylerin hey'et-i mecmûasıdır ki, "küp"e müşâbih olan vücûd-ı unsurîde su gibi terâküm eder. Muvâfık-ı şer' olan efkâr ve hayâlât sâf ve temiz su ve muhâlif olanlar da mülevves ve münecces olan su gibidir.

تا شود زين كوزه منفذ سوى بحر   تا بگيرد كوزهء من خوى بحر

2751. *Tâ ki bu testiden deniz tarafına menfez ola, tâ ki benim testim denizin huyunu tuta.*

Bu beyt-i şerîf dahi münâcâtın mâba'di i'tibâr olunursa "İlâhî, vücûdumun testisindeki i'tikād ve efkâr suyumu, şer'ine muhâlefetten hıfz eyle ki mülevves olmasın; ve bu tahâret sebebiyle benim testimden sâf olan deryâ-yı ıtlâkına menfez hâsıl olsun ve benim bu destim تخلقوا باخلاق الله [Allah'ın ahlâkıyla mütehallî olunuz] emri mûcibince, senin deryâ-yı ıtlâkının huyunu tutsun ve sıfât-ı nefsâniyye içinde mahsûr kalmasın" demek olur. Ve eğer münâcâtın mâba'di i'tibâr olunmayıp, sâlike hitâb olursa; "Ey sâlik, hissinden gelen i'tikād ve efkârı temiz tut ki, cisim testisinden deryâ-yı ıtlâka menfez olsun ve atâ-yı ilâhî testisi deryâ-yı ulûhiyyetin huyunu tutsun, bu sûrette "kûze-i men" deki "men" Fârisî zamîr-i mütekellim değil, ihsân ma'nâsına olan kelime-i Arabîdir; ve bu sûrette "kûze-i men" ihsân-ı ilâhî testisi ma'nâsına gelir.

تا چو هدیه پیش سلطانش بری پاك بيند باشدش شه مشترى

2752. *Nihâyet sen hediyyeyi sultânın huzûruna götürdüğün vakit, temiz görsün de şâh ona müşteri olsun...*

Ey sâlik, Allah Teâlâ انَّ اللّٰهَ اشْتَرٰي مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (Tevbe, 9/111) [Allah Teâlâ mü'minlerden satın aldı] âyet-i kerîmesinde müşteri olduğunu beyân buyurduğu nefis, temiz olursa satın alır ve senin nefsin, havâssinin hey'et-i mecmûasıdır ve bunların her birisi sana ihsân-ı ilâhîdir. Binâenaleyh senin bu unsurî olan cismin ihsân-ı ilâhî testisidir; eğer bu ihsân-ı ilâhînin kadrini bilip havâs lülelerini şerîat dâiresinde kullanır isen bu testi, ulûm-ı ilâhiyye suyu ile dolar.

بی نهایت گردد آبش بعدازان پر شود از کوزهء من صد جهان

2753. *Ondan sonra onun suyu nihâyetsiz olur, atâ testisinden yüz cihân dolar.*

Ulûm-ı ilâhiyye suyu dolduktan sonra, artık o testi boşalmak bilmez, sarf ettikçe ziyâdeleşir ve bu atâ-yı ilâhî testisinden, her biri bir cihân mesâbesinde olan yüzlerce insan istifâde eder ve senin bezl ettiğin ulûm-ı ledünniyye ile onlar da dolar.

لولها بر بند بر دارش زخم گفت غُضُّوا عَنْ هَوا اَبْصارَكُمْ

2754. *Lüleleri bağla ve onu küpten dolu tut; basarlarınızı hevâdan bağlayın, dedi.*

Lüleler mesâbesinde olan havâss-i hamse âletlerini menhiyyâta karşı bağla ve kuvâ-yı nefsâniyye bardaklarını ulûm-ı ilâhiyye küpü olan vücûdunun küpünden doldur; ya'nî havâssini hâriçten gelen hevâ ile değil, içeriden gelen vâridât-ı ilâhiyye ile doldur. Çünkü Hak Teâlâ gözlerinizi hevâdan yumun, dedi.

Bu beyt-i şerîf sûre-i Nûr'da vâki' قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَ يَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْ انَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ (Nûr, 24/30) ya'nî "Ey Peygamberim, mü'minlere söyle ki, gözlerini menhî olan şeylerden kapasınlar ve ferclerini saklasınlar; bu onlar için pek temizdir. Muhakkak Allah Teâlâ onların yaptıkları şeyi ilm-i zevkî ile bilir" âyet-i kerîmesine işârettir. Zâhir-i âyet, mü'minlerin harâm olan kadınlara bakmamalarını ve kendilerini fuhuştan muhâfaza etmelerini âmirdir; fakat Hz. Pîr, cüz'den külle intikālen bilcümle hevâ-yı nefsânîden göz yummak ma'nâ-yı şâmilini verirler.

ریش او پرباد کین هدیه کراست　　　لایق چون او شهی اینست راست

2755. *O, kimin bu hediyesi vardır; onun gibi bir şâha lâyık budur; uygundur diye sakalı pür-bâddır.*

Arab erkeği testideki yağmur suyunu şâha hediye olarak götürmeğe kasd ettiği vakit, suyunun letâfetine mağrûr olup başını havaya kaldırdı ve esen rüzgârlar sakalına ıslık çaldırdı ve kemâl-i gurûrundan "Kimin böyle bir hediyesi vardır? Öyle bir şâha ancak, böyle bir hediye lâyıktır ve onun şân ve şevketi ile bu hediye mütenâsibdir!" dedi. "Rîş-i pür-bâd" gurûrdan kinâyedir. Nitekim Türkçemizde "etekleri ıslık çalmak" aceleden kinâyedir; zîrâ acele ile giden kimsenin eteğine rüzgâr çarpıp kemâl-i sür'atinden ıslık çaldırır. Mağrûr olan kimse de başını havaya kaldırır; sakalı göğsüne temâstan hâlî kalınca, rüzgâr ona da ıslık çaldırır.

زن نمیدانست کانجا بر گذر　　　هست جاری دجلهٔ همچون شکر

2756. *Kadın bilmezdi ki orada, geçecek yerde, şeker gibi bir Dicle cârîdir.*

Zevcine yağmur suyu hediye götürmeyi tavsiye eden kadın, şâhın şehrinde güzergâhda, suyu şeker gibi tatlı olan bir Dicle nehri akmakta olduğunu bilmez idi.

در میان شهر چون دریا روان　　　پر ز کشتیها و شست ماهیان

2757. *Şehrin ortasında gemilerden ve balıkların oltasından dolu deniz gibi cârîdir.*

O suyu şeker gibi olan Dicle nehrinde çok gemiler yüzer ve balıkçılar bir çok oltalar atıp balık tutarlar. İşte o nehir, böyle bir nehirdir.

رو بر سلطان و کار و بار بین　　　حس تجری تحتها الانهار بین

2758. *Sultanın nezdine git ve azamet ve şevketi gör!* تجري تحتها الانهار *[=Tecrî tahtiha'l-enhâr] hissini gör!*

Âlem-i hakîkatten hicâb içinde olan her insanın ilmi, havâss-i hamse vâsıtasıyla dimâğına aks eden suver ve maânînin idrâkâtından ibârettir. Sen sultân-ı hakîkatin nezdine git de, oradaki ilmin azamet ve şevketini gör! Cennet-i âcile olan vuslat-ı ilâhî hâsıl olduğu vakit, o cennetin altında akan his ve idrâk nehirlerini temâşâ et ve bak ki, senin hiss-i zâhirînden cârî olan suver ve maânî ırmaklarına benzer mi? Bu beyt-i şerîf sûre-i Tevbe'de olan وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ
بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

(Tevbe, 9/100) ya'nî "Ve o kimseler ki, ihsâna tâbi' oldular; Allah onlardan râzı oldu ve onlar da Allah'dan râzı oldular ve Allah onlar için ebedî oldukları halde, altından nehirler akan cennetler hazırladı; işte bu, büyük bir kurtuluştur" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "İhsân"ın ma'nâsı ان تعبد الله كانك تراه و ان لم تكن تراه فانه يراك ya'nî "Senin Allah Teâlâ'yı görür gibi O'na kulluk etmendir ve eğer sen O'nu görür gibi olmazsan, O seni görür olarak kulluk etmendir." Ve mertebe-i ihsân müşâhede mertebesidir.

اینچنین حسها و ادراکات ما　　　قطرهء باشد دران بحر صفا

2759. *Bizim böyle hislerimiz ve idrâklerimiz, o safvet denizinde bir katre olur.*

Bizim bu havâss-i hamsemiz ve bunlar vâsıtasıyla olan idrâklerimiz, o sâf olan hakîkat denizinde bir katre mesâbesindedir.

در نمد دوختن زن عرب سبوی آب بارانرا و مهر نهادن بر وی
از غایت اعتقاد عرب

Arab kadınının yağmur suyu testisine keçe dikmesi ve Arab'ın son derecede olan i'tikādından dolayı ona mühür vaz' etmesi

مرد گفت آری سبورا سر ببند　　　هین که این هدیه است ما را سود مند

2760. [2720] *Adam dedi ki: Evet testinin başını bağla; âgâh ol ki, bu hediye bizim için fâidelidir.*

Zevc, zevcesine dedi ki: "Aman gözünü aç, bu hediye bizim için fâidelidir; testinin ağzını iyice bağla!

در نمد در دوز تو این کوزه را　　　تا گشاید شه بهدیه روزه را

2761. *Şâh bu hediye ile orucunu açmak için, sen bu testiye keçe dik!*

کین چنین اندر همه آفاق نیست　　　جز رحیق و مایهء اذواق نیست

2762. *Zîrâ böylesi bütün âfâkta yoktur; rahîkın ve mâye-i ezvâkın gayri değildir.*

"Rahîk" sâf su ve hâlis şarâb ma'nâlarına gelir. Ya'nî "Bu suyun misli dünyânın hiçbir tarafında yoktur; öyle bir hâlis sudur ki, bütün zevklerin esâsını teşkîl eder."

زانکه ایشان زآبهای تلخ و شور   دائما پر علتند و نیم کور

2763. *Zîrâ ki, onlar acı ve tuzlu sudan dâimâ pür-illettirler ve yarım kördürler.*

Bu beyt-i şerîfde "hediye götürülecek şâh"dan murâd, mürşid-i kâmil ve onun tevâbiidir. "Su"dan murâd dahi ulemâ-i zâhirin ilmidir; ve "erkek" dahi ulemâ-i zâhirin timsâlidir; zîrâ ilm-i zâhir ulemâsı kendi ilimlerini pek yüksek görüp ehl-i hakîkatin ilmini acı ve tuzlu [su] gibi ve onları da fesâd-ı i'tikād ile ma'lûl görürler ve onları ilm-i hakîkîyi rü'yetten kör zannederler.

مرغ کاب شور باشد مسکنش   او چه داند جای آب روشنش

2764. *Bir kuş ki, onun meskeni tuzlu su ola; onun berrâk suyunun yerini o, ne bilir?*

"Kuş"dan murâd rûhdur. Ya'nî bir rûh ki, tuzlu su gibi olan havâss-i hamsenin verdiği ilmi mesken ittihâz etmiş ola; o rûh, ehl-i hakîkatin berrâk su gibi olan ulûm-ı ledünniyyesinin mahallini ne bilir? Ya'nî öyle bir rûh vâridât-ı kevniyye ile meşgûldür, vâridât-ı ilâhiyyenin ne demek olduğunu bilmez.

ای که اندر چشمهٔ شورست جات   تو چه دانی شط و جیحون و فرات

2765. *Ey kimse ki, senin yerin tuzlu su pınarındadır; sen Şatt'ı ve Ceyhun'u ve Fırat'ı ne bilirsin?*

Ey ilm-i zâhirî sâhibi olan kimse, sen henüz tuzlu su pınarı olan havâss-i zâhiren ile mukayyedsin ve makāmın âlem-i sûrettir. Sen insân-ı kâmilin mukîm bulunduğu mak'ad-i sıdkda, Şattu'l-arab ve Ceyhun ve Fırat şehirlerinin tatlı suları gibi dâimü'l-cereyân olan ulûm-ı ledünniyyeyi ne bilirsin?

ای که نارسته ازین فانی رباط   تو چه دانی محو و سکر و انبساط

2766. *Ey bu fânî ribâttan kurtulmamış olan kimse, sen mahvı ve sekri ve inbisâtı ne bilirsin?*

Ey bu fânî olan âlem-i sûret misâfirhânesinden yakasını kurtaramamış olan kimse, sen ehl-i hakîkatin bahs ettikleri "mahv" ve "sekir" ve "inbisât"

hallerinin zevkını ne bilirsin? "Mahv" abdin, aklından gâib olması haysiyyetiyle, kendisinden evsâf-ı âdetin kalkması ve ondan şarâbdan sarhoş olan gibi, aklın medhali olmayan ef'âl ve akvâl hâsıl olmasıdır. "Sekr" kavî bir vârid sebebiyle kendinden gâib olmaktır ki, bu hâl, tarab ve iltizâz verir; ve bu hâl, "gaybet" hâlinden akvâdır. "İnbisât" rahmet ve ünse işâreti mûcib olan bir vârid-i ilâhîdir ve inkıbâzın zıddıdır. Bu îzâhât, Hz. Şeyh-i Ekber'in beyânât-ı aliyyelerinden nakl edilmiştir ve ulemâ-i zâhire bu ezvâkdan bî-haberdirler.

ور بدانی نقلت از آب و جدست　　　پیش تو این نامها چون ابجدست

2767. *Ve eğer bilir isen, senin naklin babadan ve ceddendir; senin indinde bu isimler ebced gibidir.*

Ey ilm-i zâhirî sâhibi; sen ehl-i hakîkatin bu ıstılâhâtını bilsen bile şundan bundan işitmek veyâ bir kitâbda okumak sûretiyle bilir ve nakl edersin.

ابجد و هوز چه فاشست و پدید　　　بر همه طفلان و معنی بس بعید

2768. *Ebced ve hevvez gerçi çocuklara zâhir ve âşikârdır; ma'nâ ise çok uzaktır.*

Ya'nî ebced ve hevvezin lafizlarını çocuklar pek iyi bilirler ve dâimâ okurlar; fakat ma'nâlarından aslâ haberleri yoktur ve ma'nâsı, onların zevkinden pek uzaktır. Zîrâ bu ebcedin her bir kelimesi, lisân-ı Arab'da, bir ma'nâya delâlet eder ve bunlara şöyle ma'nâlar verilir: "Ebced" ابی آدم عن الطاعة جد " "Âdem tâattan ibâ edip şecereye takarrübe mücidd oldu." "Hevvez" تحرك الى التوبة "Rücû'a hareket etti" "Huttî" حط و سقط عنه الذنب "Ondan günâhı sukūt etti" "Kelemen" تلقى الكلام من ربه "Rabb'inden kelâm telakkî etti." "Sa'fas" سعى فصار مقبولا "Çalıştı, makbûl oldu." "Karaşet" كسبت نفس آدم درجة عالية و فضائل سامية "Âdem'in nefsi yüksek derece ve âlî fazîletler kazandı." "Sehaz" انعم الله عليه "Allah Teâlâ ona in'âm etti." "Dazıglen" خلص من الغل والغش "Gıll ü gışdan kurtuldu."

İşte çocuklar böylece bu elfâzı okuyup ma'nâlarının zevkine vâkıf olmadıkları gibi, ehl-i zâhir dahi ıstılâhât-ı evliyâyı böylece işitip telaffuz ederler; fakat zevklerinden ve ma'nâlarından pek uzaktırlar.

پس سبو بر داشت آن مرد عرب　　　در سفر شد می کشیدش روز و شب

2769. *İmdi o Arab erkeği testiyi kaldırdı, sefere gitti; gece gündüz onu taşıdı.*

بر سبو لرزان بد از آفات دهر　　　هم کشیدش از بیابان تا بشهر

2770. [2730] *Dehrin âfetlerinden testi üzerine titreyici oldu; o testiyi sahrâdan şehre kadar taşıdı.*

Bu beyt-i şerîfde akıl ve nefsin sülûküne ve Hakk'a teveccühüne işâret buyrulur.

زن مصلا باز کرده از نیاز　　　رب سلم ورد کرده در نماز

2771. *Kadın seccâdesini açmış, niyâz cinsinden "Yâ Rab, selâmet ver!" demeyi namazda vird etmiş idi.*

که نگه دار آب مارا از خسان　　　یارب آن گوهر بدان دریا رسان

2772. *(Derdi) ki: Bizim suyumuzu alçaklardan hıfz et; yâ Rabb, o gevheri o deryâya ulaştır!*

گرچه شویم آگهست و پر فنست　　　لیك گوهر را هزاران دشمنست

2773. *Vâkıâ zevcim müteyakkızdır ve zû-fünûndur; fakat gevherin binlerce düşmanı vardır.*

خود چه باشد گوهر آب کوثرست　　　قطرهٔ زینست کاصل گوهرست

2774. *Hoş, gevher ne ola, âb-ı kevserdir; gevherin aslı olan şey bundan bir katredir.*

Bu suya gevher demek ne demek? O âb-ı kevserdir. Gevherin aslı olan şey bu suyun katresidir. Bu beyt-i şerîfde sâlikin ilim ve ameline ziyâde kıymet verdiğine ve ona i'timâd ettiğine işâret buyrulur. Zîrâ sâlik, bidâyet-i sülûkünde nüfûz-ı nazara mâlik değildir. Beyt-i Sâib:

کس را بخیر طاعت خود اعتماد نیست　　　آن بی بصر بود که کند تکیه بر عصا

"Kimsenin kendi tâatının hayrına i'timâdı yoktur; o bî-basardır ki, değneğe dayanır."

از دعاهای زن و زاریٔ او　　　وز غم مرد و گران باریٔ او

2775. *Kadının duâlarından ve onun niyâzından ve erkeğin gamından ve onun ağır yüklülüğünden;*

سالم از دزدان واز آسیب سنگ　　　　برد تا دار الخلافه بی درنگ

2776. *Hırsızlardan ve taş zararından tevakkufsuz dârü'l-hilâfeye kadar götürdü.*

Bir taraftan kadının duâları ve Hakk'a olan münâcâtı ve erkeğin testiye zarar isâbeti ihtimâli gamı ve hâmil olduğu testi ve suyun ağırlığı, rahmet-i ilâhiyyenin tecellîsine sebeb olduğu ve esnâ-yı râhda hırsızların tecâvüzüne ma'rûz kalmaksızın ve testi bir taşa çarpıp kırılmaksızın bilâ-tevakkuf halîfenin bulunduğu şehre kadar o testiyi götürdü. "Hırsızlar"dan murâd, sudûra vesvese ilkā eden gūlâne tabîattır ve "taş"tan murâd dahi, rehzen-i tarîk olan insan şeytanlarıdır.

دید درگاهی پر از انعامها　　　　اهل حاجت گستریده دامها

2777. *İn'âmlardan dolu bir dergâh gördü; ehl-i hâcet tuzaklar döşemişler.*

Erkek hediyesiyle berâber dârü'l-hilâfeye vusûlünde in'âm ve ihsânlardan dolu bir dergâh gördü ki, ehl-i hâcetten her birisi ihsânları avlamak için birer tuzak kurmuş, ya'nî bir vesîle ihzâr etmiş idi.

دمبدم هر سوی صاحب حاجتی　　　　یافته زان در عطا و خلعتی

2778. *Her dem, her tarafta bir sâhib-i hâcet, o kapıdan atâ ve bir hil'at bulmuş.*

بهر گبر و مؤمن و زیبا و زشت　　　　همچو خورشید و مطر نی چون بهشت

2779. *Kâfir ve mü'min ve güzel ve çirkin için, güneş ve yağmur gibi idi; cennet gibi değil.*

Dergâhdan çıkan ihsân, güneş ve yağmur gibi kâfir ve mü'min ve güzel ve çirkin olanların üzerine müsâvâten müstevlî olurdu. O dergâhın ihsânı, cennetin in'âmı gibi, yalnız mü'minlere münhasır değil idi. Ya'nî onun tecellîsi "rahmet-i rahmâniyye" idi ki, rahmet-i âmme-yi sıfâtiyyedir; ve kâfir ve mü'minin kâffesi ve hattâ İblîs bu rahmet ile merhûmdur; fakat cennetteki tecellî "rahmet-i rahîmiyye"dir ki, bu rahmet rahmet-i hâssa-i sıfâtiyyedir. Ba'zı nüshalarda bu beyt-i şerîfin ikinci mısrâ'ı همچو خورشید و مطر بل چون بهشت vâki'dir. Bu sûrette ma'nâ "O dergâhın ihsânı, güneş ve yağmur gibi idi ve belki herkes istediğine nâil olmakta, cennete müşâbih idi" demek olur.

Hind nüshalarında ise bu mısrâ', büsbütün başka olarak گستریده حضرتی همچون بهشت sûretinde vâki'dir. "O dergâhda cennet gibi bir hazret müretteb idi" demek olur ki, ikinci ma'nâya muvâfık olur.

دید قومی در نظر آراسته   قوم دیگر منتظر بر خاسته

2780. *Bir kavmi nazarda müzeyyen, dîğer kavmi de ayakta muntazır gördü.*
[2740]

Erkek Arab, halîfenin huzûruna gittiği vakit, iki tâife gördü. Birisi halîfenin nazarında müzeyyen ve mükemmel olmuş, biri de emre müheyyâ bir halde ayakta bulunmuştur. Müzeyyen olanlar, mürşid-i kâmil olan halîfenin terbiye ve irşâdıyla vâsıl-ı Hak olanlardır; ayakta olanlar ise henüz sülûkünü itmâm etmemiş bulunanlardır.

خاص و عامه از سلیمان تا بمور   زنده گشته چون جهان از نفخ صور

2781. *Süleyman'dan karıncaya kadar, hâs ve âm, cihân gibi nefh-ı sûrdan diri olmuştur.*

Ya'nî cihân, İsrâfîl (a.s.)ın nefh-i sûrundan nasıl diri olursa, kutb-ı âlem olan halîfenin nefh-ı sûrundan dahi, Süleyman'dan karıncaya varıncaya kadar; ya'nî yukarı sınıftan, aşağı sınıfa varıncaya kadar bütün havâss ve avâm diri olmuş idi. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'in aşağılarda gelecek olan bir beytinde هین که اسرافیل وقتند اولیا ya'nî "Âgâh ol ki evliyâ vaktin İsrâfîl'idirler" buyrulur. Zîrâ ma'mûriyyet-i âlem halîfe-i Hakk'ın vücûdu iledir; ve kutb-ı âlem olmaksızın vücûd-ı âlem, rûhsuz bir cesed hükmündedir. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Âdemî'de bu ma'nâyı îzâh buyurmuşlardır. Ve *Tedbîrât-ı İlâhiyye* nâmındaki eser-i âlîlerinin dîbâcesinde de واباح له التصرف فی الاکوان ya'nî "Ekvânda tasarrufu ona mübâh kıldı" buyururlar. Ve bir fıkrada da و سوی قبضته الاخذ بین من آمن به و کفره واشهده علی تلك القبضة ya'nî "Îmân eden ile küfür eden kimse arasında ahzı, onun kabzasında müsâvî kıldı ve bu kabza üzerinde ızhâr eyledi" buyururlar. Halîfe-i Hak, yeryüzünde hazîne-i ilâhiyyenin emîni olduğundan ism-i Zâhir ve Bâtın'ın tecelliyâtı, cemî'-i zerrât-ı âleme halîfenin kabzasından vâki' olur ve o kabzadan tevzî' olunur. Ve îmân ve küfür, tecelliyât-ı esmâiyyeden ibâret olup bu her iki şe'nin iktizââtı, onların mezâhiri olan mü'minler ile kâfirlere, ya'nî şerîf ve vazî' olanlara tevzî' olunur.

اهل صورت در جواهر بافته   اهل معنی بحر معنی یافته

2782. *Ehl-i sûret, cevherler içinde örülmüş; ehl-i ma'nâ da ma'nâ bahrini bulmuştur.*

Ehl-i sûret olan ulemâ-i zâhire ve mütekellimîn, suver-i âlemi "cevher" ve "araz" kısımlarına taksîm etmişlerdir; ve cevher "sûret" ve "araz" ise

"ma'nâ" dan ibâret bulunmuştur. Ve ehl-i ma'nâ ise, âlemin hey'et-i mecmûasını arazdan ibâret görüp ma'nâ denizine dalmışlardır. Meselâ mütekellimîn, "Cisim cevherdir" derler ve cismi, "Kendisinde tûl ve arz ve umk olan şey" diye ta'rîf ederler. Halbuki tûl ve arz ve umk ise arazdır; zîrâ bunlar, bir cisme mukārin olmaksızın görünmezler. Ve bu arazlar cismin hudûd-ı zâtiyyesidir; binâenaleyh birtakım arazlar toplanıp cismi vücûda getirmişlerdir. Böyle olunca cisim hakîkatte cevher değildir; belki a'râzın hey'et-i mecmûasıdır. Fakat ulemâ-i zâhire ve mütekellimîn sûrette ve cevherlerde müstağrak olduklarından bu hakîkati idrâk edememişlerdir; bu hakîkatı ancak ehl-i ma'nâ görürler.

آنكه بى همت چه با همت شده　　　وانكه با همت چه با نعمت شده

2783. *Ne acîbdir ki, himmetsiz olan kimse himmetli olmuş; ve ne acîbdir ki, himmetli olan kimse de ni'met bulmuştur.*

Taaccüb olunacak şeydir ki, Hakk'a teveccüh husûsunda, himmet sâhibi olmayan kimseye, halîfe-i Hak huzûrunda himmet gelmiş ve Hakk'a teveccüh etmiştir; ve himmeti âlî olan kimseye de Hakk'a vusûl ni'meti hâsıl olmuştur.

در بيان آنكه چنانكه گدا عاشق كرمست عاشق كريم كرم كريم هم عاشق
گداست . اگر گدا را صبر بيش بود كريم بردر او آيد . وكريم را صبر بيش بود .
گدا بر در او آيد اما صبر گدا كمال گداست و صبر كريم نقصان اوست

Onun beyânındadır ki, fakîr nasıl keremin âşıkı kerîmin âşıkı ise, kerîm keremi dahi fakîrin âşıkıdır. Eğer fakîrin sabrı ziyâde olursa kerîm onun kapısına gelir; ve kerîmin sabrı ziyâde olursa fakîr onun kapısına gelir; lâkin fakîrin sabrı fakîrin kemâlidir; ve kerîmin sabrı onun noksânıdır

بانگ مى آمد كه اى طالب بيا　　　جود محتاج گدايان چون گدا

2784. *Nidâ geldi ki: Ey tâlib gel! Cûd, dilenci gibi, dilencilere muhtâçdır.*

Mürşid-i kâmilin ihsân ve irşâdı, bir dilenci gibi, nâkıslara muhtâçdır; ve irşâd için nâkısları arar.

جود می جوید گدایان و ضعاف   همچو خوبان کاینه جویند صاف

2785. *Sâf ayna isteyen gözler gibi, cûd fakîrleri ve zayıfları ister.*

Ma'lûm olsun ki, âlemin sıfât ve [esmâ-i] Hakk'a mazhariyyeti iki vecih iledir: Birisi odur ki, âsâr-ı esmâ mazhar üzerine müretteb olur; nitekim abd merzûk ve Allah Teâlâ Rezzâk'tır; ve merzûkıyyet, rezzâkıyyetin eseri olup abd üzerinde mütehakkık olmuştur; binâenaleyh râzıkıyyet de zâhir olmuştur. Eğer merzûk olmasa idi Hak Teâlâ Rezzâk olmazdı. Ve kezâ abd, âbid olunca, Hak Teâlâ da Ma'bûd olmuş olur. İşte esmâ-i ilâhiyye hepsi böyledir. Ve mazhariyyetin dîğer vechi de budur ki, Hak o sıfatla mevsûf ve o isim ile müsemmâ olur. Nitekim bir şahıs, dîğer bir şahsa, bir şey hibe etse, o şahıs Hakk'ın Vâhib olması gibi vâhib olur. Ve mezâhirde zuhûr eden bu sıfât-ı ilâhiyye, mezâhirde zâhir olan sıfât-ı Hak'dır ve mazharın sıfâtı değildir; ve o ancak te'sîr sebebiyle mazharın sıfâtıdır. Ve Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz işâret buyururlar ki, sıfat-ı cûd ihsân etmek için fakîr ister ki, o muhsenün-ileyh olsun. Eğer bu olmasa, Hak Muhsin ve Cevâd olmaz idi. Güzelin ma'şûk olmak için âşık istemesi de böyledir. Ve işte Hakk'ın cûdu zâhir olmak için şer'-i şerîfinde, sâili suâlinden zecr etmek memnû' oldu. (Bu bahis, Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullâh (kuddise sırruhumâ) şerhlerinden tercüme edilmiştir.)

روی خوبان زاینه ز یبا شود   روی احسان از گدا پیدا شود

2786. *Güzellerin yüzü aynadan yakışıklı olur; ihsânın yüzü de fakîrden zâhir olur.*

پس ازین فرمود حق در والضحی   بانگ کم زن ای محمد بر گدا

2787. *Binâenaleyh bu sebebden Hak* والضحی *[Ve'd-duhâ]da, ey Muhammed (s.a.v.) sâil üzerine ses vurma buyurdu.*

Bu beyt-i şerîf وَاَمَّا السَّائِلَ فَلاَ تَنْهَرْ (Duhâ, 93/10) ya'nî "Ey Habîbim, dilenciyi kovma!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ve sâilin zecr olunmamasının hikmeti yukarıda îzâh olundu.

چون گدا آیینهء جودست هان   دم بود بر روی آیینه زیان

2788. *Mâdemki sâil cûdun âyînesidir, sakın ki o nefes âyînenin yüzüne ziyân olur.*

Ya'nî sâili kovman, ihsân âyînesinin sathını nefesle bulandırmak ve içine aks edecek sûrete mâni' olmak kabîlindendir.

آن یکی جوش گدا آرد پدید   وین دیگر بخشد گدایانرا مزید

2789. *O birisi, cûş-ı fakîri zâhire getirir; ve bu birisi sâillere ziyâdelik bahş eder.*

O birisi, ya'nî fakîrin kereme âşık olması, fakîrde cûş ve hareket ızhâr ederek onu kerîmin kapısına götürür; ve kerîmin fakîre âşık olması da fakîrlere ziyâdelik ve ihsân bahş eder.

پس گدایان آینهء جود حقند   وانکه با حقند جود مطلقند

2790. [2750] *Böyle olunca, fakîrler cûd-ı Hakk'ın aynasıdırlar ve o kimseler ki, Hak iledirler, cûd-ı mutlakdırlar.*

Ya'nî وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ (Muhammed, 47/38) ya'nî "Allah Teâlâ ganîdir ve sizler muhtâçsınız" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere, a'yân-ı mümkinâtın hepsi fukarâ sınıfına dâhil olup Hakk'ın ihsânına muhtâçdırlar; ve enbiyâ ve evliyâ ise, kendilerinden fânî olup Hakk'ın sıfâtıyla kāim bulunduklarından, onların cûd ve ihsânı dahi, Hakk-ı mutlakın cûd ve ihsânı olmuş olur. Ve Hâfız Şîrâzî hazretleri dahi bu ma'nâyı şu beyitte şöyle buyururlar:

سایهء معشوق اگر افتاد بر عاشق چه شد   ما باو محتاج بودیم او بما مشتاق بود

"Ma'şûk-i hakîkînin sâyesi âşık üzerine düştü ise ne oldu? Biz vücûdda O'na muhtâç idik; O da zuhûrda bize müştâk idi."

وانکه جز این دوست او خود مرده ایست   او برین در نیست نقش پرده ایست

2791. *Ve o kimse ki, bu ikiden gayridir, o bir ölüdür. O, bu kapı üzerinde değildir, bir perdenin nakşıdır.*

Ya'nî Allah'a muhtâç olmayan veyâ Allah'da fânî olmayan kimse, bir ölüdür. O, bu Hak kapısında değildir; belki bir perde mesâbesinde olan halkın kapısındadır ve bu perdenin nakşıdır. zîrâ efrâd-ı mahlûkāttan her birisinin sûreti, bu âlemde bir ma'nâdan dolayı nakş olunmuştur; ve onun ma'nâsı mazhar olduğu isimdir; ve o nakış, kendi ma'nâsının perdesi ve hicâbıdır. Binâenaleyh mahlûk kapısına iltica edenler, o perdenin nakşı olur.

فرق میان آنکه درویشست بخدا و تشنهٔ خدا و میان آنکه
درویشست از خدا و تشنهٔ غیر او ست

O kimsenin arasını farktır ki, Hakk'a muhtâç ve Hakk'ın teşnesidir; ve o kimsenin arasını farktır ki, Hudâ cânibinden fakîrdir ve O'nun gayrinin teşnesidir

Bu bahiste, Hakk'a muhtâç olan ve Hakk'ın teşnesi ve âşıkı olan kimse ile, Hak cânibinden, kendisine hidâyet nâmına bir şey verilmemiş ve fakîr bırakılmış ve Hakk'ın mâsivâsına teşne ve âşık olmuş olan kimse arasındaki fark beyân olunur.

نقش درویشست او نی اهل جان   نقش سگ را تو میناداز استخوان

2792. *O fakîrin nakşıdır, ehl-i cân değildir; köpek nakşına kemik atma!*

Kendisine Allah Teâlâ cânibinden hidâyet verilmemiş olan kimse dahi muhtâç ve fakîrdir; velâkin fakîrin nakşı ve heykelidir, cân sâhibi değildir. Hiç sen, köpek nakşını ve heykelini görsen, onun önüne kemik atar mısın? Ya'nî insân-ı kâmilin huzûruna, Hakk'a vusûl kasdıyla değil, belki dünyâ ve âhiretin hırs-ı ni'meti emeliyle giden bir derviş, ehl-i cân olmadığı için, insân-ı kâmil ona gıdâ-yı ma'nevî olan feyz-i ilâhîyi lâyık görmez. Zîrâ dünyânın huzûz ve şehevâtı insanı cehenneme ve âhiretin huzûz ve şehevâtı cennete götürür; cennet-i zâta götürmez.

فقر لقمه دارد او نی فقر حق   پیش نقش مردهٔ کم نه طبق

2793. *O, lokma fakrını tutar, fakr-ı hakkı değil; ölü nakşın önüne sen tabak koyma!*

Öyle bir dervîş, bir kâmilin dergâhına gelirse, dünyâda ve cennette yemek ve içmek için ve nefsinin hazzı için gelir; ve feyz-i zâta muhtâç olduğu için gelmez. Binâenaleyh o kimse, bir ölü cesed hükmündedir. Sen, ölmüş bir cesedin önüne gıdâ-yı ma'nevî tabağı koyma!

ماهئ خاكى بود درويش نان　　　　شكل ماهى ليك از دريا رمان

2794. *Ekmek fakîri toprağa mensûb balık olur, balık şeklidir; lâkin denizden ürkücüdür.*

Gıdâ-yı sûrî arkasında koşan fakîr, kara balığı gibidir. Vâkıâ şeklen balığa benzer ammâ, denize tahammülü yoktur, kaçar. Ya'nî sûret fakîri ile ma'nâ fakîri muhtâçlık nokta-i nazarından birbirine benzerler; velâkin ehl-i sûret ma'nâdan ürkerler ve bu sebeble iki fakîr birbirinden ayrılır.

مرغ خانه است او نه سيمرغ هوا　　　　لوت نوشد او ننوشد از خدا

2795. *O ev kuşudur; sîmurg-ı havâ değildir; o gıdâ yer, Hak'dan yemez.*

O ekmek fakîri, cisim evinde mahbûs olan bir kuştur; gâyet geniş olan havâ-yı hakîkatin zümrüd-i ankâsı değildir. Öyle bir fakîr gıdâ-yı sûrî yer, içer. ابيت عند ربى يطعمنى و يسقينى ya'nî "Ben Rabb'imin indinde beytûtet ederim; bana yedirir ve içirir" hadîs-i şerîfinde işâret buyrulduğu üzere, Allah Teâlâ'dan yiyip, içmez.

عاشق حقست او بهر نوال　　　　نيست جانش عاشق حسن و جمال

2796. *O atâ için Hakk'ın âşıkıdır; onun cânı, hüsn-i cemâlin âşıkı değildir.*

Bu beyt-i şerîfde iki sınıfa işâret buyrulur: Birisi insân-ı kâmilin huzûruna gıdâ-yı sûrîden intifâ' için gidenlerdir; ve dîğeri de ni'am-ı sûriyye-i uhreviyyeye tama' edenlerdir. Bunların her ikisi de Zât-ı Hakk'ın âşıkı değil, belki kendi nefislerinin âşıkıdırlar. Hüsün ve cemâl-i mutlakın âşıkı olanlar, bu iki tama'dan vârestedirler. Nitekim الدنيا حرام على اهل الاخرة والاخرة حرام على اهل الدنيا و هما حرامان على اهل الله ya'nî "Dünyâ, ehl-i âhirete harâmdır ve âhiret de, ehl-i dünyâya harâmdır ve onların ikisi de ehlullâha harâmdır" buyrulur.

گر توهم ميكند او عشق ذات　　　　ذات نبود وهم اسما و صفات

2797. *Eğer o, aşk-ı zâtı tevehhüm ederse, esmâ' ve sıfât vehmi, zât olmaz.*

Birisi çıkıp derse ki "Yukarıda zikr olunan her iki sınıf, mezâhirde zâhir olan sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin âşıkıdırlar; ve sıfât mevsûfun ve isim müsemmânın aynıdır." Biz cevâb veririz ki: Sıfât ve esmânın âşıkı, zâtın âşıkı gibi değildirler; zîrâ zât mertebesinde, sıfat, na't ve isim mahv ve müstehlektir; ve sıfât ve esmâ ancak, tenezzül-i zâtî netîcesinde vâki' olan taayyünât mer-

tebesinde mevzû'-i bahs olur; ve bu mertebe-i taayyünât ise mevhûm ve i'tibârî olan merâtibdir. Ve biz sıfât ve esmâya bu âlemin vücûdundan intikāl ederiz; âlem ise vücûd-ı hakîkî sâhibi değildir, onun varlığı mevhûmdur; binâenaleyh esmâ ve sıfât vehmi, zât değildir. Çünkü sıfât ve esmâ taakkul olunur, zât ise, senin taakkul ve tevehhüm ettiğin şeyden münezzehtir. Hz. Pîr, bu beyt-i şerîf ile âtîdeki beyitlerde kemâl-i tenzîhi beyân buyururlar.

وهم مخلوقست و مولود آمدست　　　　حق نزاييدست او لم يولدست

2798. *Vehim mahlûktur ve mevlûd gelmiştir; Hak doğurmamıştır, O doğrulmamıştır.*

Ey sâlik, senin taakkul ve tevehhüm ettiğin şey mahlûktur ve senden doğmuştur. Halbuki zât-ı Hakk'ın kendisi doğmamıştır ve bir şeyi de doğurmamıştır. Eğer biri çıkıp derse ki: "Bu gördüğümüz suver-i eşyâ nereden çıktı?" Cevâben deriz ki: Bu eşyâ ve mahlûkât, zât-ı Hakk'ın, kendi zâtı ile, kendi zâtına, yine kendi zâtında vâki' olan bir tecellîsidir. Ya'nî zâtın kendi vücûdunda merâtib-i muhtelifeye vâki' olan tenezzülü ve her bir mertebe-i tenezzülünde o mertebeye mahsûs olan sıfât ve esmâ ile zuhûrudur; ve bu merâtib, hakîkatleri i'tibâriyle birbirinin aynı iseler de, taayyünleri i'tibâriyle birbirinin gayrıdırler; ve bu merâtib ve onların sıfât ve esmâsı ve gayriyyetleri hep hayâldir ve mevhûmdur; ve hakîkat-ı vücûd ancak zât-ı Hakk'ındır. Binâenaleyh her kim bu merâtibin âsârına taaşşuk eder ve bu aşkı zâta olan aşkı zannederse, hatâ eder; zîrâ sıfât ve esmâ mevhûm olan bu merâtibden doğmuştur ve onların âsârı ise, kezâlik mevhûmdur; ve vehim ise mahlûktur ve hâdistir. Binâenaleyh hakîkat-ı vücûd ne doğurmuştur ve ne de bir yerden doğmuştur. Zîrâ hakîkat-ı vücûda menşe' tasavvuru; evvelce yok idi, sonradan var oldu demek, ma'nâsınadır; bu ise varlık olmaz, onun zıddı olan yokluk olur. Halbuki hadd-i zâtında yoktan hiçbir şey çıkmaz, her şey vardan vâr olur ve var olan şeyler de izâfî ve mecâzî ve hayâlî ve mevhûm olan vücûdlardır; başka türlü olmak ihtimâli yoktur.

عاشق تصوير و وهم خويشتن　　　　كى بود از عاشقان ذو المنن

2799. *Kendi tasvîrinin ve vehminin âşıkı, ne vakit zü'l-minenin âşıklarından olur?*

Vücûd-ı hakîkî merâtibinin sıfâtı ve esmâsı âsârına âşık olan kimse, eğer kendisi, bilcümle sıfât ve esmânın müstehlek olduğu zât-ı ahadiyyeye âşık ol-

muş zannederse, o kimse kendi tasvîr ve vehmine âşık olmuş olur. Kendi tasvîrine ve vehmine âşık olan bir kimse, ihsânlar sâhibinin âşıklarından olur mu?

عاشق آن وهم اگر صادق بود   آن مجاز او حقیقت کش شود

2800. *O vehmin âşıkı eğer sâdık olursa, onun o mecâzı, hakîkat çekici olur.*
[2760]

Bir sâlik, âşk-ı zât hayâli ile vücûd-ı hakîkî merâtibinin âsârına ve vücûd-ı izâfî ve mecâzîye âşık olursa onun o mecâzı, o sâliki vücûd-ı hakîkî cânibine cezb edici olur. Sâlikin bidâyet-i sülûkünde Hakk'a vusûlüne delîl, onun hayâlidir; onun için sâliklerden birçokları tecellî-i sıfâtîyi, tecellî-i zâtî zannedip aldanırlar. Bu vartalardan mürûr için behemehâl bir mürşid-i kâmil lâzımdır.

شرح می خواهد بیان این سخن   لیك می ترسم ز افهام کهن

2801. *Bu sözün beyânı şerh ister; fakat eski fehimlerden korkarım.*

Hz. Pîr efendimiz buyururlar ki: Vücûd-ı hakîkînin vahdeti ve merâtibe tenezzülü ve esmâ ve sıfât sözünün lâyıkıyla ızhâr ve beyânı, şerhe ve tafsîlâta muhtâçdır; fakat ulemâ-i zâhirenin, mütekellimînin efkârıyla meşbû' olan eski fehimlerinden korkarım; ve ukūl-i zaîfe erbâbının birtakım dekāyıkı ihâta edemiyerek, ta'tîl-i şerîat vâdîsine sapmalarından havf ederim.

فهمهای کهنهء کوته نظر   صد خیال بد در آرد در فکر

2802. *Kısa nazarın eski anlayışları, fikirlere yüz kötü hayâl getirir.*

Meselâ zâtı ve Hâlık'ı mahlûktan tenzîh edeyim derken, nazarının kısalığı kendisini zât-ı vâcibi tahdîde düşürür ve onun kısa nazarı bu tahdîdi göremez; ve kezâ yukarıda 2782 numaralı beyitte îzâh olduğu üzere cismi, cevher addeder ve arazlar ile ta'rîf eder; ve arazlar cismin hadd-ı zâtîsi olduğunun ve binâenaleyh cisim, a'râzın hey'et-i mecmûası olduğunun farkına varamaz; fakat bu eski anlayış içinde mahsûr kalır. Eğer ben ona vahdet-i vücûdu ve merâtibi îzâh edersem, bana, sen Hâlık'ı mahlûk ve kadîmi hâdis yaptın diye i'tirâz eder ve bu gibi birçok kötü ve nâ-sezâ hayâlleri fikrine getirir.

بر سماع راست هر کس چیر نیست   لقمهء هر مرغکی اینجیر نیست

2803. *Doğru işitmeğe herkes kādir değildir; her bir kuşcağızın lokması incir değildir.*

خاصه مرغی مرده و پوسیده‌ء　　　پر خیالی اعمئ بی دیده‌ء

2804. *Husûsiyle ölmüş ve çürümüş bir kuş; bir hayâl dolu gözsüz bir kör.*

"Kuş"tan murâd, rûhdur; ya'nî husûsiyle bir rûh ki, ulûm-ı zâhiriyye ile veyâ sıfât-ı nefsâniyye ile ölmüş ve çürümüş ve kuvve-i vâhimenin te'sîriyle hayâli bâtıl ile dolmuş ve binâenaleyh ulûm-ı evliyâyı göremiyecek derecede basîretsiz ve kör kalmış olursa, artık ona hakāyık ve maârif-i ilâhiyyeyi işittirmek ve göstermek kābil olmaz.

نقش ماهی را چه دریا و چه خاك　　　رنگ هندو را چه صابون و چه زاك

2805. *Balığın nakşına deniz ne ve kara ne? Hindûnun rengine sabun ne ve zâc ne?*

Balık resmini ve heykelini ister denize bırak, ister karaya bırak; ne denizden hayât bulur, ne de karadan mevt ârız olur; ona ikisi de müsâvîdir. Kezâ kara renkli olan Hindûyu ha sabun ile yıkamışsın, ha vücûduna zâc yağı sürmüşsün, ikisi de birdir; sabun beyazlatmaz, zâc da karartmaz. Bunun gibi, ulûm-ı ledünniyyeye veyâ îmâna ehliyyet-i asliyyesi olmayan kimselere ne kadar telkîn olunsa fâide vermez; onlar insan resmine veyâ heykeline benzerler.

نقش اگر غمگین نگاری بر ورق　　　او ندارد از غم و شادی سبق

2806. *Sûreti kâğıt üzerine gamlı nakş edersen, o gam ve şâdîden sebat tutmaz.*

Eğer bir kâğıt üzerine gamlı bir insan sûreti tersîm etsen, o sûretin gamdan ve onun zıddı olan şâdîden haberi yoktur. Onun gamlı sûreti mecâzîdir, hakîkî değildir.

صورتش غمگین و او فارغ ازان　　　صورتش خندان و او زان بی نشان

2807. *Onun sûreti gamlıdır ve o ondan fâriğdir; onun sûreti handandır ve o, ondan nişânsızdır.*

Kendi tasvîr ve vehmine âşık olanlar ile zât-ı Hakk'a âşık olanların ikisi de sûrette âşık görünürler ve âh, of ederler; fakat ikisi kâğıt üzerine yapılan gamlı resme benzer; aşk-ı hakîkîden bî-haberdir ve onun aşkı mecâzîdir.

وین غم و شادی که اندر دل خطیست　　　پیش آن شادی و غم جز نقش نیست

2808. *Ve bu gam ve şâdî ki, gönülde bir hazdır, o şâdî ve gamın önünde nakşın gayri değildir.*

Sûret âşıklarının gamı ve meserreti, ma'şûklarının firâkı ve visâli ile gönülde hâsıl olan bir haz ve hâlettir; fakat zâta âşık olanların gam ve şâdîsinin önünde nakıştan başka bir şey değildir. Zîrâ avâmın gam ve şâdîsi havf ve recâdır; ve havf ve recâ ise hubb-i nefisten zuhûr eder; nefis ise vücûd-ı vehmîden ibârettir. Binâenaleyh bunlar vehmin âşıkıdırlar; fakat kâmile tecellî-i cemâlîden üns ve bu tecellînin istitârından ibâret olan tecellî-i celâlîden de heybet ârız olur. Binâenaleyh hakîkî olan gam ve şâdî bunlardır.

صورت غمگین نقش از بهر ماست　　　تاکه مارا یاد آید راه راست

2809. *Nakşın gamlı sûreti bizim içindir; tâ ki doğru yol bizim hâtırımıza gele.*
[2769]

İnsan nakşı gibi olan ehl-i sûretin gamlı sûretini görmek, bizim gibi zümre-i mürşidân içindir; ve bizim işimize yarar. Çünkü bu sûret, bizim gibi mürşidlere ma'şûk ve matlûbdur; firâkı ve bir doğru yol olan ma'şûkun tarîk-ı vuslatında sebâtı ihtâr eder.

صورت خندان نقش از بهر تست　　　تا ازان صورت شود معنی درست

2810. *Nakşın handân olan sûreti senin içindir; tâ ki o sûretten ma'nâ dürüst ola.*

Yine o ehl-i sûretin gülen ve beşûş olan hey'eti, ey sâlik senin içindir; çünkü sen o sûret-i handânı gördüğü vakit, onun matlûbunu ve ma'şûkunu elde edip keyiflenmiş olduğunu anlarsın; ve senin matlûbun ve ma'şûkun ise, Hak olup, O'na vuslat için bezl-i himmet lüzûmunu idrâk edersin. Binâenaleyh o sûret-i handân senin ma'nânı dürüst kılar. Nitekim Cenâb-ı Şâh-ı Nakşbend buyururlar ki: Sülûküm esnâsında, oyun oynayan iki kumarbaza rast geldim; birisi yutulduğu halde refîkına der idi ki: "Ey arkadaş, bu uğurda başımı bile fedâdan çekinmem." Bunu işitince Hakk'a vusûl için olan himmetimde bir kat daha reh-i şiddet peydâ oldu."

نقشهای کاندرین گرما بهاست　　　از برون جامه کن چون جامهاست

2811. *Bu hamamlarda olan nakışlar, câmekânın hâricinden, elbiseler gibidir.*
[2770]

Bu beyt-i şerîfde, zamân-ı Hz. Pîr'deki hamamların tertîbât-ı dâhiliyyelerine taalluk eden bir misâl olduğu anlaşılır; fakat ne Ankaravî'de ve ne de Hind şerhlerinde "Câme-ken" hakkında vâzıh bir ma'nâ görülemedi. Hind şerhlerinden bir dereceye kadar anlaşılan ma'nâ şudur: O vakitte hamamlarda, soyunanlar elbiselerini asmak için camlı dolaplar varmış; ve bu câmekân-

ların iç tarafı duvar olup, oralara asılmış elbise nakışları yaparlarmış. Zamânımızdaki hamamlarda böyle şeyler görmediğimiz için, bu misâli anlamak bize müşkil gelir. Beyt-i şerîfde hamamlarda olan bu resimlerin câmekânın hâricinden bakıldığı vakit, asılmış elbiseler gibi göründükleri beyân buyrulur ki, vech-i teşbîh âtîdeki beyitte îzâh olunur.

تا برونی جامها بینی و بس   جامه بیرون کن درآ ای همنفس

2812. *Sen hâricte oldukça elbiseler görürsün ve bu kadar. Ey hem-nefes, elbiseyi çıkar, içeriye gel!*

Ey tarîk-ı Hakk'ın sâliki olan arkadaş, henüz riyâzet ve mücâhede hamamının içine girmeyenler, âşık-ı vehm ile, âşık-ı Hakk'ı tefrîk edemezler. Onların görüşü, hamam câmekânının hâricinden bakıp da içindeki elbise resimlerini, hakîkî elbîse görmelerine benzer. Nefsin enâniyeti libâsını soyun da, riyâzet ve mücâhede hamamının içine gir, o vakit nakış ile libâs ve âşık-ı vehim ile âşık-ı Hakk'ı fark edesin.

زانکه با جامه درآن سو راه نیست   تن ز جان جامه ز تن آگاه نیست

2813. *Zîrâ elbise ile o tarafa yol yoktur; ten cândan, elbise de tenden âgâh değildir.*

Taayyün-i unsurî ile âlem-i hakîkat tarafına yol yoktur, zîrâ ten cânın libâsı gibidir; binâenaleyh elbise tenden nasıl haberdâr değilse, ten de candan öylece bî-haberdir.

پیش آمدن نقیبان و دربانان خلیفه از بهر اکرام اعرابی
و پذیرفتن هدیهء او

A'râbîye ikrâm ve onun hediyesini kabûl için, halîfenin bekçilerinin ve nakîblerinin ileriye gelmesi

آن اعرابی از بیابان بعید   بر در دارالخلافه چون رسید

2814. *O a'râbî, uzak sahrâdan vaktâki dârü'l-hilâfe kapısına erişti.*

پس نقیبان پیش او باز آمدند　　　　　بس گلاب لطف بر جیبش زدند

2815. *İmdi nakîbler onun önüne geldiler; onun ceybine çok lutuf gül suyunu döktüler.*

حاجت او فهم شان شد بی مقال　　　　　کار ایشان بد عطا پیش از سؤال

2816. *Onun hâceti, söz söylemeksizin onların fehmi oldu. Onların işi talebden evvel atâ idi.*

A'râbînin ihtiyâcını söz söylemeksizin o nakîbler anladılar; onların işi, talebden evvel ihsân ve atâ idi.

پس بدو گفتند یا وجه العرب　　　　　از کجائی چونی از راه تعب

2817. *Böyle olunca, ona dediler: Ey Arab'ın vechi neredensin; yoldan ve zahmetten nasılsın?*

Bir insân bir kimsenin yüzünü gördüğü vakit, onun kim olduğunu tanıyabilir. Binâenaleyh tanımak husûsunda vücûd-ı insânînin zübdesi, vecihdir. Bu ma'nâya binâen یا وجه العرب "Yâ veche'l-Arab" ey Arabın zübdesi, demek olur. Halîfe nakîbleri "Ey Arabın zübdesi, nerelisin, ya'nî nefsin hangi mertebededir; ve esnâ-yı sülûkde çektiğin riyâzet ve mücâhededen ne haldesin?" diye sordular.

گفت وجهم گر مرا وجهی دهید　　　　　بی وجوهم چون پس پشتم نهید

2818. *(Arab) dedi: Eğer bana vecih verir iseniz, ben vechim; beni arkanıza koyduğunuz vakit, ben bî-vücûhum.*

Eğer bana yüz verir ve beni ta'zîz ederseniz, ben zübde ve şerîf olurum; ve eğer bana iltifât etmezseniz, benim vücûh-ı şeref ve izzetten hiçbir vechim olmaz.

ای که در روتان نشان مهتری　　　　　فرتان خوشتر ز زر جعفری

2819. *Ey kimseler ki, sizin yüzünüzde büyüklük alâmeti vardır; sizin fikriniz Ca'ferî altından daha hoştur.*

Ey halîfe-i Hakk'ın nakîbleri, sizin yüzlerinizde ma'nevî büyüklük alâmeti görüyorum; sizin yüzlerinizdeki nûr-ı ilâhî parlaklığı, hulefâ-yı Abbâsiyye vüzerâsından Ca'fer Bermekî'nin darb ettirdiği hâlis altının parlaklığından da-

ha latîf ve daha hoştur. Târihte mastûrdur ki, Ca'fer Bermekî'nin vezâretinden evvel, bakır ile karışık sikke darb ederlermiş. Kimyâger olan Ca'fer Bermekî, vezîr olunca sikkelerin hâlis altından darbını emr etmiş. Nitekim Enverî'nin kasîdelerinde mezkûrdur. Bu ma'nâya binâen hâlis altın denecek yerde, "Ca'ferî altın" ta'bîri kullanılmağa başlanmıştır.

ای كه یك دیدار تان دیدارها ای نثار دیدتان دینارها

2820. *Ey kimseler, sizin bir dîdârınız dîdârlardır. Ey kimseler, sizin dîdârınıza altınlar saçılsın!*
[2779]

Ya'nî sizi bir kere görüş, birçok görüşlere mukābildir ve sizin bir kere görülmenize altınlar fedâ olsun. Ya'nî "Ben sizin huzûrunuza menfaat-i dünyeviyye istihsâli kasdıyla geldim; fakat vaktâki sizi gördüm ve sizin nazarınızdan hâlim başkalaştı ve bende nef'-i ma'nevî kasdı hâsıl oldu. Binâenaleyh sizin bu bir nazarınıza menfaat-i dünyeviyye fedâ olsun" demek olur.

ای همه ینظر بنور الله شده در بر شه بهر بخشش آمده

2821. *Ey kimseler, hepiniz Allah'ın nûruyla nazar eder olup, şâhın kapısında atâ için gelmiştir.*

Bu beyt-i şerîf اتقوا فراسة المؤمن فانه ینظر بنور الله ya'nî "Mü'minin firâsetinden sakınınız, zîrâ o Allah'ın nûruyla nazar eder" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Bu hadîs-i şerîfde "firâset-i şer'iyye"ye işâret buyrulmuştur; ve firâset iki nevi' olup, birisi "firâset-i hikemiyye", dîğeri "firâset-i şer'iyye"dir. Firâset-i hikemiyye, şekil ve şemâilden şahsın ahvâlini keşiftir; ve firâset-i şer'iyye ise şahsın bâtınından ahvâline ıttılâ'dır. Ya'nî "Sizin hepiniz, ahvâl-i bâtıneye nazar eder bir hâlde olup, kutb-ı zamân olan şâhın kapısına isti'tâf için gelenlere bahşiş ve atâ ibzâli kasdıyla o kapıda durmuşsunuz" demek olur. Bu beyt-i şerîfde kezâ ان لله ثلاثمأة قلوبهم كقلب آدم ya'nî "Allah Teâlâ'nın üç yüz kimsesi vardır ki, kalbleri kalb-i Âdem gibidir" hadîs-i şerîfinde beyân buyrulan nukabâ-i ilâhiyyeye işâret olunur. Bu zevât "ebrâr" ve "ahyâr" tâifesinden daha ileridir. İçlerinden birisi fevt olursa yerine ibâdullâhdan bir münâsibini getirirler. Bunların vazîfeleri muhtâç olan ibâdın umûrunu tesviye etmektir; cümlesi kutb-ı zamânın emri altındadır.

تا زنید آن کیمیاهای نظر   بر سر مسهای اشخاص بشر

2822. *Tâ ki o nazar kimyâlarını, beşer şahıslarının başı üzerine vurasınız.*

Şâhın kapısında durmanızın sebebi, kimyâ mesâbesinde olan nazarlarınızı, ahkâm-ı tabîat altında bakır gibi nâkıs bir ma'den hâlinde kalan, eşhâs-ı beşerin başı üzerine atf edip, onları altın yapmak kasdıdır. Hâfız Şîrâzî dahi bu ma'nâda buyururlar:

آنانکه خاك را بنظر کیمیا کنند   آیا بود که کوشهٔ چشمی بما کنند

"O kimseler ki, toprağı nazarlarıyla kimyâ ederler; olabilir mi ki, bize de göz ucu ile baksınlar."

من غریبم از بیابان آمدم   بر امید لطف سلطان آمدم

2823. *Ben garîbim, sahrâdan geldim, sultânın lutfu ümîdi üzerine geldim.*

Ben garîbim, esfel-i sâfilîn-i tabîat sahrâsından geldim; ve bu kapıya gelişim sultân-ı vakt olan kutbun ve halîfe-i Hakk'ın lutfuna nâiliyyet ümîdi iledir.

بوی لطف او بیابانها گرفت   ذرهای ریگ هم جانها گرفت

2824. *Onun lutfunun kokusu sahrâları tuttu; kumun zerreleri de cânları tuttu.*

Kutb-ı zamânın feyzinin kokusu bütün çöllere yayıldı; kumların zerrâtı bile hayât-ı ma'neviyye bulup cânlara karıştı ve te'sîr etti. Bu duygu üzerine nâil-i feyz olmak için, ben de bu kapıya geldim.

تا بدینجا بهر دینار آمدم   چون رسیدم مست دیدار آمدم

2825. *Buraya kadar dînâr için geldim, vaktâki eriştim, dîdârın sarhoşu oldum.*

Buraya kadar, para ve maîşet gibi menfaat-i dünyeviyye kasdıyla geldim; vaktâki huzûra eriştim; cemâl-i ma'nevînin sarhoşu oldum ve artık gönülde menfaat-i dünyeviyye alâkası kalmadı.

بهر نان شخصی سوی نانبا دوید   داد جان چون حسن نانبارا بدید

2826. *Bir şahıs ekmek için, ekmekçi tarafına koştu; ekmekçinin hüsnünü gördüğü vakit cân verdi.*

Bir kimsenin, bir maksad ile bir yere gidip, orada bu maksadından başka bir netîce hâsıl olduğunu beyân için getirilmiş olan bir misâldir ki, bu misâl Arabın hâlini tasvîr eder.

بهر فرجه شد یکی تا گلستان فرجهء او شد جمال باغبان

2827. *Birisi teferrüc için gülistâna gitti; onun teferrücü, bahçıvanın cemâli oldu.*

Bu da, dîğer bir misâldir.

همچو اعرابی که آب از چه کشید آب حیوان از رخ یوسف چشید

2828. *A'râbî gibi ki, kuyudan su çekti; Yûsuf'un yüzünden âb-ı hayâtı tattı.*

Ma'lûmdur ki Yûsuf (a.s.) birâderleri tarafından sâika-i hased ile kuyuya atıldı ve oraya bir kervân kondu. Kervan efrâdından bir Arab su çekmek için kovasını kuyuya salıverdi. Yûsuf (a.s.) kovaya sarılıp yukarıya çıktı. Su çeken Arab cenâb-ı Yûsuf'u يا بشري هذا غلام ya'nî "Müjde yâhû! İşte bir köle!" diye bağırdı. Nitekim kıssası sûre-i Yûsuf'da beyân buyrulur. Su çekmek maksadıyla gelen Arab, başka bir netîce elde etmiş olduğundan, bu da huzûr-ı halîfeye gelen A'râbînin hâlini tasvîren dîğer bir misâl olarak zikr olunmuştur.

رفت موسی کآتش آرد او بدست آتشی دید او که از آتش برست

2829. *Mûsâ gitti ki, ele bir ateş getire; bir ateş gördü ki, o âteşten kurtuldu.*

Ma'lûmdur ki Mûsâ (a.s.) Medyen tarafına gittiği vakit Şuayb (a.s.)ın kerîmesini tezevvüc etmiş idi. Vâlidesini ve kardeşini görmek için, Şuayb (a.s.)dan izin alıp harem-i âlîsiyle berâber yola çıktı. Esnâ-yı seferde yolu gâib edip Vâdî-i Eymen tarafına düştüler. Gece karanlık olmakla berâber, hava da pek soğuk idi. O esnâda harem-i muhteremleri de vaz'-ı haml ediyordu. Biraz ateş yakmak îcâb etti. Cenâb-ı Mûsâ her ne kadar çakmak ile ateş yakmak teşebbüsünde bulundu ise de, bir türlü ateş tutturamadı. Bu sırada uzaktan bir ateş gördü; o ateşten tarafa gittiği vakit, beyaz ateşle muhît yeşil bir ağaç gördü ki, o ateşin aslâ yeşil ağaca zararı yok idi. Ve o havâlide ferd-i vâhid de mevcûd değil idi. Mûsâ (a.s.) bu hâlle tahayyürde iken, ağaçtan إِنَّنِي أَنَا اللّٰه (Tâhâ, 20/14) [Muhakkak ki ben, Allah'ım] hitâbı geldi. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Fass-ı Mûsevî nihâyetinde buyururlar ki: "Ateş cenâb-ı Mûsâ'nın muhtâç olduğu bir şey bulunduğu için, Allah Te-

âlâ hazretleri ona matlûbunda tecellî etti ve bu tecellîyi de, O'na teveccüh etmesi ve O'ndan i'râz etmemesi için yaptı. Zîrâ cenâb-ı Mûsâ'ya o sırada matlûbu olan ateş sûretinden gayri bir sûrette tecellî ede idi, Mûsâ (a.s.) himmetini ateş aramak gibi bir matlûb-ı hâs üzerine cem' ettiği için, matlûbunun gayri olan sûretteki tecellîye iltifât etmez idi ve der idi ki: "Bana şimdi ateşin lüzûmu vardır; hele ben ihtiyâcım olan ateşi tedârik edeyim; sonra şu hâl-i acîbin tahkîkine mübâşeret edeyim." Binâenaleyh o Hak'dan yüz çevirmiş olur idi; ve o Hak'dan yüz çevirince, Hak dahi ondan yüz çevirir idi. Bundan anlaşılır ki, Hak Teâlâ lutf edeceği bir kuluna matlûbu sûretinde tecellî buyurur." İşte beyt-i şerîfde bu vak'aya ve hakîkate işâret buyrulur.

جست عیسی تا رهد از دشمنان   برد آن جستن بچارم آسمان

2830. [2789] *Îsâ düşmanlardan kurtulmak için sıçradı; o sıçramak, dördüncü âsumâna götürdü.*

Ya'nî Îsâ (a.s.)a kasd eden düşmanların teşebbüsleri başka bir netîce verdi. Nitekim bu vak'a sûre-i Nisâ'nın nihâyetlerinde beyân buyrulmuştur; bu da dîğer bir misâldir.

دام آدم خوشهٔ گندم شده   تا وجودش خوشهٔ مردم شده

2831. *Âdem'in tuzağı buğday başağı olmuş; nihâyet onun vücûdu, insanların başağı olmuş.*

Ya'nî Âdem, şecere-i menhiyyeye bir niyyetle kasd etti; fakat onun zımnında başka netîce hâsıl oldu. Bu da dîğer bir misâldir.

باز آید سوی دام از بهر خور   ساعد شه یابد و اقبال و فر

2832. *Doğan kuşu gıdâ için tuzak tarafına gelir; şâhın bileğini ve ikbâl ve fer bulur.*

Ma'lûmdur ki doğan kuşunu tutup terbiye ederler ve avlarda, kuşları tutmak için istihdâm ederler; ve bunları avcılar bileklerinin üstünde tutarlar; ve böyle terbiyeli doğan kuşları, ekseriyâ ava giden pâdişâhların kolları üzerinde ikbâl ve fer içinde yaşarlar. Ya'nî doğan kuşu gıdâ bulmak kasdıyla gelir tuzağa tutulur; ve netîcede şâhın kolu üzerinde devlet içinde yaşar. Bu da dîğer bir misâldir.

طفل شد مکتب پی کسب هنر   بر امید مرغ و با لطف پدر

2833. *Çocuk kuş ümîdi üzere ve babasının lutfu ile kesb-i hüner için mektebe gitti.*

Çocuğu mektebde tahsîle teşvîk için babası, lutuf ve ikrâmlar va'd eder ve sana güzel kuşlar alacağım, mektebe git oku, der.

پس ز مکتب آن یکی صدری شده   ماهگانه داده و بدری شده

2834. *O birisi mektebden sonra sadra mensûb olmuş, aylık vermiş ve bir bedir olmuş.*

Çocuk, babasının va'd ettiği kuşa nâil olup oynamak için mektebe gider ve bu maksad ile tahsîle sa'y eder. Çocuklardan birisi nihâyet idâre-i hükûmette sadra geçer ve reîs olur; ve evvelen tahsîl için aylık verir; sonra da ayın bedir hâlindeki parlaklığı gibi, ilim ve mansıb i'tibâriyle akrân ve emsâli arasında parlak olur.

آمده عباس حرب از بهر کین   بهر قمع احمد و استیز دین

2835. *Kîn için, Ahmed'in kam'ı, din inâdı için Abbâs harbe gelmiş.*

Ahmed (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz'in amcaları olan Hz. Abbâs (r.a.) zamân-ı câhiliyyette intikām almak ve (S.a.v.) Efendimiz'i kahr etmek için kîn ve taassub-ı dîn sâikasıyla Bedir muhârebesinde hâzır olmuş idi. O harb netîcesinde mağlûb ve esîr oldu; ve o esnâda da İslâmiyyeti kabûl etti.

گشت دین را تا قیامت پشت و رو   در خلافت او و فرزندان او

2836. *Hilâfette o ve onun evlâdı, kıyâmete kadar dîne zahîr ve muîn oldu.*

Hz. Abbâs (r.a.) islâm olduktan sonra, kendisi dîne zahîr olduğu gibi İbn Abbâs hazretleri de tevcîh-i risâlet-penâhî ile Kur'ân-ı Kerîm hakkında sultânü'l-müfessirîn oldu; ve onun evlâdı Bağdad'da nâil-i hilâfet olup, dîn-i İslâm'a hizmet ettiler. Bu beyt-i şerîfde "kıyâmete kadar" ta'bîri hakkında Ankaravî hazretleri "Onun neslinden olanlar hilâfet-i ma'neviyye mazharı olup dîn-i mübîne, kıyâmete kadar zahîr ve muîn olsa aceb değildir" buyururlar. Hind şârihleri bu husûsta bir şey yazmamışlardır.

من درین در طالب چیز آمدم   صدر گشتم چون بدهلیز آمدم

2837. *Ben bu kapıya, bir şey isteyici olarak geldim; dehlîze geldiğim vakit sadr oldum.*

Huzûr-ı halîfeye yağmur suyu getiren Arab der ki: "Ben bu halîfenin kapısına, emr-i maîşetime medâr olmak için bir şey istemek üzere geldim; âlî bir mertebe-i ma'neviyyeye nâil oldum."

آب آوردم بتحفه بهر نان   بوی نانم برد تا صدر جنان

2838. *Ekmek için hediye olarak su getirdim; ekmek kokusu, beni cennetlerin sadrına götürdü.*

نان برون راند آدمی را از بهشت   نان مرا اندر بهشتی در سرشت

2839. *Ekmek âdemîyi cennetten dışarıya sürdü; ekmek beni cennetliklere karıştırdı.*

Esfel-i sâfilîn-i tabîat içinde kayd-ı gıdâ, insanları ezvâk-ı rûhâniyye cennetinden hârice çıkardı; halbuki yine o ekmek ve gıdâ kaydı, beni cennete mensûb olan rûhânîler arasına karıştırdı.

رستم از آب و زنان همچون ملك   بی غرض گردم درین در چون فلك

2840. [2799] *Melek gibi sudan ve ekmekten kurtuldum; bu kapıda felek gibi garazsız oldum.*

Melekler gibi rûhânî olup yemek ve içmek kaydından kurtuldum; artık ben, bu halîfe-i Hakk'ın kapısında, felekler gibi aslâ bir garaz-ı nefsânî olmaksızın devr ediyorum.

بی غرض نبود بگردش در جهان   غیر جسم و غیر جان عاشقان

2841. *Cihânda âşıkların cisminden gayri ve canından gayri garazsız devr olmaz.*

Cihânda hiçbir kimsenin devri ve hareketi garazsız ve maksadsız değildir. Ya dünyevî veyâ uhrevî bir garaz ile vâki' olur; fakat âşıklarda ne dünyevî ve ne de uhrevî bin emel kalmamış olduğu için, onların devir ve hareketleri, bir garaz ve maksada müstenid değildir.

در بيان آنكه عاشق دنيا بر مثال عاشق ديوارست كه برو آفتاب زده باشد و او جهد نكرد تا فهم كند كه اين تاب و رونق از ديوار نيست از قرص آفتابست در آسمان چهارم لا جرم كلى دل بر ديوار نهار و چون پرتو آفتاب بآفتاب پيوست او محروم ماند و حيل بينهم و بين ما يشتهون مثل عرب اذا زَنَيْتَ فَازْنِ بالحُرَّةِ وَ اذا سرَقْتَ فاسْرِق الدُّرَّة

Onun beyânındadır ki, dünyânın âşıkı, üzerine güneşin ziyâsı aksetmiş olan duvarın âşıkı gibidir; ve o, bu ziyâ ve parlaklık duvardan olmayıp, dördüncü felekteki güneş cirminden olduğunu anlamak için cehd ve sa'y etmedi; şübhesiz gönlünü kâmilen duvara verdi; ve vaktâki güneşin ziyâsı güneşe ulaştı, o mahrûm kaldı. "Onların arası ile iştihâ ettikleri şeyin arasına hâil olundu." "Zinâ ettiğin vakit hürre ile et ve çaldığın vakitte dahi büyük inci çal" Arab darb-ı meselidir

Hz. Pîr 2797 numaralı beyitte "Esmâ ve sıfât vehmine âşık olan kimse, âşık-ı zât değildir" buyurmuşlar idi. Bu ma'nâyı, bu bahiste te'yîd ve îzâh buyururlar. Ma'lûm olsun ki, dünyâ dediğimiz bu mevtın-ı kesîf-i keserât, vücûd-ı hakîkînin merâtibe tenezzülâtından bir mertebedir. Zât-ı mutlak mertebesinde müstağrak ve muzmahil olan esmâ ve sıfât, o Zât-ı mutlakın her bir mertebeye tenezzülünde, bu mertebenin isti'dâdına göre zâhir olurlar ve her mertebe yekdîğerinin gayridir. Nitekim âlem-i melekiyyet, âlem-i insâniyyetin aynı değildir ve her birerleri başka başkadır. Ve bu merâtib i'tibârî oldukları için, aslâ sâbit değildir; cümlesi bozulup kendi asılları olan zâta rücû' ederler. Nitekim âyet-i kerîmede كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلاَّ وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (Kasas, 28/88) ya'nî "O'nun zâtı müstesnâ olmak üzere her bir şey hâliktir; hüküm O'nundur ve O'na rücû' olunur" buyrulur.

Mâdemki dünyâ dahi, merâtib-i ilâhiyyeden bir mertebe olup mevhûm ve hâliktir ve aslına rücû' edecektir; binâenaleyh dünyâya âşık olan kimse, üze-

در بیان آنکه عاشق دنیا بر مثال عاشق دیوارست که برو آفتاب
زده باشد و او جهد نکرد تا فهم کند که این تاب و رونق از
دیوار نیست از قرص آفتابست در آسمان چهارم لا جرم
کلی دل بر دیوار نهار و چون پرتو آفتاب بآفتاب پیوست
او محروم ماند و حیل بینهم و بین ما یشتهون مثل عرب
اذا زَنَيْتَ فَازْنِ بالحُرَّةِ وَ اذا سرقْتَ فاسْرِق الدُّرَّةَ

Onun beyânındadır ki, dünyânın âşıkı, üzerine güneşin ziyâsı aksetmiş olan duvarın âşıkı gibidir; ve o, bu ziyâ ve parlaklık duvardan olmayıp, dördüncü felekteki güneş cirminden olduğunu anlamak için cehd ve sa'y etmedi; şübhesiz gönlünü kâmilen duvara verdi; ve vaktâki güneşin ziyâsı güneşe ulaştı, o mahrûm kaldı. "Onların arası ile iştihâ ettikleri şeyin arasına hâil olundu." "Zinâ ettiğin vakit hürre ile et ve çaldığın vakitte dahi büyük inci çal" Arab darb-ı meselidir

Hz. Pîr 2797 numaralı beyitte "Esmâ ve sıfât vehmine âşık olan kimse, âşık-ı zât değildir" buyurmuşlar idi. Bu ma'nâyı, bu bahiste te'yîd ve îzâh buyururlar. Ma'lûm olsun ki, dünyâ dediğimiz bu mevtın-ı kesîf-i keserât, vücûd-ı hakîkînin merâtibe tenezzülâtından bir mertebedir. Zât-ı mutlak mertebesinde müstağrak ve muzmahil olan esmâ ve sıfât, o Zât-ı mutlakın her bir mertebeye tenezzülünde, bu mertebenin isti'dâdına göre zâhir olurlar ve her mertebe yekdîğerinin gayrıdir. Nitekim âlem-i melekiyyet, âlem-i insâniyyetin aynı değildir ve her birerleri başka başkadır. Ve bu merâtib i'tibârî oldukları için, aslâ sâbit değildir; cümlesi bozulup kendi asılları olan zâta rücû' ederler. Nitekim âyet-i kerîmede كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلاَّ وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (Kasas, 28/88) ya'nî "O'nun zâtı müstesnâ olmak üzere her bir şey hâliktir; hüküm O'nundur ve O'na rücû' olunur" buyrulur.

Mâdemki dünyâ dahi, merâtib-i ilâhiyyeden bir mertebe olup mevhûm ve hâliktir ve aslına rücû' edecektir; binâenaleyh dünyâya âşık olan kimse, üze-

rine güneş ziyâsı aks etmiş olan duvarın âşıkı gibi olur. Vaktâki o âşık olduğu sûret-i mevhûme zâil olur, artık âşıkın aşkının taalluk edeceği mahal kalmaz. Binâenaleyh iştihâ ettiği şey ile âşık arasında Hak hâil olur. Böyle olunca, eğer âşık olacak isen zılâl-ı esmâ ve sıfâta değil, zâta âşık ol! Nitekim bu ma'nâda Arabların kullandığı bir darb-ı mesel hâtıra gelir ki, şöyle söylerler : "Eğer zinâ edersen hürre ile et ve eğer çalar isen, büyük inciyi çal!" Ya'nî bir şeyin iyisini ve a'lâsını intihâb et, demektir. Bunun Türkçe'de mukābili olan "Eğer asılır isen, frenk sicimine asıl" darb-ı meselidir.

عاشقان کل نی عشاق جزو   ماند از کل آنکه شد مشتاق جزو

2842. *Küllün âşıkları cüz'ün âşıkları değildir; cüz'ün müştâkı olan kimse, küllden kaldı.*

"Küll"den murâd, mutlak ve "cüz"den murâd mukayyeddir. Zîrâ cemî'-i merâtibde esmâ ve sıfât hasebiyle takayyüd ve taayyün eden vücûd-ı mutlaktır. Ve "cüz"den murâd, bir şeyin küllünü terkîb eden eczâ değildir; belki vücûd-ı mutlakın her mertebesinde, esmâ ve sıfâtın âsârının taalluk ettiği mezâhirdir.

چونکه جزوی عاشق جزوی شود   زود معشوقش بکل خود رود

2843. *Vaktâki bir cüz' bir cüz'e âşık olur, onun ma'şûku çabuk kendi küllüne gider.*

Ya'nî mezâhirden birisi dîğer bir mazhara âşık olursa, o âşıkın ma'şûku olan sûret derhâl fenâ-pezîr olup kendi küllü tarafına avdet eder. Meselâ birisi bir güzel kadına âşık olur; mürûr-ı eyyâm ile onun güzelliği kalmaz, ihtiyarlar. Ondaki hüsün, hüsn-i mutlaktan bir pertev olmakla, kendi küllü tarafına rücû' eder.

ریش او بندهء غیری شد او   غرقه شد کف در ضعیفی در زد او

2844. *O bir gayrin kulunun maskarası oldu; o gark oldu, elini bir zayıfa vurdu.*

Cüz'in âşıkı olan ve merâtib-i vücûdda zâhir olan esmâ ve sıfâtın âsârına gönül bağlayan kimse, Zât-ı Hakk'ın kulu değil, zâtın kulunun kulu ve maskarası ve mağlûbu oldu. O kimse filhakîka aşk deryâsına gark olmuştur; fakat kurtulmak için elini, bir zayıf olan şeye atıp çabalar durur. Zîrâ eşyâ, esmâ ve sıfâtın hicâbı ve esmâ ve sıfât dahi zâtın hicâbıdır; şu halde eşyâ, zâ-

tın hicâbının hicâbı olur; ve eşyâda bir şeye âşık olan kimse ise, bir gayrin kulunun maskarası ve mağlûbu olmuş olur.

نیست حاکم تا کند تیمار او　　　کار خواجهء خود کند یا کار او

2845. *Hâkim değildir, tâ ki ona tîmâr etsin; ya kendi efendisinin kârını veyâ kendi kârını yapsın.*

Cüz'e âşık olan kimsenin, o âşık olduğu şey hâkim ve tasarruf sâhibi değildir ki, o aşk hastasını tedâvî edip çâresini bulsun; veyâhut efendinin murâdına muvâfık bir işi yapsın veyâ kendi arzûsuna mutâbık bir iş yapabilsin. Zîrâ bilcümle eşyâ yed-i kudret-i Hak'da zebûn ve mağlûbdur. Onlardan zâhir olan ef'âlin cümlesi, Hakk'ın tasarrufu iledir.

فازن بالحره پی این شد مثل　　　فاسرق الدره بدین شد منتقل

2846. *"Hürre ile zinâ et!" bunun için mesel oldu; "Büyük inciyi çal!" bu sebeb ile müntekıl oldu.*

Arabların . . . اذا زنیت فازن بالحرة الخ darb-ı meseli bunun için, ya'nî yapacağın işin en iyisini yap diye seni îkāz için nakl edildi. *Mesnevî-i Şerîf*'de, haklarında şer'an memnû' olan zinâ ve sirkatin darb-ı mesel olarak îrâdına, ba'zı kimseler tarafından i'tirâz edilmiş ise de, bunların üslûb-ı Kur'ân-ı Kerîm'den gâfil oldukları anlaşılır. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de انّ اللّهَ لاَ يَسْتَحْيِى اَنْ يَضْرِبَ مَثَلاً مَا بَعُوضَةً (Bakara, 2/26) ya'nî "Allah Teâlâ sivrisineği darb-ı mesel olarak îrâd etmekten istihyâ muâmelesi yapmaz" buyrulur. Çünkü darb-ı meselden murâd olunan ma'nâ, ancak ukūl-i beşeri doğru ve meşrû' yollara sevktir. Binâenaleyh zâhiri ne olursa olsun, ona iltifât olunmaz; ancak maksûd olan doğru ve meşrû' ma'nâya bakılır. Bu ma'nâ âtîde *Mesnevî-i Şerîf*'de gelecektir.

بنده سوی خواجه شد او ماند زار　　　بوی گل شد سوی گل او ماند خار

2847. *Kul, efendisinin tarafına gitti, o mahzûn kaldı. Gülün kokusu gül tarafına gitti, ona diken kaldı.*

Cüz', kül tarafına gitti, o cüz'e âşık olan kimse, onun firâkından dolayı mahzûn kaldı demek olur.

او بمانده دور از مطلوب خویش　　　سعی ضایع رنج باطل پای ریش

2848. *O kendi matlûbundan uzak, sa'yi zâyi', zahmeti bâtıl, ayağı mecrûh kalmıştır.*

همچو صیادی که گیرد سایهء　　سایه کی گردد ورا سرمایهء

2849. *Bir gölge tutan avcı gibi ki, gölge ne vakit ona bir sermâye olur?*

Mahlûkāttan bir şeye âşık olan kimse, havada uçan kuşun, yere düşen gölgesini tutan avcıya benzer. O gölge, o avcıya sermâye olur mu.

سایهء مرغی گرفته مرد سخت　　مرغ حیران گشته بر شاخ درخت

2850. [2809] *Adam bir kuşun gölgesini sıkı tutmuş; kuş ise ağacın dalı üzerinde hayrân olmuştur.*

Ahmak adam, ağaç üstünde duran bir kuşun yerdeki gölgesini sıkı sıkı tutmuş; kuş dahi o adamın hareketine hayretle baka kalmıştır. İşte esmâ ve sıfâtın zıllî olan bir mahlûku sıkı sıkı tutan ve ona âşık olan kimsenin hâli de buna benzer.

کین مدمغ بر که می خندد عجب　　اینت باطل اینت پوسیده سبب

2851. *Şöyle ki, bu dimâğı ezilmiş acabâ kime gülüyor? Acîb bâtıl, acîb çürümüş sebeb!*

Ya'nî gölgesi tutulan kuş, o ahmak adam hakkında hayretle der ki: Bu beyinsizin sıkı sıkı tuttuğu nedir ki sevinip gülüyor? Ne acîb bâtıl hareket ve sevinerek gülmesi için dahi ne acîb çürük bir sebeb! Bu âlemin suver-i hayâliyyesine âşık olanların ve onları elde etmekle mesrûr ve elden çıkarmakla mağmûm olanların hâli de böyledir.

ور تو گویی جزؤ پیوستهء کلست　　خار می خور خار مقرون گلست

2852. *Ve eğer sen, cüz' külle muttasıldır dersen; diken ye, diken makrûn-ı güldür.*

Vahdet-i vücûd hakāyıkının zevkine varmayanlardan birisi çıkıp: "Bu merâtib, Zât-ı Hakk'ın merâtibi ve onlardaki âsâr ve merâtib de, Hakk'ın sıfât ve esmâsının âsârı değil midir; binâenaleyh cüz'e muhabbet külle muhabbeti iktizâ etmez mi?" Diyecek olursa, ona cevâben deriz ki: Mâdemki öyledir, git diken ye! Zîrâ diken güle mukārindir ve çünkü gül ağacının zuhûru güldendir ve onun dikenleri de kezâlik güldendir. Gülün mertebesi başka, dikenin mertebesi başkadır.

جز زیك رو نیست پیوسته بکل　　ور نه خود باطل بدی بعث رسل

2853. *Cüz' bu yüzden külle muttasıl değildir; ve yoksa muhakkak ba's-i rusül bâtıl olurdu.*

Evet cüz' külle bir yüzden muttasıldır; fakat bir yüzden de muttasıl değildir. Ya'nî âlem taayyün cihetinden Hakk'ın gayridir ve hakîkati cihetinden Hakk'ın "ayn"ıdır. Vahdet-i vücûda i'tirâz edenler veyâhut bu mes'elede büsbütün gulüvve düşüp şerîatı ta'tîl fikrine gidenler bu ayniyyet ve gayriyyet mes'elesini lâyıkıyla idrâk edememek vartasına düşmüşlerdir. Binâenaleyh bu ayniyyet ve gayriyyet mes'elesini lâyıkıyla idrâk etmemiş olanların vahdet-i vücûddan bahs etmeleri câiz değildir. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Fass-ı Süleymânî'de şöyle buyururlar:

انما الكون خيال و هو حق فى الحقيقة　　　والذى يفهم هذا حاز اسرار الطريق

"Kevn ancak hayâldir ve o hakîkatte Hak'dır; ve bunu anlayan kimse esrâr-ı tarîkı hâiz olur."

İmdi taayyün cihetiyle âlem-i kevn ve şehâdet Hakk'ın gayri olduğu için, peygamberler vâsıtasıyla şerîat gönderilmiştir; ve eğer her cihetten Hak eşyânın aynı ola idi, şerîata ve peygamberler irsâline ne lüzûm kalırdı?

چون رسولان ازپى پيوستنند　　　پس چه پيوندند شان چون يك تنند

2854. *Mâdemki peygamberler ulaştırmak içindirler, imdi bir ten oldukları vakit, neyi ulaştırırlar?*

اين سخن پايان ندارد اى غلام　　　روز بيگه شد حكايت كن تمام

2855. *Ey gulâm, bu sözün nihâyeti yoktur. Gün vakitsiz oldu, hikâyeyi tamâm et!*

Vahdet-i vücûd ve ayniyyet ve gayriyyet mes'elesinin nihâyeti yoktur; geç kaldık, hikâyeyi bitirelim.

سپردن عرب هديه را يعنى سبو را بغلامان خليفه

Arab'ın hediyeyi, ya'nî testiyi, halîfenin gulâmlarına tevdî' etmesi

آن سبوى آب را در پيش داشت　　　تخم خدمت را دران حضرت بكاشت

2856. *O su testisini ileri tuttu; o hazret de hizmet tohumunu ekti.*

گفت این هدیه بدان سلطان برید　　　سائل شه را ز حاجت وا خرید

2857. *Dedi ki: Bu hediyeyi o sultâna götürünüz; şâhın sâili için hâcet cinsinden satın alınız.*

Ya'nî hediyem mukābilinde benim ihtiyâcımı satın alınız.

آب شیرین و سبوی سبز و نو　　　زآب بارانی که جمع آمد بگو

2858. *Tatlı su ve yeni ve yeşil testidir; çukurda toplanmış yağmur suyundandır.*

Ya'nî sâlik, mürşid-i kâmil kapısına, vücûd-ı unsurî testisindeki ilim ve idrâkini mühim ve kıymetli bir şey zannederek takdîm ve medh ü senâ etti.

خنده می آمد نقیبانرا ازان　　　لیك پذرفتند آنراهمچو جان

2859. *Ondan nakîblere gülme geldi; fakat onu cân gibi kabûl ettiler.*

O dergâhda sâlikin getirdiği akıl ve ilm-i cüz'înin fevkında pek çok ilim ve irfan ve idrâk olduğundan; onun getirdiği şeyi, büyük bir şey zannetmesine nakîbler güldüler; fakat onu mahcûb etmiyerek kabûl de ettiler.

زانکه لطف شاه خوب با خبر　　　کرده بود اندر همه ارکان اثر

2860. *Zîrâ haberli olan güzel şâhın lutfu, bütün erkâna eser etmiş idi.*
[2819]

تخلقوا باخلاق الله [Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanınız!] hadîs-i şerîfi mûcibince, ahlâk-ı ilâhiyye ile tahalluk etmiş olan halîfe-i Hakk'ın ahlâk-ı latîfi, bütün erkânına ve tevâbiine de te'sîr etmiş idi.

خوی شاهان در رعیت جا کند　　　چرخ اخضر خاك را خضرا کند

2861. *Şâhların huyu tebeada yer eder; yeşil felek toprağı yeşil yapar.*

شه چو حوضی دان حشم چون لولها　　　آب از لوله روان در گولها

2862. *Şâhı bir havuz gibi, tevâbii de lüleler gibi bil; su lüleden bardaklara cârîdir.*

"Lüle" su olukları ma'nâsına geldiği gibi, musluk ma'nâsına da gelir. "Gûl" su hazînesi ve bardak ma'nâsınadır. Ya'nî şâh, şadırvanın havuzu gibi ve kurenâsı da musluklar gibidir. Ve şâhın ahlâkı kurenâsına sirâyet eder ve kurenâsından da efrâd-ı ahâlîye te'sîr eder.

چونكه آب جمله از حوضيست پاك　　　　هر يكى آبى دهد خوش ذوقناك

2863. *Mâdemki cümlesinin suyu temiz bir havuzdandır; her birisi latîf zevkli bir su verir.*

ور درآن حوض آب شورست و پليد　　　　هر يكى لوله همان آرد پديد

2864. *Ve eğer o havuzdaki su acı ve pis ise, her bir lüle ancak onu zâhire getirir.*

زانكه پيوستست هر لوله بحوض　　　　خوض كن در معنى اين حرف خوض

2865. *Zîrâ ki o lüle havuza muttasıldır; bu havuz kelimesinin ma'nâsına havz et!*

Ya'nî biz her lüle havuza muttasıldır diyoruz; fakat sen bu "havuz" kelimesinin ma'nâsına iyice dal ve ne demek istediğimizi teemmül et! Zîrâ bu misâl muhtelif derecelerde, muhtelif ma'nâları hâizdir. Evvelen "tevhîd-i zât" ve "tevhîd-i esmâ ve sıfât" ve "tevhîd-i ef'âl"e işârettir. Sâniyen, "havuz" ta'bîri ile atâyâ-yı ilâhiyyenin mevridi olmak i'tibâriyle, kalb-i âlem olan "kutb-ı zamân"a ve lüleler ile "imâmân"a ve "evtâd"a ve "abdâl-ı seb'a"ya ve "kırklar"a ve "üç yüzler"; ve bardaklar ile efrâd-ı âleme işâret buyrulur. Sâlisen, hükûmet-i sûriyyede havuz ile "hükümdâr"a ve lüleler ile "vüzerâ"sına ve bardaklar ile efrâd-ı tebeaya işâret olunur. Râbian, havuz ile cism-i beşerin kalbine ve lüleler ile havâss-i hamsesine ve bardaklar ile a'zâ-yı zâhirîsine işâret buyrulur. Nitekim hadîs-i şerîfde القلب ملك اذا صلح الملك صلحت جنوده و اذا فسد الملك فسدت جنوده ya'nî "Kalb pâdişâhtır, pâdişâh sâlih olduğu vakit, onun cünûdu da sâlih olur ve fâsid olduğu vakit, onun cünûdu da fâsid olur" buyrulur. Birinci mısrâ'daki "havuz" noktasız "hâ"ile, ikinci mısrâ'daki "havuz" kelimeleri, noktalı "hâ" iledir.

لطف شاهنشاه جان بى وطن　　　　چون اثر كردست اندر كل تن

2866. *Bî-vatan olan can şâhının lutfu, tenin küllüne nasıl eser etmiştir?*

Bu beyit "havuz" ma'nâsına dalmak için Cenâb-ı Pîr tarafından îrâd buyrulan bir meseldir. Lâ-mekân ve bî-vatan olan can şâhenşâhının letâfeti ve sıfâtı tenin hey'et-i mecmûasına nasıl te'sîr eder? Zîrâ ten cemâddır; ona taalluk eden can ise bir ma'nâdır; ve ma'nâ taalluk ettiği sûretin ne dâhilinde ve ne de hâricindedir; binâenaleyh lâ-mekândır ve bî-vatandır. Ve tenin

hey'et-i mecmûasında his ve hareket ve idrâk gibi latîf olan sıfatları ızhâr eder.

لطف عقل خوش نهاد خوش نسب　　　چون همه تن را در آرد در ادب

2867. *Nisbetleri güzel olan hoş tabîatlı aklın letâfeti bütün teni nasıl edebe getirir?*

Akıl, rûh-i insânînin sıfatı olduğundan, aslı ve tabîatı latîftir. Binâenaleyh ona mensûb olan şuûnât dahi latîftir. Aklın aslının ve şuûnâtının letâfeti, cesed-i insânînin zâhirine te'sîr edip, onu kavâid-i insâniyye dâiresine getirir. Bu beyit dahi bir misâldir. Akıl havuza ve aklın zuhûr-ı nisebine delâlet eden a'zâlar lülelere teşbîh buyrulmuştur.

عشق شنگ بی قرار و بی سکون　　　چون در آرد کل تن را در جنون

2868. *Sükûnsuz, karârsız olan aşk, bütün teni nasıl cünûna getirir?*

İnsana ârız olan aşk, ya aşk-ı hakîkî-i Hak'dır veyâ aşk-ı mecâzî-i mahlûktur. Her hangisi olursa olsun aşk oynak, kararsız ve sükûnsuz bir hâldir. İnsana ârız olduğu vakit, cesedi ve a'zâ-yı insânîyi deli gibi harekete sevk eder ve gayr-i ma'kûl ve mantıkî sözler söyletir. Nitekim *Fütûhât-ı Mekkiyye*'de mezkûrdur ki, Süleymân (a.s.) zamânında, mescid-i Süleymânî'nin kubbesinde olan kırlangıcın birisi dişisine: "Emr et, şu kubbeyi Süleymân'ın başına yıkayım!" der. Lisân-ı hayvânâta vâkıf olan Hz. Süleymân bu sözü işitince kırlangıcı huzûruna celb edip ve "Söylediğin söz nedir?" diye sorar. Hayvan cevâben der ki: "Yâ nebiyyallâh, o dişi kuşun âşıkıyım ve benim sözüm lisân-ı aşktır; beni ma'zûr gör!" Ve Cenâb-ı Süleymân, bu sözlerden tebessüm buyurur. Bu gibi akvâl ve ef'âlin nazîri, uşşâk-ı insâniyye arasında pek çoktur.

لطف آب بحر کو چون کوثرست　　　سنگ ریزه ش جمله دُرّ و گوهرست

2869. *Deniz suyunun letâfeti ki, kevser gibidir, onun taşının kırıntısı hep inci ve gevherdir.*

Deniz suyunun letâfeti parlaklıkta âb-ı kevsere benzer; onun taşının kırıntısı, ya'nî emlâhının tekâsüfü hep inci ve mercan gibi gevherlerdir. Bu beyt-i şerîfde يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَ الْمَرْجَانُ (Rahmân, 55/22) ya'nî "O iki denizden inci ve mercân çıkar" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu beyt-i şerîfde denizin

muhtelif gevherlerin menba'ı olduğuna işâret buyrulur. Bunların istihsâli erbâb-ı fennin keşfine muallaktır. Hulâsa-i ma'nâ, bir şeyin aslı temiz ve latîf olursa, onun hâsılâtı da temiz ve latîf olur, demektir.

هر هنر كاستا بدان معروف شد　　　جان شاگردان بدان موصوف شد

2870. [2829] *Her hüner ki, usta onunla ma'rûf oldu, şâkirdlerin canı da onunla mevsûf oldu.*

Bir ustanın hüneri ve ma'rifeti ne ise, ona hizmet eden çıraklar da o hüneri ve ma'rifeti öğrenirler. İnsân-ı kâmilin yegâne hüneri ise tarîk-ı Hak'da mahv ve fenâ olduğu için ona hizmet eden sâlikler de bunu öğrenirler ve kendilerini enâniyet ve varlık cehenneminden tahlîs ederler.

پيش استاد اصولى هم اصول　　　خواند آن شاگرد چست با حصول

2871. *Usûle mensûb olan muallim önünde de, o husûllü zeyrek olan şâkird usûl okudu.*

"Usûl-i fıkıh" ilmini bilen muallimin huzûrunda da, tahsîli müsmir ve zeyrek ve serîu'l-intikāl olan şâkird, mesâil-i fıkhiyyeyi edille-i şer'iyyeden istihrâc ve istinbât ilmi olmak i'tibâriyle çetin olan bu ilm-i usûlü okur ve bu ilmi öğrenir.

پيش استاد فقيه آن فقه خوان　　　فقه خواند نه اصول اندر بيان

2872. *Fakîh olan muallimin önünde de o fıkıh okuyucu, beyânda usûl değil, fıkıh okudu.*

Yalnız mesâil-i fıkhiyyeyi bilen muallimin huzûrunda şâkird, ilm-i usûlü değil, beyân ve îzâh husûsunda sâdece fıkıh okur.

پيش استادى كه او نحوى بود　　　جان شاگردش ازو نحوى شود

2873. *Nahvî olan muallimin önünde de şâkirdin canı, ondan nahvî olur.*

باز استادى كه او محو رهست　　　جان شاگردش ازو محو شهست

2874. *Kezâ bir üstâd ki, o tarîkın mahvıdır, şâkirdin canı ondan şâhın mahvıdır.*

Tarîk-ı Hak'da mahv ve fânî olan bir üstâda hizmet eden şâkirdin canı da o üstâddan, kendi varlığını ve enâniyyetini, şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın huzûrunda mahv etmeyi öğrenir.

زین همه انواع دانش روز مرگ　　　دانش فقرست ساز راه و برگ

2875. *Bütün bu envâ'-ı ilimden ölüm günü, yolun azığı ve düzeni ilm-i fakr-dır.*

Ya'nî bu saydığımız ilimlerden hiçbirisi, ölüm günü insana fâide etmez; zîrâ hepsi ilm-i kāldir, ilm-i hâl değildir; ilm-i hâl ancak fakr u fenâdır ve mevhûm olan enâniyyeti terktir. Ve tarîk-ı âhiretin zâd u zahîresi de ancak bu ilm-i fakrdır. Eğer ilm-i şerîatı, tarîk-ı Hak'da fanî olmak ve kendi varlığını terk etmeğe âlet olmak için okursa, fâide verir; ve eğer, bana âlim desinler ve herkes beni parmakla göstersinler ve bana hürmet edip mansıb-ı âlî versinler kasdıyla okursa, râh-ı âhirette başına belâ olur vesselâm.

حکایت ماجرای نحوی و کشتیبان

Nahvî ile gemici mâcerâsının hikâyesi

آن یکی نحوی بکشتی در نشست　　　رو بکشتیبان نهاد آن خود پرست

2876. *Nahvînin biri gemiye bindi; o hod-perest gemiciye teveccüh etti.*

گفت هیچ از نحو خواندی گفت لا　　　گفت نیم عمر تو شد در فنا

2877. *Dedi ki: Sen hiç nahiv okudun mu? Hayır! dedi. Ömrün yarısı fenâya gitti, dedi.*

Nahiv hocası gemiciye: "Sen hiç nahiv okudun mu?" dedi. Gemici de: "Hayır!" diye cevâb verdi. Nahvî: "Vâh vâh ömrünün yarısı boşa gitti," dedi.

دلشکسته گشت کشتیبان ز تاب　　　لیك آن دم گشت خامش از جواب

2878. *Gemici hiddetten dil-şikeste oldu; fakat o anda cevâbtan sâkit oldu.*

Gemici nahvînin bu sözünden öfkelenerek incindi; fakat sükût etti, cevâb vermedi.

باد کشتی را بگردابی فکند گفت کشتیبان بدان نحوی بلند

2879. *Rüzgâr gemiyi bir girdâba düşürdü; gemici o nahvîye bağırıp dedi:*

هیچ دانی آشنا کردن بگو گفت نه ای خوش جواب خوب رو

2880. [2839] *Hiç yüzmek bilir misin söyle? Ey hoş sözlü, güzel yüzlü! Hayır! dedi.*

گفت کل عمرت ای نحوی فناست زانکه کشتی غرق این گردابهاست

2881. *(Gemici) dedi ki: Ey nahivci ömrünün hepsi fenâdır; zîrâ ki gemi, bu girdâbların garkıdır.*

Gemici nahivciye cevâben dedi ki: "Mâdemki yüzmek bilmiyorsun, ömrünün hepsi gitti; zîrâ bu girdâblar gemiyi batırır."

محو می باید نه نحو اینجا بدان گر تو محوی بی خطر در آب ران

2882. *Bil ki burada nahiv değil, mahv lâzımdır; eğer sen mahvî isen tehlîkesiz suya sür!*

"Nahiv"den murâd sûret ve "mahv"den murâd fenâ hâlidir. Ya'nî "Âlem-i hakîkate vusûl ânı olan ölüm günü, sûretin ve cismâniyetin fâidesi olmaz; hâl-i fenâ lâzımdır. Eğer sen, ilm-i kāli bırakıp hâl-i fenâ ehli olmuş isen, korkusuz ve tehlikesiz olarak deryâ-yı hakîkate atıl!"

آب دریا مرده را بر سر نهد ور بود زنده ز دریا کی رهد

2883. *Denizin suyu, ölüyü başı üzere koyar; ve eğer diri olursa, ne vakit deryâdan kurtulur?*

Denize düşen kimsede bir denizin, bir de düşenin hareketi vardır. İki hareket birbirine taâruz edince, deniz onu boğar. Vaktâki boğulup ölür; artık onun hareketi kalmaz ve ancak denizin hareketi kalır. Bu sûretle boğulan kimsenin hareketsiz olan cesedi, denizin sathında yüzmeğe başlar. Binâenaleyh boğulmanın sebebi, düşenin irâdesi ve hareketi olmuş olur.

چون بمردی تو ز اوصاف بشر بحر اسرارت نهد بر فرق سر

2884. *Sen beşer vasıflarından öldüğün vakit, esrâr denizi seni başı üzerine koyar.*

Yukarıdaki misâle mutâbık olarak, ey sâlik sen evsâf-ı beşeriyyeden موتوا قبل ان تموتوا ya'nî "Ölmeden evvel öl[ünüz!]" emri mûcibince ölür; ve irâdeni terk edersen, esrâr denizinin muharriki olan irâde-i ilâhiyyeye tâbi' olursun; ve esrâr denizi artık seni başı üstünde tutar.

ای که خلقانرا تو خرمی خوانده‌ء   این زمان چون خر برین یخ مانده‌ء

2885. *Ey kimse ki sen halâyıka eşek ta'bîr edersin, bu zaman eşek gibi buz üzerinde kalmışsın.*

Bu beyt-i şerîf ilimlerine mağrûr olup halkı tahkîr ve techîl eden ulemâ-i zâhireye hitâbdır. Ya'nî "Ey nahiv ve mantık vesâire gibi ulûm-ı zâhireye mağrûr olmuş olan kimse, sen bunları bilmeyen kimseleri gördüğün vakit, onlara "eşek" ve "hayvan" gibi ta'bîrleri revâ görürsün. Halbuki bu kıyl u kāl ilmi bu âlemin sûretine taalluk eder. Bu âlem-i sûret ise, incimâd ve kesâfet âlemidir ki, her ân ve zamân fenâya ve inhilâle mahkûmdur. Binâenaleyh asıl senin kendin buz üzerinde tırmanıp ayakları kayan eşeğe benzer. İşte sen, bu âlem-i incimâd ve kesâfette tırmana tırmana kayıp düşmüş ve ileriye gidememişsin.

Ulûm-ı zâhire hakkında Cenâb-ı Pîr *Fîhi Mâ Fîh*'lerinde şöyle buyururlar: "Sen i'tizâr edip dersin ki, ben kendimi âlî hizmetlere meşgûl ediyorum; fıkıh ve hikmet ve tıb ve mantık ve nücûm vesâire gibi ulûm tahsîl ediyorum. Cevâb veririm ki, nihâyet bunların cümlesi kendin içindir; eğer fıkıh tahsîlinde isen bunu, elinden ekmeğini bir kimse kapmasın ve elbiseni yırtmasın ve seni öldürmesin, tâ ki selâmetle yaşayasın diye öğreniyorsun. Ve eğer nücûm tahsîl ediyor isen, ahvâl-i felek ve onun te'sîrâtı ve zemîndeki bolluk ve kesâdlık ve emn ü havf hep senin ahvâline taalluk eder ve senin içindir ilh..."

گر تو علامه‌ء زمانی در جهان   نك فنای این جهان بین وین زمان

2886. *Eğer sen cihânda zamânın allâmesi isen, işte bu cihânın ve zamânın fenâsını gör!*

Ey ilm-i zâhirine mağrûr olup, kendisini zamânının allâmesi gören kimse! Eğer ilminde kıymet varsa, içinde yaşadığın cihânın ve geçirmekte olduğun zamânın ânen-fe-ânen fenâsını gör ve her ân-ı gayr-i münkasimde âlemin tecellî-i kahrî ile ma'dûm ve tecellî-i lutfî ile mevcûd olduğunu, kendi nefsinde zevkan müşâde et!

مرد نحوی را ازان در دوختیم　　　تا شمارا نحو محو آموختیم

2887. *Size mahv nahvini öğrenmemiz için, nahvî âdemini o cihetten diktik.*

"Mahv" lügatte kasd, misâl, cihet, mikdâr, nev' ve isim ma'nâlarına gelir. Burada, cihet ve taraf ma'nâsı münâsibdir. Ya'nî "Ey sâliklerim, bu A'râbî kıssasına nahvî hikâyesini zam ve ilâve etmemizin sebebi, sizlere mahv ve fenâ ciheti öğretmemizdir. Zirâ bu cisim gemisi, vücûd-ı hakîkî-i Hak deryâsında yatıp mahv olmak mukarrerdir. Binâenaleyh mahv-ı ıztırârî ve tabîîden evvel, mahv-ı ihtiyârî tarafını öğrenirseniz, vücûd-ı hakîkînin herhangi bir mertebesine intikāl ederseniz râhat ve cennet içinde bulunursunuz.

فقه فقه و نحو نحو و صرف صرف　　　در کم آمد یابی ای یار شگرف

2888. *Ey yâr-ı şigerf, fıkhın fıkhını ve nahvin nahvini ve sarfın sarfını yoklukta bulursun.*

"Şigerf" lügatte büyük, iyi, muhteşem, kavî, kalın, heybetli ve yakışıklı ma'nâlarına gelir. "Fıkıh" mefhûm ve "nahiv" maksûd ve "sarf" tebdîl ve tağyîr ma'nâlarınadır. Ya'nî "Ey latîf olan dostum, mefhûmun mefhûmunu ve maksûdun maksûdunu ve tebdîlin tebdîlini yoklukta ve kendi enâniyetinin terkinde bulursun." Zîrâ mefhûmun mefhûmu anlamanın zübdesidir; ve maksûdun maksûdu da netîcedir. Meselâ âlet, doğramacının maksûdudur; fakat bu maksûd, dolap vesâire yapmak maksadıyla maksûddur. Binâenaleyh masnû' olan şey, maksûdun maksûdudur; ve tahsîl-i ilm-i hâl cehlin tebdîli içindir ve hâl-i cehlin tebdîli de idrâk-i hakāyık içindir. Ve idrâk-i hakāyıka îsâl edemeyen ilim ise beyhûdedir.

آن سبوی آب دانشهای ماست　　　وان خلیفه دجلهء علم خداست

2889. *O su testisi, bizim ilimlerimizdir; ve o halîfe, ilm-i Hudâ'nın Dicle'sidir.*

Bu A'râbî kıssasında zikr ettiğimiz "su testisi"nden murâd, bizim ilimlerimizdir. Ve "Arab"dan murâd dahi, ulûm-ı nâkısa erbâbı olan bizleriz; ve "halîfe"den murâd, ilm-i ilâhînin Dicle'si mesâbesinde olan kutb-ı zamân ve insân-ı kâmildir.

ما سبوها پر بدجله می بریم　　　گر نه خردانیم خودرا ما خریم

2890. [2849] *Biz dolu testilerimizi Dicleye götürürüz; eğer biz kendimizi eşek bilmez isek, biz eşekleriz.*

Beyt-i şerîfdeki "eşek" ta'bîri, ahmak ma'nâsınadır. Bu hayvanın kemâl-i belâdeti hasebiyle isminin insanlara izâfesi, hamâkatın beyânı içindir. Ya'nî biz, bir şey zannettiğimiz ilimlerimiz ile dolu olan cismimizi, ilm-i Hakk'ın Dicle'si olan insân-ı kâmilin huzûruna götürürüz ve bu ilmimize mağrûr oluruz. Eğer bu hâlimizden dolayı kendi hamâkatımızı idrâk etmez isek hakîkaten ahmak oluruz, demek olur.

باری اعرابی بدان معذور بود کو ز دجله غافل و بس دور بود

2891. *Bârî, A'râbî ondan ma'zûr idi; zîrâ Dicle'den gâfil ve çok uzak idi.*

"A'râbî"den murâd, ulûm-ı zâhireden bî-behre olan âmmî ve ümmî kimselerdir. Böyle bir kimse, hiç olmazsa, kendi idrâkini bir şey bilmek ve ona kıymet vermekte ma'zûrdur; çünkü o, ulûm-ı ilâhiyyenin mevridi olan kutbun ve insân-ı kâmilin hâlinden gâfildir ve onu idrâk edebilmekten çok uzaktır.

گر ز دجله با خبر بودی چو ما او نبردی آن سبو را جابجا

2892. *Eğer bizim gibi Dicle'den haberi ola idi, o testiyi, o menzil be-menzil götürmezdi.*

Eğer âmmî ve ümmî olan kimse, ulûm-ı zâhiriyye ile muttasıf olan bizler gibi, âlemde kutb-ı zamânın vücûdundan haberdâr olsa idi, bilgisine mağrûren bu vücûd testisini gurûr ve enâniyet menzillerinden nakl etmezdi. Bu hâlin nazîri Hz. Pîr efendimizin zamân-ı şerîflerinde de vâki' olmuştur. Zîrâ ulemâ-i zâhireden ba'zıları kendi ilimlerine mağrûr olup, kendi anlayışlarını ayn-ı şerîat zannederek, Cenâb-ı Pîr efendimizin semâ'larına i'tirâz etmişlerdir. Nitekim menâkıb-ı şerîfelerinde Mevlânâ Şemseddin Mardînî ve emsâli ile olan mâcerâ mezkûrdur. Ve ilm-i Hudâ Dicle'lerinden birisi de bu *Mesnevî-i Şerîf*'in sâhibi olan Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî efendimiz hazretleri olduğu meydandadır.

بلکه از دجله چو واقف آمدی آن سبو را بر سر سنگی زدی

2893. *Belki Dicleden âgâh geldiği vakit, o testiyi bir taşın başına vururdu.*

Âmmî ve ümmî olan kimse, kutb-ı zamâna mülâkî olup onun azamet-i ahvâline muttali' olduğu vakit, derhâl kendi bilgilerini terk eder ve yokluk tarafına gider idi. Nitekim Ebû Hasan eş-Şâzelî (k.s.) buyururlar ki: "Kâmil o kimse değildir ki, bin avâmı tarîk-ı Hakk'a getire; belki kâmil o kimsedir ki, ulemâ-i zâhireden birisini yüz yılda tarîk-ı Hakk'a çevire."

قبول کردن خلیفه هدیه را و عطا فرمودن با کمال بی نیازی
ازان هدیه و ازان سبو

Halîfenin hediyeyi kabûl etmesi ve o hediyeden ve o testiden bî-niyâzlığın kemâli ile berâber atâ buyurması

چون خلیفه دید و احوالش شنید   آن سبو را پر ز زر کرد و مزید

2894. *Vaktâki halîfe gördü ve onun ahvâlini işitti, o testiyi altından dolu ve ihsânı ziyâde etti.*

آن عرب را کرده از فاقه خلاص   داد بخششها و خلعتهای خاص

2895. *O Arabı fâkadan kurtardı; bahşişler ve hâs hil'atler verdi.*

پس نقیبانرا بفرمود آن قباد   آن جهان بخشش و آن بحر داد

2896. *İmdi o Kubâd, o bahşiş cihânı ve adl deryâsı nakîblere emir buyurdu.*

"Kubâd" Îrân şâhlarından Nûşirevân'ın babasının adıdır. Ve ta'zîm maksadıyla her pâdişâha ıtlâk olunur. "Nakîb" iş başı ve maslahat-güzâr demektir. Burada halîfenin emriyle işlerin tesviyesine me'mûr olanlar demek olur.

کین سبو پر زر بدست او دهید   چونکه وا گردد سوی دجلش برید

2897. *Ki bu altın dolu testiyi onun eline veriniz; avdet ettiği vakit, onu Dicle tarafına götürünüz.*

از ره خشك آمدست و از سفر   از ره دجله ش بود نزدیکتر

2898. *Kara yolundan gelmiştir; halbuki seferden Dicle yolundan daha yakın olur.*

Ya'nî Arab buraya gelirken karadan, bu unsuriyyet âleminden gelmiştir. Halbuki mekânı ve vatanı olan kendi hakîkatine Dicle yolundan ve tarîk-ı

ma'rifetten avdet etmesi ve bu tarîkten sefer etmesi daha kestirme ve daha yakın olur. Tarîk-ı ma'rifetin tarîk-ı mecâzîden daha kestirme olduğuna işâret buyrulur.

چون بكشتى در نشست و دجله ديد   سجده مى كرد از حيا و مى خميد

2899. *Vaktâki gemiye bindi ve Dicle'yi gördü, utanmaktan secde etti ve eğildi.*

Ya'nî sâlik-i tarîk-ı Hak olan Arab, insân-ı kâmile intisâb etti ve ondaki ma'rifet-i ilâhiyyeyi gördü ve kendi bilgisinin hiçliğini idrâk ederek utandı ve yerlere eğildi. Nitekim Cenâb-ı Pîr, *Mesnevî-i Şerîf*'in dîğer bir mahallinde şöyle buyururlar:

چونكه با شيخى تو دور از زشتيئ   روز و شب سيارى و در كشتيئ

"Şeyhinle berâber olduğun vakit, sen çirkinlikten uzaksın, gece gündüz seferîsin ve bir gemi içindesin."

كاى عجب لطف اين شه وهاب را   وان عجبتر كو ستد آن آب را

2900. [2859] *Dedi ki: 'Bu Vehhâb olan şâhın acîb lutfu vardır; ve çok taaccüb olunacak şeydir ki, o suyu aldı.*

چون پذيرفت از من آن درياى جود   آنچنان نقد دغل را زود زود

2901. *O deryâ-yı cûd öyle hakîr nakdi, benden çabuk çabuk nasıl kabûl etti?*

كل عالم را سبودان اى پسر   كو بود از علم خوبى تا بسر

2902. *Ey oğul, bütün âlemi testi bil ki o, başa kadar ilimden güzellik olur.*

Cenâb-ı Pîr, ilm-i halîfeden ilm-i ilâhîye intikāl edip buyururlar ki: Ey sâlik oğlum; âlem dedidiğimiz bu sûret-i eşyânın hey'et-i mecmûasını baştan başa ilm-i ilâhîden ve O'nun sıfât ve esmâsının güzelliklerinden zâhir olduğunu bil!

قطرهء از دجلهء خوبئ او ست   كان نمى گنجد ز پرى زير پوست

2903. *Onun güzelliğinin Dicle'sinden bir katredir ki, o doluluktan post altına sığmaz.*

Ya'nî âlem O'nun güzelliğinin Dicle'sinden bir katredir ki, o güzellik Dicle' si doluluğundan, sûret perdesi altına tamâmiyle sığmaz. Âlemin sûretinde

görünen cemâl ve kemâl o nehr-i letâfetin dâimü'l-cereyân olan cemâl ve kemâlinden bir katredir.

گنج مخفى بد ز پرى چاك كرد　　　خاك را تا بانتر از افلاك كرد

2904. *Gizli hazîne idi, doluluktan çâk etti; toprağı eflâkten pek ziyâde tâbân etti.*

Bu beyt-i şerîfde كنت كنزا مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف ya'nî "Ben bir gizli hazîne idim; bilinmeğe muhabbet ettim; halkı bilinmek için yarattım" hadîs-i kudsîsine işâret buyururlar. Hz. Şeyh-i Ekber buyururlar ki: " Bu hadîs-i şerîf seneden zayıf ve keşfen sahîhdir." Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz tarafından dahi işâret buyrulması, keşfen olan sıhhatini te'yîd eder. Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî bu beyt-i şerîfin şerhinde şöyle buyururlar: "Dâvûd (a.s.) Hak Teâlâ hazretlerine olan münâcâtında arz eyledi ki: Yâ Rab, halkı niçin yarattın? Hak (Celle ve Âlâ) hazretleri buyurdu ki: Ben esmâ ve sıfât ve şuûnât-ı zâtiyyemden dolayı gizli bir hazîne idim, ma'rûf olmaya muhabbet ettim; binâenaleyh halkı bilinmem için yarattım. Zât'ın ve esmâ ve sıfâtın kābiliyyetleri mezâhirde zâhir ve cilveger oldular. Burada Zât-ı Hakk'ın bir vakit mahfî ve pinhân olduğunu ve âlem ve Âdem'in mevcûd olmamış bulunduğunu tevehhüm etme; aslâ böylesi vâki' değildir."

Fakîr bu bahsi birâz daha tavzîhan arz ederim ki, Hak Teâlâ hazretleri Cenâb-ı Şeyh-i Ekber efendimizin buyurdukları gibi ezelen ve ebeden hâlıktır. Halkın ne ibtidâsı ve ne de intihâsı vardır; fakat her bir mahlûkun elbette bir ibtidâsı ve intihâsı vardır. İmdi henüz sâha-i hilkatte mevcûd olmamış olan herhangi bir mahlûkun, Hak Teâlâ "kenz-i mahfî"sidir; ve sâha-i hilkat ise, ayn-ı vücûd olan fezâ-yı bî-nihâye olup, her bir ân-ı gayr-i münkasimde kâinât ve zâilâttan hâlî değildir. Binâenaleyh كنت كنزا مخفيا ibâresindeki كنت [Küntü] kelimesi Hakk'a nisbeten sîga-i mâzî değildir; zîrâ keyfiyyet-i hilkatin evveli ve âhiri yoktur; fakat mahlûka nisbeten sîga-i mâzîdir; çünkü mahlûkun evveli ve âhiri vardır. Şu halde beyt-i şerîfin mısrâ'-ı evvelinin ma'nâsı böyle olur: "Zât-ı Hak gizli bir hazîne idi; şuûnât-ı zâtiyyesinin doluluğundan o hazîneyi yırttı ve çatlattı." İkinci mısrâ'da "Toprağı, ya'nî küre-i hâki eflâkten pek ziyâde parlattı" buyrulur. Bunda da iki ma'nâya işâret buyrulur; birisi: "Küre-i arzı eflâkten daha ziyâde parlattı" demek olur ki; bu sûrette arz, eflâke tafdîl edilmiş ve onun nûru, üstünde zuhûr eden enbiyâ ve evliyânın nûr-i ma'nevîleri olmuş olur. İkinci ma'nâ budur ki: اَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا (Enbiyâ, 21/30) Ya'nî "Münkirler nazar etmezler mi ki, semâvât ve arz bitişik idiler; biz onları ayırdık" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere kü-

re-i arzın eflâkten ayrılıp وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا (Zümer, 39/69) ya'nî "Arz, Rabb'inin nûruyla işrâk eyledi" âyet-i kerîmesinde işâret buyrulduğu üzere, üstünde benî beşerin zuhûruyla pek ziyâde münevver olmasıdır.

گنج مخفى بد ز پرى جوش كرد　　　　خاك را سلطان اطلس پوش كرد

2905. *Kenz-i mahfî idi, doluluktan kaynadı; toprağı atlas giyici sultân etti.*

Âlemin hey'et-i mecmûası, ism-i Zâhir'in mazharıdır ve efrâd-ı âlemden her birisi bu ismin taht-ı hîtasında bir ism-i hâssın mazharıdır. Kimisi Azîz isminin mazharı olup kuvve-i zâhire-yi kāhireyi hâiz olarak atlaslar ve mükemmel libâslar giymiş bir sultân olur; ve kimisi Müzill isminin mazharı olmakla, hor ve hakîr olup tezellül ve tese'ül eder. Ve bunların her birisi de topraktan peydâ olur; ve bu mezâhirde zâhir olan âsâr ve ahkâm, kenz-i mahfîden fışkırır.

ور بديدى شاخى از دجلهء خدا　　　　آن سبو را او فنا كردى فنا

2906. *Ve eğer Dicle-i Hak'dan bir cedveli göre idi, o testiyi o fenâ ederdi, fenâ!*

Yağmur suyunu hediye götüren Arab, Hakk'ın Dicle-i ilminin bir cedvelini ve bir şu'besini görmüş olsa idi, o götürdüğü ilim testisini muhakkak sûrette mahv ve ifnâ ederdi. "Arab"dan murâd, ilm-i cüz'î-i sûrîsine mağrûr olanlar; ve "Dicle-i Hudâ'nın şâhı"ndan murâd, ulûm-ı ledünniyyenin mevridi olan insân-ı kâmildir.

آنكه ديدندش هميشه بى خودند　　　　بيخودانه بر سبو سنگى زدند

2907. *Onu gören kimseler dâimâ bî-hoddurlar; testi üzerine bî-hodça bir taş vurdular.*

O ilm-i Hudâ Dicle'sinin şu'besini görenler, dâimâ kendilerinden geçtiler ve kendilerinden geçmiş bir halde, topraktan ma'mûl olan bu cisim testisi üzerine riyâzet ve mücâhede taşını vurdular. Ya'nî bir mürşid-i kâmile intisâb edip onun azamet-i hâlini görenler, kendi varlıklarını hiçe saydılar ve onun emriyle vücûd-ı cismânî kaydından da geçtiler.

اى ز غيرت بر سبو سنگى زده　　　　وين سبو ز شكست كامل تر شده

2908. *Ey o kimse ki, gayretten testi üzerine bir taş vurmuş ve bu testi kırılmaktan daha ziyâde kâmil olmuştur.*

Himmetinin yüksekliğinden ve tarîk-ı Hak'da gayretinden dolayı, bu vücûd-ı izâfîsi testisi üzerine mücâhede ve riyâzet taşları darbelerini indirmiş olan kimsenin cismâniyetinde âsâr-ı rûhâniyyet hâsıl olmakla, daha ziyâde kâmil bir hâle gelmiş olur.

خم شکسته آب ازو ناریخته   صد درستی زین شکست انگیخته

2909. *Küp kırılmış ve ondan su dökülmemiş; ve bu kırılmadan yüz sağlamlık koparmıştır.*

Bu vücûd küpünün enâniyyeti kırılmış ve onun suyu olan havâss-i hamse-i zâhire mahsûlü bulunan ilimler dökülmemiştir. Fakat bu ilimlerin künhü ve esrârı kendisine münkeşif olmakla, ilimde ve amelde ve i'tikâdda birçok sağlamlıklar hâsıl olmuştur.

جزؤ جزؤ خم در رقصست و حال   عقل جزؤی را نموده این محال

2910. *Küpün parçasının parçası raks u hâl içindedir; akl-ı cüz'îye bu, muhâl*
[2868] *görülmüştür.*

"Cüz'-i cüz'-i hum" ibâresine şurrâh-ı kirâm, terkîb-i izâfî üzere ma'nâ vermişlerdir. Ya'nî bu cisim küpünün parçasının parçası demek olur. Ankaravî hazretleri "cüz"den murâd a'zâ; ve onların cüz'ünden murâd, onların tevâbiidir, buyurur. Eğer terkîb-i izâfî olarak alınmazsa, kırılmış olan küp, parça parça raks u hâl içindedir, demek olur; ve bu sûrette yukarıki beyitin ma'nâsı daha ziyâde kesb-i râbıta eder. Ya'nî bu vücûd, kırılmaktan daha ziyâde kâmil bir hâle gelmiş ve bu kırık küp, parça parça olduğu halde raks etmeğe başlamıştır. Fakat akl-ı cüz'î bir küpün hem kırılıp parçalanmış ve hem de daha sağlam bir halde raks etmiş olmasını muhâl görür.

نه سبو پیدا درین حالت نه آب   خوش ببین و الله اعلم بالصواب

2911. *Bu hâlet içinde ne testi, ne su zâhirdir; hoş gör! Allah Teâlâ doğruyu daha çok bilir.*

Bu beyt-i şerîfde, vasat-ı sülûkde sâlikin varlığı, vahdet-i vücûd-ı Hak'da nâ-bûd olduğuna işâret buyrulur. Meselâ içi su ile dolu olan bir testiyi, denize atınca gark olur. Ne testi ve ne de su görünmez. Bu "fenâ-fillâh" makāmıdır. Bu makāmda sâlikin nazarında ne kendi ve ne de ilmi kalır; ancak Zât-ı Hak bâkîdir. Ey sâlik, bizim bu sözlerimizi hoş gör; insân-ı kâmilin mazharında söyleyen Hak'dır; ve Allah Teâlâ doğruyu çok bilir.

چون در معنی زنی بازت کنند   پر فکرت زن که شهبازت کنند

2912. *Ma'nâ kapısını çaldığın vakit sana açarlar. Fikir kanadını çırp ki, seni şehbâz etsinler.*

Ey sâlik, sen mezâhirin sûretlerine bakma, ma'nâlarına nazar et; zîrâ her bir mazhardan türlü türlü şuûnât-ı ilâhiyye zâhir olur. Binâenaleyh onların akvâl ve ahvâl ve ef'âlini de Hakk'ın mahlûku bil! Eğer bu sûretle ma'nâ kapısını çalarsan, sana açarlar; ve ma'nâ kapısını çalmak dahi, fikir kanadını çırpmak ve esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyeyi tefekküre dalmak ile olur. Nitekim hadîs-i şerîfde تفكروا فى الاء الله "Allah Teâlâ'nın âlâsında tefekkür ediniz" buyrulur.

پر فکرت شد گل آلود و گران   زانکه گل خواری ترا گل شد چو نان

2913. *Senin fikrinin kanadı çamura bulaşık ve ağır oldu; zîrâ ki çamur yiyicisin; senin için çamur ekmek gibi oldu.*

Ya'nî yaşamayı yemek için zannettin ve gece ve gündüz fikrin, gıdâ-yı sûrî tedâriki ile meşgûldür; ve gıdâ ise, senin cismin gibi çamur ve topraktır. Binâenaleyh fikrinin kanadı çamura bulaşmıştır ve fikrinin ekmeği ve gıdâsı ma'nâ olduğu halde, o çamur, senin fikrine ekmek gibi olmuştur.

نان گلست و گوشت کمتر خوار ازین   تا نمانی همچو گل اندر زمین

2914. *Ekmek ve et çamurdur, bundan az ye! Tâ ki çamur gibi arzda kalmıyasın.*

Bu beyt-i şerîfde taklîl-i taâma ve riyâzete işâret buyrulur; zîrâ kesret-i taâm kesâfet-i cisme; ve kesâfet-i cisim kesâfet-i rûha sebeb olur ve bu sebeble rûh kesâfet-i tabîiyye âleminde mahbûs kalır. Binâenaleyh ifrâtdan ictinâb lâzımdır.

چون گرسنه میشوی سگ میشوی   تند و بد پیوند و بد رگ میشوی

2915. *Acıktığın vakit köpek olursun. Sert ve mukâreneti kötü ve fenâ damarlı olursun.*

Bu beyt-i şerîfde de tefrîtden ictinâba işâret buyrulur. Nitekim hadîs-i şerîfde نفسك مطيتك فارفق بها Ya'nî "Nefsin senin binek hayvanındır, ona rıfk ile muâmele et!" buyrulur. Ya'nî nefsini çok aç bırakma ki, köpek gibi harîs olup saldırmasın ve kötü huylu olmasın.

چون شدی تو سیر مرداری شدی   بی خبر بی پا چو دیواری شدی

2916. *Doyduğun vakit bir murdar oldun; bir duvar gibi habersiz ve ayaksız oldun!*

Bu beyt-i şerîfde dahi gıdâda ifrâtın fenâlığına işâret buyrulur. Pek çok yer isen bir leş gibi sakîl oldun ve bir duvar gibi âlem-i ma'nâdan habersiz oldun; ve o âlem için bî-hareket kaldın.

پس دمی مردار و دیگر دم سگی   چون کنی در راه شیران خوش تگی

2917. *İmdi bir vakit murdârsın ve dîğer vakit köpeksin; arslanların yolunda nasıl koşu yaparsın?*

Gıdâda ifrât ettiğin vakit, bir leşe döndün; ve tefrît edip büsbütün aç kaldığın vakit de harîs bir köpeğe benzedin. Bu haller içinde Allah'ın arslanları olan evliyânın yolunda nasıl iyi koşabilirsin?

آلت اشکار خود جز سگ مدان   کمترك انداز سگ را استخوان

2918. *Şikârının âletini köpekten başka bilme; kemiği köpeğe azıcık at!*

Av âleti nefs-i hayvâniyyedir; zîrâ ma'rifet-i teşbîhî ona vâbestedir; yoksa rûh-ı mücerredden ve akl-ı sırfdan ancak ma'rifet-i tenzîhî hâsıl olur. Nitekim nefs-i hayvâniyyeden ârî olan melâike Hak Teâlâ'ya وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَ نُقَدِّسُ لَكَ (Bakara, 2/30) ya'nî "Biz seni hamd ile tenzîh ederiz ve seni takdîs ederiz" dediler; fakat ma'rifet-i teşbîhîyi avlamaya me'mûr olan nefs-i hayvâniyyeyi zayıf bırakmaya da gelmez, bünyeyi ve dimâğı takviye edecek kadar gıdâ vermek lâzımdır.

زانکه سگ چون سیر شد سرکش شود   کی سوی صید و شکار خوش دود

2919. *Zîrâ köpek tok olduğu vakit serkeş olur; latîf olan sayd ve şikâr tarafına ne vakit koşar?*

"Köpek"ten murâd, nefs-i hayvâniyyedir; "sayd" ve "şikâr"dan murâd sülûkdeki hâlât-ı latîfe-i rûhâniyye ve ulûm-ı ledünniyyedir.

آن عرب را بی نوایی می کشید   تا بدان درگاه وان دولت رسید

2920. *O Arabı azıksızlık çekti; nihâyet dergâha ve o devlete erişti.*
[2878]

"Arab"dan murâd, sahrâ-yı tabîatte maârif-i ilâhiyyeden bî-behre kalmış olan kimsedir. Böyle bir kimse, kendisini maârif-i ilâhiyye fakr ve ihtiyâcı

içinde görür ve kalbinde bu ma'rifetin tahsîli için bir himmet uyanırsa, bu himmet, o kimseyi insân-ı kâmilin kapısına götürür.

در حکایت گفته ایم احسان شاه　　در حق آن بی نوای بی پناه

2921. *Hikâyede o penâhsız olan azıksız hakkında, şâhın ihsânını söylemişiz.*

Bir himmet-i âlî ile insân-ı kâmilin kapısına giden bir sâlike, halîfe-i Hakk'ın ihsânını hikâye zımnında söylemiş bulunuyoruz.

هر چه گوید مرد عاشق بوی عشق　　ازدهانش می جهد در کوی عشق

2922. *Âşık adam her ne söylerse, aşk mahallesinde onun ağzından aşk kokusu sıçrar.*

Ya'nî, söylediğimiz bu hikâyede "Arab erkeği, Arab kadını, testi, yağmur suyu ve Bağdâd ve halîfe gibi" elfâz-ı zâhiriyyeyi bir masal gibi dinleme; biz aşk-ı ilâhî ile yanıp tutuşan zümreden olduğumuz için, bu elfâz-ı zâhiriyye altında ma'şûk-ı hakîkîye âid türlü türlü ma'nâlar söyledik.

گر بگوید فقه فقر آید همه　　بوی فقر آید ازان خوش دمدمه

2923. *Eğer fıkıh söylerse bütün fakr gelir; o demdemesi hoş olandan fakr kokusu gelir.*

ور بگوید کفر دارد بوی دین　　آید از گفت شکش بوی یقین

2924. *Ve eğer küfür söylerse din kokusu tutar; onun şek sözünden yakîn kokusu gelir.*

Meselâ Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri "Sübhânî mâ a'zame şânî" [Kendimi tesbîh ederim, benim şâhım ne büyüktür!] buyurdu. Bu ve emsâli sözler zâhir-i şer'a nazaran küfür görünür. Fakat اذا احببت عبدا كنت له سمعا و بصرا و لسانا الخ [Bir kulumu sevdiğim zaman, onun kulağı, gözü ve lisânı olurum ilh.] hadîs-i kudsîsi mûcibince Hak Teâlâ Bâyezîd'in lisânı olup cenâb-ı Bâyezîd, nutk-ı Hak ile nâtık olduğundan, bu sözden din kokusu gelir; ve keza insân-ı kâmil, bir sâlike hitâben "Hak" var mı ve neredededir? gibi zâhiren şek görünen bir sözü söylerse, maksadı o sâliki yakîne teşvîktir.

کف کژ کز بحر صافی خاست است　　اصل صاف آن فرع را آراست است

2925. *Eğri köpük ki, bahr-ı sâfîden kalkmıştır, sâf olan asıl, o fer'i tezyîn etmiştir.*

"Eğri köpük"ten murâd, zâhir-i şer'a muhâlif görünen söz ve "bahr-ı sâfî"den murâd, vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır. Meselâ Ebu'l-Hasen Harakānî (k.s.) انا اقل من ربى سنتين ya'nî "Ben Rabb'imin iki seneden daha ekalliyim" buyurur. Bu söz eğri bir köpüktür; fakat hakîkat deryâsının dalgalarından peydâ olmuştur. Ma'nâsı "Bende cemî'-i sıfât-ı ilâhî mevcûddur; ancak iki sıfat yoktur ki, birisi vücûb-ı zâtî, diğeri gınâ-yı zâtîdir" demek olur. Binâenaleyh asıl sâf olan vücûd-ı hakîkî-i Hak, fer' olan vücûd-ı izâfî-i Harakānî'yi bir köpük ile tezyîn etmiş ve mertebe-i ulyâsını ehl-i hakîkat nazarında göstermiştir.

آن کفش را صافى و محقوق دان همچو دشنام لب معشوق دان

2926. *Onun o köpüğünü sâfî ve doğru bil; ma'şûkun dudağının söğmesi gibi bil!*

گر بگويد کژ نمايد راستى اى کژئ که راست را آراستى

2927. *Eğer eğri söylerse doğruluk gösterir; ey bir eğri ki, doğruyu söyledi.*

Allah âşıklarının sözleri zâhirde eğri görünür. Fakat zâhirî olan doğru kelâmları süsler. Meselâ Hâfız Şîrâzî (k.s.) şöyle buyurur:

پدرم روضهء جنت بدو گندم بفروخت نا خلف باشم اگر من بجوى نفروشم

"Babam cennet bahçesini iki buğdaya sattı; eğer ben bir arpaya satmazsam hayırsız evlât olayım."

Bu kelâm zâhirde emr-i ilâhîye muhâlefet eden Hz. Âdem'in hareketini tahsîn gibi görünür; fakat Hak Teâlâ'nın meleklere hitâben انّى جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيفَةً (Bakara, 2/30) ya'nî "Ben yeryüzünde halîfe yapacağım" buyurması cihetiyle, murâd-ı ilâhînin husûlüne teveccüh ma'nâsını mutazammın olduğundan pek doğrudur; binâenaleyh bu öyle bir eğridir ki, doğruya letâfet verir.

از شکر گر شکل نانى مى پزى طعم قند آيد ترا چون مى مزى

2928. *Eğer şekerden bir ekmek şekli pişirir isen, onu emdiğin vakit sana şeker tu'mu gelir.*

"Şeker"den murâd, vücûd-ı hakîkî-i Hak; "ekmek"ten murâd, vücûd-ı izâfî-i abddir. Ya'nî vücûd-ı izâfî-i abd, makām-ı fenâda sıfât-ı abdânîsinden fânî olup sıfât-ı hakkânî ile kāim olduğu vakit, artık o şekerden yapılmış bir ekmeğe benzer. Onun sözlerini kulağın emdikçe, hakāyık ve maârif-i ilâhiyye lezzetlerini duyarsın.

ور یابد مؤمنی زرین وثن کی هلد انرا برای هر شمن

2929. *Ve eğer mü'min altın put bulursa, ne vakit onu her putpereste bırakır?*

Ya'nî matlûb olan sûret değildir, ma'nâdır. Binâenaleyh insân-ı kâmile ma'nâsından dolayı i'tibâr olunur. Nitekim bir mü'min altından ma'mûl bir put bulursa, onu putpereste vermez.

بلکه گیرد اندر آتش افکند صورت عاریتش را بشکند

2930. *Belki tutar ateşe atar; onun âriyet olan sûretini kırar.*
[2889]

تا نماند بر ذهب نقش وثن زانکه صورت مانعست و راهزن

2931. *Tâ ki altın üzerinde put nakşı kalmıya; zîrâ sûret mâni'dir ve yol vurucudur.*

ذات زرش داد ربانیتست نقش بت بر نقد زر عاریتست

2932. *Onun altın olan zâtı, rabbâniyyetin atâsıdır; putun nakşı altın nakdi üzerine âriyettir.*

İnsân-ı kâmilin altın olan zâtı ve hakîkati rabbâniyyetin atâsıdır ve onun put gibi olan nakşı ve taayyünü, kendi hakîkati üzerine âriyettir. Sakın bu sûrete aldanıp "Bu da bizim gibi beşerdir, yer içer ve uyur" diyerek hakîkatinden gâfil olma! Nitekim küffâr, Pelgamber-i zîşânın hakîkatinden gâfil olup مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِى فِى الْاَسْوَاقِ (Furkân, 25/7) ya'nî "Bu Resûle ne oldu ki, taâm yer ve sokaklarda gezer!" dediler.

بهر کیکی تو گلیمی را مسوز وز صدای هر مگس مگذار روز

2933. *Sen bir pire için bir kilimi yakma; ve her sineğin sadâsından günü bırakma!*

Sûret, pire gibi ehemmiyetsiz bir şeydir; ve hakîkat, kilim gibi ihâta sâhibidir. Sen bir pire için bir kilimi yakma; ve seni insân-ı kâmilden teb'îd ve tenfîr etmek isteyen ehl-i sûretin sözleri, sinek vızıltısı gibidir; bu vızıltılardan dolayı gün gibi aydınlık olan rûhâniyet âlemini terk etme ve karanlık olan tabîat ve kesâfet âleminde kalma.

بت پرستی چون بمانی در صور صورتش بگذار و در معنی نگر

2934. *Sûretlerde kaldığın vakit putperestsin; onun sûretini bırak ve ma'nâya bak!*

مرد حجی همره حاجی طلب　　　خواه هندو خواه ترک و یا عرب

2935. *Hacca mensûb adam isen ister Hindû, ister Türk veyâ Arab bir hacıyı yoldaş iste!*

منگر اندر نقش واندر رنگ او　　　بنگر اندر عزم و در آهنگ او

2936. *Onun nakşına ve rengine bakma; onun azmine ve âhengine bak!*

گر سیاهست او هم آهنگ تواست　　　تو سپیدش خوان که همرنگ تواست

2837. *Eğer siyâh olsa da, o senin hem-âhengindir; sen ona beyaz de; zîrâ senin hem-rengindir.*

این حکایت گفته شد زیر و زبر　　　همچو فکر عاشقان بی پا و سر

2938. *Bu hikâye âşıkların başsız ve ayaksız fikri gibi, altüst söylenmiş oldu.*

Muhakkıkîn indinde bir "ezel" ve bir de "ezel-i âzâl" vardır. Ezel-i âzâl mertebe-i vahdettir. Bu mertebede esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye müttehid olup, birbirinden mütemeyyiz değildir. Ve ezel, mertebe-i vâhidiyyettir ki, ebede kadar olan ahvâl hakkında işâret olduğundan, ezelden ileri olan ezel-i âzâle taalluku hasebiyle başı ve ibtidâsı yoktur; ve ebede mukārin ve onunla berâber olduğu için ayağı ve nihâyeti de yoktur. Binâenaleyh bu hikâyeden herkes kendi mertebesinin zevkıni duyar.

سر ندارد چون ز ازل بودست پیش　　　پا ندارد با ابد بودست خویش

2939. *Başı yoktur; çünkü ezelden ileridir; ayağı yoktur, ebede karâbeti vardır.*

"Ezel"den murâd, a'yân-ı sâbite mertebesidir. "Ebed"den murâd, a'yân-ı sâbiteden ibâret olan suver-i ilmiyye-i ilâhiyyenin vücûd-ı Hak ile kāim olup, aslâ fenâ bulmamasıdır. Ya'nî bu *Mesnevî-i Şerîf*'de beyân olunan esrâr ve hakāyık, a'yân-ı sâbite mertebesinden ileri ve Zât-ı Hak'da mahfî olan esmâ ve sıfâttan, ya'nî mertebe-i vahdettendir. Ve mertebe-i vahdet, vâhidiyyet mertebesi olan a'yân-ı sâbiteden ileridir. İlm-i ilâhîde sâbit olan sûretlerin suver-i ilmiyye-i insâniyye gibi, fânî olması mümkin olmadığından, ebed ile alâkası ve karâbeti vardır.

بلکه چون آبست هر قطره ازان　　　هم سرست و پا و هم بی هر دو آن

2940. [2899] *Belki su gibidir; ondan her katre hem baştır ve ayaktır ve hem de o ikisizdir.*

Bu hikâyede ezel-i âzâlden ebede kadar olan vücûd-ı mutlakın merâtibine işâret olunduğundan nüzûl ve urûc bir akarsu gibidir; ve bu nüzûl ve urûc, vücûd-ı mutlakın o merâtibde takayyüdü ile vâki' olduğundan ve her bir mertebenin bir ibtidâ ve intihâsı bulunduğundan, bu akar suyun her katresi ya'nî her bir mertebesi bir baş ve ayaktır; zîrâ mukayyeddir. Ve mâhiyyeti ancak vücûd-ı mutlakın merâtibe nüzûlü ve bu merâtibden urûcu olmak i'tibâriyle, hey'et-i umûmiyyesi başsız ve ayaksızdır. Ya'nî bu nüzûl ve urûcun ne ibtidâsı ve ne de intihâsı vardır; zîrâ Hak ezelen ve ebeden Hâlık'tır ve İlâh'tır ve Rab'dir. Binâenaleyh vücûd-ı mutlakın nüzûl ve urûcunun aslâ inkıtâ'ı yoktur.

حاش لله این حکایت نیست هین نقد حال ما و تست این خوش ببین

2941. *Ben Allah'ı tenzîh ederim ki, bu hikâye değildir. Âgâh ol, bu bizim ve senin nakd-i hâlimizdir; iyi bak!*

Bu hikâyeyi masal olarak dinleme! Ey sâlik, bu bizim şimdiki hâlimizi tasvîr eder. Ya'nî bu hikâyede "Bağdâd", halîfenin dergâhı, Hz. Pîr efendimizin dergâh-ı irşâdıdır ve sâliklerin her birisi de sahrâ-yı tabîatte bî-nevâ kalan "Arab erkeği"; ve onların nefisleri de, onların "zevce"leridir. Ve bu hikâye her zamanda, her bir mürşid-i kâmil ile sâliklerinin hâlinden haber verir.

زانکه صوفی با کر و با فر بود هر چه آن ماضیست لا یذکر بود

2942. *Zîrâ sûfî kerr ü ferli olur; her ne ki o mâzîdir "lâ-yüzker" olur.*

Ya'nî sûfî olan kimsenin geçmiş ve gelecek ile alâkası yoktur; zîrâ geçmişin fâidesi olmadığı için, zikre ve uzun uzadıya onunla meşgûl olmağa değmez. Onun için الماضی لا یذکر "Geçmiş zikr olunmaz" darb-ı meseli meşhurdur ve geleceğin de ne olacağı mechûldür; çünkü hâdisât-ı âlem, hiçbir vakitte insanın re'y ve tedbîrine uymaz. Şu halde sûfînin nazarında mühim olan zaman, ancak zamân-ı hâldir. Binâenaleyh onların nazarında vukūât-ı mâziyyeden olan hikâyâtın kıymeti yoktur ki, birtakım hikâyât ile meşgûl olsunlar. Eğer bir hikâye söylerlerse hâle taalluku olduğu için söylerler.

هم عرب ما هم سبو ما هم ملك جمله ما یُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ اُفِكْ

2943. *Arab da biziz, testi de biziz, şâh da biziz, hep biziz. Dönen ondan döndürüldü.*

Bu hikâye zımnında beyân ettiğimiz şeylerin hepsi, şimdiki halde biziz. Sahrâ-yı tabîatte kalmayı ihtiyâr edip, dergâh-ı irşâdımızın kapısından dönen kimseler, isti'dâd-ı ezelîleri iktizâsınca döndürülmüş olanlardır. Bu beyt-i şerîfde şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ اُفِكَ قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ (Zâriyât, 51/9-11) Ya'nî "Dönenler döndürüldü. Kur'ân'ı tekzîb edenler matrûd olsunlar ki, cehâletde müstağrak olan gâfillerdir." Beyt-i şerîfe vech-i rabtı budur ki القرآن و الانسان توأمان ya'nî "Kur'ân ve insân, ikizdirler" buyrulduğu vech ile, insân-ı kâmil Kur'ân-ı nâtıktır; onu tekzîb edip dergâh-ı irşâddan dönenler, ezelde döndürülmüş ve mahrûm edilmiş olan kimselerdir.

عقل را شو دان و زن را نفس و طمع　　این دو ظلمانی و منکر عقل شمع

2944. *Aklı zevc ve kadını da nefis ve tama' bil! Bu ikisi zulmânî ve şem olan aklı münkirdir.*

Akl-ı beşer, akl-ı küllün cüz'ü ve nefs-i beşer dahi nefs-i küllün cüz'üdür. Nefs-i küllün tab'ında cezb ve def' kuvvetleri olduğu gibi, vücûd-ı beşerde dahi aynı kuvvetler mevcûddur. Akl-ı küll, nefs-i küllün müdebbiri olduğu gibi, akl-ı cüz'î dahi nefs-i cüz'îde aynı mâhiyyettedir. Akl-ı küll, ism-i Bâtın'ın ve nefs-i küll, ism-i Zâhir'in mazharlarıdır. Ve bu isimlerin ahkâmı ise yekdîğerine zıddır. İsm-i Zâhir "benim" der; ism-i Bâtın "hayır, benim" der. İsm-i Zâhir'in mezâhiri olan nefis ve tabîat âlemi zulmânî ve ism-i bâtının mazharı âlem-i akıl nûrânîdir.

بشنو اکنون اصل انکار از چه خاست　　زانکه کل را گونه گونه جزو هاست

2945. *Şimdi dinle ki, inkârın aslı neden kalktı? Küllün türlü türlü cüz'leri vardır.*

İnkârın sebebi budur ki, nefs-i küllün ve akl-ı küllün türlü türlü cüz'leri vardır. Zîrâ görüyoruz ki, âlemde nüfûs-i cüz'iyye arasında türlü türlü tefâvüt ve zıddiyyet olduğu gibi, ukûl-i cüz'iyye dahi tefâvüt ve merâtib üzerinedir. Ve bu tefâvüt ve zıddiyyetlerin menşe'i, sıfât ve esmâ-i ilâhiyye arasındaki tefâvüt ve tekābüldür. Ve isti'dâdât-ı mütenevvi'a, bu sıfât ve esmânın hâssıyetleridir. Meselâ ism-i Nâfi', ism-i Dârr'a ve ism-i Bâsıt, ism-i Kābız'a ve ism-i Muhyî, ism-i Mümît'e muhâliftir. Bunların mezâhiri olan nüfûs ve ukûl dahi bittabi' yekdîğerini münkir olurlar.

جزؤ کل نه جزؤها نسبت بکل   نه چو بوی گل که باشد جزؤ گل

2946. *Küllün cüz'ü, külle nisbet olunan cüz'ler değildir; gülün kokusu gibi değildir ki, gülün cüz'ü olsun.*

Ya'nî benim bu sözümden hakîkî olan külliyyet ve cüz'iyyeti anlama! Zîrâ küll, cüz'den mürekkeb olur ve mürekkeb vücûd da kendi cüz'lerine muhtâç olduğu için nâkıs olur. Ve kezâ küll, her cüz'üne mahmûl olamaz; meselâ Zeyd'in eline "Zeyd" denemez; ve vücûd-ı Hakk'ın ihâtası küllün cüz'lerini ihâtası gibi değildir ve kezâ cüz'lerden de mürekkeb değildir. Belki bizim bu sözden maksadımız, vücûd-ı mutlakın sıfâtı ve esmâsı hasebiyle takayyüdünü ve mukayyedâtın mutlaka nisbetini beyândır. Ve mutlak, hadd-i zâtında taayyün ve takayyüd etmekten ve etmemekten müberrâdır. Ve mertebe-i zuhûrda hakîkat cihetinden her mukayyedin "ayn"ıdır; velâkin taayyün i'tibâriyle akılda onun gayridir. Binâenaleyh sözümüzü gülün kokusuna teşbîh etme!

لطف سبزه جزؤ لطف گل بود   بانگ قمری جزؤ آن بلبل بود

2947. *Yeşilliğin letâfeti gülün letâfetinin cüz'ü olur; kumrunun sadâsı, o bülbülün cüz'ü olur.*

Bu beyt-i şerîf cüz' ile küllden maksad ne olduğunu ukûle takrîb için bir misâl-i kevnîdir. Meselâ gülün bir şe'n-i latîfi vardır; bu şe'ni gül farz edersen, yeşilliklerde olan şuûnât-ı latîfe onun cüz'üdür denebilir. Ve kezâ bülbülün sadâsındaki şe'n-i latîf, alelıtlâk bir küll farz olunursa, kumrunun sadâsındaki letâfet onun cüz'ü addolunabilir. Binâenaleyh bu külliyyet ve cüz'iyyet maddiyyât âlemindeki külliyyet ve cüz'iyyet ma'nâsına değildir.

گر شوم مشغول اشکال و جواب   تشنگانرا کی توانم داد آب

2948. *Eğer işkâl ve cevâba meşgûl olursam, susamışlara ne vakit su verebilirim?*

Ey sâlik, benim bu sözlerimden senin fikrinde bâzı müşkiller peydâ olur ve onları halletmek için suâller sormak istersin; fakat bu bahiste sana vârid olacak müşkilâtı birer birer zikr edip cevâblarıyla meşgûl olursam, maârif-i ilâhiyyeye susamış olan kimselere ma'rifet suyunu ne vakit verebilirim?

گر تو اشکالی بکلی و حرج   صبر کن الصبر مفتاح الفرج

2949. *Eğer sen kâmilen işkâle ve zahmete mensûb isen, sabr et, sabır ferahın anahtarıdır.*

Eğer benim söylediklerim büsbütün sana müşkil gelmiş ve anlıyamamak zahmetine düşmüş isen, sabr et ki, âtîde sana yavaş yavaş anlamak isti'dâdı gelecektir; zîrâ الصبر مفتاح الفرج ["Sabır, ferahın anahtarıdır"] hadîs-i şerîfi mûcibince sabır ferah ve sürûrun anahtarıdır.

احتما کن احتما زانديشها　　　　فکر شير و گور و دلها بيشها

2950. [2909] *Düşüncelerden perhîz et, perhîz! Fikir arslan ve yaban eşeği; ve gönüller meşeliktir.*

Ya'nî fikirler iki kısımdır: Birisi Hakk'a îsâl eden fikirlerdir ki, arslan gibidir; dîğeri de Hak'dan teb'îd eden fikirlerdir ki, onlar da yaban eşeği gibidirler; ve gönüller dahi meşeliğe benzer. Bu iki nevi' fikirler gönül meşeliğinde dolaşırlar. Sen bu fikirleri temyîz edemediğin için, idrâk-i hakîkat zamânına kadar fikirlerden perhîz et!

احتماها بر دواها سرورست　　　　زانکه خاريدن فزونئ گرست

2951. *Perhîzler ilâçlar üzerinde serverdir; zîrâ ki kaşımak uyuzun ziyâdeliğidir.*

Bu *Mesnevî-i Şerîf*'de illet-i cehlin izâlesi için beyân ettiğimiz hakāyık ve maârif-i ilâhiyye ilâcdır; ve perhîzlerin ilâçlara büyük te'sîri vardır. Ey sâlik, kaşımak nasıl ki uyuz hastalığının tezâyüdüne sebeb olursa, senin de muhtelif fikirler ile gönlünü meşgûl etmen öylece illet-i cehli ziyâdeleştirir.

احتما اصل دوا آمد يقين　　　　احتما کن قوت جانت ببين

2952. *Perhîz yakînen devânın aslı geldi; perhîz et, canının kuvvetini gör!*

قابل اين نکتها شو گوشوار　　　　تا که از زر سازمت من گوشوار

2953. *Bu nükteleri kulak gibi kabûl edici ol; tâ ki ben sana altından küpe yapayım.*

حلقه در گوش مه زرگر شوى　　　　تا بماه و تا ثريا بر شوى

2954. *Kuyumcu olan ayın kulağında halka olasın; aya kadar ve Süreyyâ'ya kadar gidesin.*

Ya'nî, seni âlemi ziyâdâr eden ayın kulağına halka yapayım; manzûme-i şemsiyye dâhilinde olan aya kadar ve bu manzûme hâricinde olan Süreyyâ'ya kadar gidesin. "Süreyyâ" fezâda "Pervîn" dedikleri altı yıldızdan mü-

rekkeb bir hey'et-i mecmûadır. Bunlar teşbîhâttır. "Meh-i zerger"den murâd rûhdur; zîrâ sûrî ay güneşten aldığı ziyâ ile nasıl bir kuyumcu gibi yeryüzünü yaldızlarsa, rûh-i insânî dahi şems-i zâttan aldığı sıfat-ı hayât ile, arz mesâbesinde olan cesedi, öylece nûrlandırır. Ya'nî, seni rûhun kulağına küpe yapayım ve bu hakāyık ve maârif ile aya, ya'nî manzûme-i vücûdundan olan rûhunun âlemine terakkî edesin; ve ba'dehû ondan ileri olan Süreyyâ'ya, ya'nî manzûme-i vücûdundan daha ileri olan fenâ-fillâh mertebesine ve âlem-i ıtlâka kadar gidesin. Bu beyt-i şerîfde sâlikin evvelen tecelliyât-ı rûhâniyyeye ve ba'dehû tecelliyât-ı rabbâniyyeye terakkîsine işâret buyrulur.

اولا بشنو كه خلق مختلف　　　مختلف جانند ازيا تا الف

2955. *Evvelâ dinle ki, muhtelif olan halk, yâ'dan elif'e kadar muhtelif cândırlar.*

Cenâb-ı Pîr 2845 numaralı beyitte "Dinle ki inkârın aslı neden vâki' oldu?" buyurmuşlar idi. Buradan i'tibâren dahi bu husûsa müteallık olan nüktelerin beyânına başlarlar. Ey sâlik dikkatle dinle ki "yâ" harfinden "elif " harfine kadar olan hurûf nasıl şekilde ve telaffuzda birbirlerine muhâlif ise, zâhiren hâl ve şânları birbirine uymayan halk dahi öylece muhtelif rûhlara mâliktirler.

Ma'lûm olsun ki, âlem-i sûrette her ne mevcûd ise, cümlesi sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin mazharıdırlar; ve bu sıfât ve esmâ mütekābil ve yekdîğerine zıd hâssiyetleri hâiz olmakla berâber, gayr-i kābil-i ta'dâd ve ihâtadır. Binâenaleyh âlem-i halkta bu ihtilâf dâimîdir. Nitekim âyet-i kerîmede وَ لاَ يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ (Hûd, 11/118) [Onlar ihtilâfa düşmeğe devâm ederler] buyrulur. Bu sebebden efrâd-ı beşerin kimi mü'min, kimi kâfir, kimi fâsık ve kimi sâlih olarak birçok muhtelif şânlarda zâhir olur.

Hurûf-ı teheccînin ibtidâsı "elif" harfi olduğu halde, Hz. Pîr'in, son harf olan "yâ"dan "elif"e kadar buyurması, merâtib-i vücûda riâyeten vâki' olmuştur. Zîrâ gerek kendi taayyün-i şerîfleri ve gerek dîğer halkın taayyünâtı, esfel-i sâfilîn olan âlem-i şehâdet mertebesinde mütekevvindir; binâenaleyh sülûkde esfelden a'lâya urûca işâret buyururlar.

در حروف مختلف شور و شكيست　　　گرچه از يك روى سر تا پا يكيست

2956. *Hurûf-ı muhtelifede bir şûr u şek vardır; gerçi bir cihetten baştan ayağa kadar birdir.*

Ya'nî hurûfun şekillerinde, telaffuzlarında ve havâss-ı bâtınelerinde bir ihtilâf ve kargaşalık vardır; zîrâ kiminin mahreci "mîm" gibi dudak ve kiminin "hâ" gibi boğaz ve kiminin "sîn" gibi dişlerin arası ve kiminin "nûn" gibi dil ile damak arasıdır. Ve havâs i'tibâriyle de kiminin tab'ı nârî ve kiminin hâkî, kiminin havâî ve kiminin mâîdir; ve kezâ kimi mülkî, kimi melekûtîdir. Bunların havâss-ı bâtıniyyeleri ve ahvâli hakkında Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinin ibtidâsında ma'lûmât i'tâ buyurmuşlardır. Bu ihtilâfın mevcûdiyyeti ile berâber, bunların hepsi de bir cihetten baştan ayağa kadar bir ve müttehiddirler. Bu ebyât-ı şerîfe 2505 ve 2506 numaralı beyt-i şerîflerin de îzâhıdır.

چونکه بی رنگی اسیر رنگ شد   موسئ با موسئ در جنگ شد

چون به بیرنگی رسی کان داشتی   موسی و فرعون دارند آشتی

["Vaktâki renksizlik, rengin esîri oldu, bir Mûsâ bir Mûsâ ile cenkte oldu."]
["Vaktâki bî-renkliğe erişesin ki, onu tuttun idi, Mûsâ ve Fir'avn sulh tutarlar."]

Ya'nî hurûfun hepsi çizgiden ve çizgi de noktadan hâsıl olur. Nitekim ilm-i hendesenin mebâdîsinde hattın noktadan terekküb ettiği gösterilir. Bu i'tibâr ile vücûdda hepsi bir asıldandır. Bu hâl şekilde böyledir; telaffuza gelince hepsinin aslı nefesle çıkarılan bir sadâdır. Elif harfini meftûh olarak telaffuz edersek, sadâyı ıtlâk üzere salıveririz. Dîğerlerinde bu sadâ-yı mutlakı ağzımızın muhtelif mahallerine çarptırıp takyîd ile çıkarırız. Şu halde bu elifdeki sadâ-yı mutlak, hurûfun hepsine sârîdir. Nitekim Mevlânâ Câmî (k.s.) bir rubâîsinde şöyle buyurur:

اعیان حروف در صور مختلف اند   لیکن همه ذات الف مؤتلفند

از روی تعین همه با هم غیر اند   وز روی حقیقت همه عین الف

"Hurûfun aynları sûretlerde muhtelifdirler; fakat hepsi elif'in zâtında mü'teliflerdir. Taayyün cihetinden hepsi birbirinin gayrıdırler; ve hakîkat cihetinden hepsi elif'in aynıdırlar."

Müşârünileyh bu rubâîsini ayrıca şerh dahi buyurmuştur; burada tafsîli uzun olur.

از یکی رو ضد و از یك رو متحد   از یکی رو هزل و از یك روی جد

2957. *Bir yüzden zıd ve bir yüzden müttehiddirler; bir yüzden hezl ve bir yüzden ciddirler.*

Hurûfun zıddıyyet ve ittihâdları yukarıda îzâh olundu. Bir yüzden hezl olmaları budur ki: Her bir harfin ayrı ayrı telaffuzu hiçbir ma'nâyı mukayyed değildir. Meselâ "mîm" harfi yüz def'a telaffuz olunsa, âlem-i sûrette hezl ve beyhûde olur; fakat bu hurûf birleşip kelimeler teşkîl ederse, ma'nâya delâlet ettikleri için ciddiyyet hâsıl olur. Ve kezâ hurûfun yalnız başına zâhirde resm edilmesi veyâ telaffuz olunması hezldir ve boştur; fakat bâtınına nazar olunursa havâssı ve delâleti i'tibâriyle ciddir. Nitekim hurûf-ı mukattaât-ı kur'âniyye zâhirde bî-ma'nâ görünür; fakat bâtında azîm delâlet ve ma'nâ sâhibi olduğundan, şeklinde ve telaffuzunda ciddiyyet vardır. İşte âlem-i halktaki mezâhir de tamâmiyle bu misâle mutâbıktır.

پس قیامت روز عرض اکبرست   عرض آن خواهد که با زیب و فرست

2958. *İmdi kıyâmet arz-ı ekber günüdür; arzı zîb ve ferli olan kimse ister.*

Mâdemki hâl ve şânları zâhiren muhtelif olan halkın cânları ve bâtınları da muhteliftir, kıyâmet-i kübrâ vâki' olduğu vakit, bu taayyünât kalkar ve neş'et-i âhiret zâhir olup herkesin ahvâl-i bâtınesi meydana çıkar. Binâenaleyh kıyâmet, arz-ı ekber günüdür; bu arz-ı ekber gününü ancak hey'et-i bâtınesi zînetli ve parlak olan kimse ister.

هر که چون هندوی بد سودائی ست   روز عرضش نوبت رسوائی ست

2959. *Her kim ki, kötü Hintli gibi sevdâîdir, arz günü ona rüsvâylıktır.*

"Hindû-yı bed" ile eşkıyâ murâd buyrulur; çünkü Hind halkının kısm-ı a'zamı ehl-i dalâlet ve putperest olduğundan "şakî"ye alem olarak isti'mâl buyrulmuştur. Ya'nî meslek-i dalâlete mensûb olan kötü Hindli gibi bâtınının yüzü kara olan kimseler, arz günü olan kıyâmette, bâtınları meydana çıkınca rezîl ve rüsvây olurlar.

چون ندارد روی همچون آفتاب   او نخواهد جز شبی همچون نقاب

2960. [2919] *Çünkü onda güneş gibi yüz yoktur; o nikâb gibi olan geceden başkasını istemez.*

"Gece"den maksad zulumât-ı tabîiyye-i beşeriyyedir; zîrâ dünyâda cisim ve sûret i'tibâriyle mü'min ve kâfir birdir; bâtınlarını sözleri vâsıtasıyla ızhâr etmezlerse, ikisi de insân görünürler. Fakat bâtınları inkişâf edince birinin nûrânî, dîğerinin zulmânî olduğu müşâhede olunur. Nitekim karanlıkta beyaz

ile zenci bir görünür; fakat ziyâ karanlığı izâle edince tefrîk olunurlar. Binâenaleyh sûret-i beşeriyye gece karanlığı gibi nikābdır.

برگ يك گل چون ندارد خار او　　　شد بهاران دشمن اسرار او

2961. *Onun dikeni bir gül yaprağına mâlik olmayınca, bahârlar onun esrârına düşman oldu.*

Öyle bir kimsenin vücûd-ı unsurîsi gül yaprağı gibi olan hasenâttan bir şeye mâlik olmazsa, bahârlara müşâbih olan ölüm ve kıyâmet, onun esrârına ve bâtınına düşman olur. Kıyâmetin envâ'ı vardır, birisi de من مات فقد قامت قيامته ya'nî "Ölen kimsenin kıyâmeti kopar" hadîs-i şerîfi mûcibince ölümdür; ve dîğeri de arz-ı ekber günü olan kıyâmet-i kübrâdır. يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ فَمَالَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلاَ نَاصِرٍ (Târık, 86/9-10) Ya'nî "Zamâirin âşıkâr olduğu günde o kimse için kuvvet ve yardımcı yoktur" âyet-i kerîmesine işâret buyrulmuştur.

وانكه سرتا پا گلست و سوسنست　　　پس بهار اورا دو چشم روشنست

2962. *O kimse ki, baştan ayağa kadar gül ve susen çiçeğidir, imdi bahâr onun için iki parlak gözdür.*

خار بى معنى خزان خواهد خزان　　　تا زند پهلوى خود با گلستان

2963. *Yanını gülistâna vurmak için ma'nâsız olan diken hazân ister hazân!*

"Pehlû-zeden" yanını dayamak ve berâber oturmak ma'nâsınadır. İnsân sûretinde olup sîret-i insâniyyeyi hâiz olmayan kimse, zâhiri ve bâtını insan olan kimseler ile berâber oturmak ve onlar ile müsâvât da'vâsında bulunmak için hayât-ı dünyeviyyenin devâmını ister.

تا بپوشد حسن آن و ننگ اين　　　تا نبينى رنگ آن و ژنگ اين

2964. *Tâ ki onun hüsnünü ve bunun aybını örte; tâ ki onun rengini ve bunun pasını görmiyesin.*

Sonbahârda yaprakları dökülen gül ağacı ile diken ağacı, müsâvî bir manzara alırlar. Binâenaleyh hazân birinin hüsnünü ve dîğerinin kusûrunu ve aybını örtmüş olur.

پس خزان او را بهارست و حيات　　　يك نمايد سنگ و ياقوت زكات

2965. *Böyle olunca hazân, onun için bahâr ve hayâttır; taş ve yâkūt-ı zekât bir görünür.*

"Yâkūt-ı zekât" pek temiz yâkut ma'nâsınadır. Zîrâ "zekât" lügatte tahâret ma'nâsına gelir. Masdarın sıfat makāmında yâkūta izâfesi, mübâlağa tarîkıyladır. Nitekim "recül-i âdil" deneceği yerde, "recül-i adl" derler.

باغبان هم داند او را در خزان　　　　لیك دید یك به از دید جهان

2966. *Bâğbân hazânda da onu bilir; lâkin birinin görüşü, cihânın görüşünden iyidir.*

Bahçıvan sonbaharda dahi yaprakları dökülmüş olan gül ve diken ağaçlarını bilir; zîrâ nebâtâtın esrârına vâkıftır. Bunun gibi zamânın yektâsı ve kalb-i Muhammedî üzere bulunan kutbu'l-aktâb dahi, neş'et-i âhiret olmazdan mukaddem, hazâna müşâbih olan dünyâda da saîd ile şakînin ve sâlih ile fâsıkın bâtınlarını ve esrârını müşâhede eder. "Dünyâda herkes birbirinin bâtınını görse de saîd saîd ile ve şakî şakî ile musâhib olsa daha iyi olmaz mı?" Suâl-i mukadderine cevâben Hz. Pîr: "Fakat cihânın görmesinden, birinin görmesi daha iyidir" buyururlar. Zîrâ kutbu'l-aktâb Allah Teâlâ'nın halîfesi ve emînidir; cihânın gözbebeği mesâbesindedir. Bu makāmı hâiz olmayanlarda bu derece emânet yoktur; ve insanın a'zâsının her tarafı göz olmaktan, bir tarafının mahall-i rü'yet olması hikmete daha muvâfıktır; zîrâ her tarafın göz olmasından nizâm-ı vücûd bozulur; ve herkesin esrâra vukūfundan dahi nizâm-ı âlem muhtell olur.

Şurrâh-ı hindiyyeden Hz. İmdâdullâh (k.s.) bu beyt-i şerîfin şerhinde şöyle buyururlar: "Kutbu'l-aktâb saîdi ve şakîyi dâr-ı dünyâda bilir; kutbu'l-aktâb kendi seyrini tamâm ettikten ve fenâdan sonra, bakāya vâsıl olduktan sonra a'yân-ı sâbiteyi müşâhede eder ve o a'yânın isti'dâdı ona münkeşif olur. Binâenaleyh a'yândan cârî olan ve olacak bulunan her bir hâl icmâl üzere münkeşif olur. Böyle olunca saâdet ve şekāvet-i ezeliyyenin her ikisi ona âşikâr olur. Ve bu beyân ona tamâmiyle a'yân-ı mümkinâtın tafsîl üzere bilcümle ahvâliyle münkeşif olması ma'nâsına değildir. Bu, beşer hakkında muhâldir; ve böylesi nasıl vâki' olur? Ve illâ onun Allah Teâlâ ile müsâvî olması lâzım gelir." Bu îzâhdan dahi anlaşılır ki, vahdet-i vücûd mes'elesinde gâyet gâmız nükteler vardır; bunlar lâyıkıyla anlaşılmazsa i'tikādda fesâd hâsıl olur ve fesâd-ı i'tikād, ef'âle de sirâyet eder ve nihâyet beşeriyyetin şânından olan teklîfât-ı şer'iyyenin ta'tîli cihetine gidilir. Allah Teâlâ ehl-i sülûkü bu halden muhâfaza buyursun.

خود جهان آن يك كسست او ابلهست　　　هر ستاره بر فلك جزؤ مهست

2967. *Cihân muhakkak o bir kimsedir; o eblehdir; her yıldız felek üzerinde ayın cüz'üdür.*

Bu beyt-i şerîfin elfâzı nüshalarda muhteliftir. Fakîr, Ankaravî'deki sûreti aldım; bu nüshaya göre şerhi şöyle olur: Cihân muhakkak o kutbu'l-aktâb olan bir zât-ı şerîfden ibârettir; o eblehdir. "Ebleh" ahmak ma'nâsına olduğu gibi, selâmet-i sadrın galebesi ma'nâsına da gelir. Nitekim hadîs-i şerîfde اكثر اهل الجنة البله ya'nî "Ehl-i cennetin çoğu ehl-i belehdir" buyrulur. Bu ma'nâya göre, o kutbu'l-aktâbın kalb-i şerîfi hicâbât-ı zulmâniyye ve nûrâniyyeden sâlimdir ve tecelliyât-ı zâtiyyeye nâzırdır. Bilcümle füyûzât-ı ilâhiyye ehl-i âleme, isti'dâdlarına göre bu zât-ı saâdet-simâtın kalb-i şerîfinden tevzî' olunur. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Tedbîrât-ı İlâhiyye*'sinde ve *Fusûsu'l-Hikem*'lerinde bu hakîkati beyân ve îzâh buyururlar. Ve Ankaravî hazretleri "ebleh" ta'bîrinden meşhûr olan ahmak ma'nâsına göre nâsa kerâhat gelmemek için "o eblehest" ibâresini istifhâm i'tibâr etmek de münâsib olacağını beyân buyurmuştur. Bu sûrette ma'nâ "Cihân o bir kimseden ibârettir, o ahmak mıdır?" demek olur. Beyt-i şerîfin dîğer nüshalarda birinci mısrâ'ının sûreti şunlardır:

1. خود جهان آن يك كسست او آگهست Ya'nî "Cihân muhakkak o kimsedir ve âgâhdır."

2. خود جهان آن يك كسست و آن مهست Ya'nî "Cihân muhakkak o kimsedir ve o büyüktür." Maahâzâ yukarıdaki îzâhât bu sûretlere de şâmildir. "Her sitâre"den murâd, kutba tâbi' olan evliyâ-yı sâiredir.

پس همى گويند هر نقش و نگار　　　مژده مژده نك همى آيد بهار

2968. *Binâenaleyh her nakış ve nigâr, müjde müjde! işte bahâr geliyor, demektedirler.*

Her rengi latîf ve sûreti güzel olanlar, işte bahâr geliyor; letâfetimiz meydana çıkacak diye sevinip birbirlerine müjde verirler. Ehl-i îmân ve erbâb-ı hasenât dahi böyle mevte ve kıyâmete müştâktırlar.

تا بود تابان شكوفه چون زره　　　كى كند آن ميوها پيدا گره

2969. *Nihâyet çiçekler zırh gibi tâbân olur; o meyveler ne vakit düğüm peydâ ederler?*

Nihâyet bahâr gelir; ağaçların çiçekleri zırhlar gibi parlamağa başlar; çiçekler bu hâlde iken meyvelerin tomurcukları zâhir olur mu?

چون شکوفه ریخت میوه سر کند   چونکه تن بشکست جان سر بر زند

2970. [2929] *Vaktâki çiçekler dökülür, meyveler baş gösterir; vaktâki ten kırılır, cân baş kaldırır.*

Çiçekler dökülüp meyve tomurcukları nasıl baş gösterirse, bahâr gibi olan mevt gelince çiçekler mesâbesinde olan cisim fenâ bulur; o vakit rûh âlem-i berzâhda baş kaldırır.

میوه معنی و شکوفه صورتش   آن شکوفه مژده میوه نعمتش

2971. *Meyve ma'nâ ve çiçek onun sûretidir; o çiçek müjdedir, meyve onun ni'metidir.*

Ağacın meyvesi ma'nâsı ve çiçek o ma'nânın sûretidir. Ve kezâ çiçek, gelecek olan meyvenin müjdesidir ve meyve ise müjdenin ni'metidir; zîrâ müjde, gelecek olan bir ni'metten haber vermektir.

چون شکوفه ریخت میوه شد پدید   چونکه آن گم شد شد این اندر مزید

2972. *Çiçek döküldüğü vakit meyve zâhir oldu; o gâib olduğu vakit, bu ziyâdelik içinde oldu.*

تا که نان نشکست قوت کی دهد   نا شکسته خوشها کی می دهد

2973. *Ekmek parçalanmadıkça ne vakit kuvvet verir; sıkılmamış olan salkımlar ne vakit mey verir?*

Cenâb-ı Pîr sâlikin vücûdunu ekmeğe ve üzüm salkımına teşbîh buyururlar. Ekmek ve üzüm salkımı bir âkıl kimse tarafından parçalanmadıkça ve sıkılmadıkça kuvvet verecek ve şarâb olacak hâle gelmediği gibi, sâlikin vücûdu dahi, bir mürşid-i kâmil ve âkıl tarafından riyâzet ve mücâhede ile kırılmadıkça kuvve-i ma'neviyye hâsıl etmez ve salkım gibi olan vücûdundan aşk-ı ilâhî şarâbı çıkmaz.

تا هلیله نشکند با ادویه   کی بود خود صحت افزا ادویه

2974. *Helîle edviye ile döğülmedikçe, muhakkak edviye ne vakit sıhhat-efzâ olur?*

"Helîle" nebâtî bir çekirdektir, bağırsakların faâliyyetini tezyîd için isti'mâl olunur. Bu helîle muslih olan devâlar ile berâber döğülmedikçe, o devâlar vücûdun sıhhatini ziyâdeleştirmez. Ya'nî helîle gibi olan vücûd-ı sâlik, mürşid-i kâmilin ta'yîn edeceği riyâzât ve mücâhedât ile terbiye edilmedikçe, illet-i enâniyyet ve cehâletten kurtulup sıhhat-ı ma'neviyyeyi iktisâb edemez.

در وصف پیر و مطاوعت وی

Pîrin vasfı ve onun mutâvaatı hakkındadır

ای ضیاء الحق حسام الدین بگیر   یك دو کاغذ بر فزا در وصف پیر

2975. *Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddîn! Bir iki kâğıt al, pîrin vasfında ziyâde et!*

Yukarılarda dahi beyân olunduğu üzere, Hz. Hudâvendigâr efendimiz *Mesnevî-i Şerîf*'i bizzât kendileri yazmazlar, onların lisân-ı şerîflerinden bu hakāyık mâ-i cârî gibi akar ve Hüsâmeddîn Çelebi efendimiz tarafından zabt buyurulur idi. Bu beyt-i şerîf dahi o vaziyeti gösterir. Buyururlar ki: "Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddîn Çelebi! Mürşid-i kâmilin evsâfı hakkında daha tafsîlât ihsân edeceğim; bir iki kâğıt al da, onları kayd ve zabt et!"

گرچه جسم نازکت را زور نیست   لیك بی خورشید مارا نور نیست

2976. *Vâkıâ senin nâzik cisminin kuvveti yoktur; lâkin güneşsiz bize nûr yoktur.*

Riyâzât ve mücâhedât ile senin cismin nâzik olmuştur ve kuvvet-i unsuriyyesinde za'f vardır; velâkin rûhun güneş gibi parlaktır; senin rûhunun yardımı olmaz ve *Mesnevî*'yi imlâ etmez isen âlem nûr-ı *Mesnevî* ile münevver olmaz.

گرچه مصباح و زجاجه گشته‌ء   لیك سر خیل دلی سر رشته‌ء

2977. *Gerçi sen kandîl ve kandîlin camı gibi olmuşsun; lâkin sen bir gönlün ser-haylisin ve ipliğin ucusun.*

Ey Hz. Çelebi Hüsâmeddîn! Sen tarîk-ı Hak'da kemâl-i vera' ve takvâ ve mücâhede ve riyâzet ile nûrâniyet iktisâb edip kalb-i şerîfin kandîl gibi parıldar ve cism-i şerîfinin kesâfeti zâil olup kandîlin camı gibi şeffâf bir hâle gelmiştir. Kalbinin nûrunun hârice intişârına mâni' olmaz. Binâenaleyh Hak yolunun mürşid-i kâmili oldun; fakat sen benim gönlüme vârid olan ilhâmât-ı ilâhiyye ve ulûm-ı ledünniyye kâfilesinin başısın; ve makaradan sağılıp uzayan iplik gibi lâ-yenkatı' kalbime vârid olan bu *Mesnevî-i Şerîf* ebyâtının ucusun. Çünkü bu hakāyıkı senin gâyet vâsi' olan isti'dâd-ı latîfin cezb eder.

چون سر رشته بدست و کام تست   در های عقد دل ز انعام تست

2978. *Mâdemki iplik ucu senin elinde ve murâdındadır, gönül gerdanlığının incileri senin in'âmındandır.*

Gönüllere gerdanlık gibi takılacak olan bu *Mesnevî*'nin inciler gibi olan ebyât-ı latîfesi, senin ihsânın cümlesindendir. Çünkü bu incileri dizdiğimiz ipliğin ucu senin elindedir ve bu *Mesnevî-i Şerîf* senin talebine müsteniden zâhir oldu.

بر نویس احوال پیر راهدان   پیر را بگزین و عین راه دان

2979. *Yol bilen mürşidin ahvâlini yaz; ve mürşidi ihtiyâr et ve yolun "ayn"ı bil!*

Eline aldığın kâğıda, Hak yolunu bilen mürşidin ahvâlini söyleyim de yaz; ve tarîk-i Hakk'a mürşidsiz gidilemiyeceğinden, onu ihtiyâr et ve mürşidi Hak yolunun "ayn"ı bil!

پیر تابستان و خلقان تیر ماه   خلق مانند شبند و پیر ماه

2980. *Mürşid yaz ve halâik sonbahârdır; halk gece ve mürşid ay gibidirler.*
[2939]

İnsân-ı kâmil harâret ve letâfette yaza benzer ve nâkıs insanlar ise bürûdette ve zevâlde sonbahâra benzerler; ve kezâ halk zulumât-ı tabîat içinde müstağraktırlar. Mürşid ise o zulumât içinde ay gibi nûr saçar.

کرده‌ام بخت جونرا نام پیر   کو ز حق پیرست نه از ایام پیر

2981. *Ben genç olan bahtıma pîr tesmiye etmişimdir ki, o Hak'dan pîrdir; günlerden pîr değildir.*

Ben dâimâ genç halde bulunan bahtıma ve hakîkatime "pîr" nâmını verdim; benim o hakîkatim üzerinden günler ve seneler geçerek tecârib-i medî-

de netîcesinde aklı kemâle ermiş olan bir ihtiyâr değildir; belki ezelde Hak cânibinden kemâl-i aklı bulmuş olan bir pîrdir.

او چنان پیرست کش آغاز نیست   با چنان در یتیم انباز نیست

2982. *O öyle pîrdir ki, ona ibtidâ yoktur; böyle bir dürr-i yetîme şerîk yoktur.*

Benim hakîkatim öyle bir pîrdir ki, ona ibtidâ yoktur; zîrâ o hakîkat-i muhammediyyedir ve "hakîkat-ı muhammediyye"nin ibtidâsı yoktur. O öyle bir nâdir incidir ki, onun şerîki ve nazîri yoktur. Bu beyt-i şerîfde Hz. Hudâvendigâr efendimiz kutbiyyetlerini haber verirler; zîrâ kutb, kalb-i Muhammedî üzere olup zamânın ferîdidir ve asr-ı şerîfinde bu makāmda kendilerine aslâ şerîk ve nazîr bulunmaz. Nitekim *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şöyle buyururlar:

بگشادند و خزینه همه خلعت پوشید   مصطفی باز بیامد همه ایمان دارید

Nazmen tercüme:

"Açtılar kenz-i füyûzu olunuz hil'at-pûş
Mustafâ geldi yine, cümleniz îmân ediniz."

خود قوی تر می شود خمر کهن   خاصه آن خمری که باشد من لدن

2983. *Muhakkak eski şarâb pek kuvvetli olur; husûsiyle o bir şarâb ki Allah indinden ola.*

Sultânü'l-âşıkîn efendimiz bu beyt-i şerîfde aşk-ı ezelîlerine işâret buyururlar. Ya'nî benim hakîkatime içirilen şarâb-ı aşk-ı ilâhî ezelîdir ve muhakkak eski şarâb elbette pek kuvvetli olur; hele o şarâb-ı aşk, sülûk ve mücâhedât-ı medîdeden sonra iktisâb edilmiş olmayıp da vehbî olursa, artık kuvvetini tasavvur et! Bu hâli beyânen *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde de şöyle buyururlar:

بکمال بود عشقم ز ازل که آفریدی   نه زمین بدو نه گردون که دعای من شنیدی

نه خوری بدو نه ماهی نه سری بدو نه کلاهی   که مرا برای عشقت ز گزیدان گزیدی

"İlâhî, benim aşkım a'yân-ı sâbite mertebesinden beri kemâlinde idi. Ne arz vardı, ne de eflâk var idi. Benim talebimi işitir idin. Ne bir güneş var idi, ne de bir ay! Ne bir baş ve ne de bir külâh var idi ki, sen beni aşkın için seçilmişler içinden seçtin."

پیررا بگزین که بی پیر این سفر هست بس پر آفت و خوف و خطر

2984. *Pîri ihtiyâr et ki, pîrsiz bu sefer, çok âfet ve korku ve tehlike ile doludur.*

Ey sâlik, âlem-i hakîkate urûc seferinde, kendine bu yolu bilen bir mürşid ve bir rehber ihtiyâr ve intihâb et; zîrâ bu yolda çok âfetler ve korkular ve türlü türlü tehlikeler vardır.

آن رهی که بار ها تو رفتهء بی قلاووز اندران آشفتهء

2985. *O bir yola ki, sen def'alarca gitmişsin, kılavuzsuz o yolda şaşırmışsın.*

Âlem-i sûrette birkaç def'alar geçmiş olduğun yolları bile, kılavuzsuz gittiğin halde şaşırdığın vâki'dir.

پس رهی را که ندیدستی تو هیچ هین مرو تنها ز رهبر سر مپیچ

2986. *İmdi, bir yolu ki, sen hiç görmemişsindir, sakın yalnız gitme, rehberden baş çevirme!*

گر نباشد سایهء او بر تو گول پس ترا سر گشته دارد بانگ غول

2987. *Eğer sen gûl üzerine onun sâyesi olmazsa, gûlün nidâsı seni hayrân tutar.*

"Gûl" ahmak ve câhil ve mekr ve baykuş ma'nâlarına gelir; burada câhil ma'nâsı münâsibdir. Ve "gūl" tâife-i cinnin bir nev'idir ki, istedikleri şekle girip yolcuları şaşırtırlar ve onları helâk olacak vâdîlerde düşürürler. Cin hakkındaki ma'lûmât-ı mufassala Mısır'da tab' edilmiş olan *Âkâmü'l-Mercân fî-Ahkâmi'l-Cân* ismindeki Arabça bir kitâbda mevcûddur. Ya'nî senin gibi tarîk-ı Hakk'ın korkularından ve tehlikelerinden câhil olan bir kimsenin üzerinde bir mürşid-i kâmilin sâyesi ve himâyesi olmazsa; sahrâ-yı tabîatta dolaşan gūlyabânîlerin sesleri seni sersem eder. "Gūl"den murâd, görünmeyen ve görünen ins ve cin şeytanlarıdır ki, tarîk-ı Hakk'a giden kimseleri dâimâ inhirâf ettirmeğe çabalar. İnsan şeytanlarının envâ'ı vardır; bir kısmı ehl-i hakîkati inkâr eden ulemâ-i zâhiredir ki, bunlar kendi kısa nazarlarıyla tarîkati ve evliyâullâhın maârifini şer'a muhâlif görürler. Ve bir kısmı, ehl-i tarîkat kisvesine bürünen zındıklardır ki, bunlar da mü'minleri tarîkat nâmına şerîatten teb'îd ederler. Ve bir kısmı da din ile alâkaları olmayan humakâdır ki, bunlar şerîat ve tarîkatın hurâfât olduğunu iddiâ edip insanları hayvâniyyet sâhasına da'vet ederler. Ve görünmeyen şeytanlar ise يُوَسْوِسُ فِى صُدُورِ النَّاسِ (Nâs, 114/5) [İnsanların sadırlarına vesvese sokar] olan tabîat-ı beşeriyye gūlya-

bânîleridir ki, onlar da nefis ve hevâ ve bilcümle sıfât-ı nefsâniyyedir ve bunların muharriki İblîs'dir.

غولت اندر افکند اندر گزند   از تو داهی تر درین ره بس بدند

2988. *Gûl seni yoldan zarara bırakır; bu yolda senden daha zekî, çok idiler.*

از نبی بشنو ضلال رهروان   که چه شان کرد آن بلیس بدروان

2989. *Yolcuların şaşkınlığını Kur'ân'dan dinle ki, kötü rûhlu şeytân onlara ne yaptı?*

Seferde olan ehl-i dünyânın peygamberlerini tekzîb yüzünden uğradıkları avâkıb-ı mühlikeyi dinle de gör ki, bak rûh-ı habîs sâhibi olan o şeytan envâ'-i iğvâlarıyla onlara neler yaptı.

صد هزاران ساله راه از جاده دور   برد شان و کرد شان ادبیر و عور

2990. [2949] *Onları caddeden yüz binlerce yıllık yol uzak götürdü ve onları idbîr ve ûr eyledi.*

"İdbîr" "İdbâr"ın imâle olunmuşudur. Geri gitmek ve tâli'i tersine dönmek ma'nâsınadır. Burada mef'ûl ma'nâsına müsta'meldir; "müdbir" demek olur. Ya'nî cadde-i şerîatte yürüyerek tarîk-ı Hakk'a giden sâlikleri, görünen ve görünmeyen şeytanlar şaşırttı ve onları bu caddeden pek uzak vâdîlere düşürdü. Binâenaleyh onları "müdbir" yaptı; ve libâs-ı takvâ ve şerîatten soyup çırçıplak bıraktı. "Ûr" üryân ma'nâsınadır.

استخوانهاشان ببین و موی شان   عبرتی گیر و مران خر سوی شان

2991. *Onların kemiklerini ve kıllarını gör; bir ibret al ve eşeği onlar tarafına sürme!*

قُلْ سِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ (En'âm, 6/11) Ya'nî "Ey Peygamberim! Ümmetine de ki, arzda geziniz; enbiyâyı tekzîb edenlerin âkıbeti nasıl olduğunu görünüz!" âyet-i kerîmesinde emir buyrulduğu üzere, Hak Teâlâ'nın helâk ettiğini haber verdiği geçmiş ümmetlerin sâkin oldukları şehirlerin hâline bakınız ve hafriyât netîcesinde oralarda çıkan kemiklere ve onların âsâr-ı sâiresine ibretle bakınız ve bu cism-i unsurî eşeğini, onların gittikleri yola sürmeyiniz.

گردن خر گیر و سوی راه کش   سوی ره بانان و ره دانان خوش

2992. *Eşeğin boynunu tut, yol tarafına, hoş olan yolcular ve yol biliciler tarafına çek!*

Nefs-i hayvâniyyenin yularını çek; tarîk-ı Hakk'a ve tarîk-ı Hak'da doğru giden sâlikler ve yol bilici olan mürşidler tarafına döndür.

هین مهل خر را و دست از وی مدار   زانکه میل اوست سوی سبزه زار

2993. *Sakın eşeği bırakma ve ondan el kaldırma; zîrâ onun meyli yeşillik tarafınadır.*

Nefis eşeğini serbest bırakma ve yularını elinden salıverme; çünkü onun meyli huzûzât-ı dünyeviyye tarafınadır.

گر یکی دم تو بغفلت وا هلیش   او رود فر سنگها سوی حشیش

2994. *Eğer sen bir an onu gafletle salıverirsen, o fersahlarca otlak tarafına gider.*

Ya'nî şerîat ve mücâhede yularını eğer elinden bir an gaflet ile bırakıverirsen, nefis hayvanı fersahlarca huzûzât ve lezzât-ı dünyeviyye tarafına koşa koşa gider.

دشمن راهست خر مست علف   ای بسا خر بنده را کرد او تلف

2995. *Eşek yolun düşmanıdır; yemek sarhoşudur; hey gidi hey!...O çok har-bendeyi telef etti.*

"Har-bende" nefs-i hayvâniyyeye münkād ve musahhar olan kimsedir.

گر ندانی ره هر آنچه خر بخواست   عکس آن کن خود بود آن راه راست

2996. *Eğer yol bilmezsen, eşeğin istediği her bir şeyin aksini yap; muhakkak o doğru yoldur.*

Nefs-i hayvâniyyenin bütün arzûlarına muhâlefet et ki, doğru yol o muhâlefettedir.

Mervîdir ki, Ma'rûf-ı Kerhî hazretleri zamânında bir râhib zuhûr etmiş; kendisinden hâvârık-ı âdât zâhir olur imiş. Müslümanlar arasında kıyl ü kāl vâki' olup demişler ki: Bu râhibe zâhir olan havârık bizim evliyâmızın ahvâline mümâsildir. Halbuki mûmâileyh İslâmiyet'i musaddık değildir; bun-

daki hikmet nedir? Ulemâ-yı zâhire onlara bir cevâb-ı müskit verememiş. Muhakkıkînden Marûf-ı Kerhî hazretlerine mürâcaât etmişler. Hz. Ma'rûf kalkıp râhibin yanına gitmiş ve râhibe selâm verip derhâl müslüman olmasını teklîf etmiş. Râhib, olmam demiş. Hz. Ma'rûf, "Niçin olmazsın?" buyurmuşlar. Râhib, "Çünkü bu kadar zamandır temessük ettiğim bir dîni tebdîl etmeyi nefsim kerîh görür," demiş. Hz. Ma'rûf, "Sen bu havârıka ne ile nâil oldun?" demiş. Râhib, "Riyâzât sebebiyle," demiş. Hz. Ma'rûf, "Bu riyâzâtı nefsin kerîh görmemiş mi idi?" diye sormuş. Râhib, "Evet kerîh gördü, fakat ben onun kerâhatine bakmayıp riyâzâtı ihtiyâr ettim," demiş. Hz. Ma'rûf cevâben: "Demek ki nefsinin kerîh gördüğü şeyi icrâda isâbet var imiş; eğer mesleğinin eri isen nefsinin kerîh gördüğü İslâmiyet'i de kabûl etmen îcâb eder, demiş ve râhib bir hayli teemmülden sonra İslâmiyet'i de kabûl etmiştir.

شَاوِرُوهُنَّ و آنگه خَالِفُوا   اِنَّ مَنْ لَمْ يَعْصِهِنَّ تَالَفُوا

2997. *Onunla müşâvere ediniz ve ondan sonra muhâlefet ediniz; muhakkak ona âsî olmayanlar telef oldular.*

Bu beyt-i şerîfde شاوروهن خالفوهن ya'nî "Kadınlar ile müşâvere ediniz ve onlara muhâlefet ediniz" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Bu hadîs-i şerîfin zâhiri kadınlar hakkındadır; zîrâ kadınlar tab'an iştihâr ve temeyyüze ve medh olunmaya ve huzûzât-ı nefsâniyyeye ve tezeyyünâta meclûbdurlar. Bu haller ise tamâmiyle nüfûs-ı beşeriyyenin sıfâtı olup, bunları kadınlar temsîl ederler.

Ma'lûm olsun ki, hıristiyan uleması, erkekler ile kadınlar arasında bir fark olmadığını iddiâ edip, İslâmiyet'te erkekler ile kadınlar arasında fark olduğu iddiâsının boş bir fikirden ve cehilden münbais olduğunu beyân ederler; ve kadınların akılda ve dinde nâkıs oldukları meâlindeki hadîs-i şerîfe i'tirâz ederler. Fakat erbâb-ı tıb tarafından son zamanlarda yapılan tedkîkāt-ı fenniyye netîcesinde kadınların beyni, hilkatte erkeklerin beyninden vasatî bir hesâb ile 150 gram noksan olduğu tahakkuk etmiş ve fen onların inkâr ağızlarını tıkayarak, bilakis ma'nâ-yı hadîsi tasdîk etmiş ve onların cehillerini meydana koymuştur. Eğer erkekler de nefsin bu temâyülâtına mümâşât ederler ise, sûrette her ne kadar erkek iseler de, sîrette kadın hükmüne girerler. Binâenaleyh kadınlar ile müşâvere edip onlara muhâlefet etmek, hakîkatte sıfât-ı nefsâniyyeye muhâlefet demek olur. Bu münâsebetle Cenâb-ı Pîr bu hadîs-i şerîfi, nefs-i hayvâniyye hakkında îrâd

buyurmuşlardır. تالفوا [tâlefû] kelimesinde Ankaravî hazretleri üç vecih beyân buyururlar: Birisi "tâlefû" "telef"ten, fiil-i mâzînin cem'i olmaktır; bu sûrette ma'nâ "Muhakkak nefsine âsî olmayanlar, nefislerini telef ettiler" demek olur. İkincisi "ülfet"ten "t(e)âlefû" kırâat olunmaktır. Bu sûrette de ma'nâ, nefisle müşâvere edin ve sonra da ona muhâlefet edin; zîrâ ona âsî olmayanlar muvâfakat ettiler" demek olur. Üçüncü vecih de "t(e)ellifû" (تألفوا) emir sîgası olmaktır. Bu sûrette ma'nâ "Nefislerine isyân etmeyen kimselere nefsinizi te'lîf ediniz deriz" demek olur. Ankaravî hazretleri bu üçüncü vechi en muvâfık görürler.

با هوا و ارزو كم باش دوست　　　چون يضلك هن سبيل الله اوست

2998. *Hevâ ve arzû ile az dost ol; çünkü seni Allah'ın yolundan şaşırtan odur.*

Bu beyt-i şerîf وَ اِنْ تُطِعْ اَكْثَرَ مَنْ فِى الْاَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ (En'âm, 6/116) ya'nî "Eğer sen yeryüzünde olanların çoğuna uyarsan, seni Allah'ın yolundan şaşırtırlar." Ve keza يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَ لَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ (Sâd, 38/26) ya'nî "Ey Dâvud biz seni yeryüzünde halîfe yaptık, nâs arasında doğrulukla hükmet ve hevâya tâbi' olma ki, seni Allah yolundan şaşırtır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Beyt-i şerîfde كم باش دوست ta'bîriyle bir nükteye işâret buyrulur; şöyle ki: Nefs-i hayvânî kendi kıvâmına âid olan yemek ve içmek ve uyumak ve nikâh gibi hazları talebden aslâ fâriğ olmaz. Huzûzât-ı mezkûre hudûd-ı şer'iyye dâiresinde olursa, umûm mü'minler için mubâh olur; fakat tarîk-ı Hak sâlikleri için bu mubâhâta da dalmak aslâ câiz değildir. Zîrâ vücûd-ı unusurînin kesâfetine ve letâfet-i rûhâniyyeden mahrûmiyyete sebeb olur. Onun için Hz. Pîr hevâ ve arzû ile az dost ol; ya'nî nefsin arzûlarını zarûret mikdârından fazla verme buyururlar.

اين هوا را نشكند اندر جهان　　　هيچ چيزى همچو سايهء همرهان

2999. *Bu hevâyı, cihânda hem-râhların sâyesi gibi hiçbir şey kırmaz.*

"Hem-râhlar"dan murâd, mürşid-i kâmillerdir. Ya'nî sâliklerin gayr-i meşrû' olan hevâ ve hevesâtını ve meşrû' olan arzûlarındaki mübâlagayı ancak cihânda mürşid-i kâmilin sâyesi ve terbiye ve himâyesi kesr edebilir. Sâlikin hiçbir tedbîri, mürşid-i kâmilin terbiye ve himâyesi kadar müessir olamaz.

وصیت کردن رسول علیه السلام علی را کرم الله وجهه که چون هر کسی
بنوع طاعتی تقرب جویند بحق تو تقرب جوی بصحبت عاقل و بندهء
خاص تا از ایشان همه پیش قدم باشی

Resûl (a.s.)ın Alî (k.v)ye, "Mâdemki her bir kimse bir nevi' tâatla Hakk'a takarrub isterler, sen âkılin ve bende-i hâssın sohbeti ile takarrub iste; tâ ki onların hepsinden ileriye ayak basasın, diye vasiyet buyurması beyânındadır

گفت پیغمبر علی را کای علی　　　شیر حقی پهلوانی پر دلی

3000. [2959] *Peygamber Ali'ye buyurdu ki: Ey Ali; Hakk'ın arslanısın, pehlivânsın, kalbi kuvvetlisin.*

لیك بر شیری مکن هم اعتمید　　　اندر آ در سایهء نخل امید

3001. *Fakat arslanlığa da i'timâd etme; ümîd nahlinin gölgesine gel!*

"İ'temîd" i'timâd masdarının imâle olunmuşudur ki, *Mesnevî-i Şerîf*de bu gibi imâlât çok vâki' olmuştur. "Nahl" hurma ağacıdır; murâd, semerât-ı füyûzât-ı ilâhiyyeyi hâiz olan insân-ı kâmildir. Ya'nî, yâ Ali, arslanlığına dayanma; nahl-i ümîd olan insân-ı kâmilin terbiyesi altına gir demek olur. Bu bahis şu hadîs-i şerîfe müsteniddir: يا على اذا تقرب الناس الى خالقهم بانواع البر فتقرب الى ربك بانواع العقل تسبقهم درجة و زلفى عند الناس فى الدنيا و عند الله فى الآخرة Ya'nî "Yâ Ali, vaktâki nâs hâlıklarına envâ'-ı birr ile takarrub ederler, sen Rabb'ine envâ'-ı akl ile takarrub et ki, dünyâda nâs indinde ve âhirette Allah Teâlâ indinde derece ve yakınlıkta onları geçesin."

اندر آ در سایهء آن عاقلی　　　کش نتاند برد از ره ناقلی

3002. *O bir âkılin sâyesine gel ki, onu bir nâkil yoldan götüremez.*

Hakk'a vâsıl ve hakîkati zevkan ve hâlen müdrik olan bir âkılin himâyesi altına gir ki, onu görünen ve görünmeyen şeytânlardan hiçbirisi kendi yolundan ve makāmından çeviremez.

ظل او اندر زمین چون کوه قاف   روح او سیمرغ بس عالی طواف

3003. *Onun sâyesi yeryüzünde Kāf dağı gibidir; onun rûhu da âlî-tavâf olan sîmurgdur.*

"Kāf dağı"ndan murâd âlem-i taayyün ve "sîmurg"dan murâd hakîkat-ı muhammediyyeyi hâmil olan kutbu'l-aktâbın rûh-ı şerîfleridir. Ve o rûh-ı mübârek taayyünât-ı âlemi muhît olup, cümlesinin fevkınde uçar ve tasarruf eyler. Binâenaleyh *Fusûsu'l-Hikem* şârihi Abdullâh Bosnevî (k.s.) hazretlerinin buyurdukları gibi, kutbu'l-aktâbın terbiyesine isâbet eden sâlik tamâmiyle "ayn"a isâbet eder. Zamân-ı Risâlet-penâhîde insân-ı kâmil bi'l-asâle (S.a.v.) Efendimiz'in zât-ı nübüvvet-penâhîleridir; ve onlardan sonra âlem-i taayyünde onların bi'l-verâse hakîkatlerini hâmil olan aktâbdır. Ve Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz dahi onlardan birisidir.

کر بگویم تا قیامت نعت او   هیچ آنرا مقطع و غایت مجو

3004. *Eğer kıyâmet kadar onun na'tını söylersem; onun için aslâ makta' ve nihâyet isteme!*

"Na't" evsâf-ı haseneye derler. Ya'nî insân-ı kâmil "Allah" ism-i câmi'inin mazharı olup, âlem-i taayyünde sıfât-ı ilâhiyye ile zâhir olduğundan kıyâmete kadar evsâf-ı cemîlesinden bahs edilse, nihâyeti gelmez.

در بشر رو پوش کردست آفتاب   فهم کن و الله اعلم بالصواب

3005. *Güneş beşerde nikāb yapmıştır; anla! Doğrusunu en çok Allah Teâlâ bilir.*

İnsân-ı kâmilin taayyününden sıfâtı ve esmâsıyla zâhir olan ve güneş gibi bilcümle taayyünât âlemine ziyâ-pâş olan Hak'dır; ve Hak insân-ı kâmilin sûret-i müteayyinesini nikāb yapmıştır. İyi anla da, insân-ı kâmili Hak'dan ayrı görme. Bu i'tibâr ile (S.a.v.) Efendimiz ile, onların vârislerinin lisân-ı şerîfleri lisân-ı Hak'dır ve onların kelâmı da, kelâm-ı Hak'dır; ve doğruyu en çok bilen ise yine Hak'dır. Binâenaleyh bu sözleri kabûl et! Cenâb-ı Pîr efendimiz bu ma'nâyı *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şu beyt-i şerîflerinde de beyân buyururlar:

این هیکل آدمست رو پوش   ما قبلهٔ جمله سجدهاییم

"Bu heykel-i âdem nikābdır; biz bütün secdelerin kıblesiyiz."

یا علی از جملهء طاعات راه   بر گزین تو سایهء خاص اله

3006. *Yâ Ali, yolun tâatlarının cümlesinden sen hâss-ı ilâhın sâyesini ihtiyâr et!*

Hak yolunun türlü türlü tâatları vardır; en mühimmi de Allah Teâlâ hazretlerinin bir abd-i hâssının terbiyesi altına girmeyi ihtiyâr etmektir. Bunların içinden sen bu mühim olanı ihtiyâr et!

هر کسی در طاعتی بگریختند   خویشتن را مخلصی انگیختند

3007. *Her bir kimse ki, bu tâate kaçtılar, kendilerine bir mahall-i halâs ihdâs ettiler.*

تو برو در سایهء عاقل گریز   تا رهی زان دشمن پنهان ستیز

3008. *Sen git, âkılin sâyesine kaç, tâ ki o inâdı gizli olan düşmandan kurtulasın.*

"İnadı gizli olan düşman"dan murâd nefs-i hayvâniyyedir; zîrâ nefis arzûlarında muanniddir; onun için ehl-i tarîk, havâtır-ı nefsâniyyeyi kuvvet ve ısrârından bilir. Zîrâ havâtır-ı şeytâniyye zayıftır ve kuvvet ve ısrârı yoktur; çabuk zâil olur.

از همه طاعات اینت بهترست   سبق یابی بر هر آن سابق که هست

3009. *Bu sana bütün tâatlerden daha iyidir; mevcûd olan her bir sâbık üzere sebk bulursun.*

Nefsin kuvvet ve ısrârını mürşid-i kâmilin terbiyesi kesr ettiği için, onun sâyesine iltica etmek senin için bütün tâatlerden daha hayırlıdır. Eğer böyle yaparsan, tarîk-ı Hak'da her biri birer nevi'-i tâatla müsâbakaya girmiş olanların hepsinden ileriye geçersin.

چون گرفتی پیر هین تسلیم شو   همچو موسی زیر حکم خضر رو

3010. [2969] *Pîri tuttuğun vakit sakın hâ! teslîm ol, Mûsâ gibi Hızır'ın hükmü altında git!*

Mürşid-i kâmile mülâkî olduğun vakit, sakın hâ! ona i'tirâz etme; her emrine teslîm ol! O zât-ı şerîf ilm-i ledünde Hızır (a.s.)a benzer; Mûsâ (a.s.) bir nebiyy-i zîşân iken, nasıl cenâb-ı Hızr'ın hükmü altında hareket etti ise sen de öyle yap!

صبر کن بر کار حضری بی نفاق   تا نگوید حضر رو هذا فراق

3011. *Hızır'a mensûb olan işe nifâksız sabr et, tâ ki Hızır, git bu firâkdır, demesin.*

Ey sâlik, ma'lûmdur ki cenâb-ı Hızır, Hz. Mûsâ muvâcehesinde bir çocuğu öldürdü; ve bir gemiyi deldi; zâhirde hiçbir sebeb yok idi. Nübüvveti hasebiyle zâhire nâzır olan Hz. Mûsâ i'tirâz buyurdu. Ve cenâb-ı Hızır da, üç def'a vâki' olan i'tirâzından sonra هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَ بَيْنِكَ (Kehf, 18/78) [İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır] buyurdu. Nitekim kıssanın tafsîli Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûrdur. Ve Cenâb-ı Şeyh-i Ekber bu bâbdaki hikmetleri *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Mûsevî'de beyân buyurmuşlardır; burada tafsîli uzundur. Ey sâlik, mürşid-i kâmil dahi zâhirde senin nokta-i nazarına uymayan işler yapar; sakın i'tirâz etme! Sabr et ki, o zât-ı şerîf sana "Senin tarîk-ı hakîkatte yürümeğe isti'dâdın yoktur; git yalnız zâhir-i şerîatle amel dâiresinde kāim ol!" demesin.

گرچه کشتی بشکند تو دم مزن   گرچه طفلی را کشد تو مو مکن

3012. *Eğer gemiyi delerse, sen söyleme. Eğerçi bir çocuğu öldürürse, sen saç yolma!*

Ya'nî eğer mürşid-i kâmil senin vücûd-ı unsurînin gemisini riyâzet ve mücâhede ile rahnedâr ederse, i'tirâz etme; ve eğer senin çocuk gibi olan akıl ve tedbîrini amelden iskāt ederse, sakın saçını yolup, feryâd etme!

دست او را حق چو دست خویش خواند   تا ید الله فوق ایدیهم براند

3013. *Hak mâdemki onun eline kendi eli ta'bîr etti, nihâyet* يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ *[Allah'ın eli, onların ellerinin üstündedir] diye da'vâ buyurdu.*

Hudeybiye musâlahasında Bîat-ı Rıdvân'da nâzil olan sûre-i Fetih'de Hak Teâlâ اِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ (Fetih, 48/10) ya'nî "Ey Peygamberim, sana bîat edenler, ancak Allah'a bîat ederler; Allah'ın eli, onların ellerinin üstündedir" buyurdu. Ve hadîs-i kudsîde de اذا احببت كنت له سمعا و بصرا و لسانا و يدا الخ . . . ya'nî "Ben bir kulumu sevdiğim vakit, onun sem'i ve basarı ve lisânı ve eli ilh... olurum" buyrulur.

Muhakkıkîn hazarâtı bu mertebeye "kurb-i ferâiz" derler; ve bu mertebe Nebiyy-i zîşân efendimizin ümmetinden kâmil olanlara mevrûsdur. Binâenaleyh mürşid-i kâmilin yedi, yed-i Hak'dır.

دست حق میراندش زندش کند　　　　زنده چه بود جان پاینده کند

3014. *Hakk'ın eli onu öldürür; onu diri eder. Diri nedir? Onu cân-ı bâkî yapar.*

ش "şın" zamîrleri yukarıda işâret buyrulan Hızır'ın öldürdüğü çocuğa ve bi'l-intikāl insân-ı kâmilin terbiye ettiği sâliklere işâret buyrulur.

هر که تنها نادرا این ره برید　　　　هم بعون همت پیران رسید

3015. *Bu yolu nâdiren yalnız kat' eden bir kimse dahi, pîrlerin himmetinin yardımı ile erişti.*

Zâhiren bir mürşide intisâb etmeksizin bu tarîk-ı Hakk'ı yalnızca kat' edenler de bulunur; fakat nâdirdir ve bunlar da yine pîrân hazarâtının ma'nen rûhâniyetlerinden yardım görmek sûretiyle terakkî ederler ve bunlara ıstılâh-ı meşâyihde "Üveysî" ta'bîr olunur.

دست پیراز غائبان کوتاه نیست　　　　دست او جز قبضهء الله نیست

3016. *Pîrin eli gâiblerden kısa değildir; onun eli Allah'ın kabzasından başka değildir.*

Mürşid-i kâmil, huzûrundan gâib olan sâliklerini terbiyeden âciz değildir. Kendisi şarkta ve mürîdi garbta olsa, onun imdâdına yetişir. Menâkıb-ı evliyâda emsâli pek çoktur. Bu fakîr-i pür-taksîr dahi bu tasarrufu re'ye'l-ayn müşâhede etmiştir. Çünkü mürşidin eli, kabza-i Hak'dan başka bir şey değildir. Bu beyt-i şerîf, yukarıdaki beyt-i şerîfin ma'nâsını dahi te'yîd eder. Ya'nî "Bilâ-intisâb, yalnızca tarîk-ı Hakk'a sâlik olan kimselere pîrlerin himmeti nasıl yardım edebilir?" suâline cevâben "Pîrlerin eli, gâiblere de yetişir" buyrulur.

غائبانرا چون چنین خلعت دهند　　　　حاضران از غائبان لا شك به اند

3017. *Mâdemki gâiblere böyle hil'at verirler, şübhesiz hâzırlar gâiblerden daha iyidirler.*

Hâzırların, gâiblerden daha iyi olmasının vechi budur ki, sâlik bidâyet-i sülûkünde kolay kolay sûretten tecerrüd ederek, âlem-i ma'nâya teveccüh edemez. Binâenaleyh kendi havâssinden gâib olmak için, onun nazarında mürşidin sûret-i müteayyinesi pek müessirdir. Nitekim *Gülşen-i Râz*'da Mahmûd Şebisterî hazretlerine suâlleri îrâd buyuran Emîr Hüseynî hazretleri buyururlar:

اول قدمی که عشق دارد ابریست جمله کفر بارد

زانروی که چشم تست احول معبود تو پیر تست اول

"Sâlikin aşkı olan ilk adımı, bütün küfür yağdıran bir buluttur. Zîrâ senin gözün şaşıdır, biri iki görürsün. Binâenaleyh senin ma'bûdun evvelen pîrin olur."

Burada "küfür"den murâd setirdir. Mürşid-i kâmilin sûreti, vech-i Hakk'a nikāb olup onu setr eder; binâenaleyh Ka'be gibi onu tavâf eder ve ona sâcid olursun. Nitekim Ka'be taş ve topraktan ma'mûl bir sûret iken, ona secde etmektesin.

غائبانرا چون نواله می دهند پیش مهمان تا چه نعمتها نهند

3018. *Mâdemki gâiblere nevâle verirler, acabâ misâfirlerin önüne ne ni'metler koyarlar?*

کو کسی کو پیش شان بندد کمر تا کسی کو هست بیرون سوی در

3019. *Kapının dış tarafında olan bir kimseye kadar, onların huzûrunda kemer bağlayan bir kimse hani?*

"Kemer-besten" hizmet etmek ma'nâsınadır; burada kemâl-i teveccühe işâret buyrulur. Bu beyt-i şerîfin ma'nâsında iki vecih vardır; birisi: "Mürşid-i kâmile gerek zâhirde intisâb ile rabt-ı kalb eden ve gerek zâhirde intisâbsız teveccüh-i kâmil ile onun tarîkıne ve usûlüne riâyet eden hani?" Bu sûretle hulâsa-i ma'nâ: Halk ahkâm-ı tabîatte müstağrak olup, ne yakından ne de uzaktan insân-ı kâmile müteveccih olmazlar, demek olur. Şurrâh-ı Hind'in beyân ettikleri vecih dahi şudur: "Onların hizmetinde olan bir kimsenin mertebesi ile, onlardan uzak olan bir kimsenin mertebesi nerede! Bu mertebeden, o mertebeye kadar çok tefâvüt vardır."

چون گزیدی پیر نازك دل مباش سست وریزیده چو آب و گل مباش

3020. [2979] *Vaktâki pîri ihtiyâr ettin nâzik-dil olma; su ve çamur gibi sa'yi gevşek olma!*

Ya'nî mürşid-i kâmile intisâbdan sonra onun emrini cesûrâne kabûl et; nâziklik ve kibarlık gösterip emirlerini icrâda gevşek olma! Eğer sana kuru ekmek yemeyi teklîf ederse, ye! Benim vücûdum buna tahammül edemez de-

me! Eğer seni yalın ayak ve baş açık gezdirirse, akrân ve emsâlim arasında bunu nasıl yapabilirim, bana deli olmuş derler ve ta'yîb ederler deme; ve su ve çamur gibi şekil kabûlü husûsunda gevşek olma!

ور بهر زخمی تو پر کینه شوی   پس کجا بی صیقل آیینه شوی

3021. *Ve eğer bir darbeden dolayı sen pür-kîne olursan, imdi cilâsız ayna olman nerede olur?*

Mürşidim benim hâl ve şânımı nazar-ı i'tibâre almaksızın emirler veriyor deyip gönlün incinirse, tarîk-ı Hak'dan behre-yâb olamazsın; zîrâ üzeri kirli paslı olan bir âyîne silinmek ister. Senin gönlünün âyînesi dahi kir ve enâniyet ve ruûnât-ı nefsiyye pasları ile kararmıştır; onları mürşidin bu tedbîrler ile temizlemek ister.

کبودی زدن قزوینی برشانگاه صورت شیر

و پشیمان شدن او بسبب زخم سوزن

Kazvinli'nin sırtına arslan sûretinde mâvilik vurdurması ve iğne darbesi sebebiyle onun pişman olması

Ba'zı kimseler, bedenlerini iğne ile deldirip ba'dehû çivit veyâ barut ile o delikleri doldururlar ve bu sûretle vücûdlarına hayvânât resimleri veyâ sâir eşkâl tersîm ederler. Bu nişan, yıkamak ile çıkmaz ve dâimâ bedende kalır. Buna Arabî'de "veşm" derler. "Kebûdî zeden" veşm yaptırmak ma'nâsınadır. Nitekim kabadayılık sevdâsında bulunan balıkçılar ve tulumbacılar gibi ba'zı eşhâsın elyevm kollarında veyâ göğüslerinde görülür.

این حکایت بشنو از صاحب بیان   در طریق و عادت قزوینیان

3022. *Sâhib-i beyândan Kazvinliler'in tarîkı ve âdeti hakkındaki bu hikâyeyi dinle!*

Bu veşm usûlüne zamân-ı Hz. Pîr'de Kazvinliler'in mübtelâ oldukları anlaşılır.

بر تن و دست و کتفها بی گزند　　　　از سر سوزن کبودیها زنند

3023. *Tenleri ve elleri ve omuzları üzerine zararsız, iğne ucundan mâvilikler vururlar.*

سوی دلاکی بشد قزوینئ　　　　که کبودم زن بکن شیرینئ

3024. *Bir Kazvinli bana mâvilik vur; tatlılık et diye bir dellâk cânibine gitti.*

گفت چه صورت زنم ای پهلوان　　　　گفت برزن صورت شیر ژیان

3025. *(Dellâk) dedi: Ey pehlivân ne sûret vurayım? Kükremiş arslan sûreti vur, dedi.*

طالعم شیرست نقش شیر زن　　　　جهد کن رنگ کبودی سیرزن

3026. *Benim tâli'im arslandır; arslan nakşı vur; gayret et, mâvilik rengini tok vur!*

Ben yıldıznâmede tâli'ime baktırdım. Esed burcuna taalluku vardır; binâenaleyh arslan sûretini isterim; fakat mâviliğin koyu olmasına da gayret et!

گفت بر چه موضعت صورت زنم　　　　گفت بر شانه گهم زن آن رقم

3027. *(Dellâk) dedi: Sûreti ne tarafına vurayım? O nişanı sırtıma vur! dedi.*

چونکه او سوزن فروبردن گرفت　　　　درد آن در شانه گه مسکن گرفت

3028. *Vaktâki o iğneyi batırmağa başladı, onun acısı sırtta mesken tuttu.*

پهلوان در ناله آمد کای سنی　　　　مر مرا کشتی چه صورت می زنی

3029. *Pehlivân, ey ulu beni öldürdün, ne sûret vuruyorsun? diye feryâda geldi.*

گفت آخر شیر فرمودی مرا　　　　گفت از چه عضو کردی ابتدا

3030. [2990] *(Dellâk) dedi: Nihâyet bana arslan emr ettin. (Kazvinli) dedi: Hangi a'zâdan başladın?*

گفت از دمگاه آغازیده ام　　　　گفت دم بگذار ای دو دیده ام

3031. *Kuyruk mahallinden başlamışım, dedi. Ey iki gözüm, kuyruğu bırak! dedi.*

از دم و دُمّاه شیرم دَمْ گرفت دُمگه او دَمگهم محکم گرفت

3032. *Arslanın kuyruğundan ve kuyruk mahallinden benim nefesim tutuldu; onun kuyruk yeri, benim nefes yerimi sıkı tuttu.*

شیر بی دم باش گوای شیر ساز که دلم سستی گرفت از زخم گاز

3033. *Ey arslan yapıcı de, arslan kuyruksuz olsun; zîrâ kalbimi iğne darbesinden zayıflık yakaladı.*

جانب دیگر گرفت آن شخص زخم بی محابا و مواسایی و رحم

3034. *O şahıs darbeyi çekmeksizin ve müdârâsız ve merhametsizce başka tarafa tuttu.*

بانگ کرد او کین چه اندامست ازو گفت این گوشست ای مرد نکو

3035. *O, ondan, bu ne endâmdır? diye bağırdı. Ey iyi adam, bu kulaktır, dedi.*

گفت تا گوشش نباشد ای حکیم گوش را بگذار کوته کن گلیم

3036. *Dedi, ey hakîm, kulağı da olmasın; kulağı bırak kilimi kısa et!*

"Kûteh kün kilîm" kilimi kısa etmek, işi ihtisâr etmekten kinâyedir.

جانب دیگر خلش آغاز کرد باز قزوینی فغانرا ساز کرد

3037. *Dîğer tarafa batırmağa başladı; Kazvinli de figāna başladı.*

کین سوم جانب چه اندامست نیز گفت اینست اشکم شیر ای عزیز

3038. *(Dedi) bu üçüncü taraf dahi ne endâmdır? Ey azîz bu arslanın karnıdır, dedi.*

گفت تا اشکم نباشد شیر را گشت افزون درد کم زن زخمها

3039. *Dedi: Arslanın karnı da olmasın, acı ziyâde oldu, darbeleri az vur!*

خیره شد دلاك و بس حیران بماند تا بدیر انگشت در دندان بماند

3040. [2999] *Dellâk uyuştu ve çok hayrân kaldı, çok vakte kadar parmağı dişinde kaldı.*

بر زمین زد سوزن از خشم اوستاد گفت در عالم کسی را این فتاد

3041. *Üstâd öfkesinden iğneyi yere vurdu; dedi ki: Âlemde bir kimseye vâki' oldu mu?*

شیر بی دم و سرو اشکم که دید　　　　اینچنین شیری خدا خود نافرید

3042. *Kuyruksuz ve başsız ve karınsız arslanı kim gördü? Hak Teâlâ da böyle bir arslan yaratmadı.*

ای برادر صبر کن بر درد نیش　　　　تا رهی از نیش نفس گبر خویش

3043. *Ey birâder iğnenin acısına sabr et, tâ ki kâfir nefsinin iğnesinden kurtulasın.*

Bu kıssada "Kazvinli"den murâd sâlik ve "dellâk"dan murâd mürşid-i kâmil ve "iğne"den murâd kâmilin mevhûm olan varlığını ifnâ eden riyâzât ve mücâhedât; ve "arslan resmi"nden murâd, sâlikin mevhûm olan vücûduna, arslan gibi olan hakîkatin hâlen ve zevkan ilkāsı ve "iğnenin acısından vâki' olan feryâd"dan murâd, riyâzet ve mücâhedât sebebiyle nefs-i sâlikin kıvranmasıdır. Bu işârete binâen cenâb-ı Pîr buyururlar ki: Ey sâlik kardeşim, nefsine acı gelen mürşidin terbiyesine sabr et, tâ ki vücûd-ı hakîkî muvâcehesinde dâimâ "ben, ben" diye bağıran bu da'vâ-yı enâniyyeti hasebiyle vücûd-ı hakîkîyi fiilen setr ve inkâr eden nefsinin, her an rûhuna sapladığı iğnelerden kurtulasın.

کان گروهی که رهیدند از وجود　　　　چرخ و مهر و ماه شان آرد سجود

3044. *Zîrâ o bir tâife ki vücûddan kurtuldular, felek ve güneş ve ay onlara secde getirir.*

Zîrâ vücûd-ı hakîkî muvâcehesinde mevhûm olan varlıklarından kurtulan bir tâifenin önünde mevcûdâtın kâffesi secde ve serfürû ederler ve onların tasarrufları altına girerler.

هر که مرد اندر تن او نفس گبر　　　　مرورا فرمان برد خورشید و ابر

3045. *Her kimin teninde onun kâfir nefsi ölürse, güneş ve bulut ona fermân götürür.*

Kâfir nefsi ölmüş olan kimsenin, güneş ve bulut emrine mutî' olur.

چون دلش آموخت شمع افروختن　　　　آفتاب اورا نیارد سوختن

3046. *Çünkü onun kalbi şem' parlatmayı öğrendi, güneş onu yakamaz.*

Vücûd-ı abdânîsi vücûd-ı Hakkānî ile kāim olan kimsenin kalbi artık muhîtine rahmet olur. Nitekim cenâb-ı Pîr *Mesnevî*'de dîğer bir beyitlerinde buyururlar:

زان بیاورد اولیا را بر زمین　　　　تا کند شان رحمة للعالمین

Nazmen tercüme: *"Getirdi evliyâyı Hak zemîne*
Ki rahmet olsun onlar âlemîne"

Binâenaleyh onlar şem' gibi olan kulûb-ı mü'minînin nasıl parlatılacağını öğrenir ve irşâd-ı ibâdullâh'a meşgûl olurlar. Böyle bir velînin bir kere hakîkat güneşi ile yanmış olan vücûdu, artık o hakîkat güneşi muvâcehesinde bir daha yanmaz. Böyle bir kimseyi sûrî güneş yakabilir mi?

گفت حق در آفتاب مُنْتَجِمْ　　　　ذكر تَزَّاوَرْ كذا عَنْ كَهْفِهِمْ

3047. *Hak Teâlâ âfitâb-ı müntecimde buyurdu: "Tezâver an kehfihim" âyetinde kezâ zikr etti.*

"Âfitâb-ı müntecim"den murâd Hind şârihlerinden ba'zılarına göre Kur'ân-ı kerîmdir. Ankaravî hazretlerine göre "âfitâb-ı felekî"dir. Sûre-i Kehf'de olan وَ تَرَى الشَّمْسَ اذا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ (Kehf, 18/17) ya'ni "Ve sen güneşi tulû' vaktinde onların mağarasından meyl eder bir halde görür idin" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu âyet-i kerîme, küffârın şerrinden mağaraya ilticâ eden Ashâb-ı Kehf'in hâlini beyânen zikr olunmuştur, tafsîli kütüb-i tefâsirde mezkûrdur.

Ya'nî sûrî güneşin evliyâ-yı Hakk'a te'sîr edemediğine delîl istersen, sûre-i Kehf'de olan bu âyet-i kerîmeye nazar et. Beyt-i şerîfde "tezâveru" kelimesinin teşdîd ile zikri, zarûret-i vezinden nâşîdir; bu da kavâid-i şi'riyyedendir. Tercüme, Hind şârihlerine göre yazıldı, Ankaravî hazretlerini şerhine göre tercüme şöyle olur: "Hak Teâlâ şems-i felekî hakkında kezâ "tezâverü an kehfihim" âyetinin zikrini buyurdu."

خار جمله لطف چون گل میشود　　　　پیش جزوئ کو سوی گلی رود

3048. *Diken, gül tarafına giden bir cüz'ün indinde, gül gibi hep latîf olur.*

"Diken"den murâd, sâlikin enâniyyet da'vâsına sebeb olan vücûd-ı izâfîsidir. "Gül"den murâd letâfet-i esmâ ve sıfâtıyla tecellî buyuran vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır. "Bir cüz"den murâd, insân-ı kâmilin vücûd-ı abdânîsidir. "Gül"den murâd kezâ, vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır. Ya'ni Hakk'a vâsıl ve vücûd-ı abdânîsi vücûd-ı hakkānî ile kāim bulunan mürşid-i kâmilin indinde terbiye görüp Hakk'a vâsıl olan bir sâlik, kâmil olup bilcümle esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin mazharı olur. Ve diken gibi olan vücûd-ı izâfîsi, gül gibi olan vücûd-ı hakkānî ile kāim ve bâkî olur.

چیست تعظیم خدا افراشتن   خویشتن را خوار و خاکی داشتن

3049. *Hak Teâlâ'nın ta'zîmini yükseltmek nedir? Kendini zelîl ve toprağa mensûb tutmaktır.*

چیست توحید خدا آموختن.   خویشتن را پیش واحد سوختن

3050. *Tevhîd-i Hakk'ı öğrenmek nedir? Kendini Vâhid'in önünde yakmaktır.*
[3009]

Tevhîd-i Hak, ancak vücûdda vahdâniyyet ve ferdâniyyet sâhibi olan Hakk'ın bu varlığı önünde, kendi mevhûm olan varlığını terk edip, bütün varlıkları O'nun varlığına bırakmaktır; ve nazarında kökleşen ikiliği kaldırmaktır.

گر همی خواهی که بفروزی چو روز   هستیٔ همچون شب خودرا بسوز

3051. *Eğer istersen ki gündüz gibi parlayasın, kendinin gece gibi olan varlığını yak!*

هستیت در هست آن هستی نواز   همچو مس در کیمیا اندر گداز

3052. *Varlığını, varlık okşayıcı olan O'nun varlığında, kimyâ içindeki bakır gibi erit!*

Ya'nî mevhûm olan varlığını, Hakk'ın her ân-ı gayr-i münkasimde bu vücûdât-ı izâfiyye âlemine tecelliyâtıyla imdâd buyuran hakîkî varlığı içinde erit de, vücûd-ı abdânîni vücûd-ı hakkānîye tebdîl et! Nitekim kimyâcılar bakırı iksîr içine atıp, altına kalb ederler.

در من و ما سخت کردستی تو دست   هست این جمله خرابی از دو هست

3053. *"Ben"e ve "biz"e elini sıkı yaptın; bütün bu harâblık iki varlıktandır.*

Ey sâlik, sen vücûd-ı izâfînin iktizâsı olan bu "ben" ve "biz" ta'bîrlerine sıkı sıkı yapıştın; onun için nazarında bir Hakk'ın varlığı, bir de senin varlığın kökleşti. Halbuki senin varlığın nedir? Buzun sudan husûlü gibi izâfî bir varlıktır. Suyun muvâcehesinde buzun varlığının ne kıymeti olur? Eğer dikkatle bakarsan meydanda ancak suyun vücûdu vardır; buzların vücûdu bir nümâyişten ibârettir. İşte bütün bu vücûdât-ı izâfiyye âleminde gördüğün ceng ü cidâl ve münâzaât ve binnetîce harâblık hep iki varlıktan ve iki görüşten neş'et eder. Binâenaleyh enâniyetten kurtulmayan kimselerin âkıbetini temsîlen Cenâb-ı Pîr, âtîdeki kıssanın beyânına şurû' buyururlar.

قصهء شیر و گرگ و روبه که بشکار رفته بودند

Ava gitmiş olan arslan ve kurt ve tilkinin kıssasıdır

شیر و گرگ و روبهی بهر شکار   رفته بودند از طلب در کوهسار

3054. *Arslan ve bir kurt ve bir tilki av için, talebden dolayı dağlığa gitmiş idiler.*

تا به پشت همدگر بر صیدها   سخت بر بندند بار و قیدها

3055. *Tâ ki birbirinin müzâheretiyle avlara yolları ve bağları sıkı bağlıyalar.*

Ya'nî arslan kuvvetini, kurt keskin görüşünü, tilki hîlesini isti'mâl ederek gâyet güzel avlar yakalamak üzere ittihâd ettiler.

هر سه باهم اندرآن صحرای ژرف   صیدها گیرند بسیار و شگرف

3056. *Her üçü birbiriyle o geniş sahrâda çok ve büyük avlar tutalar.*

Bu kıssada "arslan"dan murâd, kendini Hak'da fânî ve vücûd-ı Hak'la bâkî olan insân-ı kâmildir. "Kurt"dan murâd, enâniyyetini terk edemeyen ve kendi kuvvetine ve ilmine mağrûr olan sâlik; ve "tilki"den murâd, insân-ı kâmilin kuvve-i tasarrufiyyesini müdrik olup, kendi irâdesini ona teslîm eden sâlik; "ava çıkmak"tan murâd, mürşidin mürîdlerini teslîki ve esnâ-yı sülûkde onların isti'dâdlarını tecrübe etmesidir; ve "av"dan murâd dahi tecelliyât-ı Hak'dır.

گرچه زیشان شیر نررا ننگ بود   لیك كرد اكرام و همراهی نمود

3057. *Vâkıâ erkek arslana onlardan âr var idi; lâkin onlara ikrâm etti ve yoldaşlık gösterdi.*

Ya'nî insân-ı kâmil "seyr-fillâh" içinde bulunduğundan, kendisince sülûkde onlara yoldaş olmağa lüzûm yok idi; fakat onlara merhameten vâki' olan ikrâmdan dolayı refâkat etti; zîrâ sehâ ve kerem insân-ı kâmilin yegâne hasletidir.

اینچنین شه را ز لشکر زحمتست   لیك همره شد جماعت رحمتست

3058. *Böyle bir şâha leşkerden zahmet vardır; lâkin yoldaş oldu, cemâat rahmettir.*

İnsân-ı kâmile mürîdlerden zahmet vardır; çünkü mürîdleri terbiye için mutlakā cihet-i halkıyyete teveccüh ve onlar ile meşgûl olmak lâzımdır. Fakat الجماعة رحمة ya'nî "Cemâat rahmettir" hadîs-i şerîfi mûcibince onlara yoldaş oldu.

اینچنین مه را ز اختر ننگهاست   او میان اختران بهر سخاست

3059. *Böyle aya, yıldızlardan âr vardır; o, yıldızlar arasında sehâ içindir.*

"Allah" ism-i câmi'ine mazhariyyeti hasebiyle ay gibi olan insân-ı kâmile, esmâ-i müteferrikaya mazhariyetleri hasebiyle yıldızlara müşâbih bulunan sâliklerden ona âr vardır; fakat onların arasında bulunması kendisine ihsân olunan füyûzât-ı rabbâniyyeyi وَاَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ (Hadîd, 57/7) ya'nî "Allah Teâlâ'nın sizi müstahlef kıldığı şeyden infâk ediniz!" âyet-i kerîmesindeki emir mûcibince, mahzâ sehâvet cihetinden onlara infâk içindir.

امر شاورهم پیمبر را رسید   گرچه رأیی نیست رأیش را ندید

3060. [3019] *"Şâvir-hüm!" [Onlarla müşâvere et!] emri Peygamber'e erişti; her ne kadar onun re'yine nedîd bir re'y yok ise de.*

Ya'nî bi'l-asâle insân-ı kâmil bulunan Server-i enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz'in re'y-i âlîlerinin bu âlemde bir nazîri yok iken, yine Hak Teâlâ azretleri Âl-i İmrân sûresinde وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ (Âl-i İmrân, 3159) ya'nî "Emirde onlar ile müşâvere et!" buyurdu. Zîrâ esmâ-i müteferrikanın mazharı olan cemâat-i müslimîne Hakk'ın rahmet-i rahîmiyyesiyle tecellîsi vardır.

در ترازو جو رفیق زر شدست   نی ازان که جو چو زر گوهر شدست

3061. *Terâzide arpa, altına refîk olmuştur; ondan dolayı değildir ki, arpa altın gibi cevher olmuştur.*

Evzân-ı atîkada "arpa," dirhemin eczâsındandır ve altının dirhem-i kesirleri "arpa" ile vezn olunur. Binâenaleyh altını vezn etmek için terâzinin bir gözüne arpaları ve bir gözüne de altını koyup tartarlar. Burada insân-ı kâmilin re'yi altına ve sâliklerin re'yleri de "arpa"ya teşbîh buyrulmuştur.

روح قالب را کنون همره شدست　　مدتی سگ حارس درگه شدست

3062. *Rûh şimdi kalıba yoldaş olmuştur; bir müddet köpek, dergâhın bekçisi olmuştur.*

Kâmilin, nâkısa refâkatinin birçok sır ve hikmetleri vardır. Nitekim âlem-i halkta rûh-ı latîf cism-i kesîfe yoldaş olmuştur. Bunun sır ve hikmeti yukarıda Hz. Ömer (r.a.) efendimize gelen Rum elçisi kıssasında îzâh olundu. Bu hâl, bir müddet köpeğin kapı bekçisi olmasına benzer; zîrâ nefs-i hayvâniyye köpek tabîatındadır; ve rûh ise, âlem-i emirden olup ulüvv-i mertebe sâhibidir.

چونکه رفتند این جماعت سوی کوه　　در رکاب شیر با فر و شکوه

3063. *Vaktâki bu cemâat, şevketli ve azametli olan arslanın rikâbında dağ tarafına gittiler.*

"Dağ"dan murâd, kalbdir. Ya'nî sâlikler mazhar-ı ism-i zât olan mürşid-i kâmilin rikâbında kalb cânibine teveccüh ettiler.

گاو کوهی و بز و خرگوش زفت　　یافتند و کار ایشان پیش رفت

3064. *Dağ sığırı ve keçi ve semiz tavşan buldular; ve onların işi ileriye gitti.*

"Dağ sığırı"ndan murâd, mürşid-i kâmilin kalb-i şerîfine olan tecellî-i azîmdir. "Keçi" ve "tavşan"dan murâd, sâliklerin isti'dâdına göre olan tecelliyât-ı muhtelifedir.

هر که باشد در پی شیر حراب　　کم نیاید روز و شب او را کباب

3065. *Her kim muhârib arslanın izinde olursa, gece ve gündüz ona kebâb eksik olmaz.*

Her kim nefis ve şeytân ile harb edici olan mürşid-i kâmilin izini ta'kîb ederse, ona gece ve gündüz gıdâ-yı rûh olan tecelliyât-ı Hak eksik olmaz.

چون ز که در بیشه آوردند شان　　کشته و مجروح و اندر خون کشان

3066. *Vaktâki onları dağdan çekerek öldürülmüş ve yaralanmış ve kan içinde meşeliğe getirdiler.*

Vaktâki kalbe teveccühten ferâgatle, âlem-i beşeriyyete rücû' ettiler.

گرگ و روبه را طمع بود اندران　　　　که رود قسمت بعدل خسروان

3067. *Taksîm, hüsrevlerin adliyle olsun diye, onlarda kurdun ve tilkinin tama'ı var idi.*

Ya'nî sâlikler kalb âlemindeki bu tecelliyâtta kendi sa'ylerinin medhali olduğu zehâbına düşüp kendilerine birer hisse ayrılması tama'ına düştüler ve bu tecelliyâtın ve mürşid-i kâmilin himâye ve terbiyesi altında vâki' olduğunun farkına varamayıp enâniyetlerine müteveccih oldular.

عکس طمع هردو شان بر شیر زد　　　　شیر دانست آن طمعها را سند

3068. *Onların her ikisinin tama'ı arslana aks etti; arslan o tama'ların senedini bildi.*

Onların bu avlara tama'ları mürşid-i kâmilin kalbine aksetti ve bu tama'ın menbaı, onların enâniyeti olduğunu bildi.

هر که باشد شیر اسرار و امیر　　　　او بداند هر چه اندیشد ضمیر

3069. *Her kim ki esrârın arslanı ve emîri olur, o, zamîrin düşündüğü her şeyi bilir.*

Ya'nî âlem-i esrârın arslanı ve beyi olan mürşid-i kâmil, kalblere vârid olan hâtırâtı bilir; zîrâ hadîs-i şerîfde اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله ya'nî "Mü'minin firâsetinden sakınınız; zîrâ o Allah'ın nûruyla nazar eder" buyrulmuştur.

هین نگه دار ای دل اندیشه خو　　　　دل ز اندیشهٔ بدی در پیش او

3070. [3029] *Ey düşünce huylu gönül, müteyakkız ol! Gönlü onun önünde fenâ düşünceden hıfz et!*

Ey gönlüne mütevâliyen havâtır-ı mütenevvia gelmek şânından olan sâlik, müteyakkız ol! İnsân-ı kâmilin huzûrunda gönlü havâtır-ı mezmûmeden hıfz et!

داند او خررا همی راند خموش　　　　در رخت خندد برای روی پوش

3071. *O bilir; eşeği sâkit sürer; setr için senin yüzüne güler.*

Mürşid-i kâmil, senin kalbine gelen havâtıra muttali' olur; fakat senin merkeb-i vücûdunu tarîk-ı Hak'da sâkit olarak sürer. Senin zamâirini örtmek için hiçbir şey bilmiyormuş gibi yüzüne güler. Sen de onun bu hâlinden havâtırına muttali' olmadığını zannedersin.

شیر چون دانست آن وسواس شان   وا نگفت و داشت آن دم پاس شان

3072. *Vaktâki arslan onların o vesvâsını bildi, açık söylemedi ve o anda onları mahfûz tuttu.*

Vaktâki mürşid-i kâmil, sâliklere vesvese ilkā eden enâniyet vesvâsını anladı, zâhirde onların bu havâtırını yüzlerine vurmadı ve o anda onların havâtırına karşı i'tirâzdan onları mahfûz tuttu.

لیك با خود گفت بنمایم سزا   مرشمارا ای خسیسان و گدا

3073. *Lâkin kendi kendine dedi ki: Ey hasîsler ve dilenciler; muhakkak size lâyıkı göstereyim.*

Mürşid-i kâmil kendi kendine dedi ki: Ey sıfât-ı nefsâniyyenin zebûnu olan hasîsler; ve ey füyûzât-ı Hak dilencileri! Muhakkak ben size bu sıfât-ı nefsâniyyelerin içinde lâyıkınız olan mertebeyi fiilen göstereyim.

مر شمارا بس نیامد رأی من   ظن تان اینست در اعطای من

3074. *Size benim re'yim kâfî gelmedi; benim ihsânımda sizin zannınız bu mudur?*

Ben sizi kalbime aldım ve re'y ve tedbîrimle sizi teslîk ettim. Nâil olduğunuz füyûzât-ı ilâhiyye, benim kalbime olan füyûzâttandır. Benim vâsıtam ile olan ihsânda, siz kendinizi görmek zannına düştünüz öyle mi?

ای عقول و رأیتان از رأی من   از عطاهای جهان آرای من

3075. *Ey kimseler, sizin akıllarınız ve re'yiniz, benim re'yimdendir ve benim cihânı süsleyen atâlarımdandır.*

Ey sâlikler sizin vâridât-ı akliyyeniz ve re'yiniz, benim re'y ve tedbîrimden ve benim tasarrufumdan vâki' olur; ve benim cihânşümûl atâlarımdandır. Bu sözler makām-ı kutbiyyet îcâbındandır. Nitekim kutbu'l-aktâb hakkındaki îzâhât biraz yukarıda "Kāf dağı" hakkındaki 3003 numaralı beyitte geçti.

نقش با نقاش چه سگالد دگر   چون سگالش اوش بخشید و خبر

3076. *Nakış nakkāşa ne zan eder? Çünkü zannı ve haberi dahi ona o bahş etti.*

Bu beyt-i şerîfin nesren beyânı böyle olur: نقش نسبت به نقاش چه سگالد چون سگالش و خبر را هم اوش بخشيد Ya'nî "Nakış, nakkāşa nisbetle ne zan ve zehâbda bulunabilir? Mâdemki zannı ve haberi dahi o nakşa nakkāş bahş etti." Tavzîhan ma'nâ böyle olur: "Bakınız ki nakış nakkāşa karşı ne zehâbda bulunuyor. Nakış, nakkāşın eseri olduğu halde, o nakış enâniyet ve istiklâl da'vâsına kıyâm ediyor; halbuki zunûn ve havâtır dahi o nakış mesâbesinde olan sâliklerin kalbine mürşidlerinden bahş olunur; zîrâ mürşid, sâliklerin kalblerinde mutasarrıftır.

اينچنين ظن خسيسانه بمن مر شمارا بود ننگان زمن

3077. *Ey zamânın ârları, bana böyle hasîsâne zan, sizin için mi oldu?*

Ey zamanlarının nâkısları, beni kendinize mürşid-i râh bildiğiniz halde, benim sizler üzerinde tasarrufa adem-i kudretim zann-ı hasîsânesi size mi kaldı?

ظانّين بالله ظَنَّ السَّوْءِ را گر نبرم سر بود عين خطا

3078. *Eğer Allah'a kötü zannı, zan edicilerin başını kesmezsem, ayn-ı hatâ olur.*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Fetih'de vâki' وَ يُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَ الْمُنَافِقَاتِ وَ الْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللهِ ظَنَّ السَّوْءِ (Fetih, 48/6) ya'nî "Allah'a kötü zannı zannedici olan münâfık erkeklere ve münâfık kadınlara ve müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara, Allah Teâlâ azâb eder" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. İnsân-ı kâmil bilcümle sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin mazharı olan halîfe-i Hak'dır ve halîfe müstahlifin min-haysü'l-hakîka "ayn"ı olduğundan, insân-ı kâmile olan sû'-i zan, Hakk'a sû'-i zan olur. Cenâb-ı Pîr bu ma'nâya binâen insân-ı kâmil lisânından bu âyet-i kerîmeyi zikr ettiler; ya'nî "Sizin bana olan kötü zannınız, Allah'a olan kötü zandır.Binâenaleyh eğer ben sizin sıfât-ı nefsâniyyenizin başı olan enâniyet-i mevhûmenizi kesmezsem, ayn-ı hatâ olur; zîrâ vazîfemde kusûr etmiş olurum ve benim teslîkdeki vazîfem, sâliklerin enâniyet-i mevhûmelerini kaldırmaktır.

وا رهانم چرخ را از ننگتان تا بماند در جهان اين داستان

3079. *Çerhı sizin ayıbınızdan kurtarayım; tâ ki bu kıssa cihânda kalsın.*

Sıfât-ı nefsâniyyenizi kesr edip sizi mertebe-i kemâle getireyim. Çerh-ı felekte halk-ı âlem sizin ma'yûbât-ı nefsâniyyenizden kurtulsun ve sizin bu sülûkünüzün kıssası ve menâkıbı cihâna şâyi' olsun.

شیر با این فکر می زد خنده فاش　　　بر تبسمهای شیر ایمن مباش

3080. [3039] *Arslan bu fikir ile açık hande vurdu; arslanın tebessümleri üzerine eymin olma!*

İnsân-ı kâmil, sâliklerin havâtır-ı mezmûmelerine karşı bir şey söylemeksizin âşikâr olarak güldü. Ey sâlik, mürşid-i kâmil sûret-i zâhirede sana güler ve iltifât eylerse sakın aldanma ve seni beğendiği için iltifât ettiğini zannetme; kendi bâtınına ve sıfâtına nazar et!

مال دنیا شد تبسمهای حق　　　کرد مارا مست و مغرور و خلق

3081. *Dünyânın malı, Hakk'ın tebessümleri oldu; bizi sarhoş ve mağrûr ve pejmürde etti.*

Bu beyt-i şerîfin şerhinde şurrâh-ı hindiyyeden Cenâb-ı İmdâdullâh (k.s.) buyururlar ki: "Tebessüm, mekr-i ilâhîden kinâyedir ve mekr-i ilâhî avâm hakkında irtikâb-ı ma'sıyet ile berâber i'tâ-yı ni'mettir; ve sâlik hakkında sû'-i edeb ile berâber ibkā-yı hâldir; ve ârif-i gayr-ı kâmil hakkında emr-i Hak olmaksızın havârik-ı âdât ızhârına meşgûliyettir; ve kâmil hakkında dahi, hiç durmaksızın tecelliyât-ı mütevâride-i mütetâliye ile kendisinde rahmet-i hafiyye olan tecelliyât-ı gazabiyye haddine kadar tecellî vukū'udur. Binâenaleyh avâma, ni'metle mağrûr olmayıp muhâsebe-i nefs etmek ve irtikāb-ı ma'sıyetten vazgeçmek lâzımdır. Ve sâlike de, kendi hâline mağrûr olmayıp muhâsebe-i nefs etmek ve âdâbı muhâfaza eylemek lâzımdır. Ve ârife dahi havârık-ı âdâta kudret ihsânına karşı şükür vâcib olduğunu ve bu şükrün ihlâli, mertebe-i ulyâdan mertebe-i süflâya düşüreceğini mülâhaza etmek lâzımdır. Ve kâmile de, ulûm ve müşâhede her an teceddüd etmek için, himmetini âlî tutmak ve tecelliyâta kāni' olmamak ve هَلْ مِنْ مَزِيدٍ (Kāf, 50/30) ya'nî "Daha var mı?" na'rasını vurmak lâzımdır.

فقر و رنجوری بهستت ای سند　　　کان تبسم دام خود را بر کند

3082. *Ey âlî-kadr, sana fakr u hastalık iyidir; zîrâ o tebessüm, kendi tuzağını döşer.*

Ey himmeti yüksek ve kadri âlî olan sâlikim! Sülûkünü itmâm edinceye kadar, senin için fukarâlık iyidir; zîrâ henüz terbiye olmamış olan nefsin, âlet-i hevâ ve hevesât olan serveti bulamaz; ve eğer servetin varsa hastalık dahi iyidir. Çünkü vücûdunda kudret olmadığı için yine hevâ ve hevesât-ı nefsâ-

niyyeyi icrâya muktedir olamazsın. Eğer sıhhatin ve servetin yerinde olursa, bu mekr-i ilâhî muhakkak sûrette senin nefsine güzel bir tuzak kurmuş olur.

امتحان کردن شیر گرگ را و گفتن که پیش آ ای گرگ
و بخش کن صیدهارا میان ما

Arslanın kurdu tecrübe etmesi ve "Ey kurt, ileriye gel! bizim aramızda avları taksîm et!" demesi

گفت شیر ای گرگ این را بخش کن معدلت را نو کن ای گرگ کهن

3083. *Arslan dedi: Ey kurt, bunu taksîm et! Ey eski kurt, adâleti tecdîd et!*

نائب من باش در قسمتگری تا پدید آید که توچه گوهری

3084. *Senin ne gevher olduğun zâhir olmak için, kassâmlıkta benim nâibim ol!*

گفت ای شه گاو وحشی بخش تست آن بزرگ و تو بزرگ و زفت و چست

3085. *(Kurt) Ey şâh, yaban sığırı senin hissendir, o büyüktür; sen de büyüksün ve azîm ve çeviksin.*

بز مرا که بز میانه ست و وسط روبها خرگوش بستان بی غلط

3086. *Keçi banadır; zîrâ orta ve vasattır. Ey tilki, tavşanı al, galatsız.*

Ya'nî bu taksîm böyle olursa, galatsız ve hatâsız olur demektir.

شیر گفت ای گرگ چون گفتی بگو چون که من باشم تو گویی ما و تو

3087. *Arslan dedi: Ey kurt nasıl dedin? Söyle benim bulunduğum vakit sen, biz ve sen diyorsun hâ!*

گرگ خود چه سگ بود کو خویش دید پیش چون من شیر بی مثل و ندید

3088. *Kurt ne köpek oluyor ki, benim gibi misilsiz ve nazîrsiz arslanın huzûrunda kendini gördü.*

گفت پیش آ ای خری کو خود خرید پیشش آمد پنجه زد او را درید

3089. *(Arslan) dedi: Ey kendini satın alan bir eşek, ileriye gel! Önüne geldi, pençe vurdu, onu yırttı.*

"Kendini satın almak", kendine kıymet takdîr etmek ma'nâsınadır. Ya'nî mürşid-i kâmil, sâlik-i müddeîye: Ey kendine kıymet takdîr eden eşek, ileriye gel! dedi; ve huzûruna gelince, ona tecellî-i kahrî ile nazar etti ve onun nefsinin hayvanlığını ezdi. Bu tecellî-i kahrî, iki türlü olur. Birisi sâliki bâtınen veyâ zâhiren red ve dîğeri sâliki kabûl ve onun kuvve-i nefsâniyyesini kahırdır. Evvelki sûrî ve ma'nevî helâki müeddîdir. İkincisi sâlikin bâdî-i saâdetidir. Bunların her ikisi de sâlikin isti'dâdına göre vâki' olur; zîrâ mürşid-i kâmil, sâlikin ayn-ı sâbitesini ve hakîkatini müşâhede eder.

چون ندیدش مغز و تدبیر رشید در سیاست پوستش از سر کشید

3090. [3049] *Vaktâki onu mağz ve doğru tedbîr görmedi, siyâsette onun postunu başından çekti.*

Ya'nî mürşid-i kâmil sâlik-i müddeîyi iç ve doğru tedbîr görmedi ya'nî aklın ve doğru tedbîrin aynı görmedi, siyâset-i mürşidânesiyle onu helâk etti. "Posteş ber-ser-keşîden" helâk etmekten kinâyedir. Nitekim Türkçe'de dahi "postunu yüzdü" ta'bîri bu ma'nâda müsta'meldir.

گفت چون دید منت از خود نبرد اینچنین جانرا بباید زار مرد

3091. *(Arslan) dedi: Mâdemki senin beni görmen kendinden gidermedi, böyle câna zâr olman lâzımdır.*

Mürşid-i kâmil, sâlik-i müddeîye dedi: "Sen benim huzûruma geldin ve beni gördün; fakat beni görmen, ne çâre ki isti'dâd-ı ezelînin hükmünce seni kendinden ve enâniyetinden fânî kılmadı; böyle câna hakîr olmak îcâb eder."

چون نبودی فانی اندر پیش من فرض آمد مر ترا گردن زدن

3092. *Mâdemki benim önümde fânî olmadın, senin boynunu vurmak bana farz geldi.*

"Benim huzûrumda fânî olmayıp, da'vâ-yı enâniyyete kıyâm eden sâlikin nefsinin boynu olan enâniyyeti selb-i ilim veyâ selb-i servet veyâ selb-i sıhhat gibi tedâbîr ile vurmak bana farz oldu."

كل شيئ هالك جز وجه او   چون نهء در وجه او هستى مجو

3093. *O'nun vechinden gayri her bir şey hâliktir; mâdemki sen O'nun vechinde değilsin, varlık arama!*

Zîrâ كُلُّ شَيْءٍ هالِكٌ الاَّ وَجْهَهُ (Kasas, 28/88) [O'nun vechinden başka her bir şey hâliktir] âyet-i kerîmesinden beyân buyrulduğu üzere, O'nun zâtından ve vechinden gayri her bir şey hâliktir. Mâdemki sen O'nun vechinde, ya'nî zâtında değilsin ve kendi vücûd-ı mevhûmundan fânî olup O'nunla bâkî olmadın, artık varlık arama. Mürşid-i kâmil ise Hakk'ın zâtıyla ve sıfâtıyla kâimdir; ve onun varlığı, Hakk'ın varlığıdır."

هر چه اندر وجه ما باشد فنا   كل شيئ هالك نبود جزا

3094. *Her şey ki bizim vechimizde fânî ola;* كُلُّ شَيْءٍ هالِكٌ *[Küllü şey'in hâlikün] ona cezâ olmaz.*

Bu beyt-i şerîfde Hz. Mevlânâ (r.a.) cihet-i rubûbiyyette, cihet-i ubûdiyyetin fenâsı sebebiyle, zebân-ı Hak'la mütekellim olup buyururlar ki: "Bizim vechimizde ve zâtımızda fânî olan her bir şey hakkında كُلُّ شَيْءٍ هالِكٌ [Her şey helâk olucudur] hükmü kābil-i tatbîk değildir; zîrâ helâk, vücûdda varlığa taalluk eder ve zâtımızda fânî olan her bir şeyde vücûd kalmamıştır ki hâlik olsun."

زانكه در إلاّست او از لا گذشت   هر كه در الاست او فانى نگشت

3095. *Zîrâ ki "illâ"dadır; o "lâ"dan geçti. Her kim ki "illâ"dadır, o fânî olmadı.*

Ya'nî "Mürşid-i kâmil, isbât-ı vücûd-ı hakîkî mertebesi olan "illâ"dadır ve "İllallâh" der ki, vücûdda ancak Hak vardır, başka bir şey yoktur demektir ve o vücûdât-ı izâfiyyeyi ve mevhûm olan varlıkları nefy etmek mertebesinden, ya'nî "lâ ilâhe"den geçmiştir. "İllallâh"da olan kimsede ise fânî olmak yoktur. Zîrâ onun mevhûm olan ikiliği kalkmış ve vücûd-ı hakkānî ile kāim olmuştur. Vücûd-ı hakkānî için fenâ mutasavver değildir."

هر كه بر در او من و ما مى زند   رد بابست او و بر لا مى تند

3096. *Kapı üzerinde "ben" ve "biz" vuran her bir kimse, redd-i bâbdır; ve o "lâ" üzerinde dolaşır.*

"Her kim vücûd-ı hakkānî ile kāim olan kâmilin kapısı önünde "ben" ve "biz" sözleri söylerse, o henüz vücûd-ı hakkānî ile kıyâm kapısından merdûddur ve mevhûm olan vücûd-ı izâfînin nefyi zevkinde dolaşıp durur."

قصهء آنکس که درياری بکوفت از درون گفت کيست آن گفت منم
گفت چون تو تويی در نميگشايم هيچ کس را از ياران
نميشناسم که او من باشد

O kimsenin kıssasıdır ki, bir dostun kapısını çaldı; içeriden, "Kimdir o?" dedi. "Benim" dedi. "Mâdemki sen sensin, kapıyı açmam. Dostlarımdan hiçbir kimseyi tanımıyorum ki, o "ben" olsun", dedi

Hz. Pîr efendimiz bu bahiste şu hadîs-i şerîfe işâret buyururlar: قال جابر رضى الله عنه اتيت باب النبى صلى الله عليه و سلم فدققت الباب فقال من ذا فقلت انا فقال انا انا كأنه كرهها Ya'nî "Câbir (r.a.) buyurdu ki, Nebî (s.a.v.)in kapısına geldim; kapıyı çaldım. "Kimdir o?" buyurdu. Benim, dedim."Ben, ben!" buyurdu; sanki onu çirkin gördüler." Bu hadîs-i şerîfden anlaşılır ki, Nebiyy-i zîşân Efendimiz da'vâ-yı enâniyyeti müş'ir olan "ben" ta'bîrini vücûd-ı Hak muvâcehesinde kerîh görmüşlerdir. İşte bunun için tarîkat-ı Mevleviyye'de "ben" yerine "fakîr" ve sen yerine de "nazarın" ta'bîrleri kullanılır.

آن يکی آمد در ياری بزد   گفت يارش کيستی ای معتمد

3097. *O birisi geldi, bir dostun kapısını çaldı; dostu,"Kimsin ey mu'temed?" dedi.*

گفت من گفتش برو هنگام نيست   بر چنين خوانی مقام خام نيست

3098. *"Ben", dedi, ona: "Git vakti değildir; böyle bir sofra üzerinde çiğin makāmı yoktur!" dedi.*

Kendisinin vehmî olan varlığında müstağrak olan kimse bir kâmilin kapısına geldi ve da'vâ-yı enâniyyette bulundu. Kâmil ona dedi ki: "Bizim sofra-i ma'rifetimizde çiğ olan kimselerin makāmı ve meclis-i irfânımızda enâniyet sâhiblerinin yeri yoktur."

خام را جز آتش هجر و فراق   که پزد که وارهاند از نفاق

3099. *Hamı, hecr ve firâk âteşinden gayri kim pişirir? Nifâktan kim kurtarır?*

رفت آن مسکین و سالی در سفر در فراق دوست سوزید از شرر

3100. *O miskin gitti ve bir yıl seferde dostun firâkı içinde şererden yandı.*

پخته گشت آن سوخته پس باز گشت باز گرد خانهء انباز گشت

3101. *O yanmış, pişmiş oldu, ba'dehû avdet etti; yine şerîkinin evinin etrâfını dolaştı.*

حلقه زد بر در بصد ترس و ادب تا بنجهد بی ادب لفظی ز لب

3102. *Dudağından edebsiz bir lafız sıçramamak için, yüz havf ve edeb ile kapı üzerindeki halkayı vurdu.*

بانگ زد یارش که بردر کیست آن گفت بردر هم تویی ای دلستان

3103. *"Kapıda olan kimdir?" diye onun dostu bağırdı. "Ey gönül alıcı, kapıda olan da sensin!" dedi.*

گفت اکنون چون منی ای من درآ نیست گنجایی دو من را در سرا

3104. *Dedi ki: "Mâdemki şimdi bensin, ey ben, içeriye gel; iki benin ev içine sığması yoktur."*

نیست سوزن را سر رشتهٔ دوتا چونکه یکتایی درین سوزن درآ

3105. *İğne için, iki kat iplik ucu yoktur; mâdemki bir katsın, bu iğnenin içine gel!*

رشته را با سوزن آمد ارتباط نیست در خور با جمل سم الخیاط

3106. *İpliğin iğneye irtibâtı geldi; iğnenin deliği deveye lâyık değildir.*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i A'râf'da vâki' انَّ الَّذينَ كَذَّبوا بآيَاتنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لاَ تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ لاَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلجَ الْجَمَلُ فى سَمِّ الْخيَاط (A'râf, 7/40) ya'nî "Bizim âyâtımızı tekzîb eden ve onlardan istikbâr edenlere semânın kapıları açılmaz ve deve iğne deliğinden geçmedikçe cennete girmezler" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Binâenaleyh Hak Teâlâ müşriklerin cennete girmesini, devenin iğne deliğinden geçmesine ta'lîk buyurdu. Ve şirk iki nevi'dir; birisi celî, dîğeri hafîdir. Şirk-i celî, îmân ile ve şirk-i hafî, tarîk-ı evliyâya sülûk ile zâil olur. Nitekim ehl-i îmânın şirki hakkında hadîs-i şerîfde buyrulur: الشرك فى امتى اخفى من دبيب النمل على الصفا Ya'nî "Benim ümmetimde şirk, musaffâ bir mahal üzerindeki karıncanın yürümesinden daha gizlidir." Bu şirk cennet-i a'mâle duhûle

mâni' değildir; fakat cennet-i zâta duhûle mâni'dir. Beyt-i şerîfde bu âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı bâtınîsine intikālen, cennet-i zâta duhûl murâd buyrulur.

کی شود باریك هستئ جمل جز بمقراض ریاضت و عمل

3107. *Devenin vücûdu ne vakit, riyâzât ve amel makasının gayri ile ince olur?*

Ey sâlik, nefis devesinin vücûd-ı mevhûmu, ancak tarîk-i evliyâda ihtiyâr olunacak riyâzetler ve ameller ile yontulup incelebilir.

دست حق باید مر آنرا ای فلان کو بود بر هر محالی کن فکان

3108. *Ey filân, ona Hakk'ın eli lâzımdır ki, o herbir muhâl üzere "Kün fekân" olur.*

Ya'nî ey sâlik, devenin iğne deliğinden geçmesine Hakk'ın yed-i kudreti lâzımdır; zîrâ o yed-i kudret, her bir muhâl üzerine Kün= "Ol!" emrini verdiği vakit, o muhâl olan şey derhal vücûda gelir. Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm hazretleri kendi şerhlerinde buyururlar ki: "حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِى سَمِّ الْخِيَاطِ" (A'râf, 7/40) âyet-i kerîmesinin zâhiri, vâcibü'l-îmândır. Binâenaleyh Hak Sübhânehû kudreti, deveyi büyüklüğü ile berâber iğne deliğinden geçirir. Zîrâ Hak Teâlâ bu âlemde akl-ı cüz'înin "Kün!" emrinden olmasını muhâl gördüğü şeyi ızhâr etmeğe kādirdir. Nitekim Şeyh-i Ekber, *Fütûhât-ı Mekkiyye*'nin üç yüz dördüncü bâbında buyururlar ki: فيعلم ان الله قادر على المحال العقلى كاد خال الجمل فى سم الخياط مع بقاء هذا على صغره و ذلك على كبره ya'nî "Bilinir ki, muhakkak Allah Teâlâ, devenin iğne deliğinden geçmesi gibi; bunun küçüklüğü ve onun büyüklüğü bâkî olmakla berâber, muhâl-i aklîye kādirdir."

Bu hâl, akl-ı cüz'î dâiresinde mahsûr kalanlar için müsteb'addir; zîrâ akl-ı cüz'î sâhibi kendini müdrik olduğu bir zamandan beri muhîtinde gördüğü kāidelere alışmıştır; bunun hilâfı kendisine acîb gelir. Halbuki dâimâ görmeğe alıştığı bu kavâid-i tabîiyyeyi teemmül edecek olursa, hepsi hârika nev'indendir. Ezcümle hilkat-ı beşerin bir katre sudan, rahm-i mâderde neşv ü nemâsı ve geçirdiği etvâr-ı muhtelife ve sonra mertebe-i akl ve tasarrufa gelmesi hayret-efzâ değil midir? Fakat insan bunu görmeğe alışmıştır. Görmeğe alışmadığı bir şeyi gördüğü vakit taaccüb eder; ve görmediği böyle bir hârika kendisine nakl edilse, hurâfâttır deyip inkâr eder. Binâenaleyh muhakkikler indinde, akl-ı cüz'înin muhâl gördüğü her şey mümkindir. Nitekim bast-ı zamân, tayy-ı mekân ve az bir taâmın hâriçten bir şey ilâve etmeksizin çoğalması, muhakkikler indinde umûr-ı âdiyedendir.

هر محال از دست او ممکن شود هر حرون از بیم او ساکن شود

3109. *Her muhâl, O'nun elinden mümkin olur; her serkeş O'nun korkusundan sâkin olur.*

اکمه و ابرص چه باشد مرده نیز زنده گردد از فسون آن عزیز

3110. [3069] *Anadan doğma kör ve ebras ne olur! O azîzin efsûnundan ölü dahi diri olur.*

"Ekmeh" ya'nî anadan doğma körün gözünü açmak ve baras illetine mübtelâ olan hastayı şifâyâb etmek nedir; ve bunların ne ehemmiyeti olur! O azîz olan Hak Teâlâ hazretlerinin efsûn gibi olan tecelliyât-ı esmâiyyeden ve O'nun "Kün!" emrinden ölüler dahi dirilir.

وان عدم کز مرده مرده تر بود در کف ایجاد او مضطر بود

3111. *Ve o adem ki, ölüden daha ölü olur, O'nun kabza-i îcâdında muztar olur.*

"Adem"den murâd, adem-i izâfîdir; zîrâ adem, ya'nî "yokluk" ademü'l-vücûd, ya'nî "varlığın yokluğu" diye ta'rîf olunur. Meselâ çekirdek içindeki ağaç ve sulb-i pederdeki evlâd, hâl-i ademdedir; fakat onun yokluğu, mutlak ve hakîkî bir yokluk değildir; belki varlıkta mahv ve müstehlek olan bir yokluktur. Zîrâ **adem-i mutlak** için hâricde bir vücûd olamaz; eğer olsa, o sıfat-ı ademiyyetten çıkıp ayn-ı vücûd olmuş olur. Ve vücûd-ı hakîkînin nihâyeti yoktur ki, onun hudûdu bitsin de ademin hudûdu başlasın. Velhâsıl adem-i hakîkî vâki' değildir. Binâenaleyh bu beyt-i şerîfdeki "adem"den murâd sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin, zât-ı ahadiyyetteki hâl-i istihlâki ve ihtifâsıdır; ve onun ölüden ölü olması budur ki, ölü adem-i izâfî mertebesinden çıkıp mertebe-i şehâdette zâhir olmuştur. Ve adem-i izâfî ise henüz zuhûr mertebesinde değildir; ve Hakk'ın kabza-i îcâdında muztar olan dahi işte bu adem-i izâfîdir.

کل یوم هو فی شأن بخوان مر ورا بی کار و بی فعلی مدان

3112. كُلَّ يَوْمٍ هُوَفِى شَأْنٍ *[Külle yevmin hüve fî şe'n] âyetini oku; muhakkak onu işsiz ve fiilsiz bilme.*

Sûre-i Rahmân'da olan يَسْئَلُهُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَ الْاَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَفِى شَأْنٍ (Rahmân, 55/29) ya'nî "Göklerde ve yerde olanlar O'ndan isterler; O her anda bir şândadır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî Hak Teâlâ hazretleri, adem-i

izâfî mertebesinden, her ân-ı gayr-i münkasimde nefes-i rahmânîsi ile sıfât ve esmâsını tenfîs eder ve onlara kendi vücûd-ı hakîkîsinden libâs-ı gayriyyetle vücûd-ı izâfî bahş eder. Semâvât ve arzda olanlar, kendisinden isti'dâdlarının iktizâsı olan atâyâyı taleb ederler. Hak Teâlâ da her ân-ı gayr-i münkasimde onlara müstehak oldukları, ya'nî isti'dâd-ı ezeliyyelerinin iktizâ ettiği atâyâyı ihsân eder. İşte Hak Teâlâ hazretleri gerek göklerde ve gerek yerde bu sûretle her anda bir şe'nde bulunduğundan, sen O'nu işsiz ve fiilsiz bilme!

کمترین کارش بهر روز آن بود　　　کوسه لشکر را روانه میکند

3113. *O'nun en ehemmiyetsiz işi her günde o olur ki, üç orduyu seferber eder.*

لشکری ز اصلاب سوی امهات　　　بهر آن تا در رحم روید نبات

3114. *Bir orduyu rahimde nebât bitmek için, sulblerden analar tarafına;*

لشکری ز ارحام سوی خاکدان　　　تا ز نر و ماده پر گردد جهان

3115. *Bir orduyu, cihân erkekten ve dişiden dolmak için, rahimlerden arz tarafına;*

لشکری از خاك زان سوی اجل　　　تا ببیند هر کسی حسن عمل

3116. *Bir orduyu, herbir kimse hüsn-i ameli görmek için, topraktan ecel tarafına.*

این سخن پایان ندارد هین بتاز　　　سوی آن دو یار پاك پاك پاکباز

3117. *Bu sözün nihâyeti yoktur; müteyakkız ol, âgâh ol, o sîreti pâk olan iki temiz dost tarafına koş!*

پشیمان شدن آن گوینده که گفت منم و ریاضت کشیدن او یکسال
و جهت استغفار و باز گشتن آن مستغفر بدر آن خانه پرسیدن صاحب خانه که
کیست بردر و جواب گفتن آن مستغفر که تویی بردر

"O benim" diyen kâilin pişman olması ve istiğfâr için onun bir sene riyâzet çekmesi; ve o müstağfirin o evin kapısına avdet

etmesi ve sâhib-i hânenin, "Kapıda olan kimdi diye sorması ve o müstağfirin, "Kapıda olan da sensin diye cevâb vermesi

گفت یارش اندرآ ای جمله من   نی مخالف چون گل و خار چمن

3118. *Onun dostu dedi: Çimenin gülü ve dikeni gibi muhâlif değilsin; ey hep ben, içeriye gel!*

Mâdemki benim "Kimdir?" suâlime, "Sensin" diye cevâb verdin; ve sen, ben oldun; ve bir asıldan oldukları halde, yekdîğerine muhâlif olan çimenin gülü ve dikeni gibi olmayıp aradan muhâlefeti kaldırdın ve ikilik vehmini izâle ettin; artık içeriye gel!

رشته یکتا شد غلط کم شد کنون   گر دو تا بینی حروف کاف و نون

3119. *İplik bir kat oldu, galat şimdi gâib oldu; gerçi "kâf" ve "nûn" harflerini iki kat görürsün.*

Birer iplik gibi olan benim ve senin varlığın bir kat oldu ve âlem-i sûrette bir hakîkati iki görmek galat idi; şimdi bu galat zâil oldu. Meselâ "Kün!" emri olan "kâf" ve "nûn" harfleri sûrette ikidir; fakat bir ma'nâyı hâizdir ve te'sîri de birdir.

کاف و نون همچون کمند آمد جذوب   تا کشاند مر عدم را در خطوب

3120. [3079] *"Kâf" ve "nûn" ademi büyük işlere çekmek için kemend gibi çekici geldi.*

"Hutûb" hatbın cem'idir; büyük işler ma'nâsınadır. "Adem"den murâd, yukarıda 3111 numaralı beyitte îzâh olunan, adem-i izâfîdir. Sûrette iki harften ve ma'nâda bir emir ve te'sîrden ibâret olan "kâf" ve "nûn" ya'nî "Kün!" kelimesi, adem-i izâfîyi vücûd-ı Hakk'ın merâtibinde, mezâhir-i nâmütenâhiye ızhâr etmek için kemend gibi çekici olarak vâki' oldu.

پس دو تا باید کمند اندر صور   گرچه یکتا باشد آن دو در اثر

3121. *Binâenaleyh kemend sûretlerde iki kat gerektir; gerçi eserde o iki, bir kat olur.*

Meselâ vahşî bir hayvanı tutmak için kemend atarlar; o kemend sûrette iki kat ipten ibârettir; o iki kat ipin te'sîri birdir ki, o da o hayvanı çekmek ma'nâsından ibârettir.

گر دو پا گر چارپا ره را برد   همچو مقراض دو تا یکتا بُرد

3122. *Gerek iki ayak, gerek dört ayak, yola götürür; iki kat makas gibi bir kat keser.*

Ayak insanda ve horoz ve tavukta olduğu gibi ister iki olsun; veyâhut at ve koyun vesâire gibi dört olsun, yola götürmekte müsavîdir. Nitekim makas sûrette iki kat bıçaktan ibâret olduğu halde, kesmek fiili birdir. Velhâsıl sûretin taaddüdü, ma'nânın teksîrini îcâb etmez.

آن دو همبازان گازررا ببین   هست در ظاهر خلافی زان و این

3123. *O iki, bez yıkayan ortakları gör; zâhirde bunun ve onun bir hilâfı vardır.*

Meselâ bez yıkamak san'atı ile meşgûl olan iki ortağın fiillerine bak; sûret-i zâhirede birisi, dîğerinin yaptığı işin aksini yapar; fakat netîcede ikisi de bir şey yapmış olurlar.

آن یکی کر پاس را در آب زد   وان دیگر همباز خشکش می کند

3124. *O birisi kirpâsı suya çarpar; ve o dîğer ortak onu kurutur.*

Ya'nî iki ortaktan birisi "kirpâs" denilen bezi suya çarpar, ıslatır; birisi de kurutur. Bu işler birbirinin zıddı olur; fakat ikisi de bir san'ata hizmet ederler.

باز او آن خشك را تر می كند   كوییا زاستیزه بر ضد می تند

3125. *Tekrâr o, o kuruyu ıslatır; sanki inâdına zıd üzerine dolanır.*

Ya'nî birinin ıslatıp dîğerinin kurutması ve kezâ birinin o kuruyanı ıslatması aynı san'atın îcâbından olmakla berâber, birbirine karşı inâd üzere zıddiyyetle hareket eder gibi görünürler.

لیك این دو ضد استیزه نما   یك دل و یك كار باشد در رضا

3126. *Lâkin bu iki inad gösterici zıd, rızâda bir gönül ve bir iş olur.*

هر نبی و هر ولی را مسلكیست   لیك تا حق می برد جمله یكیست

3127. *Her nebînin ve her velînin bir mesleki vardır; fakat Hakk'a kadar götürür; hepsi birdir.*

Her bir peygamberin kendi zamanlarında bir şerîatı ve tarîk-i Hak'da bir mesleki vardır ki, ümmetinin isti'dâdına göredir. Ve her bir velî de böyle ay-

rı bir meslek sâhibidir. Kimi Kādirî, kimi Mevlevî, kimi Nakşî ve kimi Rifâî'dir. O sülûkde kimi rûh ve kimi nefis yollarından gider ve hepsi başka başka üslûb ve âdâb üzeredir; fakat cümlesi sâliklerini Hakk'a götürür. Sûrette üslûb ve âdâbın ihtilâfı, Hakk'a vusûl netîcesine mâni' değildir.

چونکه جمع مستمع را خواب بُرد   سنگهای آسیارا آب بُرد

3128. *Vaktâki müstemi' cem'ini uyku götürdü, değirmenin taşlarını su götürdü.*

Bu beyt-i şerîfin yukarıya rabtı budur ki, her nebînin ve her velînin bir mesleki vardır; fakat bu mesâlikin Hakk'a götürmesi ancak dinleyenlerin gaflete dalmayıp kabûl ve icrâ etmesiyledir. Dinleyenler gaflet uykusuna daldıkları vakit, hakāyık ve maârif-i ilâhiyyenin nâili olan velîye de fütûr ve sükût ârız olur.

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî ve Şeyh Muhammed Efdal (kuddise sırruhümâ) "İki dudağı" değirmenin iki taşına; ve "nutuk" ve "ilm"i de suya ve "değirmen taşlarını suyun götürmesini" de sükûte teşbîh buyurduğunu beyân ederler. Bu beyân-ı âlîde *Mesnevî-i Şerîf*in yazıldığı meclisde bulunanlardan ba'zılarına bi-hasebi'l-beşeriyye uyku veyâ esneme ârız olduğu ve binâenaleyh Hz. Hudâvendigâr efendimiz tarafından dahi bu vâdîde nasâyiha mübâşeret buyrulduğu anlaşılır. Nitekim bu haller, zamânımızda ba'zı va'z meclislerinde de görülür.

رفتن این آب فوق آسیاست   رفتنش در آسیا بهر شماست

3129. *Bu suyun gitmesi, değirmenin fevkındedir; onun değirmene gitmesi sizin içindir.*

Ya'nî "değirmen"den murâd, insân-ı kâmilin vücûd-ı unsurîsidir. "Değirmenin fevkı"nden murâd kâmilin rûh-ı pür-fütûhudur. Ya'nî bu maârif ve ulûm-i ledünniyye suları, insân-ı kâmilin vücûd-ı unsurîsinin fevkı olan rûh-ı pür-fütûhundan akar. Nutuk hâlinde onun vücûd-ı unsurîsinden zuhûru, mahzâ, ey müstemi'ler sizin fâideniz içindir.

چون شما را حاجت طاحون نماند   آب را در جوی اصلی باز راند

3130. [3089] *Vaktâki sizin için değirmene hâcet kalmadı, suyu, asla mensûb olan ırmağa geri sürdü.*

Ya'nî mürşid-i kâmil, dinleyenlerde şevk-ı istimâ' olmadığını görünce, su gibi olan nutk-ı zâhirîlerini, bu nutkun aslı olan rûh ırmağı tarafına çevirir.

Nitekim değirmenci, öğütülecek buğday olmadığı vakit, suyun mecrâsını ırmak tarafına çeviriverir.

ناطقه سوی دهان تعلیم راست　　ور نه خود آن نطق را جویی جداست

3131. *Nâtıka, ağız tarafından ta'lîm içindir; yoksa o nutuk için ayrı bir ırmak vardır.*

Ya'nî harf ve savt ile ağızdan çıkan nutuk mahzâ sâmi'lere maârif-i ilâhiyyeyi ta'lîm etmek içindir. Eğer kasd-ı ta'lîm olmazsa o nutuk, harf ve savt kisvesiyle zâhire çıkmayıp, kâmilin bâtınında cereyân eder. Zîrâ hadd-i zâtında insan zâhiren söylese de söylemese de, nutuk kendisinde mevcûddur ve harf ve savt ile söyleyeceği sözü evvelen bâtınında söyler, sonra ağzından çıkarır.

می رود بی بانگ و بی تکرارها　　تحتها الانهار تا گلزارها

3132. *Sesler ve tekrârlar olmaksızın, onun altında nehirler gülzârlara kadar gider.*

Nutuk iki kısımdır: Birisi zâhirdir ki, tekellümdür; dîğeri bâtındır ki, idrâk ve müşâhededir. Bâtın, zâhirin aslıdır ve burada murâd nutk-ı bâtındır; binâenaleyh rûhun isti'dâdı mikdârı maârif-i ilâhiyye, evvelen rûhdan kalbe vârid olur ve orada nutk-ı bâtın hâsıl olur. Ve bu nutukta savt ve tekrâr-ı elfâz yoktur. Ya'nî bir kere bâtından ve bir kere de zâhirden söylemek yoktur. Eğer sâhib-i vâridât müstemi' bulamazsa, bu maânîyi harf ve savt kisvesiyle çıkarmaz. Bu maârif nehirleri, bu nutk-ı zâhirînin altında gülzârlara kadar gider. "Gülzârlar"dan murâd müstaid olan mürîdlerin kalbleridir; zîrâ kâmil, müstaid olan mürîdlerinin kulûb-i sâfiyelerine harf ve savt ile nutuk etmeksizin, kendi kalb-i şerîfine vârid olan maânîyi dökmek ve intıba' ettirmek kuvvetini hâizdir.

ای خدا جانرا تو بنما آن مقام　　که درو بی حرف می روید کلام

3133. *Ey Hudâ, sen o makāmı cânlara göster ki, onda kelâm harfsiz biter.*

Harfsiz ve savtsız olan kelâm-ı nefsîdir; ve kelâm-ı nefsînin merâtibi vardır. İlk mertebesi sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin gayr-i mütemeyyiz olduğu mertebe-i ulûhiyyet ve vahdettir. Burada sıfât ve esmâ mevsûfları ve müsemmâları olan zât-ı ilâhîden bî-harf ve savt zuhûr taleb ederler. İkinci mertebesi hakîkat-ı insâniyye ve vâhidiyyet mertebesidir. Bu mertebede esmâ ve sıfât, isti'dâd-ı zâtiyyelerine ve hâssıyetlerine göre, bî-harf ve savt temeyyüzü ve kazâ-yı ilâhîyi isterler; ve ondan sonra da yine bî-harf ve savt gayriyyet li-

bâsıyla zuhûr taleb ederler; ve sûretten mücerred bir libâs-ı nûrânî giyerler. Ve bunlar ervâh olup hitâb-ı Hakk'ı bî-harf ü savt işitirler ve bî-harf ü savt Hakk'a hitâb ederler; ve ondan sonra da, yine bî-harf ve savt sûret libâsına bürünmek isterler. Allah Teâlâ onları suver-i misâliyye ile âlem-i melekûtta ızhâr eder. Burada hem kelâm-ı nefsî ve hem de kendi âlemlerine mahsûs kelâm-ı lafzî vardır; fakat bunları sem'-i sûrî ile işitmek mümkin değildir. Nitekim rü'yâ âleminde vâki' olur, ondan sonra da kesâfet âlemine nüzûlü taleb ederler. Burada da hem kelâm-ı nefsî ve hem de kelâm-ı lafzî vardır. Hz. Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfde buyururlar ki: "Yâ Rab, benim sâliklerimin cânına da inâyetinle kendisinde harfsiz kelâm bulunan ve kendi mertebelerinin fevkı olan mertebe-i vahdeti göster ki, kendilerinde olan bu gayriyyet libâsının vehmî olduğunu anlasınlar."

تاکه سازد جان پاك از سر قدم　　　سوی عرصهء دور و پهنای عدم

3134. *Tâ ki cân-ı pâk uzak ve geniş olan adem arsası tarafına baştan ayak yapsın!*

"Uzak ve geniş olan adem arsası"ndan murâd, zât-ı ulûhiyyetin mertebe-i vahdetidir ki, o mertebede a'yân-ı sâbite dahi hâl-i ademdedir; ve bilcümle sıfât ve esmâ-i ilâhiyye arasında temeyyüz olmayıp hâl-i ittihâddadır. Ve o arsa-i vücûd, hakâyık-ı eşyâya nisbetle sâha-i adem olmakla berâber, gâyet geniştir. Zîrâ, ان الله واسع عليم (Bakara, 2/115) [Şübhesiz Allah'ın rahmeti geniştir ve O alîmdir] buyrulmuştur. Ve mertebe-i şehâdete nisbeten bu mertebe uzaktır; ve zât-ı ilâhiyyeye nisbetle cemî'-i merâtib karîbdir. Nitekim âyet-i kerîmede سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ مِنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا وَنَرَاهُ قَرِيبًا (Meâric, 72/1-7) ya'nî "Bir sâil azâb-ı vâki'i suâl etti. Kâfirler için o azâbı def' edici yoktur; maâric ve merâtib sâhibi olan Allah tarafındandır ki, melâike ve rûh ona, mikdârı elli bin yıl olan bir günde urûc eder; imdi sabr-ı cemîl ile sabr et; muhakkak onlar onu uzak görürler, halbuki biz onu yakın görürüz" buyrulmuştur. Bu âyet-i kerîmenin maânî-i dakîkası uzundur. Beyt-i şerîfde bu ma'nâya işâret buyrulur. "Cân-ı pâkin, baştan ayak yapması" ser-i enâniyyeti, pây-ı zillete tahvîl edip vücûd-ı hakîkî mertebesinde kendini mahv etmesidir.

عرصهء بس با گشاد و با فضا　　　وین خیال و هست یابد زو نوا

3135. *Çok küşâdlı ve vüs'atlı bir arsadır; ve bu hayâl ve vücûd ondan nevâ bulur.*

O arsa-i vahdet çok açık ve geniş bir arsadır; ve bizim bu hallerimiz ve vücûd-ı izâfîmiz, o mertebe-i vahdetten kūt ve kuvvet bulur.

تنگتر آمد خیالات از عدم   زان سبب باشد خیال اسباب غم

3136. *Hayâlât ademden pek ziyâde dar geldi; o sebebden hayâl esbâb-ı gam olur.*

Ma'lûm olsun ki, bir **"hakîkat"** ve bir de **"hayâl"** vardır; hakîkat ancak vücûd-ı vâhid-i Hak'dır. Ve bu hakîkat, Hakk'ın mertebe-i vahdeti olup, bu mertebede keserât ma'dûmdur. Binâenaleyh bu mertebe keserât için, mertebe-i ademdir. Ve bu mertebenin mâdûnu olan merâtibin cümlesi, ya'nî "a'yân-ı sâbite", "ervâh" ve "misâl" ve "âlem-i şehâdet" mertebeleri hep "hayâl"dir. Nitekim bu *Mesnevî-i Şerîf*in ibtidâsında 72 numaralı beyitte Cenâb-ı Pîr, a'yân-ı sâbite âlemi hakkında آن خیالاتی که دام اولیاست عکس مهرویان بوستان خداست [O hayaller ki evliyânın tuzağıdır; Hudâ'nın mehrûlarının aksidir] buyurmuşlar idi. Şu kadar var ki, merâtib-i hayâliyye dahi yekdîğerinden latîf ve kesîf olmak üzere tekevvün etmiştir. Eksefi, mertebe-i şehâdet ve eltafı, "a'yân-ı sâbite" âlemidir. Bu iki mertebenin berâzihi "ervâh" ve "misâl" mertebeleridir. Ve bu merâtib-i hayâliyyenin arasında yekdîğerine nazaran genişlik ve darlık vardır; en darı mertebe-i şehâdettir ve en genişi a'yân-ı sâbite âlemidir. Ve bunların cümlesi, bu hayâlâtın adem mertebesi olan vücûd-ı vâhid-i hakîkîye nisbeten pek dardır. Bu sebebden cümlesi esbâb-ı gam olur. Meselâ a'yân-ı sâbite mertebesi, isti'dâdât-ı ezeliyyenin ilmen taayyün ettiği bir mertebedir; ve burada saâdet ve şekāvet-i ezeliyye ve isti'dâdât-ı gayr-i mec'ûlenin âlîsi ve sâfili sâbit olur; işte bu sübût, esbâb-ı gam olur. Onun mâdûnu olan merâtib-i hayâliyyenin hepsi de böyledir. Bu zikr olunan şeyler desâtîr-i hakîkattir. Kāil kendi zevkıne ve vüs'at-ı irfânına göre bu desâtîri tevsî' edebilir.

باز هستی تنگتر بود از خیال   زان شود روی قمر همچون هلال

3137. *Kezâ varlık hayâlden daha dar olur; ondan dolayı ayın yüzü hilâl gibi olur.*

Kezâlik bu kesîf bir varlık âlemi olan avâlim-i şehâdiyye mertebesi, mâfevkı olan "hayâl" mertebesine nazaran daha dardır. Ondan dolayı biz ayın yüzünü olduğu gibi göremeyiz. Belki esbâb-ı mânia haylûletiyle hilâl gibi görürüz. Zîrâ hissî görüşümüzde darlık vardır. Belki biz ayın hâlini, nazar-ı aklî ve istidlâlimiz ile görür ve anlarız. Bu görüşümüz ise, basar-ı hissîmizin fev-

kında olan hayâl âlemine geçmemiz ile vâki' olur; çünkü "hayâl" âlemi, bu kesîf varlık âleminden daha geniştir. Bu beyt-i şerîfde fezâda kâin bilcümle avâlim-i şehâdiyyeye işâret buyrulur.

باز هستئ جهان حسن و رنگ　　　تنگتر آمد که زندانیست تنگ

3138. *Kezâ güzellik ve renk âleminin varlığı, pek dar geldi; zîrâ dar bir zindandır.*

Bu beyt-i şerîfde de avâlim-i şehâdiyyeden hüsün ve renk cihânı olan arzımızın vücûduna işâret buyrulur. Vâkıâ sâir avâlim-i şehâdiyye dahi hüsün ve renk cihânı ise de, onların ebsâr-ı hissiyyemize kurbiyyeti yoktur; ve biz onların hüsün ve renk cihânı olduğunu istidlâlâtımıza ve ihbârâta müsteniden idrâk ederiz. Havâssimiz ile idrâk ettiğimiz âlem, ancak içinde yaşadığımız arzımızdır; ve bizim havâssimizi hâmil olan vücûd-ı unsurîmiz, hakîkatimizin ve rûhumuzun zindanıdır.

علت تنگیست ترکیب و عدد　　　جانب ترکیب حسها می کشد

3139. *Darlığın illeti terkîb ve adeddir; hisler terkîb tarafına çeker.*

Ya'nî darlığın sebebi, vücûd-ı unsurînin mürekkeb olması ve aded dâiresinde mahsûr ve mukayyed olmasıdır. Meselâ vücûd-ı insânîdeki idrâk, meşâir-i aşere tesmiye edilen, beş havâss-i zâhire ile, beş havâss-i bâtınenin terekkübünden husûle gelir. İnsan mahsûsâti ve tahayyülâtı ve mevhûmâtı ve ma'kūlâtı hep bunlar ile idrâk eder; ve tasarrufâta bu kuvâsı ile kıyâm eder. Bunlar olmasa vücûd-ı unsurî cemâd mertebesinde kalır. İşte bu hisler, beşerin idrâkini terkîb ve aded, ya'nî keserât tarafına çekip götürür ve bir hakîkati bin görür.

زان سوی حس عالم توحید دان　　　گر یکی خواهی بدان جانب بران

3140. *O his tarafından âlem-i tevhîdi bil; eğer birlik istersen, o tarafa sür!*
[3099]

Böyle olunca ey sâlik sen, hissinin seni sürükleyip çektiği keserât tarafına gitme; belki yine o havâssin verdiği idrâk sebebiyle âlem-i tevhîdi bil! Eğer birliği istersen, hislerini o tarafa sür!

امر کن یك فعل بود و نون و کاف　　　در سخن افتاد و معنی بود صاف

3141. *"Kün!" emri bir fiil oldu ve "nûn" ve "kâf" sözde vâki' oldu; ve ma'nâ sâf oldu.*

Ma'lûmdur ki Arabîde "Kün!" lafzı emr-i hâzırdır ve bir fiildir. Halbuki bu bir emri söylerken "nûn" ve "kâf" harflerini terkîb ederiz. Binâenaleyh sûrette bir terkîb vâki' olur; fakat ma'nâda sâf ve sâdece "Ol!" emrini vermekten ibârettir.

این سخن پایان ندارد باز گرد　　　تا چه شد احوال گرگ اندر نبرد

3142. *Bu sözün nihâyeti yoktur, rücû' et; acabâ kurdun ahvâli nizâ'da ne oldu?*

ادب کردن شیر گرگ را که در قسمت بی ادبی کردی

Taksîmde edebsizlik ettin diye, arslanın kurdu te'dîb etmesi

گرگ را بر کند سر آن سر فراز　　　تا نماند دو سری و امتیاز

3143. *O ser-firâz, iki reîs ve imtiyâz kalmamak için, kurdun başını kopardı.*

"Ser-firâz" "ser" ile "efrâhten" masdarının emr-i hâzırı olan "firâz" dan mürekkeb olarak vasf-ı terkîbîdir; başını yukarı kaldırıcı ma'nâsınadır. Rif'at-i câh ve izzet ve i'tibâr ve devlet ma'nâlarından kinâyedir; ve mütekebbir ma'nâsına da gelir. Burada "âlî-kadr" ma'nâsı münâsibdir. Ya'nî o âlî-kadr olan arslan makām-ı riyâsette iki vücûd ve imtiyâz ve gayriyyet olmamak için kurdun başını kopardı. Ya'nî mürşid-i kâmil, huzûrunda da'vâ-yı enâniyyette bulunan kimsenin sermâye-i enâniyyetini izâle etti.

فانتقمنا منهم است ای گرگ پیر　　　چون نبودی مرده در پیش امیر

3144. *Ey koca kurt, mâdemki emîrin huzûrunda ölmüş olmadın; "fe'ntekamnâ minhüm" dür.*

Kur'ân-ı Kerîm'de فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ (A'râf, 7/136) ya'nî "Biz onlardan intikām aldık" âyet-i kerîmesi müteaddiddir. Ezcümle sûre-i Zuhruf'da فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ (Zuhruf, 43/25) ya'nî "Biz onlardan intikām aldık; imdi bak ki, mükezzib olanların âkıbeti nasıl oldu?" âyet-i kerîmesi vâki'dir. Bu beyt-i şerîfde bu âyetlere işâret buyrulur. Ya'nî halîfe-i Hak huzûrunda ey mütekebbir, kendi enâniyyetini ve tedbîrini terk edip, bir ölmüş gibi olman lâ-

zım idi. İşte ey kurt sîretinde olan mütekebbir, benim sana bu yaptığım cezâ, "fe'ntekamnâ minhüm" âyet-i kerîmesinin ma'nâsıdır.

بعد ازان رو شیر با روباه کرد گفت این را بخش کن از بهر خورد

3145. *Ondan sonra arslan tilkiye teveccüh etti; dedi ki: "Bunu taâm için taksîm et!"*

سجده کرد و گفت کین گاو سمین چاشت خوردت باشد ای شاه گزین

3146. *Secde etti ve dedi ki: "Ey şâh-ı güzîn! Bu semiz sığır senin kuşluk taâmın olsun.*

Arslanın bu emri üzerine tilki, vecîbe-i ta'zîmi îfâ için secde etti, dedi ki: "Bu semiz sığırı kuşluk vaktinde ye!"

وآن بز از بهر میان روز را یخنیٔ باشد شه پیروز را

3147. *Ve o keçi öğle vakti için, şâh-ı muzaffere yahni olsun.*

وآن دگر خرگوش بهر شام هم شب چرهٔ این شاه با لطف و کرم

3148. *Ve o tavşan dahi akşam için de, bu lutuf ve keremli olan şâhın gece taâmı olsun."*

"Şeb-çere" gece taâmı ma'nâsınadır.

گفت ای روبه تو عدل افروختی اینچنین قسمت ز که آموختی

3149. *(Arslan) dedi: "Ey tilki, sen adli parlattın; böyle taksîmi kimden öğrendin?"*

از کجا آموختی این ای بزرگ گفت ای شاه جهان از حال گرگ

3150. [3109] *Ey büyük! Bunu nereden öğrendin? (Tilki) dedi: "Ey cihânın şâhı kurdun hâlinden."*

Arslan tilkiye dedi ki: "Sen kendi enâniyyetini ortadan kaldırmak sûretiyle yapmış olduğun bu güzel taksîmi nereden öğrendin?" Tilki de cevâben "Kurdun başına gelen belâdan ibret almak sûretiyle öğrendim," dedi.

گفت چون در عشق ما گشتی گرو هر سه را برگیر و بستان و برو

3151. *(Arslan) dedi: "Mâdemki bizim aşkımızda rehin oldun, her üçünü de kaldır ve al ve git!"*

"Girev" rehin ma'nâsınadır. Ve "rehin", lügat-ı Arabîde, habsetmek ma'nâsına gelir. Nitekim bir deyn mukābilinde dâyine bir mal verilir ve borç ödenin-

ceye kadar dâyin, nezdinde o malı habs eder. Ya'nî mâdemki sen bizim aşkımızda kendi enâniyyetini ve tasarrufunu mahbûs kıldın, biz de senin muvâcehemizde varlığını ifnâ etmene mükâfâten bunların hepsini sana verdik.

روبها چون جملگی ما را شدی　　چونت آزاریم چون تو ما شدی

3152. *Ey tilki, mâdemki sen hep bizim için oldun; seni nasıl incitelim, çünkü sen, biz oldun!*

ما ترا و جمله اشکاران ترا　　پای بر گردون هفتم نه برآ

3153. *Biz seniniz ve bütün avlar da senindir; ayağını yedi felek üzerine koy, yukarıya gel!*

Bu beyt-i şerîfde من كان لله كان الله له ya'nî "Kim ki Allah için oldu; Allah da onun için oldu" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Ya'nî "Mâdemki sen bizim için oldun; benim zâtım da senin için oldu; ve sıfât ve esmâm dahi senin oldu. Binâenaleyh sen, ben oldun; artık isneyniyet ve taayyün âlemleri olan yedi feleğin fevkıne, ya'nî "lâ-taayyün âlemi"ne yüksel!"

Bu beyt-i şerîfde maksada vusûl için merâtib-i nefsiyyenin tamâmiyle kat' edilmesi lâzım geleceğine de işâret vardır; o merâtib-i nefsiyye de "emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râzıye, marzıyye ve bâkıye"dir. Ve yedi felek ta'bîriyle bu merâtibe işâret buyrulur.

چون گرفتی عبرت از گرگ دنی　　پس تو روبه نیستی شیر منی

3154. *"Mâdemki alçak kurttan ibret aldın, binâenaleyh sen tilki değilsin, benim arslanımsın."*

عاقل آن باشد که عبرت گیرد از　　مرگ یاران در بلای محترز

3155. *Âkil o olur ki, ihtirâz olunmuş olan belâ içinde, dostların ölümünden ibret alır.*

روبه آن دم بر زبان صد شکر راند　　که مرا شیر از پس آن گرگ خواند

3156. *Tilki, o anda arslan beni kurttan sonra çağırdı diye lisânı üzerinde yüz şükür sürdü.*

Tilki lisânen, "Cenâb-ı Hakk'a hamd ve senâ olsun ki, arslan beni kurtdan sonra avlanı taksîme da'vet etti. Eğer bu taksîmi evvelen bana teklîf ede idi, hâlim ne olurdu?" dedi.

گر مرا اول بفرمودی که تو   بخش کن این را که بردی جان ازو

3157. *Eğer, bunu sen taksîm et diye evvel bana emr ede idi, ondan kim cân kurtarır idi?*

پس سپاس او را که مارا در جهان   کرد پیدا از پس پیشینیان

3158. *Binâenaleyh şükür ona ki, bizi cihânda evvelkilerin arkasından ızhâr etti.*

Bu beyt-i şerîf Hz. Pîr efendimiz tarafından âmme-i mü'minîne hitâbdır. Buyururlar ki, "Ey mü'minler bu kıssadan hisse alınız. Hak Teâlâ'ya şükr edelim ki bizi, cihânda bizden evvel geçen akvâmdan sonra ızhâr buyurdu."

تا شنیدیم آن سیاستهای حق   بر قرون ماضیه اندر سبق

3159. *Tâ ki sebakda kurûn-ı mâziye üzerinde Hakk'ın o siyâsetlerini işitelim.*

Hak Teâlâ bizim bu lutf-ı te'hîrimizi, akvâm-ı sâbıka hakkında kurûn-ı mâziyede icrâ buyurduğu siyâsetlerini işitmemiz için yaptı.

تا که ما از حال آن گرگان پیش   همچو روبه پاس خود داریم بیش

3160. [3119] *Tâ ki bir o evvelki kurtların hâlinden, tilki gibi kendimizi ziyâde muhâfaza edelim.*

Kurt sîretinde olup enâniyyet da'vâsıyla peygamberlerini tekzîb eden ve onlara muârız bulunan ümmetlerin uğradıkları felâketlerden, tilki gibi ibret alıp kendimizi son derece muhâfaza etmemiz için Hak Teâlâ bizi sonradan cihâna getirmek lutfunda bulundu.

امت مرحومه زان رو خواند مان   آن رسول حق و صادق در بیان

3161. *O Hakk'ın resûlü ve beyânında sâdık, bize o cihetten ümmet-i merhûme ta'bîr etti.*

Sözünde sâdık olan o Hakk'ın Resûl-i zîşânı (s.a.v.) Efendimiz, ümem-i mâziyeden sonra gelip, onların hallerinden ibret alabilecekleri için امتی امة مرحومة ya'nî "Benim ümmetim, ümmet-i merhûmedir" buyurdu.

استخوان و پشم آن گرگان عیان   بنگرید و پند گیرید ای مهان

3162. *Ey büyükler, o kurtların kemiğine ve kılına açık nazar ediniz ve nasîhat tutunuz.*

Ey tefekkür sâhibleri olan büyükler; o kurt sîretinde olan geçen ümmetlerin yeryüzündeki âsâr-ı münderiselerine apaçık nazar ediniz ve onların hallerinden mütenassıh olunuz. Nitekim âyet-i kerîmede فَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ (Âl-i İmrân, 3/137) ya'nî "Yeryüzünde geziniz de, enbiyâyı tekzîb edenlerin âkıbeti nasıl olduğuna bakınız" buyrulur.

عاقل از سر بنهد این هستی و باد　　　　چون شنید انجام فرعونان و عاد

3163. *Âkıl, Fir'avnlar'ın ve Âd'in âkıbetini işittiği vakit, başından bu varlığı ve hevâyı bırakır.*

Âkıl olan kimse, peygamberlerine muhâlefet eden Fir'avn ve Âd kavimlerinin âkıbetlerini Kur'ân-ı Kerîm'de duyduğu vakit, dimâğında yerleşmiş olan mevhûm varlığını ve nefsinin hevâlarını terk eder.

ور نه بنهد دیگران از حال او　　　　عبرتی گیرند از اضلال او

3164. *Ve eğer bırakmazsa, başkaları onun hâlinden ve ıdlâlinden bir ibret alırlar.*

Bütün bu teblîgât-ı ilâhiyyeyi, ümmetler arasında teferrüd dâiyesiyle çıkan bir âkılin uydurmuş olduğu ahkâmdan ibâret telâkkî edip "Benim de onlar kadar aklım ve zekâvetim vardır" diyerek enâniyyet-i mevhûmesine ve hevâyı nefsâniyyesine tâbi' olan ahmaklar, Hakk'ın pençe-i kudretinden aslâ yakalarını kurtaramazlar; ve bunlar ümem-i mâziyenin ahvâlinden ibret almamış bulundukları halde, onların başlarına gelen felâketten ve halkı ıdlâllerinden bu def'a da başkaları ibret alırlar.

تهدید کردن نوح علیه السلام مر قوم را که با من مپیچید که من روی پوشم با خدای پیچید در میان این بحقیقت ای مخذولان

Nûh (a.s.)ın kavmini "Ey mahzûller bana sarılmayınız; zîrâ ben nikābım. Bu arada hakîkatte Hakk'a sarılınız" diye tehdîd etmesi

Bilcümle kevnin suveri Zât-ı Hakk'ın gayridir ve cümlesi hâlikdir; fakat hakîkat i'tibâriyle kevnin hey'et-i mecmûası Hak'dır. Ve Hak Teâlâ insân-ı

kâmilde cemî'-i esmâ ve sıfâtıyla, âsâr ve ahkâmıyla mütecellî olduğundan, onun sûret-i beşeriyyesi âlem-i şehâdette Hakk'ın nikābıdır. Nitekim yukarıda dahi bilmünâsebe zikrolunduğu üzere Hz. Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şu beyit ile bu hakîkate işâret buyururlar:

این هیکل آدمست رو پوش   ما قبلهٔ جمله سجدهائیم

"Âdemin bu heykeli nikābdır; biz bütün secdelerin kıblesiyiz."

Bu ma'nâya mebnî Nûh (a.s.) ümmetine hitâben buyururlar ki: "Beni size ba's eden Hak'dır; ve benim zuhûrum zuhûr-ı Hak'tır; benim sûret-i beşeriyyem hakîkatte ancak bir nikābdan ibârettir. Binâenaleyh bana hücûm edip sarılmayınız. Ey hakîr ve metrûk olan millet, Hak Teâlâ'ya sarılınız!"

گفت نوح ای سرکشان من من نیم   من ز جان مردم بجانان می زیم

3165. *Nûh (a.s.) dedi: Ey serkeşler! Ben, ben değilim; ben cândan öldüm, cânân ile yaşıyorum.*

Ya'nî ben, rûh-i hayvânîden öldüm, bende وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى (Sâd, 38/72) [Ona rûhumdan üfürdüm] sırrı zâhir oldu. Hakk'ın sıfât-ı hayâtı ile kāimim ve o hayât ile yaşamaktayım.

چون بمردم از حواس بو البشر   حق مرا شد سمع و ادراك و بصر

3166. *Vaktâki beşerin babasının havâssinden öldüm, Hak benim sem'im ve idrâkim ve basarım oldu.*

Ya'nî rûh-i hayvânînin iktizâsı olan ve beşerin aslına mahsûs bulunan havâss-i zâhire ve bâtınenin hüküm ve te'sîrinden kurtuldum. اذا احببت عبدا كنت له سمعا و بصرا و لسانا الخ... [Bir kulumu sevdiğim zaman, onun sem'i, basarı ve lisânı ilh... olurum] hadîs-i kudsîsi mûcibince, Hak benim sem'im ve idrâkim ve basarım oldu; binâenaleyh bendeki izâfî sıfatlar gitti, yerine sıfât-ı Hak kāim oldu.

چونکه من من نیستم این دم ز هوست   پیش این دم هر که دم زد کافر اوست

3167. *Mâdemki ben ben değilim, bu nefes Hû'dandır; her kim bu nefes önünde dem vurursa o kâfirdir.*

Ya'nî benim benliğim fânî olmuştur; vücûd-ı abdânîmi, vücûd-ı hakkānî istîlâ etmiştir. Binâenaleyh artık benim bu nefesim hüviyyet-i Hak'dandır. Her kim hüviyyet-i Hak'dan zâhir olan bu nefes önünde, ona karşı söz söy-

lerse, o kimse kâfirdir; ya'nî o kimse kemâl-i cehâletinden dolayı hakîkati sû-ret-i beşeriyye ile tenkîr eder ve setr eyler.

هست این دم نقش این روباه شیر   سوی این روبه نشاید شد دلیر

3168. *Bu tilkinin nakşında bu dem arslan vardır; bu tilki tarafına cesûr olarak gitmek lâyık değildir.*

Bu tilkinin sûretinde ve taayyününde bu anda arslan muhtefîdir ve arslan tilki postuna bürünmüştür; binâenaleyh onu tilki zannedip, onun huzûruna cesûrâne ve pervâsız olarak gitmek münâsib değildir.

گر ز روی صورتش می نگروی   غرهٔ شیران ازو می نشنوی

3169. *Eğer sûret cihetinden ona inanmıyor isen, ondan arslanların na'rasını işitmiyor musun?*

Eğer enbiyâ ve evliyânın sûret-i beşeriyyelerine bakıp onların kuvve-i kudsiyye sâhibi olduklarına inanmıyor isen, onlardan zâhir olan mu'cizâta ve tasarrufât-ı ilâhiyyeye bakmıyor musun? Eğer görmedin ise, kıssalarını işitmiyor musun? Niçin onları da kendin gibi âciz görürsün?

گر نبودی نوح را از حق یدی   پس جهانی را چرا برهم زدی

3170. [3129] *Eğer Nûh'un Hak'dan bir eli olmasa idi, o hâlde koca âlemi niçin birbirine vurur idi?*

Eğer Nûh (a.s.)ın eli, Hak tarafından kendisine mevhûb olan bir yed-i kudret olmasa idi, koskoca bir âlemi tûfân ile altüst edebilir mi idi?

صد هزاران شیر بود او در تنی   او چو آتش بود و عالم خرمنی

3171. *O bir tende, yüz binlerce arslan idi; o ateş gibi ve âlem bir harman idi.*

Hz. Nûh'un sûret-i beşeriyyesi tahtında yüz binlerce arslan var idi. Ya'nî onun vücûd-ı izâfîsi zımnında kuvvet-i azîme mevcûd idi; ve meselâ ateşin cirmi küçük ve harmanın cirmi büyük olduğu halde, o küçük ateş, koca harmanı nasıl harâb ederse, Hz. Nûh'un küçük görünen sûret-i beşeriyyesi de böyle bir ateş gibi ve koca âlem de bir harman gibi idi.

چونکه خرمن پاس عشر او نداشت   او چنان شعله بر آن خرمن گماشت

3172. *Mâdemki harman onun öşrünü muhâfaza etmedi, o böyle şu'leyi, o harman üzerine havâle etti.*

Cenâb-ı Pîr, sûret âlemini harmana ve evâmir-i ilâhiyyeyi öşre teşbîh buyururlar. Ya'nî kavm-i Nûh, bu âlem-i sûretin iktizâsı olan vazîfe-i tâatı îfâ etmediler ve Hz. Nûh'a muhâlefet ettiler; Hz. Nûh dahi tûfân gibi bir kahr-ı ilâhî kıvılcımını, sûret-i âlem harmanına havâle etti.

هر که آن در پیش این شیرنهان　　بی ادب چون گرگ بگشاید زبان

3173. *Her kim ki o, bu gizli arslanın huzûrunda, kurt gibi edebsiz ağız açar,*

همچو گرگ آن شیر بر درانّدش　　فانتقمنا منهم بر خوانّدش

3174. *O arslan, kurt gibi, onu yırtar; ona "Fe'ntekamnâ minhüm"ü okur.*

Ya'nî her kim Allah Teâlâ'nın beşer sûretinde arslanları olan enbiyâ ve evliyânın huzûrunda, kendi enâniyyetini ve benliğini ortaya koyar ve onlara muhâlefete kıyâm ederse, bu zikr ettiğiniz kıssadaki arslanın kurdu parçaladığı gibi, onlar da bu müddeîlere kahr-ı ilâhî ile zâhir olup فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ (A'râf, 7/136) [Kendilerinden intikām aldık] âyet-i kerîmesinin ma'nâsını fiilen ve zevkan okurlar.

زخم یابد همچو گرگ از دست شیر　　پیش شیر ابله بود کو شد دلیر

3175. *Arslanın elinden kurt gibi yara bulur; arslanın önünde cesûr olan ahmak olur.*

کاشکی آن زخم برتن آمدی　　تا بدی کایمان و دل سالم شدی

3176. *Keşke o yara, cisim üzerine gele idi; ola idi de, îmân ve gönül sâlim olaydı.*

Ma'lûm olsun ki, lisân-ı enbiyâ ile vâki' olan Hakk'ın emrine ve basîrete da'vet eden evliyâya karşı muhâlefet ve tekebbür, evvelen kalbi karartır ve hakîkat-ı emr ona giremez olur; ve kasâvet ârız olup haşyet-i Hak'dan bî-nasîb kalır. Binâenaleyh ona îmân dâhil olmaz; onun muhâlefeti ve inâdı artar. Nihâyet ism-i Muntakim hazretinden intikām zâhir olup helâk eder ve bu intikām netîcesinde, kalbi îmândan hâlî olduğu halde neş'e-i uhrâya intikāl eder. Cenâb-ı Pîr efendimiz; "Keşke bu intikāmın te'sîri yalnız cesede ola idi; o kadar ehemmiyeti haiz olmaz idi; velâkin bâtını helâk eder ve bu helâk ise, helâk-i ebedîdir," buyururlar.

قوتم بکسست چون اینجا رسید　　چون توانم کرد این سر را پدید

3177. *Vaktâki buraya erişti, kuvvetim geldi, bu sırrı nasıl ızhâr edebilirim?*

Ya'nî söz intikām ve îmân bahsine intikāl ettiği vakit, sırr-ı kader muvâcehesinde kaldım ve bu sırr-ı kaderin ifşâsı ise âmmeye karşı câiz olmadığından, nutkumun kuvveti kesildi.

Malûm olsun ki Cenâb-ı Pîr efendimiz yukarıda "Mûsâ (a.s.) ile Fir'avn'ın her ikisi de meşiyyet-i ilâhiyyenin musahharıdırlar" bahsinde sırr-ı kadere âid esrârı bir nebze beyân buyurmuş idiler. Burada ise li-hikmetin bu sırrın îzâhından keff-i lisân buyurup, halâs ve necât yolunu ta'lîm buyururlar:

همچو آن روباه کم اشکم کنید　　　پیش او روباه بازی کم کنید

3178. *O tilki gibi karnı nâkıs ediniz; o tilkinin önünde oyunu az yapınız.*

Şurrâh-ı kirâm bu beyt-i şerîfe muhtelif ma'nâlar vermişlerdir; fakîrin anladığı ma'nâ budur ki, "tilki"den murâd, insân-ı kâmildir. Zîrâ kıssada tilki, arslanın huzûrunda kendi enâniyyetini terk edip avların hepsini arslana bıraktı. Ve "arslan"dan murâd dahi Hak'dır; ve insân-ı kâmil huzûr-ı Hak'da, kıssadaki tilki gibi kendi varlığı ve enâniyyetini kâmilen Hakk'a terk etmiş ve varlık lokmasını batn-ı enâniyyete doldurmaktan vaz geçmiştir; buna mukābil de Hak Teâlâ, kendi sıfât ve esmâsı ile zuhûr kuvvetini ihsân etmiştir. Binâenaleyh kıssadaki tilki gibi enâniyetinden ve benliğinden vazgeçmiş olan insân-ı kâmilin huzûrunda Hakk'a karşı varlık ve enâniyet oyununu az yapınız ve onun gibi Hakk'a karşı varlık lokmasını batn-ı enâniyyete az doldurunuz.

جمله ما و من به پیش او نهید　　　ملك ملك اوست ملك او را دهید

3179. *Cümle bizi ve beni onun önüne koyunuz. Mülk O'nun mülküdür, mülkü O'na veriniz.*

Ya'nî bütün bizlikleri ve benlikleri, hakîkî varlık sâhibi olan Hakk'ın önüne koyunuz. اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ (Hac, 22/56) Ya'nî "Bugünde mülk Allah'ındır" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere, cemî'-i mevâtında her ân ve şe'nde mülk, hakîkatte O'nun mülküdür; binâenaleyh Hakk'ın mülküne iştirâk da'vâsına kıyâm etmeyip, kendi mülkünü kendisine bırakınız.

چون فقیر آید اندر راه راست　　　شیر و صید شیر خود آن شماست

3180. [3139] *Siz doğru yola fakîr olarak geldiğiniz vakit, arslan ve arslanın adı muhakkak sizin içindir.*

Ya'nî ey sâlikler, siz doğru yol olan tarîk-ı Hak'da bilcümle harekât ve sekenâtınızda Hakk'a muhtâç olduğunuzu yakînen idrâk ederek geldiğiniz vakit, Hakk'ın tecelliyât-ı zâtiyye ve sıfâtıyye ve esmâiyyesi hep sizin içindir. Nitekim من كان لله كان الله له [Kim Allah için olursa, Allah da o kimse için olur] hadîs-i şerîfi, yukarıda geçti.

زانكه او پاكست و سبحان وصف اوست　　بى نيازست او ز نغز ومغز و پوست

3181. *Zîrâ ki O mukaddestir ve Sübhân O'nun vasfıdır; nağz ve mağzdan ve kışırdan ârîdir.*

Ya'nî Hakk'ın zâtı mukaddestir ve "Sübhân" şânına lâyık olmayan nakāyisden münezzeh ve mukaddes olmak O'nun vasfıdır. O'nun zâtı "nağz"dan, ya'nî ervâh gibi latîf olan şeylerin cümlesinden ve "mağz"dan, ya'nî zâtında esmâ ve sıfâttan ve "post"tan, ya'nî âlem-i kesâfetten bî-niyâzdır. Ya'nî zât-ı şerîfinin zâtıyyeti için, bunların hiç birisine lüzûm yoktur ve Hak Teâlâ bunların cümlesinden ganîdir. Nitekim انّ اللّهَ لَغَنِىٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ (Ankebût, 29/6) [Şübhesiz Allah âlemlerden müstağnîdir] buyrulur.

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî bu beytin şerhinde şöyle buyurur: "Mağz, lafzının îrâdı, mahzâ "şîr" lafzının münâsebeti içindir; ve ondan murâd, kemâlât ve kerâmâttır. "Nağz"dan murâd, kemâlât-ı bâtınîdir; ve "post"tan murâd, ibâdât ve mücâhedât ve riyâzât-ı zâhirîdir. Ve bu her iki lafızda arslanla münâsebet vardır. Ya'nî insân-ı kâmilin kemâlât-ı zâhire ve bâtıneden her nesi varsa, tâlibler ve mürîdler içindir; ve illâ onun için bunlara ihtiyâç kalmamıştır; zîrâ ki o zâtın "ayn"ında istiğrâkı sebebiyle, zât olmuştur. Nakāis ve kemâlât-ı beşeriyyeden münezzeh ve pâk olmuştur. İmdi eğer onun riyâzet ve mücâhedesi varsa, halk içindir. Nitekim III. cildde Dâvud (a.s.) lisânından gelecektir ki:

من چو خورشيدم درون نور غرق　　مى ندانم كرد خويش از نور فرق

رفتنم سوى نماز و آن خلا　　بهر تعليمست ره مر خلق را

"Ben güneş gibi nûr içine garkım; kendi muhîtimi nûrdan ayrı bilmiyorum. Benim namaz ve halvet tarafına gidişim, halka yolu ta'lîm içindir."

Ve eğer kemâlât-ı bâtınî varsa, o da onlar içindir; zîrâ onun âlem-i fenâdan, âlem-i bakāya rücû'u ve tırâz-ı kemâlâttan mutarraz ve nukūş-ı kerâmât ile münakkaş olan hil'at-ı hilâfete bürünmesi, halâikın irşâd ve hidâyeti

içindir. Tâ ki her bir kimse onun ahlâkıyla tahalluku ve evsâfıyla ittisâfı mikdârınca Hakk'a vâsıl ola. Binâenaleyh o getirdiği kemâlâtı onlar için getirmiştir; tâ ki o kemâlâtı, onun sohbeti ve hizmeti sebebiyle kendilerine çeksinler ve Hz. Hakk'a vâsıl olsunlar ve onun kemâlâtını kendilerine çekmeleri, ayniyle Hakk'a vusûldür. Nitekim onu görmek, ayniyle Hakk'ı görmektir. Vaktâki Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerine Cenâb-ı Hak hilâfetini ve niyâbetini giydirdi ve buyurdu ki: "Benim sûretim ile benim halkım tarafına git; seni görmek isteyen kimse, beni görmek ister; ve halkı benim tarafıma da'vet et!" Bâyezîd hazretleri bayıldı ve bî-hûş oldu. Ba'dehû nidâ geldi ki,"Benim habîbîmi tekrâr bana getiriniz ki, onun benim ayrılığıma sabrı ve tâkatı yoktur." Binâenaleyh Hz. Bâyezîd müstehleklerden olmuştur. Nitekim Hz. Şeyh-i Ekber *Esrârü'l-Halvet* risâlelerinde buyururlar ki و ان منهم المستهلك فى ذلك المقام كابى عقال المغربى و غيره كابى يزيد البسطامى و منهم المردود الى بداية و هو اكمل من المستهلك Ya'nî "Muhahhak bu makāmda onlardan ba'zıları Ebî İkāl Mağribî vesâire ve Ebî Yezîd-i Bistâmî gibi müstehlektir. Ve onlardan ba'zıları da bidâyete redd olunmuştur; ve o merdûd olanlar müstehlekten ekmeldir." İmdi anlaşıldı ki, kâmilin her nesi varsa, hep halk içindir.

Yine Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm hazretleri buna i'tirâzen şöyle buyururlar: "Şeyh Velî Muhammed (rahimehullâh) demiştir ki, "mağz"dan murâd kemâlât-ı bâtıniyyedir ilh...Bu takdîrde "Sübhân" ve "pâkî"nin insana ıtlâkı lâzım gelir; bu ise müteeddiblerden baîddir. Maahâzâ onun takrîrinden kemâlât-ı bâtıneye de muhtâç olmaması lâzım gelir; bu ise galattır. Zîrâ kemâlât-ı bâtıneye had yoktur. Fenâdan sonra bakāya, nüzûlden sonra, her vakit izdiyâd-ı kemâle muhtâçdır ve zâtta istiğrâkından onun taayyünü vâki'de mürtefi' değildir, ancak şühûddan mürtefi'dir. Ve bu şühûdun kalkması, fenâdan sonra bakāda değildir. İmdi mâdemki o abddir, ibâdete muhtâçdır. Evet, o kendini tekmîl için mendûbâta muhtâç değildir. Nitekim III. cildde tavzîh olunacaktır; velâkin ferâiz[i îfâ] ve muharremâttan ve mekrûhâttan ictinâb zarûrîdir, bir vakit sâkıt olmaz. Ve kâmilin ibâdeti şükür için olur; yoksa halk için ve ittibâ' edenler için değildir."

Bu i'tirâzâta da şöyle cevâb vermişlerdir: "Bahru'l-Ulûm hazretlerinin "Sübhân" ve "Kuddûs"ün insana ıtlâkı lâzım gelir buyurmasında ne bu'd vardır. Zîrâ insân-ı kâmil vaktâki ayn-ı Hak olmuştur ve sıfât-ı beşerîden fânî olmuştur; binâenaleyh elbette sıfât-ı Hak ile muttasıf olur. Evet, sıfat-ı vücûb bir mazharda zâhir olmaz; ve nitekim Mevlânâ Câmî (aleyhi'r-rahme) buyurmuşlardır: "..ve sû-i edeb bir vakit lâzım gelir ki, o insân-ı kâmil kendisini

"Sübhân" ile kıla ve abdiyyet ile zâhir olmaya ve kendi fakr u ihtiyâcına nazar etmiye ve ammâ eğer dîğer bir şahıs o insân-ı kâmilin bakā-billâhına nazaran onu sıfât-ı Hak ile mevsûf kılarsa, sû'-i edeb değildir."

Fakîr derim ki, beyt-i şerîfin ma'nâsı Hakk'a tevcîh olunursa bu tavzîhâta lüzûm kalmaz. Nitekim yukarıda yazıldı ve İsmâîl-i Ankaravî hazretleri dahi bu sûretle tevcîh buyurmuştur; ve insân-ı kâmile tevcîhi için de bir zarûret yoktur.

هر شکار و هر کراماتیکه هست　　　از برای بندگان آن شهست

3182. *Mevcûd olan her şikâr ve her kerâmât, o şâhın kulları içindir.*

İnsân-ı kâmilden zâhir olan esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin âsârı ve hâvârık-ı âdât hep Hak Teâlâ'nın kullarını cânib-i Hakk'a celb içindir.

نیست شه را طمع بهر خلق ساخت　　　این همه دولت خنك آنکو شناخت

3183. *Şâhın tama'ı yoktur; bütün bu devleti halk için yaptı; saâdet o kimseye ki, anladı.*

Hak Teâlâ ganiyy-i mutlaktır; âlemi halk buyurması, bir şeye tama'ından dolayı değildir; belki esmâsına ve sıfâtına ve onların mezâhirine rahmet-i rahmâniyyesi olduğu için, onları ızhâr buyurdu ve bu rahmet sebebiyle onları ketm-i ademden, vücûd-ı izâfî âlemine çıkardı; ve ma'dûm olan şeyin mevcûd olması, onun hakkında rahmet ve devlettir. Ne mutlu o kimseye ki, bu hakîkatı anlayıp kendisinin ve bilcümle avâlimin merhûm olduğunu bildi!

آنکه دولت آفرید و دو سرا　　　ملك و دولتها چه کار آید ورا

3184. *O zât ki, devleti ve iki serâyı yarattı; mülk ve devletler O'nun ne işine yarar?*

Devleti ve dünyâyı ve âhireti yaratan Zât-ı Ecell ve A'lâ'nın emlâk-i dünyeviyye ve uhreviyye ve onların devlet ve saâdetleri ne işine yarar? Zât-ı ahadiyyesi kemâl-i istiğnâdadır.

پیش سبحان پس نگه دارید دل　　　تا نگردید از گمان بد حجل

3185. *Sû'-i zandan hacîl olmamanız için, Sübhân'ın huzûrunda kalbi hıfz ediniz.*

Hakk'a sû'-i zannın nevi'leri vardır; cümlesinin menşe'i cehl ve gaflettir. Bir nev'i, suver-i âlemi her vech ile Hakk'ın gayri görmektir; bu görüş insana enâniyyet ve varlık ve gurûr verir; ve bu tenzîh-i sırfdır. Ve bir nev'i dahi suver-i âlemi her vech ile zât-ı Hakk'ın "ayn"ı görmektir; bu da mertebe-i abdiyyetin ve şerâyi'in ibtâlini îcâb eder; ve bu teşbîh-i sırfdır. Bu iki görüşün zımnında Cebriyye ve Kaderiyye tâifelerinin i'tikādları gibi birçok kötü i'tikādlar mündemicdir. Binâenaleyh Hakk'ın huzûrunda bu gibi sû'-i zanlardan kalbinizi muhâfaza ediniz ve Kur'ân-ı Kerîm'in ta'lîmi vech ile Hakk'ı tenzîhde teşbîh ve teşbîhde tenzîh ediniz.

کو ببیند سر و فکر و جست و جو　　　همچو اندر شیر خالص تار مو

3186. *Zîrâ ki o, hâlis süt içindeki saç teli gibi sırrı ve fikri ve cüst ü cûyu görür.*

Ya'nî kalbinizi huzûr-ı Hak'da muhâfaza ediniz, çünkü o, فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفَى (Tâhâ, 20/7) ya'nî "Zîrâ O, sırrı ve ahfâyı bilir" ve اِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِى السَّمَاءِ (Âl-i İmrân, 3/5) ya'nî "Muhakkak Allah Teâlâ'ya arzda ve semâda olan bir şey gizli değildir" âyet-i kerîmelerinde beyân buyrulduğu üzere gizliyi ve düşünceyi ve bâtının taharrîsini bilir; zîrâ bu havâtır, hâlis süt gibi sâf olan rûh-ı insânîye ârız olan ve saç teline müşâbih olan şeylerdir.

آنکه او بی نقش ساده سینه شد　　　نقشهای غیب را آیینه شد

3187. *O kimse ki, nakışsız sâde-sîne oldu, gaybın nakışlarına âyîne oldu.*

Ya'nî havâtır-ı mezmûme ve mahmûdeden sâf olan kimsenin kalbi, bir âyîne gibi mücellâ olunca, ona âlem-i gaybın nakışları, ya'nî suver-i ilmiyye-i ilâhiyye aks eder ve o vakit mezâhirin isti'dâdâtına ve sırr-ı kadere muttali' olur.

سر ما را بی گمان موقن شود　　　زانکه مؤمن آینهء مؤمن شود

3188. *Bizim sırrımıza şübhesiz mûkın olur; zîrâ ki mü'min, mü'minin aynası olur.*

Kalbi sâf olan velî, şübhesiz bizim sırrımıza kemâl-i yakîn ile muttali' olur. Çünkü المؤمن مرآة المؤمن [Mü'min mü'minin aynasıdır] hadîs-i şerîfi mûcibince, Mü'min mü'minin aynasıdır. Birinci "mü'min"den murâd Hak'dır; zîrâ "Mü'min" اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ (Haşr, 59/23) [O Melîk'dir, Selâm'dır, Mü'min'dir, Müheymin'dir] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere "esmâ-i hüs-

nâ"dandır; ve ma'nâsı emn bahş edicidir. "Mü'min" olan Hak Teâlâ, kalbi sâf olan mü'minde, bu isim ile zâhir olduğu vakit, ona şeklerden emn bahş eder; ve onun esrârı, ber-vech-i yakîn ona mekşûf ve ma'lûm olur. Bundan anlaşılır ki, kalbi sâf olmayan bir mü'mine esrâr-ı ilâhiyye münkeşif olmaz.

چون زند او نقد ما را بر محك   پس يقين را باز داند او ز شك

3189. *O bizim nakdimizi mihek üzerine vurduğu vakit, imdi yakîni şekden açık olarak bilir.*

"Nakid"den murâd, havâssimiz vâsıtasıyla kalbimize gelen vâridât-ı fikriyye ve "mihek"den murâd, insân-ı kâmilin rûh-ı pâkidir. Ya'nî bizim vâridât-ı fikriyyemizi, insân-ı kâmil rûh-ı pâkinin mihekkine vurduğu vakit, onlar şek dâiresinde midir, yoksa yakîn mertebesinde midir; onları açıktan açığa görür ve bilir.

چون شود جانش محك نقدها   پس ببيند نقد را و قلب را

3190. [3149] *Mâdemki onun cânı nakidlerin mihekki olur, binâenaleyh nakdi ve kalpı görür.*

İnsân-ı kâmilin mihek mesâbesinde olan cânı, nakid para mesâbesinde olan yakîn derecesindeki efkârı ve kalp para mesâbesinde olan şek ve zan derecesindeki havâtırı görür; ve binâenaleyh karşısında olan şahsın vâridât-ı kalbiyyesinin kıymetini takdîr eder.

نشاندن پادشاهان صوفيان عارف را پيش روى خويش
تا چشمشان بديشان روشن شود

Gözleri onlar ile rûşen olmak için, pâdişâhların ârif sûfîleri kendi karşılarına oturtmaları

پادشاهانرا چنان عادت بود   اين شنيده باشى ار يادت بود

3191. *Pâdişâhların öyle âdeti var idi ki, bunu, eğer hâtırında ise, işitmiş olacaksın.*

Yukarıda "Mü'min, mü'minin âyînesidir" hadîs-i şerîfinin ma'nâsı geçmiş idi. Dünyâ ve âhiret devletinin hıfzı için selâtîn-i mâziyenin, sâfî olan sûfîleri âyîne makāmında karşılarına oturttuklarını beyânen Cenâb-ı Pîr bu kıssayı îrâd eylemişlerdir. Zîrâ mü'min-i hakîkî olan sûfîlerin kalbleri, Mü'min ism-i şerîfiyle tecellî buyuran Hakk'ın âyînesidir; ve Hakk'ın bu ism-i şerîfinin mazhar-ı tecellîsi olan sûfîlerin karşısında oturmak tahâret-i kulûba sebebdir. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'de şöyle buyrulur: (Cild II, 3149 numaralı beyit.)

هر كه خواهد همنشينى با خدا　　　و نشيند در حضور اوليا

Nazmen tercüme: *"Oturmak isteyen nezd-i Hudâ'da*
Otursun o, huzûr-ı evliyâda."

دست چپشان پهلوانان ايستند　　　زانكه دل پهلوى چپ باشد بيند

3192. *Onların sol yanlarında pehlivanlar dururlar; zîrâ ki kalb sol yanda bendde olur.*

Yine selâtîn-i mâziyenin, pehlivanları sol taraflarında oturtmaları âdetleri idi; çünkü kalb-i insânî sol tarafına bağlıdır ve pehlivanların kalb tarafında oturmaları, onların kuvvet ve şecâatlerinin kulûb-ı selâtîne aks etmesi içindir. Nitekim birlikte taâm edenlerin iştihâları birbirine sirâyet eder.

مشرف و اهل قلم بر دست راست　　　زانكه علم و خط و ثبت آن دست راست

3193. *Defterdâr ve ehl-i kalem sağ taraftadır; zîrâ ki ilim ve yazı ve sebt o el içindir.*

"Müşrif" defterdâr ve "ehl-i kalem" kâtib demektir. Ya'nî eski pâdişâhlar defterdârları ve kâtibleri sağ taraflarına oturturlar idi; çünkü ilmi kâğıt üzerine yazı ile tesbît etmek, sağ elin san'atıdır. İşte vaktiyle ta'yîn-i mevâzi'de böyle münâsebetler gözetilir idi.

صوفيانرا پيش رو موضع دهند　　　كاينهء جانند و زآيينه بهند

3194. *Sûfîlere muvâcehede mevzi' verirler; zîrâ cânın âyînesidirler ve âyîneden iyidirler.*

سینه صیقلها زده در ذکر و فکر   تا پزیرد آینهء دل نقش بکر

3195. *Gönül aynası nakş-ı bikri kabûl etmek için, zikir ve fikirde sîneye saykaller vurmuştur.*

"Nakş-ı bikr"den murâd, işitilmemiş ve görülmemiş olan maârif ve hakāik-ı ilâhiyyedir. Ya'nî gönül âyînesi işitilmemiş ve görülmemiş olan ulûm-ı ledünniyye nukūşunu kabûl etmek için, zikir ve fikr-i ilâhîde müstağrak olmak sûretiyle sîneye saykal vurup parlatmıştır. "Saykal" eskiden ma'deniyyâttan yapılan âyînelere cilâ vermek için müsta'mel âlettir. Mutlakā mücellâ olan şeylerdeki pası izâle edecek bir âlet ma'nâsında kullanılır; buna "mıskale" de derler. "Zikr ü fikr-i ilâhî" dahi kalbin saykalleridir; mâsivâ paslarını kalbden izâle eder.

هر که او از صلب فطرت خوب زاد   آینه در پیش او باید نهاد

3196. *Her kim ki o, sulb-i fıtratdan güzel doğdu, aynayı onun önüne koymak lâzımdır.*

"Sulb" lügatte, bel kemiğine derler; ve "fıtrat" yaradılış ve işlerin bidâyeti ma'nâsınadır. Burada "sulb-i fıtrat" ta'bîri ile asl-ı hilkat ma'nâsı murâd buyrulur; ve asl-ı hilkat ise, suver-i ilmiyye-i ilâhiyye mertebesinden başlar. Ya'nî ilm-i ilâhîde ayn-ı sâbitesi saîd olarak doğan bir kimseyi, âyîne-i sâf olan insân-ı kâmilin karşısına koymak lâzımdır ki, böyle bir kimseye âlem-i fesâdda ârız olan mâsivâ pasları, onun telkîn edeceği zikir ve fikirler ile silinerek, kendi kalbinin safvetini o âyîne-i sâfda müşâhede etsin.

عاشق آیینه باشد روی خوب   صیقل جان آمد از تقوی القلوب

3197. *Güzel yüz âyînenin âşıkı olur; cânın saykali de takve'l-kulûbdan geldi.*

Ya'nî yüzü güzel olan kimse dâimâ âyîneye bakmak ister ve âyînenin âşıkıdır ve âyîne onun dostudur; ve çirkin olan kimsenin ayna düşmanıdır. Binâenaleyh sulb-i fıtratdan güzel olarak doğanlar, ayna mesâbesinde olan insân-ı kâmilin âşıkı olur ve cânların saykali de kalblerin tahâretinden ve kalblerin tahâreti şerîata riâyetten olur. Zîrâ havâss-i hamse, ahkâm-ı şer'iyye hudûdu dâiresinde kullanılırsa, kalb havâtır-ı mezmûmeden pâk ve kalb pâk olunca rûh da mücellâ olur.

آمدن مهمان پیش یوسف علیه السلام و تقاضا کردن
یوسف علیه السلام از تحفه وارمغان

Yûsuf (a.s.)ın huzûruna misâfir gelmesi ve Yûsuf (a.s.)ın tuhfe ve hediye taleb etmesi

آمد از آفاق یاری مهربان　　　یوسف صدیق را شد میهمان

3198. *Âfâkdan merhametli bir dost geldi; Yûsuf-ı sıddîka misâfir oldu.*

کاشنا بودند وقت کودکی　　　بر وسادهء آشنایی متکی

3199. *Ki çocukluk vaktinde âşinâ idiler; âşinâlık yastığı üzerine dayanıcı idiler.*

یاد دادش جور اخوان و حسد　　　گفت کان زنجیر بود و ما اسد

3200. [3158] *Ona kardeşlerinin cevrini ve hasedini hatırlattı; dedi ki: O zincîr idi ve biz arslan.*

Misâfir Yûsuf (a.s.)a, kardeşlerinin kendisine karşı yaptıkları cevri ve hasedi hatırlattı. Hz. Yûsuf ona cevâben dedi ki: O cevir ve hased zincir gibi idi ve biz de bir arslan gibi idik.

عار نبود شیر را از سلسله　　　نیست ما را از قضای حق گله

3201. *Arslana zincirden âr olmaz; ve bizim için kazâ-yı Hak'dan şikâyet yoktur.*

İhvânın hasedi yüzünden başımıza gelen cevr, bir arslanın zincire bağlanması kabîlinden bir kazâ-yı ilâhî idi. Arslanın zincire bağlanması, kendisinin şiddet-i kuvvetini i'lân olduğu için, ona âr değildir. Biz zümre-i enbiyânın kazâ-yı Hak'dan şikâyetimiz yoktur.

شیر را بر گردن او زنجیر بود　　　بر همه زنجیر سازان میر بود

3202. *Arslanın boynunda zincir var idi; bütün zincir yapanların üzerine bey oldu.*

Vâkıâ benim boynuma esâret zincirini takıp köle diye sattılar; fakat bilâhare Mısır hükûmetinde bey oldum ve bütün zincir yapan ustalar zîr-i idâremde kaldılar.

گفت چون بودی ز زندان و ز چاه   گفت همچون در محاق و کاست ماه

3203. *Dedi: Zindandan ve kuyudan nasıl oldun? Dedi: Muhâkda ve noksânda ay gibi!*

"Muhâk" şuhûr-ı kameriyyede ayın nihâyetinde ayın görünmez bir hâle gelmesi ma'nâsınadır. Ya'nî misâfir dedi ki: "Seni kardeşlerin kuyuya attılar ve seni Mısır'a köle diye sattıkları vakit, azîz-i Mısr'ın zevcesi olan Züleyhâ'nın iftirâsı yüzünden seni habse koydular. Sen kuyuda ve zindanda ne halde idin?" Hz. Yûsuf cevâben: "Muhâk hâlinde, nûru görünmez olan ay gibi oldum" buyurdu.

در محاق ار ماه نو گردد دو تا   نی در آخر بدر گردد بر سما

3204. *Muhâkda her ne kadar yeni ay iki kat olur; nihâyette gök üzerinde bedir olmaz mı?*

Muhâk hâlinde yeni ay hilâl olup beli bükülerek iki kat görünür; sonra git gide gökyüzünde bedir hâline gelmez mi? İşte ben de böyle oldum.

گرچه در دانه بهاون کوفتند   نور چشم و دل شد و بیند بلند

3205. *Gerçi inci dânesini havanda döğdüler, gözün ve gönlün nûru oldu, yüksek görür.*

İnci dânesini havanda döğüp gözlere sürme yaparlar ve ma'cûn terkîbi yapıp yerler. Gözün nûrunu ziyâdeleştirir ve keskin görür ve ma'cûnu da kalbe kuvvet verir. Hz. Yûsuf kendisini inciye ve kuyu ve zindanı havana ve çektiği ezâ ve cefâyı döğülmeğe teşbîh buyururlar; ve netîcede isti'dâd-ı nübüvvet-penâhîlerinin ziyâde parladığına işâret ederler.

گندمی را زیر خاك انداختند   پس ز خاکش خوشها بر ساختند

3206. *Birçok buğdayı toprak altına attılar; sonra topraktan ona başaklar yaptılar.*

Bu da Hz. Yûsuf'un hâline bir misâldir.

بار دیگر کوفتندش ز آسیا　　قیمتش افزود و نان شد جانفزا

3207. *Tekrâr onu değirmenden döktüler; onun kıymeti ziyâde oldu, cân artırıcı ekmek oldu.*

باز نانرا زیر دندان کوفتند　　گشت عقل و جان و فهم هوشمند

3208. *Yine ekmeği diş altında ezdiler; akıl ve cân ve fehm-i âkılân oldu.*

باز آن جان چونکه محو عشق گشت　　یعجب الزراع آمد بعد کشت

3209. *Yine o cân aşkın mahvı olduğu vakit, ekinden sonra zürrâ'ı i'câb eder geldi.*

Bu beyt-i şerîflerde vücûdun nüzûl ve urûc-ı dâimîsine ve bir tarafdan da hilkatteki kāide-i tekâmüle işâret buyrulur. Nitekim buğday toprağa ekilir; neşv ü nemâ bulup başak mertebesine gelir; ve bir buğday, birçok buğday olur. Onlar değirmende öğütülüp un olur; sonra ekmek yapılır. Ondan sonra vücûd-ı beşere gıdâ olur. Ve gıdâ rûh-ı hayvânînin kuvveti olur ve havâssin kuvveti dahi rûh-i hayvânînin kuvveti derecesinde tezâyüd eder; dimâğın fa'âliyyeti çoğalır. Binâenaleyh o ekmek, istihâlât-ı dâimeden sonra, akıl ve idrâk derecelerine urûc eder; ve akıl ve idrâk kuvvetlenince, kendi aslı olan vücûd-ı hakîkîyi müdrik olup, ona vusûl esbâbına tevessül eder ve binnetîce onun aşkında mahv olur. Ve hubûbâtın bu nüzûl ve urûcu ekincileri taaccübe sevk eder. Beyt-i şerîfde sûre-i Feth'de vâki' كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ (Feth, 48/29) [Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki, bu ziraâtçıların da hoşuna gider] âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu âyet-i kerîmenin tefsîri, yukarıda 1369 numaralı beytin şerhinde geçti. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu âyet-i kerîmede misâlen zikr buyrulan yere ekilmiş buğdayın filizlenip sâkı üzerinde kalınlaşarak, birçok buğdayları hâvî başak hâline gelmesini tevsîan tefsîr ve buğdayın başak hâlinden sonra, mertebe-i insâniyyeye ve ondan sonra rûh ve aşk mertebelerine terakkîsini beyân buyururlar.

این سخن پایان ندارد باز گرد　　تاکه با یوسف چه کرد آن نیك مرد

3210. [3169] *Bu sözün nihâyeti yoktur; rücû' et! Tâ ki o iyi adam Yûsuf ile ne yaptı?*

Bu nüzûl ve urûc ve kāide-i tekâmül sözlerinin nihâyeti yoktur; kıssaya rücû' edip, o iyi bir adam olan misâfirin Yûsuf (a.s.) ile ne muâmele yaptığını söyle!

طلب کردن یوسف علیه السلام ارمغان از مهمان

Yûsuf (a.s.)ın misâfirden hediye taleb etmesi

بعد قصه گفتنش گفت ای فلان　　　　هین چه آوردی تو ما را ارمغان

3211. *Ona kıssayı söyledikten sonra dedi ki: Ey filân! Âgâh ol, bize hediye olarak ne getirdin?*

بر در یاران تهی دست آمدن　　　　هست بی گندم سوی طاحون شدن

3212. *Dostların kapısına eli boş gelmek, değirmen tarafına buğdaysız gitmektir.*

Bu beyt-i şerîfde تَهَادَوْا تَحَابُّوا ya'nî "Hediyeleşin, sevişin" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Binâenaleyh dostların kapısına hediyeler ile gitmek, peygamberân hazarâtının sünnet-i seniyyeleridir.

حق تعالی خلق را گوید بحشر　　　　ارمغان کو از برای روز نشر

3213. *Hak Teâlâ haşirde halka der: Neşir günü için hediye hani?*

"Haşir" toplanmak ve "neşir" dağılmak ma'nâsınadır; her ikisi de kıyâmet gününe işârettir. Zîrâ yevm-i kıyâmette suver-i âlemin kâffesi yed-i kudret-i ilâhiyyede cem' olur. Nitekim âyet-i kerîmede وَالْاَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ (Zümer, 39/67) [Yeryüzü O'nun tasarrufundadır; gökler O'nun sağ eliyle dürülmüş olacaktır] buyrulur. Ondan sonra neş'e-i uhrâya neşr olunur. "Hediye"den murâd, ma'rifet-i ilâhiyye ve a'mâl-i sâlihadır. Ya'nî Hak Teâlâ yevm-i kıyâmette halka der ki: "Neşir günü olan hayât-ı uhreviyye için ne getirdiniz?" Bu hâlin nazîri âlemde el-ân meşhûddur. Meselâ kış günü bütün ağaçların yaprakları ve çiçekleri ve meyveleri ağaçların kendinde cem' olunmuştur. Neşir günü olan bahâr geldiği vakit, onlara ne getirdiniz? diye hitâb vâki' olur. Hepsi isti'dâdlarında olan şeyleri ızhâr edeler. Ni-

tekim âyet-i kerîmede bu hâle işâreten buyrulur: فَسُقْنَاهُ اِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذٰلِكَ النُّشُورُ (Fâtır, 35/9) Ya'nî "Biz bulutları beled-i meyyite sevk ettik, onunla ölümünden sonra arzı dirilttik; işte nüşûr böyledir."

جئتمونا و فرادی بی نوا   هم بدان سان که خلقناکم کذا

3214. *Siz bana azıksız ve münferid olduğunuz halde geliniz; hem o üslûb ile ki, sizi öylece halk eyledik.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i En'âm'da vâki' وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ (En'âm, 6/94) ya'nî "Siz muhakkak, sizi ilk def'a halk ettiğimiz gibi, bize münferid olarak geldiniz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî Hak Teâlâ, ey kullarım sizi evvelki def'a da ana rahminde yalın ayak, başı kabak ve çırıl çıplak olarak münferid bir hâlde yarattığım gibi; öldüğünüz vakit dahi öylece çırçıplak ve münferid olarak geldiniz, buyurur.

هین چه آوردید دست آویز را   ارمغانی روز رستاخیز را

3215. *Âgâh olun! Tevessül için kıyâmet gününe bir armağan ne getirdiniz?*

"Dest-âvîz" elin asılacağı şey demektir; tevessül olunacak şey ma'nâsınadır. Ve kıyâmette insanın tevessül edeceği şey, ancak a'mâl-i sâlihasıdır. Nitekim âyet-i kerîmede كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ (Müddessir, 74/38) ya'nî "Her bir nefis kazandığı şey sebebiyle rehînedir" buyrulur. Yevm-i kıyâmet, muhâsebe günüdür ve ekdiğini biçme zamânıdır.

یا امید باز گشتن تان نبود   وعدهٔ امروز باطلتان نمود

3216. *Ya size rücû' ümîdi olmadı mı? Bugünün va'di size bâtıl mı göründü?*

Sizde hayât-ı dünyeviyyeden hayât-ı uhreviyyeye rücû' etmek ümîdi yok mu idi? Sizlere peygamberler ve kitablar gönderdim; ahvâl-i âhireti haber verdim. Bugünün va'di size bâtıl mı göründü? Bu beyt-i şerîfde اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ (Mü'minûn, 23/115) ya'nî "Biz sizi abes olarak halk ettiğimizi mi ve bize rücû' etmiyeceğinizi mi zannettiniz?" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

منکری مهمانیش را از خری   پس ز مطبخ خاك و خاکستر بری

3217. *Onun misâfirliğini eşeklikten münkir isen, imdi matbahtan toprak ve kül götürürsün.*

Sen bu âlemden âlem-i âhirete, Hakk'ın huzûruna misâfirliğe gidersin. Ve misâfirin bir münâsib hediye götürmesi lâzımdır. Eğer sen, hamâkat sebebi ile O'nun misâfirliğini münkir isen, O'nun huzûruna lâyık olmayan a'mâl-i seyyie ile gidersin. "Hâk ve hâkister" a'mâl-i seyyieden kinâyedir. Bu beyt-i şerîf Hz. Pîr efendimizin lisânından vâki'dir.

ور نهء منكر چنين دست تهى   بر در آن دوست چون پا مى نهى

3218. *Ve eğer münkir değil isen, o dostun kapısına böyle boş el, nasıl ayak basarsın?*

اندكى صرفه بكن از خواب و خور   ارمغان بهر ملاقاتش ببر

3219. *Uykudan ve yemeden biraz tasarruf et; O'nun mülâkātı için hediye götür.*

شو قليل النوم مما يهجعون   باش در اسحار از يستغفرون

3220. *Uyuyanlardan uykusu az olan kimse ol; seherlerde istiğfâr edenlerden ol!*
[3179]

Bu beyt-i şerîf sûre-i Zâriyât'da vâki' انَّ الْمُتَّقِينَ فِى جَنَّاتٍ وَ عُيُونٍ آخِذِينَ مَا آتَيهُمْ رَبُّهُمْ انَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ كَانُوا قليلاً مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ وَ بِالْاَسْحَارِهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ (Zâriyât, 51/15-18) ya'nî "Muhakkak muttakîler Rablerinin verdiği şeyleri alarak cennetlerde ve pınarlardadır; zîrâ onlar bundan evvel muhsinîn idiler; geceden biraz uyurlar idi ve seherlerde onlar istiğfâr ederler idi" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Cenâb-ı Abdürrezzâk *Kāşânî Tefsîri*'nde şöyle buyurur: "Taallukāt-ı tabiiyyeden ve nefs-i hayvâniyye sıfâtından tecerrüd eden kimseler, tecelliyât-ı sıfâtın nûrlarından Rablerinin verdiği şeyleri alarak, sıfât cennetleri ve onların ulûmu içindedirler. Onlar, tecelliyât-ı sıfât makāmına vusûlden evvel, ibâdât ve muâmelât ve ihsân makāmındadırlar; ve ihsân ان تعبد الله كانك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك ya'nî "Senin O'nu görür gibi ibâdet etmendir; ve eğer sen O'nu görür gibi olmazsan, O seni görür gibi ibâdet etmendir"; ve onlar sülûkden gaflet veren zulmet-i nefs hicâbından az şey içinde idiler. Tecelliyât nûrlarının tulû'u ve sıfât-ı nefs zulmetlerinin ingışâsı vaktinde, sıfât-ı nefsi örten nûrları taleb ederler idi."

اندكى جنبش بكن همچون جنين   تا ببخشندت حواس نور بين

3221. *Cenîn gibi biraz hareket et, tâ ki sana nûr görücü havâs bağışlasınlar.*

Ana rahmindeki çocuk gibi biraz kımıldа; çocuğun bu hareketi üzerine kendisine havâs bağışlandığı gibi, sen de meşîme-i zulmet-i dünyâda tâat-ı

Hak yolunda hareket et! Bu hareketin üzerine havâssine nûr-ı ilâhîyi idrâk edebilecek kuvvet ihsân etsinler.

وز جهانی چون رحم بیرون روی　　از زمین در عرصهء واسع شوی

3222. *Ve rahim gibi olan bir cihândan hârice gidesin; zemînden geniş olan arsada olursun.*

Dünyâ âlemi kesâfet-i unsuriyyeden mütehassıl olduğundan, ana rahmi gibi dar ve karanlıktır. Vaktâki mevt-i ihtiyârî ile veyâ mevt-i ıztırârî ile bu âlem-i mülkün hâricine çıkarsın, ondan sonra bu zemînden gâyet geniş bir sâha ve âlem olan melekût âlemine gidersin; ve orada, bu âlem-i kesâfetin kāidelerine ve âdetlerine uymayan şeyler görürsün.

آنکه ارض الله واسع گفته اند　　عرصهء دان کانبیا می رفته اند

3223. *Allah'ın arzı geniştir, demiş oldukları o yeri, enbiyânın gitmiş oldukları bir arsa bil!*

Bu bizim zikr ettiğimiz arsa, "Allah'ın arzı geniştir" dedikleri bir arsa ve sâhadır ki, enbiyâ (aleyhimü's-selâm) mi'râclarında bu arsaya gitmişlerdir. Nitekim وَكَذٰلِكَ نُرِي اِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ (En'âm, 6/75) [Böylece biz İbrâhîm'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk] âyet-i kerîmesinde bu arsaya işâret buyrulur. Ve kezâ (S.a.v.) Efendimiz hakkında da سُبْحَانَ الَّذِي اَسْرٰى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا (İsrâ, 17/1) [Bir gece kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehdir] âyet-i kerîmesinde bu ma'nâya işâret buyrulmuştur.

دل نگردد تنگ از عرصهء فراخ　　نخل تن آنجا نگردد خشك شاخ

3224. *Geniş arsadan gönül dar olma; ten nahlinin dalı orada kurumaz.*

Ya'nî o âlem-i melekûtda gönüle darlık ve sıkıntı ârız olmaz. Melekûtî olan ten nahlinin dalı ve a'zâsı o âlem-i melekûtda kurumaz, dâimâ ter ü tâze olur. Zîrâ âlem-i melekûtun sûretleri besâitdendir; bu âlem-i unsurînin sûretleri gibi mürekkebâtdan değildir. Orada bu vücûd-ı unsurîde vâki' olan hastalık ve ihtiyârlık gibi âsâr-ı inkırâz bulunmaz. Nitekim *Reşehât-ı Aynu'l-Hayât*'da mezkûrdur ki: Bir zât, kümmel-i Nakşiyye'den Razıyyüddîn Abdülgafûr hazretlerini vefâtından sonra âlem-i ma'nâda görüp "O âlemde

aşk ve âşıklık var mıdır?" diye sorar. AbdülGafûr hazretleri de cevâben "Ne söylersin? Asıl aşk ve âşıklık bu âlemdedir; zîrâ bu âlemin sûretleri besâitdendir; onlara aslâ fesâd târî olmaz ve aşk bir karâr üzere bulunur" buyurdular.

حاملی تو مر حواست را کنون　　　کند و مانده میشوی و سرنگون

3225. *Şimdiki hâlde sen havâssini hâmilsin; yorgun ve âciz ve ser-nigûn olursun.*

Sen el-ân hayât-ı dünyeviyyede havâssini yüklenmişsin ve havâssin seni yorgun ve âciz ve düşkün bir hâle getirmiştir. Ya'nî söylemen, dinlemen, düşünmen, bakman ve yemen ve içmen hep senin vücûd-ı unsurîne yorgunluklar getirir. Binâenaleyh gece olunca uyku hâli içinde düşüp kalırsın.

چونکه محمولی نه حامل وقت خواب　　　مانده گی رفت و شدی بی رنج و تاب

3226. *Vaktâki uyku zamânında mahmûlsun, hâmil değilsin; âcizlik gitti ve meşakkatsiz ve harâretsiz oldun.*

چاشنئ دان تو حال خواب را　　　پیش محمولئ حال اولیا

3227. *Evliyâ hâlinin mahmûl olması önünde, uyku hâlini sen bir çâşni bil!*

Evliyâ-yı izâm hazarâtının hâlini anlamak istersen, kendinin uyku hâlini, onların hâlinden bir çeşni bil!

اولیا اصحاب کهفند ای عنود　　　در قیام و در تقلب هُمْ رُقُود

3228. *Ey inâdçı, evliyâ ashâb-ı Kehf'dirler; kıyâmda ve tekallübde onlar uykudadırlar.*

Sûre-i Kehf'de vâki' وَ تَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَ هُمْ رُقُودٌ (Kehf, 18/18) ya'nî "Sen onları uyanık zannedersin, halbuki onlar uykudadırlar" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî, ey evliyânın hâl ve şânını inkârda inâd eden kimseler; evliyânın hâli, ashâb-ı Kehf'in hallerinin aynıdır. Uykuda olanların harekât ve sekenâtı, idrâklerini isti'mâl ve irâdelerini sarf sûretiyle olmadığı gibi, onların da kıyâmları ve sağa ve sola hareketleri kendi irâdeleriyle değildir. Onlar da uykudadırlar.

می کشد شان بی تکلف در فعال　　　　بی خبر ذات الیمین ذات الشمال

3229. *Hak Teâlâ onları habersiz oldukları halde sağ yanına, sol yanına, tekellüfsüz fiillere çeker.*

Ya'nî insân-ı kâmil mahviyyet içinde ahkâm-ı şer'iyyede ve ekl ve şürb gibi cismin levâzımına âid meşâgilde Hak cânibinden hıfz olunur. Bu beyt-i şerîfde dahi, yukarıdaki âyet-i kerîmenin mâba'di olan وَ نُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَ ذَاتَ الشِّمَالِ (Kehf, 18/18) [Biz onları sağ ve sol taraflarına çeviririz] âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

چیست آن ذات الیمین فعل حسن　　　　چیست آن ذات الشمال اشغال تن

3230. [3189] *O sağ yan nedir? Güzel fiildir; o sol yan nedir? Tenin şuğulleridir.*

Ya'nî "zâtü'l-yemîn" den murâd, meşâgil-i rûhiyyeden ibâret olan a'mâl-i hasenedir ve "zâtü'ş-şimâl"den murâd dahi, ekl ve şürb ve nikâh vesâire gibi cismin meşâgilidir.

میرود این هر دو کار از انبیا　　　　بی خبر زین هر دو ایشان چون صدا

3231. *Bu her iki fiil enbiyâdan sâdır olur; onlar bu her ikiden sadâ gibi habersizdir.*

Rûha ve cisme âid olan bu her iki türlü fiil, enbiyâdan ve onların vârisleri olan evliyâdan sâdır olur. Onlar ise bu iki nevi' fiilden, dağlardan çıkan aks-i sadâdan dağlar nasıl bî-haber bulunurlar ise, öylece habersiz olurlar. Zîrâ irâdelerini Hakk'ın irâdesinde mahv etmişlerdir. Bu bir hâldir ki, tatmayan bilmez.

گر صدایت بشنواند خیر و شر　　　　ذات که باشد ز هر دو بی خبر

3232. *Eğer sana hayır ve şer olan sadâyı işittirir ise, dağın zâtı her ikisinden habersiz olur.*

Meselâ bir kimse dağa karşı iyi ve fenâ sözleri bağırarak söylese, dağ bu sözleri ona aynen işittirir; fakat dağın kendisi, bu sözlerden ve onların ma'nâlarından bî-haberdir. Binâenaleyh kâmilin vücûdu dağ gibidir ve onun nâdîsi Hak'dır. Ondan sudûr eden hâl ve kālden onun haberi ve irâdesi olmaz. Böyle olunca kâmilin kavl ü fiiline i'tirâz, Hakk'a i'tirâz olacağı için, ondan tevakkî lâzımdır. Kâmilleri kendi hallerine kıyâs eden nâkıslar aldanırlar.

گفتن مهمان يوسف را كه آيينهء آوردمت ارمغان تاكه هر بارى كه
در وى نگرى روى خوب خويش را بينى و مرا ياد كنى

Misâfirin Yûsuf (a.s.)a "Hediye olarak sana âyîne getirdim; tâ ki her ne zaman ona bakar isen, kendinin güzel yüzünü göresin ve beni hatırlayasın" demesi

گفت يوسف هين بياور ارمغان او ز شرم اين تقاضا زد فغان

3233. *Yûsuf (a.s.) dedi: Âgâh ol, hediye getir. O bu talebe karşı utanmaktan figān etti.*

Yûsuf (a.s.) misâfire hitâben dedi ki: "Hediye getirmek âdettir; ne hediye getirdin?" Misâfir de bu talebe karşı utanıp içinden ıztırâba düştü.

گفت من چند ارمغان جستم ترا ارمغانى در نظر نامد سزا

3234. *Dedi ki: Ben senin için o kadar hediye aradım; lâyık olan bir hediye nazara gelmedi.*

Ya'nî senin için o kadar münâsib bir hediye aradığım halde, bulamadım.

حبهء را جانب كان چون برم قطرهء را سوى عمان چون برم

3235. *Bir habbeyi kân tarafına nasıl götüreyim; bir katrayı ummân tarafına nasıl götüreyim?*

"Bulacağım hediye her ne olursa olsun, sana karşı bir altın habbesinin altın menba'ı tarafına ve bir katre suyun da Ummân Denizi cânibine götürülmesi kabîlinden idi."

زيره را من سوى كرمان آورم گر به پيش تو دل و جان آورم

3236. *Dil ve cânı senin huzûruna getirsem, kimyonu Kirmân'a götürürüm.*

Ya'nî "Senin huzûruna gönlümü ve cânımı takdîm etsem, kıymetsiz şeyleri takdîm etmiş olurum. Kirmân vilâyetinde pek mebzûl olan kimyonu, Kirmân vilâyetine götürmüş gibi olurum."

نیست تخمی کاندرین انبار نیست   غیر حسن تو که آنرا یار نیست

3237. *Nazîri olmayan senin hüsnünden başka, bu anbârda olmayan bir tohum yoktur.*

Ya'nî "Senin indinde nazîr ve misli olmayan hüsnün bulunduğu gibi, ondan başkaca da eşyâ cinsinden getireceğim hediyelerin hepsi de mebzûldür; binâenaleyh nazarımda senin huzûruna münâsib olan bir hediye kalmamıştır."

لایق آن دیدم که من آیینهء   پیش تو آرم چو نور سینهء

3238. *Onu lâyık gördüm ki, senin huzûruna, bir sînenin nûru gibi olan bir âyîneyi getireyim.*

Bu sûret Ankaravî hazretlerinin verdiği ma'nâdır. "Çü nûr-ı sîneî" de olan "çü" edât-ı teşbîh olduğuna göre, ma'nâ böyle olur. Fakat ta'lîl için olmak ihtimâli de vardır. Bu sûrette tercüme şöyle olur: "Sen sînenin nûru olduğu için, senin huzûruna bir ayna getirmeyi lâyık gördüm." Ya'nî senin vechin, nûr-ı kalb gibi parlaktır; bunun için sana ayna getirdim, demek olur.

تا به بینی روی خوب خود در آن   ای تو چون خورشید شمع آسمان

3239. *Tâ ki kendinin güzel yüzünü onda göresin; ey sen ki semânın şem'i olan güneş gibisin.*

آیینه آوردمت ای روشنی   تا چو بینی روی خود یادم کنی

3240. [3199] *Ey nûrânî, kendi yüzünü gördüğün vakit, beni hatırlaman için sana ayna getirdim.*

آیینه بیرون کشید او از بغل   خوب را آیینه باشد مشتغل

3241. *Aynayı o koltuğundan çıkardı; ayna güzelin mahall-i iştigâli olur.*

Misâfir hediye olarak getirdiği aynayı koltuğunun altından çıkarıp, Yûsuf (a.s.)a takdîm etti.Zîrâ güzeller dâimâ aynaya nâzırdır ve ayna onların dâimâ temâşâ mahallidir. Bu beyt-i şerîfde, vücûd-ı mümkinât aynalarında Hak Teâlâ hazretlerinin cemâlini dâimâ müşâhede buyurduğuna işâret buyrulur. Nitekim Hâce Muhammed Pârsa hazretleri *Risâle-i Kudsiyye*'lerinin ibtidâsında دلیل وجود او وجود اوست و شهود او شهود اوست ya'nî "O'nun vücûdunun delîli yine kendi vücûdudur; ve O'nun şühûdu, ancak kendisinin şühûdudur" buyurur-

lar. Zîrâ her vücûddan zâhir olan varlık, Hakk'ın vücûdudur ve her gözden vâki' olan müşâhede, ancak Hakk'ın müşâhedesidir.

آینهء هستی چه باشد نیستی نیستی بر گر تو ابله نیستی

3242. *Varlığın aynası ne olur? Yokluk. Eğer ahmak değil isen, yokluk götür!*

Ya'nî eşyâ zıddı ile inkişâf ettiği için, varlığın mukābili de yokluktur. Hakîkî varlık, ancak Hakk'ın varlığıdır; binâenaleyh Hakk'ın varlığı zâhir olmak için, vücûd-ı hakîkînin izâfâtından olan kendi vücûd-ı mevhûmunu nazarından kaldır ve huzûr-ı Hakk'a yokluk götür. Sen kendi varlığını kaldırınca, karşına Hakk'ın varlığı dikilir.

هستی اندر نیستی بتوان نمود مالداران بر فقیرآرند جود

3243. *Varlık, yoklukta görünebilir; mal sâhibleri fakîr üzerine cûd götürürler.*

Ma'dûmâttan ibâret olan vücûd-ı mümkinâtın ânen-fe-ânen helâk olması, bize Hakk'ın varlığını gösterir ve bu yokluk, varlığın aynası olur. Nitekim hep zengin olup hiçbir fakîr bulunmasa, cûd ve sehânın ve fakr u gınânın ma'nâları anlaşılmaz idi. Binâenaleyh fakr gınânın ve gınâ da fakrın aynası olur.

آینهء صافئ نان خود گرسنه است سوخته هم آینهء آتش زنه ست

3244. *Muhakkak ekmeğin sâfî aynası açtır; kav dahi çakmağın aynasıdır.*

Ekmeğin hâssıyyeti ve te'sîri, karnı aç olan kimsede zâhir olur; ve çakmağın eseri de kavda ve fitilde görünür. Aç olmasa, ekmeğin ve kav olmasa çakmağın kıymeti kalmaz.

نیستی و نقص هر جائ که خاست آینهء خوبئ جمله پیشها ست

3245. *Her yerde hâsıl olan yokluk ve noksan, bütün sıfatların güzelliğinin aynasıdır.*

Meselâ hânesi olmayıp yaptırmak isteyen kimse, mi'mârın san'atına muhtâç olur ve bu yokluk mi'mârın san'atının güzelliğinin aynası olur. Nitekim âtîdeki beyitlerde Cenâb-ı Pîr efendimiz misâller ile bu ma'nâyı tavzîh buyururlar.

چونکه جامه چست و دوزیده بود مظهر فرهنگ درزی چون شود

3246. *Elbise sağlam ve dikilmiş olduğu vakit, nasıl terzinin san'atının mazharı olur?*

نا تراشیده همی باید جذوع تا درو گر اصل سازد یا فروع

3247. *Cüzû' yontulmamış olmalıdır ki, dülger asıl, ya fer' yapsın.*

Ağaç kütükleri yontulmamış olmalıdır ki, dülger onlardan temel direği veyâ döşeme ve kaplama tahtaları yapsın ve san'atını göstersin.

خواجهء اشکسته بند آنجا رود که در آنجا پای اشکسته بود

3248. *Kırık bağlayıcı efendi, kırılmış ayak olan yere gider.*

کی شود چون نیست رنجور و نزار آن جمال صنعت طب آشکار

3249. *Hasta ve zayıf olmadığı vakit, tıb san'atının cemâli ne vakit âşikâr olur?*

خواری و دونئ مسها بر ملا گر نباشد کی نماید کیمیا

3250. [3209] *Bakırların enzâr-ı nâsda horluğu ve aşağılığı olmasa idi, ne vakit kimyâ görünürdü?*

Bakır halk nazarında mübtezel ve kıymetsiz bir ma'den olup, ehl-i kimyâ indinde ma'lûm olan iksîr vâsıtasıyla altına kalb olunduğu için, "san'at-ı kimyâ" zâhir olmuştur.

نقصها آینهء وصف کمال وان حقارت آینهء عز و جلال

3251. *Noksanlar vasf-ı kemâlin aynasıdır; ve o hakāret izz ü celâlin aynasıdır.*

Ne kadar noksanlar varsa, yukarıda gösterildiği vech ile hepsi zuhûr-ı kemâl için bir aynadır; ve mahlûkâtın hakāret ve zilleti ise Hakk'ın izzet ve celâlinin aynasıdır.

زانکه ضد را ضد کند پیدا یقین زانکه با سر که پدیدست انگبین

3252. *Zîrâ ki muhakkak zıddı, zıd peydâ eder; zîrâ ki bal, sirke ile zâhirdir.*

Ya'nî bir şeyin vücûdu onun zıddı ile bilinir. Meselâ aydınlığın vücûdu, karanlık ile ve tatlı, ekşi ile ve soğuk, sıcak ile bilinir. Sâir zıdlar da böyledir. Onun için الاشياء تنكشف باضدادها ya'nî "Eşyâ zıddıyla inkişâf eder" denilmiştir.

هر که نقص خویش را دید و شناخت اندر استکمال خود ده اسبه تاخت

3253. *Her kim ki, kendi noksanını gördü ve anladı, kendinin istikmâlinde on at ile koştu.*

"Deh esbe tâhten" yedinde on at olduğu halde koşmak ma'nâsınadır ki, kemâl-i sür'atten kinâye olur. Nitekim vaktiyle hükûmet tarafından çıkarılan posta tatarları, gidecekleri mahallere sür'atle vusûl için, gece ve gündüz atları koşturarak giderler ve bindikleri hayvan çatlarsa, yanlarındaki yedek hayvanlarına binerler idi. Eğer yedek hayvan bir ise "Yek esbe", iki ise "dü esbe" ve on ise "deh esbe" derler. Ya'nî kendinin noksânını görüp anlayan kimse, kendinde kemâl husûlü için son derece sür'atle sa'y etti; zîrâ noksânını gören kimse sâhib-i irfândır ve o irfân onu tahsîl-i kemâle sevk eder.

زان نمی پرد بسوی ذو الجلال   کو گمانی میبرد خودرا کمال

3254. *Kendinin kemâlini zanneden kimse, o sebebden Zü'l-Celâl tarafına uçmaz.*

Kendinin ehl-i kemâlden olduğunu zan ve tevehhüm eden kimse; bu zannı sebebinden Zü'l-Celâl olan Hak tarafına uçup gidemez.

علتی بد تر ز پندار کمال   نیست اندر جان تو ای ذو دلال

3255. *Ey nâz sâhibi, senin canında kemâl vehminden beter bir illet yoktur.*

Ey kendini beğenip kibr eden ve nazlanan kimse; senin bâtınında merkûz olan kemâl vehminden berbâd bir hastalık yoktur. Çünkü sen kendinde kemâl gördükçe, aslâ kendi noksânına vâkıf olamazsın.

از دل و از دیده ات بس خون رود   تا ز تو این معجبی بیرون رود

3256. *Bu mu'ciblik senden dışarıya gidinceye kadar, gönlünden ve gözünden çok kan gider.*

Bu kendini beğenmek duygusu, senin içinden çıkıncaya kadar, kalbin çok ezilir ve sıkıntılar çeker ve gözlerin kanlı yaşlar döker. Ya'nî bu duygu senden kolay kolay mündefi' olmaz. Nitekim bir bahs-i ilmîde hakîkatı teslîm etmek, ashâb-ı ilimden pek çok kimselerin nefislerine ağır gelir.

علت ابلیس انا خیر بدست   وین مرض در نفس هر مخلوق هست

3257. *İblîsin illeti "Ene hayrun" [Ben hayırlıyım] olmuştur; ve bu maraz her mahlûkun nefsinde vardır.*

İblîs'in huzûr-ı ilâhîden koğulmasına sebeb olan hastalık "Ben Âdem'den hayırlıyım" demesi ve da'vâ-yı kemâlde bulunması olmuştur.

Nitekim âyet-i kerîmede قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِى مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ (A'râf, 7/12) ya'nî "İblîs dedi, ben ondan hayırlıyım; beni ateşten ve onu topraktan yarattın, dedi" buyrulur. Ve bu "Ben ondan hayırlıyım" demek marazı, her mahlûkun nefsinde vardır. Kiminde zâhirdir ve kiminde hafîdir ve kiminde ahfâdır.

گرچه خود را بس شکسته بيند او　　　آب صافی دان و سرگين زير جو

3258. *Gerçi o kendisini çok şikeste görür; âb-ı sâfî ve ırmak altında gübre bil!*

Vâkıâ o nefsinde kemâl tevehhüm eden kimse, kendisini halka karşı çok kırık ve mütevâzi' görür; fakat onun hâli, dibinde gübre tortusu bulunan ve üstünde berrâk su akan bir ırmağa benzer. Zâhiren latîf görünen onun tevâzu'u altında, berbâd bir enâniyet mahfîdir.

چون بشوراند ترا در امتحان　　　آب سرگين رنگ گردد در زمان

3259. *İmtihanda seni karıştırdığı vakit, su derhâl gübre renkli olur.*

Ey kendini mütevâzi' gören kimse, herhangi bir sûretle imtihân için Hak Teâlâ hazretleri kullarından birisini senin üzerine musallat edip, o kimse kavli veyâ fiili ile seni karıştırdığı vakit, sâfî ve berrâk su gibi olan tevâzu'un, gübre gibi olan enâniyet rengine boyanıverir.

در تگ جو هست سرگين اى فتا　　　گرچه جو صافی نمايد مر ترا

3260. [3219] *Ey delikanlı, ırmak sana sâfî görünürse de ırmağın dibinde gübre vardır.*

Ey genç sâlik, senin kırıklığın ve boyun bükmen, sana bir ırmağın suyu gibi sâfî ve berrâk görünürse de, onun tahtında enâniyyet-i mevhûme gübresi vardır.

هست پير راهدان پر فطن　　　باغهاى نفس كل را جوى كن

3261. *Fatîn olan yol bilici pîr, nefs-i kül bağlarına ırmak kazıcıdır.*

Bu beyt-i şerîfin ma'nâsı "kül" kelimesi Arabî olduğuna göre verilmiştir. Bu ma'nâya göre "pîr"den murâd, makām-ı kutbiyyette bulunan zâta işâret olunur. Zîrâ bu vücûdât-ı izâfiyye âlemine vâki' olan tecelliyât-ı ilâhiyyenin maksemi, bu zât-ı şerîfin kalbidir; ve füyûzât-ı ilâhiyye, ehl-i âleme onun kalb-i şerîfinden tevzî' olunur. "Nefs-i kül"den murâd, vücûd-ı izâfî âleminin

hey'et-i mecmûasıdır. "Nefs-i kül bağları"ndan murâd, efrâd-ı beşerdir. "Irmak kazmak"dan murâd, efrâd-ı beşerin kalblerindeki gübrelerin tathîridir. "Gil" kelimesi Fârisî olduğuna göre, beyt-i şerîfin ma'nâsı şöyle olur: "Fatîn olan yol bilici pîr, çamur olan nefsin bağlarına ırmak kazıcıdır." Bu sûretde "pîr"den murâd, bakā-billâh mertebesine kāim ve irşâda me'zûn bulunan bilcümle evliyâ-yı izâmdır. "Nefs-i Gil"den murâd, topraktan mahlûk olan efrâd-ı beşerdir; ve "bağ"dan murâd onların kalbleridir. "Irmak kazmak"tan murâd, kalbdeki neces-i enâniyetin tathîridir.

Hind nüshalarında "nefs ü ten" ve "nefs ü gil" vâki' olup, bu ikinci ma'nâ verilmiştir; ve bu ma'nâ, vâkıa mutâbık olmak îcâb eder. Çünkü âlemde kutbu'l-aktâb, her zamanda zât-ı vâhidden ibâret olduğu halde, irşâda me'zûn olan evliyâ-yı Hak çoktur ve onların cümlesi tathîr-i kulûba me'mûrdur. İsmâîl-i Ankaravî hazretleri dahi kendi şerhlerinde bu iki nüsha üzerine ma'nâ vermiştir.

جوی خود را کی تواند پاك کرد   نافع از علم خدا شد علم مرد

3262. *Kendi ırmağını ne vakit temizleyip kişinin ilmi, ilm-i Hudâ'dan nâfi' oldu?*

Ya'nî bir kimse kendi kalbini, kendi kendine tathîr edip havâssinden kalbine lâyih olan ulûmu, ilm-i Hakk'a tahvîl etmek sûretiyle menfaat hâsıl edebilir mi? O kimsenin havâss-i hamsesi yolundan kalbine lâyih olan bilgileri, bi'l-irşâd ilm-i Hakk'a tebdîl sûretiyle kalbini temizliyecek bir mürşid-i kâmil lâzımdır.

کی تراشد تیغ دستهء خویش را   رو بجراحی سپار این ریش را

3263. *Kılıç kendi sapını ne vakit yontar; git bu yarayı bir cerrâha tevdî' et!*

Meselâ kılıç kendi sapını i'mâl edebilir mi? Ona bir usta lâzımdır; ve keza kişi kendi yarasını tedâvî etmek pek zordur. Onu bir cerrâh tedâvî etmek îcâb eder. Binâenaleyh ey sâlik, git kalbindeki alâkāt-ı nefsâniyye yarasını tedâvî için, onu cerrâh mesâbesinde olan bir mürşid-i kâmile tevdî' et!

بر سر هر ریش جمع آمد مگس   تا نبیند قبح ریش خویش کس

3264. *Kişi kendi yarasının çirkinliğini görmemek için, her yaranın başı üzerine sinekler toplandı.*

آن مگس اندیشها و ان مال تو   ریش تو آن ظلمت احوال تو

3265. *O sinek, düşüncelerin ve o malındır; yaran o ahvâlinin zulmetidir.*

Ya'nî muhîtinden havâssin vâsıtasıyla kalbine bin türlü düşünceler gelir; ve mâl ve mülküne alâkāt ve muhabbet duyguları toplanır. Bunların hepsi senin rûhunun nûrâniyyeti önünde birer zulmet peydâ eder. Binâenaleyh ahvâlin nefsânî ve zulmânî olur. Kalbinde toplanan bu efkâr ve alâkāt, sinekler gibi senin kalbinde yer tutan benlik yarası üzerine konarlar.

ور نهد مرهم برآن ریش تو پیر   آن زمان ساکن شود درد و نفیر

3266. *Eğer pîr, senin o yaran üzerine merhem koyarsa, derd ve figān o zaman sâkin olur.*

تا که پندارد که صحت یافته ست   پرتو مرهم بر انجا تافته ست

3267. *Hattâ zanneder ki sıhhat bulmuştur; merhemin pertevi onun üzerine parlamıştır.*

Ya'nî sâlik, mürşid-i kâmilin tasarruf-ı ma'nevîsi ile hâlinde salâh olduğunu görünce, kendisinin emrâz-ı ma'neviyyeden kurtulduğunu ve kemâle geldiğini zanneder. Halbuki onun bu zannı hatâdır; zîrâ bu salâh, mürşidin merhem-i ma'nevîsinin te'sîridir. Eğer mürşid onu bırakıverse, yarası yine azmağa başlar. Bu akabe, sâlikler için pek tehlikeli bir akabedir; zîrâ kendisinin makām-ı irşâda geldiğini zanneden sâliklerden merdûd olanlar çoktur. Ve bunlara "sâlik-i ebter" derler; çünkü kendilerinde illet-i enâniyyet bâkî olduğu halde, irşâda kıyâm ederler ve bunlara aldanan kimseler de acınacak bir halde bulunurlar.

هین ز مرهم سر مکش ای پشت ریش   وان ز پرتو دان مدان از اصل خویش

3268. *Ey arkası yaralı, kendine gel; merhemden baş çekme ve onu pertevden bil; kendi aslından bilme!*

Ey emrâz-ı ma'neviyye ile ma'lûl olan kimse, mürşidin tasarrufuna ihtiyâcım kalmadı deyip ona karşı serkeş olma; ve o kalbinde hâsıl olan salâhı ve vâridât-ı ma'neviyyeyi, ancak onun teveccühünden ve tasarruf-ı ma'nevîsinden bil, kendi aslından bilme!

مرتد شدن کاتب وحی بسبب آنکه پرتو وحی برو زد آن آیت را
از پیش پیغمبر علیه الصلوة و السلام بخواند و گفت پس من هم
محل وحیم

Vahyin pertevi onun üzerine vurması, o âyeti Peygamber (a.s.v.)dan evvel okuması sebebiyle, kâtib-i vahyin mürted olması ve "İmdi ben de mahall-i vahyim!" demesi

Gerek Ankaravî'de ve gerek dîğer Hind şârihlerinde, bu mürted olan vahiy kâtibinin Abdullâh b. Sa'd ibn Ebî Serh olduğu zikr olunur. Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî şerhinde bunun Müseylemetü'l-Kezzâb olduğu beyân olunmakta ise de, merkūmun vahiy kâtibi olduğu sâbit değildir. Huzûr-ı Risâlet-penâhîde ancak bir def'a bulunabilmiş ve eğer kendilerinden sonra riyâseti bana verirse tâbi' olurum demiş idi. Binâenaleyh Abdullâh ibn Sa'd ibn Ebî Serh'in kâtib-i vahy olup irtidâd etmesi sahîh ve sâbittir. Vâk'anın hulâsası budur: Sûre-i Mü'min nâzil oldu. (S.a.v.) Efendimiz okur ve kâtib-i vahy olan Abdullâh dahi yazar idi. وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِى قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ (Mü'min, 23/12-14) [Andolsun biz insanı çamurdan bir sülâleden yarattık; sonra onu emîn ve sağlam bir karargâhda nutfe hâline getirdik; sonra nutfeyi bir kan pıhtısı hâline soktuk; müteâkıben kan pıhtısını, bir lokmacık et yaptık; ve bir lokmacık eti, kemiklere çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonunda onu bambaşka bir mahlûk olarak teşekkül ettirdik.] Âyet-i kerîmesini yazdığı vakit, hilkat-i beşerin etvârına taaccüb edip, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kırâatinden evvel, فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ (Mü'min, 23/14) [Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allâh pek yücedir] dedi. Nebiyy-i zîşân Efendimiz dahi "Evet böyle yaz!" buyurdular. Abdullâh "Eğer Muhammed kendisine vahy olunan peygamber ise, ben de bana vahy olunan peygamberim" deyip irtidâd etti ve Mekke'ye gitti. Hz. Pîr Efendimiz, mürîdin kalbine vâki' olan sünûhâtın, mürşidinin aks-i pertevi olduğunu îzâh için bu kıssayı beyân buyurmuşlardır.

پیش از عثمان یکی نساخ بود   کو بنسخ وحی جدی می نمود

3269. *Osman'dan evvel bir yazıcı var idi ki, o vahiy yazmakta azîm cidd gösterirdi.*

Osman Zi'n-nûreyn (r.a.) hazretlerinden evvel, vahy-i ilâhîyi istinsâh eden kâtib vardı ki, o kâtib vahyin istinsâhı emrinde büyük bir gayret gösterirdi.

چون نبی از وحی فرمودی سبق   او همانرا وا نبشتی بر ورق

3270. [3229] *Vaktâki Peygamber vahiyden ta'lîm buyurdu, o, onu hemen kâğıt üzerine yazdı.*

پرتو آن وحی بروی تافتی   او درون خویش حکمت یافتی

3271. *O vahyin pertevi onun üzerine parlar idi; o kendi bâtınında, hikmet bulur idi.*

عین آن حکمت بفرمودی رسول   زین قدر گمراه شد آن بو الفضول

3272. *Peygamber o hikmetin "ayn"ını buyururdu; o bü'l-fuzûl, bu kadardan gümrâh oldu.*

"Bü'l-fuzûl" her şeyde haddi tecâvüz eden kimsedir. "Güm-râh" doğru yoldan çıkan demekdir. Ya'nî Resûl-i Ekrem Efendimiz, vahiy pertevinin kalbine aks etmesinden dolayı, o kâtibin kendi bâtınında bulduğu hikmeti söyleyince, vahiy kâtibi bu hikmeti kendi isti'dâdından bildi; ve bu kadar bir nûra tahammül edemeyip, yolunu şaşırıp zulmet-i irtidâda düştü.

کآنچه می گوید رسول مستنیر   مر مرا هست آن حقیقت در ضمیر

3273. *Dedi ki: O şeyi ki, müstenîr olan Resûl söylüyor, o hakîkat muhakkak benim zamîrimde vardır.*

Kâtib-i vahy kendi bâtınına mün'akis olan vahyin pertevini görünce dedi ki: Cânib-i Hak'dan nûr-i vahyin tâlibi olan Peygamber'in söylediği hakîkat, muhakkak benim de bâtınımda vardır.

پرتو اندیشه اش زد بر رسول   قهر حق آورد بر جانش نزول

3274. *Onun düşüncesinin pertevi Resûl'e vurdu; Hakk'ın kahrını onun canı üzerine nüzûl getirdi.*

Kâtib-i vahyin bu fenâ düşüncesinin eseri, (S.a.v.) Efendimiz'in kalb-i şerîflerine aks etti; bu akis, Hakk'ın kahrını kâtibin canı üzerine indirdi.

هم ز نساخی بر آمد هم ز دین　　　شد عدو مصطفی و دین بکین

3275. *Hem kâtiblikten, hem dinden çıktı; kin sebebiyle Mustafâ'ya ve dînine düşman oldu.*

مصطفی فرمود کای گبر عنود　　　چون سیه گشتی اگر نور از تو بود

3276. *Mustafâ buyurdu ki: Ey inâdçı kâfir! Eğer nûr senden idiyse, niçin kara oldun?*

گر تو ینبوع الهی بودئ　　　اینچنین آب سیه نگشودئ

3277. *Eğer sen yenbû'-i ilâhî ola idin, böyle kara suyu açmazdın.*

"Yenbû'" büyük pınar demektir. "Kara su"dan murâd, zulmet-i küfür ve inkârdır. Ya'nî eğer senin kalbin, içinde nûr-i vahy-i ilâhî fışkıran büyük bir pınar olaydı, o kalbindeki küfür ve inkâr zulmetini açıp ızhâr etmezdin.

تاکه ناموسش به پیش این و آن　　　نشکند بر بست این او را دهان

3278. *Bunun ve onun önünde nâmûs kırılmamak için bu, onun ağzını bağladı.*

Şunun bunun önünde nâmûs-ı mevhûmu kırılmamak, ya'nî kendisi için, "Bu adam mesleksiz ve dâimâ mütelevvindir" dedirtmemek için, bu nâmûs-ı mevhûm, yaptığı hatâ-yı azîmden rücû'dan ve tövbe ve istiğfârdan ağzını bağladı.

اندرون می سوختش هم زین سبب　　　توبه کردن می نیارست این عجب

3279. *Bu sebebden de içi yandı; tövbe etmeğe kâdir olmadı; bu acîbdir.*

Hind şârihlerinden Bahrü'l-Ulûm hazretleri kendi şerhinde buyururlar ki : "Eğer o kâtib Müseylemetü'l-Kezzâb ise emr-i zâhirdir ve âtîdeki beyitler ile intibâk-ı tâm hâsıl olur. Ve eğer Abdullâh b. Sa'd ibni Ebî Serh ise, bu ebyâta intibâkı müşkildir. Zîrâ o, feth-i Mekke'den sonra islâma gelip Resûl-i Ekrem Efendimiz'e bîat etti. Onun için tövbeye tevfîk-ı ilâhî oldu. Ve târîh kitablarında muhaddisler onun îmânı kıssasını böyle nakl etmişlerdir ki: Feth-i Mekke günü Resûl-i Ekrem Efendimiz birkaç kişinin kanını mübâh kılmış idi; ve buyurdular ki: "Kim bulursa, eğer Ka'be'nin örtüsüne yapışmış olsalar bile onla-

rı öldürsün." Onlardan birkaç kişi îmân etti ve îmânlarını kabûl buyurdular; lâkin Abdullâh ibn Sa'd Emîrü'l-Mü'minîn Hz. Osman'ın evinde saklandı. Hz. Osman efendimiz ise onu Server-i âlem Efendimiz'in huzûruna getirdi, yâ Resûlallâh, bâyi' Abdullâh'dır dedi ve onun bîatını kabûl buyurdular. Bu rivâyet *Kitâbü'l-İsâbe*'de mezkûr olduğu gibi, Emîrü'l-Mü'minîn Hz. Osman efendimizden İbn Asâkir de rivâyet etmiştir. Ondan sonra Abdullâh İbn Sa'd cihâda iştirâk etti. *Kitâbü'l-İsâbe*'de esâmî-i ashâb arasında mezkûrdur. İmâm Beğavî Yezîd ibn Ebî Habîb'den sened-i sahîh ile rivâyet eder ki Abdullâh ibn Sa'd ibn Ebî Serh, Remle tarafında sabah vakti olunca اللهم اجعل آخر عملى صلوة الصبح ya'nî "Yâ Rab, benim son amelimi sabah namazı kıl!" diye duâ etti; ondan sonra abdest alıp sabah namazını kıldı; ve sağa ve sola selâm verdi, Allah Teâlâ rûhunu kabz etti. İmdi bu rivâyât-ı sahîha, ona tövbe nasîb olduğuna delîldir. Binâenaleyh Hz. Mevlânâ (k.s.)nun murâd-ı âlîleri budur ki; hatâsından dolayı içi yanardı; fakat nâmûsu kırılmamak için derhâl tövbe edemedi."

Bu îzâhâta nazaran beyt-i şerîfdeki ma'nâ şöyle olur: Yaptığı hatâdan dolayı Abdullâh'ın içi yandı; fakat bir kere irtidâden Mekke'ye gitmiş ve irtidâdını i'lân eylemiş olduğundan, nâmûs-ı mevhûmunu kırıp tövbe edemedi; ve bu tövbesini ehl-i İslâm'ın galebe-i seyfi olan feth-i Mekke gününe kadar te'hîr etti.

آه می کرد و نبودش آه سود   چون در آمد تیغ و سر را در ربود

3280. *Âh ederdi ve ona âh fâide olmadı; vaktâki kılıç geldi ve başı kaptı.*
[3239]

Ya'nî kâtib-i vahy hatâsından pişmân olup âh eder idiyse de, kendisi irtidâden Mekke'ye azîmet etmiş olduğu ve nâmûs-ı mevhûmunu bertaraf edemediği için, fâide vermedi. Vaktâki ehl-i İslâm'ın baş kesen seyf-i satveti zâhir olup, Mekke-i Mükerreme feth olundu, kâtib-i vahy dahi o mevhûm olan nâmûsunu çiğneyip tövbe ve istiğfâr ile serfürû etmeğe ve içinin nedâmetini ızhâra muvaffak oldu.

کرده حق ناموس را صد من حدید   ای بسا بسته به بند نا پدید

3281. *Hak nâmûsu yüz batman demir yapıp, ey, çok kimseyi zâhir olmayan bağla bağlamıştır.*

Efrâd-ı beşeriyyenin bâtınını takyîd eden birtakım gizli bağlar vardır; onlardan birisi de halkın kendisini ta'yîb edeceği düşüncesidir; bu düşünce ekseriyâ kendisini Hak ve hakîkate inkıyâd etmekten vazgeçirir.

کبر و کفر آنسان بیست آن راه را　　　کو نیارد کرد ظاهر آه را

3282. *Kibir ve küfür o mertebe yolu bağladı ki, o kimse âhı zâhire getirmeğe kādir olmaz.*

Kibir ve inkâr, o nedâmet ve tövbe yolunu öyle bağlayış bağladı ki, nâdim olan kimse bâtınındaki âhı ve nedâmeti ızhâr edemez.

گفت اغلالاً فهم به مقمحون　　　نسیت آن اغلال بر ما از برون

3283. *Hak Teâlâ* اَغْلاَلاً فَهُمْ مُقْمَحُونَ *buyurdu; zincirler bizim üzerimize hâricden değildir.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Yâsîn'de olan اِنَّا جَعَلْنَا فِى اَعْنَاقِهِمْ اَغْلاَلاً فَهِىَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ (Yâsîn, 36/8) ya'nî "Biz onların boyunlarına, çenelerine kadar zincirler taktık; binâenaleyh onların başları yukarıda kalmış ve gözleri kapanmıştır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Hz. Pîr efendimiz buyururlar ki: Hak Teâlâ hazretlerinin, mütekebbirlerin ve münkirlerin çenelerine kadar dolayarak taktığı zincirler, biz insanların kendi vücûdumuzun hâricinden değildir; belki bu zincirleri bizler, bâtınımızda kendimiz îcâd ettik ve bu zincirlerin kimi kibir ve inkâr ve kimi alâkāt-ı muhtelife-i dünyeviyye ve kimi, haysiyyet-i mevhûmedir. Bu zincirler kat kat boynumuza sarılmış ve çenelerimize kadar dayanmıştır. Bu sebeble başımız gurûr ve enâniyet ile yukarıya kalkmış ve gözlerimiz Hak ve hakîkati görmekten kapanmıştır.

خَلْفَهُمْ سَدّاً فَاَغْشَيْنَاهُمْ　　　می نبیند بند را پیش و پس او

3284. *Biz onların arkalarında sed kıldık ve onların gözlerini örttük; o önünde ve arkasındaki bağı görmez.*

Bu beyt-i şerîfde de yukarıki âyet-i kerîmenin mâba'di olan وَ جَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ سَدّاً وَ مِنْ خَلْفِهِمْ سَدّاً فَاَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لاَ يُبْصِرُونَ (Yâsîn, 36/9) ya'nî "Ve biz onların önlerine ve arkalarına sed ve hâil koyduk; onların gözlerini örttük; binâenaleyh onlar görmezler" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

رنگ صحرا دارد آن سدّی که خاست　　　او نمی داند که آن سدّ قضاست

3285. *O hâsıl olan sed, sahrâ rengini tutar; o bilmez ki, o kazâ seddidir.*

Ya'nî Hak Teâlâ hazretlerinin, önde ve arkada ikāme ettiği sed ve hâil, bu vücûd-ı izâfî sahrâsında olan şeylerin renginde ve îcâbâtındadır. Ve meselâ bu vücûd-ı izâfî sahrâsının rengi âr ve nâmûs ve kibir ve nahvet ve inkâr ve

taassub ve da'vâ-yı enâniyet gibi sıfatlardır ki, bunların her birerleri, kişinin etrâfındaki Hak ve hakîkati görmeğe hâil olan birtakım sedlerdir; ve bu vücûd-ı izâfî âleminin temeli, vehm-i isneyniyyet üzerine kurulmuş ve kazâ-yı ilâhî bu âlemde bu sedleri ve hâilleri ihdâs eylemiştir.

شاهد تو سد روی شاهدست　　　　مرشد تو سد گفت مرشدست

3286. *Senin şâhidin, şâhidin yüzünün seddidir; senin mürşidin, mürşid sözlerinin seddidir.*

Ankaravî hazretleri buyururlar ki: "Senin âlem-i sûretteki mahbûbun, mahbûb-i hakîkînin yüzünün hicâbıdır; ve seni âlem-i keserâtta istiğrâka sevk eden rehberin, sana âlem-i vahdetden bahs eden veliyy-i kâmilin sözünün hicâbıdır." Burada dîğer bir ma'nâ daha hâtıra gelir: Birinci "şâhid"den murâd Arabî ve beyyine ma'nâsına olan şâhiddir.İkinci "şâhid"den murâd Fârisî ve mahbûb ma'nâsına gelen şâhiddir. Birinci "mürşid"den murâd kuvâ-yı nefsâniyye ve ikinci "mürşid"den murâd, Hak yoluna rehber olan veliyy-i kâmildir. Ya'nî, ey vücûd-ı izâfî sahrâsında hayrân olan kimse, senin Sâni'-i kâinât ve hakāyık-ı eşyâ hakkında havâss-i zâhiren ve bâtınen ile ihzâr eylediğin beyyinât ve delâil, mahbûb-ı hakîkînin vechinin hicâbıdır. Nitekim Hz. Mısrî buyurur: Mısrâ':

Zâhir iken ol anı örter delâil beyyinât

Ve senin bu husûsta mürşidin olan nazar-ı aklîn, Hak yolunun rehberi olan veliyy-i kâmil sözünün seddi ve hicâbıdır. Zîrâ sen bu rehberi sûrette kendine kıyâs edip, ona tâbi' olmayı kendince zül addedersin; ve kibir ve gurûrun idrâk-i hakîkate mâni' olur.

ای بسا کفار را سودای دین　　　　بند شان ناموس و کبر و آن و این

3287. *Ey, çok küffârın din sevdâsı vardır; onların bağı nâmûs ve kibir ve bu ve odur.*

Ya'nî enbiyâ ve evliyâyı münkir olan birçok kimseler vardır ki, bâtınlarında, onların din ve meslekini kabûle meyilleri vardır; fakat tebdîl-i din ve meslek etti diye, şunun bunun kendilerine vâki' olacak ta'n ve ta'yîbleri, nâmûslarına ve kibirlerine dokunacağı için, bu meyillerini bir türlü ızhâr edemezler.

بند پنهان لیکن از آهن بتر　　　　بند آهن را کند پاره تبر

3288. *Bağ gizlidir; fakat demirden beterdir; demir bağı balta parçalar.*

بند آهن را توان کردن جدا   بند غیبی را نداند کس دوا

3289. *Demir bağı ayırmak mümkindir; gaybî olan bağa kimse ilâc bilmez.*

Sıfât-ı nefsâniyye bağları kalb-i beşerde gizlidir; fakat demir zincirden daha kuvvetlidir. Zîrâ demir zinciri balta ve keski ile parçalamak kolaydır; fakat gizli olan sıfât-ı nefsâniyye bağlarını çözmenin çâresini bir kimse kendi kendine bilemez.

مرد را زنبور اگر نیشی زند   طبع او آن لحظه بر دفعی تند

3290. *Eğer adamı arı soksa, o lahza onun tab'ı def'i üzere sa'y eder.*
[3249]

Ya'nî kendini arı sokan bir kimse, o arının sapladığı iğneyi çıkarmağa çalışır; ve bunu çıkarmadıkça tab'ında râhat olmaz.

زخم نیش اما چو از هستئ تست   غم قوی باشد نگردد درد سست

3291. *İğnenin yarasına gelince, mâdemki o senin varlığındandır, gam kavî olur ve derd zayıf olmaz.*

Senin bâtınındaki iğnenin yarasına gelince; o yara mâdemki senin mevhûm olan varlığından ve enâniyyetinden peydâ olmaktadır, bu mevhûm olan varlığından geçmedikçe gamın kuvvetli ve şiddetli olur; ve bâtınında dembedem duyduğun elem ve ıztırâb gevşer ve zayıf olmaz.

شرح این از سینه بیرون می جهد   لیك می ترسم که نومیدی دهد

3292. *Bunun şerhi sîneden dışarıya sıçrıyor; lâkin korkuyorum ki ümîdsizlik verir.*

Bu bağ mes'elesinin şerhi yukarıdaki şu رنك صحرا دارد آن سدی که خاست او نمی داند که آن سد قضاست beytinde beyân eylediğimiz "Sedd-i kazâ"nın îzâhını iktizâ ediyor; ve bu îzâhât dahi bâtınımdan dışarı sıçramak üzeredir; fakat korkarım ki, gönüllere ümîdsizlik ve ye's verir; binâenaleyh sırr-ı kaderin mestûr kalması hikmettir.

نی مشو نومید خود را شاد کن   پیش آن فریادرس فریاد کن

3293. *Hayır, ümîdsiz olma, kendini şâd et! O feryâd-resin huzûrunda feryâd et!*

Her ne kadar sırr-ı kader, isti'dâd-ı ezelîye muallak ve saâdet ve şekâvet de bu isti'dâdâta tâbi' ise de, hadd-i zâtında mestûr olan bu mes'ele hakkında me'yûs olma ve o feryâda yetişen Hakk'ın huzûrunda:

Müstaid kıl, yok ise lutfuna isti'dâdım
Sana güçlük mü var ey şâh-i kerem-mu'tâdım

diye münâcât ve feryâd et!

کای محب عفو از ما عفو کن   ای طبیب رنج ناسور کهن

3294. *De ki: Ey afvın muhibbi, bizden afv et; ey eski nasır zahmetinin tabîbi!*

Feryâd-res olan Hakk'a münâcâtında şöyle de ki: "Ey afvı seven Rabbim, bizi afv et! Ey bizim eski nasırımızdan hâsıl olan ağrı ve sayrılarımızı tedâvî eden tabîb-i hakîkîmiz!" "Eski nasır"dan murâd, beşerin bu âlem-i izâfîye göz açtığı günden beri kendisinde hâsıl olan enâniyyet duygusudur. Bu duygu efrâd-ı beşerin her devre-i sinninde kat kat nasırlaşır; ve eğer serbest kalır ve fırsat da bulursa, soluğu Fir'avnlık mertebesinde alır.

عکس حکمت آن شقی را یاوه کرد   خود مبین تا بر نیارد از تو گرد

3295. *Hikmetin aksi o şakîyi zâyi' etti; kendini görme, tâ ki senden toz kaldırmasın.*

Mâdemki bizdeki bu eski nasır, enâniyettir ve insanın kendisini görmesidir; böyle olunca, sen de kendini görme ki, bu enâniyyetin kalbinde inkâr tozlarını kaldırıp zulmet peydâ etmesin. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kalb-i şerîfinden aks eden hikmeti, vahiy kâtibinin kendinden bilmesi ve huzûr-ı risâletde kendisini görmesi, o şakîyi zulmet-i inkâr içine düşürüp, hîn-i rücû'a kadar, ömrünün bir kısmını zâyi' etti.

ای برادر بر تو حکمت جاریه است   آن ز ابدالست و بر تو عاریه است

3296. *Ey birâder, senin üzerine hikmet cârîdir; o, abdâldandır ve senin üzerinde âriyetdir.*

Ey sâlik kardeşim, senin kalbine vârid olan hikemiyât-ı ilâhiyye, abdâl-ı ilâhîye vârid olan hikemiyâtın aksidir; ve akis sûreti ile senin kalbinde cârîdir. Binâenaleyh sen onları kendinden bilme; zîrâ sen henüz sıfât-ı nefsâniyyeni sıfât-ı hakkâniyyeye tebdîl etmediğin için abdâl-ı ilâhî sırasında değilsin.

گرچه در خود خانه نوری یافته است   آن ز همسایه منور تافته است

3297. *Vâkıâ ev kendinde bir nûr bulmuştur; o münevver olan komşudan parlamıştır.*

Meselâ karşı karşıya olan iki evin birisi karanlık ve dîğeri ışıklı olsa; eğer karanlık ev bir ışık bulursa, bu ışık, komşunun penceresinden aks eden ışık olur. Binâenaleyh bu odanın ışığı kendisinden olmadığı halde "Benimdir" diye da'vâ etse, kâzib olur. Kâmilin kalbi ile nâkısın kalbi de tamâmiyle bu misâle mutâbıktır.

شكر كن غره مشو بينى مكن　　　گوش دار و هيچ خود بينى مكن

3298. *Şükr et, mağrûr olma, burun yapma, kulak tut; ve aslâ hodbînlik etme!*

"Bînî me-kün" tekebbürden kinâye olur. Nitekim Türkçe'de dahi mütekebbir yerine "burnu büyük" ve "burnu Kāf dağında" ta'bîrleri kullanılır. Ya'nî ey sâlik, eğer kalbine hikemiyât-ı ilâhiyye ve maânî-i ledünniyye vârid olursa şükr et; buna mağrûr olma ve kibirlenme. Bunları mürşidinin kalbinden vâki' olan bir akis bil ve onun sözlerine kulak tut ve kendini ondan müstağnî bilme; ve aslâ hodbînlik etme!

صد دريغ و درد كين عاريتى　　　امتانرا دور كرد از امتى

3299. *Yüz teessüf ve elem ki, bu âriyeti, ümmetleri ümmetlikten dûr etti.*

Pek çok teessüf olunur ki, bu âriyete mensûb olan hâli birçok ümmetler, kendilerinden bildiler de, peygamberlerinin ümmetliklerinden matrûd oldular.

من غلام آن كه اوهر در رباط　　　خويش را واصل نداند بر سماط

3300. *Ben o kimsenin kölesiyim ki, o her rebâtda, kendisini simâta vâsıl bilmez.*
[3259]

"Rebât" rânın fethi ile, kervânların konduğu misâfirhânedir ve zamânımızda "otel" derler. Ve "simât" sînin kesri ile, sofra ma'nâsınadır. "Rebât"dan murâd, tarîk-ı Hak'da seferde bulunan sâlikin uğradığı makāmât ve "simât"dan murâd, maksûd-ı aslî olan makām-ı kemâldir. Cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: "Ben o sâlikin kölesiyim ki, o esnâ-yı sülûkünde uğradığı her bir makāmı, maksûd-i aslî bilmeyip himmetini âlî tutar ve kendisini makām-ı kemâle vâsıl olmuş bilmez ve mürşidinin terbiyesinden aslâ müstağnî görmez." Ve Hâfız-ı Şîrâzî dahi bu ma'nâda buyurur:

غلام همت آنم كه زير چرخ كبود　　　ز هر چه رنگ تعلق پذيرد آزادست

"Ben o himmetin kölesiyim ki, çerh-i felek altında, reng-i taallukdan kabûl ettiği her şeyden âzâddır."

بس رباطی که بباید ترك کرد　　　تا بمسکن در رسد یك روز مرد

3301. *Kişi bir gün meskenine erişmek için, çok rebâtı terk etmek lâzımdır.*

Sâlik, maksûd-ı aslî olan mesken-i kemâle vâsıl olabilmek için, esnâ-yı sülûkünde vâsıl olduğu birçok makāmların alâkasını terk etmek lâzımdır. Çünkü uğradığı makāmlar kendisini rehberinin götürdüğü makāmlardır. Rehberi onun elini ancak mertebe-i kemâle vusûlünde bırakır. Eğer mürşidi onun makām alâkasını ve kendinde kemâl duygusu hâsıl olup, mürşidden istiğnâ duygusu hâsıl olduğunu görürse, onu âriyet olan o makāmda bırakır ve sâlik de bu âriyet olan makāmdan sukūt eder.

گرچه آهن سرخ شد او سرخ نیست　　　پرتو آریت آتش‌زنیست

3302. *Gerçi demir kırmızı oldu; kırmızı değildir; bir ateş vurucunun âriyet olan pertevidir.*

Ateşte kızan bir demir, kıpkırmızı bir renge girer; fakat o kırmızılık demirin değildir; demirci onu ateşe koymuştur; ona âriyet olan pertev ateşten aks etmiştir.

گر شود پرنور روزن یا سرا　　　تو مدان روشن مگر خورشید را

3303. *Eğer pencere yâhut hâne pür-nûr olursa, sen rûşen bilme; ancak güneşi!*

Eğer pencere veyâhut ev nûrlu olursa, sen onları hakîkatte nûrlu bilme; ancak güneşi nûrlu bil!

هر در و دیوار گوید روشنم　　　پرتو غیری ندارم این منم

3304. *Her kapı ve duvar, ben nûrluyum, bir başkasının pertevini tutmam, bu benim der.*

پس بگوید آفتاب ای نا رشید　　　چونکه من غارب شوم آید پدید

3305. *Böyle olunca güneş der ki: Ey nâ-reşîd, ben gurûb ettiğim vakit, zâhir olur.*

Kapının ve duvarın da'vâsına cevâben güneş der ki: "Ey nâ-lâyık, ben gurûb ettiğim vakit, senin da'vânın butlânı zâhir olur. Ben pertevimi çekince, zulmet içinde kaldığını görürsün."

سبزها گویند ما سبز از خودیم   شاد و خندانیم و بس زیبا خدیم

3306. *Yeşillikler, biz kendimizden yeşiliz, şâd ve handânız ve çok yüzü yakışıklıyız, derler.*

فصل تابستان بگوید کای امم   خویش را بینید چون من بگذرم

3307. *Yaz faslı der ki: Ey ümmetler, ben geçtiğim vakit kendinizi görün!*

Ya'nî ağaçlar yeşillikleri ve letâfeti kendilerinden bilip, bilfarz deseler ki, "Bu letâfet ve yakışıklılık bizdendir." Yaz faslı, "Hele ben geçeyim, kış faslı gelsin, kendinizi görürsünüz" diye cevâb verir. Bu misâlden anlaşılır ki, isti'dâdât, müessirât ile zâhir olur.

تن همی نازد بخوبی و جمال   روح پنهان کرده فرّو پرّ و بال

3308. *Ten güzellik ve cemâl ile nazlanır; rûh ise ferini ve perr ü bâlini gizlemiştir.*

Ya'nî rûhun parlaklığı ve kuvveti cisimde müstetirdir.

گویدش کای مزبله تو کیستی   یك دو روز از پرتو من زیستی

3309. *Ona der ki: Ey mezbele! Sen kimsin? Bir iki gün benim pertevimden yaşadın.*

Cenâb-ı Pîr cisme "mezbele" ta'bîr buyururlar. Hakîkaten de mezbeleden başka bir şey değildir. Zîrâ bidâyeti iğrenç bir katre sudan, nihâyeti de birkaç kürek cîfeden ibârettir. Bu iki hâl arasında muammer oldukça, burnunda, kulağında ve karnında hammâl-ı necâsettir.

غنج و نازت می نگنجد در جهان   باش تاکه من شوم از تو جهان

3310. [3269] *Senin şîven ve nâzın cihâna sığmıyor; dur, tâ ki ben senden sıçrayıcı olayım!*

گرم دارانت ترا گوری کنند   طعمهٔ موران و مارانت کنند

3311. *Senin germ-dârların senin için mezâr kazarlar; seni karıncaların ve yılanların tu'mesi ederler.*

"Germ-dârân" harâretle seven dostlardan kinâyedir. Ya'nî rûh der ki: "Ey mezbele olan ten! Seni harâretle seven dostların, mezarını kazıp seni haşerâ-

ta gıdâ olmak üzere defn ederler; sana karşı olan muhabbetleri bu işi yapmağa mâni' olmaz."

بینی از گند تو گیرد آن کسی   کو به پیش تو همی مردی بسی

3312. *O bir kimse senin kokundan burnunu tutar ki, o senin huzûrunda çokluk ölürdü.*

Senin üzerinde benim pertevim mevcûd iken, huzûrunda sana karşı pek ziyâde hürmetkâr olan bir kimse, senin berbâd kokundan burnunu tutar.

پرتو روحست نطق و چشم و گوش   پرتو آتش بود در آب جوش

3313. *Söylemek ve görmek ve işitmek, rûhun pertevidir; suda olan kaynama, ateşin pertevi olur.*

Nasıl ki, söyleme ve görme ve işitme rûhun pertevi ve eseri; ve suda olan kaynayış da ateşin eseri ve pertevi ise, ey sâlik sende olan hâlât-ı cezbe ve aşk ve vâridât-ı ilâhiyye de, insân-ı kâmilin kalbinden aks eden pertev ve eserdir. Sakın bunları kendinden bilme!

آنچنانکه پرتو جان برتنست   پرتو ابدال بر جان منست

3314. *Ten üzerinde canın bir pertevi olduğu gibi, abdâlın pertevi de benim canım üzerindedir.*

Cesedin havâssi üzerinde canın pertevi ve eseri bulunduğu gibi, benim canımın üzerinde de abdâl-i ilâhînin te'sîrâtı vardır. "Abdâl"dan murâd, sıfât-ı nefsâniyyesi, sıfât-ı hakkāniyyeye mübeddel olan kümmel-i evliyâdır. Veyâhud, evliyâdan "abdâl" tesmiye olunan bir tâifedir ki, istedikleri yerde, kendilerinin misli olan sûret-i rûhâniyyelerini ikāme ederler ve görenler farkına varmazlar. Ve onlar yedi kişidir ki, her birisi ekālîm-i seb'adan birisinin müdebbiridir. Ve Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinde buyururlar ki: "Abdâl yedi kimsedir. Ne ziyâde ve ne de eksik olurlar. Allah Teâlâ onlar sebebiyle yedi iklîmi hıfz eder. Her birisi bir iklîme bedeldir. Onlardan birisi kadem-i Halîl, ikincisi kadem-i Kelîm, üçüncüsü kadem-i Hârûn, dördüncüsü kadem-i İdrîs, beşincisi kadem-i Yûsuf, altıncısı kadem-i Îsâ, yedincisi kadem-i Âdem (aleyhimü's-selâm) üzerinedir. Ve onlara "abdâl" derler. Zîrâ bunlardan birisi bir mahalden mufârakat edeceği vakit, eğer bu mevzi'de onların emni için bir emirden dolayı maslahat murâd ederse, kendi sû-

reti üzerine bir şahsı terk eder. Onu gören bir kimse bu şahsın rü'yetinden şekk etmez. Zîrâ bu, o adamın aynıdır; halbuki o değildir; belki o bir şahs-ı rûhânîdir ki onu kasd ile kendi bedeline bıraktı." Fakat Hz. Pîr efendimizin beyt-i şerîfde buyurdukları "abdâl"dan murâd, evvelki ma'nâ olmak daha müreccah görünür.

جان جان چون وا کشد پارا ز جان　　　جان چنان گردد که بی جان تن بدان

3315. *Cânın cânı candan ayak çektiği vakit, cân öyle olur ki, cansız ten bil!*

Sâlikin cânına kuvvet vermek i'tibâriyle cânın cânı olan insân-ı kâmil, sâlikin terbiye-i rûhundan yüz çevirdiği vakit, cansız bir ceset nasıl bî-revnak olursa, o sâlikin rûhu dahi öylece bî-revnak olur ve onda bilkuvve mündemic olan kemâlât zuhûra gelmez. Binâenaleyh insân-ı kâmile karşı kendini müstağnî bilme ve onun huzûrunda enâniyyetini kırıp mütezellil ol! Zîrâ yevm-i kıyâmette o seni terbiye eden kâmil senin şâfi'in ve şâhidin olacaktır. Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur: وَ يَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيداً (Nahl, 16/84) Ya'nî "Yevm-i kıyâmette her ümmetten şâhid getiririz."

سر ازان رو می نهم من بر زمین　　　تا گواه من بود در یوم دین

3316. *O cihetten başı zemîn üzerine koyarım; tâ ki yevm-i dînde benim şâhidim olsun.*

"Dîn" inkıyâd ve cezâ ve âdet ma'nâlarına gelir. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri bu üç ma'nâyı *Fusûsu'l-Hikem*'de, Fass-ı Ya'kûbî'de îzâh buyururlar. "Yevm-i dîn" yevm-i cezâ demek olur ki, "yevm-i kıyâmet" murâd olunur. Zîrâ yevm-i kıyâmet Hak Teâlâ hazretlerinin Hakem ve Adl ism-i şerîfleriyle olan tecellîsidir ve bu isimler a'mâl-i ibâdın muvâzenesini ve beyyine ve şühûda müsteniden hüküm i'tâsını îcâb eder.Bu ma'nâya binâen Cenâb-ı Pîr bu beyt-i şerîfde yeryüzü üzerinde vâki' olan secdenin sırrını beyân buyururlar.

یوم دین که زلزلت زلزالها　　　این زمین باشد گواه حالها

3317. *Yevm-i dîn ki, bir sarsılış sarsılır; bu yeryüzü hallerin şâhidi olur.*

Yevm-i cezâda arz bir sarsılış sarsılır ve bu sarsılış içinde ahvâl-i beşerin şâhidi olur. Bu beyt-i şerîfde اذا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا وَ اَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا وَ قَالَ الْانْسَانُ مَا لَهَا يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحَى لَهَا (Zilzâl, 99/1-5) ya'nî "Vaktâki arz bir sar-

sılış sarsılır ve arz eskâlini dışarıya çıkarır ve beşer arza ne oldu, der. Rabb'in arza vahyetmesiyle işte bu günde haberleri söyler" âyât-ı kerîmesine işâret buyrulur.

Ni'metullâh Nahcivânî hazretleri bu sûre-i şerîfenin tefsîrinde şöyle buyurur: "Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet eder ki: Resûlullâh (s.a.v.) Efendimiz يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا âyet-i kerîmesi hakkında buyurdular ki: "Arzın ihbâr ettiği şey nedir bilir misiniz?" Allah Teâlâ ve Resûlü bilir dedik. Buyurdular ki: "Onun haberleri kendi üstünde her bir abdin ve ümmetin işledikleri şeye şehâdetidir; ya'nî benim üzerimde şu günde şunu ve şunu işlediler; işte arzın haberleri budur." Bu hadîs-i şerîfden anlaşılır ki, arz kendi üzerinde secde eden kulların secdelerine de şehâdet eder.

فلسفی منکر شود در فکر و ظن   گو برو سر را بر آن دیوار زن

3318. *Felsefî fikir ve zanda münkir olur; git başını o duvar üzerine vur, de!*

Feylesof haşrı ve yeryüzünün haber vermesini, kendi havâssinden mülhem olan fikre ve zanna göre münkir olur. Zîrâ o, ism-i Zâhir'in ahkâmı tahtında mahsûr kalmıştır ve ism-i Bâtın'ın ahkâmından câhildir. İsm-i Zâhir'in ahkâmı altında cemâdın kelâm-ı fiilîleri vardır; kelâm-ı kavlîleri ise bâtınlarında mahfîdir. Çünkü cemâddan her birisi birer ismin mazharıdır ve her bir isim, cemî'-i esmâyı hâvîdir; fakat bu esmânın kâffesinin zuhûr-ı ahkâmına onların taayyünü müsâid değildir; bu müsâade ancak taayyün-i beşerîye mahsûstur. Vaktâki kıyâmet günü zuhûr butûna inkılâb eder; onların bâtınlarındaki kelâm o âleme göre zâhir olur. Nitekim âyet-i kerîmede اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذٖي اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ (Fussilet, 41/21) ya'nî "Her şeyi söyleten Allah Teâlâ, bizi söyletti" derler. İmdi feylesof ism-i Zâhir'in ahkâmı tahtında mahsûr kaldığı için, Cenâb-ı Pîr efendimiz "Sen o feylesofa de ki, git başını cemâddan olan duvara vur ki, sana kelâm-ı fiilîsi olan başını yarmakla mukābele etsin ; ve kelâm-ı kavlîsini inkâr ediyorsun, bâri bu sûretle onun kelâm-ı fiilîsi nazarında sâbit olsun" buyurur.

نطق آب و نطق خاك و نطق گل   هست محسوس حواس اهل دل

3319. *Suyun nutku ve toprağın nutku ve çamurun nutku; ehl-i dilin havâssinin mahsûsüdür.*

Ey yalnız ism-i Zâhirin ahkâmında esîr kalan feylesof, cemâdâtın nutku ehl-i bâtının havâssi tarafından his ve idrâk olunur. Binhaenaleyh bunların ke-

lâm-ı kavlîlerini duymak için onlar kıyâmete intizâr etmezler. Bu âlem-i zâhirin mâverâsından onu duyarlar ve senin inkârına ve hurâfât demene gülerler.

فلسفی کو منکر حنانه است　　　　از حواس اولیا بیگانه است

3320. *Felsefî ki, o hannâneyi münkirdir, evliyânın havâssinden bîgânedir.*
[3280]

Sütûn-ı hannânenin nâlesini inkâr eden o feylesof, ehl-i bâtın olan evliyânın havâssine yabancıdır; zîrâ onun inkârı, evliyâyı kendisine kıyâs etmesinden ve onların ahvâl-i bâtınesine yabancı olmasındandır. Sütûn-ı hannânenin kıssası yukarıda 2145 numaralı beyt-i şerîfden i'tibâren zikr edilmiştir.

گوید او که پرتو سودای خلق　　　　بس خیالات آورد در رای خلق

3321. *O der ki: Halkın sevdâsının pertevi, halkın re'yine çok hayâlât getirir.*

O feylesof evliyâ hakkında der ki: "Ehl-i riyâzet olan kimselerin açlık sebebiyle ve hılt-ı sevdânın galebesiyle buhâr dimâğına çıkar ve mâlihulyâ peydâ eder; birtakım suver-i hayâliyye görürler ve ona keşf ve aşk derler."

بلکه عکس آن فساد و کفر او　　　　این خیال منکری را زد بر او

3322. *Belki onun o fesâd ve küfrünün aksi, bu münkirlik hayâlini onun üzerine vurdu.*

Feylesofun nutk-ı cemâdâtı inkâr etmesi, muhâkemesinin ve aklının bozukluğundandır; ve bu bozukluk onun nazarında hakîkati örtmüş olmasındandır. İşte bu fesâd ve setrin aksi onda bu hayâl-i inkârı onun üzerine musallat kıldı da, hakîkate hayâlât ve hurâfât dedi.

فلسفی مر دیورا منکر شود　　　　در همانادم سخرهٔ دیوی بود

3323. *Feylesof şeytanı münkir olur; o demde bir şeytanın maskarası olur.*

Ya'nî feylesof ism-i Zâhir'in ahkâmında mahsûr kaldığı için, ism-i Bâtın'ın mezâhiri olan şeytanı ve periyi ve cinnin envâ'ını inkâr eder. Onun bu inkârı görünmeyen ve fakat âsârı zâhir olan kuvâyı inkâr etmek kabîlinden olur. İmdi o feylesof şeytanı inkâr edince, şeytan kendi âleminden onun ile istihzâ eder.

گر ندیدی دیو را خود را ببین　　　　بی جنون نبود کبودی بر جبین

3324. *Eğer şeytanı görmedin ise, kendini gör! Cünûnsuz alın üzerinde mâvilik olmaz.*

Ya'nî görünmeyen mahlûk eseri ile bilinir. Meselâ elektrik kuvveti görünmez; fakat eseri ile vücûdu bilinir. "Ey feylesof, eğer Mudil isminin mazharı olan şeytanı zâhirde görmedin ise, kendini gör; zîrâ onun eser-i ıdlâli sende zâhirdir. Nitekim delilik zâhirde görünür bir şey değildir; fakat bir deli kafasını taşa çarpıp alnı morarır ise, o morluk veyâ mâvilik eserinden onda delilik olduğunu anlarsın.

هر كه را در دل شك و پيچانيست　　در جهان او فلسفى پنهانيست

3325. *Her kimin gönlünde şek ve dolaşıklık varsa, o cihânda gizli feylesofdur.*

Ya'nî Cenâb-ı Hakk'a ve Peygamber'e îmân eden kimselerden her kimin gönlünde, nutk-ı cemâdât gibi havârık hakkında şübhe veyâhut onu te'vîl cihetine gitmek gibi bir dolaşıklık varsa, o kimse cihânda gizli bir feylesoftur.

مى نمايد اعتقاد و گاه گاه　　آن رگ فلسف كند رويش سياه

3326. *Vakit vakit i'tikād gösterir; o felsefe damarı yüzünü karartır.*

Nutk-ı cemâdât ve havârık-ı âdât gibi zâhire muhâlif olan ahvâlden bahs olunup, ba'zı delâil-i kaviyye îrâdı üzerine, böyle bir kimse vakit vakit i'tikād gösterir; fakat kalbinde kökleşmiş olan felsefe damarı harekete gelince, böyle şey olmaz diye yine inkâr vâdîsine sapar; ve bu inkâr rûhunun yüzünü karartır, haberi olmaz.

الحذر اى مؤمنان كاندر شماست　　در شما بس عالم بى منتهاست

3327. *Ey mü'minler, sizde olandan korkun; sizde çok nihâyetsiz âlem vardır.*

Ey mü'minler, sizin de zamîrinizde bulunan feylesofluktan ve akāid-i fâsideden korkun; zîrâ farkında olmadığınız halde sizde de Cebrîlik ve Kaderîlik ve halk-ı ef'âl ve rezzâkıyyet-i Hakk'a sû-i zan gibi pek çok nihâyetsiz âlemler vardır.

جمله هفتاد و دو ملت در تواست　　وه كه روزى آن برارد از تو دست

3328. *Bütün yetmiş iki millet sendedir; eyvâh ki, bir gün o senden el kaldırır.*

Bu beyt-i şerîfde ستفترق امتى ثلاثا و سبعين فرقة كلهم فى النار الا واحدة ya'nî "Benim ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır; onlardan birisi müstesnâ olmak üzere, hepsi nârdadır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Zîrâ bu hadîs-i şerîf mûcibince yetmiş iki fırka dalâlet içindedir ve bu yetmiş iki fırkanın i'tikādları *Mil-*

lel ve Nihal ismindeki kitâbda ta'dâd ve îzâh olunmuştur. Bu fırkalardan kurtulmuş olan bir fırka, Kur'ân'a ve Peygambere îmân edip aslâ ukūl-i zaîfesiyle te'vîlâta kıyâm etmeyen kimselerdir. Onun için hadîs-i şerîfde عليكم بدين العجائز ya'nî "Kocakarıların dînini iltizâm edin!" buyrulur. Fakat bu derece teslîmiyet kolay bir şey değildir; hele aklı felsefe ve mantık gibi ulûm-ı nazariyyede müstağrak olan kimseler için pek müşkildir; meğer ki tevfîk-ı ilâhî refîk ola. İbâdullâhı bu gibi girdâblardan tahlîs için, pîrân-ı izâm hazarâtı usûl-i sülûkü vaz' buyurmuşlardır. Bu ma'nâya binâen Cenâb-ı Pîr buyururlar ki: "Ey nazar-ı aklîsine i'timâd etmiş olan kimseler; Cebriye ve Kaderiyye ve Mücessime ve Müşebbihe gibi, bütün yetmiş iki fırkanın i'tikādları sizlerde gizlidir; arazdan ibâret olan bu i'tikādlar a'râzın sûret bağlayacağı yevm-i kıyâmette, çirkin sûretlerde zâhir olup ellerini kaldıracaklardır."

هر که او را برگ آن ایمان بود   همچو برگ از بیم آن لرزان بود

3329. *Her kim ki, onun için o îmân yaprağı ola, onun korkusundan yaprak gibi lerzân olur.*

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ (Târık, 86/9) [Gizlenenlerin ortaya döküldüğü günde] âyet-i kerîmesinde işâret buyrulduğu üzere, i'tikādât ve a'mâlin birer sûretle zâhir olacağı hakkında îmân yaprağı olan kimse, bu zuhûrun korkusundan ağaç yapraklarının rüzgârdan titrediği gibi, tir tir titrer.

بر بلیس و دیو زان خندیده‌ء   که تو خود را نیك مردم دیده‌ء

3330. [3290] *İblîs ve şeytan üzerine o sebebden gülmüşsün ki, sen kendini iyi adam görmüşsün.*

İblîs'in ve onun avanesi olan şeytanların azgınlıklarına, mahzâ kendini iyi bir adam gördüğün için gülmektesin. Ey nefsinin azgınlığından gâfil olan kimse! Sen nefsinin sıfatlarını tedkîk edip İblîs ve şeyâtînden daha temiz mi gördün?

چون کند جان باز گونه پوستین   چند واویلی بر آید زاهل دین

3331. *Can körüğü ters ettiği vakit, ehl-i dinden ne kadar vâveylâ zâhir olur.*

Rûz-i cezâda, canın bâtını zâhire çıktığı vakit, âlem-i dünyâda ehl-i din geçinen kimselerden bilsen ne kadar vâveylâ kopar. Nitekim sûre-i Mücâdele'de buyrulur. يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعاً فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَ يَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ (Mücâdele, 58/18) Ya'nî "Yevm-i kıyâmette Allah Teâlâ onların

hepsini cem' edip, size yemîn ettikleri gibi ona da yemîn ederler. Ve zannederler ki onlar bir şey üzeridedir. Âgâh ol ki, onlar ancak yalancılardır." İşte ehl-i dîn geçinen firak-ı dâllenin halleri budur.

بر دکان هر زرنما خندان شدست   زانکه سنگ امتحان پنهان شدست

3332. *Dükkân üzerinde her altın gösterici handân olmuştur; zîrâ imtihân taşı gizli olmuştur.*

"Dükkân"dan murâd, makām-ı irşâd; "altın gösterici"den murâd, zâhirde takvâ ve salâh gösteren ve fakat bâtında sıfât-ı nefsâniyyenin esîri bulunan kimsedir. "İmtihân taşı"ndan murâd mihekdir; ve mihek, rûz-i cezâdır. Ya'nî dünyâda takvâ ve salâh libâsı ile görünüp; bâtını sıfât-ı nefsâniyye ile mülevves olan kimse, makām-ı irşâda geçip ibâdullâhı terbiye azminde bulunur ve herkes de buna aldanır. Çünkü dünyâda kıymet-i bâtıniyyeyi ızhâr eden mihek taşı gizlidir. Hak Teâlâ onu Settâr ism-i şerîfiyle örtmüştür.

پرده ای ستار از ما بر مگیر   باش اندر امتحان مارا مجیر

3333. *Ey Settâr, bizden perdeyi kaldırma, imtihânda bize emân verici ol!*

قلب پهلو می زند بازر به شب   انتظار روز میدارد ذهب

3334. *Kalp, geceleyin altına yan vurur; altın gündüze intizâr tutar.*

Kalp altın gece vakti hâlis altın ile müsâvât da'vâsında bulunur; hâlis altın ise "Dur, sabâh olsun!" diyerek, gündüze intizâr eder. Bunun gibi dünyâ tılsımı içinde mürşid-i hakîkî ile müsâvât da'vâsında bulunan müddeî-i kâzibe o mürşid-i hakîkî, "Dur, rûz-ı kıyâmet olsun, hakîkatler meydana çıksın, o vakit kıymetin anlaşılır," der.

با زبان حال زر گوید که باش   ای مزور تا بر آید روز فاش

3335. *Hâl dili ile altın der ki: Dur, ey müzevvir gündüz zuhûra gelsin!*

صد هزاران سال ابلیس لعین   بود ز ابدال و امیر المؤمنین

3336. *İblîs-i laîn yüz binlerce sene, abdâldan ve emîrü'l-mü'minînden oldu.*

Ya'nî huzûr-ı ilâhîden matrûd olan İblîs, yüz binlerce sene ma'bûduna karşı âbid ve mütezellil olup abdâldan, ya'nî sıfât-ı nefsâniyyesini tebdîl etmiş olan kimselerden ve melâike-i kirâmın emîri oldu.

پنجه زد با آدم از نازی که داشت　　گشت رسوا همچو سرگین وقت چاشت

3337. *Mâlik olduğu nâzdan dolayı, Âdem'e pençe vurdu; kuşluk vaktinde gübre gibi rüsvây oldu.*

Ya'nî İblîs, kesret-i ibâdât ve tâatından dolayı kendisinde gördüğü kemâle binâen nazlanarak Âdem'i hakîr görmek sûretiyle, ona karşı muhâlif bir vaz'iyyet aldı ve Hakk'a karşı da serkeşlik etti. Bu hâl İblîs'in mâhiyyet-i hakîkiyyesini ve isti'dâd-ı ezelîsini meydana çıkarmak için bir imtihân-ı ilâhî idi. Onun bâtınındaki kibir ve enâniyet gübre gibi ve Âdem'in zuhûru ile ona karşı secde teklîfi kuşluk vakti gibi idi. Kuşluk vaktinde güneş yükselip harâreti şiddet peydâ edince, gübre yığınında nasıl bir taaffün peydâ olursa; bu hâlin zuhûrunda da İblîs'in enâniyet gübresi taaffün ederek, mâhiyyeti zâhir oldu. İşte insan da böyledir; çok kimselerin ucub ve enâniyetleri nefislerinde gizlidir; bir muharrik olmadıkça mütevâzi' ve nâzik görünürler. Vaktâki bir muharrikin tahrîki ile imtihân-ı ilâhî vâki' olunca, derhal o ucub ve enâniyet baş gösterir.

دعا کردن بلعم باعور که موسی علیه السلام و قومش را ازین شهر که
خصار داده اند بی مراد باز گردان و مستجاب شدن دعای او

Muhâsara etmiş oldukları bu şehirden Mûsâ (a.s.)ı ve kavmini bî-murâd olarak döndür diye Bel'am-ı Bâûr'un duâ etmesi ve onun duâsının müstecâb olması

Tefsîr kitâblarında mezkûrdur ki: Bel'am-ı Bâûr, Hz. Mûsâ (a.s.) zamânında, İbrâhîm (a.s.)ın suhufunu okuyan ve "ism-i a'zam"ı bilen bir âbid ve âlim olup, duâsı müstecâb idi. Mûsâ (a.s.) kavmi ile berâber onların şehrini muhâsara buyurduğu vakit, o şehir ahâlîsi kendisine mâl ve ni'met arz ettiler ve Mûsâ (a.s.)ın adem-i muvaffakıyyeti için duâ etmesini taleb ettiler. Bundan vazgeçmesi ma'nen kendisine işâret olunmuş iken, nazar-ı i'tibâra almayıp onların va'dlerine tama'an duâ etti ve duâsı müstecâb oldu. Bunun üzerine Mûsâ (a.s.) nez'-i îmânı ile ona bedduâ etti; o sebeble matrûd-ı ilâhî oldu ve îmândan ve "ism-i a'zam"dan tecrîd olundu.

İmâm-ı Gazzâlî hazretleri *Minhâcü'l-Âbidîn* ismindeki kitâblarında buyururlar ki: "Bidâyet-i hâlinde merkûmun meclisinde pek çok kimseler, kendisinden ilim iktibâs ederler idi; vaktâki matrûd-ı ilâhî oldu; en evvel, âlemin sâni'i yoktur diye kitâb yazan merkûm oldu."

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî hazretleri kendi şerhinde şöyle buyurur: "Mûsâ (a.s.) Bel'am-ı Bâûr'un duâsı sebebiyle kırk sene Tîh sahrâsında kaldı; ba'zıları Yûşa' (a.s.)ın ve ba'zıları da Mûsâ (a.s.)ın duâsıyla îmânı selb olundu [derler]; ve havâss-ı esmâ hil'atını kendisinden soydular. Ve kendi ismi Bel'am, babasının ismi Bâûr idi."

Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i A'râf'da Bel'am'ın hâline işâreten buyurur: وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهُ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ (En'âm, 7/175,176) Ya'nî "Ey Habîbim, âyâtımızı verdiğimiz kimsenin haberini yahûdîlere oku ki o, âyetlerimizden soyulup, şeytan onu kendisine uydurdu ve azgınlardan oldu; ve eğer biz istese idik o kimseyi suhuf-ı İbrâhîm ve ism-i a'zam sebebi ile yükseltir idik; velâkin o arz tarafına meyl etti ve hevâsına tâbi' oldu. Onun misâli o köpek gibidir ki, eğer üzerine hamle edip kovsan veyâhut kendi hâline bıraksan, dilini çıkarıp solur."

بلعم باعور را خلق جهان　　　سغبه شد مانند عيسئ زمان

3338. *Bel'am b. Bâûr'a, zamânın Îsâ'sı gibi halk-ı cihân mağlûb oldu.*

سجده ناوردند كس را دون او　　　صحت رنجور بود افسون او

3339. *Onun gayrine kimseler serfürû etmediler; onun efsûnu hastanın sıhhati idi.*

پنجه زد با موسى از كبر و كمال　　　آنچنان شد كه شنيدستى تو حال

3340. [3300] *Kibirden ve kemâlden dolayı Mûsâ ile pençeleşti; öyle oldu ki, sen hâli işittin.*

Havâss-ı esmâya vukûfundan dolayı kendisinde büyüklük ve kemâl görüp, Hz. Mûsâ gibi ulü'l-azm bir peygamber-i zîşâna karşı tasarrufa ve mukâbeleye kıyâm etti; nihâyet o hâle geldi ki, sen onun kıssasını yukarıda zikr olunan âyette ve kütüb-i tefâsîrde işittin.

صد هزار ابليس و بلعم در جهان　　　همچنين بودست پيدا و نهان

3341. *Cihânda zâhir ve gizli yüz bin İblîs ve Bel'am böyle olmuştur.*

Cihânda İblîs'in ve Bel'am'ın yüz binlerce nazîri vardır ve bunlardan ba'zıları Nemrûd ve Ebû Cehil gibi her zamanda zâhirdir; ve ba'zıları da münâfıklar gibi gizlidir. Fakat cümlesinin âkıbet-i halleri, İblîs ve Bel'am'ın âkıbeti gibi olmuştur.

این دو را مشهور گردانید اله   تا که باشد این دو بر باقی گواه

3342. *Allah Teâlâ bu ikisini meşhûr etti; tâ ki bu ikisi bâkî üzerine şâhid ola.*

این دو دزد آویخت بر دار بلند   ور نه اندر قهر بس دزدان بدند

3343. *Bu iki hırsızı yüksek darağacı üzerine asdı; ve yoksa kahırda çok hırsızlar var idiler.*

این دورا پرچم بسوی شهر برد   کشتگان قهر را نتوان شمرد

3344. *Bu ikisinin perçemini şehir tarafına götürdü; kahrın ölmüşlerini saymak mümkin değildir.*

Bu İblîs ile Bel'am'ın hâl-i enâniyyeti, başkalarına ibret-i müessire olmak üzere cânib-i Hak'dan i'lân buyruldu; ve Cenâb-ı Hak bu kendisinin sıfat-ı Kibriyâ' sını ve kemâlini çalan bu iki hırsızı kâküllerinden tutup şöhret meydanına götürdü.

Beyt-i şerîfin ikinci mısrâ'ı bir suâl-i mukaddere cevâbdır. Ya'nî bir sâil çıkıp der ki: "Kahr-ı ilâhîye uğrayanlar yalnız İblîs ile Bel'am-ı Bâûr mudur? Ve Fir'avn ve Nemrûd ve emsâli Kur'ân-ı Kerîm'de teşhîr buyrulmamış mıdır? "Cenâb-ı Pîr buna cevâben buyururlar ki: "Evet başkaları da vardır; kahr-ı ilâhînin öldürdüklerini bu âlemde saymak mümkin değildir. Bunlar nümûne olmak üzere zikr olundu."

Ba'zı nüshalarda "În dû-râ perçem" yerine "În du perçem-râ" vâki' olmuştur; ve Hind şârihlerinin beyânına nazaran "perçem" kâkül ma'nâsına geldiği gibi, "yaban öküzü" ma'nâsına da gelir. Bu sûrette ma'nâ "Bu iki yaban öküzünü şehir tarafına götürdü" demek olur.

نازنینی تو ولی در حد خویش   الله الله پا منه از حد بیش

3345. *Sen nâzenînsin ve fakat kendi haddinde. Sakın sakın hadden ziyâde ayak koyma!*

Ey ilim ve irfân sâhibi olan kimse, sen vâkıâ nâzenînsin; fakat kendi haddinde ve mertebende nâzenînsin. Bu mertebenin hâricine tecâvüz etmekten

kork; zîrâ her bir ilim sâhibinin fevkında bir alîm vardır; ve her bir mertebenin üstünde de, birçok mertebeler vardır.

گر زنی بر نازنین تر از خودت　　　　در تگ هفتم زمین زیر آردت

3346. *Eğer kendinden daha nâzenîn üzerine vurur isen, seni yedinci yerin dibine götürür.*

Eğer sen haddini tecâvüz edip, kendinden daha nâzenîn olan bir kimseye mukābeleye ve ta'n ve i'râza kalkarsan, o mukābele seni tabakāt-ı arzın en dibindeki tabakaya kadar tenzîl eder; ya'nî mertebeni de muhâfaza edemeyip esfel-i sâfilîne düşersin. "Yedi kat arz" ta'bîrinden, arzın bidâyet-i halkından beri geçirdiği istihâlâtın yedi devre üzerine vâki' olup ve her bir devrede bir kat kışır bağladığı anlaşılır. Zîrâ bu yedi arz ta'bîrine âsâr-ı evliyâda tesâdüf olunduğu gibi, hadîs-i şerîfde de من غصب شبرا من ارض طوق الله تعالى من سبع ارضين ya'nî "Kim ki arzdan bir karış yer gasb ederse, Allah Teâlâ yedi kat arzı boynuna geçirir" buyrulur.

قصهء عاد و ثمود از بهر چیست　　　　تا بدانی کانبیا را نازکیست

3347. *Âd ve Semûd'un kıssası ne içindir? Tâ bilesin ki, enbiyânın nezâketi vardır.*

Ya'nî Kur'ân-ı Kerîm'de Âd ve Semûd kavminin peygamberleri olan Hûd ve Sâlih (aleyhime's-selâm)a olan muhâlefetlerine ve sûret-i helâklarına dâir zikr edilmiş bulunan kıssaları Hak Teâlâ hazretleri, enbiyâ hazarâtının ind-i ilâhîsindeki nezâketlerini bilmen için beyân etti. Zîrâ onlar Hakk'ın mahbûblarıdır; ve Hakk'ın mahbûblarına karşı olan hakāretin cezâsı da bittabi' ağır olur.

این نشان خسف و قذف و صاعقه　　　　شد بیان عز نفس ناطقه

3348. *Bu hasf ü kazf ve sâika alâmeti, nefs-i nâtıka izzetinin beyânı oldu.*

"Hasf" yere batmak ve "kazf" taş atmak ve "sâika" yıldırım ma'nâlarınadır. Hasf ile Mûsâ (a.s.)a hakāret eden Kārûn'un ve kazf ile Lut (a.s.)a hakāret eden Lut kavminin ve sâika ile de Semûd kavminin helâkine işâret buyrulur. Ve bu helâk alâmetleri enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın nüfûs-ı kudsiyyelerinin izz ü şerefini ızhâr içindir. Ve beyt-i şerîfdeki "nefs-i nâtıka" ta'bîrinde iki vecih vardır: Birisi zâhir ve bâtın i'tibâriyle insan olanlar, ancak

enbiyâ ile onların vârisleri olan evliyâdır. Dîğerleri her ne kadar sûrette insan iseler de, bâtınları hayvandır. Binâenaleyh bu helâk, onların nefs-i nâtıkalarının izzetini beyân içindir. Ve ikinci vecih dahi bu âlemde alelumûm sûret-i insâniyyede zuhûr, nefs-i nâtıkanın tekmîli için olduğu halde, bu sûretin şerefini ve izzetini muhâfaza edemeyip hayvâniyyete meyl ve inhimâk edenler, vazîfelerini yapmadıklarından vücûdları vâcibü'l-izâle olur; ve onların kahrı da bu nefs-i nâtıka izzet ve şerefinin sâir nüfûs-ı insâniyyeye karşı izhâr ve beyânı için bulunur.

جمله حیوانرا پی انسان بکش　　　　جمله انسانرا بکش از بهر هش

3349. *Cümle hayvanı insan için öldür; cümle insanı da akıl için öldür!*

İnsana gıdâ olmağa sâlih olan hayvanların hepsi, fâide-i insâniyye için öldürülür; ve kezâ insanın râhatını selb eden hayvanların hepsini de öldürmek câizdir. Zîrâ aklı sebebiyle insanın bu hayvânât üzerine fazl u şerefi vardır. Eğer insanlar akıl ve idrâkten inhirâf edip hayvâniyet derekesine tenezzül ederse, onları da akıl için öldürmek îcâb eder. Ve bu katilde iki nokta-i nazar vardır: Birisi kalan insanlara ibret olmak, dîğeri de, salâhından ümîd munkatı' olan vücûd-ı muzırrı izâle etmektir. Ve bu beyt-i şerîfde "akıl"dan murâd, enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın akıllarıdır; binâenaleyh enbiyâya mukābele ve muhâlefet eden insanların öldürülmesi câiz olur.

هش چه باشد عقل کل هوشمند　　　　عقل جزوی هش بود اما نژند

3350. *Akıl ne olur? Akıl sâhibinin akl-ı küllüdür; akl-ı cüz'î de akıldır; am-*
[3310] *mâ donuktur.*

Akıldan murâdımız nedir? Bilir misin? Akıllının akl-ı küllüdür. Bu akıl enbiyânın ve onların vârisleri olan evliyânın akıllarıdır. Nâkıs olan insanların akl-ı cüz'îleri de akıldır; fakat pek kolaylıkla hayvâniyyete meyl ettiği için, bu akıl gâyet zayıf ve donuktur.

جمله حیوانات وحشی ز آدمی　　　　باشد از حیوان انسی در کمی

3351. *Âdemîden vahşî olan hayvânâtın hepsi, hayvânât-ı insîden noksanlıkta olur.*

İnsanlardan ürken vahşî hayvanların hepsi, insana alışkın olan hayvânât-ı ehliyyeden daha nâkıstır; ya'nî hayvânât-ı vahşiyyenin mertebesi, hay-

vânât-ı ehliyye mertebesinden daha aşağıdır. Çünkü hayvânât-ı ehliyye ukūl-i cüz'iyye ashâbına yaklaşmıştır.

خون آنها خلق را باشد سبيل زانكه وحشى اند از عقل جليل

3352. *Onların kanı halka sebîl oldu; zîrâ akl-ı celîlden vahşîdirler.*

"Sebîl" yol ma'nâsına ise de, Fârisîde "mübâh" ma'nâsında da isti'mâl olunur. Ya'nî hayvânât-ı vahşiyyenin kanı insana mübâhdır; çünkü celîl ve şerîf olan akla karşı vahşîdirler.

عزت وحشى بدين افتاد پست كه مر انسانرا مخالف آمدست

3353. *Vahşînin izzeti bu sebeble aşağı vâki' oldu; zîrâ insana muhâlif gelmiştir.*

Vahşî hayvanın izzeti ve şerefi, akla yabancı olması sebebiyle, aşağı mertebeye düştü; çünkü akıl sâhibi olan insana muhâlif olarak zâhir oldu.

پس چه عزت باشدت اى نادره چون شدى تو حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَه

3354. *Böyle olunca ey nâdire, sen nefret eden vahşî eşek olduğun vakit, senin ne izzetin olur?*

Akıl bu derece şerîf ve celîl olunca ey ahmak, sen ukūl-i enbiyâdan nefret eden vahşî eşek olduğun vakit, sende insanlığın izzeti ve şerefi kalır mı?

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Müddessir'de olan فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ (Müddessir, 74/49-51) ya'nî "Nasîhatten yüz çeviren o münkirlere ne oldu? Gûyâ onlar nefret eden vahşî eşeklerdir ki, arslandan kaçarlar" âyet-i kerîmesine işâret buyrulmuştur.

"Humurun" kelimesi şeddesiz olduğu halde, beyt-i şerîfde zarûret-i vezn için şedde ile "hummurun" vâki' olmuştur.

خر نشايد كشت از بهر صلاح چون شود وحشى شود خونش مباح

3355. *Salâhdan dolayı eşeği öldürmek lâyık olmaz; vaktâki vahşî olur; onun kanı mübâh olur.*

İnsanın işine yaradığı için eşeği öldürmek câiz değildir; ancak vahşî olduğu vakit, onu öldürmek mübâh olur.

گرچه خر را دانش زاجر نبود هيچ معذورش نمى دارد ودود

3356. *Vâkıâ eşeğin ilm-i zâciri olmaz; onu Vedûd ma'zûr tutmaz.*

Yaban eşeği kendisini vahşîlikten men' edecek bir ilme mâlik değildir; ve bu sebeble o vahşîliğin fenâ olduğunu bilmez. Fakat Hz. Vedûd, onu, insana karşı olan vahşîliğinden dolayı ma'zûr tutmaz; katline cevâz verir. Zîrâ "Vedûd" ism-i şerîfinin iktizâsı, mezâhir arasında muhabbet ve te'nîs hükmünün cereyânını iktizâ eder. Binâenaleyh onun katline olan mesâğ, Hak Teâlâ'nın Vedûd ism-i şerîfinin hükmünden vâki' olur.

پس چو وحشی شد ازان دم آدمی   کی بود معذور ای یار سمی

3357. *Ey âlî dost, böyle olunca âdemî, o demden vahşî olduğu vakit, ne vakit ma'zûr olur?*

Ey sûret-i insâniyyede müteayyen olmakla mükerrem ve âlî olan dostum. Vedûd ism-i şerîfinin hükmü böyle olunca, insan, enbiyânın akıl ve kelâmından vahşet edip firâr ettiği vakit, ma'zûr olur mu ve onun katli nasıl câiz olmaz?

لا جرم کفاررا شد خون مباح   همچو وحشی پیش نشّاب و رماح

3358. *Şübhesiz vahşî gibi oklar ve mızraklar önünde, kâfirlerin kanı mübâh oldu.*

"Nüşşâb" nüşâbenin cem'idir, oklar demektir. "Rimâh" mızrak ma'nâsına olan "rumh"un cem'idir. Ya'nî enbiyâya karşı olan vahşîliklerinden ma'zûr olmadıkları için, hayvânât-ı vahşiyye gibi kâfirlerin oklar ile ve mızraklar ile öldürülmesi mübâh oldu. Artık menâfi'-i hasîse-i dünyeviyye için birbirini öldüren insanların kıymeti tasavvur olunsun.

جفت و فرزندان شان جمله سبیل   زانکه بی عقلند مردود و ذلیل

3359. *Onların zevceleri ve evlâtları hep mübâhdır; zîrâ ki akılsızdırlar, merdûd ve zelîldirler.*

Küffârın zevcelerinin ve evlâtlarının şer'an esîr edilmesinin sebebi, onların akıl ve idrâke karşı vahşî ve kıymetlerini bilmeyip hayvâniyyet derekesine sukût ederek, ind-i ilâhîde merdûd ve zelîl olmalarıdır. Esâretten sonra, terbiye-i insâniyyeyi iktisâb ettikleri vakit, artık vahşetleri zâil olmuş olacağından, şerîat-ı Ahmediyye, onların birer vesîle ile âzâd edilmelerini emir buyurur.

باز عقلی کو رمد از عقل عقل   گردد از عقلی بحیوانات نقل

3360. [3320] *Kezâ o bir akıl ki, aklın aklından ürker, akla mensûbiyetten hayvânâta nakl olur.*

Bu beyt-i şerîf, yukarıki beyitlerin te'kîdidir. Ya'nî her ne kadar küffârın akl-ı cüz'îleri olup kendi aralarında medenî-bi't-tab' olarak yaşarlar ise de, aklın aklı olan akl-ı külden, ya'nî enbiyânın aklından ürküp kaçtıkları için, akl-ı cüz'îye mensûbiyetlerinin de hükmü kalmayıp insâniyyet rütbesinden, zekî hayvânât derekesine intikāl ve tenezzül ederler.

اعتماد کردن هاروت و ماروت بر عصمت خویش و آمیزئ

اهل دنیا خواستن و در فتنه افتادن

Hârût ve Mârût'un kendi ismetlerine i'timâd etmesi ve ehl-i dünyâya karışmak istemesi ve fitneye düşmesi

همچو هاروت و ماروت شهیر　　　از بطر خوردند زهرآلود تیر

3361. *Meşhûr olan Hârût ve Mârût gibi ki, gurûrdan zehirli ok yediler.*

Sûre-i Bakara'da وَ مَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَ مَارُوتَ (Bakara, 2/102) [Bâbil'de Hârût ve Mârût'a indirileni...] âyet-i kerîmesinde isimleri zikr olunup, kütüb-i tefâsîrde kıssaları iştihâr eden Hârût ve Mârût gibi ki, bu iki melek, mertebe-i melekiyyetteki ismetlerine mağrûr olmaları yüzünden, kahr-ı ilâhînin zehirli okunu yediler ve mertebe-i akıldan hayvâniyyet mertebesine tenezzül ettiler. Bu kıssa yukarıda 543 numaralı beyitte muhtasaran geçmiş idi.

اعتمادی بود شان بر قدس خویش　　　چیست بر شیر اعتماد گاو میش

3362. *Onların kendi tahâretlerine büyük i'timâdları var idi; su sığırının arslan üzerine i'timâdı nedir?*

Ba'zı zevât Hârût ve Mârût'un iki melek olup, insan sûretinde Bâbil şehrine nüzûl ederek şehvetlerine tebean isyân ettiklerini; ve ba'zıları da hadd-i zâtında bunlar iki insan olup, riyâzet ve mücâhedeleri sebebiyle beşeriyyetten melekiyyet mertebesine irtikā ettikleri halde, kendi tahâretlerine i'timâd ettikleri için, tekrâr şehvete mübtelâ olup mertebelerinden sukūt ettiklerini

beyân ederler. Herhangisi olursa olsun, burada Hz. Pîr'in murâd-ı âlîleri misâlen, meşhûr olan kıssayı beyân ile, kibir ve ucbun bâdî-i kahr-ı ilâhî olduğunu beyândır.

"Gâv-mîş" su sığırı, manda demektir ki, mahlûk-ı zaîfeden kinâyedir. "Arslan"dan murâd وَ هُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ (En'âm, 6/18) [O kullarının üstünde kâhirdir] âyet-i kerîmesi mûcibince Zât-ı Hak'dır ki, kuddûsiyyet-i hakîkiyye Zât-ı hazretine mahsûstur. Ya'nî Hârût ve Mârût'un kudsiyyet-i izâfiyyelerine dayanmaları, mandanın, arslana dayanmasına benzer. Su sığırı ve manda, arslanı hiçe sayıp üzerine dayanırsa parçalanır; bunun gibi mahlûk dahi kendinin zannettiği kudsiyyet ve tahâret-i izâfiyyesine i'timâd eden ve kudsiyyet-i hakîkiyye sâhibinin önünde tezellül etmeyip, ucb ve kibre mübtelâ olursa, netîcesi kahr-ı ilâhîye giriftâr olmaktır. Şurrâh-ı kirâmdan ba'zıları "arslan"dan murâd, kazâ-yı ilâhîdir derler. Bu ma'nâ dahi muvâfık olur.

گرچه با شاخ صد چاره کند   شاخ شاخش شیر نر پاره کند

3363. *Gerçi o, boynuzu ile yüz tedbîr eder. Erkek arslan onu şâh şâh parçalar.*

"Şâh" boynuz ma'nâsına geldiği gibi, "dal" ma'nâsına da gelir. Ya'nî her ne kadar su sığırı boynuzu ile arslana mukâbeleye kıyâm ederse de, erkek arslan onu dal dal parçalar ve dilim dilim yapar. Bunun gibi Hakk'ın sıfat-ı kuddûsiyyetine ve kibriyâsına iştirâk da'vâsında bulunanlar, kazâ-yı ilâhîye karşı türlü türlü tedbîrlerini kullansalar bile, Hak Teâlâ tecellî-i kahrîsi ile onları parça parça eder.

گر شود پر شاخ همچون خار پشت   شیر خواهد گاو را نا چار کشت

3364. *Eğer kirpi gibi boynuz dolu olsa, çâresiz arslan sığırı öldürecektir.*

Mahlûk ne kadar kuvvetli olursa olsun ve ne kadar âkilâne tedbîrler ittihâz ederse etsin, netîcesi helâktir; zîrâ كُلُّ شَيْءٍ هالِكٌ الاَّ وَجْهَهُ (Kasas, 28/88) [O'nun vechinden başka her şey helâk olucudur] buyrulmuştur.

گرچه صرصر بس درختان می کند   با گیاه تر وی احسان کند

3365. *Vâkıâ sert rüzgâr çok ağaçları koparır; o, körpe nebâta ihsân eder.*

Ya'nî mahlûkun kuvveti ve mukâbelesi çok olursa, kahr-ı ilâhî şiddetli gelir; ve eğer zayıf olursa, kahır da hafîf olur ve kahr-ı hafîf ise ayn-ı ihsândır.

بر ضعیفیء گیاه آن باد تند   رحم کرد ای دل تو از قوت ملند

3366. *O sert rüzgâr nebâtın zayıflığı üzerine merhamet etti; ey gönül sen kuvvetten lâf etme!*

"Me-lund" lundîden masdarından nehiydir. Bir kimsenin öfkelenip kendi kendine söylenmesi ma'nâsınadır. Ey gönül mâdemki sert rüzgâr körpe ve zayıf olan nebâta lutuf ve merhamet ile muâmele eder, sen de nefsine mülâyim gelmeyen kazâ-yı ilâhîye karşı, homurdanarak söylenme; zîrâ bu söylenmek, mukābele ve kuvvet ma'nâsını işrâb eder.

تیشه را زانبوهیء شاخ و درخت   کی هراس آید ببرد لخت لخت

3367. *Dalların ve ağacın sıklığından ve çokluğundan, baltaya ne vakit korku gelir? Parça parça keser.*

لیك بر برگی نکوبد خویش را   جز که بر نیشی نکوبد نیش را

3368. *Lâkin kendisini bir yaprak üzerine vurmaz, nîşteri bir nîşterin gayrine vurmaz.*

Ya'nî balta, kuvvetli olan ağaç dallarını kesmek içindir; bir yaprağı koparmak için balta kuvveti zâiddir. Zîrâ bir nîşter, ancak nîşter gibi keskin olan şey hakkında isti'mâl olunur; binâenaleyh kahr-ı ilâhî zulümde kavî olanlara şiddetle isâbet eder ve hafîf olanlara da mülâyemetle dokunup geçer.

شعله را زانبوهیء هیزم چه غم   کی رمد قصاب از خیل غنم

3369. *Aleve odunun çokluğundan ne gam! Kasab, koyun sürüsünden ne vakit ürker?*

Kahr-ı ilâhînin önünde, makhûrların kuvvet ve kesretlerinin ehemmiyeti olmadığına birer misâldir.

پیش معنی چیست صورت بس زبون   چرخ را معنیش می دارد نگون

3370. [3330] *Ma'nânın önünde sûret nedir? Çok zebûndur. Çerhi onun ma'nâsı aşağı tutar.*

Suver-i âlemden her ne vâki' olursa, hep onun ma'nâsındandır; ve "ma'nâ"dan murâd Zâtullâh'dır; "sûret"den murâd dahi müteayyinâttır. (*Bahrü'l-Ulûm şerhi*nden.)

Buradan i'tibâren kıssanın nihâyetine kadar mevcûdâttan her bir mevcûd harekât ve sekenât ve hâssiyât ve te'sîrâtta kendi ma'nâsının tâbi'idir. Nitekim kālıb rûhun ve kalbin tâbi'idir; ve rûh ve kalb dahi القلب بين اصبعين من اصابع الرحمن [Kalb, Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır] hadîs-i şerîfi mûcibince, fermân-ı ilâhî olmaksızın bir iş yapamaz. (*Hz. İmdâdullâh ve Muhammed Efdal şerhlerin*den.)

تو قیاس از چرخ دولابی بگیر   گردشش از کیست از عقل مشیر

3371. *Sen dolap gibi olan çerhden kıyâs tut ki, onun dönüşü kimdendir? Müşîr olan akıldandır.*

Manzûme-i şemsiyyemizi teşkîl eden eflâkin ve fezâ-yı nâmütenâhîde devr eden dîğer manzûme-i şemsiyyelerin vesâir âlemlerin dolap gibi devr etmeleri kimin te'sîrindendir? Âlem-i ma'nâdan olan akl-ı küllün te'sîrindendir ve o akl-ı kül hâricde ma'dûm olduğu halde, mevcûd üzerinde müessirdir; ve bu hey'et-i mecmûanın müdebbiridir.

گردش این قالب همچون سپر   هست از روح مُستّر ای پسر

3372. *Ey oğul, bu felek gibi olan kalıbın dönüşü, örtülmüş olan rûhdandır.*

Ey tarîk-ı Hakk'ın sâliki olan oğlum; bu felek gibi olan cism-i beşerin devrânı, bu cismin sûreti ile örtülmüş olan rûhdandır ve rûh ise ma'nâdır.

گردش این باد از معنیٔ اوست   همچو چرخی کآن اسیر آب جوست

3373. *Irmak suyunun esîri olan bir çark gibi; bu rüzgârın devri onun ma'nâsındandır.*

Irmak suyunun te'sîriyle dönen bir çark gibi, arz üzerinde cereyân eden bu rüzgârın devri ve hareketi, o rüzgârın ma'nâsından dolayıdır. Zîrâ rüzgâr dahi esmâ-i ilâhiyyeden bir ismin mazharıdır ve o isim o mazharın Rabb-i hâssıdır ve onun ma'nâsıdır.

جر و مد و دخل و خرج این نفس   از که باشد جز ز جان پر هوس

3374. *Bu nefsin cerr ü meddi ve îrâd ve masrafı, pür-heves olan candan başka kimden olur?*

Ba'zı nüshalarda "cerr" yerine "cezr" vâki' olmuştur; her ikisi de aynı ma'nâyı ifâde eder.

"Cerr"den murâd, nefesin içeriye alınması ve "medd"den murâd dahi dışarıya çıkarılmasıdır. "Dahl ü harc" dan murâd dahi nefesin çok veyâ az alınıp verilmesidir. "Pür-heves" ta'bîriyle candaki sıfat-ı irâdeye işâret buyrulur. Ya'ni bu cismin devâm-ı hayâtına sebeb olan nefesin alınıp verilmesi, cemâd nev'inden olan cismin şânından değildir. Sâhib-i irâde olan canın te'sîriyle vâki' olur. Nitekim herhangi bir sebeble hayât munkatı' ve can, tenden alâkasını keserse, nefes dahi munkatı' olur.

گاه جیمش می کند گه حا و دال   گاه صلحش میکند گاهی جدال

3375. *Onu gâh cîm ve hâ ve dâl eder; onu gâh sulh ve gâh cidâl eder.*

Can o nefesi ba'zan "cîm ve hâ ve dâl" harflerinden terekküb eden "cahd" yapar; ve "cahd" inkâr demektir. Zîrâ insanın tekellümü nefes iledir ve tekellüm de tefekküre müsteniddir ve tefekkür ve idrâk ise canın hâssasıdır. Binâenaleyh can nefesi ba'zan inkâr ma'nâsını hâvî olan sözlere sevk eder ve nefesi inkârın aynı yapar ve ba'zan dostâne ve ba'zan da düşmenâne sözlere sevk edip sulh ve cidâlin aynları yapar.

گه یمینش می برد گاهی یسار   گه گلستانش کند گاهیش خار

3376. *Onu gâh sağa, gâh sola götürür; onu gâh gülistân, gâh diken yapar.*

Bu beyt-i şerîf yukarıki beytin tavzîh ve te'kîdidir. "Sağ"dan murâd, cânib-i saâdet ve "sol"dan murâd dahi cânib-i şekāvettir. Nitekim Kurân-ı Kerîm'de ashâb-ı saâdet hakkında أَصْحَابُ الْيَمِين (Vâkıa, 5627) [Ashâb-ı yemîn] ve ashâb-ı şekâvet hakkında da أَصْحَابُ الشِّمَال (Vâkıa, 56/41) [Ashâb-ı şimâl] ta'bîr buyrulur. "Gülistan"dan murâd, îmân ve "hâr"dan murâd, küfür ve inkârdır. Ya'nî can nefesi ba'zan saâdet ve ba'zan şekāvet tarafına götürür ve ba'zan onu îmân ve ba'zan küfür ve inkâr yapar. Bu sebeble ehl-i tarîk indinde "pâs-ı enfâs" ya'nî hıfz-ı enfâs pek dikkat ve riâyet edilecek şeydir.

همچنان این باد را یزدان ما   کرده بد بر عاد همچون اژدها

3377. *Bizim Yezdân'ımız bu rüzgârı öylece Âd üzerine ejderhâ gibi etmiş idi.*

Bu beyt-i şerîfde لا تسبوا الريح فانها من نفس الرحمن ya'nî "Rüzgâra söğmeyin; zîrâ o, nefes-i rahmândandır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Yukarıki beyitlerde nefes-i insânîden bahis buyrulmuş ve bu nefesin gâh dostça ve gâh düşmanca çıkacağı zikr edilmiş idi. Bu beyt-i şerîfde de nefes-i rahmânîden olan

rüzgânn kavm-i Âd üzerine düşmanca ve ejderhâ gibi esdiği beyân buyrulur. Ya'nî bizim nefesimiz dostça ve düşmanca çıktığı gibi, bizim Yezdân'ımız da, nefes-i rahmânîden olan rüzgân kavm-i Âd üzerine ejderhâ gibi yapıp düşmanca salıvermiş idi.

باز هم آن باد را بر مؤمنان　　　کرده بد صلح و مراعات و امان

3378. *Yine de o rüzgârı mü'minler üzerine sulh ve riâyet ve emân etmiş idi.*

Hak Teâlâ yine o nefes-i rahmânîsinden olan rüzgârı, Âd kavminin mü'minleri üzerine dostça salıvermiş ve onlar hakkında ni'met ve râhat kılmış idi.

گفت المعنی هو الله شیخ دین　　　بحر معنیهای رب العالمین

3379. *Rabbü'l-âlemînin ma'nâlarının deryâsı olan şeyh-i dîn, ma'nâ ancak Allah'dır dedi.*

"Şeyh-i dîn"ta'bîrinin kime râci' olduğu hakkında şürrâh-ı kirâm hazarâtı muhtelif mütâlaalarda bulunmuşlardır. Ankaravî hazretleri buyururlar ki: "Sürûrî ve Şem'î, Sadreddîn Konevî hazretleri demiş iseler de, tahsîse delilleri yoktur. Kibârdan bir başkası veyâhud Şeyh-i Ekber olması baîd değildir. Çünkü Hz. Şeyh-i Ekber'in bu mazmûn üzere kitâblarında kelâmı çoktur; fakat "el-ma'nâ hüvallâh" sözü aynen mütedâvil olan kitâblarında yoktur."

Hind şârihlerinden İmdâdullâh Çiştî (k.s.) ve Muhammed Rızâ hazretleri buyururlar ki: "Murâd ya şeyh Cüneyd veyâ Şeyh-i Ekberdir. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber فالکل عبارة و انت المعنی [Kül, bir ibâredir ve sen ma'nâsın] buyurur.

Yine Hind şârihlerinden Şeyh Muhammed Efdal hazretleri buyurur ki: "Şeyh-i din" Hz. Ali (k.v.) efendimizden ibârettir; ve "el-ma'nâ hüvallâh" buyurmuştur. Ya'nî nasıl ki elfâzda maânî mevcûd ise, böylece her bir şeyde Hak mevcûddur."

Fakîr, "şeyh-i dîn" ile Ferîdüddîn Attâr hazretleri murâd buyrulduğuna zâhibim, Zîrâ cenâb-ı Attâr 14 yaşlarında iken Hz. Pîr'e *Esrarnâme*'lerini hediye etmişler idi; ve bu kitâbı dâimâ yanlarında bulundururlar idi. Ve bu ma'nâyı Hz. Attâr şu beytinde beyân etmiştir:

تویی معنی و بیرون تو اسمست　　　تویی گنج همه عالم طلسمست

"Ma'nâ sensin ve senin hâricin isimdir; sen hazînesin ve bütün âlem tılsımdır.

Ya'nî, sen ma'nâsın ve senin hâricin ve gayrin olan sûretler ancak isimdir; ve suver-i âlem senin hazîne-i vücûdun üzerine bir tılsımdan ibârettir.

Cenâb-ı Attâr 124 yaşında iken Cingiz vak'asında şehîd edilmiştir. "Şeyh-i dîn" ile, dînin büyüğü ve eskisi ma'nâsı murâd buyrulur.

جمله اطباق زمین و آسمان   همچو خاشاکی در آن بحر روان

3380. *Bütün zemîn ve âsumânın tabakaları, o akıcı deryâda bir hâşâk gibidir.*
[3339]

Fezâ-yı bî-nihâye ayn-ı vücûddur ve zemînin ve âsumânın tabakaları ve fezâda müteayyen olan bilcümle avâlim-i kesîfe ve latîfe, vücûd-ı mutlak-ı Hak'da mütekevvendir; ve bu avâlimin kâffesi akıcı deryâ üzerinde yüzen çörçöp gibidir. Nitekim ecrâm hakkında كُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ (Enbiyâ, 21/33) ya'nî "Hepsi felekte yüzerler" buyrulur. Ya'nî güneş ve ay ve nücûm hepsi, denizde yüzer gibi yüzerler.

حمله ها و رقص خاشاك اندر آب   هم ز آب آمد بوقت اضطراب

3381. *Suda hâşâkın hamleleri ve oynamaları, hareket vaktinde sudan geldi.*

Ecrâmın mihverleri üzerinde ve mahreklerinde devir ve hareketleri vücûd-ı mutlak-ı Hak'dandır. Nitekim su üzerinde yüzen çörçöpün hamleleri ve oynamaları hep suyun kımıldamasındandır. Bu hakîkat مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ الَّا بِاللّٰهِ (Kehf, 18/39) [Mâşaallah kuvvet sâdece Allah'ındır] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulur.

چونکه ساکن خواهدش کرد از مرا   سوی ساحل افکند خاشاك را

3382. *Onu inaddan sâkin etmek istediği vakit, hâşâki sâhil tarafına götürür.*

Hak Teâlâ kendi vücûd-ı mutlakında çörçöp gibi yüzüp, hareketlerinde ısrâr ve inâd eden suver-i ecsâmı sâkin kılmak istediği vakit, onları bu vücûd-ı izâfî âleminden adem-i izâfî sâhiline düşürür.

چون کشد از ساحلش در موجگاه   آن کند با او که صرصر با گیاه

3383. *Onu sâhilden dalga mahalline çektiği vakit, sarsarın nebâta yaptığını yapar.*

Yine onları adem-i izâfî sâhilinden, vücûd-ı izâfî dalgaları âlemine çektiği vakit, sert rüzgâr nebâtâtı nasıl tahrîk ederse, o hâşâki, sûret-i ilmiyyesi mertebesinde sâbit olan hakîkatleri üzerine, yine sûret âleminde harekete getirir.

این حدیث آخر ندارد باز ران جانب هاروت و ماروت ای جوان

3384. *Bu sözün sonu yoktur; ey genç yine Hârût ve Mârût tarafına sür!*

Ya'nî sûretten ma'nâya ve ma'nâdan sûrete intikāl sözünün nihâyeti yoktur. Ey maârif-i ilâhiyye tahsîlinde nev-heves olan sâlik; idrâk merkebini Hârût ve Mârût tarafına sür!

بقیهء قصهء هاروت و ماروت و نکال و عقوبت
ایشان هم در دنیا بچاه بابل

Hârût ve Mârût kıssasının bakıyyesi ve onların dâr-ı dünyâda dahi Bâbil kuyusunda cezâ ve ukūbetleri

چون گناه و فسق خلقان جهان می شدی بر هردو روشن آن زمان

3385. *Vaktâki cihân halkının günâh ve fıskı ikisi üzerine rûşen olurdu, o zamân,*

دست خائیدن گرفتندی ز خشم لیك عیب خود ندیدندی بچشم

3386. *Öfkeden ellerini çiğnemeğe başlarlar idi; lâkin göz ile kendi ayıplarını görmezler idi.*

Hârût ve Mârût, ehl-i âlemin günâhlarını ve fısk u fesâdlarını gördükleri vakit pek ziyâde hiddet edip, öfkelerinden ellerini ısırmağa başlarlar idi; lâkin çeşm-i idrâk ile kendi kusûrlarını görmezler ve bilakis kendilerinin kudsiyyet ve tahâretlerine i'timâd ederler idi.

خویش در آیینه دید آن زشت مرد رو بگردانید ازان و خشم کرد

3387. *O çirkin adam aynada kendini gördü; ondan yüz çevirdi ve öfkelendi.*

Ya'nî bu hâl, çirkin bir adamın, aynada kendisini görüp mün'akis olan sûretin çirkinliğinden öfkelenerek, aynadan yüz çevirmesine benzer.

خويش بين چون از كسى جرمى بديد   آتشى در وى ز دوزخ شد پديد

3388. *Kendini gören kimse, vaktâki bir kimseden bir cürüm gördü, onda cehennemden bir ateş peydâ oldu.*

Ya'nî hodbîn olup kendini beğenen bir kimse, birinin kabâhatini görüp gazab ederse, onun bâtınında cehennem cinsinden bir ateş peydâ olur. Zîrâ gazab, eser-i celâldir ve cehennem de mazhar-ı celâldir. Binâenaleyh bu eser, cehennem mazharından o kimsenin kalbine sıçrayan bir kıvılcımdır.

حميت دين خواند او آن كبر را   ننگرد در خويش نفس گبر را

3389. *O, o kibre "hamiyyet-i dîn" ta'bîr eder; kendisinde olan kâfir nefse bakmaz.*

"Hamiyyet", "hamâ" masdarından, harâretlenmek ma'nâsınadır ki, gazab ve öfke dahi kanın harâretinden hâsıldır. Beyt-i şerîfde şeddesiz "hamyet" telaffuzu, zarûret-i vezinden nâşîdir. Ya'nî birinin kabâhatini gören kimse, kendisinin kâfir-i hakîkat olan nefsine bakmaz da, o kabâhate olan öfkesine ve kendisini ondan daha temiz görmekten mütehassıl olan kibrine "hamiyyet-i dîniyye" ve "gayret-i dîniyye" ta'bîr eder. Bu beyt-i şerîfde أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ (Bakara, 2/44) ya'nî "Kendi nefsinizi unutarak, nâsa takvâ ile mi emrediyorsunuz?" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

حميت دين را نشان ديگرست   كه ازان آتش جهانى اخضرست

3390. [3349] *Hamiyyet-i dîniyyenin başka alâmeti vardır ki, o ateşten bütün cihân yemyeşildir.*

Ya'nî filhakîka hamiyyet-i dîniyye vardır; fakat bu hamiyyet-i dîniyyenin başka alâmeti vardır. Şöyle ki o ateşten bütün cihân cennet gibi yemyeşil ve rûhânî olur. Meselâ hodbîn olan kimse birinin kabâhatine öfkelendiği vakit, bu öfkesinin ateşi ile muhîtini de ateşe çevirir ve muhâlefet ve adâvete sebeb olur. Fakat Hak'da fânî olan evliyâullâhın hamiyyet-i dîniyyesi böyle değildir. Onların kendi muhîtlerine, kendilerini sevdirerek halkı ıslâh ederler; ve onların âteş-i hamiyyetinden, kendi muhîtleri cennet gibi rûhânî bir hâl içine dalarlar. Nitekim Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinde buyururlar ki: " Bu halkın ef'âli eğridir; eğer onlara bu eğriliklerden bahs olunursa, Tanrı selâmını vermezler. Onların terbiyesi mektebdeki sıbyâna benzer. Meselâ bir yazı hocası çocuğa meşk verir. Bidâyetinde çocuğun bu yazısı kâmilen eğridir; fakat muallim çocuğun yazısını gördüğü vakit tahsîn eder; ve evvelâ elifden

başlayıp, bu yazının hepsi güzel olmuştur; fakat şu elifi eğer dikkat edip böyle yazarsan, yazın daha güzel olur, der. Çocuk elifi ıslâh edince, böylece "be" harfine geçer ve ilâ-âhirihi böyle mülâyimâne terbiye eder."

گفت حقشان گر شما روشنگرید　　در سیهکاران مغفل منگرید

3391. *Hak onlara dedi: Gerçi nûrânîsiniz; gafletlenmiş olan günâhkârlara bakmayınız.*

Hak Teâlâ mertebe-i mülkde bulunan Hârût ve Mârût'a buyurdu: "Gerçi sizde sıfât-ı nefsâniyye zulmetleri yoktur; nûrânîsiniz; fakat sıfât-ı nefsâniyye perdesi altında aldanmış ve nûrâniyetten bî-haber kalmış olan günahkârlara nazar-ı hiddet ve hakāretle bakmayınız."

شکر گویید ای سپاه و چاکران　　رسته اید از شهوت و از چاك ران

3392. *Ey askerler ve köleler, şükür söyleyiniz; şehvetten ve baldır yarığından kurtulmuşsunuz.*

"Ey cünûd-ı ilâhiyyem ve bendelerim olan melâikem, hamd ve senâya âid sözler söyleyiniz ki, âlem-i vücûdda şehvetten ve fercden kurtulmuşsunuz."

گر ازان معنی نهم من بر شما　　مر شما را بیش نپذیرد سما

3393. *Eğer ben size o ma'nâdan koyarsam, muhakkak artık semâ sizi kabûl etmez.*

"Eğer ben sizin varlığınıza o sıfât-ı nefsâniyye ma'nâlarından vaz' edersem, günahkârlar gibi zulümât ve kesâfette müstağrak olursunuz ve muhakkaktır ki artık âlem-i letâfet olan melekût-ı semâ sizi kabûl etmez."

عصمتی که مر شما را در تنست　　آن عکس عصمت و حفظ منست

3394. *Sizin teninizde olan ismet, benim ismetimin aksinden ve hıfzımdandır.*

"Sizin vücûd-ı nûrâniyyetinizdeki ismet ve tahâret, benim kudsiyyetimin aksindendir ve izâfîdir ve benim hıfzımdandır. O kudsiyyet sizde aslî ve hakîkî değildir."

آن ز من بینید نه از خود هین و هین　　تا نچربد بر شما دیو لعین

3395. *Matrûd olan şeytân, sizin üzerinize gâlib olmamak için, sakın ve sakın, onu kendinizden değil, benden görünüz!*

"O izâfî olan tahâreti ve ismeti kendinizden görüp kibir ve teâlî duygusuna mübtelâ olmayınız; aksi halde şeytanetin rûhu ve esâsı olan kibriniz ve teâlîniz sebebiyle, matrûd olan şeytana tâbi' olmuş olursunuz."

آنچنانکه کاتب وحی رسول دید حکمت در خود و نور اصول

3396. *Nitekim Resûl'ün vahiy kâtibi, hikmeti ve usûlün nûrunu kendinde gördü.*

"Nitekim Resûl (a.s.)ın, yukarıda 3269 numaralı beyitten i'tibâren kıssası geçen vahiy kâtibi, hikmeti ve vahyin nûrunu kendinde gördü ve kendinden bildi."

خویش را هم صوت مرغان خدا می شمرد آن بد صفیری چون صدا

3397. *Kendisini Hudâ'nın kuşlarının hem-savtı saydı; o sadâ gibi bir ıslık idi.*

"O kâtib-i vahy, kendisini Hakk'ın kuşları olan enbiyâ (aleyhimü's-selâm) ile bir addetti. Halbuki ondaki zuhûr, taklîdî sadâ gibi bir ıslık idi."

لحن مرغانرا اگر واصف شوی بر مراد مرغ کی واقف شوی

3398. *Eğer kuşların savtını vâsıf olsan, kuşun murâdı üzerine ne vakit, vâkıf olursun?*

"Eğer kuşların sesini taklîd etsen, kuşların murâdına vâkıf olabilir misin?" "Kuşlar"dan murâd enbiyâ ve evliyâdır. Meselâ evliyânın kelâmını taklîd edip söyleyenler vardır; fakat bu sözlerden onların zevkini ve murâdını bilmek mümkin olur mu?

گر بیا موزی صفیر بلبلی تو چه دانی کوچه دارد با گلی

3399. *Eğer bülbüle mensûb olan sadâyı öğrensen, sen ne bilirsin ki o, bir gül ile ne tutar?*

"Bülbül"den murâd kezâlik enbiyâ ve evliyâdır ve "gül"den murâd, ma'şûk-ı hakîkî olan Hak'dır. Ya'nî "Ey mukallid olan kimse, farz edelim ki, enbiyânın ve evliyânın kelâmını ezberleyip söyledin; onların Hak ile olan muâmelelerini ne bilirsin?"

ور بدانی باشد آن هم از گمان چون ز لب جنبان گمانهای کران

3400. [3359] *Ve eğer bilirsen, sağırların dudaklarını kımıldatanlardan zanları gibi, o da zandan olur.*

"Ve eğer enbiyâ ve evliyânın kelâmından Hak'la olan muâmeleleri, ya'nî "fenâ-fillâh" ve "bakā-billâh" gibi halleri hakkında sende bir fikir ve idrâk hâsıl olsa bile, bu anlayış zan ve tahmîndir. Nitekim sağırlar, dudaklarını kımıldatan kimselerin, bu kımıldatmalarından birtakım zan ve tahmîne düşüp kendilerini onların sözlerini doğru anladıklarını zannederler."

بعیادات رفتن کر بهمسایهء رنجور خویش

Sağırın hasta olan komşusunun iyâdetine gitmesi

آن کری را گفت افزون مایهء — که ترا رنجور شد همسایهء

3401. *Bir fazl-ı zâtîsi olan kimse bir sağıra dedi ki: Senin bir komşun hasta oldu.*

گفت با خود کر که با گوش گران — من چه دریابم ز گفت آن جوان

3402. *Sağır kendi kendine dedi: Ağır kulak ile ben o civânın sözünden ne anlarım?*

خاصه رنجور و ضعیف آواز شد — لیك باید رفت آنجا نیست بد

3403. *Husûsiyle hasta ve sesi zayıf oldu; fakat oraya gitmek lâzımdır; çâre yoktur.*

چون به بینم کان لبش جنبان شود — من قیاسی گیرم آنرا هم ز خود

3404. *Onun dudağı kımıldandığını gördüğüm vakit, ben kendimden onu da kıyâs tutarım.*

Hastanın dudağı kımıldanmağa başlayınca, ben onun hâlini, kendi hâlimden kıyâs ederim; bilfarz ben hasta olsam, birisi beni iyâdete gelse, bana benim söyliyeceğim sözleri söyler ve ben de ona tahmîn ettiğim cevâbları veririm.

چون بگویم چونی ای محنت کشم — او بخواهد گفت نیکم یا خوشم

3405. *Ben, ey mihnet-keşim, nasılsın? dediğim vakit, o iyiyim, yâhut hoşum diyecektir.*

من بگویم شکر چه خوردی ابا   او بگوید شربتی یا ماش با

3406. *Ben derim ki, şükür. Ne çorbası içtin? O, bir şerbet, yâhut mercimek çorbası, der.*

من بگویم صح نوشت کیست آن   از طبیبان پیش تو گوید فلان

3407. *Ben derim ki, âfiyet olsun, o tabîblerden sana gelen kimdir? Filân, der.*

من بگویم بس مبارك پاست او   چونکه او آمد شود کارت نکو

3408. *Ben derim ki, onun ayağı çok uğurludur; mâdemki o geliyor; senin işin iyi olur.*

پای او را آزمودستیم ما   هر کجا می شد شود حاجت روا

3409. *Biz onun ayağını denemişiz; her nereye giderse, hâcet-revâ olur.*

این جوابات قیاسی راست کرد   پیش آن رنجور شد آن نیك مرد

3410. [3369] *Kıyâsî olan bu cevâbları tesbît etti; o sâf adam, o hastanın huzûruna gitti.*

گفت چونی گفت مردم گفت شکر   شد ازین رنجور پر آزار و نکر

3411. *Dedi, nasılsın? Dedi, öldüm; dedi Elhamdülillâh. Hasta bundan çok bîzâr ve nâ-hoş oldu.*

کین چه شکرست او مگر با ما بدست   کر قیاسی کرد و آن کژ آمدست

3412. *Dedi ki: Bu ne şükürdür? Meğer o bizim ile fenâ olmuştur. Sağır bir kıyâs yaptı; o da eğri gelmiştir.*

Hasta dedi ki: "Bu adam neye şükr ediyor; meğer o bizim ile kötü kişi olmuştur." Sağır kendi kendine bir kıyâs yaptı; o da maksadına muhâlif geldi.

بعد ازان گفتش چه خوردی گفت زهر   گفت نوشت باد افزون گشت قهر

3413. *Ondan sonra ona dedi ki: Ne yedin? Zehir! dedi. Âfiyet olsun, dedi. Kahır ziyâde oldu.*

Bu ters mükâlemeden hastanın kahrı ve üzüntüsü ziyâde oldu.

بعدازان گفت از طبیبان کیست او   که همی آید بچاره پیش تو

3414. *Ondan sonra dedi: Tabîblerden sana ilâç ile gelen kimdir?*

گفت عزرائيل مى آيد برو — گفت پايش بس مبارك شاد شو

3415. *Dedi: Azrâîl geliyor, def' ol! Dedi: Onun ayağı pek mübârektir; şâd ol!*

كر برون آمد بگفت او شادمان — شكر كش كردم مراعات اين زمان

3416. *Sağır dışarıya çıktı; o sevinerek: Şükür ki ona şimdi riâyet ettim, dedi.*

گفت رنجور اين عدو جان ماست — ما ندانستيم كو كان جفاست

3417. *Hasta dedi ki: Bu bizim canımızın düşmanıdır; biz onun ma'den-i cefâ olduğunu bilmiyor idik.*

خاطر رنجور جويان صد سقط — تا كه پيغامش كند از هر نمط

3418. *Hastanın hâtırı, yüz sakat arayıcı, tâ ki ona her nevi'den haber ede.*

Hasta sağırın iyâdetinden ziyâde hiddet etti. Ona türlü türlü ifâdeler ile fenâ haberler göndererek, teessürünü ve öfkesini bildirmek için hâtırı birçok müessir sözler arayıcı oldu.

چون كسى كو خورده باشد آش بد — مى بشوراند دلش تا قى كند

3419. *Bir kimse fenâ taâm yediği vakit, kay edinceye kadar onun gönlünü bulandırır.*

Fenâ sözler, fenâ taâm gibidir; fenâ taâm yiyen kimse nasıl istifrâğ ederse, fenâ sözleri işiten kimse de, öyle sözleri kāiline iâde eder.

كظم غيظ اينست آنرا قى مكن — تا بيابى در جزا شيرين سخن

3420. *Kezm-i gayz budur; onu kay etme; tâ ki cezâsında tatlı söz bulasın.*
[3379]

Öfkeyi yutmak, fenâ sözlere ma'rûz kalındığı vakit, onu yutmak ve hazm etmektir. Ey sâlik, o öfkeyi iâde etme; tâ ki sana fenâ muâmele eden, senden mukābele görmeyince utanıp, kelimât-ı tayyibe ile senden özür dilesin. İşte öfkeyi hazm etmenin mükâfât-ı dünyeviyyesi budur; mükâfât-ı uhreviyyesi ise, muhabbet-i ilâhiyyeye nâiliyyettir. Zîrâ Hak Teâlâ sûre-i Âl-i İmrân'da اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَ الْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَ الْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَ اللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (Âl-i İmrân, 3/134) ya'nî "Cennet, meserret ve meşakkat içinde infâk edenler ve öfkesini yutanlar ve nâsı afv edenler için hazırlanmıştır; Allah Teâlâ muhsin olanları sever" buyrulur.

چون نبودش صبر می پیچید او   کین سگ زن روسپیء حیز کو

3421. *Onun sabrı olmadığından o daralıverdi. Diyordu ki: Bu karısı fâhişe olan kelb-i mef'ûl nerede?*

تا بریزم بروی آنچه گفته بود   کان زمان شیر ضمیرم خفته بود

3422. *Tâ ki onun yüzüne söylediği şeyi dökeyim; zîrâ o zaman arslan gibi olan zamîrim uyumuş idi.*

چون عیادت بهر دل آرامیست   این عیادت نیست دشمن کامیست

3423. *Mâdemki iyâdet gönül râhatı içindir, bu iyâdet değildir, düşman-murâdlılıktır.*

Hadd-i zâtında hastanın iyâdeti gönül almak içindir; bu adamın yaptığı iyâdet değil, fırsat bulup düşmanca intikām almaktır.

تا ببیند دشمن خودرا نزار   تا بگیرد خاطر زشتش قرار

3424. *Tâ ki kendi düşmanını zayıf göre; tâ ki onun kötü hâtırı karâr tuta.*

Ya'nî bu sözleri o kimse kendi düşmanını zayıf ve hasta gördüğü vakit, kötü hâtırını teskîn için söyledi.

بس کسان کایشان ز طاعت گمرهند   دل برضوان و ثواب آن نهند

3425. *Çok kimseler ki onlar tâatdan gümrehdirler; gönlü, onun rıdvânına ve sevâbına koyarlar.*

Bu beyt-i şerîf, yukarıdaki . . . كظم غيظ اينست الخ beytine merbûttur. Zîrâ gazabı hazm etmek ahlâk-ı hasenedendir; ve ahlâk-ı hasene ise مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللهِ (Nisâ, 4/79) [Sana gelen iyilik Allah'dandır] âyet-i kerîmesi mûcibince ahlâk-ı ilâhiyyedendir. Çünkü Allah Teâlâ eğer sevmediği sû'-i ahvâle mukābil gazabı ile tecellî buyursa idi, kâinât herc ü merc olurdu. Ve zâhirdir ki Hakk'ın sû'-i hâle karşı gazabla tecellî buyurmaması bir ücret ve rıdvân mukābilinde değildir. Binâenaleyh kullar için تخلقوا باخلاق الله [Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanınız] emrine tebean, ahlâk-ı ilâhiyye ile tahalluk lâzımdır. Ve ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallık olan kimseler ise, emr-i ilâhîyi hiçbir mükâfât duygusuna tâbi' olmayarak îfâ ederler. İmdi Hz. Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfde bu ma'nâya intikālen buyururlar ki: Çok kimseler vardır ki, tâatdan dalâlete düşmüşlerdir; çünkü onlar tâatı li-vechillâh yapmayıp, cen-

netin ni'metlerine nâiliyyet gibi bir ücret mukābilinde icrâ ve ibâdetlerinde وَ لاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ اَحَدًا (Kehf, 18/110) [Rabbine ibâdette hiçbir şeyi ortak koşmasın] âyet-i kerîmesinin hükmüne muhâlefet ederler ve Rab'lerinin ibâdetine kendi nefislerinin hazzını teşrîk ederler.

خود حقیقت معصیت باشد خفی　　　بس کدر کانرا تو پنداری صفی

3426. *Muhakkak hakîkatte gizli ma'siyet olur. Çok bulanıklık vardır ki, sen onu sâfî zannedersin.*

Ya'nî Hakk'a ücret mukābilinde tapmak, hakîkatte gizli bir ma'siyettir. Çok bulanık ameller vardır ki, ey âbid sen onu sâfî ve parlak bir ibâdet zannedersin. Binâenaleyh âbid ecr ü sevâb tama'ından kat'-ı nazar ederse mahzâ Hak, ibâdete lâyık olduğu ve emre itâat kulluğun şânından bulunduğu için Hakk'a ibâdet etmek lâzımdır. Ve kezâ tarîk-ı Hak sâliki dahi merâtib ve envâr gibi hicâbât-ı ma'neviyyeye gözünü dikerek çalışmamak ve belki kendi mevhûm olan varlığını, vücûd-ı Hak muvâcehesinde kaldırmak kasdıyla sa'y etmek îcâb eder.

همچو آن کر که همی پنداشتست　　　کو نکویی کرد و آن بر عکس جست

3427. *O sağır gibi ki, o iyilik ettiğini zannederek oturmuştur ve o aks üzere sıçradı.*

Ya'nî bu sûretle ibâdet eden kimsenin ameli, kıssasını zikr ettiğimiz sağırın fiiline benzer. Zîrâ o sağır, hastanın hâtırını sormak gibi bir iyilik yaptığını zannettiği halde, yaptığı iş tersine çıktı.

او نشسته خوش که خدمت کرده ام　　　حق همسایه بجا آورده ام

3428. *O hizmet ettim ve komşu hakkını yerine getirdim diye hoş oturmuştur.*

Sağır, yaptığı işten memnûn olup, gönlü râhat olarak oturmuştur. Bunun gibi ücret mukābilinde Hakk'a ibâdet edenler de, ibâdet ettim diye râhatça oturmuşlardır.

بهر خود او آتشی افروختست　　　در دل رنجور و خود را سوختست

3429. *O hastanın gönlünde, kendi için bir ateş yakmıştır; ve kendini de o ateşle yakmıştır.*

Sağır, ters sözleriyle hastanın gönlünde bir gazab ateşi yakmıştır ve hastanın gazabı gönderdiği haberler ile kendisine de aks ettiği için, o âteş-i ga-

zab onu yakmıştır. Bunun gibi, ücretle ibâdet edenler de naîm-i uhreviyyeye nâil olurlar ise de, şirk-i hafîleri sebebiyle cemâl-i Hak'dan mahrûmiyet ateşi ile yanarlar.

فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِى اَوْ قَدْتُمُوا   اِنَّكُمْ فِى الْمَعْصِيَةِ اِزْدَدْتُمُوا

3430. *Yaktığınız ateşten sakınınız; muhakkak siz ma'siyette ziyâde ettiniz.*
[3389]

Ya'nî nazarı mâsivâllaha atf edip ibâdet etmek, Hak'dan uzak düşmek âteşine sebeb olur. Mâsivallâhın envâ'ı çoktur; kimi dünyevî, kimi uhrevîdir. Dünyevîsi riyâ ve ucb; ve uhrevîsi cennet ve mükâfât-ı uhreviyyedir. Bunların her ikisi de Zât-ı Hak'dan bu'du îcâb eder; ve halkın çoğu da bu gibi hicâblara mübtelâdır. Onun için Cenâb-ı Pîr buyururlar ki: "Nazarınızı Hakk'ın gayrine atfetmekten dolayı yaktığınız âteş-i ma'nevîden sakınınız. Muhakkak siz ibâdet şeklindeki ma'siyeti çoğaltmaktasınız. Bu sebeble cenâb-ı Şeyh-i Ekber buyururlar ki: "Seni Hak'dan teb'îd eden her bir ibâdet, ayn-ı ma'siyettir; ve seni Hakk'a takrîb eden her bir ma'siyet, ayn-ı tâattır." Zîrâ riyâ için yapılan ve kıymetine i'timâd edilen ibâdet, hakîkatte ma'siyet olur; ve icrâ edilen ma'siyeti müteâkib, kendini suçlu ve âciz ve zelîl görüp afv için ağlamak ve Hakk'a yalvarmak, ayn-ı ibâdettir ve sebeb-i kurbdur.

گفت پیغمبر بیك صاحب ریا   صَلِّ اِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ يَا فَتَى

3431. *Peygamber bir riyâ sâhibine buyurdu ki: Ey delikanlı namaz kıl, zîrâ sen namaz kılmadın.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisini göstermek için baştan savma namaz kılan bir kimseyi gördüler. قم صل فانك لم تصل Ya'nî "Kalk namaz kıl, zîrâ sen namaz kılmadın" buyurdular. O kimse de namazını ta'dîl-i erkân ile kıldıktan sonra, Risâletpenâh Efendimiz لا صلوة الا بحضور القلب ya'nî "Namaz ancak huzûr-ı kalb ile olandır" buyurdular.

از برای چارهء این خوفها   آمد اندر هر نمازی اهدنا

3432. *Bu korkuların çâresinden dolayı, her namazda "ihdinâ" geldi.*

Meyl-i mâsivâ zihniyyeti ile ibâdet etmiş olmak korkularına karşı bir çâre olmak üzere her namazda Fâtiha-i şerîfeyi okuyup اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (Fâtihâ, 16) ya'nî "Yâ Rab bizi sırât-ı müstakîme hidâyet eyle" münâcâtında bulunmak lâzım geldi.

کان نمازم را میامیز ای خدا　　　با نماز ضالین و اهل ریا

3433. *Ey Hudâ, namazımı dalâlete düşenlerin ve ehl-i riyânın namazlarıyla karıştırma; diye.*

Ya'nî, "Bizi sırât-ı müstakîme hidâyet et!" demek; yâ Rab benim namazımı, senin gayrini ibâdetine teşrîk eden ehl-i dalâlet ve riyânın namazlarıyla karıştırma, demek olur.

از قیاسی که بکرد آن کر گزین　　　صحبت ده ساله باطل شد بدین

3434. *Sağırın ihtiyâr ettiği bir kıyâstan, bu sebeble on senelik sohbet bâtıl oldu.*

Ey âbid, zan ve tahmînin fenâlığına bak ki, zikr ettiğimiz kıssada, sağırın kendi zannı ile ihtiyâr ettiği bir kıyâsdan, komşusuyla ettiği on senelik sohbet ve dostluk bâtıl oldu.

خاصه ای خواجه قیاس حس دون　　　اندران وحی که هست از حد فزون

3435. *Husûsiyle ey efendi, hiss-i dûnun kıyâsı, o vahyde hadden ziyâdedir.*

Ey ilmine i'timâd eden efendi, âlem-i süflîden olan havâss-i zâhire ve bâtınenin vahy-i ilâhî hakkındaki kıyâsları, hadden pek ziyâdedir. Onlar[dan] kimi mantık ve kimi ilm-i kelâm ve kimi beyân ve bedî'î' gibi ilimlere tatbîkan alâtarîkı'l-kıyâs ma'nâlar çıkarırsın.

گوش حس تو بحرف ار در خورست　　　دانکه گوش غیب گیر تو کرست

3436. *Gerçi senin his kulağın kelâma liyâkattedir; bil ki senin gayb tutucu kulağın sağırdır.*

Ey âlim efendi, sen Kur'ân'ın elfâzını işittiğin vakit, his kulağın onların maânî-i zâhirelerini anlar; fakat o elfâzın maânî-i bâtınesini işitmekten bil ki senin bâtın kulağın sağırdır. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'de buyururlar ki: "Şeyh Nessâc (k.s.) ümmî idi. Ehl-i ilim olan kimseler, huzûruna gelip bize Kur'ân'ı tefsîr et, derler ve o da, ben lisân-ı Arabîye vâkıf değilim; siz âyet-i kerîmenin ma'nâsını söyleyin, ben de tefsîr edeyim, buyururlar idi. Ve âyetin ma'nâsını söyledikleri vakit, buyurur idi ki: Bu âyet, Risâletpenâh Efendimiz şu makāmda iken nâzil olmuştur ve bu makāmın ahvâli şöyledir, böyledir. İmdi bâtın kulağı sağır olan ulemâ-i zâhireye, evliyâullâhın beyân ettikleri maânîyi inkâr etmemek îcâb eder ve tarîk-ı insâf budur.

اول کسی که در مقابلهء نص قیاس آورد ابلیس بود

Nass mukābelesinde kıyâs getiren ilk kimse İblîs idi

اول آن کس کین قیاسکها نمود   پیش انوار خدا ابلیس بود

3437. *İbtidâ o kimse ki, envâr-ı Hudâ önünde bu kıyâscıkları gösterdi, İblîs idi.*

"Hudâ"nın nûrlarından murâd, tecelliyât-ı esmâiyyesidir. İblîs, Hakk'ın Âdem'de bu cem'iyyet-i esmâiyyesiyle vâki' olan tecelliyâtına karşı, kendince bir kıyâs yaptı da; "O topraktan yaratıldı, ben ise ateşten yaratıldım; ateş topraktan hayırlıdır, binâenaleyh ben ondan hayırlıyım; ve a'lâ olan ednâya serfürû' etmez," diye bir kıyâs-ı mantıkî yaptı. Sûret-i zâhirede mantık nokta-i nazarından bu doğru idi; fakat Âdem'in hakîkatine ve bâtınındaki cem'iyyet-i esmâiyyeye nazaran pek eğri idi. Çünkü İblîs'in bâtın gözü kör idi. Bu kıyâsı zâhir gözü ile gördüğüne göre yaptı. Nitekim âtîde buyururlar:

گفت نار از خاك بی شك بهتر ست   من ز نارم او ز خاك اكدرست

3438. *Dedi ki: Ateş şübhesiz topraktan daha iyidir; ben ateşdenim, o eksef olan topraktandır.*

پس قیاس فرع بر اصلش کنیم   او ز ظلمت ماز نور روشنیم

3439. *İmdi fer'i, asıl üzerine kıyâs edelim: O zulmetten, biz ise nûr-ı rûşendeniz.*

Ya'nî ateş asıl ve toprak fer'dir. Zîrâ hilkat-i âlemin etvârında ateş topraktan evveldir; ve küre-i âteşîn teberrüd ettikten sonra, ondan kışr-ı arz olan toprak hâsıl olmuştur. Ve وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ (Hicr, 15/27) ya'nî "Âdem'den evvel cân ismindeki mahlûkātı nâr-ı semûmdan halk ettik" âyet-i kerîmesinde ateşin bu takaddümüne işâret buyrulur. Ehl-i fennin istidlâlâtı dahi bu merkezdedir. Ve sûret-i zâhireye nazaran ateş asıl ve toprak fer'dir; ve kezâ ateş latîf ve nûrânî ve toprak kesîf ve zulmânîdir. Ve niseb-i sûrîsi i'tibâriyle toprak ateştendir. Beyt-i şerîfde İblîs lisânından "mâ" (biz) ta'bîri, onun kibir ve gurûruna işârettir.

گفت حق نی بلکه لا انساب شد　　زهد و تقوی فضل را محراب شد

3440. [3399] *Hak Teâlâ buyurdu: Hayır; belki lâ-ensâb oldu; fazl için zühd ve takvâ mihrâb oldu.*

Hak Teâlâ buyurdu ki: "Hayır, hakîkatte asıl ve fer' nisbetlerine i'tibâr yoktur. Nitekim âyet-i kerîmede فَاِذَا نُفِخَ فِى الصُّورِ فَلَا اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ (Mü'minûn, 23/101) ya'nî "Sûra nefh olunduğu vakit, mahlûkâtın aralarında nisbetler yoktur" buyrulur. Zîrâ yevm-i kıyâmet, sûretlerin mürtefi' ve hakîkatlerin zâhir olduğu bir devirdir. Ey İblîs senin yaptığın kıyâs ise, sûrete taalluk eder. Hakîkatler zâhir olduğu vakit, fazl ancak zühd ve takvâ sâhibleri için sâbit olur.

این نه میراث جهان فانیست　　که بأنسابش بیابی جانیست

3441. *Bu, fânî olan cihânın mîrâsı değildir ki, onu nisbetler ile bulasın; rûhânîdir.*

Bu fazl, fânî olan âlem-i sûretin mîrâsı değildir ki, onu sûret nisbetleri ile isbât edebilesin; o mîrâs-ı fazl ancak rûhânî ve ma'nevîdir. Niseb-i rûhânî ise enbiyânın ma'nâ-yı ulvîlerine olan ittisâldir.

بلکه این میراثهای انبیاست　　وارث این جانهای اتقیاست

3442. *Belki bu fazl, peygamberlerin mîrâsıdır; bunun vârisi etkıyânın canlarıdır.*

پور آن بو جهل شد مؤمن عیان　　پور آن نوح نبی از گمرهان

3443. *O Ebû Cehl'in oğlu âşikâre mü'min oldu; o Nûh nebînin oğlu gümrâhlardan oldu.*

Niseb-i sûrî mu'teber olmadığının açık bir delîli bu âlemde de zâhirdir. Nitekim son nefesine kadar küfür ve inâdında musırr olan Ebû Cehl'in oğlu İkrime (r.a.) apaçık îmânını ızhâr etti; ve bir peygamber-i zîşân olan Nûh (a.s.)ın oğlu Ken'ân ise, ehl-i küfür ve dalâletten oldu. Binâenaleyh Hz. İkrime'ye Ebû Cehl'in oğlu olmak zarar vermedi ve Ken'ân'a da babasının peygamber olması fâide etmedi.

زادهٔ خاکی منور شد چو ماه　　زادهٔ آتش توی رو رو سیاه

3444. *Toprağa mensûb olan veled, ay gibi münevver oldu; sen ateşin veledisin, git kara yüzlü!*

Topraktan mütevellid olan Âdem, zillet ve tevâzu'u sebebiyle, ind-i ilâhî-de mükerrem olup ay gibi münevver oldu. Ey İblîs, sen ateşten mütevellid ol-duğun için şânın isti'lâ ve tekebbür olduğundan, kara yüzlü oldun, git!

این قیاسات و تحری روز ابر — یا بشب مر قبله را کردست حبر

3445. *Âlim, bu kıyâsları ve araştırmayı bulutlu günde, yâhut gecede kıble için yapmıştır.*

Ya'nî ülemâ bu kıyâsât-ı akliyyeyi ve araştırmayı, bulutlu günde veyâ ge-ce vaktinde namaz kılacağı vakit, kıbleyi bulmak için yapar. Zîrâ şer'de bir sahrâda kıbleyi bulmak için güneşi sağ tarafına alıp, şarka müteveccih olur-sa kıble ta'yîn olunur; fakat bulutlu günde ve gecede güneş olmadığı için, kıble hakkında birtakım kıyâsât ve taharriyât yapılır. "Habr" hâ'nın fethi ve kesri ile, âlim ma'nâsına gelir. Ba'zı nüshalarda "cebr" vâki'dir.

لیك با خورشید و کعبه پیش رو — این قیاس و این تحری را مجو

3446. *Fakat güneş ile ve Ka'be yüz önünde olmakla, bu kıyâs ve bu taharrî-yi isteme!*

کعبه نادیده مکن زو رو متاب — از قیاس الله اعلم بالصواب

3447. *Kıyâsdan dolayı Ka'be'yi görülmemiş etme; ondan yüz çevirme; Allah Teâlâ doğruyu pek ziyâde bilir.*

"Ka'be"den murâd, insân-ı kâmildir; zîrâ insân-ı kâmil Ka'be gibi maz-har-ı ism-i Zât'dır. Bu mazhariyetinden dolayı sûret-i Ka'be'ye teveccüh olu-nur. Ve bu teveccüh hakîkatte ancak Hakk'adır. Bunun gibi, ayn-ı mazha-riyyette olan insân-ı kâmile de teveccüh ve serfürû lâzımdır. Nitekim bu ma'nâya işâreten Hz. Pîr, *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde:

این هیکل آدمست رو پوش — ما قبلهء جمله سجدهائیم

"Âdem'in bu heykeli nikābdır; biz cümle secdelerin kıblesiyiz."

Ve dîğer bir beyitlerinde de şöyle buyururlar:

قبلهء عاشقان منم کعبهء بیدلان منم — خیز بیا و سر بنه بر در آستان من

"Âşıkların kıblesi benim; bî-dillerin Ka'besi benim. Kalk ve benim âsitânımın kapısına baş koy!"

İmdi beyt-i şerîfin ma'nâsı budur ki: Ey zâhir-perest; İblîs Âdem'e secde ve serfürû ile emr olunduğu vakit, birtakım kıyâscıklar yapıp, kendisini hayırlı gördü ve ona serfürûdan ve itâatten imtinâ' etti. Sen de ilm-i zâhirin ile birtakım kıyâs-i mantıkîler yapıp, Ka'be-i Hak olan insân-ı kâmilden yüz çevirme ve sûret-i beşeriyyesine bakıp kendi hâline kıyâs etme ve bu Ka'be'yi görülmemiş bir hâle getirme! Aksi takdîrde İblîs ile hemhâl olmuş olursun; ve bizim bu doğru olan sözümüzden ürkme; Allah Teâlâ doğruyu bilir.

چون صفیری بشنوی از مرغ حق　　　ظاهرش را یاد گیری چون سبق

3448. *Hak kuşundan bir ses işittiğin vakit, ders gibi onun zâhirini hâtırında tutarsın.*

Ey zâhir-perest, sen Hakk'ın kuşları olan enbiyâ ve evliyâdan bir söz işittiğin vakit, ibtidâî mekteblerindeki çocukların ma'nâsına nüfûz etmeksizin ezberledikleri ders gibi, o sözlerin zâhirini hâtırında tutarsın.

وآنگهی از خود قیاساتی کنی　　　مر خیال محض را ذاتی کنی

3449. *Ondan sonra da kendinden birtakım kıyâslar yaparsın; muhakkak hayâl-i mahzı zâtî edersin.*

Ey zâhir-perest, bu sözleri işittikten sonra dahi, kendi bilgine göre birtakım kıyâslar yaparsın; o kıyâslardan fikrinde birtakım hayaller peydâ olur; işte o hayâlât-ı mahzayı, hakîkat zanneder ve bu hayâline göre inkâra ve i'tirâzâta başlarsın.

اصطلاحاتست مر ابدال را　　　که نباشد زان خبر اقوال را

3450. *Muhakkak abdâlın ıstılâhları vardır ki, ondan kulların haberi olmaz.*
[3409]

Vücûd-ı abdânîleri vücûd-ı hakkânîye ve sıfât-ı abdânîleri, sıfât-ı ilâhiyyeye mübeddel olan enbiyâ ve evliyânın birtakım ıstılâhları vardır ki, onların akvâl-i zâhire ile alâka ve münâsebetleri yoktur. Zîrâ her bir ilmin ıstılâhında o lafzın ma'nâ-yı zâhirîsi murâd olunmaz. Belki o ıstılâha taalluk ettiği ma'nâ murâd olunur. Meselâ "şarâb" derlerse, murâdları, herkesin bildiği kokmuş üzüm suyu değildir. Ve "mahbûb" derlerse, murâdları etten ve kandan mürekkeb olan mahbûb-i cismânî değildir. Nitekim Hz. Pîr efendimiz bu *Mesnevî-i Şerîf*'de buyururlar:

من چو لب گويم لب دريا بود   من چو لا گويم مراد الا بود

"Ben leb dediğim vakit, leb-i deryâ olur; ben "lâ" dediğim vakit, murâd "illâ" olur."

İşte ulemâ-i zâhire evliyâullâhın bu ıstılâhlarından gâfil oldukları için, meşâyih-i kibârdan ba'zılarına inkâr ve i'tirâz ederler.

منطق الطيرى بصوت آموختى   صد قياس و صد هوس افروختى

3451. *Kuş dilini sadâ ile öğrendin; yüz kıyâs ve yüz heves parlattın.*

Ey zâhir-perest, enbiyâ ve evliyânın sözlerini zevk-ı hâlî ile değil, harf ve savt ile öğrendin ve onların bu sözlerini de kendi akvâl-ı zâhiriyyene tatbîk edip birçok kıyâs-ı mantıkîler ve bir çok fikirler ve hayâller parlattın.

همچو آن رنجور دلها از تو خست   كر بپندار اصابت گشت مست

3452. *O hasta gibi, gönüller senden hasta oldu; sağır isâbet-i vehmî ile mest oldu.*

Senin hâlin, yukarıda geçen sağır ile hastanın kıssasına benzedi. Nitekim o kıssada hastanın gönlü, sağırın iyâdetinden cismi gibi hasta oldu ve elem duydu. Halbuki sağır pek doğru ve münâsib bir iş yaptığını zannederek, sevincinden sarhoş oldu. İşte ey zâhir-perest, senin de bâtın kulağın sağır olduğu için, onların sözlerini dudak kımıldaması kabîlinden anladın ve kendi tahmînine göre ma'nâ verdin ve verdiğin cevâblar tersine oldu. Binâenaleyh enbiyâ ve evliyânın gönüllerini incittin.

كاتب آن وحى زان آواز مرغ   برده ظنى كو بود انباز مرغ

3453. *O vahiy kâtibi kuşun sesinden, o kuşun şerîki olduğuna bir zan götürmüş idi.*

Yukarıda kıssası geçen vahiy kâtibi, kendisini peygamberin vahiyde şerîki zannetmiş idi.

مرغ پرى زد مر اورا كور كرد   نك فرو بردش بقعر مرگ و درد

3454. *Kuş ona bir kanad vurdu; muhakkak onu kör etti; işte onu merg ve derdin ka'rına götürdü.*

Peygamber (a.s.) ona bir sille-i ma'neviyye vurdu; onun bâtın gözünü kör etti ve işte onu ma'nevî ölümün ve elemin dibine kadar götürdü.

هین بعکسی یا بظنی هم شما　　　　در میفتید از مقامات سما

3455. *Sakının, bir akis sebebiyle yâhut bir zan sebebiyle siz dahi makāmât-ı semâdan düşmiyesiniz.*

Ey sâlikler, sakının! Enbiyâ ve evliyâdan sizin kalbinize bir ma'nâ ve bir zevk mün'akis olduğu vakit, onu kendi fazîletiniz zannedip ucba düşmeyin; veyâhut onların sözlerine karşı bir kıyâs-ı hayâlî yapıp sû-i fikre meyl etmeyin. Aksi halde makāmât-ı aliyyeden esfel-i sâfilîne sukūt edersiniz.

گرچه هاروتید و ماروت فزون　　　　از همه بربام نحن الصافون

3456. *Her ne kadar Hârût ve Mârût iseniz de ve* نحن الصافون *damı üzerinde cümleden ziyâde iseniz de.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Sâffât'da olan وَ اِنَّا لَنَحْنُ الصَّٓافُّونَ وَ اِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ (Sâffât, 37/165-166) ya'nî "Biz melâike tâifesi ibâdette saf bağlayıcıyız ve biz Hakk'ı tenzîh ve tesbîh ediciyiz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî, ey sâlikler, siz sâika-i riyâzet ve mücâhede ile her ne kadar Hârût ve Mârût gibi, mertebe-i melekiyyette ve rûhâniyyet âleminde iseniz de ve her ne kadar نَحْنُ الصَّٓافُّونَ [Nahnü's-sâffûn] diyen melâikenin bulunduğu makām-ı rûhânîde hepsinden daha müterakkî iseniz de... Bu beyt-i şerîfin ma'nâsı, âtîdeki beyit ile itmâm buyrulur.

بر بدیهای بدان رحمت کنید　　　　بر منی و خویش بینی کم تنید

3457. *Kötülerin kötülükleri üzerine merhamet edin; benlik ve hodbînlik üzerine az dolanın.*

Keferenin küfrünü ve fesakanın fıskını gördüğünüz vakit, kendinizi temiz bir halde görerek onları tahkîr etmeyin; belki onların hallerine acıyın; zîrâ birisini tahkîr etmek, kendisini ondan büyük ve efdal görmek demektir; bu ise benlik ve hodbînlikden başka bir şey değildir.

هین مبادا غیرت آید از کمین　　　　سرنگون افتید در قعر زمین

3458. *Sakınınız; olmaya ki pusudan gayret gele, başı aşağı yerin dibine düşesiniz.*

Ey âbid ve zâhidler, ehl-i fıska hakāretten sakınınız; olmaya ki pusudan bir gayret-i ilâhiyye zuhûra gele de, makām-ı âlîden dereke-i süflîye düşesiniz. Rivâyet olunur ki Îsâ (a.s.) zühhâddan birisi ile yolda giderken fesaka-i

meşhûreden birisi onların nûrâniyetlerine ve letâfet-i hallerine hayrân hayrân bakıp içinden "Bunlar ne nûranî adamlardır, fıskım meşhûr olduğu için beni refâkatlerine kabûl etmezler ki, sohbetlerine iştirâk edeyim!" demiş; ve birkaç adım da bu düşünce ile arkalarından gitmiş. Zâhid dönüp arkasına baktığı vakit, bu adamı görünce hiddet edip koğmuş; bu bîçârenin bu koğulmadan gönlü münkesir olarak ta'kîbde tevakkuf etmiş. Derhâl Îsâ (a.s.)a, o zâhidin tardıyla refâkatine o fâsıkı alması için hitâb-ı izzet vâki' olmuştur.

هر دو گفتند ای خدا فرمان تراست　　　بی امان تو امانی خود کجاست

3459. *Her ikisi dediler: Ey Hudâ fermân senindir; senin emânın olmaksızın bir emân ise nerededir?*

Hârût ve Mârût dediler ki, yâ Rab, fermân senindir; senin hıfz u emânın olmaksızın bir emân ve halâs bulmanın çâresi yoktur.

این همی گفتند و دلشان می طپید　　　بد کجا آید زما نعم العبید

3460. [3419] *Bunu söylüyorlar idi ve gönülleri çırpınıyordu. Bizden kötülük nereden gelir; ne güzel kullarız!*

Onlar zâhiren bu münâcâtı etmekle berâber, gönüllerinde biz ne güzel kullarız; hiç bizden kötülük sâdır olur mu? Hâtırası çırpınıyordu.

خار خار دو فرشته هم نهشت　　　تا که تخم خویش بینی را نکشت

3461. *Hodbînlik tohumunu ekmedikçe, iki meleğin ıztırâbı da bırakmadı.*

Mertebe-i melekiyyette sâbit olan Hârût ve Mârût'un ıztırâbât-ı derûnîleri, hodbînlik tohumunu ekmedikçe yakalarını bırakmadı.

پس همی گفتند کای ارکانیان　　　بی خبر از پاکئ روحانیان

3462. *Binâenaleyh diyorlardı ki: Ey rûhânîlerin kudsiyyetinden bî-haber olan erkânîler!*

Ey erkân-ı erbaadan, ya'nî toprak ve su ve gaz ve harâretten mürekkeben mahlûk olan ve rûhânîlerin kudsiyyet ve tahâretinden habersiz olan insanlar!

ما برین گردون تتقها می تنیم　　　بر زمین آییم و شادروان زنیم

3463. *Biz bu felek üzerinde perdeler öreriz; yeryüzü üzerine gelir ve şadırvân vururuz.*

"Tutuk" perde demektir. "Dal"ın zammı ile "şâdurvân", büyük perde ve paravana ve münakkaş halı ve mûsîkîde bir makāmın adı; ve yüksek binâ kubbesi ma'nâlarına gelir.

Ma'lûm olsun ki melâike iki nevi'dir: Birisi unsuriyyûndandır ki Âdem'e hizmet ve serfürû ile mükellefdir; ve dîğeri melâike-i âlîndir ki, Âdem'e secde ve serfürû ile mükellef değildirler. Ve melâike, kudret-i ilâhiyyenin mezâhiri olan ervâhdır ki, onlar âlem-i kevnde mezâhirin zuhûruna hâdimdirler. Bu beyt-i şerîfde, melâike-i unsuriyyûnun hizmetlerine işâretle, onların lisânından buyrulur. "Biz felek üzerinde mezâhir-i ilâhiyye perdelerini vururuz ve yeryüzüne geliriz; türlü türlü nukūşu hâvî çayır ve çimen ve eşcâr ve ezhâr döşeklerini döşeriz."

عدل ورزیم و عبادت آوریم   باز هر شب سوی گردون بر پریم

3464. *Adle çalışırız ve ibâdet getiririz; yine her gece felek tarafına uçarız.*

Suver-i müteayyine arasında meşiyyet-i ilâhiyye dâiresinde adl ü i'tidâl ikāmesine çalışırız ve kulluk vazîfesini îfâ ederiz; tekrâr âlem-i rûhâniyyete uçarız.

تا شویم اعجوبهٔ دور زمان   تا نهیم اندر زمین امن و امان

3465. *Nihâyet devr-i zamânın a'cûbesi oluruz; nihâyet yeryüzünde emn ü emân vaz' ederiz.*

"A'cûbe" son derecede acîb demektir ve "elif"in zammı ile "u'cûbe" denilmek de câizdir. Ya'nî "Âkıbet yaptığımız vazâif-i muhtelife ile acîb oluruz; ve nihâyet bu hizmetlerimiz ile nizâm-ı âlemi te'mîn ve yeryüzüne emn ü emân-i ilâhîyi vaz' ederiz."

آن قیاس حال گردون بر زمین   راست ناید فرق دارد در کمین

3466. *O hâl-i feleğin yeryüzüne kıyâsı doğru gelmez; pusuda fark tutar.*

"Hâl-i felek"den murâd, âlem-i letâfet ve rûhâniyyettir; ve "yeryüzü"nden murâd, âlem-i kesâfet ve nefsâniyyettir. Ya'nî âlem-i letâfet ve rûhâniyyetin ahvâlini, âlem-i kesâfet ve nefsâniyyetin ahvâline kıyâs etmek doğru değildir. Zîrâ âlem-i letâfet, âlem-i kesâfetin arkasında ve pususundadır; ve aralarında büyük fark vardır. Binâenaleyh ehl-i gaflet ve cehâlet, ahvâl-i rûhâniyyeyi ahvâl-i nefsâniyyeye kıyâs ederlerse, hatâ ederler.

در بیان آنکه حال خود و مستئ خود پنهان باید داشتن از جاهلان

Kendi hâlini ve kendi mesleğini, câhillerden gizli tutmak lüzûmu beyânındadır

بشنو الفاظ حکیم پردهٔ   سر همانجا نه که باده خوردهٔ

3467. *Bir perdenin hakîminin lafızlarını dinle; bâde içmiş olduğun mahalle baş koy!*

"Hakîm-i perde-î" ta'bîri ile evliyâ-yı kibârdan mestûru'l-hâl olan Hakîm-i Senâî hazretleri murâd buyrulur. Beyt-i şerîfin ikinci mısrâ'ı, onların şu beyt-i şerîfinin mazmûnudur:

بر مدار از مقام مستی پی   سرهم آنجا نهی که خوردی می

"Sarhoşluk makāmından ayak kaldırma; başını da mey içtiğin mahalle koyasın."

"Bâde"den murâd, aşk-ı ilâhî bâdesidir ki, sâlike sekr-i ma'nevî verir. "Baş koymak"dan murâd, sekr-i ma'nevî hâsıl olduğu vakit, hâlini nâsa ızhâr etmeyip hıfz etmektir. Nitekim sûrî içkiden sarhoş olanlar, içtikleri meyhâneden dışarıya çıkarlarsa, hâl-i sekrine vâkıf olan çoluk çocuk onunla istihzâ ederler.

Beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı şudur: "Mestûru'l-hâl olan Hakîm Senâî hazretleri buyururlar ki: "Bâde içmiş olduğun yerde kal, dışarıya çıkma. Ey sâlik, bu sözleri dinle!"

چونکه از میخانه مستی ضال شد   تسخر و بازیچهٔ اطفال شد

3468. *Bir sarhoş meyhâneden ayrıldığı vakit, çocukların maskarası ve oyuncağı oldu.*

"Dâll" burada ayrılmak ma'nâsında müsta'meldir.

می فتد او سو بسو بر هر رهی   در گل و می خنددش هر ابلهی

3469. *O her bir yol üzerinde taraf taraf çamur içine düşer; her bir ahmak ona güler.*

Cenâb-ı Pîr, sarhoşun hâline gülenlere "ahmak" ta'bîr buyururlar. Zîrâ sarhoşluk ya bâde-i sûrîden olur veyâ bâde-i aşk-ı ilâhîden olur. Bâde-i sûrî sarhoşlarının hâli, aklı başında olanlar için gülünecek bir hâl değil, belki acınacak ve teessüf edilecek bir hâldir. Bâde-i ma'nevîden sarhoş olanların hâline gülmek ise hamâkatın son derecesidir.

او چنین و کودکان اندر پیش   بی خبر از مستی و ذوق میش

3470. *O böyle, çocuklar da sarhoşluktan ve onun meyinin zevkinden bî-haber*
[3429] *olarak arkasında.*

Sarhoş böyle düşe kalka yürür bir haldedir; çocuklar da onun arkasından "Yûhâ!" diye bağırıp istihzâ ederler; fakat o sarhoşla istihzâ eden bu çocuklar, sarhoşluk hâlinden ve onun içtiği içkinin verdiği zevkden bî-haberdirler.

خلق اطفالند جز مست خدا   نیست بالغ جز رهیده از هوا

3471. *Allah sarhoşunun gayri olan halk çocukdurlar, hevâdan kurtulmuş olandan gayrisi bâliğ değildir.*

Bu nefsânî olan insanlar henüz çocuk hükmündedirler; zîrâ sıfât-ı nefsâniyyelerinin vesâyeti altındadırlar ve onların velîleri, nefs-i emmâreleridir; bu velîlerinin hükmü ile oturup kalkarlar. Allah sarhoşları ise, sıfât-ı nefsâniyye vesâyeti altından çıkmışlar ve hevâ-yı nefsânîlerinden kurtulmuşlardır. Binâenaleyh nefislerinin hevâsından kurtulmuş olan kimselerden başkası bâliğ değildir.

گفت دنیا لعب و لهوست و شما   کودکید وراست فرماید خدا

3472. *Hak Teâlâ buyurdu ki: "Dünyâ laib ve lehvdir ve siz çocuklarsınız; ve Hak Teâlâ doğruyu buyurur."*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Hadîd'de vâki' انّما الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ (Hadîd, 57/20) ya'nî "Hayât-ı dünyâ ancak oyun ve lehvdir." Ve sûre-i En'âm'da kezâ وَ مَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا الاّ لَعِبٌ وَ لَهْوٌ (En'âm, 6/32) [Dünyâ hayâtı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir] âyet-i kerîmelerine işâret buyrulur; ve oyuncak ve mâlâya'nî ile meşgûliyet ise ancak çocuklara mahsûstur. Ve laib u lehvden ibâret bulunan dünyânın lezzât ve şehevâtında müstağrak olan insanların çocuklardan farkı olmadığından, Hak Teâlâ dünyânın ahvâlini Kurân-ı Kerîm' de pek doğru olarak buyurdu.

از لعب بیرون نرفتی کودکی   بی زکات روح کی باشی زکی

3473. *Sen oyundan dışarıya gitmedin, çocuksun; rûhun tahâreti olmaksızın ne vakit tâhir olursun?*

Mü'minin tahâret-i zâhirîsi ve bâtınîsi vardır. Tahâret-i zâhirîsi gusül ve abdest ve istincâ ve istibrâ sûretiyle te'mîn olunur. Tahâret-i bâtınî, ancak rûhun âlem-i süflîye olan muhabbet ve alâkâtını kesmek ve onun yerine hubb-i ilâhîyi ikāme etmek ile olur. Ey sâlik zâhirini temizledin; fakat rûhunu lezzât ve şehevât-ı dünyeviyyeye meyilden temizliyemedin. Rûhun temizlenmedikçe, tâhir olmazsın.

چون جماع طفل دان این شهوتی   که همی رانند اینجا ای فتی

3474. *Ey delikanlı, burada sürdükleri bu şehveti, çocuk cimâ'ı gibi bil!*

Ya'nî bu âlem-i süflînin huzûzât ve şehevâtı zevk-ı hakîkî değildir. Çocukların yaptıkları cimâ' taklîdi gibi zevk-i hakîkîden ârîdir. Zîrâ çocuklar bu taklîdi yapsalar bile, zevk-i inzâlden haberdâr değildirler.

آن جماع طفل چه بود بازئی   با جماع رستمی و غازیئی

3475. *Çocuğun o cimâ'ı ne olur? Bir Rüstem'in, bir gâzînin cimâ'ına nisbetle bir oyundur.*

Binâenaleyh çocukların cimâ' taklîdi, Rüstem gibi bir pehlivanın veyâ harbin meşakkatlerinden sarsılmayacak kadar kuvvetli a'sâba mâlik olan bir gâzînin cimâ'ına nisbetle bir oyuncaktan ibârettir. Zîrâ onlar cimâ'ın lezzetini duyarlar; bu çocuklar ise, lezzetten bî-haber olarak, ancak taklîd yaparlar. Bunun gibi zevk-i hakîkî ancak rûhânî olan zevkdir, cismânî olan zevkler ancak çocuk oyuncağıdır.

جنگ خلقان همچو جنگ کودکان   جمله بی معنی و بی مغز و مهان

3476. *Halkın cengi çocukların cengi gibidir; hep ma'nâsız ve içsiz ve hakîrdir.*

Ya'nî çocukların arasında kavga zuhûru, birbirinin oyunlarına taarruz etmeleri sebebiyledir. Ve bu sebeble iki taraf olup kavga ederler. Hayât-ı dünyeviyye menâfi'inde müstağrak olan insanların arasındaki kavga da yekdîğerinin menâfi'-i dünyeviyyelerine vâki' olan taarruzdan neş'et eder. Binâ-

enaleyh çocukların kavgaları nasıl bî-ma'nâ ve dipsiz ve hakîr ise; halk-ı cihânın kavgaları da öyledir.

جمله باشمشير چوبين جنگ شان   جمله در لا ينفعى آهنگ شان

3477. *Hepsinin cenkleri tahta kılıç iledir; hepsinin âhenkleri lâ-yenfa'î olan şeydedir.*

Çocuklar birbirleriyle tahta kılıçlar ile kavga ederler. Hepsinin kavgadaki âhenkleri, bir nef'-i hakîkîsi olmayan oyundadır.

جمله شان گشته سواره بر نیی   كاين براق ماست يا دلدل پيى

3478. *Hepsi, bu bizim Burâk'ımızdır; ya Düldül gidişlimizdir diye bir kamışa süvâr olmuştur.*

Ya'nî çocuklar iki taraf olup muhârebe taklîdi yaptıkları vakit, bacaklarının arasına birer sırık alıp sürüyerek koşarlar ve kendilerini hayvana binmiş sûretinde gösterirler; ve bu bizim bindiğimiz sırık veyâ kamış Burâk'ımızdır ve gidişi, Hz. Ali (kerremallâhu vechehû) efendimizin bindiği "Düldül" adlı hayvanın gidişine benzer derler. Halbuki çocuklar bu sırıkları kendileri taşıdıkları halde, onu kendilerinin merkûbu addederler.

حاملند و خود ز جهل افراشته   راكب و محمول ره پنداشته

3479. *Hâmildirler, halbuki kendilerini cehilden yüksek tutmuşlardır; râkib ve yolun mahmûlü sanmışlardır.*

Ehl-i âlem hakîkatte yüklenmişlerdir ve dünyânın yükleri altında kalmışlardır; fakat ilimsizliklerinden dolayı kendilerini üstte farz etmişler ve tarîk-i Hak'da binici ve yüklenilmiş bir halde yürüdüklerini zannetmişlerdir. Ya'nî suver-i âlem alâkâtı ve muhabbeti, ehl-i cihânın kalblerine oturmuş ve âlemdeki hareketleri mahzâ bu alâkât ve muhabbet sâikasıyla vâki' olmakda bulunmuştur. Ve maahâzâ kendilerini bu alâkât ve muhabbetin râkibi zannederler.

باش تا روزى كه محمولان حق   اسب تازان بگذرند از نه طبق

3480. [3439] *Mahmûlân-ı Hakk'ın at koşturarak dokuz tabakadan geçeceği güne kadar sabr et!*

"Mahmûlân-ı Hak"dan murâd, evliyâullâhdır; ve "dokuz tabaka"dan murâd, ehl-i keşfin ve şerîatın beyân ettikleri tabakât-ı felektir ki, bunlardan

birisi arşdır. Buna "cism-i kül" de derler. Birisi "kürsî"dir; buna da "felek-i sevâbit" ve "felekü'l-bürûc" da derler; bunların cisimleri tabiîdir. Birisi de "felek-i kürsî"nin cevfinde olan "felek-i Zühal"dir; birisi onun altında olan "felek-i Müşteri"dir. Birisi "felek-i Mirrîh" (Merîh)dir. Birisi "felek-i Şems"dir; birisi "felek-i Zühre"dir; birisi "felek-i Utârid"dir; birisi de "felek-i Kamer"dir. Ve bu eflâkden her birinin rûhâniyetleri ve rûhâniyetlerinin yekdîğerine te'sîrâtı vardır; ve bunların felekleri arza nazarandır. Ehl-i rasada göre eflâk başka türlü mütâlaa olunur. Onlara göre manzûme-i şemsiyyemiz Utârid, Zühre, Arz, Merih, seyyârât-ı sagîre, Müşteri, Zühal, Urânüs, Neptün'dür. Ve Şems, arz ile Merih arasında mihveri etrâfında dâir olup, bu eflâkin cümlesini tenvîr eder. İmdi ehl-i keşf, ma'nen gördüklerini ve ehl-i rasad dahi vesâit-ı sûriyye ile görüp istidlâl edebildiklerini söylerler. Hadd-i zâtında bu eflâkin cümlesi âlem-i suverdir. *Mesnevî-i Şerîf*de sûretten geçip, ma'nâya vusûl husûsu beyân buyrulur. Binâenaleyh şekil ve sûret mahall-i kıyl u kāl değildir.

Şu halde beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı böyle olur: Hakk'ın birtakım kulları vardır ki, onların cisimleri ve sûretleri, rûhları ve ma'nâları üzerine binip, himmetlerinin atını koşturarak, âlem-i sûret olan dokuz tabaka eflâkden geçerler ve maksûd-ı aslî olan Hakk'a vâsıl olurlar. Bunlar mahmûlân-ı Hak'dırlar ve birtakım kulları da vardır ki, onların rûhlarına ve ma'nâlarına cisimleri binmiş ve âlem-i suverin alâkāt ve muhabbetinde mahbûs kalmışlardır ve esfel-i sâfilîn-i tabîatte esîr olmuşlardır. Bunlar da hâmildirler.

Beyt-i Hâfız Şîrâzî (k.s.):

تو کز سرای طبیعت نمی روی بیرون　　　کجا بکوی حقیقت سفر توانی کرد

"Sen tabîat evinden dışarıya çıkmıyorsun; hakîkat mahallesine sefer edebilmen nerede!"

تَعْرُجُ الرُّوحُ اِلَيْهِ وَ اْلمَلَكْ　　　مِنْ عُرُوجِ الرُّوحِ يَهْتَزُّ الْفَلَكْ

3481. *Rûh ve melek ona urûc eder; rûhun urûcundan felek ihtizâz eder.*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Meâric'de olan âyet-i kerîmeye işâret buyrulur. Âyet-i kerîme şudur: تَعْرُجُ اْلمَلَائِكَةُ وَ الرُّوحُ اِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ (Meâric, 704) Ya'nî "Melâike ve rûh, ona mikdârı elli bin yıldan ibâret olan bir günde urûc ederler." Melâike, kudret-i ilâhiyyenin mezâhiri olup, cism-i kesîfe taalluk etmeyen ervâhdırlar. Ervâh-ı insâniyye ise, melâike cinsinden oldukları halde cism-i kesîfe taalluk etmişlerdir. Ve ervâh, hangi sınıftan

olursa olsun بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (Yâsîn, 36/83) ya'nî "Her bir şeyin melekûtu Hakk'ın yed-i kudretindedir ve O'na rücû' ederler" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere, hepsi kendi asılları olan Hakk'a rücû' ederler; ve her bir şeyin melekûtu, onun rûhudur. İmdi bu urûcun serî'i ve batîsi vardır. Serî'i, bu âlem-i sûrette şer'-i şerîfin ahkâmına tevessül ile berâber, bir insân-ı kâmilin terbiyesi altında riyâzât ve mücâhedât ile ömr-i beşer dâhilinde ve inâyet-i Hak ile vâki' olur. Ve batîsi, âyet-i kerîmede beyân buyrulduğu üzere elli bin yılda hâsıl olur. Eğer bu elli bin yılın her bir günü وَ اِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ (Hac, 22/47) ya'nî "Rabb'inin indinde bir gün, sizin saydığınız senelerden bin sene gibidir" âyet-i kerîmesi mûcibince, zamân dünyâ ölçüsü ile hesâb olunursa, milyonlarca senelere bâliğ olur ki, bu da ind-i ilâhîde bir gün, ya'nî bir devir i'tibâr edilmiştir. Bu urûc-ı batî, manzûme-i şemsiyyemizin kıyâmet-i kübrâsı kopup, fezâda küre-i cennet ve cehennemin teşekkülünden sonradır.

İmdi beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı budur: "Melek ve rûh, asl-ı hakîkîye milyonlarca senede urûc ettikleri halde; mahmûlân-ı Hak olan evliyâullâhın kemâl-i sür'atle urûcu vâki' olduğu vakit, eflâk gıbtasından ihtizâz eder ve titrer; zîrâ âlem-i sûretin hepsi kendi aslına rücû'a âşıkdırlar. Hattâ âlem-i sûrette mahbûs kalan hâmillerde de bu aşk mevcûddur; fakat kendileri farkında değildirler. Nitekim alâka ettikleri sûreti elde etmek için, canlarını fedâ edecek derecede gayret ederler. Elde edip onunla istedikleri gibi intifâ' edince, ondan da bıkarlar ve başka bir sûret arkasında koşarlar; elde etseler, ondan da bıkarlar. Bu müteselsil usanmalar hep bâtınlarının asl-ı hakîkîyi aramalarındandır; fakat kendileri farkında değildirler. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'in ibtidâsında, dördüncü beyt-i şerîfde şöyle buyrulmuş idi:

هر کسی کو دورماند از اصل خویش　　باز جوید روزگار وصل خویش

[Her bir kimse ki, kendi aslından uzak kaldı; tekrâr kendi vaslının zamânını ister.]

همچو طفلان جمله تان دامن سوار　　گوشهء دامن گرفته اسب وار

3482. *Cümleniz çocuklar gibi, eteğe binicisiniz; at gibi eteğin ucunu tutmuşsunuz.*

Ya'nî, ey ehl-i sûret! Çocuklar kamıştan at yapıp, yular makāmında kendi eteklerinin ucunu nasıl ellerinde tutarsa, siz de vehim ve kıyâs merkebine

binip yular makāmında da zan ve enzâr-ı fikriyyenizi tutmuşsunuz; ve onları maksada vusûl için Burak ve Düldül zannetmişsiniz.

از حق انَّ الظَّنَّ لاَ يُغْنِى رسيد مركب ظن بر فلكها كى دويد

3483. *Hak'dan "Muhakkak zan nef' vermez" erişti; zan merkebi, felekler üzerine ne vakit koştu?*

Ya'nî, ey nazar-ı fikrî ile hakîkate vusûle çalışanlar! Hak Teâlâ Necm sûre-i şerîfesinde انَّ الظَّنَّ لاَ يُغْنِى مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا (Necm, 53/28) ya'nî "Muhakkak zan Hak cinsinden bir şeyi müfîd olmaz" buyurdu. Binâenaleyh zan ve kıyâs ve vehim atı, sûrî ve ma'nevî felekler üzerine koşabilir mi?

اَغْلَبُ الظَّنَّيْنِ فِى تَرْجِيحِ ذا لاَ تُمَارِى الشَّمْسَ فِى تَوْضِيحِهَا

3484. *İki zannın en gâlibi, o birinin tercîhindedir; sen güneşin aydınlığında inâd etmezsin.*

Meselâ gece karanlığında, uzaktan gördüğün bir karartı hakkında bir dikili taş mıdır, yoksa bir ağaç kütüğü müdür? Diye bir müşkil ârız olsa; bir kıyâs-ı fikrî yapıp zannının en gâlibi üzerine hükm eder ve yanındakilere bu zann-ı gâlibini kabûl ettirmek için inâd edersin. Vaktâki güneş doğar ve aydınlık hâsıl olur, o karartının hakîkati meşhûd olunca, artık inâd eder misin?

آنگهى بينيد مركبهاى خويش مركبى سازيده ايد از پاى خويش

3485. *Sonra kendi merkeblerinizi görürsünüz; kendi ayağınızdan bir merkeb yapmışsınız.*

وهم و فكر و حس و ادراك شما همچو نى دان مركب كودك هلا

3486. *Vehminiz ve fikriniz ve hissiniz ve idrâkiniz kamış gibidir. Âgâh ol, çocuk merkebi bil!*

Beşi zâhir ve beşi bâtın olan havâssiniz cinsinden bulunan vehminiz ve fikriniz ve idrâkiniz, çocukların at taklîdi yaparak bindikleri kamışlar gibidir. Bu meşâir-i aşere ile her neyi idrâk ederseniz aldanırsınız. Nitekim mu'cizât-ı enbiyâyı ve kerâmât-ı evliyâyı inkâr edenler, bu havâslerinin hükmü altında zebûn kaldıkları için inkâr ederler ve bu sebeble enbiyâyı ve kitâbullâhı ve ahvâl-i âhireti münkir olurlar.

علمهای اهل دل حمالشان   علمهای اهل تن احمالشان

3487. *Ehl-i dilin ilimleri, onların hammâlıdır; ehl-i tenin ilimleri, onların yükleridir.*

Evliyâ-yı Hakk'ın ilimleri, onları taşır ve ehl-i zâhirin havâss-i zâhire ve bâtınesinden hâsıl olan ilimleri, onların üzerinde birer yüktür ve o yükleri taşımak zahmetinde müstağrakdırlar.

علم چون بر دل زند یاری شود   علم چون بر تن زند باری شود

3488. *İlim kalb üzerine vurduğu vakit bir yâr olur; ilim ten üzerine vurduğu vakit, bir yük olur.*

İlim, âlem-i hakîkatten kalbe mün'akis olduğu vakit, bilcümle umûrunda yardımcı bir dost olur; ve ilim, âlem-i sûretten tenin havâssi üzerine mün'akis olduğu vakit, sâhibine bir yük olur ve onun dimâğını yorar; ve çok meşgûl olursa ilel-i dimâğiyyede mübtelâ olur. Nitekim misâlleri pek çoktur.

گفت ایزد یحمل اسفاره   بار باشد علم چون نبود ز هو

3489. *Hak Teâlâ* يَحْمِلُ أَسْفَارَهُ *buyurdu. İlim Hû'dan olmadığı vakit, yük olur.*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Cum'a'da olan مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا (Cum'a, 62/5)ya'nî "Kendilerine Tevrât tahmîl olunduktan sonra, onu yüklemeyenlerin misli, kitâblar taşıyan eşeklerin misli gibidir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî vahy-i ilâhî ile amel etmeyip kendilerinin kıyâsât-ı akliyyeleriyle amel edenler, arkalarına kitâblar yükletilmiş olan eşeklere benzerler; ve bu halde olanların ilmi, hüviyyet-i ilâhiyyeden gelen ilim değil, belki esfel-i sâfilîn-i tabîat vâsıtasıyla gelen bir ilim olur ve böyle ilim de, hayvanlara yükletilmiş bir yük mâhiyyetinde bulunur.

علم کان نبود ز هو بی واسطه   آن نپاید همچو رنگ ماشطه

3490. [3449] *İlim ki, vâsıtasız Hû'dan olmaya, o mâşıtanın rengi gibi, sâbit olmaz.*

Ya'nî bilâ-vâsıta hüviyyet-i ilâhiyyeden gelen ilmin mahall-i taalluku rûhdur ve rûh ise bâkîdir. Esfel-i sâfilîn-i tabîat vâsıtasıyla gelen ilmin mahall-i taalluku havâss-i cisimdir; ve cisim ise, gelinin yüzünü süsleyen mâşıtanın, gelinin yanaklarına ve dudaklarına sürdüğü penbe boyalar gibi sâbit değildir. Mevt hâli gelip, cismin havâssi muattal kalınca, bu ilmin aslâ fâidesi olmaz; fâidesi olan ancak rûha taalluk eden ilimdir.

لیك چون این باررا نیکو کشی   بار بر گیرند و بخشندت خوشی

3491. *Fakat bu ilim yükünü iyi çektiğin vakit, yükü kaldırırlar ve sana hoşluk bahş ederler.*

Fakat bu ilm-i zâhirî yükünü, ulûm-i ledünniyye ve keşfiyyeyi münkir olmayarak taşır ve bu ilim vâsıtasıyla, ulûm-i evliyâya vukūf ve intikāl niyet-i hâlisasıyla taşır ve zahmet çeker isen; bir gün gelir fedâ-yı enâniyyetinin mükâfâtı olarak senden o ilm-i zâhirî yükünü kaldırıp, ona bedel sana ulûm-i ledünniyye vermek sûreti ile hoşluk bahş ederler.

هین مکش بهر هوا آن بار علم   تا ببینی در درون انبار علم

3492. *Âgâh ol, o ilim yükünü hevâ için çekme; tâ ki bâtındaki ilmin anbarını göresin.*

Binâenaleyh ey zâhir-perest, kendine gel! "Herkes bana âlim desinler ve beni tahsîn edip, hürmet ve riâyet etsinler, nâmım dillerde söylensin" diyerek hevâ-yı nefsânî sâikasıyla bu ilm-i zâhirî yükünü yüklenme ve kendini beyhûde zahmete sokma. Eğer bu gibi enâniyet duygularından vaz geçersen, o vakit kendi bâtınındaki ilmin anbarını ve menba'ını görürsün. Zîrâ senin hüviyyetin Hak'dır ve sen o hüviyyetini kendi enâniyyetin ile setr edip durursun.

تا که بر رهوار علم آیی سوار   بعد ازان افتد ترا از دوش بار

3493. *Tâ ki ilim rehvârı üzerine binesin; ondan sonra senin omuzundan yük düşer.*

Ya'nî rahvân bir at gibi olan ilm-i bâtınî üzerine bindiğin vakit, kıyâsât-ı akliyye ile tahsîl etmiş olduğun o ilm-i zâhirî yükü senin omuzundan kendi kendine düşer.

از هواها کی رهی بی جام هو   ای ز هو قانع شده با نام هو

3494. *Ey Hû'dan, Hû nâmı ile kāni' olmuş olan! Hû'nun kadehi olmaksızın ne vakit Hû'dan kurtulursun?*

Merâtib-i vücûdun kâffesi hüviyyet-i ilâhiyyedendir; ve lisânen "Hû" lafzını söylemek de bu hüviyyet-i ilâhiyyedendir. Binâenaleyh bir kimse lisânen "Hû" lafzını zikr edip, fikren başka şeyler düşünse, hüviyyet-i ilâhiyyeden yalnız "Hû" isminin telaffuzuna kanâat etmiş olur ve انا جلیس من ذکرنی ya'nî

"Ben, beni zikr edenin celîsiyim" hadîs-i kudsîsi mûcibince Hak, bu zâkirin ancak lisânının celîsi olur; fikrinin vesâir a'zâ ve cevârihinin celîsi olmaz. Çünkü o kimsenin ancak dili bu lafızda müstağrakdır; bunu zikr ederken, başka söz söyleyemez; fakat fikri vesâir a'zâ ve cevârihi "Hû"da müstağrak değildir. Ve mâdemki bu kimse fikren "Hû"da müstağrak değildir, nefsânî ve şeytânî havâtırdan mahfûz olmaz. Ve fikrin "Hû"da istiğrâkı ise aşk-i ilâhî şarâbından sarhoş olmağa mütevakkıftır. Sarhoşların dimâğını içki nasıl uyuşturur ise, şarâb-ı "Hû" kadehi dahi sıfât-ı nefsâniyyeyi öylece uyuşturur ve hevâ-yı nefsânîden ancak bu şarâbı içenler kurtulur.

از صفت و ز نام چه زاید خیال   وآن خیالش هست دلال وصال

3495. *Sıfatdan ve isimden ne doğar? Hayâl; ve o hayâl ona visâlin dellâlı olur.*

Ya'nî, sıfat bir mevsûfa ve isim müsemmâya delâlet eder. Binâenaleyh bir sıfat veyâ bir isim işitildiği vakit, o sıfatın mevsûfu ve o ismin müsemmâsı tahayyül olunur. İşte bu hayâl, o mevsûfa ve o müsemmâya vusûle delîl ve rehber olur. Zîrâ işitilmeyen bir sıfat ve ismin, mevsûfu ve müsemmâsı aslâ tahayyül olunmaz.

دیدهٔ دلال بی مدلول هیچ   تا نباشد جاده نبود غول هیچ

3496. *Hiç medlûlsüz dellâl gördün mü? Cadde olmadıkça hiç gūl olmaz.*

"Gūl" Arabîdir; cinnin bir nev'idir ki, istediği şekle girip zâhir olur ve yolcuların yollarını şaşırtıp onları mühlik yerlere sevk eder. Türkçede "gulyabânî" demek ile meşhûrdur. Ya'nî medlûlü olmayan bir delîl yoktur ve cadde olmayan bir yerde de gulyabânî zâhir olmaz. Bunlar lâzım ve melzûm kabîlindendir. Cenâb-ı Pîr, tarîk-i Hakk'ı bir caddeye ve yolda da gulyabânî gibi sâliki yolundan şaşırtan hayâller de bulunabileceğine işâret buyrulur.

هیچ نامی بی حقیقت دیدهٔ   یا ز گاف و لام گل گل چیدهٔ

3497. *Hiç hakîkatsiz bir isim gördün mü? Yâhud gülün "kâf"ından ve "lâm"ından gül topladın mı?*

Ya'nî, hakîkati olmayan hiçbir isim yoktur. Meselâ "gül" isminin delâlet ettiği bir hakîkat vardır, o da bir çiçektir. İsim zikr edilmekle hakîkat elde edilmez; "gül" ismi zikr olunduğu vakit, o ismi terkîb eden "kâf" ve "lâm" harf-

lerinden gül toplamak ve gülü elde etmek mümkin olmaz. Binâenaleyh gül ismini işitip, onun vücûdunun hayâli hâsıl olunca, o hayâlin sevki ile, o ismin müsemmâsı ve hakîkati olan gülü elde etmek lâzımdır.

اسم خواندی رو مسمی را بجو　　　مه بیالا دان نه اندر آب جو

3498. *İsmi okudun, git müsemmâyı iste. Ayı ırmağın suyu içinde değil, yukarıda bil!*

Ey zâkir, "Allah" ve "Hû" gibi esmâ-i ilâhiyyeyi telaffuz ettin; ve bunları telaffuz etmekle, yukarıda gül misâlinde zikr olunduğu üzere, bu isimlerin müsemmâsına ve hakîkatine vâsıl olmadın; zîrâ bu harf ve lafızdan ibâret olan isimler müsemmânın gayridir. Çünkü bu harfler ve lafızlar âlem-i taayyündendir ve bunların müsemmâsı ise "lâ-taayyün"dür. Ve taayyün, lâ-taayyünün aynı olmaz; belki bu taayyün, lâ-taayyünün adem-i izâfîden ibâret olan âlem-i imkâna tenezzülünden hâsıldır. Ve vücûd-ı Vâcib, vücûd-ı mümkinin "ayn"ı değildir; zîrâ isim sıfatın ve sıfat zâtın zâhiridir; ve aksi olarak zât sıfatın bâtını ve sıfat da ismin bâtınıdır. Ve vücûd her ne kadar bir ise de, merâtibi yekdîğerinin "ayn"ı değildir, gayridir. Binâenaleyh bu ismin ebtan-ı butûn olan hakîkatini iste! Bu gayriyyet tıpkı, ayın ırmak suyuna olan in'ikâsına benzer ve ırmağın içindeki ay, hakîkat değildir; belki hayâl-i mün'akisdir. Böyle olunca o hakîkati suver-i mukayyedâtda değil, semâ-i ıtlâkda bil.

Menkabe: Cenâb-ı Şems-i Tebrîzî (k.A.s.), suver-i cemîlede cemâl-i Hakk'ı müşâhede ile meşgûl olan Evhadüddîn Kirmânî hazretlerine sormuşlar ki: "Ey Evhadüddîn, ne iştesin?" O hazret buyurmuş ki: "Ayı su leğeninde görüyorum." Ya'nî cemâl-i mutlakı, mukayyedâtda müşâhede ediyorum. Hz. Şemseddîn efendimiz buyurmuşlar ki: "Eğer boynunda çıbanın yok ise, niçin semâda görmüyorsun?" Ya'nî eğer hicâb içinde değilsen, niçin cemâl-i mutlakı semâ-yı ıtlâkda müşâhede etmezsin?

Velhâsıl harflerden mürekkeb olan isim başka, müsemmâ başkadır; eğer aynı olsa idi فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصاً (Zümer, 39/2) [Allah'a ihlâs ile ibâdet et!] وَ مَا اُمِرُوا اِلاَّ لِيَعْبُدُ وا اللّٰهَ (Beyyine, 98/5) [Sâdece Allah'a ibâdet etmekle emrolundular] âyetlerindeki ism-i Celâl sûretlerine ibâdet olunmak lâzım gelir idi.

گر ز حرف و نام خواهی بگذری　　　پاك كن خودرا ز خود هین یكسری

3499. *Eğer harften ve isimden geçmek istersen; âgâh ol, kendini tamâmiyle kendinden pâk et!*

Eğer sûretten ibâret olan harften ve isimden geçmek istersen, vücûd-ı hakîkîye âgâh ol; kendini sûretten ibâret olan kendi varlığından tamâmiyle pâk et ve varlığı tamâmiyle Hakk'a bırak; zîrâ التوحيد اسقاط الاضافات ya'nî "Tevhîd, izâfâtın ıskātıdır" buyrulmuştur.

همچو آهن زاهنی بی رنگ شو　　　　در رياضت آينهء بی ژنگ شو

3500. *Demir gibi, demirlikten renksiz ol; riyâzetde passız ayna ol!*
[3459]

Eski zamanlarda aynayı, demire sûret in'ikâs edecek derecede cilâ vermek sûretiyle demirden yaparlar idi. Nitekim zamânımızda da gâyet mücellâ olan ma'den tepsilerde ayna gibi sûret görünür. Ya'nî demir kara bir ma'den olup, içinde bir sûret görünmez iken, ona cilâ verip demirlik renginden çıkarırlar. Ey sâlik, sen de demir gibi riyâzet saykalı ile kendi enâniyyetini temizleyip, passız ayna ol; sıfât-ı Hak sana mün'akis olsun.

خويش را صافی كن از اوصاف خود　　　　تا ببينی ذات پاك صاف خود

3501. *Kendini kendi evsâfından sâfî yap; tâ ki kendinin sâf olan zât-ı pâkini göresin.*

Ey sâlik, sen hüviyyet-i ilâhiyyedensin; binâenaleyh senin hakîkatin "Hû" dur. Eğer sen kendini, sıfât-ı nefsâniyyenden temizleyip sâf edersen, kendinin pâk olan zâtını görürsün; ve o vakit senin senliğinin mevhûm olduğunu ve vücûd ancak Zât-ı Hakk'ın vücûdu bulunduğunu anlarsın.

بينی اندر دل علوم انبيا　　　　بی كتاب و بی معيد و اوستا

3502. *Gönülde kitabsız ve muîdsiz ve muallimsiz enbiyânın ilimlerini görürsün.*

Ya'nî, kitâb okumağa ve bir muîdin ve muallimin takrîrine hâcet olmaksızın senin kalbine asl-ı hakîkatten, enbiyâ (aleyhimü's-selâm)a vârid olan 'ulûmun vürûdunu görürsün.

گفت پيغمبر كه هست از امتم　　　　كو بود هم گوهر و هم همتم

3503. *Peygamber buyurdu ki: Ümmetimden ba'zıları benim hem gevherim, hem himmetimdir.*

Bunlar kendi mevhûm olan varlıklarından kurtulup, kendi hakîkatlerini zevkan müşâhede eden evliyâullâhdır.

مرمرا زان نور بیند جان شان　　　　که من ایشانرا همی بینم بدان

3504. *Muhakkak onların canı beni o nûrdan görür ki, ben dahi onları onunla görürüm.*

Ümmetimden olan o mü'minlerin rûhu beni, o hüviyyet-i ilâhiyyenin nûru ile görür ve ben de onları kezâlik o nûr ile görürüm.

بی صحیحین و احادیث و روات　　　　بلکه اندر مشرب آب حیات

3505. *Sahîhayn ve hadîsler ve râvîler olmaksızın, belki âb-ı hayât meşrebinde.*

Bu beyt-i şerîf yukarıdaki beytin mâba'didir. Ya'nî, o mü'minlerin canı, cenâb-ı Peygamber'i, *Buhârî* ve *Müslim* gibi ahâdîs-i sahîha kitablarını ve dîğer kitablardaki ahâdîsi ve bu hadîslerin râvîlerini okumaksızın görürler.

"Meşreb-i âb-ı hayât" ta'bîriyle, nûr-ı kalbe işâret buyrulur. Ya'nî, belki cenâb-ı Peygamber'i nûr-i kalbde müşâhede ederler ve ulûm-ı ledünniyyeyi "hakîkat-i muhammediyye"den alırlar. Binâenaleyh kibâr-ı evliyâullâhın âsâr-ı aliyyelerinde nakl ettikleri ahâdîs-i şerîfenin cümlesi, ahâdîs-i sahîhadır; i'tirâz edenler hakîkat-i hâle cehillerinden i'tirâz ederler.

سر امسینا لکردیا بدان　　　　راز اصبحنا عرابیا بخوان

3506. *"Emseynâ lekürdiyyen"nin sırrını bil; "Asbahnâ arabiyyen"nin sırrını oku!*

امسیت کردیا و اصبحت عربیا ya'nî "Kürd olarak akşamladım ve Arab olarak sabahladım" sözlerini oku; bunun sırrına vâkıf ol!

Bu kelâmın kāili *Mesnevî-i Şerîf*'in dîbâcesinde işâret buyrulduğu üzere, meşâyih-i kirâmdan Ebu'l-Vefâ Ahî Türk demekle ma'rûf Çelebi Hüsâmeddîn (k.s.) efendimizin cedleridir. Müşârunileyh hazretleri, lisân-ı Arab'a vâkıf olmadığı halde, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin "Alîm" ism-i şerîfiyle tecellî buyurması üzerine, bir gecede lisân-ı Arab'a vâkıf olmuş ve bu lisân ile âmmeye hitâb ederek herkesi hayretlere düşürmüştür.

ور مثالی خواهی از علم نهان　　　　قصه گو از رومیان و چینیان

3507. *Eğer ilm-i gaybîden bir misâl istersen Rûmîlerden ve Çinlilerden kıssa söyle!*

Eğer esbâb-ı sûriyyeye teşebbüs ile tahsîl edilmemiş olan ulûm-ı gaybiyyenin husûlüne bir misâl istersen, Rûmîlerin ve Çinlilerin âtîdeki kıssasını zikr et; bu misâl sana bu husûsda bir fikir verir.

قصهء مری کردن رومیان و چینیان در علم نقاشی و صورتگری

Rûmîlerin ve Çinlilerin nakkāşlık ilminde ve sûret yapıcılıkta da'vâ etmelerinin kıssası

چینیان گفتند ما نقاش تر   رومیان گفتند مارا کر و فر

3508. *Çinliler dediler: Biz daha nakkāşız; Rûmîler dediler yiğitlik bize mahsûstur.*

Çinliler nakkāşlıkta biz daha mâhiriz; Rûmîler de, bu husûsda yiğitlik ve ustalık bizimdir diye da'vâ ettiler ve bu da'vâlarını pâdişâh-ı zamân huzûrunda yaptılar.

گفت سلطان امتحان خواهم درین   کز شماها کیست در دعوی گزین

3509. *Sultân dedi, bu husûsda sizlerden da'vâda makbûl kimdir? Diye imtihân etmek isterim.*

اهل روم و چین چون حاضر شدند   رومیان در علم واقفتر بدند

3510. [3469] *Rûm ve Çin ehli vaktâki hâzır oldular, Rûmîler ilimde daha vâkıf idiler.*

چینیان گفتند یك خانه بما   خاص بسپارید یك آن شما

3511. *Çinliler dediler: Hâssaten bir odayı bize teslîm edin; biri de sizin lâyıkınız olsun.*

Bu sözü Çinliler Rûmîlere söylediler. Sarayın odalarından birisini hâssaten bize bırakın, biz san'atımızı o odanın duvarlarında gösterelim ve odanın birisi de sizin olsun; siz de san'atınızı o odada gösterin dediler.

بود دو خانه مقابل در بدر   زان یکی چینی ستد رومی دگر

3512. *Kapı kapıya mukābil iki oda var idi; ondan birisini Çinli ve dîğerini Rûmî aldı.*

چینیان صد رنگ از شه خواستند　　　پس خزینه باز کرد آن ارجمند

3513. *Çinliler şâhdan yüz renk istediler; binâenaleyh o azîz hazîneyi açtı.*

هر صباحی از خزینه رنگها　　　چینیانرا راتبه بود از عطا

3514. *Her bir sabâh hazîneden Çinliler için atâdan renkler ta'yîni vâr idi.*

رومیان گفتند نی نقش و نه رنگ　　　در خور آید کار را جز دفع زنگ

3515. *Rûmîler dediler: Pasın def'inden gayri ne nakış, ne de renk iş için lâyık gelmez.*

Rûmîler dediler ki: Bizim yapacağımız için ne nakış ve ne de renk isti'mâli lâyık değildir; bize lâzım olan ancak pası izâle etmektir.

در فرو بستند و صیقل می زدند　　　همچو گردون ساده و صافی شدند

3516. *Kapıyı bağladılar ve saykal vurdular; felek gibi sâde ve sâfî oldular.*

Ya'nî, Rûmîler çalıştıkları odanın kapısını kapadılar ve duvara cilâ vurmağa başladılar. Kubbe-i semâ nasıl sâde ve sâfî ise, onlar da san'atlarında öyle sâde ve sâfî oldular.

از دو صد رنگی به بی رنگی رهیست　　　رنگ چون ابرست و بی رنگی مهیست

3517. *İki yüz renklilikten, renksizliğe bir yol vardır; renk bulut gibidir ve renksizlik bir aydır.*

Keserâttan vahdete bir yol vardır ve suver-i müteayyinât sâf olan semâyı hakîkînin hicâbı ve bulutudur; ve renksizlik ay gibi parlak bir hakîkattir.

هر چه اندر ابر ضو بینی و تاب　　　آن ز اختر دان و ماه و آفتاب

3518. *Bulutda her ne ziyâ ve parlaklık görürsen, onu yıldızdan ve aydan ve güneşten bil!*

Bulutun ziyâsı ve parlaklığı kendinden olmadığı gibi, bu taayyünât-ı âlemin güzelliği ve parlaklığı da kendilerinden değildir.

چینیان چون از عمل فارغ شدند　　　از پی شادی دهلها می زدند

3519. *Çinliler amelden fâriğ oldukları vakit, sevinçten davullar çaldılar.*

شه در آمد دید آنجا نقشها   می ربود آن عقل را و فهم را

3520. *Şâh içeriye geldi; orada nakışları gördü; o aklı ve fehmi kapardı.*
[3479]

Pâdişâhın gördüğü nakışlar o kadar latîf idi ki, aklı ve fehmi hayretlere düşürür idi.

بعد ازان آمد بسوی رومیان   پرده را بالا کشیدند از میان

3521. *Ondan sonra Rûmîler tarafına geldi; perdeyi ortadan yukarıya çektiler.*

عکس آن تصویر و آن کردارها   زد بر آن صافی شده دیوارها

3522. *O tasvîrin ve o amellerin aksi, o sâfî olmuş duvarların üzerine vurdu.*

هر چه آنجا دید اینجا به نمود   دیده را از دیده خانه می ربود

3523. *Her neyi ki orada gördü, burada iyi göründü; gözü, göz hânesinden kapardı.*

Pâdişâh Çinliler tarafında her ne nakış gördü ise, Rûmîler tarafında o nakışları daha latîf ve parlak gördü; bir hâlde ki, kemâl-i letâfetinden gözü kamaştırdı.

رومیان آن صوفیانند ای پدر   بی ز تکرار و کتاب و بی هنر

3524. *Ey baba, Rûmîler o sûfîlerdir, tekrârsız ve kitâbsız ve hünersiz cinsden.*

لیك صیقل کرده اند آن سینها   پاك زآز و بخل و حرص و کینها

3525. *Lâkin saykal etmişlerdir; o sîneler hırstan ve buhülden ve şehvetten ve kînlerden pâkdir.*

Rûmîler sûfîlerin misâlidir ve o sûfîler kitâb okumazlar ve ders tekrârını bilmezler ve sûrî hünerlerden haberleri yoktur; fakat âyîne-i kalblerini parlatmışlar, tama' ve buhül ve hırs-ı dünyâ ve kin tutmak gibi evsâf-ı nefsâniyyeden kalbleri temizlenmiştir.

آن صفای آینه وصف دلست   صورت بی منتها را قابلست

3526. *O âyînenin safveti gönül vasfıdır; nihâyetsiz sûreti kabûl edicidir.*

Ya'nî, âlem-i sûrette gördüğümüz aynanın safveti gönlün vasfıdır ve hadd-i zâtında gönül ayna sıfatlıdır. Ayna nasıl ki kendisine mukābil olan sû-

retlerin aksini kabûl ederse, gönül dahi, âlem-i gayb nakışlarının aksini bî-nihâye olarak kabûl eder; fakat âlem-i süflînin nakışları onu paslandırdığı için safvet-i asliyyesi kalmaz, o pasları temizlemek îcâb eder. Beyit:

Gönül âyînesin sûfî eder isen eğer sâfî
Açılır sana bir kapı ayân olur cemâlullâh.

صورت بی صورت بی حد غیب　　　　زاينهء دل تافت بر موسی ز جيب

3527. *Gaybin hadsiz olan sûretsiz sûreti, Mûsâ üzerine ceybinden gönül aynasından parladı.*

"Âlem-i gaybin hadsiz olan sûretsiz sûreti"nden murâd, a'yân-ı sâbitedir; zîrâ onlar suver-i ilmiyye-i ilâhiyye olduklarından nihâyetleri yoktur; ve vücûd-ı izâfî âlemine nazaran birer sûret-i müteayyine iktisâb etmemiş olduklarından, onlara sûretsiz denebilir. Ve ilm-i ilâhî mertebesinde sâbit olduklarından suver-i gaybiyye de denebilir.İşte bu suver-i ilmiyye, ülü'l-azm bir peygamber olan Mûsâ (a.s.)ın sâf olan gönlünün aynasına aks etti ve ceyb-i vücûdundan çıkıp hârika ve mu'cize olarak zâhir oldu. Nitekim koynuna elini sokup şiddetli bir projektör gibi parlak bir halde çıkardı; ve asâsını bırakıp, ejderhâ oldu ve asâsıyla denize vurup yol açtı ve kezâ asâsıyla kayaya vurup sular akıttı ve bunun gibi dîğer mu'cizeler gösterdi. Bunların cümlesi âlem-i gaybın nihâyetsiz ve sûretsiz birer sûretleri idi.

گرچه آن صورت نگنجد در فلك　　　　نی بعرش و فرش و دريا و سمك

3528. *Gerçi o sûret feleğe, arşa ve ferşe ve deryâya ve balığa sığmaz.*

Ya'nî, suver-i ilmiyye-i ilâhiyye, âlem-i sûrete sığmaz ve hulûl etmez; belki bu âlem-i sûret, suver-i ilmiyyenin akisleri ve zılleridir. Onun için ehl-i hakîkat الاعيان ما شمت رايحة الوجود ya'nî "A'yân-ı sâbite vücûd-ı izâfî kokusunu koklamamıştır" buyururlar.

زانکه محدودست و معدودست آن　　　　آينهء دلرا نباشد حد بدان

3529. *Zîrâ o mahdûddur ve ma'dûddur; bil ki gönül aynasına had olmaz.*

Nâmütenâhî olan tecelliyât-ı ilmiyye-i ilâhiyye, âlemin sûretine tamâmiyle aks etmez; çünkü âlem-i sûret dardır ve sayılıdır; ancak gönül aynasına aks eder. Zîrâ gönül aynasının hudûdu yoktur. Nitekim hadîs-i kudsîde لا يسعنى ارضى و لا سمائ و لكن يسعنى قلب عبدي المؤمن التقى النقى [Ben arzıma ve semâ-

ma sığmam; fakat temiz ve muttakî mü'min kulumun kalbine sığarım] buyrulur. Ve "gönül"den murâd her insanın gönlü değil, ancak insân-ı kâmilin gönlüdür. Beyit:

دل یکی منظریست ربانی خانهٔ دیو را چه دل خوانی

آنکه دل نام کردهٔ بمجاز روبه پیش سگان کوی انداز

"Gönül, rabbânî olan bir penceredir; sen şeytanın evine niçin gönül ta'bîr edersin? Mecâzen gönül nâmını verdiğin şeyi, git mahallenin köpekleri önüne at!"

عقل اینجا ساکت آمد یا مضل زانکه دل با اوست یا خود اوست دل

3530. [3489] *Akıl burada sâkit, yâhut şaşkın geldi. O sebebden ki, gönül onunla mıdır, yâhut gönül o mudur?*

Ya'nî, tecelliyât-ı ilmiyye-i ilâhiyyenin gönle sığmasından dolayı akıl, "Gönül o suver-i ilmiyye ile midir, yoksa gönül o suver-i ilmiyyenin kendisi midir?" diye sâkit ve şaşkın bir hâlde kaldı. "Gönül onunla mıdır?" ta'bîri ile "ayne'l-yakîn" mertebesine; ve "Ost dil" ta'bîriyle de "hakka'l-yakîn" mertebesine işâret buyrulur.

عکس هر نقشی نتابد تا ابد جز دل هم با عدد هم بی عدد

3531. *Her bir nakşın aksi, hem adedli, hem adedsiz olan kalbin gayrine, ebede kadar parlamaz.*

İlm-i ilâhîde olan a'yân-ı sâbitenin aksi, insân-ı kâmilin kalbinden başkasına aslâ in'ikâs etmez; ve insân-ı kâmilin kalbi sûret i'tibâriyle, âlem-i keserâtda ma'dûdât arasındadır ve ma'nâ i'tibâriyle âlem-i vahdetde ma'dûdât arasından hâriçtir.

تا ابد هر نقش نو کاید برو می نماید بی حجابی اندرو

3532. *Ebede kadar ona gelen her yeni nakış, onda bir hicâbsız görünür.*

İlm-i ilâhî sûretlerinin nihâyeti yoktur; binâenaleyh bu mertebeden insân-ı kâmilin kalbine mün'akis olan her yeni nakış, o kalbde apaçık ve hicâbsız görünür. Havâss-ı evliyâ, bu müşâhede ile, suver-i kevniyyenin geçmiş ve ebede kadar gelecek hâdisâtına muttali' olurlar.

اهل صیقل رسته اند از بو و رنگ　　هر دمی بینند خوبی بی درنگ

3533. *Ehl-i saykal, koku ve renkten kurtulmuşlardır; her bir demi bilâ-teemmül güzellik görürler.*

Kalblerinin âyînesine cilâ vermiş olan havâss-ı evliyâ, âlem-i sûrette gördükleri kokulara ve renklere nazaran hükm etmezler; zîrâ onlar her bir nefes-i rahmânîyi bilâ-teemmül güzellik görürler; zîrâ âlem-i sûret her ân-ı gayr-i münkasimde tecellî-i kahrî ile ma'dûm ve tecellî-i lutfî ile mevcûd olur; ve bu îcâd ve i'dâm lâ-yenkatı' vârid olan nefes-i rahmânî ile olur. Ve nefes-i rahmânînin tevâlîsi o kadar sür'atle vâki' olur ki, nazar-ı hissî teceddüd-i emsâlin farkında olamaz. Nitekim bu bâbdaki îzâhât 2066 numaralı beyitte geçti. Sâf olan kalbleriyle hakîkate nâzır olan havâss-ı evliyâ, tecelliyât-ı ilâhiyyenin her andaki güzelliğini, teemmül ve tefekkür ile değil, zevkan ve hâlen müşâhede ederler ve müşâhedelerinden bilirler.

نقش و قشر علم را بگذاشتند　　رایت عین الیقین افراشتند

3534. *İlmin nakşını ve kışrını bıraktılar; ayne'l-yakîn bayrağını kaldırdılar.*

Onların ilmi, havâss-i beşeriyye yolundan, kıyâsât-ı akliyye ile mertebe-i vehim ve hayâlde hâsıl olan ilim değildir. Zîrâ bu ilim nakış ve kabuk mesâbesindedir. O havâss-ı evliyânın ilmi âyîne-i kalblerine muntabı' ve mün'akis olan ulûm-ı rabbâniyyedir; ve o ulûmu kalblerinde yakîn gözü ile görürler.

رفت فکر و روشنائی یافتند　　نحر و بحر آشنایی یافتند

3535. *Fikir gitti ve rûşenâlık buldular; nahri ve âşinâlığın bahrini buldular.*

O kâmillerden vahdet-i Hakk'ın hicâbı olan fikir gitti; hakîkat güneşi çıktı, aydınlık buldular; sadrı ve yüzmenin denizini buldular. "Nahr" boğazlamak ve namazda sağ eli sol el üzerine koymak ve sadır ma'nâlarına gelir; burada sadır ma'nâsı münâsib olur. Ya'nî o kâmiller hem sadrı ve hem deryâyı hakîkati bulup, enine boyuna yüzdüler. Ba'zı nüshalarda "nahr" yerine "nehir" vâki'dir. Bu sûrette ma'nâ, yüzmenin nehrini ve bahrini buldular demek olur.

مرگ کین جمله از و در وحشتند　　می کنند این قوم بر وی ریش خند

3536. *Ölüm ki hep ondan korkarlar; bu tâife ona rîş-hand ederler.*

"Rîş-hand" istihzâ ile gülmek ma'nâsınadır. Ya'nî bu tâife herkesin korktuğu ölüme karşı müstehziyâne gülerler.

کس نیابد بر دل ایشان ظفر　　　بر صدف آید ضرر نی بر گهر

3537. *Kimse onların gönlü üzerine zafer bulmaz; zarar güher üzerine değil, sadef üzerine gelir.*

Ya'nî o kâmillerin gönüllerinin safvetini kimse bozamaz; eğer zaleme-i dünyâdan birisi onlara zarar îkāına müteveccih olursa, o zararı ancak onların sadef gibi olan cisimlerine yapabilir; yoksa sadef içindeki inciye benzeyen gönüllerine değil.

گرچه نحو و فقه را بگذاشتند　　　لیك محو و فقر را بر داشتند

3538. *Vâkıa nahvi ve fıkhı terk ettiler; fakat mahvı ve fakrı kaldırdılar.*

O kâmiller nahiv ve fıkıh ilimleriyle meşgûliyeti terk ettiler; fakat vücûd-ı Hak'da kendi enâniyetlerini mahv etmek ilmini ve bilcümle harekât ve sekenâtda Hakk'a iftikār ilmini ihtiyâr ettiler.

تا نقوش هشت جنت تافته است　　　لوح دلشانرا پذیرا یافته است

3539. *Nihâyet sekiz cennetin nakışları parlamıştır; onların gönüllerinin levhini kabûl edici bulmuştur.*

Ya'nî, tahsîl ettikleri mahv u fakr netîcesinde gönüllerine sekiz cennetin nakışları in'ikâs etti; ve sekiz cennet aksetmek üzere onların gönüllerinin levhini kabûl eder bir halde buldu.

بر تراند از عرش و کرسی و خلا　　　ساکنان مقعد صدق خدا

3540. [3499] *Arşdan ve kürsîden ve halâdan çok yüksektirler; Hakk'ın mak'ad-ı sıdkının sâkinleridir.*

Kâmillerin makāmı mekânî değildir; onların makāmı, âlem-i sûretin ve hattâ sâha-i esîriyye olan, âlem-i halânın fevkındedir. Onlar sûre-i Kamer'de vâki' ان المتقين في جنات و نهر في مقعد صدق عند مليك مقتدر (Kamer, 54/54,55) [Takvâ sâhibleri cennetler, genişlikler içindedirler, doğruluk makāmındadırlar, kudretli bir pâdişâhın yanındadırlar] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere muktedir, mutasarrıf olan Hakk'ın indinde, makām-ı sıdkda sâkindirler.

پرسیدن پیغمبر علیه السلام مرزید را که امروز چونی و چون بر
خاستی و جواب گفتن او که اصبحت مؤمنا حقا یا رسول الله

Peygamber (a.s.)ın Zeyd'e "Bugün nasılsın ve nasıl kalktın?" diye sorması ve onun "Yâ Resûlallah hakkan mü'min olarak sabahladım" diye cevâb vermesi

Bu kıssa, şu hadîs-i şerîfin mazmûnudur: قال النبى صلى الله عليه و سلم لحارثة يا حارثة كيف اصبحت قال اصبحت مؤمنا حقا قال لكل شئ حقيقة فما حقيقة ايمانك يا حارثة فاجاب و قال عزلت نفسى عن الدنيا فاستوى عندى حجرها و مدرها و ذهبها و فضتها واظمأت نهارى واسهرت ليلى و كأنى انظر الى عرش ربى بارزا وانظر الى اهل الجنة يتزاورون فيها و اهل النار يتعاوون قال النبى صلى الله عليه و سلم اصبت فالزم Ya'nî "(S.a.v.) Hz. Zeyd b. Hârise'ye "Yâ Hârise, nasıl sabahladın?" buyurdular. O da cevâben "Hakk'an mü'min olarak sabahladım" dedi. Buyurdular ki: "Her bir şeyin bir hakîkatı vardır; imdi senin îmânının hakîkatı nedir yâ Hârise?" Hz. Zeyd dedi ki: "Nefsimi dünyâdan uzaklaştırdım, indimde taşı ve kerpici ve altını ve gümüşü müsâvî oldu. Ve gündüz susuz ve gece uykusuz oldum ve ke-ennehû açıktan açığa Rabb'imin arşına nazar ediyorum ve ehl-i cennete nazar ediyorum ki, orada birbirlerini ziyâret ederler; ve ehl-i cehenneme nazar ediyorum ki, birbirlerine havlarlar." Nebî (s.a.v.) buyurdular ki: "Doğru söyledin, sus fâş etme!" Bu hadîs-i şerîfin ba'zı lafızlarında muhtelif rivâyetler vardır; hepsi aynı ma'nâyı müfîddir. Zeyd b. Hârise (r.a.) Server-i Enbiyâ Efendimiz'in evlatlığıdır.

گفت پیغمبر صباحی زید را　　　کیف اصبحت ای رفیق با صفا

3541. *Peygamber bir sabah Zeyd'e buyurdu ki: Ey safâlı olan arkadaş, nasıl sabahladın?*

گفت عبدا مؤمنا باز اوش گفت　　　کو نشان از باغ ایمان گر شکفت

3542. *Mü'min bir kul olarak, dedi. Tekrâr ona buyurdular ki: Eğer açıldı ise, îmân bağından nişân hani?*

Eğer îmanda ayne'l-yakîn mertebesine vâsıl oldun ise, bu îmânın alâmeti nedir?

گفت تشنه بوده ام من روزها　　　شب نخفتستم ز عشق و سوزها

3543. *(Zeyd) dedi: Ben günlerce susuz olmuşum; gece aşktan ve harâretlerden uyumamışım.*

Ya'nî, gündüzleri sâim ve geceleri dahi ibâdetle kāim olmuşum, dedi.

تا ز روز و شب کذر کردم چنان　　　که ز اسپر بگذرد نوك سنان

3544. *Nihâyet gündüzden ve geceden öyle geçtim ki, mızrağın ucu kalkandan geçer.*

Ya'nî mızrağın ucu kalkandan nasıl geçerse, ben de geceden ve gündüzden öyle geçtim.

که ازان سو جملهء ملت یکیست　　　صد هزاران سال و یك ساعت یکیست

3545. *Öyle ki o tarafdan bütün milletler birdir; yüz binlerce yıl ve bir sâat birdir.*

Ya'nî kuyûd-ı beşeriyyeden kurtuldum ve âlem-i ıtlâka ve mertebe-i vahdete vâsıl oldum; ve bu mertebeden nazar olunursa, bütün milletler, ya'nî keserât-ı taayyünât hep müttehiddir; ve o mertebede zaman ve mekân kayıtları yoktur. Binâenaleyh âlem-i taayyünâtın yüz binlercesi ile bir sâati orada hep birdir; zîrâ bunların cümlesi i'tibârîdir.

هست ازل را و ابد را اتحاد　　　عقل را ره نیست آن سو ز افتقاد

3546. *Ezelin ve ebedin ittihâdı vardır. İftikād cihetinden akıl için o tarafa yolun yoktur.*

Ya'nî o mertebe-i vahdette, ezel ile ebed birleşmiştir. Bu mertebeye takarrüb edince, akıl kendisini gâib etmesi cihetinden, aklın bu ma'nâya yolu yoktur; ve akıl bu mertebeye adım atmaktan âcizdir. Zîrâ bu mertebe Zât-ı Hakk'ın vahdeti ve kesret-i taayyünâtının fenâsı demektir; akıl ise âlem-i keserâttandır. Keserât-ı taayyünât fânî olunca, bu meyanda akıl da fânî olur. Yukarıda zikr olunan hadîsde gerçi Hz. Zeyd'in bu ifâdeleri yoktur; fakat Cenâb-ı Pîr, kendilerinin dahi vâsıl olduğu o mertebenin ahvâlini Hz. Zeyd'in lisânından tafsîl buyururlar.

گفت ازین ره کوره آوردی بیار　　　در خور فهم عقول این دیار

3547. *(Resûl-i Ekrem) buyurdu ki: Bu yoldan azık getirdin ise, bu diyârın akıllarının anlayışına lâyık olarak getir!*

Ya'nî (S.a.v.) Efendimiz, Hz. Zeyd'in sözlerine cevâben "Eğer bu vahdet yolundan hakāyık ve maârif azıklarını getirdin ise, bu âlem-i sûret ehlinin akılları erebilecek ta'bîrât ve elfâz ile beyân et!" buyurdular. Zîrâ ezel ile ebedin birleşmesine ve yüz binlerce sene ile bir sâatin bir olmasına, âlem-i sûret ehlinin akılları ermez.

گفت خلقان چو بينند آسمان　　　　من ببينم عرش را با عرشيان

3548. *(Zeyd) dedi: Halâik gökyüzünü nasıl görürlerse, ben de arşîler ile arşı görüyorum.*

Risâlet-penâh Efendimiz hazretlerinin ihtârları üzerine, Hz. Zeyd, ehl-i âlemin anlıyabilecekleri ta'bîrât ile söze şürû' edip buyurdu ki: Ben arş-ı a'lâyı arşın sâkinleriyle berâber, âlem halkının gökyüzünü apaçık gördükleri gibi görüyorum.

هشت جنت هفت دوزخ پيش من　　　　هست پيدا همچو بت پيش شمن

3549. *Sekiz cennet ve yedi cehennem benim önümde, putperestin önündeki put gibi âşikârdır.*

يك بيك وا مى شناسم خلق را　　　　همچو گندم من ز جو در آسيا

3550. [3509] *Ben değirmende buğdayı arpadan anladığım gibi, halkı birer birer tanırım.*

كه بهشتى كيست و بيگانه كيست　　　　پيش من پيدا چو مار و ماهيست

3551. *Öyle ki, cennetlik kimdir ve yabancı kimdir, benim önümde yılan ve balık gibi zâhirdir.*

اين زمان پيدا شده بر اين گروه　　　　يَوْمَ تَبْيَضُّ و تَسْوَدُّ وجوه

3552. *Bu zamanda, yevm-i kıyâmette yüzlerin beyaz ve kara olması bu gürûha zâhir olmuştur.*

Ya'nî sûre-i Âl-i İmrân'da يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ (Âl-i İmrân, 3/106) ya'nî "O günde yüzler vardır ki, beyazdır; ve yüzler vardır ki karadır" âyet-i kerîmesinin sırrı olan bu mertebe-i vahdete vâsıl olan kâmillere zâhir olmuştur.

پيش ازين هر چند جان پر عيب بود　　　　در رحم بود و ز خلقان غيب بود

3553. *Bundan evvel her ne kadar pür-ayıb olan cân var idi, rahimde idi ve halâikden gâib idi.*

Ya'nî âlem-i ecsâda taalluktan evvel henüz ana rahminde olup ahvâli, ehl-i dünyâ nazarından gâib olan ne kadar ayıblı ve kusûrlu ervâh, ya'nî ervâh-ı eşkıyâ var idiyse, mertebe-i vahdete vâsıl olan kâmillere bu dünyâda iken mekşûf olmuştur; zîrâ bu zevâta, o mertebede a'yân-ı sâbite münkeşif olur.

اَلشَّقِیُّ مَنْ شَقِی فِی بَطْنِ اُمْ　　　مِنْ سِماتِ الجسم يُعْرَفُ حالُهُمْ

3554. *Şakî olan kimse, anasının karnında şakî oldu; onların hâli cismin hey'etlerinden tanılır.*

تن چو مادر طفل جانرا حامله　　　مرگ درد زادنست و زلزله

3555. *Cisim, ana gibi cân çocuğuna gebedir. Ölüm, doğum ağrısı ve sarsıntısıdır.*

جمله جانهای گذشته منتظرْ　　　تا چه گونه زاید آن جان بَطِرْ

3556. *Geçmiş olan canların hepsi, acabâ o mesrûr olan can ne türlü doğar diye muntazırdır.*

"Batır" sıfat-ı müşebbehedir, gâfil ma'nâsına gelir. Gafletten pek ziyâde mesrûr olan kimse ma'nâsına gelen "batar"dan müştakdır. Ya'nî, âlem-i cisimden, evvelce âlem-i berzaha mevt ile intikāl etmiş olan rûhlar, mevt-i hâli ile cisimden alâkasını kesmek üzere bulunan bir rûh hakkında, acabâ hayât-ı dünyeviyyede gafletle mesrûren yaşayan bu rûh, bu âleme ne türlü doğacaktır; ya'nî kara yüzlü mü, yoksa beyaz yüzlü mü? Nûrânî mi, zulmânî mi? Saîd mi, şakî midir diyerek beklerler.

زنگیان گویند خود از ماست او　　　رومیان گویند بس زیباست او

3557. *Zengîler, muhakkak o bizdendir derler. Rûmîler de, o çok yakışıklıdır derler.*

"Zencîler"den murâd. zulmânî olan ervâh-ı eşkıyâdır. "Rûmîler"den murâd nûrânî olan ervâh-ı süadâdır. Ya'nî, öleceği bekleyen geçmiş rûhlar, bu rûhun cinsi hakkında ihtilâf içindedirler.

چون بزاید در جهان جان وجود　　　پس نماند اختلاف بیض و سود

3558. *Vaktâki vücûd cân âlemine doğar, o hâlde beyaz ve kara ihtilâfı kalmaz.*

Ya'nî rûh, âlem-i berzâha intikāl edince, evvelce geçen ervâhın şekilleri ve ihtilâfları zâil olur.

گر بود زنگی برندش زنگیان   روم را رومی برد هم از میان

3559. *Eğer zenci olursa, onu zenciler götürür; rûmu da aradan rûmî götürür.*

"Zencîler"den murâd, ervâh-ı eşkıyâ, "Rûmîler"den murâd ervâh-ı süadâdır. Ya'nî mevt hâli ile cesedden infikâk eden rûhu, kendi cinsinden olan rûhlar istikbâl ederler ve onu alıp kendi karârgâhlarına götürürler. "Rûhlar"dan murâd, iki sınıf ervâh-ı insâniyye olduğu gibi, iki sınıf melâike de olabilir; zîrâ melâike de iki nevi'dir: Birisi melâike-i rahmet, dîğeri melâike-i azâbdır. Nitekim اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوا وَ لَا تَحْزَنُوا وَ اَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ (Fussilet, 41/30) ya'nî "Bizim Rabb'imiz Allah Teâlâ'dır dedikten sonra, sebât edenlere, korkmayınız ve mahzûn olmayınız ve va'd olunduğunuz cennet ile müjdelendiniz, diyerek melâike tenezzül ederler" âyet-i kerîmesi melâike-i rahmetin istikbâline delîldir.

تا نزاد او مشکلات عالمست   آنکه نازاده شناسد او کمست

3560. [3519] *O doğmadıkça âlemin müşkilâtıdır; doğmamışı anlayan azdır.*

Ya'nî henüz doğmamış olan çocuğun hâlini ve evsâfını kimse bilmez. Zîrâ doğmamış olan çocuğun hâl ve şânını anlayan azdır. Henüz âlem-i sûrete gelmemiş olanların hakāyıkına ve a'yân-ı sâbitelerine muttali' olan ancak havâss-ı evliyâdır; bunların adedi de mebzûl değildir.

او مگر ینظر بنور الله بود   کاندرون پوست او را ره بود

3561. *O meğer Allâh'ın nûruyla nazar ede ki, onun için postun içine yol ola.*

Ya'nî henüz doğmamış olan çocuğun hâlini bilebilecek olan zât-ı şerîf, meğer ki Allâh'ın nûruyla nazar eden bir kimse olsa, zîrâ onun çeşm-i kalbi için sûretlerin içlerine ve ma'nâlarına nüfûz-ı nazar vardır.

اصل آب نطفه اسپیدست و خوش   لیك عکس جان رومی و حبش

3562. *Nutfe suyunun aslı beyazdır ve latîfdir; lâkin Rûmî ve Habeş'in canının aksi.*

میدهد رنگ احسن التقویم را   تا باسفل می برد آن نیم را

3563. *Ahsen-i takvîme renk verir; o yarısını esfele kadar götürür.*

Vücûd-ı beşerin aslı olan nutfe suyunun rengi beyazdır ve latîftir; fakat o nutfe sûretine saîdin ve şakînin rûhlarının aksi, o nutfenin istihâlât netîcesinde, ahsen-i takvîm üzere tekevvün eden sûret-i beşere birtakım haller ve vasıflar verir. İşte bu akis, beşerin bir kısmını, ya'nî zümre-i eşkıyâda dâhil olanları esfel-i sâfilîn-i tabîata kadar götürür. Ebû Zer hazretlerinden mervî olan hadîs-i şerîfde ان الله تعالى خلق آدم فضرب بيمينه على يمينه فاخرج ذرية بيضاء كالفضة فضرب بيسراه على اليسرى فاخرج ذرية كالحميمة ثم قال هؤلاء فى الجنة لا ابالى و هؤلاء فى النار و لا ابالى ya'nî "Muhakkak Allah Teâlâ Âdem'i yarattı. Sağ eli ile onun sağına vurdu; gümüş gibi beyaz zürriyyet çıktı; ve sol eliyle soluna vurdu; kömür gibi zürriyyet çıktı. Sonra buyurdu: İşte bunlar cennettedir, pervâm yoktur; ve bunlar da nârdadır ve benim pervâm yoktur" buyrulur. "Sağ el"den murâd, yed-i kudret-i cemâl; ve "sol el"den murâd, yed-i kudret-i celâldir. Binâenaleyh süadâ mazhar-ı esmâ-i cemâliyye ve eşkıyâ, mazhar-ı esmâ-i celâliyyedir.

این سخن پایان ندارد باز ران تا نمانیم از قطار کاروان

3564. *Bu sözün nihâyeti yoktur; kârvan katarından kalmamamız için, tekrar sür!*

Bu saîd ve şakî sözleri sırr-ı kadere âid olup, bu husûstaki hakāyıkın nihâyeti yoktur. Ma'nâ kârvânının katarından geri kalmamak için Hz. Zeyd'in kıssasına rücû' et!

يومَ تَبْيَضُّ و تَسْوَدُّ وجوه ترك و هندو شهره گردد آن گروه

3565. *Yevm-i kıyâmette yüzler vardır ki, beyaz ve karadır; o gürûh Türk ve Hindû zâhir olur.*

Ya'nî yevm-i kıyâmette muhtelif milletlere mensûb olan beyaz ve kara yüzlüler âşikâr olurlar.

فاش گردد گر تو کاهی یا که کوه هندویی یا ترك پیش هر گروه

3566. *Sen saman çöpü müsün, yâhud ki dağ mısın? Hindû musun, yoksa Türk müsün ? Her tâife önünde zâhir olur.*

"Hindû"dan murâd eşkıyâ ve "Türk"den murâd süadâdır. Vech-i şebeh reng-i zâhirîleridir.

در رحم پیدا نباشد هند و ترك چونکه زاید بیندش زار و سترگ

3567. *Rahimde Hind ve Türk belli olmaz; vaktâki doğar, onu zayıf ve kavî görür.*

Ana rahminde iken çocuk beyaz mıdır ve esmer midir belli olmaz; doğduğu vakit zayıf olanlar ile kavî olanlar, âlem-i sûrette apaçık görürler. "Zayıf"dan murâd, zâhir gözü açık ve bâtın gözü kapalı olanlar; ve "kavî"den murâd, zâhir ve bâtın gözleri açık olan evliyâ-yı kirâmdır.

جواب گفتن زید رضی الله عنه رسول را صلی الله علیه و سلم که احوال خلق بر من روشنست و پوشیده نیست

Resûl (s.a.v.)e, Zeyd (r.a.)ın "Ahvâl-i halk bana âşikârdır ve mestûr değildir" diye cevâb vermesi

جمله را چون روز رستاخیز من   فاش می بینم عیان از مرد و زن

3568. *Ben kıyâmet günü gibi, erkekten ve kadından cümleyi apaçık, zâhiren görüyorum.*

هین بگویم یا فرو بندم نفس   لب گزیدش مصطفی یعنی که بس

3569. *Âgâh ol, söyliyeyim mi, yâhud nefes bağlıyayım mı? Mustafâ ona dudak ısırdı ki, yetişir, demektir.*

Hz. Zeyd, azîm bir cezbe içinde, (S.a.v.) Efendimiz'e hitâben: "Yâ Resûlallâh, ben kıyâmet gününde olduğu gibi, kadınlar ve erkekler ne halde ise onları aynen apaçık görüyorum; bunları açıktan açığa söyliyeyim mi, yoksa susayım mı?" dedi. Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz ona: "Sus, bu kadar kâfîdir!" demek olan dudaklarını ısırmakla işâret buyurdular.

یا رسول الله بگویم سر حشر   در جهان پیدا کنم امروز نشر

3570. [3528] *Yâ Resûlallâh haşrın sırrını söyliyeyim; bugün âlemde neşri ızhâr edeyim.*

Beyt-i şerîfde beyân buyrulan haşir, hem rûhânî ve hem de cismânî olan haşirlere râci'dir. Bu haşir mes'elesi hakkında hükemâ ve ulemâ arasında

muhtelif fikirler dermeyân olunmuştur. Kimi haşr-ı ecsâd vâki'dir der ve kimi haşr-ı ecsâdı inkâr edip kelâm-ı enbiyâda zikr olunan haşir, haşr-i rûhî ve aklîdir; tefhîm-i avâm için haşr-i ecsâma delâlet eden azâb ve sevâb-ı cismânî ibâreleriyle beyân olunmuştur. Binâenaleyh ba'zıları âlem-i berzahda gayr-i mahsüs ve hayâlî olan haşr-ı ervâha haml etmişlerdir; ve ba'zıları da tenâsühe düşmüşlerdir. Vâkıâ insanın ölümüne kıyâmet ve haşir denmesi doğrudur; fakat onların haşri, haşr-i rûhânîye hasr etmeleri bâtıldır ve hilâf-ı nefsü'l-emirdir. Ve ehl-i tenâsühün zu'mu ise bâtıl-ı muhakkakdır. Ehl-i îmân ve irfân her iki haşra da kāildirler ve kelâm-ı şâri'i te'vîl etmezler.

هل مرا تا پرده ها را بر درم   تا چو خورشیدی بتابد گوهرم

3571. *Bırak beni, tâ ki perdeleri yırtayım; tâ ki gevherim bir güneş gibi parlasın.*

تا کسوف آید ز من خورشید را   تا نمایم نخل را و بید را

3572. *Tâ ki benden güneşe küsûf gelsin, tâ ki hurma ağacı ile söğüt ağacını göstereyim.*

Ya'nî, yâ Resûlallâh, bana müsâade buyur ki, esrâr perdelerini yırtayım; benim güneş gibi olan hakîkatim ve hüviyyetim zâhir olsun ve nihâyet bu zuhûrdan âlem-i sûretin güneşine küsûf ve karanlık ârız olsun. Meyveli hurma ağacı gibi olan sâlih kulları ve söğüt ağacı gibi meyvesiz olan fâsid kulları, birer birer ızhâr edeyim.

وا نمایم راز رستاخیز را   نقد را و نقد قلب آمیز را

3573. *Kıyâmetin sırrını, nakd-i hâlisi ve kalp karışık olan nakdi göstereyim.*

دستها ببریده اصحاب شمال   وا نمایم رنگ کفر و رنگ آل

3574. *Elleri kesilmiş olduğu halde ashâb-ı şimâli, küfrün rengini ve âlin rengini göstereyim.*

Beyt-i şerîfdeki "âl" kelimesini Ankaravî hazretleri Arabî olarak "ehil" ma'nâsına almışlar ve küfrün ve âl-i Muhammed'in rengini göstereyim ma'nâsı vermişlerdir. Hind şârihleri "âl" kelimesine Fârisi olarak, kırmızı ma'nâsını vermişler ve bu rengi, ehl-i îmânın rengine nisbet etmişlerdir. Fakîre lâyih olan "âl" kelimesinin Fârisî olarak "serâb" ma'nâsına olmasıdır. Zîrâ beyt-i şerîfde bu renkler ile ashâb-ı şimâlin hâli tavzîh buyrulur. Binâena-

leyh "reng-i âl" ta'bîri ile serâb gibi olan ehl-i küfrün a'mâline işâret buyrulmuş olması vârid olur. Nitekim âyet-i kerîmede وَالَّذِينَ كَفَرُوا اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ (Nûr, 24/39) ya'nî "Küfr edenlerin amelleri serâb gibidir" buyrulur.

Hulâsa-i ma'nâ "Elleri kesilmiş bir hâlde olarak ehl-i Celâl olan ashâb-ı şimâli ve onların küfürlerinin rengini ve serâb gibi olan amellerinin rengini açık göstereyim" demek olur.

وا گشایم هفت سوراخ نفاق　　　در ضیای ماه بی خسف و محاق

3575. *Husûfsuz ve mihâksız ayın ziyâsında nifâkın yedi delîlini açayım.*

"Hasf" ayın tutulması; "mihâk" Arabî aylarının nihâyetinde ayın görünmez olması. "Nifâkın yedi delîli"nden murâd, mühlikât-ı seb'adır ki, onları (S.a.v.) Efendimiz hadîs-i şerîflerinde buyururlar. Ebû Hüreyre (r.a.)dan mervî olan hadîs-i şerîf budur: اجتنبوا السبع الموبقات الشرك بالله و السحر و قتل النفس التى حرم الله الا بالحق و اكل الربا و اكل مال اليتيم والتولى يوم الزحف و قزف المحصنات المؤمنات الغافلات Ya'nî "Yedi mevzi'-i helâkden sakının ki, onlar Allah'a şirk koşmak ve sihir etmek, haklı olan müstesnâ olarak, Allah'ın harâm ettiği nefsi katl etmek ve fâiz yemek ve yetim malını yemek ve mukābele ve mukâtele gününde ehl-i İslâm tarafından kaçmak ve ehl-i iffet olan kadınlara zinâ isnâd etmektir." Bu yedi mühlikâtdan her birisi, cehennemin yedi kapısından bir kapısına tekābül eder.

Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullah hazretlerinin şerhlerinde nifâkın yedi deliği kibir, hırs, şehvet, hased, gazab, buhül ve hıkd olarak gösterilmiştir.

Hulâsa-i ma'nâ "Yâ Resûlallâh, senin ay gibi parlak olan nübüvvetinin nûrunda aslâ hicâb olmayarak, her biri cehennemin bir kapısına mukābil olan nifâk ve muhâlefetin yedi deliğini açıvereyim."

وا نمایم من پلاس اشقیا　　　بشنوانم طبل و کوس انبیا

3576. *Ben eşkıyânın pelâsını göstereyim; enbiyânın tablını ve kûsünü işittireyim.*

"Pelâs" dervîşlerin giydikleri kaba yünden ma'mûl abâ ve mekr ve hîle ve tarz ve reviş ma'nâlarına gelir; burada tarz ve reviş ma'nâsı münâsib olur. "Tabl" davul, "kûs" büyük nakkāre ma'nâlarınadır. Ya'nî eşkıyânın tarz ve revişlerini açık göstereyim ve enbiyânın câh ve haşmetlerini ve onların da'vetlerindeki sadâ-yı hakîkati bütün âfâka i'lân edeyim; âlemde küfürden eser kalmasın.

دوزخ و جنات و برزخ در میان   پیش چشم کافران آرم عیان

3577. *Ortada olan cehennemi ve cennetleri ve berzahı, kâfirlerin gözü önüne ayânen getireyim.*

وا نمایم حوض کوثر را بجوش   کاب بر روشان زند با نگش بگوش

3578. *Cûşda olan havz-ı kevseri göstereyim; suyu onların yüzüne ve onun sadâsı kulağa vura.*

Kaynamada olan havz-ı kevseri kâfirlere göstereyim; o havzın suyu onların yüzüne çarpsın ve suyun sadâsı da kulaklarına aks etsin.

وان کسان که تشنه بر گردش دوان   گشته اند این دم نمایم من عیان

3579. *O kimseler ki, susuz onun etrâfında koşucu olmuşlardır; bu demde ben âşikâre göstereyim.*

Havz-ı kevserin etrâfında susamış oldukları halde koşmakta olan kimseleri bu demde ben apaçık göstereyim.

می بساید دوش شان بردوش من   نعرهاشان می رسد در گوش من

3580. [3538] *Onların omuzları benim omuzuma sürünür; onların na'raları benim kulağıma erişir.*

اهل جنت پیش چشمم ز اختیار   در کشیده یکدگر را در کنار

3581. *Ehl-i cennet, ihtiyâr cihetinden gözümün önünde birbirini kenara çekmiş.*

Ehl-i cennet kendi arzû ve ihtiyârlarıyla gözümün önünde birbirini kucaklamış.

دست همدیگر زیارت میکنند   از لبان هم بوسه غارت میکنند

3582. *El ele ziyâret ediyorlar; dudaklardan da bûse yağma ediyorlar.*

Ehl-i cennet el ele tutuşup musâfaha ve yekdîğerini ziyâret ederler ve dudak dudağa da öpüşürler.

کر شد این گوشم ز بانگ آه آه   از خسان و نعرهء وا حسرتاه

3583. *Bu kulağım âh âh sadâsından, hüsünlerden ve vâ-hasretâh na'rasından sağır oldu.*

Ehl-i cenneti gördüğüm gibi, ehl-i cehennemin ahvâlini de görüyorum. Bu kulağım şakîlerin âh âh sadâlarından ve vâ-hasretâh na'ralarından sağır oldu.

این اشارتهاست گویم از نغول　　لیك می ترسم ز آزار رسول

3584. *Bu işâretlerdir, derinden söylerim; fakat Resûl'ün âzârından korkarım.*

Ya'nî benim bu söylediğim sözler birtakım işâretlerdir. Bu hakîkatleri daha derin ve esaslı bir sûretde de söylerim; fakat Resûl-i Ekrem Efendimiz'in âmmeye bu esrârın ifşâsına râzı olmayıp bana darılacağından korkarım.

همچنین می گفت سرمست و خراب　　داد پیغمبر گریبانش بتاب

3585. *Sermest ve harâb olduğu halde böyle söylerdi; Peygamber onun yakasını tâba verdi.*

Hz. Zeyd (r.a.) cezbe içinde böyle sözler söylemekte idi. (S.a.v.) Efendimiz, artık sus! ma'nâsına olarak yakasını çekti.

گفت هین در کش که اسبت گرم شد　　عکس حق لا یستحیی زد شرم شد

3586. *Buyurdu: Âgâh ol, çek ki, senin atın kızdı; hakkın aksi "lâ-yestahyî" vurdu ve utanma gitti.*

Hz. Zeyd'in bu sözleri üzerine (S.a.v.) Efendimiz buyurdular ki: Rûhunun atı cezbeden dolayı harâretlendi ve kızdı; şiddetli harekete başladı; dizginini çek, hakîkatin senin rûhuna aksi, utanma, doğruyu söyle nidâsını vurdu; ve senden utanma gitti. "Aks-i hak lâ yestahyî zed" kelâmında, sûre-i Ahzâb'da vâki' وَاللّٰهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ (Ahzâb, 33/53) ya'nî "Allah Teâlâ doğrudan istihyâ etmez" âyet-i kerîmesi ile والله لا يستحيي ان يقول الحق ya'nî "Allah Teâlâ doğruyu söylemekten istihyâ etmez" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Hulâsası budur ki: Ahadiyyet-i Hak güneşi doğdu ve Hz. Zeyd'in gölge gibi olan vücûd-ı izâfîsi ortadan kalktı; vücûdu, vücûd-ı hakkânî ve sıfâtı da sıfât-ı rabbânî oldu. Allah Teâlâ hakîkati söylemekten nasıl istihyâ muâmelesi buyurmaz ise, Hz. Zeyd dahi inkişâf eden hakâyıkı söylemekten ve ızhâr etmekten utanmadı ve çekinmedi.

آینهء تو جست بیرون از غلاف　　آینه و میزان کجا گوید خلاف

3587. *Senin aynan gılâfından dışarıya sıçradı; ayna ve mîzân nerede hilâf söyler?*

Senin rûhunun aynası cisminin kılıfından dışarıya fırladı; ayna kendisine aks eden sûreti yanlış gösterir mi? Ve terâzi, kendisiyle tartılan şeyin sıkletinde hatâ eder mi?

آینه و میزان کجا بندد نفس　　　　بهر آزار و حیای هیچ کس

3588. *Ayna ve terâzi hiçbir kimsenin incinmesinden ve utanmasından dolayı, nerede nefes bağlar?*

Ayna ve terâzi, bir kimse darılacak ve utanacak diye doğruyu söylemekten sükût ederler mi?

آینه و میزان محکهای سنی　　　　گر دو صد سالش تو خدمتها کنی

3589. *Ayna ve terâzi âlî miheklerdir; eğer sen ona iki yüz sene hizmetler edersen.*

کز برای من بپوشان راستی　　　　بر فزون بنما و منما کاستی

3590. [3549] *Benim için doğruluğu ört, ziyâde göster; eksikliği gösterme desen.*

اوت گوید ریش و سبلت بر مخند　　　　آینه و میزان وانگه ریو و بند

3591. *O sana der ki: Sakalına ve bıyığına gülme. Ayna ve terâzi! Sonra da mekr ü hîle hâ!*

Fârisîde "Ber rîş u seblet-i hod handîden" ya'nî "Kendi sakalına ve bıyığına gülmek" ahmak olmaktan kinâyedir. Ya'nî, sen ayna ve terâziye, benim hatırım için doğru gösterme, diyerek temelluk ve müdâhane etsen, onlar lisân-ı hâl ile sana derler ki: Ahmak olma! Bir yerde ayna ve terâzi olsun da, sonra da mekr ve hud'a olsun; bu ikisi bir yere sığmaz.

چون خدا مارای برای آن فراخت　　　　که بما بتوان حقیقت را شناخت

3592. *Mâdemki Hudâ bizi onun için yükseltti ki, hakîkati anlamak bizim ile mümkin ola!*

Ya'nî, mâdemki Hak Teâlâ bizi bir şeyin mâhiyyetini olduğu gibi göstermek için meydana çıkardı.

این نباشد ما چه ارزیم ای فلان　　　　کی شویم آیین روی نیکوان

3593. *Bu olmazsa, biz neye yararız, ey filân! Ne vakit iyilerin yüzünün lâyıkı oluruz?*

Bizim hak ve hakîkatin zuhûruna hizmetimiz olmazsa, ne kıymetimiz olur? Biz iyilerin, ya'nî hak ve hakîkat âşıklarının ellerinde gezmeğe lâyık olur muyuz?

لیك در کش در بغل آیینه را   گر تجلی کرد سینا سینه را

3594. *Fakat aynayı koltuk altına çek; her ne kadar sîneye Sînâ tecellî etti ise de.*

Bu beyt-i şerîfdeki ma'nâ, Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından Hz. Zeyd'e hitâbdır. Ya'nî senin ayna gibi olan sînene ve kalbine her ne kadar aydınlık, ya'nî nûr-ı ilâhî tecellî etti ise de; âyîne-i rûhunu koltuk altına çek, ya'nî cism-i unsurînin altında sakla.

گفت آخر هیچ گنجد در بغل   آفتاب حق و خورشید ازل

3595. *Dedi ki: Nihâyet Hakk'ın güneşi ve ezelin güneşi, hiç koltuğa sığar mı?*

Hz. Zeyd, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e cevâben dedi ki: Yâ Resûlallâh, güneş gibi olan vücûd-ı Hakk'ın mertebe-i vahdeti ve ezelin güneşi, hiç cism-i unsurîye sığar mı?

هم دغل را هم بغل را بر درد   نی جنون ماند به پیشش نه خرد

3596. *Hem dağali, hem bağali yırtar; onun huzûrunda ne cünûn ve ne de akıl kalır.*

"Dağal" ile hicâbât-ı nûrâniyyeye ve "bağal" ile, hicâbât-ı zulmâniyyeye işâret buyrulur. Ya'nî Hakk'ın tecellîsi vâki' olunca nûrânî ve zulmânî olan hicâbları yırtar ve isneyniyyet-i vücûd mürtefi' olur. Binâenaleyh âlem-i isneyniyyete taalluk eden cünûn ve akıl nisbetleri de kalmaz.

گفت یك اصبع چو بر چشمی نهی   بیند از خورشید عالم را تهی

3597. *Buyurdu ki: Bir parmağı, bir göz üzerine koyduğun vakit âlemi güneşten hâlî görürsün.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz. Zeyd'e hitâben buyurdular ki: Güneşi gören küçücük bir göz olduğu halde, o gözün üstüne parmağını koyduğun vakit, varlığının âlemini güneşten hâlî görürsün.

Bu beyt-i şerîfde vücûd-ı kâmilin, gözbebeği mesâbesinde olduğuna işâret buyrulur.

یك سر انگشت پردهٔ ماه شد　　　　وین نشان ستاریٔ الله شد

3598. *Parmağının ucu ayın hicâbı oldu; ve bu Allah Teâlâ'nın settârlığının alâmeti oldu.*

Sen güneş koltuğa sığar mı diyorsun; fakat işte görüyorsun ki, bir parmağın ucu ayın zuhûr ve bürûzuna hicâb oldu. Bu hâl Allah Teâlâ'nın "settâriyyet" sıfatının ve "Settâr" ism-i şerîfinin vücûduna alâmettir.

تا بپوشاند جهان را نقطهٔ　　　　مهر گردد منکسف از سقطهٔ

3599. *Nihâyet cihânı bir nokta örter; güneş bir sektadan münkesif olur.*

"Sekta" bir şeyden sâkıt olan şeye ve bulut parçasına derler. Burada, kurs-ı kamerin arz üzerine düşen gölgesi murâd buyrulur. Ya'nî kurs-ı şemsin azametine nazaran bir nokta mesâbesinde olan ayın kursu, ziyâ-yı şemse mâni' olup cihânın bir kısmını örter ve güneş kurs-ı kamerin arz üzerine düşen gölgesinden küsûfa dûçâr olur.

لب ببند و غور دریایی نگر　　　　بحر را حق کرد محکوم بشر

3600. [3558] *Dudağı bağla, deryâ-yı azîmin umkuna bak! Hak deryâyı beşere mahkûm etti.*

Esrâr-ı ilâhiyyeyi fâş etme; ağzını kapa ve esrâr ve hakāyık deryâsının bâtınına bak! Zîrâ Hak Teâlâ Hazretleri وَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعاً (Câsiye, 45/13) ya'nî "Göklerde ve yeryüzünde olan şeylerin hepsini Hak Teâlâ size musahhar kıldı" âyet-i kerîmesi mûcibince zâhirî deryâyı ve bâtınî deryâ olan âlem-i esrârı beşere mahkûm kıldı. İsterse söyler, isterse sükût eder. Binâenaleyh esrârın ızhârını isteme ve ifşâ-yı esrâr ve hakāyıktan ağzını kapa!

همچو چشمهٔ سلسبیل و زنجبیل　　　　هست در حکم بهشتیٔ جلیل

3601. *Nitekim Selsebîl ve Zencebîl çeşmesi, celîl olan cennetliğin hükmündedir.*

"Zencebîl" cennette bir pınarın adıdır ve şarâb ma'nâsına da gelir. Nitekim âyet-i kerîmede فَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَاْساً كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلاً (İnsân, 76/17) [Onlara orada bir kâseden içirilir ki, karışımında Zencebîl vardır] buyrulur. "Selsebîl" de kezâlik cennette bir pınarın adıdır. Mülâyim ve lezîz olan şey ma'nâsına da gelir. Ve nitekim âyet-i kerîmede عَيْناً فِيهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيلاً (İnsân, 76/18) [Orada bir pınardandır ki, adına Selsebîl denir] buyrulur. Ya'nî deryâ-yı zâhirî ve bâtınî

beşerin mahkûmu olduğu gibi, cennetin Zencebîl ve Selsebîl pınarları da, saîd olan beşerin taht-ı hükmündedir.

چار جوی جنت اندر حکم ماست　　　　این نه زور ما ز فرمان خداست

3602. *Cennetin dört ırmağı bizim hükmümüzdedir; bu bizim kuvvetimiz ile değil, fermân-ı ilâhîdendir.*

"Cennetin dört ırmağı"ndan murâd, sûre-i Muhammed'de vâki' مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِى وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا اَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَ اَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَ اَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَ اَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى (Muhammed, 47/15) ya'nî "Muttakîlere va'd olunan cennetin meselidir ki, orada âb-ı zülâl nehirleri, tu'mu bozulmayan süt nehirleri, içlerinde lezîz şarâb nehirleri ve süzme bal nehirleri vardır" âyet-i kerîmesinde zikr olunan dört nevi' nehirlerdir.

هر کجا خواهیم داریمش روان　　　　همچو سحر اندر مراد ساحران

3603. *Her nerede istersen sâhirlerin murâdında sihir gibi, onu cârî tutarız.*

Ya'nî cennetin dört nehri, sâhirlerin arzûlarına tâbi' olan sihir gibi, bizim arzûmuza tâbi'dir. Hakk'ın fermânı ile biz o nehirleri istediğimiz tarafa akıtırız.

همچو این دو چشمهء چشم روان　　　　هست در حکم دل و فرمان جان

3604. *Nitekim bu iki akıcı olan gözlerin pınarı, kalbin hükmünde ve canın emrindedir.*

گر بخواهد رفت سوی زهر مار　　　　ور بخواهد رفت سوی اعتبار

3605. *Eğer isterse yılanın zehri tarafına gider; ve eğer dilerse i'tibâr tarafına gider.*

Cennetin ırmaklarını istediğimiz tarafa akıtmamızın nazîri, dâimâ cârî ve müteharrik olan bakışlarımızdır; ve bizim bakışlarımız kalbimizin ve rûhumuzun hükmü ve emri altındadır. Eğer kalbimiz isterse yılanın zehri, ya'nî huzûzât-ı nefsâniyye ve harâm olan şeyler tarafına gider; ve eğer kalbimiz isterse, فَاعْتَبِرُوا يَا اُولِى الْاَبْصَارِ (Haşr, 59/2) ya'nî "Ey basarlar sâhibleri ibret alınız!" emrine ittibâan, suver-i âlemden ibret almak tarafına gider.

گر بخواهد سوی محسوسات رفت　　　　ور بخواهد سوی ملبوسات رفت

3606. *Eğer isterse mahsûsât tarafına gider; ve eğer isterse melbûsât tarafına gider.*

"Mahsüsât"dan murâd, havâss-i hamse-i zâhire ile meşhûd olan suver-i eşyâdır; ve "melbûsât"dan murâd, havâss-i hamse-i bâtıne ile idrâk olunan şeylerdir. Ya'nî gönül isterse nazarları eşyânın zevâhirine ve isterse bevâtınına sevk eder.

گر بخواهد سوی کلیات راند   ور بخواهد حبس جزویات ماند

3607. *Eğer isterse külliyyât tarafına sürdü; ve eğer isterse, cüz'iyyâtın mahbûsu kaldı.*

"Küllî" insan mefhûmunun tasavvuru gibidir; ve "cüz'î" küllî olan bu insân mefhûmundan Zeyd'in tasavvuru gibidir. Zâhir gözü cüz'iyyâttan başkasını idrâk edemez. Külliyyâtı ve suver-i hayâliyyeyi idrâk etmek, havâss-i zâhirenin işi değildir; bunlar ancak havâss-i bâtıne ile idrâk olunur.

Hulâsa-i ma'nâ budur ki: Gönül isterse akıl gözünü fa'âl kılar, külliyyât tarafına sürer; ve isterse zâhir gözünü fa'âl kılar; cüz'iyyâtın müşâhedesi dâiresinde habs eder.

همچنین هر پنج حس چون نایزه   بر مراد امر دل شد جایزه

3608. *Böylece her beş his lüle gibi, gönül emrinin murâdı üzerine akıcı oldu.*

"Nâyize" masura ve lüle ma'nâlarınadır. Ve "câize" akıcı olmak ma'nâsına gelen cevâzdan ism-i fâildir. "Beş his"den murâd, kuvve-i sâmia, kuvve-i bâsıra, kuvve-i zâika, kuvve-i şâmme ve kuvve-i lâmisedir. Bu kuvvetlerin cümlesi kalbden vârid olan emir ve irâde üzerine hareket ederler.

هر طرف که دل اشارت کردشان   می رود هر پنج حس دامن کشان

3609. *Her taraf ki, gönül onlara işâret etti, her beş his etek çekici olduğu halde gider.*

"Dâmen keşân" aceleden kinâyedir. Zîrâ entâri giyen kimse acele yürümek ve koşmak isterse, eteğini toplar. Ya'nî havâss-i hamseden her birisi alelacele kalbin emrettiği tarafa gider.

دست و پا در امر دل اندر ملا   همچو اندر دست موسی آن عصا

3610. *El ve ayak gönlün emrinde; zâhirde Mûsâ'nın elinde o asâ gibidir.*
[3568]

Mûsâ (a.s.) elindeki asâ-yı meşhûrunu, zâhirde ve mahsüsât âleminde nasıl emri ve irâdesi altında isti'mâl ederse, vücûd-ı beşerde kalb dahi, eli ve ayağı öylece kendi emri altında kullanır.

دل بخواهد پا در آید زو برقص　　　　یا گریزد سوی افزونی ز نقص

3611. *Gönül isterse ayak ondan raksa gider; yâhud naksdan fazl tarafına kaçar.*

Gönül isterse onun irâdesinden ayak raks eder ve hora teper; yâhud yine onun irâdesiyle oyundan ve lehviyyâttan vazgeçerek fazl u kemâl ve ilim ve irfân tarafına döner.

دل بخواهد دست آید در حساب　　　　با اصابع تا نویسد او کتاب

3612. *Gönül isterse el parmaklar ile hesâba gelir; nihâyet o defter yazar.*

دست در دست نهانی مانده است　　　　او درون تن را برون بنشانده است

3613. *El, bir gizli elde kalmıştır; o içeride, teni dışarıda oturtmuştur.*

Zâhirî el, bir gizli el olan kalbin irâdesi altında kalmıştır. O gizli el, içeride ve bâtında oturmuş ve cismin a'zâsını zâhirde oturtmuştur. Beyit:

Raiyyetdir bütün a'zâ Sezâî
Vücûd iklîminin şâhı gönüldür.

گر بخواهد کفچهء در خوردنی　　　　ور بخواهد همچو گرز ده منی

3614. *Eğer isterse taâmda bir kaşık; ve eğer isterse on batmanlık gürz olur.*

Eğer gönül isterse, zâhirî el, taâm yemekte bir kaşıklık vazîfesini yapar; ve eğer yine gönül isterse, birisine öfkelenip yumruk vurmak için on batman ağırlığında bir gürz ve topuz olur.

دل چه می گوید بدیشان ای عجب　　　　طرفه وصلت طرفه پنهانی سبب

3615. *Ey aceb, gönül onlara ne söylüyor, acîb vuslat! Aceb gizli sebeb!*

Kalb ile a'zâ-yı vücûd arasında iki nevi' ittisâl ve a'zânın hareketleri nokta-i nazarından iki türlü sebeb vardır: Birisi zâhirî ittisâl ve sebebdir ki, bunu ilm-i teşrîh îzâh eder. Dîğeri de ma'nevî ittisâl ve sebebdir ki, bunu ilm-i teşrîh ile görmek ve bilmek mümkin değildir; zîrâ bu, irâde mes'elesidir ve irâde mahsûsâttan olmadığı için, görmek ve ta'rîf etmek mümkin değildir. Meselâ ayak irâde dediğimiz kalbin hükmü ile yürür, durur, raks eder ve birtakım dîğer muhtelif hareketler yapar. Bunların hepsi eser-i hayâttır; ve kalbin darabânı ve kanın cereyânı muharrik-i a'zâdır; fakat a'zâyı muhtelif hareket-

lere sevk eden ayağı yürürken durduran kalbin irâdesidir. Bu da gizli bir sebeb ve ittisâldir.

دل مگر مهر سليمان يافتست　　　　كه مهار پنج حس بر تافتست

3616. *Gönül gâlibâ mühr-i Süleymân bulmuştur ki, beş hissin yularını bükmüştür.*

Gönül gâlibâ Süleymân (a.s.)ın mühr-i tasarrufunu bulmuş olacaktır ki, böyle beş hissin yularını çekip istediği tarafa sevka muktedir oluyor.

پنج حسى از برون ميسور او　　　　پنج حسى از درون مأمور او

3617. *Hisse mensûb olan beş hâriçden onun mahkûmudur.; hisse mensûb olan beş de içeriden onun me'mûrudur.*

His âlemine mensûb olan cism-i beşerin beş kuvveti, hâric cihetinden onun mahkûmudur; ya'nî, görme, işitme, tatma, koklama, tutma kuvvetleri vücûd-ı beşerin hâricdeki fiili cihetinden kalbin mahkûmudur ve bunlar kalbin irâdesiyle hâriçde iş işlerler; ve kezâ yine his âlemine mensûb olan cismin dîğer beş kuvveti de içerideki faâliyette kalbin me'mûrudur. Ya'nî hiss-i müşterek, kuvve-i hayâliyye, kuvve-i vâhime, kuvve-i hâfıza, kuvve-i mutasarrıfa hep kalbin irâdesiyle işler. Meselâ kalb isterse kuvve-i hayâliyyeyi ve isterse vâhimeyi tahrîk eder.

ده حسست و هفت اندام و دگر　　　　آنچه اندر گفت نايد مى شمر

3618. *On his ve yedi a'zâ ve dîğer saymakla söze gelmeyen şeyler vardır.*

Vücûd-ı beşerde, yukarıki beytin şerhinde ta'dâd olunan beş zâhir ve beş bâtın olmak üzere on his vardır. Bunlara "meşâir-i aşere" derler. Ve yedi aded dahi a'zâ vardır ki, onlar da baş ve arka ve karın, iki el ve iki ayaktır. Ve başkaca bunlardan her birinin göz, kulak, burun ve ağız, dil, dudak ve parmak ve ferc gibi zâhirî; ve kuvve-i akliyye ve kuvve-i ilmiyye ve kuvve-i nazariyye gibi bâtınî olmak üzere sayarak söze getirmediğimiz cüz'leri vardır.

چون سليمانى دلا در مهترى　　　　بر پرى و ديو زن انگشترى

3619. *Ey gönül sen hükûmette Süleyman gibisin, perî ve ifrît üzerine mührü vur!*

"Engüşterî zeden" tâbi' ve mutî' etmekten kinâyedir. Ey gönül, vücûd iklîmine hükm etmekte Süleyman (a.s.) gibisin; binâenaleyh vücûd iklîminde

sâkin olup görünen a'zâ ve cevârih üzerine hükm ettiğin gibi, görünmeyen kuvâyı da tâbi' ve mutî' kıl; ve görünmeyen kuvâ emîr-i hevâ ve onun tevâbiidir. Bu babdaki tafsîlât Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretlerinin *Et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhi Memeleketi'l-İnsâniyye* nâmındaki eserlerine fakîr tarafından yazılan şerhde îzâh olunmuştur.

گر درین ملکت بری باشی زریو　　خاتم از دست تو نستاند سه دیو

3620. [3579] *Eğer sen memlekette hîleden berî olursan, senin elinden mührü üç cin alamaz.*

İkinci mısra'ın nihâyetinde Hind nüshalarında "Se div" yerine "Sedîvü" yazılmış ve "Sedîvü" Süleyman (a.s.)ın sûretine girip, Süleyman (a.s.) tarafından emâneten bir câriyeye bırakılmış olan mührü, o câriyenin elinden alan cinnin ismidir, demişlerdir. Ve yine Hind şârihlerinden Hâce Eyyûb "Birçok tefsîr kitablarında mührü alan cinnin adı "Sahre" diye gösterilmiş ve başka isimler de söylenmiş olduğundan bir kitâbda gördüğüm bu "Sedîvü" ismini i'timâda şâyân göremem" demiştir. Ankaravî hazretleri şerhlerinde "Üç "Sedîvü"den murâd nefisdir derler. Bunlardan her hangisi olursa olsun, Hz. Pîr efendimizin murâd-ı şerîfleri vücûd iklîminde görünmeyerek tasarruf eden kuvâ-yı mudılledir ve en başları emîr-i hevâdır ki, dâimâ rûhun halîlesi olan nefse huzûzât-ı âcile-i dünyeviyye göstererek hîle ile iğfâle çalışır ve nefsi rûha muhâlif kılmak ister.

بعد ازان عالم بگیرد اسم تو　　دو جهان محکوم تو چون جسم تو

3621. *Ondan sonra senin nâmın âlemi tutar; senin cismin gibi iki âlem senin mahkûmun olur.*

ور ز دستت دیو خاتم را ببرد　　پادشاهی فوت شد بختت بمرد

3622. *Ve eğer cin senin elinden mührü götürdü ise pâdişâhlık fevt oldu; bahtın öldü.*

"Hâtem"den murâd, mühr-i hilâfettir; zîrâ Hak Teâlâ وَ هُوَ الَّذي جَعَلَكُمْ خَلاَئِفَ الأَرْضِ (En'âm, 6/165) [O ki sizi yeryüzünün halîfeleri kıldı] âyet-i kerîmesinde buyurduğu vech ile, insanı yeryüzünde kendi halîfesi olmak üzere yarattı. Eğer bu isti'dâd ile yaratılan insan, bu mühr-i hilâfeti şeytana kaptırır ise, tasarruf-ı sûrî ve ma'nevîden mahrûm kalır ve parlak olan tâli'i söner.

بعدازان یا حسرتا شد یا عباد　　　　بر شما مختوم تا یوم التناد

3623. *Ondan sonra ey ibâd, sizin üzerinize kıyâmet gününe kadar "yâ hasretâ!" mahtûm oldu.*

Mühr-i hilâfeti şeytana kaptırdıktan sonra, ey şeytanın tezvîrâtına aldanan kullar, kıyâmete kadar sizin üzerinize "yâ hasretâ!" nidâsıyla hasreti da'vet etmek vâcib oldu.

مکر خود را گر تو انکار آوری　　　　از ترازو و آینه کی جان بری

3624. *Eğer sen kendi mekrine inkâr getirir isen, terâziden ve aynadan ne vakit can getirebilirsin?*

Ya'nî için fâsid olduğu halde, dışını sâlih gösterir ve zâhirde kendini bir hîlekâr addetmez isen, terâzi ve ayna mesâbesinde olan evliyâullahdan canını saklıyabilir misin? Zîrâ onlar senin ahvâl-i bâtıneni tamâmiyle müşâhede ederler. Ve kezâ yevm-i âhiretdeki mîzân-ı ilâhîden ve ayna gibi olan defter-i a'mâlinden yakanı kurtaramazsın.

متهم کردن غلامان و خواجه تاشان مر لقمانرا که آن میوهای
پرورده و گزیده که آوردیم او خورده است

Getirdiğimiz olmuş ve seçilmiş meyveleri, o yemiştir diye Lokman'ı, kölelerin ve kapı yoldaşlarının müttehem kılması

بود لقمان پیش خواجه خویشتن　　　　در میان بندگانش خوارتن

3625. *Lokmân efendisinin indinde, onun köleleri arasında, cismen hakîr idi.*

Hz. Lokmân esîr olup, birisine köle olmuş idi; ve efendisinin başka, güçlü ve kuvvetli köleleri arasında Hz. Lokman cismen çelimsiz ve hakîr ve rengi de Habeş idi.

Hz. Lokman peygamber midir, yoksa velî midir, bunda ihtilâf vardır. Ba'zıları nebî ve ba'zıları velîdir dediler. Hz. Şeyh-i Ekber efendimiz, emr-i Ri-

sâlet-penâhîye tebean yazdığı *Fusûsu'l-Hikem*'in bir fassını Hz. Lokmân'a tahsîs buyurup, burada Hikmet-i İhsâniyye'yi beyân buyurmuş olduklarından, nübüvvetine kâildirler. Bu kıssa, yukarıdaki (.....) numaralı beytin ma'nâsına merbûttur,

می فرستاد او غلامانرا بباغ   تا كه ميوه آيدش بهر فراغ

3626. *O kölelerini bağa gönderdi; tâ ki ferâğ için ona meyve getireler.*

Lokman'ın efendisi, dîğer kölelerini telezzüz etmek için, kendisine meyve getirmeleri için bağa gönderdi.

بود لقمان در غلامان چون طفيل   پر معانی تيره صورت همچو ليل

3627. *Lokman, köleler içinde tufeyl gibi, pür-maânî gece gibi sûreti kara idi.*

Ya'nî Lokman köleler içinde, kuvve-i cismâniyye ile görülecek işlerde, o kölelerin tufeyli ve tâbii gibi idi; ve sûreti gece gibi muzlim olmakla berâber kalb-i şerîfi, gecelerde mündemic olan esrâr-ı ilâhiyye gibi ulûm-ı ledünniyye ile dolu idi.

آن غلامان ميوهاى جمع را   خوش بخوردند از نهيب طمع را

3628. *O köleler toplanmış meyveleri, tama' galebesinden nâşî güzelce yediler.*

خواجه را گفتند لقمان خورد آن   خواجه بر لقمان تُرُش گشت و گران

3629. *Efendiye, onları Lokman yedi, dediler. Efendi Lokman'a ekşi ve sakîl oldu.*

Ya'nî efendi Lokman'a yüzünü ekşitti ve öfkelendi.

چون تفحص كرد لقمان از سبب   در عتاب خواجه اش بگشاد لب

3630. [3589] *Vaktâki Lokman sebebden tefahhus etti, efendisinin itâbında dudak açtı.*

Hz. Lokman efendisinin kendisine i'birân sebebini araştırdı ve efendisine karşı bir itâb olarak; veyâhud efendisinin itâbına karşı müdâfaaten ağzını açtı.

گفت لقمان سيدا پيش خدا   بندهء خائن نباشد مرتضا

3631. *Lokman dedi: Ey benim efendim, hâin kul Hak Teâlâ indinde makbûl olmaz.*

امتحان کن جمله مانرا ای کریم   سیر مان در ده تو از آب حمیم

3632. *Ey kerîm, bizim hepimizi imtihân et; bizim tokumuza sen sıcak su ver.*

Meyveleri kimin yediği anlaşılmak için bizi imtihân et; tok karnımıza bize sıcak su ver, içelim.

بعدازان مارا بصحرایی بران   تو سواره ما پیاده می دوان

3633. *Ondan sonra sen râkib ve biz piyâde koşucu olarak, bizi sahrâya sür!*

آنگهان بنگر تو بد کردار را   صنعهای کاشف الاسرار را

3634. *Ondan sonra sen kötü amelliye, sırları keşf edicinin san'atlarına bak!*

گشت ساقی خواجه از آب حمیم   مر غلامانرا و خوردند آن زبیم

3635. *Efendi kölelerine sıcak suyun sâkîsi oldu; ve onu korkudan içtiler.*

بعدازان می راند شان در دشتها   می دویدند آن نفر تحت و علا

3636. *Ondan sonra onları sahrâlara sürdü; o tâife aşağıya, yukarıya koştular.*

قی در افتادند ایشان از عنا   آب می آورد زیشان میوها

3637. *Onlar zahmetten kay etmeğe başladılar; su onlardan meyveleri çıkardı.*

چونکه لقمان را در آمد قی زناف   می بر آمد از درونش آب صاف

3638. *Vaktâki Lokman'ın göbeğinden kay geldi, onun içinden sâf olan su zâhir oldu.*

حکمت لقمان چو داند این نمود   پس چه باشد حکمت رب الوجود

3639. *Mâdemki Lokman'ın hikmeti bu keşfi bilir, imdi vücûd sâhibinin hikmeti ne olur?*

Hz. Lokman'ın hikmeti netîcesinde yalan da'vâların hakîkatı münkeşif olursa, vücûd sâhibi olan Hak Teâlâ hazretlerinin, halkın bâtınlarında gizli olan hıyânet ve rezâilin keşfi husûsundaki hikmetin azametini kıyâs et!

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ كُلُّهَا   بَانَ مِنْكُمْ كَامِنٌ لَا يُشْتَهَى

3640. [3599] *Sırların kâffesinin âşikâr olduğu günde, zuhûru arzû olunmayan gizliler sizden zâhir olur.*

Bu beyt-i şerîf sûre-i Târık'da vâki' يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَ لاَ نَاصِرٍ (Târık, 86/9,10) [Gizlenen işlerin ortaya döküldüğü hesap gününde, insan için Allah'dan başka ne güç veren vardır, ne de yardım eden] âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî yevm-i kıyâmette vücûd sâhibi olan Hakk'ın hikmeti ile herkesin bâtınında gizli olup zuhûrundan utanacakları sırlar meydana çıkar.

چون سقُوا ماءً حميماً قطّعت　　　　جملةُ الاستار مما افضحت

3641. *Vaktâki sıcak su içirildiler; onları rüsvây edecek cinsinden bütün perdeleri kat' olundu.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Muhammed'de olan كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَ سُقُوا مَاءً حَمِيماً فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ (Muhammed, 47/15) ya'nî "O kimse cehennemde ebedî olan kimse gibi midir ki, kaynar su içirilirler, barsakları parçalanır" âyet-i kerîmesine işârettir. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu âyet-i kerîmedeki kat'-ı em'âyı, lisân-ı işâretle, perdelerin kat'ı ma'nâsına almışlardır.

نار زان آمد عذاب کافران　　　　که حجر را نار باشد امتحان

3642. *Ateş, ondan dolayı kâfirlerin azâbı geldi; zîrâ taşın imtihânı ateş olur.*

Ya'nî kâfirlerin kalbleri taş gibi katı olduğundan, onları enbiyâ ve evliyânın mülâyim olan sıcak nefesleri yumuşatmak için kâfî değildir; zîrâ katı taşlar şiddetli ateş ile yumuşatıldığı ve kırıldığı için kâfirlerin azâbı da şiddetli ateş ile olur.

Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullâh hazretleri buyururlar ki: "Bu beyitte kâfirlerin azâbı, onların kalblerindeki pas def' olunmak için vârid olduğuna ve pas zâil olduğu vakit, azâbın mürtefi' olacağına işâret vardır."

آن دل چون سنگ را ما چند چند　　　　نرم می گفتیم نپزیرفت پند

3643. *O taş gibi gönüle, biz nice nice mülâyim söyledik; nasîhat kabûl etmedi.*

ریش بدرا داروی بد یافت رگ　　　　مرسر خررا سزد دندان سگ

3644. *Kötü yara için damar kötü ilâç buldu; eşeğin başına köpek dişi lâyıktır.*

Azgın yaranın damarına, şiddetli ve ağır ilâç münâsib olur.

الخبیثات للخبیثین حکمتست　　　　زشت را هم زشت جفت و بابتست

3645. *Habîsâtın habîsler için olması hikmettir; çirkine de çirkin eş ve lâyıktır.*

Habîsât olan nefislere, habîs olan rûhun taalluku hikmettir; çirkin olan bâtına çirkin zâhir eş ve lâyıktır.

پس تو هر جفتی که می خواهی برو   محو و هم شکل و صفات او بشو

3646. *İmdi sen, her bir işi ki istersin, git onun mahvı ve hem şekil ve sıfâtı ol!*

Ya'nî, sen hangi sınıftan olan halkın işi ve düşü olmak istersen, git onların arasına karış ve onlar ile bir şekilde ve bir sıfatda ol! Meselâ mü'min olmak istersen mü'minlerin şekil ve sıfâtına gir; kâfir olmak istersen, onların hâl ve şânlarını kabûl et!

نور خواهی مستعد نور شو   دور خواهی خویش بین و دور شو

3647. *Nûr istersen nûrun müstaiddi ol; uzaklık istersen, hodbîn olup uzak ol!*

Eğer nûr-i ilâhîyi istersen, bu nûru kabûl için nefsini mücâhede ve riyâzet ile müstaid kıl; eğer Hak'dan uzaklık istersen, kendi enâniyyetine sarıl ve kendi varlığını Hakk'a hicâb edip uzak ol.

ور رهی خواهی ازین سجن خَرِب   سر مکش از دوست وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ

3648. *Ve eğer bu vîrân olan hapisten bir yol istersen, dosttan baş çekme ve secde et ve yaklaş!*

Eğer bu harâb ve vîrân olan dünyâdan bir yol bulup kurtulmak istersen, dost-ı hakîkî olan Hakk'a karşı serkeş olma; serfürû ve tezelzül et ve yaklaş! وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ (Alak, 96/19) [Secde et ve yaklaş] sûre-i Alak'ın nihâyetinde mezkûr olan bu âyet-i kerîmedir ve secde âyetlerinden biridir.

بقیهٔ قصهٔ زید در جواب رسول علیه السلام

Resûl (a.s.)ın cevâbı hakkında kıssa-i Zeyd'in bakıyyesi

این سخن پایان ندارد خیز زید   بر براق ناطقه بر بند قید

3649. *Bu sözün nihâyeti yoktur; Zeyd kalk, nâtıka Burâk'ı üzerine bağ bağla!*

Hz. Mevlânâ (r.a.) verese-i muhammediyyeden olduklarından, bu kıssayı tamâmen Server-i Âlem (s.a.v.) Efendimiz'in lisân-ı saâdetlerinden beyân buyururlar; ve nefs-i kâmilelerinde bilcümle merâtibi câmi' olduklarından, Hz. Zeyd'in lisânından da yukarıda zikri geçen birtakım esrâr ve hakāyıkı izhâr eylediler. Beyt-i şerîfde Hz. Zeyd'in nâtıkası Burâk'a teşbîh buyrulmuştur. Zîrâ Burâk, mi'râcda Resûl-i Ekrem Efendimiz'e tahsîs buyrulan bir merkeb-i melekûtîdir. Hz. Zeyd'in nefs-i nâtıkası da mertebe-i vahdete urûc ve ba'dehû mertebe-i keserâtda elfâza rücû' etti; ve ifşâ-yı esrâra başladığı için, Cenâb-ı Pîr efendimiz lisân-ı nübüvvetten Hz. Zeyd'e hitâben: "Kalk, ya'nî zevk-i tevhîddeki istiğrâkdan kendine gel ve nâtıka burâkını bağla; esrâr-ı ilâhiyyeyi ifşâ etme!" buyururlar.

ناطقه چون فاضح آمد عيب را   مى دراند پردهاى غيب را

3650. *Kuvve-i nâtıka aybı rüsvây edici geldiği vakit gaybın perdelerini yırtar.*
[3609]

Kuvve-i nâtıka nefsin sıfât-ı ma'yûbe ve rezîlesini meydana çıkarıp onu rezîl ve rüsvây edeceği vakit, gaybın ve bâtının perdelerini ve örtülerini yırtar ve o sıfatları birer birer elfâz ile herkese işittirir ve bâtından zâhire çıkarır.

غيب مطلوب حق آمد چند گاه   اين دهل زن را بران بربند راه

3651. *Nice zamân gayb Hakk'ın matlûbu geldi; bu davul çalanı kov, yolu bağla!*

Ya'nî, âlem-i dünyâ ism-i Zâhir'in mazharıdır; ölüm gelip ism-i Bâtın'ın hükmü zuhûr edinceye kadar, bu mevtinde ism-i Bâtın ahkâmının mestûr kalması Hakk'ın matlûbudur. Binâenaleyh bir davulcu gibi, âleme i'lân-ı hakāyıka başlayan nâtıkanı kov ve elfâz ve kelâm yolunu kapa!

تگ مران در کش عنان مستور به   هرکس از پندار خود مسرور به

3652. *Acele sürme, dizgini çek; mestûr olmak iyidir; herkes kendi zannından mesrûr olmak evlâdır.*

Nâtıka Burâk'ını elfâz sâhasında acele acele sürme; yularını çek, esrâr-ı ilâhiyyenin ve sırr-ı kaderin halâyık arasında mestûr kalması iyidir. Ve ezelî olan saîd ve şakîlerin kimler olduğu mechûl olması ve kendisinin dergâh-ı ulûhiyette makbûl bir kul olunduğunu zannederek herkesin mesrûr olması hikmete muvâfıktır.

حق همی خواهد که نومیدان او   زین عبادت هم نگرداند رو

3653. *Hak ister ki onun nevmîdleri de bu ibâdetten yüz çevirmesinler.*

"Nevmîdler"den murâd, ilm-i ilâhîde a'yân-ı sâbiteleri şekāvetle sâbit olan kimselerdir. Ya'nî, eğer sırr-ı kader bu âlem-i dünyâda zâhir olur ve herkes kendi hakîkatinin ahkâm ve âsâr-ı zarûriyyesini müşâhede ederse, hem saîdlerin ve hem de şakîlerin ibâdetlerine fütûr vâki' olur. Zîrâ saîdler, "Benim hakîkatim ind-i ilâhîde saîd olarak sâbit olmuştur, tebeddül ihtimâli yoktur; amel etsem de, etmesem de saîdim" der ve amelden fâriğ olur; ve şakîler ise "Mâdemki şekāvetim sâbittir ve değişeceği yoktur, amelin ne fâidesi olacaktır" der ve amelden vaz geçer. Halbuki Hak Teâlâ'nın, süadânın ve eşkıyânın ibâdetini ve kendisine tezellüllerini murâd eder. Nitekim âyet-i kerîmede وَ مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ (Zâriyât, 51/56) ya'nî "Cin ve insi ancak ibâdet için halk ettim" buyrulur.

هم مشرف در عبادتهای او   مشتغل گشته بطاعتهای او

3654. *Hem onun ibâdetlerinde müşerref olarak, onun tâatlarıyla müştagil olmuş olsunlar.*

هم بامیدی مشرف می شوند   چند روزی در رکابش می دوند

3655. *Hem de bir ümîd ile müşerref olsunlar; birkaç gün onun rikâbında koşsunlar.*

Ya'nî bilcümle halâik kendi haklarında, ezelde mesbûk olan kazâ-yı ilâhîye vâkıf olmaksızın, hem Hakk'ın kulluğu şerefiyle müşerref olarak onun tâatlerine meşgûl olsunlar ve hem de bu ibâdet ve tâatlarına i'timâden bir ümîd-i rahmet ile müşerref olsunlar. Ve birkaç günlük hayât-ı dünyeviyyede o ümîd-i rahmet rikâbında koşsunlar. İşte Hak Teâlâ kullarının bu hâlini murâd eder.

خواهد آن رحمت بتابد بر همه   بر بد و نیك از عموم مرحمه

3656. *İsterse o rahmet, cümle üzerine, merhametin umûmundan kötü ve iyi üzerine parlar.*

Eğer Hak Teâlâ murâd ederse, o rahmet, cümle üzerine rahmet-i âmme cinsinden olarak, fenâ ve iyi üzerine parlar.

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i A'râf'da olan عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ اَشَاءُ وَ رَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ (A'râf, 7/156) ya'nî "Benim azâbım dilediğim kimseye isâbet eder; ve

rahmetim her şeyi kaplamıştır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Zîrâ Hak Teâlâ'nın rahmeti her şeyi ihâta edince, kendilerine azâb isâbet eden kimseler de o her şey içinde dâhil olurlar. Binâenaleyh rahmet-i âmme, kötülerin ve iyilerin hepsine şâmil olur.

حق همی خواهد که هر میر و اسیر　　با رجا و خوف باشند و حذیر

3657. *Hak ister ki, her bey ve esîr, recâlı ve havflı ve perhizkâr olsunlar.*

Ya'nî hakāyık-ı eşyâ mestûr olan bu âlem-i dünyâda, Hak Teâlâ, efendi ve köle ve şerîf ve vazî' olan bilcümle kullarının havf ve recâ içinde perhizkâr olarak yaşamalarını murâd eder.

این رجا و خوف در پرده بود　　تا پس این پرده پرورده شود

3658. *Bu recâ ve havf perdede olsun; tâ ki bu perdenin arkasında perverde olsun.*

Ya'nî kulların her sınıfının ümîdi ve korkusu, hakîkat-i hâlden hicâb içinde oldukları halde vâki' olsun; ve tâ ki bu hicâbın arkasında, ümîd ve korku duyguları ile perverde olsunlar.

چون دریدی پرده کو خوف و رجا　　غیب را شد کر و فری بر ملا

3659. *Vaktâki perdeyi yırttın, havf ve recâ hani! Gaybın zâhirde bir kerr ü ferri oldu.*

Eğer perdeyi kaldırıp, herkese kendi hakîkati gösterilse ve herkes görse ki, kendilerinin kendilikleri, hep ilm-i ilâhîde sûretleri sâbit olan esmâ-i ilâhiyyenin gölgeleridir ve vücûd ancak Hakk'ındır. Bu inkişâf netîcesinde havf ve recâ kalır mı? Zîrâ havf ve recâ isneyniyyet iktizâsıdır; ve nitekim evliyâ-yı Hak nazarlarında bu hakîkat zevkan sâbit olduğu için,Hak Teâlâ onlar hakkında اَلاَ اِنَّ اَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لاَ هُمْ يَحْزَنُونَ (Yûnus, 10/62) [İyi bilin ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklar] buyurur. Halbuki bu âlem-i dünyâ ism-i Zâhir'in mazharıdır; ve ism-i Zâhir ise, ism-i Bâtın'ın perdesidir. Binâenaleyh ism-i Bâtın'ın mazharı olan âlem-i gaybın kerr ü ferri, ya'nî nâmının ihtişâmı, ancak âlem-i zâhirdedir. Zîrâ mechûl olan bir âlem hakkında herkes, acabâ nasıl şeydir? diye merâk eder. Eğer perde kalkıp, o âlem zâhir olursa, artık o merâk kalmaz ve âlem-i gaybın kerr ü ferri de gider. Beyt-i şerîfin ikinci mısrâ'ındaki "şud" kelimesi "oldu" ma'nâsına

olursa "Gaybın zâhirde bir kerr ü ferri oldu" diye tercüme olunur. Ve eğer "gitti" ma'nâsına olursa, "Gaybın zâhir üzerinde olan bir kerr ü ferri gitti" diye tercüme olunur. Ve rûh-i ma'nâ her iki sûrette de değişmez. Nitekim îzâhât bu iki şekil üzere vâki' oldu.

حكايت

Hikâye

بر لب جو برد ظنی يك فتی   كه سليمانست ما هی گيرما

3660. [3619] *Bir delikanlı ırmak kenârında bir zan götürdü; dedi ki: Bizim balık tutucumuz Süleyman'dır.*

3620 numaralı beytin şerhinde beyân olunduğu üzere, mührünü cinnî çarptıktan sonra, Süleymân (a.s.)ın saltanatından sukût edip, bir fakîr balıkçı kılığında ırmak kenârında balık tutarken; evvelce Süleymân (a.s.)ı hâl-i saltanatında görmüş olan bir delikanlı onu tanıdı ve bu balık tutucu Süleymân (a.s.)dır, dedi. Fakat Hz. Süleymân'ı tanıdığı halde, yine şübheye düşüp şöyle dedi:

گر ويست اين از چه فردست و خفيست   ور نه سيمای سليما نيش چيست

3661. *Eğer bu, o ise, neden yalnız ve gizlidir; ve eğer değil ise, onun Süleymânlık sîmâsı nedir?*

اندرين انديشه می بود او دو دل   تا سليمان گشت شاه مستقل

3662. *O, bu düşünce içinde mütereddid idi; nihâyet Süleymân Şâh müstakil oldu.*

"Dü dil bûd" ya'nî iki gönül olmak, mütereddid olmaktan kinâyedir. Ya'nî bu zât Süleymân (a.s.) mıdır, yoksa değil midir, diye o delikanlı tereddüd içinde kaldı; zîrâ o hakkıyla tanımamış idi; eğer tanısa idi, aslâ tereddüd etmezdi.

دیو رفت از ملك و تخت او گریخت　　　تیغ بختش خون آن شیطان بریخت

3663. *Cin gitti; o onun mülk ve tahtından kaçtı; onun bahtının kılıcı o şeytanın kanını döktü.*

Ya'nî Süleymân (a.s.)ın şekline girip, câriyenin elinden yüzüğü alan cinnî kaçtı ve tasarruf ke'l-evvel Süleymân (a.s.)ın yedine geçti, o ifrîtin cezâsını verdi.

کرد در انگشت خود انگشتری　　　جمع آمد لشکر دیو و پری

3664. *Yüzüğünü parmağına taktı; ifrit ve peri askeri toplandı.*

آمدند از بهر نظاره رجال　　　در میانشان آنکه بد صاحب خیال

3665. *Adamlar, temâşâ için geldiler; sâhib-i hayâl olan kimse de, onların arasında.*

Süleymân (a.s.)ın ihtişâmını ve saltanatını temâşâ için birçok halk toplanmış idiler. Irmak kenârında balık tutarken Süleymân (a.s.)ı görüp o mudur, değil midir, diye tereddüd eden delikanlı da o toplanan halk arasında idi.

چون در انگشتش بدید انگشتری　　　رفت اندیشه و گمانش یکسری

3666. *Vaktâki yüzüğü onun parmağında gördü, onun düşüncesi ve zannı tamâmen gitti.*

وهم آن گاهست کان پوشیده است　　　این تحری از پی نادیده است

3667. *Vehim o vakit vardır ki, o mestûrdur; bu araştırma, görülmemiş şeyden nâşîdir.*

Ya'nî insanın vehmi ve zannı, bir şey kendisine mestûr ve mechûl olduğu vakittedir. Zîrâ insan görmediği bir şeye muttali' olmak için, onu araştırır.

شد خیال غائب اندر سینه زفت　　　چونکه حاضر شد خیال او برفت

3668. *Gâibin hayâli sînede azîm oldu; vaktâki hâzır oldu, onun hayâli gitti.*

Ya'nî insan görmediği bir şeyin hayâlini kalbinde ve zihninde büyütür. O görmediği şey hâzır olup meydana çıkınca, o zihnindeki hayâl zâil olur, yerine hakîkat gelir.

دیو رفت از ملك و تخت او گریخت　　　تیغ بختش خون آن شیطان بریخت

3663. *Cin gitti; o onun mülk ve tahtından kaçtı; onun bahtının kılıcı o şeytanın kanını döktü.*

Ya'nî Süleymân (a.s.)ın şekline girip, câriyenin elinden yüzüğü alan cinnî kaçtı ve tasarruf ke'l-evvel Süleymân (a.s.)ın yedine geçti, o ifrîtin cezâsını verdi.

کرد در انگشت خود انگشتری　　　جمع آمد لشکر دیو و پری

3664. *Yüzüğünü parmağına taktı; ifrit ve peri askeri toplandı.*

آمدند از بهر نظاره رجال　　　در میانشان آنکه بد صاحب خیال

3665. *Adamlar, temâşâ için geldiler; sâhib-i hayâl olan kimse de, onların arasında.*

Süleymân (a.s.)ın ihtişâmını ve saltanatını temâşâ için birçok halk toplanmış idiler. Irmak kenârında balık tutarken Süleymân (a.s.)ı görüp o mudur, değil midir, diye tereddüd eden delikanlı da o toplanan halk arasında idi.

چون در انگشتش بدید انگشتری　　　رفت اندیشه و گمانش یکسری

3666. *Vaktâki yüzüğü onun parmağında gördü, onun düşüncesi ve zannı tamâmen gitti.*

وهم آن گاهست کان پوشیده است　　　این تحری از پی نادیده است

3667. *Vehim o vakit vardır ki, o mestûrdur; bu araştırma, görülmemiş şeyden nâşîdir.*

Ya'nî insanın vehmi ve zannı, bir şey kendisine mestûr ve mechûl olduğu vakittedir. Zîrâ insan görmediği bir şeye muttali' olmak için, onu araştırır.

شد خیال غائب اندر سینه زفت　　　چونکه حاضر شد خیال او برفت

3668. *Gâibin hayâli sînede azîm oldu; vaktâki hâzır oldu, onun hayâli gitti.*

Ya'nî insan görmediği bir şeyin hayâlini kalbinde ve zihninde büyütür. O görmediği şey hâzır olup meydana çıkınca, o zihnindeki hayâl zâil olur, yerine hakîkat gelir.

گر سمای نور بی باریده نیست هم زمین تار بی بالیده نیست

3669. *Gerçi nûr semâsı yağışsız değildir; karanlık zemîn de bitirmesiz değildir.*

"Bâlîden" nebâtât hakkında uzamak, büyümek, bitmek ma'nâsınadır. Ya'nî, vâkıâ güneşin nûruyla münevver olan gökten yağmur yağdığını ve kara topraktan ibâret olan küre-i zemînden de güneş ve yağmurlar te'sîriyle nebâtât büyüyüp bittiğini görmekle, bunların fâili olan Hakk'ı ve onun varlığını idrâk ediyorum ve bu idrâkim vücûdumun havâss-i zâhire ve bâtınesi pencerelerinden hâsıl oluyor.

یؤمنون بالغیب می باید مرا زان ببستم روزن فانی سرا

3670. [3628] *Bana "Yü'minûne bi'l-gaybi" lâyıktır. Ondan dolayı fânî ön penceresini bağladım.*

Gerçi bana havâs pencerelerinden Hakk'ın Zât ve sıfât ve ef'âlinin vücûdu ve vahdâniyyeti hakkında idrâk hâsıl olmakta ise de, Hak Teâlâ sûre-i Bakara'nın ibtidâsında الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ (Bakara, 2/3) [O kimseler ki, gayba inanırlar] buyurduğu ve gayba îmân edip amel-i sâlih işleyenlerin mazhar-ı hidâyet olduğunu beyân ettiği için, bana gayba îmân getirmek lâzımdır. Bu îmân-ı gaybîden dolayı bir fânî evden ibâret olan cismimin havâs penceresini kapadım ve îmânımı, semânın yağışlı ve yeryüzünün nebâtlı olması gibi istidlâlâta istinâd ettirmeyi münâsib görmedim. Ve علیکم بدین العجائز ya'nî "Kocakanların dinlerini üzerinize lâzım kılın" hadîs-i şerîfine ittibâ' ettim. Zîrâ meydanda olan bir şeye ister inanılsın, ister inkâr olunsun; o şey îmân ile sâbit ve inkâr ile zâil olmaz.

چون شکافم آسمانرا در ظهور چون بگویم هل تری فیها فطور

3671. *Âsumânı zuhûrda yardığım vakit "Onda bir yarık görür müsün" nasıl derim?*

Ma'nâ ve hakîkat semâsını açmak emrinde, sûret perdelerini yardığım ve yırttığım vakit Hak Teâlâ hazretlerinin, sûre-i Mülk'de olan هَلْ تَرَي مِنْ فُطُور (Mülk, 67/3) [Bir yarık görebiliyor musun?] kelâm-ı celîlini nasıl söyliyebilir? Zîrâ Kur'ân, elfâz-ı zâhire ile, ism-i Bâtın'ın ahkâmından haber verici olduğu halde, ism-i Zâhir'in dâire-i saltanat ve ihtişâmı olan âlem-i sûrete geldi; ve ism-i Zâhirin saltanatı devâm ettikçe, sûret semâsında fütûr ve yarık yoktur. Vaktâki اذا السَّماءُ انفَطَرَتْ (İnfitâr,82/1) [Gökyüzü yarıldığı zaman] âyet-i kerîme-

sinde ihbâr buyrulan yevm-i kıyâmet, ya'nî semâ-yı sûretin yarılması vâki' olur. İşte ancak o vakit âlemde ism-i Zâhir'in saltanatı zâil ve ism-i Bâtın'ın debdebe ve ihtişâmı bâhir olur.

تا درین ظلمت تحری گسترند   هر کسی رو جانبی می آورند

3672. *Tâ ki bu zulmette taharrî döşesinler ve her bir kimse, yüzü bir tarafa götürsün.*

Tâ ki bu zulmet-i tabîat içinde, sûret perdelerinin haylûletiyle hakîkati göremeyip araştırmaya başlasınlar; ve bu taharrî esnâsında herkes yüzünü bir sûrete çevirsin ve hakîkat ondadır zannetsin. Bu hâl fincan ve yüzük oyununa benzer. Nitekim bir tepsi içine yirmi-otuz kadar kahve fincanını yüz üstü kapayıp, birinin altına bir taraf oyuncular görmeksizin bir yüzük koyarlar. Sonra o yüzüğü oyuncular ilk açışta bulmağa çabalarlar; ve ekseriyâ bulamayıp boş fincanları açarlar. İşte âlem-i sûrette hakîkat arayanlar da böyledir. Hakîkat, insân-ı kâmilin sûret-i müteayyinesindedir. Çok kimseler, sûret perdesi arasında kâmil zannedip, nâkısa hizmet ederler. Hattâ Bâyezîd-i Bistâmî (k.s.) hazretleri buyururlar ki: "Üç yüz zındıka hizmet ettim; nihâyet bir sıddîka eriştim."

مدتی معکوس باشد کارها   شحنه را دزد آورد بر دارها

3673. *Bir müddet işler ma'kûs olur; şıhneyi hırsız dârlara götürür.*

"Şıhne" polis ve zâbıta me'mûru ma'nâsınadır. Ya'nî hakîkat mestûr olan bu âlem-i sûretde, ahkâm-ı sûrî zâil oluncaya kadar bir müddet işler tersine olur. Polisi hırsız dârağaçlarına götürür; ya'nî bir kâmili bir nâkıs mücâhede ve riyâzet dârlarına götürür ve hadd-i zâtında isti'dâdı kemâlde olan bir sâliki sûrette makām-ı irşâdda görünen nâkısu'l-isti'dâd bir kimse teslîk eder.

تا که بس سلطان و عالی همتی   بندهٔ بنده خود آید مدتی

3674. *Tâ ki çok sultân ve âlî himmetli, bir müddet kendi bendesinin bendesi gelir.*

Yukarıki beyt-i şerîfin ma'nâsını te'yîd eder. Ya'nî ma'nâda sultân ve âlî-himmetli olan sâlik, âlem-i ma'nâda kendisinin bendesi makāmında olan kimseye, âlem-i sûretde bende olarak zâhir olur.

بندگی در غیب آید خوش و کش　　　حفظ غیب آید در استعباد خوش

3675. *Bendelik gaybda hoş ve ra'nâ gelir; gaybın hıfzı kulluk etmekte hoş gelir.*

"Keş" hoş ve ra'nâ ma'nâsınadır. "İsti'bâd" kulluk etmek demektir. Ya'nî bir bendenin nazarında efendi gâib iken, onun hizmetinde kāim olup emrini tamâmiyle icrâ etmesi, kulluk nokta-i nazarından şâyân-ı tahsîn ve takdîrdir. Zîrâ bir bendenin, efendisinin huzûrunda, onun emrini tamâmiyle icrâ eder görünmesinde riyâkârlık şâibesi vardır. Fakat efendinin gıyâbında emrini tamâmiyle icrâ etmekde, sıdık ve muhabbetin te'sîri gâlibdir. İbn Mes'ûd hazretlerinden mervî olan hadîs-i şerîfde والذی لا اله غیره و ما آمن احد ایمانا افضل من ایمان بغیب ثم قرأ علیه السلام وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ ya'nî "Kendisinden başka ilâh olmayan Zât-ı ecel ve a'lâya yemîn ederim ki, hiçbir kimse gayba îmândan efdal bir îmân etmedi, buyurmuş ve Resûl-i Ekrem Efendimiz bu beyân-ı âlîden sonra وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ (Bakara, 2/3) [O kimseler ki gayba inanırlar] âyet-i kerîmesini okumuştur."

کو که مدح شاه گوید پیش او　　　تا که بر غیبت بود او شرم رو

3676. *Nerede o kimse ki, onun huzûrunda şâhın medhini söyler; nihâyet o kimse ki, gaybında şerm-rû olur.*

Şâhın huzûrunda şâhı medh eden kimse nerede! Şâhın gıyâbında şâhdan hayâ eden kimse nerede! Zîrâ şâhın huzûrunda, şâha karşı sâdık ve muhib görünmek kolaydır; bu sıdk u muhabbeti, onun gıyâbında göstermek herkesin kârı değildir.

قلعه داری کز کنار مملکت　　　دور از سلطان و سایهء سلطنت

3677. *Bir kal'a muhâfızı ki, memleketin kenârından, sultândan ve sâye-i saltanatdan uzak ola.*

Memleketin kenâr tarafında bulunması cihetinden sultânın huzûrundan ve saltanatın sâyesinden uzak olan bir kal'a muhâfızı;

پاس دارد قلعه را از دشمنان　　　قلعه نفروشد بمال بی کران

3678. *Kal'ayı düşmanlardan hıfz ede; kal'ayı bî-kerân mala satmıya.*

Kal'ayı, düşmanların tecâvüzünden hıfz eder ve pâdişâha ihânet edip, düşmandan bî-nihâye rüşvet alarak kal'ayı satmaz ise,

غائب از شه در کنار ثغرها همچو حاضر او نگه دارد وفا

3679. *Hudûdların kenârında şâhdan gâib olduğu halde, o hâzır olan gibi vefâ-yı hıfz ede,*

Hudûdların kenârında şâhın huzûrundan uzak olduğu halde, o muhâfız şâhın huzûrunda olanlar gibi vefâkârlık gösterirse,

پیش شه او به بود از دیگران که بخدمت حاضرند و جان فشان

3680. *O şâhın indinde, hizmette hâzır olan ve can fedâ eden başkalarından iyidir.*
[3638]

پس بغیبت نیم ذره حفظ کار به که اندر حاضری زان صد هزار

3681. *Binâenaleyh gaybette yarım zerre işin hıfzı, hâzırlıkta olan o yüz binden iyidir.*

Ya'nî bir bendenin nazarından pâdişâh gâib iken, o bendenin sadâkatla az bir iş görmesi, pâdişâhın huzûrunda, gayret göstererek birçok iş görmesinden daha iyidir. Zîrâ hizmet-i gâibâne, kemâl-i muhabbete delîldir; ve pâdişâhın huzûrundaki hizmette ise o huzûrun te'sîri vardır; çünkü bendenin muhabbeti olmasa bile, hizmetini göstermek mecbûriyyeti altındadır.

طاعت و ایمان کنون محمود شد بعد مرگ اندر عیان مردود شد

3682. *Tâat ve îmân şimdi mahmûd oldu; ölümden sonra ayân içinde merdûd oldu.*

Allah Teâlâ'nın peygamberleri vâsıtasıyla tebliğ buyurduğu emir ve nehye itâat ve hayât-ı uhreviyyeye îmân, şimdi bu hayât-ı dünyeviyyede mahmûd ve makbûldür. Öldükten ve hayât-ı uhreviyye kendisine ayânen zâhir olduktan sonra îmân etmenin ma'nâsı kalmaz; zîrâ içinde yaşayıp hissettiği bir âlem için "Ben bu âleme inandım" demek bârid bir hüküm olur. Nitekim bir kimse, ben şimdi hayât-ı dünyeviyye içinde yaşadığıma inandım dese, herkes onun bu hükmüne güler.

چونکه غیب و غایبی رو پوش به پس دهان بر بند و لب خاموش به

3683. *Mâdemki gayb ve gâiblik mestûr olmak iyidir, öyle olunca ağzı bağla ve susmak iyidir.*

Ya'nî mâdemki bu âlem-i şehâdetde, âlem-i gaybın yüzü örtülmüş olmak evlâdır, o halde, kendisine âlem-i gaybın ahvâli münkeşif olan zevâtın ağız-

larını kapayıp nâ-ehil olanlara ifşâ-yı esrâr etmemeleri iyidir; fakat ehil olanlar arasında kendi keşiflerine ve esrâr-ı ilâhiyyeye dâir sohbet câizdir. Nitekim menâkıb-ı evliyâda nazîri çoktur. Ve husûsiyle bu *Mesnevî-i Şerîf*, ancak ehil olanlara hitâben ibzâl buyrulan esrâr-ı ilâhiyye ile doludur. Ve dîbâcede beyân buyrulduğu üzere, nâ-ehil olanlara aslâ nikābını açmaz.

ای برادر دست وا دار از سَخُن　　　　خود خدا پیدا کند علم لدن

3684. *Ey kardeş, elini sözden geri tut; muhakkak Hak Teâlâ ilm-i ledünnü ızhâr eder.*

Ulûm-i bâtıneyi ifşâ etmekten el çek; zîrâ bu ilim, zevkî ve vicdânîdir; söz ile, kemâliyle tefhîm olunamaz. Binâenaleyh bu ilmi Hak Teâlâ, emrine münkād olan kullarından dilediği kimselerin kalbinde ızhâr eder. Nitekim *Câmi'u's-Sagîr*'de münderic olan bir hadîs-i şerîfde علم الباطن سر من اسرار الله و حكم من حكم الله يقذفه فى قلوب من شاء من عباده ya'nî "İlm-i bâtın Allah Teâlâ'nın sırlarından bir sırdır ve hükmünden birtakım hükümdür ki, kullarından dilediği kimselerin kalbine kazf buyurur" buyrulur.

بس بود خورشيد را رويش گواه　　　　اَىُّ شَيْءٍ اعظمُ الشاهد اله

3685. *Güneşe, onun yüzü şâhid olmak kâfî olur; şâhidin en büyüğü hangi şeydir? Allah'dır!*

Ya'nî güneşin yüzü, yine kendisinin vücûduna şâhid olmak kâfîdir. Güneşin vücûdunu isbât için başka delîle ve şâhide hâcet yoktur; nitekim bu cildin 116 numaralı beytinde آفتاب آمد دليل آفتاب [Güneşin delîli yine güneş geldi] buyrulmuş idi. Bu beyt-i şerîf de onun nazîridir. Ve ilm-i bâtının zübdesi ve hülâsası vahdet-i vücûd güneşidir. Vaktâki sâlikin kalbine bu güneş tulû' eder; artık onu isbât için, başka delîle hâcet kalmaz. Zîrâ bu vahdete Allah Teâlâ hazretlerinin kendisi, zuhûr tarîkıyla bizzât şehâdet buyurur; ve şâhidlerin en büyüğü ise Allah Teâlâ'dır.

نى بگويم چون قرين شد در بيان　　　　هم خدا و هم ملك هم عالمان

3686. *Hayır, söylerim; çünkü hem Hak ve hem melek, hem âlimler beyânda karîn oldu.*

Her ne kadar yukarıda "Ey kardeş, elini sözden geri tut!" dedim ise de, hayır, esrâr-ı ledünnîyi söylerim; çünkü vahdet-i vücûdu beyân husûsunda Kur'ân-ı Kerîm'de شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ وَالْمَلاَئِكَةُ وَ اُولُو الْعِلْمِ (Âl-i İmrân, 3/18) [Al-

lah Teâlâ ve melâike ve ilim sâhibleri şehâdet eder ki, Allah Teâlâ'nın hüviyyet-i mutlakasından başka ilâh yoktur] buyruldu. Ve bu beyâna ve şehâdete hem Hak Teâlâ ve hem melâike ve hem de ulemâ mukārin kılındı ve iştirâk ettirildi. Ve mâdemki Hak Teâlâ hazretleri beni de ulemâ-yı billâh silkine sâlik kıldı, o halde bu şehâdete iştirâk ile, benim dahi bu bâbdaki esrârı söylemem ve şehâdet etmem îcâb eder.

يَشْهَدُ اللّٰهُ وَ الْمَلَكُ وَ اَهْلُ الْعُلُومْ   اَنَّهُ لاَ رَبَّ الاَّ مَنْ يَدُومْ

3687. *Allah ve melek ve ehl-i ulûm şehâdet ederler ki, muhakkak dâim olan Ecel ve A'lâ'dan başka Rab yoktur.*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Âl-i İmrân'da olan شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ وَ الْمَلاَئِكَةُ وَ اُولُوا الْعِلْمِ (Âl-iİmrân, 3/18) ya'nî "Allah Teâlâ ve melâike ve ilim sâhibleri şehâdet eder ki, Allah Teâlâ'nın hüviyyet-i mutlakasından başka ilâh yoktur" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Allah Teâlâ'nın şehâdeti, Zât'ı ve sıfâtı ve esmâsı ve ef'âli ile dâimü't-tecellî olmasıdır. Zîrâ bilcümle merâtib-i vücûd ancak Hakk'ındır. Ve hademe-i esmâ olan melâikenin şehâdeti dahi, âlem-i emirden, âlem-i kevne âsâr-ı esmâyı ızhârda fiilen vâki' olan hizmetleridir. Bu da vücûd-ı hakîkînin mertebelerinden bir mertebedir. Ve ehl-i ulûm iki nevi'dir; birisi ulûm-i zâhire ehli ve dîğeri ulûm-i bâtıne ehlidir. Ulûm-ı zâhire ehlinin şehâdeti, istidlâlâta müstenid olan tevhîd-i lafzî ve resmîdir. Ulûm-ı bâtıne ehlinin şehâdeti ise, tevhîd-i hâlî ve zevkî ve vicdânîdir. Binâenaleyh Allah Teâlâ'nın ve melâikenin şehâdetine iktirân ve iştirâk eden hâlî ve fiilî ve zevkî olan şehâdettir ki, bu da ancak ulûm-ı bâtıne ehlinin şehâdetleridir. Kezâ bu da vücûd-ı hakîkînin merâtibinden bir mertebedir. İmdi şehâdet-i ilâhiyye ile, şehâdet-i zâtiyyeye ve melâikenin şehâdetiyle, vücûd-ı hakîkînin mertebe-i melekûtiyyesinin şehâdetine ve ehl-i ulûmun şehâdeti ile de, vücûd-ı mutlakın tecellî-i ahîri olan insân-ı kâmil mertebesinin şehâdetine işâret buyrulur. Bu bahsin tafsîli çoktur, herkesin zevk-ı tevhîdi nisbetinde uzayabilir.

چون گواهى داد حق كه بود ملك   تا شود اندر گواهى مشترك

3688. *Nasıl Hakk'a şehâdet eder; melek kim oluyor? Tâ ki şehâdette müşterek olsun? Yâhut, "Vaktâki Hak şehâdet etti, melek kim oluyor? Tâ ki şehâdette müşterek olsun?"*

"Çün" kelimesi, istifhâm ma'nâsına olursa tercüme evvelki gibi; ve tevkît için olursa, ikinci sûret gibi olmak îcâb eder. Her iki sûretde de ma'nâ değiş-

mez. Ya'nî melek Hakk'ın vahdet-i vücûduna nasıl şehâdet edebilir? Zîrâ melek, kudret-i ilâhiyyenin mezâhiri olan ervâhdır ki, onların vücûdları müstakil değil, belki vücûd-ı Hakk'ın izâfâtındandır. Binâenaleyh Hak zâtı ve sıfâtı ve esmâsı ve ef'âli ile, ale'd-devâm vâki' olan tecellîsi ile, kendi vücûdunun vahdetine şehâdet edip dururken, melek kim oluyor ki, bu şehâdete gûyâ bir vücûd-ı müstakil sâhibi imiş gibi iştirâk edebilsin?

زانكه شعشاع و حضور آفتاب   بر نتابد چشم و دلهاى خراب

3689. *Zîrâ güneşin nûruna ve huzûruna, harâb olan gözler ve gönüller tâkat getiremezler.*

Ya'nî kadîm olan vücûd-ı vâhid-i hakîkî güneşinin nûruna ve huzûruna, hâdis ve fânî ve izâfî olan gözler ve gönüller tâkat getiremezler. Binâenaleyh vahdâniyyet güneşinin zuhûrunda, onların kendileri kalmaz ki, şehâdet edebilsinler.

چون خفاشى كو تف خورشيد را   بر نتابد بسكُلد اميد را

3690. *Bir yarasa gibi güneşin harâretine tâkat getiremez; ümîdi keser.*
[3648]

Vücûd-ı izâfî sâhibleri, vücûd-ı hakîkî güneşinin tulû'unda, âlem-i sûrette güneşin aydınlığına ve harâretine tâkat getiremiyen yarasa kuşları gibi bîtâb kalırlar ve onun muvâcehesinde da'vâ-yı vücûd ümîdini keserler.

پس ملائك را چو ما هم ياردان   جلوه گر خورشيد را بر آسمان

3691. *Böyle olunca melâikeyi de, âsumân üzerinde, güneşin cilvegeri olarak bizim gibi yâr bil!*

Yukarıdan beri gelen îzâhâttan anlaşıldığı üzere, âlem-i sûretin semâsı ve kuvveti olan âlem-i melekûttaki melâike-i fa'âleyi, âlem-i sûretin müteayyenleri olan biz ehl-i ilim gibi, vücûd-ı vâhid-i hakîkînin bi-hasebi'l-esmâ ve's-sıfât taayyününden bil; ve bilcümle vücûd-ı izâfî sâhiblerini, vücûd-ı hakîkî güneşinin cilvegeri olmakta birbirine yâr ve refîk bil!

كين ضيا ما ز آفتابى يافتيم   چون خليفه بر ضعيفان تافتيم

3692. *Zîrâ biz ziyâyı güneşten bulduk; halîfe gibi zayıflar üzerine parladık.*

Çünkü âlem-i şehâdette müteayyen olan biz ehl-i ilim, nûr-ı vücûdu, şems-i hakîkî olan Hak'dan bulduk ve O'nun bilcümle sıfât ve esmâsına ve

ef'âline dâir olan nûr-ı ulûmu O'ndan alıp cühelâya tevzî' ettik. Nitekim pâdişâhların halîfeleri zayıf olan ahâlî üzerine nûr-ı adli parlatırlar.

چون مه نو یا سه روزه یا که بدر   هر ملك دارد كمال و نور و قدر

3693. *Yeni, ya üç günlük, yâhud ki bedir olan ay gibi, her melek kemâl ve nûr ve kadr tutar.*

Ya'nî âlem-i şehâdetde müteayyen olan ehl-i ulûmun kemâlde ve ilimde ve şerefde mertebeleri olduğu gibi, mertebe-i melekûtda müteayyen olan melâikeden her birinin dahi yeni doğan veyâ üç günlük hilâl veyâhud bedir hâlindeki ay gibi kemâl ve nûr ve şeref i'tibâriyle ayrı ayrı mertebeleri vardır.

ز اجنحهء نور ثلاثه او رباع   بر مراتب هر ملك را آن شعاع

3694. *Üçer, yâhud dörder nûr kanadlardan mertebeleri üzerine o şuâ', her meleğe mahsûstur.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Fâtır'ın ibtidâsındaki âyet-i kerîmeye işâret buyrulur. اَلْحَمْدُ لِلّٰه فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَ الْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلاَئِكَةِ رُسُلاً اُولِى اَجْنِحَةٍ مَثْنٰى وَ ثُلاَثَ وَ رُبَاعَ (Fâtır, 35/1) Ya'nî "Hamd ü senâ, gökleri ve arzı ibdâ' ve ızhâr eden Allah Teâlâ'ya mahsûsdur ki, ikişer ve üçer ve dörder kanad sâhibi olan melâikeyi rusül kılıcıdır." Melâike iki nevi'dir: Birisi "melâike-i âlîn" ve dîğeri "melâike-i unsuriyyûn"dur. Melâike-i âlîn Âdem'e secde ve serfürû ile mükellef değildirler. Melâike-i unsuriyyûn ise Âdem'e secde ve serfürû ile mükellefdir. Âlem-i sûrete, esmâ-i ilâhiyye âsâr ve ahkâmını irsâle me'mûr olanlar melâike-i unsuriyyûndur. Ve *Arâisü'l-Beyân*'da Rûzbihân Baklî hazretleri buyururlar ki: "Melâikenin kanadları, onların vücûh-ı te'sîrâtından birer vecihleridir." İmdi, vücûd-ı hakîkî sâhibi olan Hakk'ın nûru her bir meleğe, mertebelerine göre, onların nûrdan olan kanadlarına, ya'nî vücûh-ı te'sîrâtına imdâd eder. Kimi enbiyâya vahy ile ve kimi evliyâya ilhâm ile ve kimi mü'minlere rü'yâ-yı sâliha ile ve kimi rahmet inzâli ile ve kimi nebâtâtın neşv ü nemâsına hizmet ile; velhâsıl nâmütenâhî hıdemât ile taraf-ı Hak'dan irsâl olunur.

همچو پرهای عقول انسیان   که بسی فرقست شان اندر میان

3695. *İnsîlerin akıllarının kanadları gibi ki, onların arasında çok fark vardır.*

Ya'nî melâikenin vücûh-ı te'sîrâtı olan kanadları, insanların akıllarının kanadlarına, ya'nî vücûh-ı te'sîrâtına benzer ki, o akılların arasındaki te'sîrâtda çok farklar vardır. meselâ akl-ı evliyâ ile, akl-ı avâm arasındaki fark zâhirdir; ve

akıllar arasında nasıl tefâvüt varsa, melâike arasında dahi öylece tefâvüt vardır. Ve hakîkat-ı akl hakîkat-ı melekîdir ki, insanda kuvvet olup zâhir olmuştur.

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî buyurur ki: " Ey azîz, Cenâb-ı Pîr hakîkat-i melâikeyi ukûle temsîlen beyân buyurdular diyerek buradan gaflet ile geçme! Melâike senin havâs ve kuvândır, başkası değildir. Kuvâ-yı rûhâniyye melâike-i semâviyyedir; ve kuvâ-yı cismâniyye melâike-i arzîdir."

پس قرین هر بشر در نیك و بد　　　آن ملك باشد كه مانندش بود

3696. *İmdi her beşerin iyide ve kötüde karîni o melek olur ki, onun mânendi ola.*

Ya'nî iyi kimsenin karîni onun nazîri ve mânendi olan rahmet ve lutuf meleği olur; ve kötü kimsenin karîni de, kezâlik onun misli olan kahır ve azâb meleği olur.

چشم اعمش چونكه خور را بر نتافت　　　اختر او را شمع شد تا ره بیافت

3697. *Zaîfü'l-basar olan kimsenin gözü, güneşe tâkat getiremeyince, onun için yıldız şem' oldu, nihâyet yolu buldu.*

Hakk'ın vahdet-i vücûdu güneş gibi zâhir ve bâhir olduğu halde, bâtın gözü zayıf olan kimselerin bu güneşi görmeye tâkatları olmayınca ve bunlar Allah Teâlâ'nın şehâdetini duymayınca, Allâh'ın bu şehâdetine, yıldızlar mesâbesinde olan ilim sâhiblerinin şehâdeti iştirâk etmek lâzım geldi; ve bu zaîfü'l-basar olanlar, bu ilim sâhiblerinin şehâdetiyle tarîk-ı Hakk'a yol buldu.

گفتن پیغمبر صلی الله علیه و سلم مرزید را كه این سر را فاشتر
ازین مگو و متابعت نگه دار

Peygamber (s.a.v.)in Zeyd'e "Bu sırrı, bundan daha açık söyleme ve mütâbaatı hıfz eyle!" buyurması

گفت پیغمبر كه اصحابی نجوم　　　رهروانرا شمع و شیطانرا رجوم

3698. *Peygamber buyurdu ki, benim ashâbım, yıldızlardır; yolcular için şem' ve şeytan için recimlerdir.*

"Ashâbım yıldızlardır" sözü ile اصحابى كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم ya'nî "Benim ashâbım yıldızlar gibidir, hangisine tâbi' olursanız, hidâyet bulursunuz" hadîs-i şerîfine; "Yolcular için şem'dir" sözü ile de sûre-i Nahil'deki وَ بِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ (Nahl, 16/16) ya'nî "Ve yıldızlar onlara yol gösterirler" âyet-i kerîmesine ve "şeytan için rücûmdur" sözü ile de sûre-i Mülk'deki وَ جَعَلْنَاهَا رُجُوماً لِلشَّيَاطِينِ (Mülk, 67/5) ya'nî "Biz yıldızları şeytanlar için rücûm kıldık" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ve "rücûm", atılan taşlar ma'nâsınadır.

Bu beyt-i şerîfde ashâb-ı kirâmın, Allah Teâlâ'nın ve melâikenin, Hakk'ın vahdâniyyet-i vücûdu hakkındaki şehâdetlerine iştirâk eden ilim sâhibi olduklarına işâret buyrulur. Karanlık gecelerde yıldızlar, yolculara nasıl rehberlik ederlerse, hakāyıkın mestûr bulunduğu bu zulmet-i tabîat içinde, Hak yolunun yolcularına öylece rehberlik ederler; ve onlara tâbi' olanların nûr-ı ma'nevîleri, sâliklerin kalblerine ârız olan vesâvis-i şeytâniyyesini taşlayıp, def' ederler.

هر کسی را گر بدی آن چشم و زور　　　کو گرفتی زآفتاب چرخ نور

3699. *Eğer her bir kimsenin o çeşmi ve kuvveti olaydı ki, o çerhin güneşinden nûr ṭuta idi.*

Eğer her bir kimsenin felek-i hakîkatin güneşinden nûr alabilecek bir gözü ve kuvveti olaydı;

کی ستاره حاجتستی ای ذلیل　　　کی بدی بر نور خورشید آن دلیل

3700. [3658] *Ey zelîl, ne vakit yıldıza hâcet vardır? Ne vakit o güneşin nûruna delîl olurdu?*

Bu iki beyit, bir cümleyi itmâm etmektedir. Ya'nî eğer her bir kimse, felek-i hakîkatin güneşi olan "hakîkat-i muhammediyye" mertebesinden nûr-ı ilmi alabilecek bir göz ve kuvvet sâhibi olsa idi, ey ulûm-ı ledünniyye önünde zelîl kalmış olan kimse, yıldızlar mesâbesinde olan ulemânın irşâdına hâcet kalır mı idi? Ve o hakîkat-ı muhammediyye güneşinin nûruna, onların delîl olmalarına lüzûm görülür mü idi?

ماه می گوید بخاك و ابر و فَیْ　　　من بشر بودم ولی یوحی اِلَیّ

3701. *Ay toprağa, buluta ve zılle der ki: Ben beşer olurum; velâkin bana vahy olunur.*

Ya'nî, "hakîkat-ı muhammediyye"yi hâmil ve ay gibi olan âlem-i sûretdeki taayyün-i muhammedî, ma'nâdan bî-haber olmalarına mebnî, toprak mesâbesinde bulunan insanlara ve bir vücûd-ı hakîkî sâhibi olmamaları hasebiyle bulut ve gölge mesâbesinde olan suver-i beşeriyyeye hitâben buyurur ki: Ben de sizin gibi beşerim ve sûret-i müteayyinem, sizin gibi bir zılden ibârettir; ve hepimiz vücûd-ı hakîkî sâhibi olan Hakk'ın zılâl-i esmâsıyız; velâkin benim sizden bir farkım vardır ki, o da bana hakîkatim ve hüviyyetim olan Hak cânibinden vahy olunmuş olmasıdır. "Bu beyt-i şerîfde قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى اِلَيَّ اَنَّمَا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ (Kehf, 18/110) ya'nî "Yâ Habîbim, de ki, ben de sizin gibi beşerim; bana vahy olundu ki, sizin ilâhınız ancak ilâh-ı vâhiddir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

ظلمتى دارم به نسبت با شموس　　　نور دارم بهر ظلمات نفوس

3702. *Güneşlere nisbetle bir zulmet tutarım; nüfûsun zulmetleri için nûr tutarım.*

"Güneşler"den murâd, esmâ-i ilâhiyyedir; "zulmet"den murâd, esmâ-i ilâhiyye cem'iyyetinin zıllî olmaktır. Ya'nî her birisi envârını ve âsârını salmakta birer güneş mesâbesinde olan esmâ-i ilâhiyyeye nisbetle, benim vücûd-ı izâfî-i beşeriyyemde bir zulmet vardır. Zîrâ benim vücûdum, esmâ-i ilâhiyye mecmû'unun zıllî ve mazharıdır; fakat câmi'-i cemî'-i esmâ olan Allah Teâlâ tarafından vahy olunduğu cihetle, zulmet-i tabîatde müstağrak olan nüfûslar için nûr sâhibiyim ve onlara o nûru ifâza ederim.

زان ضعيفم تا تو تا بى آورى　　　كه نه مرد آفتاب انورى

3703. *Ondan zayıfım; tâ ki sen bir tâkat getiresin; zîrâ sen, pek nûrlu olan güneşin adamı değilsin.*

Ya'nî, benim hakîkat-ı muhammediyyemin zayıf olan sûret-i beşeriyyede zuhûru, o hakîkatimin nûruna senin tâkat getirebilmen içindir. Nitekim âyet-i kerîmede لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ (Tevbe, 9/128) ya'nî "Size, sizin nefsinizin cinsinden resûl geldi" buyrulur. Zîrâ sen, pek ziyâde nûrlu olan güneşin nûruna tâkat getirebilecek bir adam değilsin. Eğer benim hakîkatim zâhir olsa, ey sûret-i beşeriyye sâhibleri, sizler değil, melâike bile tahammül edemezler. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'in IV. cildinin bir beytinde şöyle buyrulur:

احمد ار بگشاید آن پر جلیل   تا ابد مدهوش ماند جبرئیل

"Eğer Ahmed (a.s.) o celîl olan kanadını açsa, Cebrâil (a.s.) ebede kadar medhûş kalır."

همچو شهد و سرکه در هم بافتم   تا سوی رنج جگر ره یافتم

3704. *Bal ve sirke gibi karışık dokudum; nihâyet ciğer hastalığı tarafına yol buldum.*

"Bal" dan murâd, vücûd-ı Hak'dan ibâret olan hüviyyet-i nebeviyyedir; "sirke"den murâd taayyün-i beşerî-i nebeviyyedir. "Ciğer hastalığı"ndan murâd, hüviyyete vusûl ıztırâbıdır. Ya'nî vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın latîf ve kesîf olan merâtibini sûretimde cem' ettim ve bu sûret-i kesîfe hüviyyetime hicâb olması hasebiyle, nihâyet o hüviyyetime ve hakîkatime vusûl ıztırâbına müteveccih oldum.

چون ز علت وا رهیدی ای رهین   سرکه را بگذار و میخور انگبین

3705. *Ey rehîn, vaktâki illetten kurtuldun, sirkeyi bırak ve balı ye!*

Ey cismin sûretinde mahbûs kalan Zeyd, vaktâki isneyniyet ve şirket-i vücûd illetinden kurtuldun ve sana hakîkat-ı vücûd zâhir oldu; artık sirke gibi olan vücûd-ı abdânîyi ve onun sıfâtını terk et; vücûd-ı hakkânî ile ve o vücûdun sıfâtı ile zâhir ol! Nitekim hadîs-i kudsîde اخرج بصفاتى الى خلقى من قصدك قصدنى ya'nî "Benim sıfâtım ile halkıma çık, seni kasd eden, beni kasd eder" buyrulur.

تخت دل معمور شد پاك از هوا   بروى الرحمن على العرش استوى

3706. *Gönül tahtı hevâdan pâk olarak ma'mûr oldu; onun üzerinde "Er-rahmânü ale'l-arşi'stevâ"dır.*

Gönül tahtı, ağyâr hevâsından ve mâsivâ muhabbetinden temizlenerek ma'mûr olursa, sûre-i Tâhâ'da vâki' olan اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰي (Tâhâ, 20/5) ya'nî "Rahmân arş üzerine müstevî oldu" âyet-i kerîmesinin ma'nâsı böyle bir kimseye zevkan ve vicdânen zâhir olur.

Ma'lûm olsun ki, "arş" kelimesinin birtakım maânî-i lugaviyyesi vardır: Taht, sakf-ı hâne, kıvâm, bir işin sıhhati ve bir şeyin kavî tarafı, yükseklik ve binâ ma'nâlarına gelir. Ehl-i tefsîr ve hadîs maânî-i Kur'ân ve ahâdîsden arş hakkında iki ma'nâya zâhib olmuşlardır. Bir kavle göre arş, âlemi ihâta

etmiştir ve onun hakîkatini ancak Hak Teâlâ bilir. Ve bu ma'nâ "sakf-ı hâne" ma'nâ-yı lügavîsine tevâfuk eder. Ve dîğer kavle göre arş, vücûd-ı mutlakın bilcümle merâtibi ile berâber âlem-i şehâdetin hey'et-i mecmûasıdır; ve bu ma'nâ dahi "taht" ma'nâ-yı lügavîsine tevâfuk eder; ve bunda ma'nâ-yı ittihâd vardır. Ve emir ve nehyin mevridi âlem-i şehâdet olduğundan, bunların menba'ı, âlem-i şehâdeti muhît olan veyâhud vücûd-ı mutlakın bilcümle merâtibi ile berâber âlem-i şehâdetin hey'et-i mecmûası bulunan arşdır.

Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Et-Tedbîrâtu İlâhiyye fî Islâhi Memleketi'l-İnsâniyye* nâmındaki eser-i âlîlerinde buyururlar ki: "Zât-ı mutlak, kendi kemâlâtını ızhâr için vücûdât-ı mukayyede ve kesîfeye müstevî olmuştur. Lâkin burada bizim remz ettiğimiz bir sır vardır ki, o sırrın sâhibi ve mâliki ona vâkıf olduğu vakit, o sırrın inkişâfından hâsıl olan zevk ile mütelezziz olur; o da budur ki: Bu اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى (Tâhâ, 20/5) âyet-i kerîmesinde mezkûr olan arş müstevâ-yı Rahmân'dır; ve o arş sıfatın mahallidir; ya'nî sıfat-ı rahmâniyyetin mahall-i tecellîsidir. Ve sıfat-ı rahmâniyyetin arşı rubûbiyyetdir; ve rubûbiyyet mevcûdâtı iktizâ eder. Zîrâ rubûbiyyet merbûb ister. Binâenaleyh rubûbiyyetin arşı vücûdât-ı mukayyededir ki, onun ilk mertebesi, mertebe-i ervâhdır. Ve rahmâniyyet, hakāyık-ı esmâ ve sıfât ile zuhûrdan ibâret olup, cemî-i merâtib-i hafiyyeye mahsûs olan bir isimdir; merâtib-i halkıyyenin onda iştirâki yoktur. Ve ulûhiyyet, ahkâm-ı hakkıyye ve halkıyyeyi câmi'dir. Binâenaleyh rahmâniyyet ulûhiyyetten ehas ve ulûhiyyet rahmâniyyetten eamm olur. Ve insân-ı kâmil, hakîkati i'tibâriyle, mazhar-ı ism-i Rahmândır ve maa'l-hakîka ve't-taayyün, âlem-i kebîr misillü "Allah" isminin mazharıdır. Ve insân-ı kâmil bu beyâna hamlen bir arşdır. Bu âyet-i kerîmede işâret buyrulan arşa, Rahmân'ın nasıl müstevî olduğunu ta'rîf eden bir delîl istersen, o delîl, (S.a.v.) Efendimiz'in ان الله خلق آدم على صورته ya'nî "Muhakkak Allah Teâlâ Âdem'i kendi sûreti üzerine halk etti" kavl-i münîfidir. Zîrâ Rahmân Hak Teâlâ'nın esmâ-i zâtiyye ve sıfât-ı ma'neviyyesine râci' bir isimdir. ve onun esmâ-i zâtiyyesi "ahadiyyet ve "vâhidiyyet" ve "samediyyet" ve "azamet" ve "kuddûsiyyet" ve emsâli olup, ancak zât-ı vâcibü'l-vücûduna mahsûsdur; ve evsâf-ı ma'neviyyesi de "Hayât, İlim, Semi', Basar, Kudret, Kelâm"dan ibâret olup, bunlar merâtib-i halkıyyede zâhirdir. İmdi bu isim sebebiyle O'nun rahmeti kâffe-i merâtib-i hakkıyye ve halkıyyeye şâmil olur. Zîrâ O'nun merâtib-i hakkıyyede zuhûru sebebiyle, merâtib-i halkıyye zâhir oldu. İmdi vücûdât-ı izâfiyye, vücûd-ı mutlakın tenezzü-

lâtından husûle gelmiş ve zâtında mahfî olan niseb ve izâfât-ı ilâhiyyesinin ahkâmı, gayriyyet libâsıyla zâhir olan bu vücûdât-ı izâfiyye arşını istîlâ eylemiştir ve bu istîlâ-yı ahkâm, O'nun arşa istîlâsıdır. Vücûdât-ı mukayyedeye ve izâfiyyeye "mahlûk" ismi verilmiştir; ve bu isim vücûd-ı mutlaka âriyet hükmü iledir. Hakîkatte cümlesi vücûd-ı Hak'dır; yoksa ba'zı kimselerin zannettiği gibi, mahlûkun vücûdu müstakil olup Sem' ve Basar gibi evsâf-ı ilâhiyye onlarda âriyet değildir. Bu hâl bir vücûdun letâfet ve kesâfet hükmü ile tecellîsidir. Vücûdât-ı izâfiyyenin zübdesi ve hulâsası insân-ı kâmildir; binâenaleyh insân-ı kâmil merâtib-i hakkıyye ve halkıyyenin hâmil olduğu her şeyi hâmildir. Böyle olunca, Hak Teâlâ hazretleri Âdem'i kendi sûreti üzere halk etmiştir ve bilcümle evsâf-ı ilâhiyyenin ahkâmı ona istîlâ eylediğinden, o "arş-ı Rahmân"dır. O hakîkati ile Zât'ı hâmildir ve evsâf-ı ilâhiyyenin mahmûlüdür. Ey sûret-i insâniyyede zâhir olup, bizim bu sözlerimizi ârif olan kimse, kendi vücûdûna ve şuûnâtına dikkat edip, mütehakkık ol! Ve ey bu ma'rifete ârif olan kimse, gayriyyet gafletinden uyan! Ve ey ulûm-ı ledünniyye-i nebeviyyenin vârisi, bu ma'rifet ile mütena'im ol! Bizim sözlerimiz vâridât-ı Hak'dır ve Hak Teâlâ hakkı söyler ve doğru yola irşâd eyler."

حکم بر دل بعد ازین بی واسطه　　　حق کند چون یافت دل این رابطه

3707. *Vaktâki gönül bu râbıtayı bula, bundan sonra kalb üzerine hükmü vâsıtasız Hak eder.*

Ya'nî, insanın kalbi Hak ile, yukarıda îzâh olunan râbıtayı bulduğu vakit, artık ondan sonra Hakk'ın melekût ve şehâdet mertebeleri tavassut etmeksizin, o kalb-i beşer üzerine doğrudan doğruya hükm eden Hak olur. Böyle bir kalb, hükmü ne melekten ve ne de beşerden almaz.

این سخن پایان ندارد زید کو　　　تا دهم پندش که رسوایی مجو

3708. *Bu sözün nihâyeti yoktur; Zeyd nerede? Tâ ki ona rüsvâylık isteme diye nasîhat edeyim.*

İnsân-ı kâmilin Hak ile olan râbıtasına müteallik esrâr ve maârifin nihâyeti yoktur. Zeyd-meşreb olan kimse neredir ki, ona esrâr-ı mektûmeyi ızhâr edip halkı rüsvây etmek isteme; veyâhud esrâr-ı ilâhiyyeyi ifşâ etmekle edeb-maallah hâricine çıkıp ind-i ilâhîde rüsvây olmayı isteme! diye nasîhat vereyim.

رجوع بحکایت زید

Zeyd'in hikâyesine rücû'

زید را اکنون نیابی کو گریخت جست از صف نعال و نعل ریخت

3709. *Şimdi Zeyd'i bulamazsın, zîrâ o kaçtı. Saff-ı niâlden sıçradı ve na'li döktü.*

"Saff-ı niâl" sokak kapısından içeriye girilip ayakkabı çıkarılan mahaldir; murâd, âlem-i şehâdettir. "Na'l rîhten" na'l dökmek Fârisî'de "şitâb reften" acele gitmek ve "mânden esb ez reftâr" at yürümekten âciz kalmak, ma'nâlarından kinâyedir; burada, acele gitmek ma'nâsı murâd olunur. Hulâsa-i ma'nâ: "Ey sâmi' sen şimdi Hz. Zeyd'i bu âlem-i sûretde bulamazsın; çünkü o, bu âlem-i sûretden kaçtı ve saff-ı niâl mesâbesinde olan esfel-i sâfilîn-i tabîatden âlem-i illiyyîne urûc etti; ve rûhun pabucu mesâbesinde olan cismi bu pabuçlukta bırakıp o tarafa acele koştu."

تو که باشی زید هم خود را نیافت همچو اختر که برو خورشید تافت

3710. [3669] *Sen kim oluyorsun? Zeyd dahi, üzerine güneş doğar yıldız gibi, kendisini bulamadı.*

Ey sâmi', sen kim oluyorsun ki, şimdi bu âlem-i sûretde Zeyd'i bulacaksın? Güneşin şiddet-i ziyâsında nûrları gâib olan yıldızlar gibi, vahdet-i vücûd-ı Hakk'ın istîlâsıyla, artık Zeyd de kendisini bulamaz bir hâldedir.

نی از و نقشی بیابی نه نشان نه کهی یابی براه کهکشان

3711. *Ondan ne bir nakış, ne de nişân bulursun; ne de saman uğrusu yolunda bir saman çöpü bulursun.*

"Kehkeşân" geceleri gökyüzünde, tûlânî parlak bir bulut şeklinde görünen küçük yıldızlar kümesidir. Türkçede "Saman Uğrusu" ve "Hacılar Yolu" derler. "Kehkeşân" ta'bîri ile, âlem-i taayyünât murâd buyrulur. Ya'nî "Bu taayyünât âleminde Hz. Zeyd'in nakşını ve nişanını ve hiçbir eserini bulamazsın" demektir.

شد حواس و ناطقهء تابان ما　　　محو نور دانش سلطان ما

3712. *Bizim havâssimiz ve parlak olan nâtıkamız, sultânımızın ilminin nûrunun mahvı oldu.*

Ya'nî bizim hakîkatlerimiz, vücûd-ı vâhid-i hakîkînin ilminde sâbit oldu ve o hakîkatimiz, o vücûd-ı hakîkînin her bir mertebe-i tenezzülünde, o mertebenin îcâbına göre bir kisve-i taayyüne büründü. Nihâyet vücûdun tecellî-i ahîri olan sûret-i insâniyye kisvesini giydik. Bu mertebede her birerlerimizin havâss-i zâhire ve bâtınesi ve parlak nâtıkası peydâ oldu. Ondan sonra mevt hâli ile bu kisve-i taayyünden soyunduk; yine mertebe mertebe ilm-i ilâhîye rücû' ettik. Ve bizim bu havâssimiz ve nâtıkamız, sultânımızın ilim muhîtinin nûru içinde mahv oldu.

Bu beyt-i şerîf, *Mesnevî-i Şerîf*'in III. cildinde gelecek olan پس عدم گردم عدم چون ارغنون　　گویدم كانا اليه راجعون ya'nî "Mertebe-i insânîden ölüp melek mertebesine urûc ederim; ve o mertebeden dahi öldükten sonra, ilm-i ilâhî mertebesinde, adem-i izâfî hâlini iktisâb ederim. O hâl-i adem, içinden sadâ çıkaran erganûn çalgısı gibi bana, "Biz O'na, ya'nî Hakk'a rücû' edicileriz" der. Ve bu rücû'u söyleyen, ilm-i ilâhîde sâbit olan benim hakîkatim olur; ve o hakîkatim, Hakk'ın ilminin gayri değildir ve Hakk'ın ilmi dahi, kendisinin gayri değildir," bu beyt-i şerîfinin nazîridir.

حسها و عقلها شان در درون　　　موج در موج لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ

3713. *Onların hisleri ve akılları bâtında,* لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ *dalgası içinde dalgadır.*

İlm-i ilâhînin nûrunda mahv olan kimselerin hisleri ve akılları Allah Teâlâ indinde toplanmak ve ihzâr olunmak dalgası içinde dalgadır. Bu beyt-i şerîfde وَ اِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ (Yâsîn, 3632) [Elbette onların hepsi karşımıza dikilecekler] ve فَاِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ (Yâsîn, 36/53) ya'nî "Hepsi ancak bizim indimizde toplanıp ihzâr olunmuşlardır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "Ledeynâ muhdarûn dalgası"ndan murâd, deryâ-yı vücûdun "Kābız" ism-i şerîfinin dalgalanmasıdır. Ve a'yân-ı sâbite ise, esmâ-i ilâhiyye tecelliyâtının suver-i ilmiyyeleridir; ve hepsi bu "Kābız" ism-i şerîfi dalgasının içinde birer dalgadır. Ve ma'lûm olsun ki ilm-i ilâhîde sâbit olan hakāyık ebedîdir. Hak Teâlâ hazretleri onları dâimâ zuhûrdan, butûna cem' eder ve butûndan dahi zuhûra bess ve neşr eder; zîrâ bunların cümlesi zılâl-i esmâdır ve zıllin hâli dâimâ uzayıp zî-zılle rücû' etmektir. Tenâsüh fikri bu hakāyıkı lâyıkıyle ihâta edememekten zuhûr etmiştir. Bu bahisde söz çoktur, tafsîli uzar.

چون شب آید باز وقت بار شد　　　انجم پنهان شده بر کار شد

3714. *Vaktâki gece gelir, tekrâr icâzet vakti olur; gizli olmuş yıldızlar iş üzere olur.*

İlm-i ilâhînin nûrunda mahv olmuş olan a'yân-ı sâbite ahkâmının butûndan tekrâr zuhûra çıkmalarına, karanlık gece gibi olan vücûd-ı izâfî âleminde zuhûrlarına izin ve icâzet vakti gelince, güneşin nûrunda müstağrak olarak gizlenmiş olan yıldızlar gece vakti nasıl tekrâr ışıldamağa başlarsa, bu a'yân-ı sâbite dahi, kesâfet-i vücûd sâhasında, öylece icrâ-yı ahkâma başlarlar.

بیهشانرا وا دهد حق هوشها　　　حلقه حلقه حلقها در گوشها

3715. *Hak Teâlâ bî-hûşlara tekrâr akıllar, halka halka kulaklara halkalar verir.*

"Halka halka"dan murâd, gürûh gürûh ve fırka fırka; ve "kulaklara halka vermek"den murâd, kuvve-i sâmia bahş eder demektir. Ya'nî adem-i izâfî hâlini iktisâb eden ehl-i Cemâl ve ehl-i Celâl'e, ya'nî saîdlere ve şakîlere tekrâr vücûd-ı izâfî âleminde akıllar ve idrâkler ve kuvve-i sâmialar bahş eder.

پای کوبان دست افشان در ثنا　　　ناز نازان ربنا احییتنا

3716. *Senâda ayak vurarak ve el açarak, nazlanarak: Ey bizim Rabb'imiz, bizi dirilttin, diyerek.*

"Pây Güften" ve "dest-efşânden" hâl-i semâ'a işârettir. Nitekim Mevlevîler'in semâ'ı bu tarzda vâki' olur. Ya'nî, adem-i izâfîden vücûd-ı izâfî âlemine çıkmalarına icâzet verilenler, semâ' ederek ve nazlanarak "Ve ey bizim Rabb'imiz, bize hayât bahş ettin" diyerek hamd ü senâ ederler. Bu beyitte, sûre-i Mü'min'de olan قَالُوا رَبَّنَا اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَ اَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ (Mü'min, 40/11) ya'nî "Dediler ki, ey bizim Rabb'imiz, bizi iki kere öldürdün ve iki kere dirilttin" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

آن جلود و آن عظام ریخته　　　فارسان گشته غبار انگیخته

3717. *O dökülmüş deriler ve o kemikler, toz koparmış atlılar oldu.*

حمله آرند از عدم سوی وجود　　　در قیامت هم شکور و هم کنود

3718. *Hem çok şükr edenler ve hem çok küfr edenler, ademden vücûd tarafına, kāim oldukları halde hamle getirirler.*

Mukaddemâ vücûd-ı izâfî âleminde yaşayıp toprakta çürümüş olan o deriler ve o kemikler, koşarken tozlar kaldıran atlılar olup; hem şâkirler ve hem de kâfirler, sâkin oldukları adem-i izâfî hâricinden tekrâr vücûd-i izâfî tarafına hamle ederler.

سر چه می پیچی کنی نا دیده‌ء   در عدم ز اول نه سر پیچیده‌ء

3719. *Neye baş çeviriyorsun, görmemişlik ediyorsun? Evvelden ademde baş çevirmedin mi?*

Ademden vücûd tarafına gelmeyi neden istib'âd ediyorsun? Sen bu hâlin nazîrini evvelce de görmüş değil misin? Nitekim bu dünyâda vücûd-ı izâfî âlemine gelmezden mukaddem, o adem-i izâfî âleminden değil mi idin? O âlemden bu âleme gelmeyi istemez idin.

در عدم افشرده بودی پای خویش   که مرا که بر کند از جای خویش

3720. [3679] *Ademde ayağını, beni yerimden kim koparır? Diye sıkmış idin.*

İlm-i ilâhî mertebesinde sen, lisân-ı hâl ile "Beni yerimden kim koparır ve başka bir hâle çıkarır?" diyerek, ayağını sıkı basmış idin.

می نبینی صنع ربانیت را   که کشید او موی پیشانیت را

3721. *Sen, Rabbânî olan sun'u görmüyor musun ki, o senin alnının saçını çekti.*

تا کشیدت اندرین انواع حال   که نبودت در گمان و در خیال

3722. *Nihâyet seni, senin zannında ve hayâlinde olmayan bu envâ'-i hâl içine çekti.*

Ya'nî sen, ilm-i ilâhî mertebesinde iken, senin cemâd, nebât ve hayvân ve insân mertebelerine gelmek için geçirdiğin istihâlât-ı muhtelife, zannına ve hayâline gelir bir şey mi idi? Ve insan mertebesine geldikten sonra, her sendeki ahvâlin ve etvârın aklına ve fikrine gelir mi idi?

آن عدم او را همارە بنده است   کار کن دیوا سلیمان زنده است

3723. *O adem, ona dâimâ bendedir; ey cin, hizmet et; Süleymân diridir.*

O adem-i izâfî âlemi, Hak Teâlâ hazretlerine dâimâ bende ve mutî'dir. Ey cinler gibi görünmeyen kuvâ-yı nefsâniyye! Süleymân-ı hakîkî olan Hak Teâlâ hazretleri haydır ve diridir.

دیو می سازد جفان کالجواب　　　زهره نی تا دفع گوید یا جواب

3724. *Cin, havuzlar gibi kâseler yapar; def' etmek, yâ cevâb söylemek için tâkatı yoktur.*

Ya'nî Süleymân (a.s.) cinleri emri dâiresinde istihdâm eder ve onlar da mecbûren iş işlerler idi. Hattâ havuzlar gibi kâseler yaparlar idi. Hiçbirisinin muhâlefete mecâli yok idi. Süleymân (a.s.) vefât edince, hepsi bu hizmetlerden kaçtılar; çünkü o Süleymân fânî idi. Ey erbâb-ı nefs, Süleymân-ı hakîkî olan Hak Teâlâ fânî değildir ki, O'nun emrinden kurtulmak ve O'na muhâlefet etmek kābil olsun.

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Sebe'de olan يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَ تَمَاثِيلَ وَ جِفَانٍ كَالْجَوَابِ (Sebe', 34/13) ya'nî "Cinler Süleymân (a.s.) için, istediği gibi mihrâblar ve havuzlar gibi kâseler yaparlar idi" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

خویش را بین چون همی لرزی ز بیم　　　مر عدم را نیز لرزان دان مقیم

3725. *Kendini gör, korkudan nasıl titriyorsun; muhakkak ademi dahi dâimâ titreyici bil!*

Bir kere kendine bak; yok olmak korkusundan ve ölüm havfinden tir tir titremektesin. İşte ademi de, var olmak korkusundan öylece titremekte bil! Ya'nî herkes alıştığı halden ayrılmak istemez. Sen yokluktan ürkersin ve yokluk da varlıktan ürker.

ور تو دست اندر مناصب می زنی　　　هم ز ترسست انکه جانی می کنی

3726. *Ve eğer mansıblara el vurur isen dahi, korkundandır. Öyle ki, çok can çekişirsin.*

Ya'nî, ey varlığına sıkı sıkı sarılmış olan kimse; senin üzerinde Süleymân-ı hakîkînin tasarrufunu görmek istersen, bir kere şu hayât-ı dünyeviyyedeki hallerine bak! Eğer mansıbları elde etmek istersen, seni o mansıblara sevk eden duygu, zilletle ve zarûretle yaşamak korkusudur; ve zillet ve fakr ise Hak Teâlâ'nın bu hayatta te'sîs buyurduğu kāidelerdendir. Binâenaleyh Hak Teâlâ kulûba ilkā buyurduğu korkular ile tasarruf buyuruyor; ve sen bu korkular içinde çok can çekişirsin.

هر چه جز عشق خدای احسنست　　　گر شکر خواریست آن جان کندنست

3727. *Her ne ki en güzel ola, Hudâ'nın aşkının gayridir. Eğer şeker-hârlık ise de o can çekişmektir.*

Ey sâhib-i nefs, hakîkatte senin korkuların hep hubb-i nefsindendir ve hayât-ı dünyeviyyeye elini attığın şeylerin hepsi, nefsinin necâtına olan muhabbetindendir; hakîkatte can çekişmekdir. Çünkü bu muhabbet, en güzel olan Allah Teâlâ'nın aşkının gayridir; ve Allah aşkının başkası, eğer şeker yemek, ya'nî envâ'-ı huzûzât-ı nefsâniyye olsa bile, yine o can çekişmektir.

چیست جان کندن سوی مرگ آمدن   دست در آب حیاتی نازدن

3728. *Can çekişmek nedir? Ölüm tarafına gelmektir; bir âb-ı hayâta el vurmaktır.*

"Ölüm tarafı"ndan murâd, suver-i fâniyeye meyildir. "Âb-ı hayât"dan murâd, muhabbet-i Hak'dır; ve muhabbet-i Hakk'a vesîle olan insân-ı kâmildir. Ya'nî fânî olan sûretlere meyil ve muhabbet etmek, can çekişmektir; ve bir âb-ı hayât olan aşk-ı Hakk'a [yönelmemek] ve aşk-ı Hakk'ın rehberi olan bir insân-ı kâmilin elini tutmamaktır.

خلق را دو دیده در خاك و ممات   صد گمان دارند در آب حیات

3729. *Halkın iki gözü toprakta ve ölümdedir; âb-ı hayât hakkında yüz zan tutarlar.*

Ya'nî halkın iki gözü hâkî ve süflî olan suver-i fâniyede ve ölüm mesâbesinde olan onların muhabbetindedir. Topraktan ve fenâdan âlî olan Hayy ve Lâyemût'un aşkında ve insân-ı kâmilin rehberliği hakkında yüz şübheleri vardır.

جهد کن تا صد گمان گردد نود   شب برو ورتو بخسپی شب رود

3730. [3688] *Cehd et, tâ ki yüz şübhe doksan olsun. Gece git; ve eğer sen uyur isen, gece gider.*

"Gece"den murâd, zulmet-i beşeriyyedir. Ya'nî, bu zulmet-i beşeriyye içinde çalış ve bu gece karanlığı içinde yürü! Tâ ki senin yüz şübhen eksilerek doksana tenezzül etsin; ve eğer sen, gaflet uykusu içinde kalırsan, bir gün ömrün nihâyet bulur ve zulmet-i beşeriyye zâil olur. Âlem-i hakîkatte ve gündüz olunca sıfru'l-yed kalırsın.

در شب تاریك جوی آن روز را   پیش کن آن عقل ظلمت سوز را

3731. *O günü, karanlık gece içinde iste; o zulmet yakıcı olan aklı önüne al!*

"Gün"den murâd, hakîkat ve Hakk'ın aşkı ve ma'rifetidir. "Zulmet yakıcı olan akıl"dan murâd, insân-ı kâmildir. Ya'nî Hakk'ın o aşkını ve ma'rifetini,

bu zulmet-i beşeriyye içinde ara; ve o zulmet-i tabîiyyeyi ve beşeriyyeyi yakıcı olan insân-ı kâmili önüne al ve rehber ittihâz et!

در شب بد رنگ بس نیکی بود　　　آب حیوان جفت تاریکی بود

3732. *Fenâ renkli olan gecede çok iyilik olur; âb-ı hayât karanlığın karîni olur.*

"Fenâ renk"ten murâd, sıfât-ı nefsâniyyedir. Ya'nî, sıfât-ı nefsâniyye ile mülevven olan zulmet-i beşeriyye içinde çok iyilik vardır; zîrâ âb-ı hayât ve hakîkat bu karanlığın içindedir.

سر ز خفتن کی توان بر داشتن　　　با چنین صد تخم غفلت کاشتن

3733. *Böyle yüz gaflet tohumu ekmek ile, uyumaktan baş kaldırmak ne vakit mümkin olur?*

Bu hayât-ı dünyeviyyede birçok gaflet tohumu ekmek, ya'nî gaflet esbâbına tevessül etmek ile, uykudan baş kaldırmak mümkin midir?

خواب مرده لقمه مرده یار شد　　　خواجه خفت و دزد شب بر کار شد

3734. *Ölmüş uyku, ölmüş lokma yâr oldu. Efendi uyudu ve hırsız gece iş üzerine oldu.*

"Ölmüş uyku"dan murâd, hakîkat-i halden son derecedeki gaflettir. "Ölmüş lokma"dan murâd, fânî olan temettuât-ı dünyeviyyedir. Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur: ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَ يَتَمَتَّعُوا وَ يُلْهِهِمُ الْاَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (Hicr, 15/3) Ya'nî "Bırak onları, yesinler ve temettu' etsinler ve emel onları meşgûl etsin; yakında bileceklerdir." Ya'nî hakîkat-i halden son derecedeki gaflet ile fânî olan temettuât-ı dünyeviyye, birbirinin lâzım ve melzûmu kabîlindendir. Meselâ efendi uyur ve hırsız ise gece faâliyete girer. "Hırsız"dan murâd şeytandır. Ya'nî bu hâb-ı gaflet içinde hırsız kalbe girer; ve nihâyet sermâye-i îmânı çalar.

تو نمی دانی که خصمانت کیند　　　ناریان خصم وجود خاکیند

3735. *Sen, senin hasımlarının kim olduğunu bilmiyorsun; nârîler hâkîlerin vücûdlarının düşmanıdır.*

"Nârîler"den murâd, ehl-i Celâl olan şeytanlardır; ve onlar, görünen ve görünmeyen şeytanlardır. Kur'ân-ı Kerîm'de bunlar hakkında شَيَاطِينَ الْاِنْسِ وَ الْجِنِّ (En'âm, 6/112) ya'nî "İns ve cin şeytanları" ta'bîr buyrulur; ve onlar ehl-i nârdır. "Hâkîler"den murâd, ehl-i Cemâl olan ve Âdem meşrebinde olup

رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا (A'râf, 7/23) ya'nî "Yâ Rab biz nefsimize zulmettik" diyenlerdir ki, bunlar hâkî ve mutî' ve mütevâzi'lerdir. Nitekim İblîs'den naklen âyet-i kerîmede خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ (A'râf, 7/12) ya'nî "Sen beni ateşten ve onu topraktan halk ettin" buyrulur.

نار خصم آب و فرزندان اوست — همچنانکه آب خصم جان اوست

3736. *Ateş suyun ve onun evlâdlarının düşmanıdır; nitekim su da onun canının düşmanıdır.*

Ateşten mahlûk olan şeytanlar, sudan, ya'nî nutfeden mahlûk olan Âdem'in ve onun evlâdlarının düşmanıdır: Nitekim su da ateşin hasm-ı cânıdır; zîrâ su ateşe dökülürse derhâl söndürür ve ateşliği kalmaz; ve bu hâl esmâ-i ilâhiyyenin zıd ve mütekābil olduklarının alâmetidir.

آب آتش را کشد زیرا که او — خصم فرزندان آبست و عدو

3737. *Su ateşi söndürür, zîrâ ki o, suyun evlâdlarının hasmı ve düşmanıdır.*

Şeytanın Âdem'e olan adâveti, ateşin suya olan zıddıyyetine teşbîh buyrulur. "Suyun evlâdları"ndan murâd, sudan mahlûk olanların kâffesine şâmildir. Zîrâ mahlûkāt-ı ilâhiyye iki nevi'dir. Birisi sudan, dîğeri ateştendir. Mahlûkāt-ı arzıyyenin kâffesi sudandır; zîrâ hepsi su ile neşv ü nemâ olur. Nitekim âyet-i kerîmede وَ جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ (Enbiyâ, 21/30) [Biz her canlı şeyi sudan kıldık] buyrulur. Ve ateşten mahlûk olanlar hakkında âyet-i kerîmede وَ الْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ (Hicr, 15/27) [Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık] buyrulur. Ya'nî arz, buhâr-ı nârî hâlinde olup henüz tasallub etmeden mukaddem, nâr-ı semûmdan, "cânn" denilen bir tâife halk olunmuştur. Vaktâki buhârât-ı nâriyye soğuyarak suya inkılâb etti ve arz kışır bağladı ve tûfânlar zuhûr etti, kışr-ı arzda mahlûkāt-ı mâiyye peydâ oldu; ve harâret zuhûrdan butûna intikāl eyledi.

بعد ازان این نار نار شهوتست — کاندرو اصل گناه و زلّت است

3738. *Ondan sonra bu nâr, nâr-ı şehvettir; zîrâ onda günâhın ve zellenin aslı vardır.*

Harâret zuhûrdan butûna intikāl ettikten sonra, bu ateş mahlûkāt-ı mâiyyenin vücûdlarında ihtifâ eden şehvet ateşidir. Zîrâ bu ateş de günâhın ve tarîk-ı müstakîmden kaymanın ve inhirâf etmenin aslıdır. İnsanı tarîk-ı i'tidâl olan cadde-i şerîatten çıkaran bu vücûdunda mahfî olan şehvet ateşidir.

نار بیرونی بآبی بفسرد   نار شهوت تا بدوزخ می برد

3739. *Nâr-ı hâricî bir su ile donar; nâr-ı şehvet cehenneme kadar götürür.*

Âfâkî olan ateş üzerine bir su dökülürse, donar ve söner; fakat vücûd-ı insânîdeki şehvet ateşi ve nefsin arzûlarının harâreti, âdemi cehenneme kadar götürür.

نار شهوت می نیارامد بآب   زانکه دارد طبع دوزخ در عذاب

3740. *Şehvet ateşi su ile sâkin olmaz; zîrâ azâbda cehennem tab'ını tutar.*
[3699]

Nefsin isteklerinin harâretini su ile, ya'nî istediklerini vermekle söndürmek kābil değildir. Zîrâ vücûd-ı beşeri ta'zîb etmekte cehennem tabîatındadır. Nitekim âyet-i kerîmede يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَ تَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ (Kāf, 50/30) ya'nî "O günde biz cehenneme doldun mu deriz; o ise daha var mı der?" buyrulur. İşte nefis de böyledir; onun istediklerini verdikçe, daha var mı? der.

نار شهوت را چه چاره نور دین   نُورُكُمْ اِطْفَاءُ نَارِ الْكَافِرِين

3741. *Nâr-ı şehvetin çâresi nedir? Nûr-ı dindir. Sizin nûrunuz kâfirlerin ateşinin itfâsıdır.*

Ya'nî, şehvetin ateşi dînin nûru ile söner; zîrâ sizin nûrunuz kâfirlerin ateşini söndürür. Nitekim hadîs-i şerîfde تقول النار يوم القيامة جز يا مؤمن فان نورك اطفأ نارى ya'nî "Yevm-i kıyâmette cehennem der ki, ey mü'min geç; zîrâ senin nûrun benim ateşimi söndürdü" buyrulur.

چه کشد این نار را نور خدا   نور ابراهیم را ساز اوستا

3742. *Bu ateşi ne söndürür? Nûr-ı Hudâ. Nûr-ı İbrâhîm'i usta yap!*

Bu ateşi söndüren dînin nûru da, nûr-ı Hudâ'dır ve Hakk'ın nûru, İbrâhîm (a.s.)a mensûb olan nûrdur. Ey mü'min, sen o nûru kendine usta ve rehber yap; ya'nî, o nûru hâmil olan insân-ı kâmile tâbi' ol!

تا ز نار نفس چون نمرود تو   وا رهد این جسم همچون عود تو

3743. *Tâ ki senin Nemrûd gibi olan nefsinin ateşinden, senin bu ûd gibi cismin kurtulsun.*

Tâ ki senin Nemrûd'a benzeyen nefsinin ateşinden, senin bu öd ağacına benzeyen cismin dâimâ yanmaktan kurtulsun.

شهوت ناری براندن کم نشد   او بماندن کم شود بی هیچ بُد

3744. *Nâra mensûb olan şehveti sürmekle eksik olmadı; hiç şeksiz o kalmak ile nâkıs olur.*

Ateşe mensûb olan nefsin isteklerini vermek ile harâret-i şehvet eksilmez, bil'akis çoğalır. O harâret ancak bu istekleri terk etmek ve nefse vermemek ile eksilir.

تا که هیزُم می نهی بر آتشی   کی بمیرد آتش از هیزم کشی

3745. *Sen bir ateşe odun koydukça, ateş odun çekicilikten ne vakit ölür?*

Meselâ sen, yanmakta olan ateşe odun attıkça ateş söner mi? Attığın odunları peyderpey çeker ve mahv eder ve ateşin harâreti de ziyâdeleşir.

چونکه هیزم باز گیری نار مرد   زانکه تقوی آب سوی نار برد

3746. *Odunu geri tuttuğun vakit ateş söndü; zîrâ ki takvâ, suyu ateş tarafına götürdü.*

Mâdemki ateş odunu çektiğin vakit sönüyor, o halde takvâ ve perhîz, âteş-i şehvet tarafına dökülmüş su hükmünde olur; ve şehvet ateşi perhîz ile söner.

کی سیه گردد ز آتش روی خوب   کو نهد گلگونه از تقوی القلوب

3747. *Güzel yüz ateşten ne vakit siyâh olur ki o, takvâ-yı kulûbdan allık koyar?*

Bir kimse rûhunun güzel yüzüne, kalblerin perhîzinden allık düzgünü sürerse, o güzel yüz artık şehvet ateşinden kararır mı?

آتش افتادن در شهر بأیام امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه

Emîrü'l-Mü'minîn Ömer (r.a.) zamânında şehre ateş düşmesi

آتشی افتاد در عهد عمر   همچو چوب خشك می خورد او حجر

3748. *Hz. Ömer ahdinde bir yangın vâki' oldu; o taşı, kuru ağaç gibi yer idi.*

در فتاد اندر بنا و خانها　　　تا زد اندر پر مرغ و لانها

3749. *Binâlara ve evlere düştü; nihâyet kuşların kanadlarına ve yuvalarına vurdu.*

O ateş ve yangın binâlara ve evleri yaktıktan sonra, kuşların kanadlarına ve yuvalarına da sirâyet etti.

نیم شهر از شعلها آتش گرفت　　　آب می ترسید ازان و می شگفت

3750. *Şehrin yarısı alevlerden ateş doldu; su ondan korktu ve müteaccib oldu.*
[3709]

Şehrin yarısı alevler içinde kalıp yandı; o ateşe su te'sîr etmez oldu; ve suyun ateşi söndürmek hâssası kalmayınca, bu hâl taaccübe sebeb oldu.

مشکهای آب و سرکه می زدند　　　بر سر آتش کسان هوشمند

3751. *Akıllı olan kimseler, ateşin başı üzerine su ve sirke tulumlarını döktüler.*

آتش از استیزه افزون می شدی　　　می رسید او را مدد از بی حدی

3752. *Ateş inadından ziyâde olur idi; ona bir bî-hadden imdâd erişirdi.*

"Bî-had"den murâd vücûdu hadden münezzeh olan Hak Teâlâ'dır. Ya'nî ateş üzerine o kadar su döküldüğü halde sâkin olmaz, bil'akis ziyâdeleşir idi. Bu hâle nazaran o ateşe vücûdu hadden münezzeh olan Hak Teâlâ'dan yardım gelirdi.

خلق آمد جانب عمر شتاب　　　کآتش ما می نمیرد هیچ از آب

3753. *Halk: Bizim ateşimiz aslâ sudan sönmüyor? diyerek, acele Hz. Ömer cânibine geldi.*

گفت آن آتش ز آیات خداست　　　شعلهء از آتش بخل شماست

3754. *(Hz. Ömer) dedi: O ateş, Hakk'ın alâmetlerindendir; sizin âteş-i buhlünüzden bir şu'ledir.*

آب بگذارید و نان قسمت کنید　　　بخل بگذارید اگر آل منید

3755. *Suyu bırakınız ve ekmek taksîm ediniz; eğer benim ehlim iseniz buhlü bırakınız.*

Ateşe su dökmekten vazgeçiniz de, fukarâya ekmek dağıtınız; eğer bana tâbi' iseniz cimrilikten vaz geçiniz.

خلق گفتندش که در بگشوده ایم   ما سخی و اهل فتوت بوده ایم

3756. *Halk ona dediler ki: 'Biz kapıyı açmışız; biz sahî ve fütüvvet ehli olmuşuz.*

"Fütüvvet" cömertlik ve kerem ma'nâsınadır. Ya'nî halk Hz. Ömer'e cevâben dediler ki: Biz kerem kapısını açmışız, fukarâya tasadduk ederiz ve cömertiz.

گفت نان در رسم و عادت داده اید   دست از بهر خدا نگشاده اید

3757. *(Hz. Ömer) dedi: Siz ekmeği resim ve âdet tarafından vermişsiniz; elinizi Allah için açmamışsınız.*

Siz sadakayı, halk arasında bir âdet olduğu için, birbirinize gösteriş olmak üzere verdiniz; kerem elini Allah Teâlâ'nın rızâ-yı şerîfi için açmadınız. Halk bana cimri demesinler ve beni sahîdir diye medh etsinler fikriyle açdınız.

بهر فخر و بهر بوش و بهر ناز   نه از برای ترس و تقوی و نیاز

3758. *Havf ve takvâ ve niyâz için değil, fahr ve hod-nümâlık ve kibârlık için.*

Ya'nî sadakalarınızı ve ihsânlarınızı Allah korkusundan ve takvâ ve Vâhibü'l-atâyâ olan Hakk'a niyâzınız cihetinden vermediniz; halk arasında cömertlik ile iftihâr etmek üzere kendinizi göstermek ve kibarlık ızhâr etmek için verdiniz.

مال تخم است و بهر شوره منه   تیغ را در دست هر رهزن مده

3759. *Mal tohumdur ve her çorak yere vaz' etme; kılıcı her yol kesiciye verme!*

Mal, amel-i sâlihin tohumudur; onu bu gibi noksânî fikirler ile bezl etmenin fâidesi yoktur; bil'akis zararı vardır, ve tohumu çorak yere ekmektir. Bu hâl, kılıcı yol kesici olan bir şakînin eline vermeğe benzer.

اهل دین را باز دان از اهل کین   همنشین حق بجو با او نشین

3760. *Ehl-i dîni ehl-i kînden açık bil; Hakk'ın hem-nişînini iste; onunla otur!*
[3719]

Ehl-i dîn ile ehl-i kînin farkları vardır; bunları açık olarak tefrîk et ve ehl-i nefs olan ehl-i kîn ile musâhabeden vaz geç; dâimâ Hak'la oturup kalkan evliyâyı iste ve onunla musâhib ol!

هر کسی بر قوم خود ایثار کرد　　　　کاغه پندارد که او خود کار کرد

3761. *Her bir kimse kendi kavmine îsâr etti; ahmak zanneder ki, o muhakkak iş yaptı.*

Halkın çoğunun îsârı ve sehâsı nefsine fâidesi olacağı mülâhazasıyla, kendine mensûb olan tâifeye vâki' olur. Halbuki o nefsin iğvâsıyla vâki' olan bir sehâdır; ve böyle yapan kimse ahmaktır. Îsâr ve sehâda bulunduğunu zanneder. Rızâ-yı Bârî için sehâ, kavmiyyet ve karâbet mülâhazasından ârî ve âmmeye şâmil olur.. Erbâb-ı hükûmetten olan zenginlerin îsârı ekseriyâ bu kabîldendir. Binâenaleyh gerek karîbe ve gerek baîde vâki' olan îsârda, fâide-i nefs mülâhazası bulunmamak ve hâlisan li-vechillâh olmak iktizâ eder. Nitekim âtîdeki kıssa amelde ihlâsın ne demek olduğu tavzîhan Cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından beyan buyrulur:

خدو انداختن خصم در روی امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه
و انداختن علی شمشیر از دست

Emîrü'l-Mü'minîn Ali (kerremallâhu vechehû) efendimizin yüzüne düşmanın tükürmesi ve Hz. Ali'nin kılıcı elinden atması

از علی آموز اخلاص عمل　　　　شیر حق را دان مطهر از دغل

3762. *Amelin ihlâsını Hz. Ali'den öğren; Hakk'ın arslanını hîleden tertemiz bil!*

در غزا بر پهلوانی دست یافت　　　　زود شمشیری بر آورد و شتافت

3763. *Gazâda bir pehlivâna gâlib geldi; hemen kılıcı kaldırdı ve acele etti.*

او خدو انداخت در روی علی　　　　افتخار هر نبی و هر ولی

3764. *O, her nebînin ve her velînin iftihârı olan Ali'nin yüzüne tükürük attı.*

"Huduv" ve "hayû" tükürük ma'nâsınadır. Ya'nî Şâh-ı velâyet İmâm-ı Alî (k.v.) efendimiz hazretleri bir muhârebede düşman tarafının bir pehlivânına

gâlib geldi ve kılıcını kaldırıp acele başını keseceği anda, o düşman pehlivân Hz. İmâm'ın mübârek yüzlerine tükürdü.

Hz. İmâm'ın, her nebînin iftihârı olması o cihettendir ki, şerîat-ı Ahmediyye'ye tâbi' olan cemî'-i enbiyâya tâbi' olur. Zîrâ bütün enbiyâya îmân farzdır. Binâenaleyh ümmet-i Muhammed'in ehassu'l-havâssı bulunan Şâh-ı velâyet, her nebînin iftihârıdır; ve her velînin iftihârı o cihetdendir ki, kendi aralarında vâris-i ulûm-i nebevî olan böyle bir Şâh-ı velâyet ve hakîkat vardır.

آن خدو زد بر رخی که روی ماه   سجده آرد پیش او در سجده گاه

3765. *O, bir yüze tükürdü ki, ayın yüzü secde edecek yerde, onun önüne secde getirir.*

O pehlivân öyle bir yüze tükürdü ki, o mübârek yüze ay secde eder.

در زمان انداخت شمشیر آن علی   کرد او اندر غزا اش کاهلی

3766. *O Ali, derhâl kılıcı elinden attı; o, onun gazâsında kâhillik etti.*

İmâm-ı Ali (r.a.) o pehlivânın yüzüne tükürmesini müteâkib hemen elinden kılıcı attı ve o pehlivân ile muhârebeden vaz geçti.

گشت حیران آن مبارز زین عمل   وز نمودن عفو و رحمت بی محل

3767. *O mübâriz bu işten ve mahalsiz afv ü rahmet göstermekten hayrân oldu.*

گفت بر من تیغ تیز افراشتی   از چه افکندی مرا بگذاشتی

3768. *Dedi ki: 'Benim üzerime keskin kılıcı kaldırdın, neden bırakdın; beni terk ettin?*

آنچه دیدی بهتر از پیکار من   تا شدی تو سست در اشکار من

3769. *O benim cengimden daha iyi ne gördün; âkıbet benim şikârımda sen gevşek oldun?*

Benim ile harb etmekten daha efdal ne gördün ki, bana galebe etmiş iken nihâyet böyle gevşedin.

آن چه دیدی که چنین خشمت نشست   تا چنان برقی نمود و باز جست

3770. [3729] *O gördüğün nedir ki, böyle öfken sâkin oldu; âkıbet öyle bir şimşek çaktı ve geri sıçradı?*

Ne gördün ki, böyle birden bire öfken sâkin oldu ve âkıbet öyle bir şimşek gibi çakan gazabın geri gitti ve böyle halîm oluverdin?

آن چه دیدی که مرا زان عکس دید　　در دل و جان شعلهٔ آمد پدید

3771. *O gördüğün nedir ki, o görüşün aksinden bana gönülde ve canda bir şu'le zâhir geldi?*

Sen ne gördün ki, senin o görüşünün aksinden benim gönlümde ve canımda da bir şu'le-i te'sîr hâsıl oldu?

آن چه دیدی برتر از کون و مکان　　که به از جان بود و بخشیدیم جان

3772. *O kevn ü mekândan daha yüksek ne gördün ki, candan iyi idi ve bana can bağışladın?*

"Bahşîdîm" fiil-i mâzî, nefs-i mütekellim maa'l-gayr sîgası değildir. "Bahşîdî" ve "mîm" den mürekkeb olmak üzere, mâzî müfred muhâtab sîgasıdır. "Be-men-bahşîdî" Bana bağışladın takdîrindedir.

در شجاعت شیر ربانیستی　　در مروت خود که داند کیستی

3773. *Şecâatte Rabbânî olan arslansın; mürüvvette ise kim bilir kimsin?*

در مروت ابر موسیٔ بتیه　　کآمد از وی خوان و نانی بی شبیه

3774. *Mürüvvette, Tîh'de Mûsâ'ya mensûb bulutsun ki, ondan misâlsiz sofra ve ekmek geldi?*

Yâ Ali, sen mürüvvette Tîh sahrâsında Mûsâ (a.s.)ın kavmine men ve selvâ getiren bulut musun ki, bu buluttan, hiçbir kavme nâzil olmadığı için misâlsiz olan, sofra ve gıdâ geldi?

ابرها گندم دهد کانرا بجهد　　پخته و شیرین کند مردم چو شهد

3775. *Bulutlar buğday verirler ki, onu insanlar çalışmak ile pişirip bal gibi tatlı yapar.*

El'ân bulutlar arza yağmur getirip topraktan buğdayların çıkmalarına sebeb olurlar; ve insanlar bu buğdayı biçip sa'y ü gayretle un yaptıktan sonra, pişirip bal gibi lezîz ekmek ve gıdâ yaparlar.

ابر موسی پر رحمت بر گشاد　　　　پخته و شیرین بی زحمت بداد

3776. *Mûsâ'nın bulutu ise, rahmet kanadını açtı; pişmiş ve tatlı ve zahmetsiz verdi.*

از برای پخته خواران کرم　　　　رحمتش افراخت در عالم علم

3777. *Keremin pişmiş yiyicileri için, onun rahmeti âlemde bayrak kaldırdı.*

Kerem-i ilâhînin hazır yiyicileri için, Hakk'ın rahmeti zahmet âleminde bayrak kaldırırdı.

تا چهل سال آن وظیفه وان عطا　　　　کم نشد یك روز زان اهل رجا

3778. *Kırk yıla kadar o ta'yîn ve o ihsân, recâ ehlinden bir gün eksilmedi.*

Ya'nî Mûsâ (a.s.)ın ehl-i recâ olan ümmeti üzerinden Tîh sahrâsında, kudret helvası ve pişmiş selvâ kuşları bir gün eksilmedi.

تا هم ایشان از خسیسی خاستند　　　　گند نا و تره و خس خواستند

3779. *Nihâyet onlar da hasîslikten kalktılar; pırasa ve tere ve yeşillik istediler.*

Sûre-i Bakara'da olan وَ اِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَ قِثَّائِهَا وَ فُومِهَا وَ عَدَسِهَا وَ بَصَلِهَا (Bakara, 2/61) ya'nî "Siz bir vakit dediniz ki, yâ Mûsâ biz bir türlü taâma sabr edemiyeceğiz; imdi bizim için Rabb'inden taleb et ki, bize yeryüzünden biten şeyler cinsinden bakla ve hıyar ve mercimek ve soğan ve sarmısak çıkarsın" âyet-i kerîmesine işârettir. Bu âyet-i kerîme, baş tarafta 81 numaralı beyt-i şerîfde de geçti.

امت احمد که هستند از کرام　　　　تا قیامت هست باقی آن طعام

3780. [3740] *Ümmet-i Ahmed ki, kirâmdandırlar, kıyâmete kadar o taâm bâkîdir.*

(S.a.v.) Efendimiz'in ümmetinden olan ehl-i velâyet için o zahmetsiz ve külfetsiz olarak nâzil olan taâm-ı ilâhî, kıyâmete kadar bâkîdir.

چون اَبیتُ عِنْدَ رَبّی فاش شد　　　　یُطْعِم و یُسْقِی کنایت زاش شد

3781. *Vaktâki "Ebîtü inde Rabbî" meşhûr oldu; "Yut'imu ve yüskî" ondan kinâye oldu.*

Bu beyt-i şerîfde ابیت عند ربی یطعمنی و یسقینی ya'nî "Ben Rabb'imin indinde gecelerim; bana yedirir ve içirir" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Bu hadîs-i

şerîfin sebeb-i vürûdu budur ki: Resûl-i Ekrem Efendimiz akşamları iftâr etmeksizin günlerin orucunu birbirine bitiştirir idi; ashâb-ı kirâmdan ba'zıları, biz de böyle yapalım, dediler. Resûl-i Ekrem Efendimiz onlara üç kere اياكم والوصال ya'nî "Visâlden sakının!" buyurdular. Ashâb-ı kirâm, yâ Resûlullâh sen vasl ediyorsun, dedikleri vakit, Resûl-i Ekrem Efendimiz buyurdular ki: لستم فی ذلك مثلی ya'nî "Bu husûsta siz benim gibi değilsiniz" ابیت عند ربی يطعمنی و يسقينی ya'nî "Ben Rabb'imin indinde gecelerim; bana yedirir ve içirir." İmdi rûhânî ve ma'nevî olan ve bu ümmet-i merhûmenin ehassu'l-havâssından bulunan evliyâ-yı kirâm, bu taâm-ı ilâhî ile mütegaddî olurlar.Ve Cenâb-ı Pîr-i destgîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde bu hâli şu beyt-i şerîf ile beyân buyururlar:

کسی که شب بخرابات قاب قوسین است　　درون دیدهء پر نور او خمار لقاست

ابیت عند ربی نام آن خراباتست　　نشان يطعم يسقينی از پیمبر ماست

"Bir kimse ki geceyi "Kābe kavseyn" meyhânesinde geçirmiştir; onun nûr dolu olan gözünün içi likā ve visâl mahmûrudur. O meyhânenin adı "Ebîtü inde Rabbî"dir. "Yut'imu ve yüskînî" bizim Peygamber'imizden bizlere nişân ve alâmettir."

هیچ بی تأویل این را در پذیر　　تا در آید در گلو چون شهد و شیر

3782. *Bunu hiç te'vîlsiz kabûl et, tâ ki boğaza bal ve süt gibi gelsin.*

Ya'nî bu hadîs-i şerîfin ma'nâsını te'vîle kalkma! Ve "taâm" ve şarâb"dan murâd, kudretdir; ve taâm ve şarâbdan hâsıl olacak bir te'sîrdir deme; zîrâ âlem-i rûhâniyette yemek ve içmek vardır; ve o taâm ve şarâbın te'sîri, vücûd-ı cismânînin kıvâmına sebeb olur. Menâkıb-ı evliyâda bunun misâli çoktur. Ezcümle Abdullâh Balyânî (k.s.) *Tefsîrü Arâisi'l-Beyân* sâhibi Rûzbihân Baklî hazretlerinin kabr-i şerîflerine ziyârete gider; kabre müteveccih olduğu sırada, bir zât gelir, kendisine selâm verir; selâmı almaz, bir hayli meşgûl olur. O istiğrâkdan fâriğ olduktan sonra, o zât selâm verdiği hâlde niçin almadığını sorar. Hz. Abdullâh buyururlar ki: "Rûzbihân elime bir nar vermiş idi; onu yemekle meşgûl idim." Hicâb içinde bulunan ehl-i sûret bu tarz tegaddîyi inkâr edip, hadîs-i şerîfi te'vîle kıyâm ederler. Cenâb-ı Pîr, kendi zevk-i âlîlerinden, bunu te'vîlden vaz geçmeyi tavsiye buyurur.

زانکه تأویلست وا داد عطا　　　چونکه بیند آن حقیقت را خطا

3783. *Zîrâ ki te'vîl atânın reddidir; çünkü o hakîkati hatâ görür.*

"Vâ dâd"daki "vâ", "bâz" ya'nî geri ma'nâsına olduğuna göre, "Vâ dâden" geri vermek demek olur. "Vâ dâden atâ" ihsânı geri vermek demektir. ابیت عند ربی الخ . . . hadîs-i şerîfinde beyân buyrulan it'âm ve iskā-yı ilâhî ümmet-i Muhammed'in havâssına olan bir atâdır. Âlem-i cismânîde olduğu gibi, âlem-i rûhânîde de yiyip içmek olup da, cisim bundan mütegaddî olmak akla baîddir diyerek hadîs-i şerîfin ma'nâsını te'vîl cihetine gider isen, hakîkatte vâki' olan bu atâ-yı ilâhîyi geri vermek ve reddetmek demek olur. Ve bunu reddedip te'vîl cihetine giden kimse, o hakîkati hatâ ve gayr-i vâki' görmüş olur.

آن خطا دیدن ز ضعف عقل اوست　　　عقل کل مغزست و عقل جزو پوست

3784. *Onu hatâ görmek, onun aklının za'fındandır; akl-ı kül içtir ve akl-ı cüz' posttur.*

Ma'lûm olsun ki "te'vîl" bir kelâmı, kitâb ve sünnete muvâfık ve o kelâmın yukarısına ve aşağısına mutâbık olmak şartıyla, ma'nâ-yı hakîkîsinden dîğer bir ma'nâya çevirmektir; ve bu te'vîl, o kelâmın ma'nâ-yı hakîkîsine hamli mümkin olmadığı vakit, câiz olur. Meselâ يَدُ اللهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ (Fetih, 48/10) ya'nî "Allah'ın eli, onların ellerinin üstündedir" ve يد الله مع الجماعة ya'nî "Allah'ın eli, cemâatle berâberdir" ve مرضت فلم تعدنى ya'nî "Hasta oldum, hatırımı sormadın" gibi müteşâbihâttan olan âyât ve ahâdîsin, "insanlar gibi Allah'ın eli olması" ve "hasta olması" gibi hakîkî ma'nâlara hamli mümkin olmadığından, bunların ma'nâ-yı mecâzîlerine gidilerek te'vîli îcâb eder; velâkin ابیت عند ربی الخ . . . hadîs-i şerîfinin hakîkate hamlinde kitâb ve sünnete muhâlefet olmadığından, za'f-ı akl sâikasıyla te'vîl cihetine gitmek hatâdır; ve hakîkat-i hâlden gaflettir. Zîrâ aklın akl-ı kül mertebesine kadar birçok merâtibi vardır; ve her bir mertebe de isti'dâda göre mütefâvitdir. Meselâ akl-ı maâş mertebesinde olan akıllar arasında, isti'dâdlarına göre tefâvüt olduğu gibi, akl-ı maâd mertebesinde bulunan akıllar arasında da isti'dâdlara göre tefâvüt vardır; ve tefâvüt-i isti'dâdâtın her birisi birer mertebedir. Ulûm ve ezvâk arasındaki tefâvüt de bundan neş'et eder; ve bu ulûm ve ezvâkın ittihâdı ancak akl-ı kül mertebesine vüsûlde vâki' olur. Onun için ehassu'l-havâssın zübdeleri olan evliyâullâhın beyân ettikleri hakāyık ve maârif-i ilâhiyyede aslâ ihtilâf vâki' olmaz. Nitekim Hz. Pîr efendimizin bu *Mesnevî-i Şerîf*'indeki maârif ve hakāyık ile, Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî efendimizin *Fusûsu'l-Hikem* ve *Fütûhât-ı Mekkiyye* gibi

âsâr-ı aliyyelerindeki maârif ve hakāyık yekdîğerinin nazîridir; ve hiçbirisi, dîğerinden me'hûz olmayıp kendilerinin akl-ı kül mertebesi olan "hakîkat-ı muhammediyye"den mevhûbdur. Binâenaleyh akl-ı kül içtir ve ukūl-i cüz'iyye ise, akl-i dimâğî olup kışır ve kabuk mesâbesindedir.

خویش را تأویل کن نه اخبار را مغز را بد گوی نی گلزار را

3785. *Ahbârı değil, kendini te'vîl et; gülzâra değil, dimâğa fenâ de!*

Ahâdîs-i şerîfeyi te'vîlden vaz geç de kendi fikrini te'vîl et! Gülzâr-ı hakāyık ve maârif olan hakîkat-i muhammediyyeye hatâ isnâd etmekten tevakkî et; kendi akl-ı dimâğîni nâkıs ve fenâ gör!

ای علی که جمله عقل و دیدهٔ شمهٔ وا گو از آنچه دیدهٔ

3786. *Ey Ali, sen ki, bütün akılsın ve gözsün; gördüğün şeyden bir şemme açık söyle!*

تیغ حلمت جان مارا چاك کرد آب علمت خاك ما را پاك کرد

3787. *Senin hilim kılıcın, bizim canımızı yırttı; senin ilim suyun, bizim toprağımızı temizledi.*

Senin kılıç gibi müessir olan yumuşaklığın, bizim canımızın küfür perdesini ve hicâbını yırttı; o perdenin arkasında canımızın isti'dâdındaki îmân zâhir oldu ve senin berrak bir su gibi olan ilmin, bizim cismâniyetimizdeki habâset-i nefsâniyyeyi temizledi.

باز گو دانم که این اسرار هوست زانکه بی شمشیر کشتن کار اوست

3788. *Açık söyle; bilirim ki bu esrâr-ı Hû'dur; zîrâ ki kılıçsız öldürmek onun işidir.*

Bu sözler, pehlivânın lisân-ı isti'dâdı ile Hz. Pîr efendimiz tarafından îrâd buyrulmaktadır. Ya'nî, ey Şâh-ı velâyet, açık söyle ve ızhâr et; ben biliyorum ki, bu senden zâhir olup bende te'sîr-i azîm bırakan bu hâl, hüviyyet-i ilâhiyyenin sırlarından bir sırdır; ve bu te'sîr-i azîm, benim nefsimin sıfâtını izâle etti ve nefsimi öldürdü ve kılıçsız öldürmek ise ancak Hakk'ın işidir.

صانع بی آلت و بی جارحه واهب این هدیهای رابحه

3789. *Âletsiz ve a'zâsız olan sâni', fâideli olan bu hediyelerin vâhibi.*

صد هزاران می چشاند هوش را　　　که خبر نبود دو چشم و گوش را

3790. *Akla yüz binlerce mey tattırır ki, iki gözün, iki kulağın haberi olmaz?*
[3749]

Ya'nî a'zâdan ve âletden münezzeh olan sâni'-i hakîkî, vücûd-ı izâfî âlemine fâideli ve nâfi' olan bu hediyelerin, ya'nî tecelliyât-ı esmâiyyesinin vâhibi, ukûl-i beşeriyyeye yüz binlerce fikir meylerini tattırıp o akılları, o efkâr meyleri ile sarhoş eder ki, cismin iki gözü ve iki kulağı bu hediyelerden aslâ haberdâr olmaz.

باز گو ای باز عرش خوش شکار　　　تا چه دیدی این زمان از کردگار

3791. *Açık söyle, ey arşın latîf avlayıcısı olan doğan; acabâ bu zamanda Hak cânibinden ne gördün?*

Ey vücûd-ı izâfî arşının latîf avcısı olan doğan, sen bu âlem-i sûret içinde, cânib-i Hak'dan âlem-i ma'nâda acabâ ne sır gördün, açık söyle!

چشم تو ادراك غیب آموخته　　　چشمهای حاضران بر دوخته

3792. *Senin gözün gaybın idrâkini öğrenmiş; hâzırların gözleri ise dikilmiştir.*

Benim ile olan bu zâhirî mübârezede, senin gözün gaybın idrâkini, ya'nî mübârezenin iç yüzünü görmeyi öğrenmiş; ve bu mübârezenin zâhirini müşâhede etmekte olan hâzırların gözleri bu iç yüzü görmekten dikilmiş ve kapanmıştır.

آن یکی ماهی همی بیند عیان　　　وان یکی تاریك می بیند جهان

3793. *O birisi, bir ayı âşikâr görüyor; ve o birisi de, cihânı karanlık görüyor.*

وان یکی سه ماه می بیند بهم　　　این سه کس بنشسته یك موضع نعم

3794. *Ve o birisi de, üç ayı berâber görüyor; evet, bu üç kimse bir mevzi'de oturmuştur.*

Yâ Ali, senin gözünün gaybı idrâk edip de, hâzır olanların görmemesinin misâli budur ki; üç kişi bir mahalde oturmuş oldukları halde, birisi bir ayı âşikâre görür; ikincisi aslâ ayı görmez; bil'akis ortalığı karanlık görür; ve üçüncüsü de üç ayı bir yerde cem' olmuş görür.

Şurrâh-ı kirâm hazerâtı bu üç görüş hakkında muhtelif ma'nâlar vermişlerdir. Bunlardan fakîrin en münâsib gördüğü ma'nâ şudur: Ya'nî bu

vücûd-ı cismânî ve izâfî içinde bulunanların üç hâli vardır: Birisi zâhiri görür ve bâtını görmez; dîğeri bâtını görür, zâhiri görmez; ve üçüncüsü hem zâhiri ve hem bâtını görür. Birincisi sûretde müstağrak olan "ehl-i fark"dır; ikincisi, nazarından sûreti gâib etmiş olan "ehl-i cem"dir; üçüncüsü ise, "cem'u'l-cem" veyâ "fark-ba'de'l-cem" sâhibidir. Birincisi, bir ay mesâbesinde olan zâhir-i eşyâyı basar-ı his ile âşikâre görür ki, bu müşâhedede bilâ-tefrîk-ı cins ve mezheb insanların hepsi müsâvîdir. İkincisi, âlem-i sûreti karanlık, ya'nî mahv olmuş görür ki, bu da "fenâ-fillâh" hâlidir. Üçüncüsü üç ayı, ya'nî ef'âlin ve sıfâtın ve zâtın vahdetini görür ki, bu da "bakā-billâh" hâlidir. Ve Şâh-ı velâyet efendimizin hâli, üçüncü hâl olduğuna âtîdeki beyitle işâret buyrulur.

چشم هو سه باز و گوش هر سه تیز   در تو آویزان و از من در گریز

3795. *Her üçün gözü açık ve her üçün kulağı keskindir; sana asılıcı ve benden kaçmaktadır.*

Bu üç mertebe ehlinin his gözleri açık ve kulakları keskindir. Hepsinin seninle münâsebeti olur ve benden kaçarlar; zîrâ sen bu üç mertebe ehlinin hallerine vâkıfsın ve onların hallerine göre muâmele edebilirsin; ben ise kendi mertebemden başka bir mertebe bilmediğim ve ancak kendi nefsimin ahvâlinde müstağrak olduğum için, benden kaçarlar.

سحر عینست این عجب لطف خفیست   بر تو نقش گرگ بر من یوسفیست

3796. *Acabâ bu gözün sihri midir, lutf-ı hafî midir? Senin üzeri de kurt, benim üzerimde bir Yûsuf nakşı vardır.*

Bana gâlib iken senin beni bırakman, acabâ gözbağcılık mıdır; yoksa bunda gizli bir lutuf mu vardır? Senin bana hücûm ve gâlib gelmene bakılırsa, zâhirde sende kurt nakşı vardır; benim de, senin elindeki makhûriyyetime bakılırsa, bende bir Yûsuf nakşı vardır; bu nakışların zımnındaki hikmet nedir?

عالم ار هژده هزارست و فزون   نیست این هژده بهر چشمی زبون

3797. *Âlem on sekiz bindir ve ziyâdedir; bu on sekiz, her bir göz için zebûn değildir.*

Hakk'ın avâlim-i bî-nihâyesi vardır; fakat bu âlemler, her bir gözün taht-ı tasarrufunda değildir.

راز بگشا ای علی مرتضی ای پس سوء القضا حسن القضا

3798. *Ey Aliyy-i Mürtezâ, ey sû'-i kazânın arkası olan hüsn-i kazâ, sırrı aç!*

Beni öldürmeğe müteveccih olmakla, evvelen hakkımda sû'-i kazâ ve ondan sonra katlimden vazgeçmekle, hüsn-i kazâ sûretinde mütecellî olan ey Aliyyi-Mürtezâ; bu iki hâlin sırrını bana aç!

یا تو وا گو آنچه عقلت یافته است یا بگویم آنچه بر من تافته است

3799. *Ya sen aklının bulduğu şeyi açık söyle; veyâ benim üzerime parlayan şeyi ben söyliyeyim.*

از تو بر من تافت چون داری نهان می فشانی نور چون مه بی زبان

3800. [3759] *Senden, benim üzerime parladı; niçin gizli tutarsın? Zebânsız ay gibi, nûr saçıyorsun.*

Senin kalb-i şerîfinden benim kalbime bir nûr aks etti; bunu niçin saklıyorsun? Ay gibi hiç söz söylemeksizin nûr saçıyorsun.

لیك اگر در گفت آید قرص ماه شب روانرا زودتر آرد براه

3801. *Fakat ayın kursu söze gelirse, gece yolcularını çabuk yola getirir.*

Ayın kursu gibi kelâmsız nûr saçan insân-ı kâmilin kalb-i şerîfi, lafız ve sûret ile irşâd ederse, zulmet-i tabîiyye yolcuları olan ehl-i küfür ve inkârı çabuk tarîk-i hidâyete getirir; ve onların fikirlerinde vuzûh peydâ olur.

از غلط ایمن شوند و از ذهول بانگ مه غالب شود بر بانگ غول

3802. *Galatdan ve gafletden eymin olurlar; ayın sadâsı, gûlun sadâsı üzerine gâlib olur.*

Lafzan dahi irşâd sebebiyle ehl-i dalâlet yanlış anlamaktan ve kalblerine vâki' olan akis hakkındaki gafletden eymin olurlar. İnsân-ı kâmilin kalb-i şerîfinin sadâsı ilkâât-ı şeytâniyyeye gâlib olur.

ماه بی گفتن چو باشد رهنما چون بگوید شد ضیا اندر ضیا

3803. *Ay söylemeksizin yol gösterici olursa, söylediği vakit ziyâ içinde ziyâ olur.*

İnsân-ı kâmilin ay gibi olan kalbi, lafız ile irşâd etmeksizin tasarruf eder ve yol gösterici olursa, lafız ile irşâda dahi başladığı vakit, zulmet-i tabîat içinde yollarını şaşıranlar iki kat ziyâ içinde tarîk-i hidâyeti görmüş olurlar.

چون تو بابی آن مدینهٔ علم را   چون شعاعی آفتاب حلم را

3804. *Mâdemki sen, o ilim şehrinin kapısısın, mâdemki hilim güneşinin şuâ'ısın!*

باز باش ای باب بر جویای باب   تا رسد از تو قشور اندر لباب

3805. *Ey kapı kapı arayanların üzerine açıl; tâ ki senden kışırlar içlere erişsin!*

Yâ Aliyye'l-Mürtezâ! Resûl-i Ekrem Efendimiz انا مدينة العلم و على بابها ya'nî "Ben ilmin şehriyim; ve Ali onun kapısıdır" buyurduğu cihetle; mâdemki sen, şehr-i ilmin kapısısın; ve hilim güneşi olan (S.a.v.) olan Efendimiz'in şuâ'ı ve ilim ve hilimde onun vârisisin; o halde ey ilim şehrinin kapısı, bizler gibi o kapıyı arayanların üzerine açıl; tâ ki sûrette kalmış olanlar, ma'nâya erişsinler.

Bu hadîs-i şerîfi Tirmizî ve Hâkim rivâyet etmişler ve İmâm-ı Nevevî ve Zehebî sıhhati hakkında söz söylemişler ve İbn Cevzî mevzûâtdan saymıştır. Fakat ekâbir-i evliyânın âsâr-ı aliyyelerinde zikr ettikleri ahâdîs-i şerîfenin sıhhatinde şübhe yoktur.

باز باش ای باب رحمت تا ابد   بارگاه ماله کفواً احد

3806. *Ey rahmetin kapısı; kendisi için hiçbir nazîr olmayan Zât-ı ecellin bârigâhına ebede kadar açıl!*

Ya'nî, evliyâ-yı Hak rahmet-i ilâhiyyenin kapısıdır. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'de: زان بیاورد اولیا را بر زمین   تا کند شان رحمة للعالمین Ya'nî "Hak Teâlâ evliyâyı o sebebden yeryüzüne getirdi; tâ ki onlar âlemlere rahmet olsunlar" buyrulmuştur. Şâh-ı velâyet efendimiz dahi vâris-i ekmel bulunduklarından, dergâh-ı ulûhiyyete açılmış bir kapıdır; ve bu bâb-ı rahmet dünyâda açık olduğu gibi, âhiretde dahi açıktır. Zîrâ bu gibi vâris-i ekmel olan zevât, sâliklerin hayât-ı uhreviyyede dahi terakkîlerinde rehberdirler ve âhiretde terakkî olduğu şefâatin vücûdu ile sâbittir; zîrâ şefâat sebebiyle bir kimse, bulunduğu hâlin fevkıne çıkar. Meselâ ehl-i cehennem şefâatle cennete dâhil olurlar; bu ise terakkîden başka bir şey değildir.

هر هوا و ذره‌ء خود منظریست   ناگشاده که گود کانجا دریست

3807. *Her bir hevâ ve zerre muhakkak açılmamış bir penceredir; kim söyler ki orada bir kapı vardır?*

"Hevâ"dan murâd muhabbettir. "Zerre"den murâd dahi vücûdât-ı izâfiyye âlemindeki mevcûdâtın zerreleridir. Ya'nî herhangi cins muhabbet olursa olsun ve zerre-i mevcûdâtdan herhangi bir zerre bulunursa bulunsun, ma'rifet ve hakîkat tarafına müteveccih bir penceredir. Fakat âlem-i sûretde müstağrak olanlar için bunlar açılmamış birer penceredir. Bu sûretde müstağrak olanların hangi birisi o hevâda ve zerrede bir kapı vardır diyebilir? Bu kapıyı görmek ve sonra da açıp ma'rifet ve hakîkat güneşini temâşâ etmek, cismânîler için kolay bir şey değildir.

تا بنگشاید دریرا دیده بان   در درون هرگز نجنبد آن گمان

3808. *Gözcü bir kapıyı açmadıkça, o zan aslâ bâtında hareket etmez.*

Gözcü olan mürşid-i kâmil o hevâdan ve zerreden sâlikin nazarına bir kapı açmadıkça, o hevâda ve zerrede aslâ bir kapı olduğu zannı bile hâsıl olmaz.

چون گشاده شد دری حیران شود   مرغ امید و طمع پران شود

3809. *Bir kapı açıldığı vakit hayrân olur; ümîd ve tama' kuşu uçucu olur.*

Vaktâki insân-ı kâmilin irşâdıyla bir hevâda ve bir zerrede bir ma'rifet ve hakîkat kapısı açıldığı vakit, sâlik o kapıdan gördüğü maânîde hayretde kalır; ve bu hayret, ilimden mütevellid olan hayret-i mahmûde olur ki, bu hayret hakkında Resûl-i Ekrem Efendimiz رب زدنی فیك تحیرا ya'nî "Yâ Rab, benim, senin hakkında hayretimi ziyâdeleştir" buyururlar ve bu müşâhede netîcesinde sâlikin ümîd ve tama' kuşu uçar ve zâil olur. Zîrâ sâlik evvelâ müşâhede ümîdini besler ve müşâhede tama'ında bulunur; vaktâki müşâhede hâsıl olur, artık bu ümîd ve tama' kalmaz.

غافلی ناگه بویران گنج یافت   سوی هر ویران ازان پس می شتافت

3810. [3769] *Bir gâfil ansızın harâbede hazîne buldu; ondan sonra her harâbe tarafına isti'câl etti.*

İrşâd-ı mürşid ile, kendisine herhangi bir hevâda ve zerrede bir müşâhede kapısı açılan sâlikin misâli budur ki: Bir gâfil, hiç ümîd etmediği halde ansı-

zın bir harâbede bir defîne bulur; ondan sonra da yine öyle bir defîne bulmak ümîdi ile, her harâbe tarafına kcşar. Sâlik-i gâfilin hâli de böyledir. Sâlik, o hayretde kaldığı müşâhedeye nâil olmak için o hevâ ve zerrenin arkasından koşar. Nitekim *Nefehâtü'l-Üns*'de mezkûrdur ki: Bir zât birçok seneler gece uykularını fedâ edip ibâdetle meşgûl olmuş ve maksûdu olan müşâhedeye nâil olamamış. Artık nevmîd olup bir gece yastığını çekerek uykuya dalmış ve o esnâda matlûbu olan tecellî-i ilâhîye nâil olmuş. Ondan sonra o yastığı yanında gezdirir ve o tecellînin zuhûruna muntazır olurmuş.

تا ز درویشی نیابی تو گهر   کی گهر جویی ز درویشی دیگر

3811. *Nihâyet sen bir dervîşden güher bulamazsan, başka bir dervîşden ne vakit güher ararsın?*

"Dervîş" fakîr ma'nâsınadır. Istılâh-ı tasavvufîde, nazarında kendi varlığı kalmamış ve vücûd-ı abdânîsi kalkıp vücûd-i hakkānî ile kāim bulunmuş olan zevâta derler ki, bunlar zât ve sıfât ve ef'âlde, Hakk'a muhtâç olduklarını bi'l-müşâhede bilirler. اذا تمّ الفقر فهو الله [Fakr tamàm olduğunda, o Allah'dır] bunların şânıdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in الفقر فخری ya'nî "Fakîrlik benim iftihârımdır" buyurmaları, bu ma'nâya göredir. Murâd fakr-ı sûrî değildir; zîrâ bu fakr-ı sûrî hakkında كاد الفقر ان يكون كفرا ya'nî "Fakîrlik küfre karîbdir" hadîs-i şerîfi vârid olmuştur. Binâenaleyh mü'minlere bu fakrdan ictinâb ve evvelki fakrın tahsîline gayret lâzımdır. Zîrâ bu fakr fakr-ı hakîkîdir; ve mürşid olan insân-ı kâmillerin hâlidir.

İmdi ey sâlik, sen bir dervîş-i hakîkînin huzûruna gidip, ondan hakîkat gevherini bulamamış olursan, bil ki kusûr senin bâtınındadır. Binâenaleyh ben bu kâmilden hakîkat gevherini bulamadım diyerek, başka bir dervîş-i hakîkî ve insân-ı kâmil aramağa teşebbüs edersen ondan ne alabilirsin? Beyt-i Mısrî (k.s.):

Ey nice cânlar yanını bekler
Bulmadık derler bunda lezzâtı
Neylesin ta'lîm, olamaz teslîm
Şeyhi Hak bilmez yok riâyâtı

سالها گر ظن دود با پای خویش   نگذرد ز اشاف بینیهای خویش

3812. *Eğer zan, senelerce iki ayağı ile koşsa, kendi burunlarının deliklerinden geçemez.*

Ey sâlik, sâhib-i yakîn olan insân-ı kâmilden başkası hep erbâb-ı zunûndur ve ma'rifet-i Hak kişinin kendi zannı dâiresinde çalışması ile hâsıl olmaz; ve sâhib-i zan, aslâ kendi mevhûm olan varlığından kurtulamaz. Zîrâ nazar-ı zannî ve kıyâsî, insanın burnunun deliklerinden ileriye geçemez. Binâenaleyh sâhib-i zanna, mutlakā bir sâhib-i yakîn olan mürşid-i kâmil lâzımdır.

تا بيينى نايدت از غيب بو   غير بينى هيچ مى بينى بگو

3813. *Senin burnuna gaybdan koku gelmedikçe, söyle burundan gayri hiçbir şey görür müsün?*

Ey zan ve kıyâs sâhibi, senin zannın ve kıyâsın havâss-i zâhiren vâsıtasıyla aldığın ma'lûmâta müsteniddir. Binâenaleyh kuvve-i şâmmen ancak eşyâ-yı zâhirenin kokularını duyar. Halbuki âlem-i gaybın ve rûhâniyet âleminin dahi kokuları vardır. Senin bu zâhirî burnun onları duymaz. Bu ma'nevî kokulara nazaran, senin burnun ancak bir şekl ve resm-i zâhirîden ibâret kalır. Nitekim bir maraz sebebiyle eşyâ-yı zâhirenin kokularını da duymayan burunlar vardır. Böyle kimseler ancak burunlarının şekillerini görürler.

سؤال كردن آن كافر از على كرم الله وجهه كه چون بر من
مظفر شدى شمشير را از دست چون انداختى

Ali (k.v.) hazretlerinden o kâfirin, "Vaktâki benim üzerime muzaffer oldun, niçin kılıcı elinden attın?" diye suâl etmesi

پس بگفت آن نو مسلمان ولى   از سر مستى و لذت يا على

3814. *İmdi dost olan yeni müslüman, sarhoşluk ve zevk cihetinden dedi ki: yâ Ali!*

باز فرما يا امير المؤمنين   تا بجنبد جان بتن هم چون جنين

3815. *Açık buyur yâ Emîre'l-mü'minîn; tâ ki can tende cenîn gibi kımıldasın.*

Ey mü'minlerin beyi olan Aliyyü'l-Murtazâ, aramızda vâki' olan muâmelenin sırrını açık buyur, tâ ki senin güneş gibi nûrlu ve harâretli olan sözünden, canım cismimin içinde rahm-i mâderdeki cenîn gibi kımıldamağa başlasın.

هفت اختر هر جنين را مدتى　　　　مى كنند اى جان بنوبت خدمتى

3816. *Yedi yıldız her cenîne, ey cân bir müddet nöbetle bir hizmet ederler.*

İlm-i nücûm ile meşgûl olan hükemânın fikirlerine nazaran nutfe, rahm-i mâdere düşünce, ilk ayda Zühal ve ikinci ayda Müşterî ve üçüncü ayda Merîh, dördüncü ayda Güneş, beşinci ayda Zühre, altıncı ayda Utârid, yedinci ayda Ay, sekizinci ayda yine Zühal terbiye eder. Cenîn, rahm-i mâderde Güneş'in terbiyesinde iken hayât bulur; Ay'ın terbiyesinde iken doğarsa muammer olması câizdir; fakat Zühal'in terbiyesinde iken doğarsa, muammer olmaz; zîrâ Zühal'in tabîatı bârid ve yâbisdir ve hem Zühal nahs-ı ekberdir. Dokuzuncu ayda yine Müşteri terbiye eder. Bu ay vilâdet zamânıdır. Ve bu ayda doğanların çok yaşamaları ümîd olunur; zîrâ Müşteri'nin tabîatı sıcak ve yaştır ki, hayât-ı tabîînin hâlidir ve hem sa'ddır. Hükemânın bu kavli, âmme-i şuarâ arasında meşhûr olduğundan, Cenâb-ı Pîr efendimiz bu şöhrete binâen kavl-i mezkûru temsîl tarîkıyle almışlardır. Ve "yedi yıldız"dan murâd dahi zikr olunan ecrâmdır.

چونكه وقت آيد كه جان گيرد جنين　　　　آفتابش آن زمان گردد معين

3817. *Çünki cenînin can tutması vakti gele, o zaman ona Güneş muîn olur.*

اين جنين در جنبش آيد ز آفتاب　　　　كافتابش جان همى بخشد شتاب

3818. *Bu cenîn Güneş'ten harekete gelir; zîrâ Güneş ona acele cân bağışlar.*

از دگر انجم بجز نقشى نيافت　　　　اين جنين تا آفتابش بر نتافت

3819. *Ona Güneş parlamadıkça bu cenîn dîğer yıldızlardan bir nakıştan gayri bulmadı.*

Rahm-i mâderdeki cenîni Güneş terbiye etmeğe başlamadıkça, dîğer yıldızların terbiyesi onun üzerine müessir olmadı.

از كدامين ره تعلق يافت او　　　　در رحم با افتاب خوب رو

3820. *O, rahimde, güzel yüzlü Güneş'e hangi yoldan taalluk buldu?*
[3778]

از ره پنهان که دور از حس ماست　　آفتاب چرخ را بس راههاست

3821. *Bizim hissimizden uzak olan gizli yoldan, çerhin güneşinin çok yolları vardır.*

آن رهی که زر بیابد قوت ازو　　وان رهی که سنگ شد یاقوت ازو

3822. *O bir yol ki, altın ondan gıdâ bulur ve o bir yol ki, taş ondan yâkūt olur.*

Güneşin, küre-i arz üzerindeki eşyâ-yı muhtelife üzerine hissimizin idrâk edemediği gizli yoldan türlü türlü te'sîrleri ve terbiyeleri vardır. Rahm-ı mâderde de cenîn o gizli yoldan gelen te'sîr ile hayât bulur. Topraktaki ma'deniyât tedrîc ile kemâle gelip, güneşin te'sîriyle altın olur, taşlar yâkūt hâline gelir.

آن رهی که سرخ سازد لعل را　　وان رهی که برق بخشد نعل را

3823. *O bir yol ki, la'li kırmızı yapar; ve o bir yol ki, çakmak demirine kıvılcım bahş eder.*

آن رهی که پخته سازد میوه را　　وان رهی که دل دهد کالیوه را

3824. *O bir yol ki, meyveyi olmuş yapar; ve o bir yol ki korkağa şecâat verir.*

Güneşin gizli bir yolda te'sîriyle meyveler kemâle erer ve karanlıkta korkan evhâm sâhibleri, güneşin tulû'u ile, kuvvet-i kalb ve cesâret sâhibi olurlar.

باز گو ای باز پر افروخته　　با شه و با ساعدش آموخته

3825. *Açık söyle ey kanadı parlamış olan doğan, şâha ve onun bileğine alışmış!*

Pâdişâhlar doğan kuşunu besleyip ava çıktıkları vakit istihdâm ederler. Bu av için beslenen doğan kuşu, pâdişâha ve onun bileğine gelip konmağa alışmış olur. Pehlivân lisânından Cenâb-ı Pîr, Şâh-ı velâyet hazretlerini, şâh-ı hakîkî olan Cenâb-ı Hakk'ın beslediği doğan kuşuna teşbîh buyurmuştur.

باز گو ای باز عنقا گیر شاه　　ای سپاه اشکن بخود نی با سپاه

3826. *Açık söyle, ey Şâh'ın ankā tutucu olan doğanı? Ey kendi kendine askerleri mağlûb eden, asker ile değil!*

Ey şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın, ankā gibi olan düşmanlarını yakalayıcı olan doğan; sen askerleri tek başına mağlûb edersin; galebede askerlerin yardımına muhtâç olmazsın.

امت وحدی یکی و صد هزار　　باز گو ای بنده بازت را شکار

3827. *Bir ümmetsin, birsin; halbuki yüz binsin; açık söyle ey kimse, bende senin bâzına şikârdır.*

Sen öyle bir kahramansın ki, başlı başına bir ümmetsin. Sûretde birsin; velâkin ma'nâda yüz binsin. Açık söyle ey âlî zât ki, bu bende-i âciz senin himmetinin doğanına şikâr olmuştur.

در محل قهر این رحمت ز چیست　　اژدها را دست دادن راه کیست

3828. *Kahır mahallinde bu rahmet nedendir? Ejderhâya fırsat vermek kimin yoludur?*

Beni öldüreceğin vakit, niçin merhamet edip bıraktın? Ben senin ejderhâ gibi bir düşmanın idim. Halbuki ejderhâya fırsat vermek hiç kimse tarafından câiz görülmez.

جواب گفتن امیر المؤمنین رضی الله عنه سبب افکندن شمشیر
از دست چه بوده است در آن حالت

Emîrü'l-Mü'minîn (r.a.) hazretlerinin kılıcı elden bırakması sebebi; o hâl içinde ne olmuş olduğu hakkında cevâb vermesi

گفت من تیغ از پی حق می زنم　　بندهء حقم نه مأمور تنم

3829. *Dedi ki: Ben kılıcı Hak için vururum; ben Hakk'ın kuluyum, tenin me'mûru değilim.*

Hz. Ali buyurdu ki: Ben Allah Teâlâ hazretlerinin rızâsı için küffâr ile harb eder ve kılıcımı ancak Hakk'ın emrine imtisâlen kullanırım. Nefsimin arzûlarını tatmîn için kılıç kullanmağa tenezzül etmem; zîrâ ben Hakk'ın kuluyum; tenimin ve nefsimin me'mûru değilim.

شیر حقم نیستم شیر هوا　　فعل من بر دین من باشد گوا

3830. [3798] *Hakk'ın arslanıyım, hevânın arslanı değilim; benim fiilim benim üzerime şâhiddir.*

Ben Hakk'ın emrini icrâ husûsunda arslan gibi şecî'im; hevâ-yı nefsimin emirlerini infâz için şecî' değilim. Benim bu sözlerime fiilim şehâdet eder; zîrâ sözler fiiller ile te'yîd edilmedikçe, kizibden ibâret kalır.

مَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَمْ در حِرَابْ   من چو تيغم وان زننده آفتاب

3831. *Ben muhârebede "Mâ remeyte iz remeyt"im; ben kılıç gibiyim ve O vurucu güneştir.*

"Hırâb" "fiâl" vezninde "müfâale bâbı"nın masdarıdır; muhârebe ma'nâsınadır. Ya'nî ben muhârebede sûre-i Enfâl'de olan وَ مَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ (Enfâl, 8/17) ya'nî "Attığın vakit, sen atmadın" âyet-i kerîmesinin mâsadakıyım; ve ben kılıç gibiyim ve o kılıcı vuran ise, hakîkat güneşi olan Allah Zü'l-Celâl hazretleridir. Bu vakitde İmâm-ı Ali (k.v.) efendimizin "kurb-i ferâiz" mertebesinde bulundukları anlaşılır ve bu mertebede abd Hakk'ın âletidir; ve "kurb-i nevâfil"de ise Hak, abde âlet olur.

رخت خود را من زره بر داشتم   غير حق را من عدم انگاشتم

3832. *Ben kendi yükümü yoldan kaldırdım; Hakk'ın gayrini ben adem tasavvur ettim.*

Ben tarîk-ı hayâlde bulunan varlığımın yükünü, o yoldan kaldırdım; Hakk'ın gayri olan her bir şeyi, ben yok bildim.

سايهء ام كتخدا ام آفتاب   حاجبم من نيستم او را حجاب

3833. *Ben bir gölgeyim, sâhibim güneştir; ben hâcibim, O'nun hicâbı değilim.*

Ben güneşin harekâtına tâbi' olan bir gölgeyim; ya'nî vücûdda ve varlıkta Hakk'ın esmâsının zılliyim; binâenaleyh ben Hakk'ın bâb-ı tecelliyâtında bir kapıcı ve bir perdedârım. O'nun vücûdunun perdesi ve hicâbı değilim.Ya'nî Hak kapısında ağyâre karşı perdedârım; O'nun huzûruna ağyârı koymam.

من چو تيغم پر گهرهاى وصال   زنده گردانم نه كشته در قتال

3834. *Ben visâl cevherleriyle dolu kılıç gibiyim; kıtâlde öldürülmüş değil, diri ederim.*

Benim kıtâlden ve cihâddan kasdım, adam öldürmek değildir; belki sıfât-ı nefsâniyye ve hayvâniyye içinde istiğrâkları hasebiyle âdemiyyet mertebe-

sinden ölmüş olanları, kılıç korkusuyla îmân ve insanlık mertebesine getirmek sûretiyle diriltmektir.

خون نپوشد گوهر تیغ مرا   باد از جا کی برد میغ مرا

3835. *Benim kılıcımın cevherini kan örtmez; rüzgâr benim bulutumu ne vakit yerinden götürür?*

"Kılıç ve bulut" Hz. Emîr'in zât-ı şerîfinden ve "kan", sâika-i nefsâniyye ile vâki' olan katilden ve "kılıcın gevheri", tahalluk buyurdukları ahlâk-ı ilâhiyyeden ve "rüzgâr", hevâ-yı nefsâniyyeden kinâyedir. Hulâsa-i ma'nâ böyle olur: Kabza-i ilâhiyyede kılıç gibi olan vücûdumda zâhir olan ahlâk-ı ilâhiyye sâika-i nefsâniyyet ile katl îkāına mâni'dir. Hiç hevâ-yı nefsânî benim zıll-i ilâhî olan vücûdumu izâle ve ondan nâzil olacak rahmeti men' edebilir mi?

که نیم کوهم ز حلم و صبر و داد   کوه را کی در رباید تند باد

3836. *Saman çöpü değilim, hilimden ve sabırdan ve atâdan dağım; sert rüzgâr dağı ne vakit kapar?*

Ben saman çöpü gibi zayıf ve nahîf değilim ki, sert ve şedîd olan hevâ-yı nefsânî beni yerimden oynatsın; belki ahlâk-ı ilâhiyye ile tahallukda ve Hak Teâlâ'nın Halîm ve Sabûr ve Mu'tî isimlerinin mazharı olmakda dağ gibi sâbit bir haldeyim. Ya'nî ben makām-ı telvînde değilim, makām-ı temkîndeyim.

آنکه از بادی رود از جا خسیست   زانکه باد نا موافق خود بسیست

3837. *O kimse ki bir rüzgârdan yerinden giderse, bir çöptür; zîrâ ki birçok nâmuvâfık rüzgâr vardır.*

Bir hevâ-yı nefsânî ile tâat-ı Hak'dan inhirâf eden kimse, bir çöp gibi zayıftır; zîrâ bu âlem-i cismânîde sâha-i kalbe esen muhâlif rüzgârlar pek çoktur. Binâenaleyh nefsin bir hevâsına dayanamıyacak kadar zayıf olan bir kimse, bu kadar muhâlif rüzgârlara nasıl tahammül edebilir?

باد خشم و باد شهوت باد آز   برد او را کو نبود اهل نماز

3838. *Gazab rüzgârı ve şehvet rüzgârı, hırs rüzgârı, ehl-i namaz olmayan o kimseyi götürür.*

Nefsin gazabı ve şehveti ve hırsı o muhâlif olarak esen rüzgârlardandır. İşte bu rüzgârlara huzûr-ı Hak'da ve ahlâk-ı ilâhiyye ile tahallukda sâbit ve

ber-karâr olmayan kimseleri esfel-i sâfilîne götürür. "Ehl-i namâz"dan murâd, salât-ı dâim ashâbı olan ehl-i temkîndir ki,onlar sıfât-ı nefsâniyyelerinden kurtulmuşlardır. Onlar hakkında âyet-i kerîmede اَلَّذِينَ هُمْ عَلَي صَلاَتِهِمْ دائِمُونَ (Meâric, 70/23) [Onlar namazlarında devamlıdır] buyrulur. Ve انَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ (Ankebût, 29/45) [Namaz hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar] âyet-i kerîmesinde fahşâdan ve münkerden nehy eden salât dahi, ancak bu namazdır; yoksa avâm-ı mü'minînin bin türlü mâsivâ hâtıralarıyla kıldıkları namaz değildir. Bunların namazlarının kıymeti ancak emr-i ilâhîye itâat ecrini kazandırır, işte bu kadar.

کوهم و هستئ من بنياد اوست ور شوم چون كاه بادم باد اوست

3839. *Bir dağım; ve benim vücûdum onun bünyâdıdır; ve eğer saman çöpü gibi olursam rüzgârım, onun rüzgârıdır.*

Ben sâbit bir dağım; ve benim vücûdum onun bünyâdı ve varlığıdır. Zîrâ ben, vücûd-ı hakkānî ile kāimim ve eğer saman çöpü gibi herhangi bir tarafa meyil ve hareketim vâki' olursa, bana te'sîr eden rüzgâr, Hakk'ın irâdesinin rüzgârıdır.

جز بباد او نجنبد ميل من نيست جز عشق احد سر خيل من

3840. [3798] *Onun rüzgârının gayri ile benim meylim kımıldamaz; benim ser-askerim aşk-ı Ahad'in gayri değildir.*

Hakk'ın irâdesinin rüzgârından başka bir havâ ile benim meyil ve irâdem kımıldamaz. Benim vücûdumdaki kuvâ askerinin başkumandanı ancak aşk-ı Hak'dır.

خشم بر شاهان شه و ما را غلام خشم را هم بسته ام زير لگام

3841. *Gazab, pâdişâhlar üzerinde şâhdır ve bizim kölemizdir. Gazabı da yular altına bağlamışım.*

Gazab-ı nefsânî pâdişâhların üzerinde hâkimdir. Binâenaleyh onlar gazablarının emrine tebean hareket ederler. O gazab bizim kölemiz ve esîrimizdir; onu istediğimiz gibi kullanırız. Zîrâ biz nefsimizin gazabına yular taktık.

تيغ حلمم گردن خشمم ز دست خشم حق بر من چو رحمت آمدست

3842. *Hilmimin kılıcı, gazabımın boynunu vurmuştur; Hakk'ın gazabı benim üzerime rahmet gibi gelmiştir.*

Ya'nî hilmim gazabıma galebe etmiştir; eğer benden gazab zâhir olursa, nefsim için değil, Hak için zuhûr eder. Binâenaleyh küffâr ile olan kıtâlde, benden zuhûr eden gazab Hakk'ın gazabıdır; fakat sen bana hakāret edince, Hakk'ın o gazabı, benim üzerime rahmet gibi gelmiş ve o anda elimden kılıcı bırakmak bir hâl-i tabîî olmuştur.

غرق نورم گرچه سقفم شد خراب روضه گشتم گرچه هستم بو تراب

3843. *Her ne kadar sakfım harâb oldu ise de, nûra gark oldum; her ne kadar Bû-türâb oldum ise de ravza oldum.*

Her ne kadar varlığımın tavanı yıkıldı ise de, hakîkat güneşinin nûruna gark oldum ve her ne kadar "Bû Türâb" lakabını iktisâb ettim ise de, ilim ve maârif bahçesi oldum. Ebû Türâb lakabının sebebi budur ki, bir gün Resûl-i Ekrem Efendimiz, Hz. Fâtıma vâlidemizin hâne-i saâdetlerini teşrîf buyurup, این ابن عمك ya'nî "Amcanın oğlu nerededir?" hitâbıyla, Şâh-ı velâyet hazretlerini sordular. Ümmü'l-mü'minîn (r.a.) hazretleri de, "Aramızda birâz iğbirâr vâki' oldu" buyurdu ve gitti dedi. Resûl-i Ekrem Efendimiz, İmâm-ı Ali (k.v.) efendimizi arattılar. Mescidde yattığını haber vermeleri üzerine, mescidi teşrîf buyurup Hz. İmâm'ın topraklar üstünde yatmış olduğunu ve üstü başı toprak içinde kaldığını gördüler. Ve قم يا ابا التراب قم يا ابا التراب ya'nî "Kalk, yâ Ebâ't-türâb, kalk yâ Ebâ't-türâb" buyurdular. Ve Ebû Türâb, ya'nî "toprak babası" lakabı da, bu hitâb-ı Nebevî'den inbiâs etti. Bu lakab Hz. İmâm'ın çok hoşuna giderdi.

چون در آمد علتى اندر غزا تيغ را ديدم نهان كردن سزا

3844. *Vaktâki gazâda bir illet zâhir oldu, kılıcı saklamayı lâyık gördüm.*

Vaktâki rızâ-yı Bârî için olan mukātele esnâsında, senin bana hakāretin sebebi ile, bir illet-i nefsâniyye zâhir oldu, kılıcı saklayıp mukāteleden vazgeçmeyi münâsib gördüm.

تا اَحَبَّ لله آيد نام من تا كه اَبْغَضْ لله آيد كام من

3845. *Tâ ki benim ismim "Ehabbe lillâh" gelsin; tâ ki benim murâdım "Ebgaza lillâh" gelsin.*

Bu beyt-i şerîf من احب لله و ابغض لله و اعطى لله و منع لله فقد استكمل الايمان ya'nî "Allah için seven ve Allah için buğz eden ve Allah için veren ve Allah için men' eden kimse, muhakkak îmânı istikmâl etti" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

Ya'nî ben mukātelede kılıcı onun için attım ki, nâmım muhabbeti Allâh için olan kimseler arasında bulunsun ve nefsimin murâdına da Allah için buğz etmiş olayım.

تا كه اعطا لله آيد جود من　　　تا كه امسك لله آيد بود من

3846. *Tâ ki benim cûdum, Allah için verdi gelsin; tâ ki benim vücûdum Allah için imsâk etti gelsin.*

Seni öldürmekten vazgeçmem bir atâdır ve benim bu atâm Allah Teâlâ'nın rızâsı içindir. Ve kezâ bu hâl nefsimin gazabını tutmak ve zabt etmektir; bu da rızâ-yı Bârî içindir. Bu beyit de yukarıki hadîsi îmâ eder.

بخل من لله عطا لله و بس　　　جمله للهم نيم من آن كس

3847. *Benim buhlüm Allah içindir, atâm Allah içindir, işte bu kadar. Cümle Allah içinim, ben kimsenin tâbi'i değilim.*

و آنچه لله ميكنم تقليد نيست　　　نيست تخييل و گمان جز ديد نيست

3848. *Ve Allah için yaptığım şey taklîd değildir; tahyîl ve zan değildir; müşâhedenin gayri değildir.*

Benim rızâ-yı ilâhî için yaptığım işler, kâmillerin ef'âline taklîd tarîkıyle değildir; kendi zan ve hayâlimde iyi görerek yapmak sûretiyle değildir. Hakîkatde yapılması lâzım geldiğini görüp yapılmış olan işlerdir. Ya'nî ben sırr-ı kadere nazar ederim, icrââtımı ona göre yaparım; binâenaleyh ey pehlivân, sırr-ı kader îcâbınca senin ezelde mü'min olduğunu gördüm ve seni öldürmekten vazgeçtim; zîrâ eğer seni öldüre idim, bir mü'mini öldürmüş olacaktım; bu ise körlerin işidir.

زاجتهاد و از تحری رسته ام　　　آستين بر دامن حق بسته ام

3849. *İctihâddan ve taharrîden kurtulmuşum; yenimi Hakk'ın eteğine bağlamışım.*

Herhangi bir mes'elede nazar-ı aklî ile ictihâd etmekten ve bir hüküm vermek için aklî ve naklî delâil aramaktan kurtulmuşum. Hükümlerim, basar-ı basîretimin önünde mekşûf olan hakāyık-ı eşyâya nazarandır; zîrâ yenimi Hakk'ın eteğine bağlamışım. "Âstîn"den murâd, rûhun mahall-i taalluku olan kalbdir. "Dâmen-i Hak"dan murâd dahi, suver-i ilmiyye-i esmâ-

iyye ve a'yân-ı sâbite âlemidir. Ya'nî kalbimi a'yân-ı sâbite âlemine ta'lîk etmişimdir; ve kalbin a'yân-ı sâbite âlemine rabtı, sırr-ı kadere ıttılâ'ı iktizâ eder. Nitekim bu cildin ibtidâsında 72 numaralı beyitte ان خيالاتيكه دام اولياست عكس مهرويان بوستان خداست [O hayâller ki evliyânın tuzağıdır; Hudâ bostânı mehrûlarının aksidir] buyrulmuş idi. Bu beytin tercümesi ve îzâhı orada geçti.

گر همی پرم همی بینم مطار ور همی گردم همی بینم مدار

3850. *Eğer uçarsam metârı görürüm; ve eğer dönersem, medârı görürüm.*
[3808]

"Matâr" uçulan yer, "medâr" devr olunan yer ma'nâlarınadır. Ya'nî uçtuğum vakit, uçtuğum yeri göre göre uçarım ve devr edersem, devr edeceğim yeri göre göre devr ederim; ya'nî bütün icrââtım müşâhedeme müsteniddir.

ور كشم بارى بدانم تا كجا ماهم و خورشيد پيشم پيشوا

3851. *Ve eğer bir yükü çekersem nereye kadardır, bilirim; ben ayım ve önümde güneş pîşvâdır.*

Ya'nî, eğer bir vazîfeyi îfâya me'mûr olursam, onu ne dereceye kadar îfâ edeceğimi bilirim; zîrâ ben ay gibiyim ve önümde hakîkat güneşi rehberimdir. Ay nasıl güneşten ziyâ alırsa, ben de bilcümle muâmelâtımda öylece Hak'dan nûr alırım.

بيش ازين با خلق گفتن روى نيست بحر را گنجايى اندر جوى نيست

3852. *Halka bundan ziyâde söylemek vecih değildir; denizin ırmağa sığıcılığı yoktur.*

Sûretde müstağrak olan halka, ma'nâyı bundan ziyâde söylemek vech-i savâb değildir; zîrâ ma'nâ denizi, ırmak mesâbesinde olan elfâz sûretlerine sığmaz.

پس مى گويم باندازهء عقول عيب بنود اين بود كار رسول

3853. *Ben akılların ölçüsü ile aşağı söylüyorum; ayıp olmaz, bu Resûlün işi olur.*

Ben söylediklerimi akılların dûn mertebesine göre söylüyorum; hakāyıkı bu tarzda beyân etmek bir kusûr değildir. Zîrâ Resûl-i Ekrem Efendimiz de böyle yaptı ve bize de كلموا الناس على قدر عقولهم ya'nî "Nâsa akılları mikdârınca söyleyiniz" buyurdu.

از غرض حرم گواهی حر شنو　　　که گواهی بندگان نرزد دو جو

3854. *Garazdan hürüm, hürrün şehâdetini dinle; zîrâ bendelerin şehâdeti iki arpaya değmez.*

Ben nefsânî olan garazdan âzâdım; söylediğim sözler hürcedir. Binâenaleyh nefsin kulluğundan kurtulmuş olan hürrün şehâdetini dinle! Zîrâ şer'-i şerîfde kölelerin şehâdeti iki arpa kıymetinde bile değildir. Binâenaleyh hakāyıka müteallık olan sözleri, nefislerinin kulu olan kimselerden dinleme; zîrâ söyledikleri sözler müşâhedeye değil, sem'a müsteniddir. Beyit:

درویش سخن ز دیده گوید　　　عامی سخن از شنیده گوید

Nazmen tercüme: "*Dervîş sözünü görür de söyler*
Âmmî işitir de öyle söyler."

در شریعت مر گواهی بنده را　　　نیست قدری وقت دعوی و قضا

3855. *Şerîatde da'vâ ve hüküm vaktinde muhakkak kölenin şâhidliğinin bir kadri yoktur.*

Köle, kendi hürriyyetine mâlik olmayıp te'sîr altında bulunduğundan, şerîatde hâkim da'vâda onun şehâdetini makbûl addedip hüküm vermez. Nefislerinin kölesi olanlar da ağrâz-ı nefsâniyyelerinin te'sîri altında bulunduklarından, hakāyıka olan şehâdetde onların sözleri makbûl değildir.

گر هزاران بنده باشندت گواه　　　بر نسنجد شرع ایشانرا بکاه

3856. *Eğer binlerce köle sana şâhid olsalar, şerîat onları saman çöpüne tartmaz.*

بندهٔ شهوت بتر نزدیك حق　　　از غلام و بندگان مسترق

3857. *Hak indinde şehvetin kölesi, gulâmdan ve istirkāk olunmuş olan bendelerden daha fenâdır.*

"Gulâm" ta'bîriyle para ile hâl-i sulhde satın alınmış köleye ve "istirkāk" ile de, harbde esîr edilmiş olan köleye işâret buyrulur. "Şehvet"den murâd, bilumûm nefsin murâdları ve istekleridir. Ve şehvetin kölesi, bilcümle ef'âl ve harekâtı nefsinin arzûlarıyla vâki' olan kimsedir.

کین بیك لفظی شود از خواجه حر　　　وان زید شیرین و میرد سخت مر

3858. *Zîrâ bu, bir lafız ile efendiden âzâd olur; halbuki o, tatlı yaşar ve pek acı ölür.*

Zîrâ satın alınmış veyâ harbde esîr edilmiş olan köle, efendinin bir lafzı ile, ya'nî "Seni âzâd ettim" demesi ile âzâd olur ve esâretten kurtulur. Halbuki esîr-i şehvet olan hayât-ı sûrîsinde tatlı tatlı imrâr-ı evkāt eder; fakat pek acı bir sûrette ölür.

بندهٔ شهوت ندارد خود خلاص   جز بفضل ایزد و انعام خاص

3859. *Şehvetin kölesi ise, Hakk'ın fazlı ve husûsî olan in'âmından gayri halâs olmaz.*

در چهی افتاد کو را غور نیست   وان گناه اوست جبر و جور نیست

3860. [3818] *Bir kuyuya düştü ki, dibi yoktur; ve o, onun günâhıdır, cebir ve cevr yoktur.*

Ya'nî şehvetin kölesi olan kimse Zât-ı Hak'dan gâyet baîd olan tabîat kuyusuna düştü ki, o kuyunun dibi yoktur. Zîrâ tabîat, merâtib-i vücûdun esfel-i sâfilînidir ve ayn-ı cehennemdir; ve "cehennem" gâyet derin kuyu ma'nâsına olan "cihnâm"dan müştakdır. Ve onun bu kuyuya düşmesi, kendi günâhıdır. Ya'nî onun ayn-ı sâbitesinin lisân-ı isti'dâd ile hazret-i Hak'dan bunu taleb etmesindendir; ve isti'dâdının şeâmeti hasebiyle Hâdî'nin hidâyetini kabûl edememesindendir; ve isti'dâd ise mec'ûl olmadığından, bu husûsda cebir ve zulüm de yoktur. Nitekim Hak Teâlâ hazretleri وَ مَا ظَلَمْنَاهُمْ وَ لٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (Nahl, 16/118) ya'nî "Biz onlara zulm etmedik; fakat onlar kendi nefislerine zulm ettiler" buyurur. Ve dîğer bir âyet-i kerîmede de لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَ هُمْ يُسْئَلُونَ (Enbiyâ, 21/23) ya'nî "Hak Teâlâ işlediğinden mes'ûl değildir ve ancak onlar mes'ûldürler" buyurur. İmdi bizim üzerimizde zâhir ve vâki' olan her şey, ancak bizdendir; ve cebir ve zulüm dahi ancak bizim kendi hakîkatimizden, yine kendimize vâki' olur. Cebir ve cebbâriyyet hakkındaki îzâhât 625 numaralı beyt-i şerîfde geçti.

در چهی انداخت او خود راکه من   در خور قعرش نمی یابم رسن

3861. *O kendisini bir kuyuya attı ki, ben onun dibine lâyık bir ip bulamam.*

Şehvetin kölesi, kendi isti'dâdının şeâmeti hasebiyle kendisini tabîatın öyle bir derin kuyusuna attı ki, onun o kuyuya düşmesi emr-i makzîdir. Binâenaleyh ben onu oradan çıkarmak için bir vesîle ve sebeb bulamam. Zîrâ ism-i Hâdî'nin mazharı olan enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ, "emr-i teklîfî"ye hizmet ederler; "emr-i irâdî"ye hizmet etmezler; ve "emr-i irâdî" herkesin lisân-ı isti'dâd ile Hak'dan taleb ettiği şey üzerine, cânib-i Hak'dan

vâki' olan hüküm ve kazâdır. Binâenaleyh bunun hiçbir vesîle ve sebeb ile tebeddülüne imkân yoktur. Bu bahsin tafsîli *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Ya'kūbî'dedir.

بس کنم گر این سخن افزون شود   خود جگر چه بود که خارا خون شود

3862. *Kâfî görürüm; eğer bu söz ziyâde olursa ciğer ne olur ki, mermer kan olur!*

Bu sözleri kâfî görürüm; eğer [isti'dâd-ı gayr-ı mec'ûl ve] isti'dâd-ı mec'ûle taalluk eden bu sözleri daha ziyâde tavzîh edersem, kemâl-i teessürden ciğerlerin kan olması şöyle dursun, mermer taşı bile kana tahavvül eder. Zîrâ sırr-ı kader mes'elesi zevk-ı isneyniyyet içinde bulunanlara elem-i azîm verir; kişiyi bu elemden ancak zevk-ı vahdet kurtarır.

این جگرها خون نشد از سختیست   غفلت و مشغولی و بد بختیست

3863. *Bu ciğerler kan olmadı ise katılıktandır, gafletlendir ve meşgûliyettendir ve bedbahtlıktandır.*

"Ciğerin kan olması", müteessir olmaktan kinâyedir. Bu ciğerler enbiyâ ve evliyânın sözlerinden müteessir olmadı ise, evsâf-ı nefsâniyyede istiğrâk sebebiyle katı bir hâle gelmiş olmasındandır; veyâ adem-i vukūf sebebiyle gafletdendir; veyâ hubb-i mâsivâ ile umûr-ı dünyâya pek ziyâde meşgûliyettendir; veyâ isti'dâd-ı gayr-i mec'ûlün şeâmetinden ve bedbahtlıktandır. İmdi katılık ve gaflet ve meşgûliyet, ârızîdir; bunların çâreleri sabır ve enbiyâ ve evliyânın sözlerini dinlemek ve terk-i meşgûliyyettir. Fakat bedbahtlığın çâresi yoktur; nitekim yukarıda îzâh olundu.

خون شود روزی که خونش سود نیست   خون شو آن وقتی که خون مردود نیست

3864. *Bir gün kan olur ki, kan ona fâide değildir; o bir vakit kan ol ki, kan merdûd değildir.*

Teessürün fâide verdiği bu mevtın-ı dünyâda enbiyâ ve evliyânın sözlerinden müteessir olup, amel-i sâlihe müdâvim ol; zîrâ hayât-ı uhreviyyede müteessir olmak fâide vermez.

چون گواهئ بندگاه مقبول نیست   عدل او باشد که بندهء غول نیست

3865. *Mâdemki kölelerin şehâdeti makbûl değildir; şâhid-i âdil o olur ki, gûlün kölesi değildir.*

Nefis ve şeytanın köleleri olan kimselerin sözlerine ve felsefelerine kulak asma! Gülün, ya'nî nefis ve şeytanın köleleri olmayan enbiyâ ve evliyânın hikemiyâtını ve nesâyihini dinle ki, onlar şâhid-i âdildir.

گفت ارسلناك شاهد در نذر　　　زانكه بود از كون او حُر بن حُر

3866. *(Hak) Kur'ân'da "Erselnâke şâhiden" buyurdu; zîrâ o kevnden hür oğlu hür idi.*

"Nüzür" Kur'ân-ı Kerîm'in isimlerinden birisidir. Ya'nî Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Ahzâb'da يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا (Ahzâb, 33/45) ya'nî "Ey Peygamber, biz seni şâhid olarak gönderdik" buyurdu. Çünkü Peygamber-i zîşân, âlem-i kevnin esâretinden kurtulmuş olan hür oğlu hür idi; ve hürrün şehâdeti ise makbûldür. "Hür oğlu hür" ta'bîri ile, Nebiyy-i zîşân Efendimiz'in, İbrâhîm ve İsmâîl (aleyhime's-selâm)ın evlâdlarından olduğuna işâret buyrulur. Ve enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın cümlesi, âlem-i dünyâya "nefs-i mutmainne" mertebesinde gelmiş olduklarından, sıfât-ı behîme-i nefsâniyyeye esîr olmaktan berîdirler. Ve nefs-i emmâre mertebesinden, nefs-i mutmainne mertebesine terakkî eden evliyâ dahi onların vârisi olarak hürdürler.

چونكه حرم خشم كى بندد مرا　　　نيست اينجا جز صفات حق در آ

3867. *Mâdemki hürrüm, gazab beni ne vakit bağlar? Gel ki, burada Hakk'ın sıfâtından başkası yoktur.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz Şâh-ı velâyet İmâm-ı Ali (k.v.) lisânından buyururlar ki: Mâdemki ben kevnin esâretinden kurtulup hür oldum; gazab-ı nefsânî beni bağlıyabilir mi? Ey pehlivân, gel ki şimdi burada ancak Hak ve Hakk'ın sıfâtı kāimdir; O'ndan başkası yoktur.

اندرآ كآزاد كردت فضل حق　　　زانكه رحمت داشت بر خشمش سبق

3868. *Gel ki seni fazl-ı Hak âzâd etti; zîrâ ki rahmeti O'nun gazabına sebkat tuttu.*

Gel ki, seni hem helâk-i sûrîden ve hem de helâk-i ma'nevîden Hakk'ın fazlı âzâd etti. Zîrâ سبقت رحمتى على غضبى [Rahmetim gazabımı geçti] hadîs-i kudsîsi mûcibince, O'nun rahmeti, gazabını geçmiştir.

اندرآ اكنون كه رستى از خطر　　　سنگ بودى كيميا كردت گهر

3869. *Gel şimdi ki, hatardan kurtuldun. Taş idin, kimyâ seni gevher etti.*

Gel, hatardan kurtulduğun şu anda, kimyâ olan fazl-ı Hak ve insân-ı kâmilin nazarı, senin bakırını altın yaptı.

رستهء از کفر و خارستان او   چون گلی بشگفت سروستان هو

3870. [3828] *Küfürden ve onun dikenliğinden kurtulmuşsun; Hû'nun serviliğinde açılmış gül gibisin.*

Küfürden ve dikenlik mesâbesinde olan küfrün îcâbâtından ve nefsâniyyet-i kesîfeden kurtuldun; artık hüviyyet-i ilâhiyyenin bahçesi olan îmân mertebesinde terbiye olunarak terakkî et ve gül gibi açıl!

تو منی و من توام ای محتشم   تو علی بودی علی را چون کُشم

3871. *Ey muhteşem, sen bensin ve ben senim; sen Ali oldun, Ali'yi nasıl öldüreyim?*

المسلمون کنفس واحدة Ya'nî "Müslümanlar nefs-i vâhide gibidir" hadîs-i şerîfi mûcibince, sen müslüman olmakla, ben oldun; ben kendimi nasıl öldüreyim?

معصیت کردی به از هر طاعتی   آسمان پیموده‌ء در ساعتی

3872. *Her bir tâatdan iyi bir ma'sıyet yaptın; bir anda âsumânı tayy ettin.*

Sen evvelen bir mü'mini katle tasaddî ettin; ve sonra da mağlûb olup yüzüne tükürdün. Binâenaleyh kabâhat kabâhat üstüne yaptın; fakat senin bu kabâhat ve ma'sıyetin, îmânına sebeb olmakla, her tâatdan daha iyi bir ma'sıyet yapmış oldun. Ne mes'ûd bir isti'dâdın var imiş ki, onda rûhun âsûmân-ı îmâna urûc etti.

بس خجسته معصیت کآن مرد کرد   نی ز خاری بردمد اوراق ورد

3873. *Çok mübârek ma'sıyetdir ki onu âdem yaptı; gülün yaprakları bir dikenden bitmez mi?*

Ba'zan bir adamın yaptığı bir günâh çok mübârek olur ve o günâhdan, rahmet-i ilâhiyye zuhûra gelir. Ve fenâdan iyi zuhûrunun, âlem-i zâhirde misalleri vardır. Nitekim latîf gülün yaprakları da çirkin dikenlerden peydâ olur; ve böyle günâhların misâlleri de müteaddiddir, ezcümle:

نی گناه عمر و قصد رسول   می کشیدش تا بدرگاه قبول

3874. *Ömer'in günâhı ve Resûl'e kasdı, onu dergâh-ı kabûle kadar çekmedi mi?*

Hz. Ömer (r.a.)ın İslâmiyyet'i kabûl etmesi, târîh-i İslâm'da tafsîlen beyân olunmuştur. Müşârünileyh, hemşîresinin müslüman olduğunu haber alarak, zamân-ı câhiliyyetde, hiddet etmiş ve hemen kılıcını çekip hem hemşîresinin ve hem de Nebiyy-i zîşân Efendimiz'in vücûdlarına sûikasd için yola çıktı. Hemşîresinin evine geldiği vakit "Tâhâ" sûre-i şerîfesi okunduğunu işitti. Evvelâ hiddetlendi ve sonra ma'nâ-yı Kur'ân'dan müteessir oldu; ve Nebiyy-i zîşân Efendimiz'in bulundukları mahalle teveccüh etti. Oraya vusûlünde, nazar-ı Risâlet-penâhî ile kalbindeki feyz ve teessür ziyâdeleşti; derhâl İslâmiyyet'i kabûl etti. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu vak'ayı, fakîr tarafından tercüme edilmiş olan *Fîhi Mâ Fîh* nâmındaki eser-i âlîlerinde beyân buyurmuşlardır. Bu vak'a ile sâbittir ki, Hz. Ömer'in günâhı ve Resûl'e kasdı, kendisini dergâh-ı kabûle çekmiştir.

نی بسحر ساحران فرعون شان　　　　می کشید و گشت دولت عون شان

3875. *Sâhirleri sihir ile, onların Fir'avn'ı çekmedi mi? Ve onların yardımı devlet olmadı mı?*

Ya'nî Fir'avn, Mûsâ (a.s.)ın asâsı ejderhâ olmasını sihir zannedip, ona mukābele etmek üzere sihirbazları da'vet etti; ve onlar da sihirlerini yaparak, Fir'avn'ın Hz. Mûsâ'ya karşı olan muhâlefetine yardım ettiler. Sonra, mu'cize-i asâ önünde mağlûb olduklarını görünce îmân ettiler. Nitekim tafsîlâtı tefsîr kitâblarında mezkûrdur. Halbuki onların Fir'avn'a yardımı ve Hz. Mûsâ'ya muhâlefetleri ma'sıyet idi. Bu ma'sıyet onların sebeb-i devlet ve saâdetleri olmadı mı?

گر نبودی سحر شان و آن جحود　　　　کی کشیدی شان بفرعون عنود

3876. *Eğer onların sihirleri ve o inkârı olmasa idi, ne vakit onları inadçı olan Fir'avn'a çekerdi?*

کی بدیدندی عصا و معجزات　　　　معصیت طاعت شد ای قوم عصات

3877. *Ne vakit asâyı ve mu'cizeleri görürler idi; ey âsîler tâifesi, ma'sıyet tâat oldu.*

Sâhirlerin sihirleri ve inkârları olmasa idi, Fir'avn onları da'vet etmezdi ve sâhirler de Mûsâ (a.s.)ın asâsını ve mu'cizelerini göremezler idi. Ey her zamanda mevcûd olan âsîler fırkası; işte görüyorsunuz ki, ba'zı kere isyân ind-i ilâhîde ayn-ı tâat oldu.

نا امیدی را خدا گردن ز دست　　　چون گنه مانند طاعت آمدست

3878. *Mâdemki günâh tâat misâli gelmiştir; Hak Teâlâ nâ-ümîdliğin boynunu vurmuştur.*

Ya'nî Hak Teâlâ hazretleri kelâm-ı kadîminde يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلَى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (Zümer, 39/53) ya'nî "Ey benim, nefisleri üzerinde isrâf eden kullarım; Allah'ın rahmetinden me'yûs olmayınız. Muhakkak Allah Teâlâ bütün günâhları mağfiret eder; zîrâ O gafûr ve rahîmdir" buyurmakla, ümîdsizliğin boynunu vurmuş ve ortadan kaldırmıştır. Günâhın tâat misâli olmasının sebebi de, bu ümîdsizliğin izâlesi içindir.

چون مبدل میکند او سیئات　　　طاعتی اش میکند رغم وُشات

3879. *O seyyiâtı tebdîl ettiği vakit, onu gammâzlara rağmen bir tâat yapar.*

"Rağam" (harekât-ı selâse ile) toprağa bulanmak ve kerîh görmek ve zelîl olmak ma'nâlarına gelir. "Vüşât" "vâşî"nin cem'idir. Vâşî, söz götürüp getiren gammâza derler. Ya'nî Hak Teâlâ hazretleri ma'sıyetleri tebdîl ettiği vakit, onları şeytanların körlüğüne bir tâat yapar. Nitekim âyet-i kerîmede ma'sıyetten pişmân olanlar hakkında فَاُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ (Furkān, 25/70) ya'nî "İşte Allah Teâlâ'nın seyyiâtını hasenâta tebdîl ettiği kimseler onlardır" buyrulur.

Şurrâh-ı kirâmdan Bahru'l-Ulûm hazretleri, seyyiâtın hasenâta tebdîli hakkındaki tahkîkâta dâir olan beyânâtı, Şeyh-i Ekber hazretlerinin *Fütûhât-ı Mekkiyye*'sinin 74. bâbından hulâsa etmiş olduğundan, tercümesini fâideli gördüm: "Ef'âlin kâffesi hasenedir; zîrâ Allah Teâlâ hâlik-ı ef'âl olduğu için, muhakkak ef'âlin kâffesi Hakk'ındır. Ve ef'âl, o ef'âli icrâ edenlerin mazhar oldukları esmânın iktizâsı hasebiyledir. Binâenaleyh fiil o ismin marzîsidir; ve o fiilin fâili de o ismin merbûbudur; fakat dîğer ismin marzîsi değildir. Ve bilcümle esmâ-i ilâhiyye hüsnâdırlar ve hüsnün muktezâsı da ancak hüsündür. Zîrâ esmâ-i ilâhiyyenin kemâli, o ef'âlden ibâret olan zuhûr-ı esmâî olmaksızın mümkin değildir. İmdi cemî'-i ef'âl bu cihetle hüsündürler. Bu da her fiilin hüsn-i zâtîsidir; velâkin onun isminin muktezâsı olan ef'âl-i meşrûa, kendi hüsnü üzerine bâkîdir; ve meşrûiyyet cihetinden güzellik, güzellik üzerine zâhir olur. Ve ef'âl-i menhiyyeye gelince, ona kubuh ârızdır ve onun hüsnünü setr eder. Cemâl sâhibine ârız olup, onun cemâlini setr eden kir ve pas gibidir. İşte bunun için, şerîat ondan nehy buyurdu ve şer'a muhâlefeti o fiili kabîh yaptı. Ve fiil-i meşrû', cemâlinde hicâb olmayan bir sâhib-i cemâle

benzer. Ef'âl-i menhiyye ise yüzlerine kir ve pas ve kazûrât bulaşmış olan sâhib-i cemâle benzer ki, bu hicâblar, râîlerin nazarında, onun cemâlini setr eder. İmdi âsî olan kimse, ef'âl-i menhiyyeden tövbe edince, emr-i şer'a olan muhâlefeti kalkar ve o fiil-i muhâlifin kubhu zâil ve kendi hüsn-i zâtîsi üzerinde bâkî kalır. Ve Allah Teâlâ onların fenâlıklarını güzelliğe tebdîl eder. Şu halde bu hüsün, hüsn-i zâtî üzerine zâid olarak fiile ârız olur; ve bu fiil ise hüsün üzerine hüsün olur. Ve muhâlefeti terk etmek fiili, sâhib-i cemâlin kendisine bulaşan kiri ve kazûrâtı izâle edip temiz libâs giymesi ve cemâl peydâ etmesi mesâbesinde olur ki, bunda birisi cemâl-i zâtî, dîğeri cemâl-i libâs olmak üzere iki cemâl hâsıl olur. Binâenaleyh o fiil-i menhînin güzel olması da, bunun gibi birisi zâtî, dîğeri tebdîlden hâsıl olan güzellik olur. İşte seyyiâtın hasenâta tebdîlindeki hikmet budur."

زین شود مرجوم شیطان رجیم   وز حسد او بطرقد گردد دو نیم

3880. *Racîm olan şeytan, bundan mercûm olur; ve o hasedden çatlar, iki parça olur.*
[3838]

"Recm" taş atmak, reddetmek ve zan ile söz söylemek ma'nâlarınadır. Burada reddetmek ma'nâsında müsta'meldir. "Bıtrakad" kelimesi Ankaravî'de "çatlar" ma'nâsında tercüme buyrulmuş ise de, iştikâkı hakkında îzâhât verilmemiştir. Hind şerhlerinde de îzâhâta tesâdüf edemedim. *Burhân* ve *Bahâr-ı Acem* ve *Heft Kulzüm* ve *Gıyâsü'l-Lügât* ve *Şemsü'l-Lügât* ve *Çerâğ-ı Hidâyet* nâmındaki lügat kitâblarında aradım, böyle bir kelime bulamadım. Fakîrin zehâbı budur ki, bu kelime "tark" masdar-ı Arabîsinden bir masdar-ı ca'lîdir ve aslı "tarkîden"dir; muzâri'i ale'l-kāide "tarkad" gelir. "Bâ" harfi, fiillere dâhil olan bâ-yı zâidedir.

Ya'nî şeytan benî Âdem'i iğvâ edip ma'sıyete sevk eder ve bu iğvâ sebebi ile benî âdemden şer'a muhâlif fiil zâhir olur. Vaktâki hâkî olan âdem Hâlık'ına karşı serkeşlikten tövbe eder, onun bu seyyiesi, yukarıda îzâh olunduğu vech ile, haseneye tebdîl olunur. Şeytan, iğvâsının müsmir olmadığı görünce, esâsen huzûr-ı Hak'dan merdûd olan o şeytan, bir kat daha merdûd olur ve kemâl-i enâniyyetinden dolayı serkeşlikten rücû' ve tövbe, şeytanın elinden gelmediği için, âdemin bu hâline hased eder ve kemâl-i teessüründen çatlar.

او بکوشد تا گناهی پرورد   زان گنه ما را بچاهی آورد

3881. *O bir günâhı terbiye etmek için çalışır; ondan bizi bir kuyuya getirir.*

Şeytan, âdemin bir günâhını kuvvetlendirip onda musırr olması için çabalar. O günâha ısrârımızdan dolayı bizleri kendisi gibi hüsrân-ı ebedî kuyusuna atmak ister.

چو به بیند کان گنه شد طاعتی   گردد او را نا مبارك ساعتی

3882. *O, günâhın tâat olduğunu gördüğü vakit, ona nâ-mübârek bir sâat olur.*

اندرآ من در گشادم مر ترا   تف زدی و تحفه دادم مر ترا

3883. *İçeriye gel, ben sana kapı açtım; sen tükürdün, ben sana hediye verdim.*

مر جفا گر را چنینها میدهم   پیش پای چپ چه سان سر می نهم

3884. *Muhakkak cefâ edenlere böylelerini veririm; sol ayak önüne ne vech ile baş koyarım!*

"Sol ayak" cefâgerden, düşmandan kinâye olur. Ya'nî "Ben mürüvvet şâhıyım; cefâgerlere böyle lutuf kapısını açarım; bak ki, sol ayak mesâbesinde olan düşmanlara karşı nasıl tevâzu' ederim." Bu ma'nâ Ankaravî nüshasına göredir. Hind nüshalarında ikinci mısrâ'da "çep" yerine "hibb" yazılmış ki, habîb ma'nâsına gelir. Tenâzur-ı ma'nâ i'tibâriyle bu nüsha müraccah görünür. Ya'nî "Ben cefâ edenlere ve düşmanlara böyle lutuf kapısını açarım; habîb, dost ve vefâger olanların ayağı önüne ise, ne vecih ile baş koyacağımı ve onlara ne sûretle ikrâm edeceğimi var kıyâs et!" Aşağıdaki beyt-i şerîf dahi bu ma'nâyı tafsîl buyurur:

پس وفاگر را چه بخشم تو بدان   گنجها و ملکهای جاودان

3885. *İmdi vefâger olanlara ne bağışlarım, sen bil! Hazîneler ve ebedî mülkler!..*

Vefâger ve dost olanlara ne ihsânlar edeceğimi artık kıyâs eyle de bil! Onlara ma'nâ hazînelerini ve aslâ zevâli olmayan emlâk-i rûhâniyyeyi bağışlarım.

من چنان مردم که بر خونئ خویش   نوش لطف من نشد در قهر نیش

3886. *Ben öyle adamım ki, benim lutfumun şerbeti, kātilim üzerine kahırda zehir olmadı.*

گفتن پیغمبر صلى الله عليه و سلم بگوش رکابدار امیر المؤمنين
على كرم الله وجهه که کشتن علی بر دست تو خواهد بود

Peygamber (s.a.v.)in Emîrü'l-mü'minîn Ali (k.v.)nin seyisinin kulağına "Ali'yi öldürmek senin elinde olacaktır" buyurması

Târih-i İslâm'da tafsîlen beyân olduğu üzere İmâm-ı Ali (k.v.) hazretlerini şehîd eden İbn Mülcem'dir. Ve İbn Mülcem Hz. İmâm'ı zamân-ı hilâfetlerinde şehîd etti; ve Server-i Enbiyâ Efendimiz'i görmedi. Bu sebeble Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm buyururlar ki: "Bu ibârede sehv-i kâtib vardır. Aslında "be-dest-i tû" yerine "be-dest-i o" idi. Kâtib, sehv sebebiyle "o" lafzı yerine "tu" lafzını yazdı." Fakat ibârenin hey'et-i umûmiyyesine ve ondan sonra gelen beyt-i şerîfe bakılırsa, bunun sehv-i kâtibe hamli müşkildir. Ankaravî'de bundan hiç bahis buyrulmamıştır. Fakîre lâyih olan budur ki, Server-i Âlem Efendimiz bu sırrı Hz. İmâm'a söylediler ve Hz. İmâm dahi kendi seyisinin kulağına gizlice söyledi. Hz. Pîr efendimiz, hilâfet-i risâlet-penâhîyi zâhiren ve ma'nen hâiz olmasından dolayı, Hz. İmâm'ı Server-i Enbiyâ Efendimiz'in gayri görmediler. Seyisin kulağına söyleyen Risâlet-penâh Efendimiz' buyurdular. Zîrâ halîfe, müstahlifin aynıdır. Bu ma'nâ her ne kadar zâhire muhâlif görünür ise de, hakîkate mutâbıkdır. Ve Hz. Pîr efendimizin meşreb-i ma'rifetlerine muvâfıkdır. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'in bir beytinde şöyle buyururlar: چون جدا بینی ز بنده خواجه را کم کنی هم متن و هم دیباجه را ya'nî "Sen efendiyi, bendeden ayrı gördüğün vakit, kitâb-ı hakîkatin hem metnini ve hem dîbâcesini gâib edersin." İmdi Hz. İmâm, Server-i Âlem Efendimiz'in bendeleri ve Server-i Âlem Efendimiz, Hz. İmâm'ın seyyidi ve efendisidir. Binâenaleyh hakîkatde yekdîğerinden ayrı değildir.

کفت پیغمبر بگوش چاکرم کو برد روزی ز گردن این سرم

3887. *Peygamber, kölemin kulağına buyurdu ki: Bir gün o, bu başımı boynumdan götürür.*

Hind şârihleri bu beyitte dahi sehv-i kâtib vukûuna zâhib olurlar. Yukarıdaki îzâhât-ı fakîre nazaran, bu beytin te'vîli de şöyle olur: "Benim seyisimin

beni öldüreceği sırrı, Server-i enbiyâ Efendimiz'in lisân-ı saâdetlerinden zâhir oldu. Bu sırrı ben de seyisimin kulağına söyledim. Hakîkatde bu sırrı seyisimin kulağına söyleyen, Server-i enbiyâ Efendimiz oldu."

کرد آگه ان رسول از وحی دوست   که هلاکم عاقبت بر دست اوست

3888. *O Resûl, dostun vahyinden beni âgâh etti ki, âkıbet helâkim onun elindedir.*

Bu beyt-i şerîf, fakîrin mütâlaâtını te'yîd buyurmaktadır. Ya'nî "İmâm-ı Ali efendimiz buyururlar ki: O Resûl-i zîşân Efendimiz, yâr-i hakîkî olan Allah Teâlâ'nın vahyinden "Benim helâkim âkıbet seyisimin elinden olacağını bana bildirdi.

او همی گوید بکش پیشین مرا   تا نیاید از من این منکر خطا

3889. *O derdi ki: Evvelen beni öldür; tâ ki bu münker olan hatâ benden gelmesin.*

Resûl-i Ekrem'in bana vâki' olan ihbârı üzerine bu sırrı ben de seyisime söyledim; o seyisim bana derdi ki: Bu fenâ hatâ benden zuhûra gelmemek için, yâ İmâm evvelen sen beni öldür!

من همی گویم چو مرگ من ز تست   با قضا من چون توانم حیله جست

3890. [3848] *Ben, mâdemki ölümüm sendendir; ben kazâya nasıl hîle arayabilirim?*

Ben seyisime cevâben: "Benim ölümümün, senin elinde olması, mâdemki kazâ-yı mübrem-i ilâhîdir; ve kazâ-yı mübremin de çâresi yoktur, o halde ben bu kazâya karşı nasıl çâre ve tedbîr ittihâz edebilirim?" der idim.

او همی افتد به پیشم کای کریم   مر مرا کن از برای حق دو نیم

3891. *O, önüme düşerdi, derdi ki: Ey kerîm, Allah için beni iki parça et!*

تا نیاید بر من این انجام بد   تا نسوزد جان من بر جان خود

3892. *Tâ ki bu fenâ son, benim üzerime gelmesin; tâ ki benim canım kendi canımın üzerinde yanmasın.*

Beyt-i şerîfde mezkûr olan iki candan birisi, rûh-i insânî ve izâfî ve dîğeri cismânî olan rûh-ı hayvânîdir. Zîrâ rûh-i hayvânî rûh-i izâfînin âletidir. Seni öldürmek gibi bir sû'-i hâtime benim üzerimden geçmemek için ve benim rûh-i izâfîm, rûh-i hayvânîm üzerinde yanmamak için, beni öldür!

من همی گویم برو جَفَّ الْقَلَمْ　　　زان قلم بس سرنگون گردد علم

3893. *Ben der idim ki: Git, kalem kurudu; o kalemden çok bayrak baş aşağı olur.*

"Kalem kurumak" a'yân-ı sâbitenin, lisân-ı isti'dâdlarıyla taleb ettikleri hükmün Hak tarafından verilmiş ve artık bu hükümlerin bozulması imkânı kalmamış olmasından kinâyedir. Bu beyt-i şerîfde Ebû Hüreyre hazretlerinden mervî olan şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: قال قلت يا رسول الله انى رجل شاب و انا اخاف على نفسى العنت و لا اجد ما اتزوج النساء قال فسكت عنى قلت مثل ذلك فسكت عنى ثم قلت مثل ذلك فقال النبى صلى الله عليه و سلم يا ابا هريره جف القلم بما انت لاق فاختص على ذلك Ya'nî "Ben dedim ki: Yâ Resûlallâh, ben genç bir adamım; nefsimin günâh ve fücûrundan korkuyorum. Halbuki kadın tezevvüc etmeme lâzım olan şey bulamıyorum. "Ebû Hüreyre hazretleri buyurdu ki, Resûl-i Ekrem Efendimiz sükût buyurdu; yine böyle söyledim; yine sükût buyurdu. Sonra yine böyle söyledim, Nebî (s.a.v.) buyurdular ki, yâ Ebâ Hüreyre mülâkāt edici olduğun şeye kalem kurudu; buna muhtas ol!" Ya'nî "Başına gelecek şey ne ise, ezelde kalem-i kazâ onu yazdı ve kalem kurudu; nazarın bu kazâ-yı ilâhîye olsun."

Şu halde beyt-i şerîfin îzâhen beyânı budur ki: "Ben dedim ki, ey İbn Mülcem git, kendini beyhûde yorma; zîrâ ezelde kalem-i kazâ yazmış ve kurumuştur; ve pek çok yukarıya kaldırılmış olan bayraklar, ya'nî gâlib olanlar, o kalem-i kazâdan dolayı baş aşağı, ya'nî mağlûb olur."

هیچ بغضی نیست در جانم ز تو　　　زانکه این را من نمیدانم ز تو

3894. *Benim canımdan sende hiçbir buğz yoktur; zîrâ ki ben bunu senden bilmiyorum.*

"Ben tevhîd-i Zât ve tevhîd-i sıfât ve tevhîd-i ef'âl mertebelerini câmi' olduğum için, ibâddan zâhir olan ef'âli, ancak Hakk'ın ef'âli görüyorum; ve senin beni katl edeceğinden dolayı sana karşı aslâ canımda bir buğzum yoktur; çünkü bu fiili senden bilmiyorum."

Bundan anlaşılır ki, ekâbir arasında vâki' olan muhâlefâtı tenkîd edip kıyl u kāl ile meşgûl olanlar ve onların ef'âl ve harekâtına ta'n edenler, tevhîd-i hakîkîden uzaktırlar; ve bu kıyl ü kāle devâm ile berâber da'vâ-yı tevhîdde bulunanların halleri, kavillerini tekzîb eder.

آلت حقی تو فاعل دست حق　　　چون زنم بر آلت حق طعن و دق

3895. *Sen Hakk'ın âletisin ve fâil Hakk'ın elidir. Ben âlet-i Hak üzerine nasıl ta'n ve i'tirâz vururum.*

"Ey İbn Mülcem, sen kazâ-yı mübrem-i ilâhînin infâzı için, Hakk'ın yed-i kudretinde bir âletsin. Ben Hakk'ın kullandığı bir âlete karşı nasıl ta'n ve i'tirâz edebilirim." "Dak" i'tirâz ma'nâsınadır. Beyit:

Hak kulundan intikāmın yine abdiyle alır
Bilmeyen ilm-i ledünnü anı abd etti sanır
Her işin fâili O'ldur, abd elinden işlenir
Berr ü yâ bahr içre O'nsuz sanma bir çöp debrenir

گفت او پس آن قصاص از بهر چیست　　گفت هم از حق آن سر خفیست

3896. *O dedi: Böyle olunca o kısâs ne içindir? Buyurdu: Hem Hak'dandır; o sırr-ı hafîdir.*

İbn Mülcem dedi: "Mâdemki fiil-i katl bir kazâ-yı mübrem-i ilâhîdir ve fâil-i hakîkî Hak'dır; abd ancak kazâ-yı ilâhînin infâzı için bir âlettir; şu halde niçin abd, bu fiilinin cezâsı olmak üzere kısâsen katl olunur?" Hz. Ali (k.v.) buyurdular ki: Kısâs dahi Hakk'ın âleti olan abd tarafından icrâ olunmakla o da Hak'dandır. Fakat Hakk'ın bu vech ile, kendi fiiline i'tirâzında gizli bir sır vardır."

گر کند بر فعل خود او اعتراض　　زا عتراض خود برویاند ریاض

3897. *Eğer o kendi fiiline i'tirâz ederse, kendi i'tirâzından bahçeler bitirir.*

Ma'lûm olsun ki, yukarıda îcâb ettikçe îzâh olunduğu üzere, âlem esmâ-i ilâhiyyenin mazharıdır; ve hakîkatde vücûd ancak Hakk'ındır. Bu vücûdât-ı izâfiyye âlemi, ancak ahkâm ve âsâr-ı esmânın zuhûruna mahsûs bir meclâdan ibâret olup, mertebe-i ef'âldir. Ve Hak ba'zı ef'âlinden râzıdır ve ba'zı ef'âlinden de râzı değildir. Nitekim âyet-i kerîmede وَ لَا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ (Zümer, 39/7) ya'nî "Allah Teâlâ, ibâdının küfrüne râzı değildir" buyrulur. Ve küfür, ism-i Mudill'in îcâbı olup, sâir esmânın âsâr ve ahkâmı gibi, bu âlemde zâhir olmak muktezâ-yı zâtîdir; binâenaleyh iktizâ-yı zâtînin terki vârid olmaz. Zîrâ zuhûru, meşiyyetî değildir. Meselâ insanın öksürme, aksırma ve gülme ve ağlama gibi, birtakım şuûnâtı vardır. Bunlar insan râzı olmadığı halde nefs-i insânîden, irâdesiz zuhûr eder. Âyet-i kerîmenin delâletiyle anlaşıldığı üzere, şuûnât-ı ilâhiyyenin zuhûru da ilm-i ilâhîde böylece irâdesiz vâki' olur. İşte bu zuhûr, sırr-ı kader olup akıllardan gizlidir; ve Hakk'ın zuhûruna râzı olmadığı fiile râzı olduğu fiil ile, âlem-i kevnde, hükm-i şer' ile vâki' olan i'tirâzının sırrı budur. İmdi Hakk'ın bu vech ile kendi fiiline i'tirâzı hikmetine

müstenid olduğundan, bu i'tirâzdan bahçeler bitirir; ya'nî tecelliyât-ı cemâliyye zâhir olur. Nitekim âyet-i kerîmede وَ لَكُمْ فِى الْقِصَاصِ حَيَاتٌ يَا أُولِى الْأَلْبَابِ (Bakara, 2/179) ya'nî "Ey akıl sâhibleri, sizin için kısâsda hayât vardır" buyrulur. ve kısâs, tecellî-i kahrî ve celâlî; ve hayât ise, tecellî-i lutfî ve cemâlîdir.

اعتراض او را رسد بر فعل خود زانكه در قهرست و در لطف او احد

3898. *Kendi fiiline i'tirâz O'na erişir; zîrâ ki O, kahırda ve lutufda ahaddir.*

Hakk'ın kendi fiiline i'tirâz etmesi, yine kendine lâyık olur; zîrâ vücûdda ferdâniyyeti hasebiyle, kahırda ve lutufda yektâdır.

اندرين شهر حوادث مير اوست در ممالك مالك تدبير اوست

3899. *Bu havâdis şehrinde emîr O'dur; memleketlerde tedbîrin mâliki O'dur.*

Hâdis olan bu vücûdât-ı izâfiyye âleminde yegâne hâkim O'dur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de انَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ (Mâide, 5/1) ve انَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ (Hac, 22/18) ya'nî "Dilediği şeyi yapar" ve "İrâde ettiği şeye hükmeder" buyrulur. Ve kendi vücûdunun mertebe-i ef'âli olan âlem-i mülkde bilcümle tedbîrlerin mâliki O'dur. Nitekim âyet-i kerîmede يُدَبِّرُ الْأَمْرَ (Yûnus, 10/3,3, Ra'd, 12/2, Secde, 32/5) ya'nî "Emirleri tedbîr eder" buyurur.

آلت خود را اگر او بشكند آن شكسته گشته را نيكو كند

3900. *Eğer kendi âletini kırarsa, O, kırık olmuşu iyi yapar.*
[3858]

Meselâ bahârda ağaçların nazarlara hoş görünen çiçeklerini bozup döker; fakat onlardan daha hoş ve lezîz olan takım takım meyveler çıkarır. Binâenaleyh kendi âlet-i tecellîsi olan taayyünâtı, tecellî-i kahrîsi ile kırar ve bozarsa, tecellî-i lutfîsi ile daha iyilerini ızhâr eder.

رمز نَنْسَخْ آيَةً او نُنْسِهَا نَأْتِ خَيْراً در عقب مى دان مها

3901. *Ey büyük, "Bir âyeti bozarız; yâhud onu unuttururuz"un remzini, akabinde iyisini getiririz bil!*

Bu beyt-i şerîf, sûre-i Bakara'da vâki' مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا اَوْ مِثْلِهَا (Bakara, 2/106) ya'nî "Biz taayyünât âleminden birini bozarız; veyâhud onu unutdururuz; ondan hayırlısını, yâhud onun mislini getiririz" âyet-i kerîmesinin mazmûnudur. Ya'nî "Ey âlemde mahlûk-ı sâire üzerine mufazzal ve mükerrem kılınmış olan insan, Hakk'ın kendi fiiline i'tirâzının ve yekdîğeri-

ne zıd olan tecelliyâtının sırrını bu âyet-i kerîmeden anla ve bil ki, bu âlem-i şehâdet, tecelliyât-ı sıfâtiyye ve esmâiyyenin âyînesidir. Latîf ve Kāhir isimlerinin âsâr ve ahkâmı her ân-ı gayr-i münkasimde müteâkıben bu âyînede görünmek lâzımdır. Binâenaleyh tecelliyât-ı kahriyyesi ile kış mevsiminde ağaçlar çalı kümesi hâline gelir; bahârda tecellî-i lutfîsi ile, giden yaprakların ve yeşilliklerin mislini çıkarır; ve latîf çiçekleri bozar, onlardan daha hayırlısı olan meyveleri ızhâr eder. Ve kezâ tecellî-i kahrîsi ile, insanın hayât-ı dünyeviyyesini ölüm ile bozar, tecellî-i lutfîsi ile daha geniş olan hayât-ı berzahiyyeye çıkarır. Böylece nâmütenâhî misâller vardır."

هر شریعت را که حق منسوخ کرد   او گیا برد و عوض آورد وَرد

3902. *Her şerîati ki Hak mensûh kıldı, O, otu götürdü ve gülü bedel getirdi.*

Hak Teâlâ bir peygamberin şerîatini, ondan sonra gelen bir peygamberin şerîati ile bozduğu vakit, otu giderip, yerine gül getirmek kabîlinden oldu. Ya'nî o şerîatden daha yüksek bir şerîat getirdi. Zîrâ nesh-i şerîat, ümmetlerin isti'dâdlarına tâbi'dir. Ümmetlerin isti'dâdları tekemmül ettikçe, onların isti'dâdlarına münâsib şerâyi' ile terbiyeleri iktizâ eder. Binâenaleyh müterakkî olan isti'dâd, onun mâdûnu olan isti'dâda nazaran güldür; ve onun mâdûnu ot mesâbesindedir. Meselâ şerîat-ı Îseviyye'de kemâl-i tevâzu' vardır, bir yanağına tokat vurulsa, dîğer yanağını çevirmekle emr olunmuştur. Ve kezâ, kurb-i ilâhî için rûhbâniyyet vardır; binâenaleyh teehhül etmezler. Halbuki şerîat-ı Muhammediyye, insanların tekemmül eden isti'dâdlarına göre gelmiş olduğundan, tecâvüze karşı mukābeleyi câiz görmüştür; ve teehhül, kurb-i ilâhîye mâni' değildir. Bugün Îsevî olduklarını iddiâ eden insanlar, şerîat-ı Îseviyye ile amele aslâ tahammül edemezler; belki muâmelelerinde şerîat-ı Îseviyyeyi terk edip şerîat-ı muhammediyye dâiresine gelirler; bir tarafdan da şerîat-ı muhammediyyeyi inkâr ve istihfâf ederler. Binâenaleyh kendileri bu isti'dâdlarının farkında değildirler. Bu husûsda Şeyh-i Ekber hazretlerinin *Et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhi Memleketi'l-İnsâniyye* nâmındaki eser-i âlîlerine, fakîr tarafından yazılan şerhde îzâhât-ı kâfiye vardır, burada zikri uzun olur.

شب کند منسوخ شغل روز را   بین جمادئ خرد افروز را

3903. *Gece, gündüzün şuğlünü mensûh kılar; akıl parlatıcı olan cemâdlığı gör!*

Gece vakti, cism-i beşerin gündüzde olan meşgalelerini ta'tîl eder; ve cism-i beşer uyku sebebi ile bî-akıl ve idrâk cemâd mertebesinde kalır. Bu

uyku hâli öyle bir cemâdlık hâlidir ki, cisim istirâhat eder ve dimâğ kuvvetlenir ve aklın parlaklığı ziyâde olur.

باز شب منسوخ شد از نور روز　　　تا جمادی سوخت زان آتش فروز

3904. *Tekrâr gece gündüzün nûrundan mensûh oldu; nihâyet cemâdlık o ateş parlatıcıdan yandı.*

Yine gecenin zulmeti, gündüzün nûrundan bozuldu; ve nihâyet cism-i beşerin o cemâdlık ve uyku hâli, o harâret verici olan güneşin aydınlığından zâil oldu.

گرچه ظلمت آمد آن نوم و سبات　　　نی درون ظلمتست آب حیات

3905. *Gerçi o, uyku ve sebât zulmet geldi; âb-ı hayât zulmet içinde değil midir?*

Vâkıâ uyku ve kuvâ-yı hayvâniyyenin muattal bir hâlde kalarak istirâhâtı sûretâ bir zulmet hâlinde görünür; fakat âb-ı hayâtın zulmet iklîminde bulunması kıssası meşhûrdur. Bu kıssa, İskender-i Zü'l-Karneyn'in âb-ı hayâta vâsıl olmak için, dâimâ karanlık içinde bulunan iklîme sefer etmesidir. Bu kıssa hadd-i zâtında bir remizden ibârettir. Zîrâ âb-ı hayâttan murâd, vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır; zulmetden murâd, taayyünât-ı kesîfe âlemidir ki, bu vücûd-ı hakîkî bu âlemde mahfî ve müstetirdir.

نی دران ظلمت خردها تازه شب　　　سکتهء سرمایهء آوازه شد

3906. *O zulmet içinde akıllar tâze olmadı mı; bir* ***sekte*** *sermâye-i sadâ olmadı mı?*

"Sekte" âsâr-ı mûsikıyyede, hânendelerin nefes almak için, darbın devâmı ile berâber sustukları mahaldir ki, buna "nutk-ı darb" dahi derler. Ya'nî sûretâ zulmet görünen uyku içinde dimâğlar dinlenip akıllar kuvvet bulmadı mı ve tâzelenmedi mi? Ve sekte, hânendelerin seslerinin sermâye-i kuvveti olmadı mı? Nitekim uyku hakkında Hâk Teâlâ buyurur : وَ جَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا (Nebe', 789) Ya'nî "Biz sizin uykunuzu istirâhat yaptık."

که ز ضدها ضدها آید پدید　　　در سویدا روشنائ آفرید

3907. *Zîrâ zıdlardan zıdlar zâhir olur; süveydâ da rûşenâlık yarattı.*

الاشياء تنكشف باضدادها [Eşyâ zıdlarıyla münkeşif olur] kavl-i meşhûru mûcibince, zıdlar zıdlardan zâhir olur. "Süveydâ"dan murâd, ya gözün karası, ve-

yâ kalbde tecelliyât-ı Hakk'ın taalluk ettiği nokta-i siyâhdır. Her ikisine de aydınlığın taalluku verdır. Zîrâ gözbebeği zâhiri ve kalbin nokta-i siyâhı bâtını görür; kalb gözü dedikleri budur.

جنگ پیغامبر مدار صلح شد   صلح این آخر زمان زان جنگ بد

3908. *Peygamberin cengi sulhün medârı oldu; bu âhir zamânın sulhü, o cenkten oldu.*

Bu beyt-i şerîf الجهاد ماض الى يوم القيامة ya'nî "Cihâd, kıyâmete kadar câfîdir" hadîs-i şerîfine muhâlif değildir. Cenâb-ı Pîr'in murâd-ı âlîleri, vahşet-i beşeriyyeyi kaldırmak için Hz. Peygamber'in yaptığı cenk müsmir oldu ve o vahşeti kaldırdı. Nitekim bu âhir zamândaki medeniyyet o cenkden oldu demek olur. Filhakîka insanlar zamân-ı Risâlet-penâhîde harb ve şekāvet-i dâimî içinde idiler; ve harbleri de kemâl-i vahşet üzere idi. Gâlibler, mağlûbların gözlerini oyarlar ve ellerini ve ayaklarını keserler idi. Târîh-i İslâm'ı insâf dâiresinde mütâlaa edenler Hz. Peygamber'in gazâlarda düşmanlara nasıl muâmele buyurduklarını görüp, bu vahşet-i dâimeye nasıl mâni' olduklarını anlarlar. Nihâyet insanlar hukūk-ı düvel kitâblarına "hukūk-ı harb" nâmıyla bir bahis de ilâve ederek, medeniyyetin îcâbâtını nazar-ı i'tibâra aldılar; ve insanlar artık son zamanlarda harb-i dâimî içinde yaşamaktan vazgeçtiler ve mehmâ-emken harbden de tevakkîye gayret ediyorlar. Bu hâl, aktâr-ı âleme münteşir olan füyûzât-ı Muhammediyye'dir; bunu ancak, insâf ile dikkat eden gözler görürler.

صد هزاران سر برید آن دلستان   تا امان یابد سر اهل جهان

3909. *O gönül alıcı, ehl-i cihânın başı emân bulmak için, yüz binlerce baş kesti.*

O gönül alıcı olan Resûl-i Ekrem Efendimiz, harb ve şekāvet-i dâimîyi kaldırıp, cihân ehli emniyyet ve âsâyişe nâil olmak için, birçok gazâlar yaptı ve şekāvetlerinde musırr olanların vücûdlarını kaldırdı ve bu sûretle tecellî-i kahrîyi, tecellî-i lutfî ta'kîb etti.

باغبان زان می برد شاخ مُضِر   تا بیابد نخل قامتها و بر

3910. [3868] *Hurma ağacı kāmetler ve meyveler bulmak için, bahçıvan o sebebden muzır olan dalları keser.*

Ağaçlar kuvvet bulup meyveleri iyi olmak için ba'zı lüzûmsuz dalların kesilmesi, fenn-i zirâat îcâbındandır; binâenaleyh muzır olan insanların vücûd-

ları da, bu muzır olan ağaçların dallarına benzer; bunların vücûdu izâle edilmedikçe cem'iyyât-ı beşeriyye için râhat yoktur.

می کَنَدْ از باغ دانا آن حشیش   تا نماید باغ و میوه خُرّمیست

3911. *Bağ ve meyve ona hurremlik göstermek için, âlim olan kimse bağdan o otları koparır.*

Fenn-i zirâata vâkıf olan bahçıvan, bağ kendisine tarâvetli görünmek için, bağdan yabânî otları yolup atar. Bu da kahrın zımnında lutuf olduğuna dîğer bir misâldir.

می کَنَدْ دندان بد را آن طبیب   تا رهد از درد و بیماری حبیب

3912. *Dost ağrıdan ve marazdan kurtulmak için, o tabîb fenâ dişi koparır.*

Bu da tecellî-i kahrînin bir lüzûm ve hikmete müstenid olup onun zımnında lutuf bulunduğuna dîğer bir misâldir.

پس زیادتها درون نقصها ست   مر شهیدانرا حیات اندر فناست

3913. *İmdi ziyâdeler, noksanların içindedir; muhakkak şehîdler için hayât fenâdadır.*

Meselâ efrâd-ı beşerden birinin, hükm-i şer'î üzerine kısâsan katli veyâ küffâr ile olan harbde katl olunması, sûret-i zâhirede bir noksandır; fakat kısâsda terhîb-i eşkıyâ ve binnetîce cem'iyyet-i beşeriyyenin te'mîn-i selâmeti, o noksan içinde ziyâdeliktir. Ve kezâ küffâr ile olan harbde biri dünyevî, dîğeri uhrevî iki fâide vardır. Dünyevî fâide, şehîdlerin fedâ-yı nefisleriyle a'dâ-yı dînin tasallutlarının def'i; ve uhrevî fâide de ervâh-ı şühedânın, âlem-i berzâhda hiçbir kayıd ile mukayyed olmaksızın, hayât-ı ahrârâne ihrâz etmesidir. Bu da noksân içinde ziyâdeliktir; binâenaleyh her bir tecellî-i kahrî netîcesinde daha ziyâde bir tecellî-i lutfî hâsıl olur.

چون بریده گشت خلق رزق خوار   يُرْزَقُونَ فَرِحِينَ می شد گوار

3914. *Vaktâki rızık yiyici olan boğaz kesilmiş oldu, "Yürzekûne ferihîn" boğazdan kolayca geçer oldu.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Âl-i İmrân'da olan وَلاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ فَرِحِينَ بِمَا آتَيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه (Âl-i İmrân, 3/169,170) ya'nî "Allah yolunda katl olunanları ölülerdir zannetmeyiniz; belki diridirler; Rabbleri in-

dinde, Allah Teâlâ'nın fazlından verdiği şeye sevinerek rızıklanırlar" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

حلق حیوان چون بریده شد بعدل　　　　حلق انسان رُست افزایید فضل

3915. *Vaktâki hayvanın boğazı adl ile kesilmiş oldu, insanın boğazı muhkem oldu ve fazl artırdı.*

Eti yenmesi meşrû' olan hayvanın boğazı kesildiği vakit, onun eti insanın boğazına dâhil olup vücûdunda kuvvet peydâ etti; ve hayvâniyyet mertebesinden insanlık mertebesine terakkî edip fazlını ve şerefini artırdı. Bu ise hayvanlıktaki noksandan, insanlıktaki ziyâdeliğe sebeb oldu.

حلق انسان چون ببرد هین ببین　　　　تا چه زاید کن قیاس آن برین

3916. *Vaktâki insanın boğazı kesilir, âgâh ol gör, acabâ ne doğar? Onun kıyâsını bunun üzerine et!*

Hayvan kesilip insana gıdâ olunca, mertebe-i insâniyyete terakkî edip şeref buluyor. Ya insan mertebe-i şehâdete nâil olunca, acabâ onun boğazının kesilmesinden nasıl bir şerâfet hâsıl olacağını bunun üzerine kıyâs et!

حلق ثالث زاید و تیمار او　　　　شربت حق باشد و انوار او

3917. *Üçüncü boğaz doğar ve onun tîmârı, Hakk'ın şerbeti ve O'nun nûrları olur.*

"Üçüncü boğaz"dan murâd, melekî olan boğazdır. Zîrâ insanın mevtinden rûh-ı melekî peydâ olur. Nitekim üçüncü cild *Mesnevî-i Şerîf*'de 3889 numaralı beyitte حمله دیگر بمیرم از بشر　تا برآرم از ملائك پا و سر ya'nî "Dîğer bir hamlede beşer mertebesinden ölürüm; nihâyet melâike arasından ayak ve baş çıkarırım" buyrulur. Binâenaleyh halk-ı evvel hayvâniyyet, halk-ı sânî insâniyyet, halk-ı sâlis melekiyyet mertebeleri demek olur. Ve o boğazın tîmârı ve gıdâsı Hakk'ın şerbeti ve O'nun nûrları olur.

حلق ببریده خورد شربت ولی　　　　حلق از لا رسته مرده در بلی

3918. *Kesilmiş boğaz şerbeti içer; fakat "lâ"dan kurtulmuş "belî"de ölmüş olan boğaz.*

Ya'nî, her boğazı kesilmiş olan bu şerbeti içemez. Bunu yalnız inkâr-ı Hak'dan kurtulmuş ve ikrâr-ı Hak'da fânî ve müstağrak olmuş olan boğaz içebilir.

بس كن اى دون همت كوته بنان　　　تا كيت باشد حيات جان بنان

3919. *Yeter, ey parmak uçları kısa olan aşağı himmetli kimse! Ne vakte kadar canının hayâtı ekmek ile olacaktır?*

"Parmak uçları kısa olmak" aczden kinâyedir. Ya'nî o müşteheyât-ı nefsâniyyesine karşı âciz kalıp, bütün himmeti âlem-i süflîye taalluk etmiş olan kimse, ne vakte kadar canının hayâtı ve bakāsı, gıdâ-yı sûrî ile olacağı hayâlinde kalacaksın?

زان ندارى ميوهٔ مانند بيد　　　كاب رو بردى پى نان سپيد

3920. [3878] *Ondan dolayı söğüt gibi bir meyven yoktur; zîrâ yüzünün suyunu beyaz ekmek için giderdin.*

Bakā-yı cânının gıdâ sebebiyle olduğu kanâatından dolayı, âlem-i ma'nâda söğüt ağacı gibi bir meyve veremedin; zîrâ bu hayâlinin sevkı ile beyaz ekmek elde etmek için zilleti ihtiyâr ettin.

گر ندارد صبر زين نان جان حس　　　كيميا را گير و زر گردان تو مس

3921. *Eğer his canı bu ekmekten sabır tutmazsa, kimyâyı al ve sen bakırı altın yap!*

"His canı"ndan murâd, rûh-i hayvânîdir; "kimyâ"dan murâd, mürşid-i kâmildir. "Bakır"dan murâd, sıfât-ı nefsâniyyedir. Ya'nî eğer senin rûh-ı hayvânînin bu gıdâ-yı sûrîye karşı sabır ve tahammülü yok ise, bir mürşid-i kâmilin terbiyesi altına gir ve bakır gibi olan sıfât-ı nefsâniyyeni altına, ya'nî sıfât-ı rûhâniyyeye tebdîl et!

جامه شويى كرد خواهى اى فلان　　　رو مگردان از محلهٔ گازران

3922. *Ey falan, çamaşırcılık etmek istersen, yüzünü bez yıkâyıcıların mahallesinden çevirme!*

"Çamaşırcılık"tan murâd, kalbi ve rûhu kirleten sıfât-ı nefsâniyyeyi temizlemektir. "Gâzer" bez yıkayanlara derler; bundan murâd insân-ı kâmildir ki, sâlikin sıfât-ı nefsâniyyesini izâle çârelerini ta'lîm eder.

گرچه نان بشكست مر روزهٔ ترا　　　در شكسته بند پيچ و برتر آ

3923. *Gerçi ekmek senin orucunu bozdu ise, kırık bağlayıcıya sarıl ve yukarıya gel!*

Ya'nî hırs-ı gıdâ, rûhunun teâlîsine sebeb olan riyâzetini kırdı ve bozdu ve seni âlem-i süflîye düşürdü ise, kırık bağlayıcı olan mürşid-i kâmilin eteğine sarıl ve teâlî et!

چون شکسته بند آمد دست او   پس رفو باشد یقین اشکست او

3924. *Ümdi kırıkçı geldiği vakit, onun eli, onun kırması yakînen ıslâh etmek olur.*

"Refû" elbiseyi ta'mîr ve ıslâh etmek ma'nâsınadır. Ya'nî kırıkçı olan mürşid-i kâmil geldiği vakit, eğer onun dest-i terbiyesi birtakım riyâzât ve mücâhedât ile senin cisminin kuvvetini kırarsa, belki onun bu dest-i terbiyesi ve senin kuvâ-yı hayvâniyyeni za'fa düşürmesi, muhakkak sûretde libâs-ı vücûdunun ta'mîr ve ıslâhı olur.

گر تو آن را بشکنی گوید بیا   تو درستش کن نداری دست و پا

3925. *Eğer sen onu kırarsan, der ki: Gel senin eli ve ayağı ıslâh edicin yoktur.*

Ey kimse, eğer sen kendi kendine mücâhedât ve riyâzât ile nefsini ıslâha teşebbüs edersen, mürşid-i kâmil, senin hâline bakıp acıyarak der ki: Ey bîçâre, gel ki kırmak ve yapmak benim işimdir. Senin eğri olan elini ve ayağını ıslâh edici bir tabîbin yoktur.

Bu beyt-i şerîf ile, âtîdeki beyitlerde, yekdîğerine zıd olan iki tecellî-i Hakk'ın hikmeti beyân buyrulur.

پس شکستن حق او باشد که او   مر شکسته گشته را داند رفو

3926. *Ümdi, kırmak onun hakkı olur ki o, kırık olmuşu ta'mîr etmeyi bilir.*

آنکه داند دوخت او داند درید   هر چه او بفروخت نیکوتر خرید

3927. *O kimse ki, dikmeyi bildi, o yırtmayı da bildi. O her neyi sattı ise, daha iyisini satın aldı.*

خانه را ویران کند زیر و زبر   پس بیکساعت کند معمورتر

3928. *Hâneyi altüst vîrân eder; sonra bir anda daha ziyâde ma'mûr eder.*

Hak Teâlâ ölüm ile hâne-i cismi altüst edip harâb eder; sonra derhâl onu hayât-ı berzahiyye ile daha ziyâde ma'mûr eder.

گر نفرمودی قصاصی بر جُنات   یا نگفتی فی القصاص آمد حیات

3929. *Eğer cânîler üzerine bir kısâs emr etmese idi; yâhud kısâsda hayât geldi demese idi.*

گر یکی را سر بِبُرّد از بدن   صد هزاران سر برارد در زمن

3930. [3878] *Eğer bedenden birinin başını keser ise, derhâl yüz binlerce baş çıkarır.*

خود کرا زهره بدی تا او ز خود   بر اسیر حکم حق تیغی زند

3931. *Muhakkak kimin mecâli olurdu, tâ ki, o kendisinden, hükm-i Hakk'ın esîri üzerine bir kılıç vursun?*

Ya'nî, eğer Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de وَلَكُمْ فِى الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِى الْأَلْبَابِ (Bakara, 2/179) ya'nî "Ey akıl sâhibleri, sizin için kısâsda hayât vardır" buyurmak sûretiyle, cânîler hakkında kısâsı emr etmese idi, fiilinde hükm-i Hakk'ın esîri olan cânîyi, hod-be-hod katle kimin kudret ve mecâli olurdu? Zîrâ yukarıda îzâh olunduğu üzere cânî Hakk'ın âletidir ve fâil, cânînin mazharında Hak'dır; binâenaleyh cânî kazâ-yı ilâhînin esîridir; fakat Hakk'ın kısâs sûretiyle kendi hükmüne ve fiiline i'tirâzı hikmetine müstenid-dir. Nitekim yukarıda îzâh olundu.

زانکه داند هر که چشمش را گشود   کان کُشَنْدَه سُخْرَهٔ تقدیر بود

3932. *Zîrâ o, her kimin gözünü açtı ise, bilir ki o öldürücü takdîrin mağlûbu idi.*

Ya'nî Hak Teâlâ her kimin gözünü hakîkat-ı hâle açtı ise, o kimse kātilin takdîr-i ilâhînin müsahharı ve mağlûbu olduğunu bilir; sûret-i zâhirede de hükm-i şer'î icrâ etmekle berâber bâtınen kātile de acır ve onu ma'zûr görür. İşte ehl-i âlemin ahvâlini buna göre kıyâs et!

هر کرا آن حکم بر سر آمدی   بر سر فرزند هم تیغی زدی

3933. *O hüküm her kimin başı üzerine gelse idi, evlâdının başı üzerine de bir kılıç vururdu.*

Ya'nî kazâ-yı mübrem-i ilâhînin hükmü gayr-i kābil-i ictinâbdır. Eğer kazâ-yı ilâhî sebk etmiş olursa, kişi evlâdını bile öldürür.

رو بترس و طعنه کم زن بر بدان   پیش دام حکم عجز خود بدان

3934. *Git, kork ve kötüler üzerine az ta'n vur. Hüküm tuzağının önünde kendi aczini bil!*

Ey sâlih olan kimse, bu hakîkati dinledikten sonra, git ve sû'-i kazâ-yı ilâhîden kork; ve kendini sâlih görüp, kötüler ve fâsidler üzerine az ta'n et! Ya'nî zâhiren hükm-i şerîatı îfâ etmekle iktifâ et; ve bâtınından onlara buğz etme; zîrâ o kötüler kazâ-yı ilâhî tuzağına tutulmuş bîçârelerdir; binâenaleyh bu kazâ-yı ilâhî tuzağının önünde kendi aczini bil ve hâl-i salâhına şükr et!

تعجب کردن آدم علیه السلام از ضلالت ابلیس لعین و عجب آوردن

Âdem (a.s.)ın, İblîs-i matrûdun dalâletinden taaccüb etmesi ve ucb getirmesi

چشم آدم بر بلیسی کو شقیست　　　از حقارت وز زیافت بنگریست

3935. *Âdem'in gözü şakî olan bir İblîs üzerine hakāret ve za'f cihetinden baktı.*

خویش بینی کرد و آمد خود گزین　　　خنده زد بر کار ابلیس لعین

3936. *Kendisini görücülük etti ve kendini beğenici geldi; matrûd olan İblîs'in işi üzerine güldü.*

بانگ بر زد غیرت حق کای صفی　　　تو نمی دانی ز اسرار خفی

3937. *Hakk'ın gayreti nidâ etti ki: Ey Safî, sen hafî sırlardan bilmiyorsun!*

پوستین را باز گونه گر کند　　　کوه را از بیخ و از بن بر کند

3938. *Eğer kürkü ters yaparsan, dağı kökünden ve dibinden koparır.*

"Kürkü ters yapmak" emri mün'akis yapmaktan kinâye olur. Ya'nî kudret-i Hak dağlar gibi ibâdetde ve tâatde sâbit olan kimselerin ahvâlini tersine çevirirse, onun o sebâtı kalmaz. Ve kezâ dalâletde musırr olanların ahvâlini bir anda tebdîl edip hidâyete getirir; ve yüzlerce şeytanların ahvâli mün'akis olur. Binâenaleyh kişi kendini hayırlı görüp, şunun bunun ahvâline gülmek ve onları tahkîr etmek aslâ câiz değildir.

پرده‌ء صد آدم آن دم بر درد　　　　صد بلیس نو مسلمان آورد

3939. *O demde yüz âdemin perdesini yırtar, yüz Îblîs'i yeni müslümân getirir.*

"Perdesini yırtmak" kişinin hakkındaki kazâ-yı ezelîyi bâtından zâhire çıkarmaktan kinâye olur.

گفت آدم توبه کردم زین نظر　　　　این چنین گستاخ نندیشم دگر

3940. [3898] *Âdem dedi: Bu nazardan tövbe ettim, bir daha böyle küstâh düşünmiyeyim.*

Hz. Âdem, gayretle vâki' olan nidâ-yı ilâhî üzerine dedi ki, İblîs'in dalâletine taaccüb ve kendimin hidâyetine mağrûr olmak gibi cür'etkârâne ve bîedebâne düşüncelerden vazgeçtim ve tövbe ettim.

يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ اهْدِنَا　　　　لَا افْتِخَارَ بِالْعُلُومِ وَ الْغِنَا

3941. *Ey yardım isteyenlerin imdâdına yetişen, bize hidâyet et; bizim ilimler ile ve gınâ ile iftihârımız yoktur.*

لَا تُزِغْ قَلْبًا هَدَيْتَ بِالْكَرَمْ　　　　وَاصْرِفِ السُّوءَ الَّذِى جَفَّ الْقَلَمْ

3942. *Kerem ile hidâyet ettiğin kalbi çevirme; ve kalem kuruyan fenâyı döndür!*

Bu beyt-i şerîf, sûre-i Âl-i İmrân'da olan رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَ هَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ (Âl-i İmrân, 3/8) ya'nî "Ey bizim Rabb'imiz, bize hidâyet ettiğinden sonra kalbimizi hidâyetten çevirme, bize kendi indinden rahmet bağışla! Muhakkak Vehhâb olan ancak sensin" âyet-i kerimesine işâret buyurulur. Beyt-i şerifin hulâsa-i ma'nâsı böyle olur: "Yâ Rab, bize keremin ile hidâyet ettin. Kalbimizi tarîk-ı hidâyetten çevirme ve kazâ-yı ilâhînin kalemi tarafından yazılıp kuruyan fenâ hükmü tebdîl et!"

Yukarıda 1256 numaralı beyitte dahi îzâh olunduğu üzere, kazâ-yı ilâhî iki nevi'dir: Birisi mübrem, dîğeri muallakdır. "Kazâ-yı mübrem", aslâ tebeddül etmez; zîrâ isti'dâd-ı gayr-i mec'ûlün taleb ettiği hükümden ibârettir ve tebdîl-i hakāyık mümkin değildir; fakat mevtın-ı zuhûru değişebilir. Meselâ katil, sirkat, zinâ gibi ef'âlin âlem-i şehâdetde vukū'u kazâ-yı mübrem ise, mevtın-ı rü'yâya nakl olunur ve bu mevtında zuhûr eder; zîrâ mevtın i'tibârîdir. Bu intikāl ise, abd hakkında rahmet-i azîme-i ilâhiyyedir. Dîğeri, "kazâ-yı muallakdır"; ve muallak olan kazâ, duâ-yı lafzî ve fiilî ile dâimâ tebeddül edebilir. İşte bu beyt-i şerîfde "kalemin yazıp kuruduğu sû'-i kazânın tebdîlini taleb", bu ma'nâlara göredir.

بگذران از جان ما سوء القضا　　وا مبر ما را ز اخوان صفا

3943. *Bizim canımızı sû'-i kazâdan geçir; ihvân-ı safâdan bizi munkatı' kılma!*

"Yâ Rab, eğer sû'-i kazâ ayn-i sâbitemizin iktizâsı ise bizim canımızı sû'-i kazâdan ya tebdîl-i mevtin veyâ tebdîl-i a'mâl sûretiyle geçir ve bizi ashâb-ı hidâyetten olan ihvân-ı safâdan ayırma!" Tebdîl-i a'mâl hakkındaki îzâhât 3879 numaralı beyitte geçti.

تلخ تر از فرقت تو هیچ نیست　　بی پناهت غیر پیچا پیچ نیست

3944. *Senin firâkından daha acı hiçbir şey yoktur; senin himâyesizliğin dolaşıklıktan gayri değildir.*

"İlâhî, senin ayrılığın pek acıdır ve senin penâhın ve himâyen olmazsa, abdin ahvâli bu âlem-i süflî içinde pek karmakarışık olur."

رخت ما هم رخت ما را راهزن　　جسم ما مرجان ما را جامه کن

3945. *Bizim yükümüz de, yükümüzün yol vurucusudur; cismimiz muhakkak canımızın libâs soyucusudur.*

Bizim mevhûm olan varlığımız dahi, hakîkî varlığımızın yol vurucusudur; nefsimiz ve taallukāt-ı nefsâniyyemiz, canımızı kemâlât libâsından soyucudur.

دست ما چون پای ما را می خورد　　بی امان تو کسی چون جان برد

3946. *Mâdemki bizim elimiz ayağımızı yiyor; bir kimse senin emânın olmaksızın, nasıl can götürür?*

"El"den murâd, âlet-i a'mâl olan cisim; ve "ayak"dan murâd, vesîle-i mülâkāt-ı Hak olan rûhdur. Ya'nî bizim amellerimizin âleti cismimiz, sıfât-ı nefsâniyyesi ile, huzûr-ı izzetine vusûle vâsıta olan rûhumuzun zuhûr-ı sıfâtına hicâb olur. Eğer senin emânın olmazsa, bir kimse canını huzûr-ı izzetine nasıl götürebilir?

ور برد جان زین خطرهای عظیم　　برده باشد مایهء ادبار و بیم

3947. *Ve eğer bu azîm hatarlardan can götürür ise, idbâr ve korku mayasını götürmüş olur.*

Ve eğer bir kimse, hükemâdan bir takımının yaptığı gibi, zekâsı ve akıl ve dirâyeti ile bu âlem-i sûretin azîm olan nefsânî tehlikelerinden canını kurtarsa bile, eğer hadd-i zâtında senin inâyet-i ezeliyyene müstenid olmazsa, gittiği yere bedbahtlık ve korku mayasını da berâber götürmüş olur. Zîrâ onun nazarında akıl ve dirâyeti ve zekâsı ve kendisinin kendiliği mevcûddur; ve vücûd da'vası ise, hem korkunun ve hem de hakîkatten uzaklığın sermâyesidir.

زانکه جان چون واصل جانان نبود   تا ابد با خویش کورست و کبود

3948. *Zîrâ ki can, cânâna vâsıl olmadığı vakit, ebede kadar kendisi ile kör ve kebûddur.*

Can, kendisinin kendiliğinden kurtulup cânân-ı hakîkî olan Hakk'ın varlığında fânî olmadığı vakit, ebede kadar arkaya atılmıştır ve kendi varlığında mağmûm ve müteellimdir.

چون تو ندهی راه جان خود برده گیر   جان که بی تو زنده باشد مرده گیر

3949. *Sen yol vermediğin vakit canı götürülmüş tut, sensiz diri olan canı, ölmüş tut!*

Sen huzûr-ı izzetine yol vermedin. Farz edelim ki, canı senin visâline tevcîh ettik ve o can da sa'y ve ictihâdda dirilik gösterdi. Onun diriliği ve sa'y ve ictihâdı senin inâyetinle olmazsa, o canı ölü farz ederiz.

گر تو طعنه می زنی بر بندگان   مر ترا آن می رسد ای کامران

3950. [3908] *Eğer sen, kullarına ta'n edersen, ey kâmrân, o sana lâyık olur.*

ور تو ماه و مهر را گویی جفا   ور تو قد سرورا گویی دوتا

3951. *Ve eğer sen, aya ve güneşe cefâ dersen ve eğer sen servinin boyuna iki kat dersen;*

ور تو چرخ و عرش را خوانی حقیر   ور تو کان و بحر را گویی فقیر

3952. *Ve eğer sen çerha ve arşa hakîr ta'bîr edersen; ve eğer sen ma'dene ve denize fakîr der isen;*

آن به نسبت با کمال تو رواست   ملك اکمال و فناها مر تراست

3953. *O senin kemâline nisbetle câizdir; ikmâlin ve fenâların mülkü senindir.*

İlâhî, sen vücûd-ı izâfî âleminde mevcûd olan mezâhire, kendi indinden ne isim ve ne sıfat verir isen câizdir; zîrâ senin mülkün olan bu vücûd-ı izâfî âleminin mezâhirini ikmâl ve ifnâ, senin meşiyyetine tâbi'dir.

که تو پاکی از خطر وز نیستی　　　نیستانرا موجد و مغنیستی

3954. *Zîrâ ki sen noksândan ve yokluktan mukaddessin; yokların mûcidi ve muğnîsisin.*

آنکه رویانید داند سوختن　　　وانکه چون بدرید داند دوختن

3955. *O kimse ki, yetiştirir, yakmayı bilir; ve o kimse mâdemki yırtar, dikmeyi bilir.*

"Rûyânîden" rûyîden fiilinin müteaddîsidir. Nebât hakkında yetiştirmek ma'nâsına gelir. Ya'nî ekin ve sebze ve sâir nebâtâtı yetiştirmeyi bilen kimsenin, onları yakmak hakkı olur; ve kezâ yırtmak dikmeyi bilen kimsenin hakkıdır.

می بسوزد هر خزان مر باغ را　　　باز رویاند گل صباغ را

3956. *Hak Teâlâ her sonbahârda bağı yakar; tekrâr rengîn olan gülü yetiştirir.*

کای بسوزیده برون آ تازه شو　　　بار دیگر خوب و خوب آوازه شو

3957. *Der ki: Ey yanmış dışarıya gel, tâze ol; tekrâr sıytı güzel ve latîf ol!*

Ma'lûmdur ki, mevsim-i hazânda bağlar bozulur, yapraklar sararıp dökülür; güzellikler ve letâfetler Hakk'ın tecellî-i kahrîsi ile yanar ve ma'dûm olur; ve bu mevsim bağların yevm-i kıyâmetidir. Vaktâki bahâr gelir, serîu'l-hisâb olan Allah Teâlâ hazretleri bağlardaki ağaçlara ve çiçeklere ve envâ'-ı nebâtâta neniz varsa, bâtınınızdan zâhirinize çıkarınız diye hitâb eder. Hepsi hâmil oldukları şeyleri, isti'dâdları hasebiyle hâl-i ademden meydân-ı vücûda çıkarırlar; ve bu sûretle hesâblarını verirler. Binâenaleyh bahâr mevsimi tecellî-i lutfîdir ve nebâtâtın yevm-i ba'sleridir; ve yevm-i nüşûrleridir. Nitekim sûre-i Rûm'da buyrulur: فَانْظُرْ اِلَى آثَارِ رَحْمَةِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى وَ هُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (Rûm, 30/50) Ya'nî "Rahmet-i ilâhiyyenin âsârına bak ki, öldükten sonra arzı nasıl diriltir; işte muhakkak ölüleri de böyle dirilticidir. Ve O her şeye kādirdir."

چشم نرگس کور شد بازش بساخت　　حلق نی ببرید و بازش خود نواخت

3958. *Nergisin gözü kör oldu, onu yine yaptı; kamışın boğazını kesti ve onu yine okşadı.*

Nergis solup gözü kapandı; onu yeniden bitirdi; ve kamışı tarlasından kesti ve onu tâze tâze yetiştirdi.

ما چو مصنوعیم و صانع نیستیم　　جز زبون و جز که قانع نیستیم

3959. *Mâdemki biz masnû'uz ve Sâni' değiliz; zebûnun gayri ve kāni'in gayri değiliz.*

Mâdemki bizim varlığımızı îcâd eden Hak'dır; ve kendi varlığımızın Mûcid'i değiliz; o halde biz ancak Mûcid'imiz önünde zebûn ve âciz vaziyetindeyiz. Ve O'ndan gelen her şeye kanâat etmek mecbûriyyetindeyiz. Zîrâ gelen şeye kanâat etmeyip reddetmek ve kendi irâdesine muvâfık olan şeyi elde etmek, mûcidlik iktizâsıdır; mûcidlik ise bizden pek uzaktır.

ما همه نفسی و نفسی می زنیم　　گر نخوانی ما همه آهرمنیم

3960. [3918] *Biz hep, nefsî ve nefsî vururuz; eğer sen çağırmaz isen biz hep Ehrimen'iz.*

İlâhî, hepimizin varlığı senin îcâdın iken, biz kendi varlığımızda istiklâl tevehhüm edip "Nefsim, nefsim!" diye bağırırız. Eğer sen bizleri hakîkat-ı hâl tarafına da'vet etmez ve gözümüzü o tarafa açmaz isen, hepimiz Ehrimen'iz ve şeytan gibi da'vâ-yı enâniyyetde kalırız. "Ehrimen" mecûsîlerin tahayyül ettikleri menba'-ı şürûr olan hâlıkdır. Burada nefis ve şeytan murâd olunur; zîrâ bunların ikisi de menba'-ı şürûrdur.

زان ز آهرمن رهیدستیم ما　　که خریدی جان ما را از عما

3961. *Biz o sebebden Ehrimen'den kurtulduk ki, bizim canımızı körlükten satın aldın.*

İlâhî sen bizim canımızı hakîkat tarafına açtın da, biz Ehrimen'den, ya'nî menba'-ı şürûr ve fesâd olan nefis ve şeytandan kurtulduk; zîrâ onların hakîkatini müşâhede ettik.

تو عصاکش هر کرا که زندگیست　　بی عصا و بی عصاکش کور چیست

3962. *Her kimin ki, diriliği vardır, sen asâ-keşsin; asâsız ve asâ-keşsiz kör nedir?*

İlâhî sen, her hayât-ı hakîkiyyeyi bulan kimsenin değnekçisisin; zîrâ bu tabîat âleminin zulmeti içinde kalanların hepsi, hakîkat-i hâli göremeyen körlerdir. Binâenaleyh değneksiz ve değnekçisiz kör nedir ve ne işe yarar?

غیر تو هر چه خوشست و نا خوشست   آدمی سوزست و عین آتشست

3963. *Senin gayrin olan her ne ki hoştur ve nâhoştur, âdem yakıcıdır ve âteşin aynıdır.*

İlâhî, hoş olsun veyâ nâhoş olsun, senin gayrin olan her şey âteşin aynı olup âdemi yakar. Nitekim âyet-i kerîmede de انّكم و ما تعبدون من دون الله حصب جهنّم (Enbiyâ, 21/98) ya'nî "Muhakkak siz ve Allah'ın gayri olarak ibâdet ettiğiniz şeyler, cehennemin odunudur" buyrulur. Ve insân kendi nefsini Hakk'ın gayri görmekle berâber, en ziyâde muhabbet ettiği şey de, kendi nefsidir; ve ona kemâl-i muhabbetinden dâimâ hazz-ı nefsânîsine hâdimdir ve onun kulluğunda bulunur. Binâenaleyh Hakk'ın gayri olarak o taptığı nefsi de, mazmûn-i âyet-i kerîme mûcibince, ayn-ı âteş olur.

هر كرا آتش پناه و پشت شد   هم مجوسی گشت و هم زردشت شد

3964. *Her kim için ateş penâh ve arka oldu ise, hem mecûsî oldu ve hem Zerdüşt oldu.*

"Zerdüşt" ve "Zârtüşt" Menûçihr'in neslinden ve hakîm Eflâdus'un şâkirdi olan bir hakîmin ismidir. Tahsîl-i ilimden sonra, Seylân hudûdunda kâin bir dağda inzivâ edip riyâzetle meşgûl oldu. "*Jend*" isminde bir kitâb yazdı. Keştâseb'in otuzuncu sâl-i saltanatında dağdan indi ve âteşperestlik libâsını tertîb edip, Keştâseb'in nezdine gitti ve peygamberlik da'vâ etti. Keştâseb ulemâyı topladı. Ondan mu'cize istediler. Zerdüşt bakırı eritip başına dökmelerini söyledi. Öyle yaptılar; halbuki o evvelce vücûduna ateş te'sîr etmiyecek eczâ sürmüş idi. Bakırı döktüler, te'sîr etmedi. Bunu görünce hepsi âteşperestliği kabûl ettiler; onun ümmetine de "mecûsî" denildi.

Beyt-i şerîfde buyrulur ki: Herhangi bir kimse, Hakk'ın gayri ve ayn-ı âteş olan hoş ve nâhoş şeylerin muhabbetine kapılıp, onları kendisine penâh ve zahîr ittihâz ederse, kendilerine ateşi zahîr yapmış olan Zerdüşt ve mecûsî olmuş olur.

كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلاَ اللّٰهُ بَاطِلٌ   اِنَّ فَضْلَ اللّٰهِ غَيْمٌ هَاطِلٌ

3965. *Allah'dan hâlî olan her şey bâtıldır; muhakkak Allah'ın fazlı yağdırıcı bir buluttur.*

Bu beyt-i şerîfde *Müslim* ve *Buhârî*'de sıhhatine ittifâk olunan hadîs-i şerîfe işâret buyrulur. Hadîs-i şerîf budur: اصدق كلمة قالها الشاعر كلمة لبيد الا كل شيئ ما خلا الله باطل Ya'nî "Sözün en doğrusunu şâir dedi ki, Lebîd'in sözüdür: Allah'ın gayri olan her şey bâtıldır." Zîrâ bu âlem-i şehâdet vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın merâtibinden bir mertebedir. Binâenaleyh Hak, sereyân-ı zâtîsi ile her şeyi muhîtdir. Nitekim âyet-i kerîmede اَلاَ اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْئٍ مُحِيطٌ (Fussılet, 41/54) [Gözünü aç! O, her şeyi muhîtdir] buyrulur. Velâkin Zât-ı Hak, bu taayyünün merâtibi i'tibâriyle aynı değildir; zîrâ Zât-ı Hak bilcümle esmâ ve sıfâtdan ganîdir ve cümlesi Zât-ı ahadiyyetinde müstehlektir. Ve sıfât ve esmâ ahkâm ve âsârının zuhûru, ancak âlem-i taayyünâta münhasırdır. Binâenaleyh Hak ancak eşyânın hakîkatleri i'tibâriyle "ayn"ıdır. Binâenaleyh Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî efendimiz سبحان الذي اظهر الاشياء و هو عينها [Eşyâyı ızhâr edeni tesbîh ederim ki, O eşyânın "ayn"ıdır (hakîkatidir)] buyurmaları dahi bu ma'nâya göredir. İmdi Hak, sereyân-ı zâtîsi ile her şeyi ihâta etmiş olduğundan, vücûd-ı izâfî âleminde Hak'dan hâlî hiçbir şey yoktur; ve nefs-i insânî dahi eşyâdan bir şey olduğundan, o da Hak'dan hâlî değildir. Nitekim âyet-i kerîmede وَ نَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (Kāf, 50/16) ya'nî "Biz ona şah damarından daha yakınız" buyrulur.

Beyt-i Yûnus Emre (k.s.):

Dervîşlik baştadır, tâcda değildir;
Kızdırmak oddadır, sacda değildir;
Ararsan Mevlâyı kendinde ara
Kudüs'de, Mekke'de, hacda değildir.

Böyle olunca, eşyâdan hiçbir şey bâtıl değildir. Gerçi nazar-ı şerîatde eşyâda bâtıl olan şeyler mevcûd ise de, onlar bâtıl-ı hakîkî olmayıp bâtıl-ı izâfîdir. Ve hakîkatde bâtıl ve abes olan bir şey yoktur. Nitekim sûre-i Enbiyâ'da وَ مَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْاَرْضَ وَ مَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ (Enbiyâ, 21/16) ya'nî "Biz göğü ve yeri ve aralarında olan şeyleri oyun ve abes yaratmadık" ve sûre-i Ahkāf'da da مَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَ الْاَرْضَ وَ مَا بَيْنَهُمَا اِلَّا بِالْحَقِّ (Ahkāf, 463) ya'nî "Gökleri ve yeri ve onların arasındaki şeyleri ancak Hak ile yarattık" buyrulur. Bu ma'nâya binâen Ebû Medyen Mağribî (k.s.) لا تنكر الباطل فى طوره فانه بعض ظهوراته ya'nî "Bâtılı tavrında inkâr etme; zîrâ o da Hakk'ın zuhûrâtının ba'zısıdır" buyurur. Ve bu bâtıl, bâtıl-ı şer'î ve izâfîdir; bâtıl-ı hakîkî ancak adem-i mahzdır ki, onun için aslâ vücûd mutasavver değildir.

باز گشتن بحکایت علی کرم الله وجهه و مسامحت کردن
او با خونئ خویش

Ali (k.v.)nin hikâyesine ve onun kendi kātiline müsâmaha etmesine rücû'

باز رو سوی علی و خونیش   و آن کرم با خونی و افزونیش

3966. *Yine Ali ve onun kātili ve onun kātiline olan keremi ve fazlı tarafına git!*

Ya'nî, yine Hz. Ali (k.v.) efendimizin ve onların kātili olan İbn Mülcem ve Hz. İmâm'ın kendi kātiline keremi ve fazlı hikâyesine rücû' edelim.

گفت دشمن را همی بینم بچشم   روز و شب بر وی ندارم هیچ خشم

3967. *(Hz. İmâm) buyurdu ki: Gece ve gündüz düşmanı gözümle görüyorum; ona hiç öfkem yoktur.*

زانکه مرگم همچو من خوش آمدست   مرگ من در بعث چنگ اندر زدست

3968. *Zîrâ ki benim ölümüm, kudret helvası gibi latîf gelmiştir; benim ölümüm ba'se pençe vurmuştur.*

Bu hayât-ı sûrîmin zevâlini, kudret helvâsı gibi tatlı ve latîf bilirim; zîrâ benim ölümüm ba'se, ya'nî diriliğe pençe atmıştır.

مرگ بی مرگی بود ما را حلال   برگ بی برگی بود مارا نوال

3969. *Ölümsüzlük ölümü bize helâldır ve azıksızlık azığı bize ihsândır.*

Mevt-i tabîî olmaksızın bize ihtiyârî olarak ölmek ve موتوا قبل ان تموتوا [Ölmeden önce ölünüz!] sırrına mazhar olmak, bize helâldir; ve zâhirî azıksız ve nafakasız olmak, bize azık ve ihsândır. Nitekim الجوع طعام الله يحيى به ابدان الصديقين ya'nî "Açlık Allah'ın taâmıdır, onunla sıddîkların bedenleri hayat bulur" denmiştir.

ظاهرش مرگ و بباطن زندگی ظاهرش ابتر نهان پا يندگی

3970. [3928] *Onun zâhiri ölümdür; bâtında diriliktir. Onun zâhiri ebterdir ve sırrı bâkiliktir.*

Mevt-i tabîînin zâhiri ölümdür; fakat iç yüzü diriliktir. Ve onun zâhiri hayât-ı hissiyyeden inkıtâ'dır; velâkin iç yüzü âlem-i bakāda zuhûrdur. Ve Cenâb-ı Pîr efendimiz ölüm hakkında *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şöyle buyururlar:

ای که ازین تن قفصی می پری رخت ببالای فلك می بری

زندگئ تازه به بين بعد ازين چند ازين زندگئ سرسری

مرگ حياتست و حياتست مرگ عکس نمايد نظر کافری

خانهء تن گر شکند هين منال خواجه يقين دان که بزندان دری

Nazmen tercüme:

"Ey kafes-i tende uçan yâr-ı cân Rahtını eflâke edersin resân
Tâze hayât gör de yaşa bâ'de-zîn Serserîyâne yaşamakdan usan
Mevt hayâtdır ve hayâtdır ölüm Kâfir ânın aksini eyler gümân
Ger yıkılırsa ten evi ağlama Mahbesini yıkdın efendi inân"

از رحم زادن جنين را رفتنست در جهان او را ز نو بشکفتنست

3971. *Cenînin rahimden doğması gitmektir; cihânda onun için yeniden açılmak vardır.*

Cenînin ana rahminden doğması, o mevtından ölmesi ve gitmesidir; fakat o rahim âleminden ölür ve giderse, dünyâda yeni bir hayât içinde inkişâf eder; ve dar bir âlemden, daha geniş bir âleme çıkmış olur.

چون مرا سوی اجل عشق و هواست نهی لا تلقوا بايديکم مراست

3972. *Mâdemki benim için ecel tarafına aşk ve muhabbet vardır,* لاَ تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ *nehyi benim içindir.*

Benim ecel ve mevt tarafına aşkım ve muhabbetim olduğu için, sûre-i Bakara'da olan وَ لاَ تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ (Bakara, 2/195) ya'nî "Nefislerinizi, elleriniz ile tehlikeye ilkā etmeyiniz" nehyi gûyâ benim için vâki' olmuştur. Bu âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı zâhirîsi, ibâdı, kendilerine zararlı olan şeyden nehy etmektir. Velâkin Hz. Pîr efendimiz, ma'nâ-yı işârîsini alıp buyururlar

ki: Ölüm likā-yı ilâhîye sebeb olduğu için, uşşâk-ı ilâhî ölüme muhabbet ederler ve nehy ancak mahbûb olan şeyler hakkında olur. Meselâ taş ve zehir yemeyiniz diye nehy olunmaz; zîrâ taş ve zehir mahbûb değildir ve onlara kimsenin meyli yoktur. Nitekim âtîdeki beyitte îzâh buyrulur.

زانکه نهی از دانهء شیرین بود　　　تلخ را خود نهی حاجت کی شود

3973. *Zîrâ ki nehy, tatlı dâneden olur; acının nehyine ise, ne vakit hâcet olur?*

دانهء کش تلخ باشد مغز و پوست　　　تلخی و مکروهیش خود نهی اوست

3974. *Bir dânenin ki içi ve kabuğu acı ola, onun acılığı ve mekrûhluğu muhakkak onun nehyidir.*

دانهء مردن مرا شیرین شدست　　　بَلْ هُمْ اَحْيَاءٌ پی من آمدست

3975. *Ölümün dânesi bana tatlı olmuştur; "Belki onlar diridirler" benim için gelmiştir.*

Bu beyt-i şerîfde وَ لاَ تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَاءٌ وَ لٰكِنْ لاَ تَشْعُرُونَ (Bakara, 2/154) ya'nî "Allah yolunda katl olunan kimseler için ölüdürler demeyiniz; belki onlar diridirler; velâkin sizin onların hayâtına şuûrlarınız yoktur" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

اُقْتُلُونِى يَا ثِقَاتِى لاَئِماً　　　اِنَّ فِى قَتْلِى حَيَاتِى دَائِماً

3976. *Ey ulular, melâmet edici olduğunuz halde beni öldürünüz; muhakkak benim katlimde dâimâ benim hayâtım vardır.*

"Sikāt" kesr ile "sika"nın cem'idir; muhkem ve kavî ma'nâsınadır. Ve örfde, ilim ve dinde kavî olan şahsa ıtlâk olunur. Bu beyt-i şerîf Hallâc-ı Mansûr hazretlerinin اقتلونى يا ثقاتى ان فى قتلى حياتى [Ey dinde muhkem olan kimseler, beni öldürünüz; hayâtım, öldürülmemdedir] beytinden muktebesdir.

اِنَّ فِى مَوْتِى حَيَاتِى يَا فَتَى　　　كَمْ اُفَارِقْ مَوْطِنِى حَتّٰى مَتَى

3977. *Ey delikanlı, muhakkak benim mevtimde hayâtım vardır; ne vakte kadar vatanımdan ayrı kalacağım, ne vakte kadar?*

فُرْقَتِى لَوْ لَمْ تَكُنْ فِى ذَا السُّكُونْ　　　لَمْ يَقُلْ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونْ

3978. *Eğer benim ayrılığım bu sükûn içinde olmasa idi,* اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونْ *[İnnâ ileyhi râciûn] demez idi.*

Bu beyt-i şerîf hakkında şurrâh-ı kirâmın muhtelif mütâlaâtı vardır; fakat *Mesnevî-i Şerîf*'i yine *Mesnevî-i Şerîf* ile şerh etmek sûretiyle fakîrin anladığı ma'nâ şudur: Yukarıki beyitte mezkûr olan "vatan"dan murâd, ilm-i ilâhî mertebesidir. Zîrâ cemî'-i hakāyık o mertebede sâbit olmuştur. Ervâh ve misâl ve şehâdet mertebeleri hep bu hakāyıkın, o merâtibin îcâbına göre birer libâs ile zuhûrundan ibâretdir; binâenaleyh bunların hiçbirisinde sükûn yoktur. Sükûn ancak vatan-ı aslî olan ilm-i ilâhî mertebesindedir; ve bu mertebe, gayriyyetin zâil ve vahdetin zâhir olduğu bir mertebedir. Nitekim Cenâb-ı Pîr efendimiz III. cild *Mesnevî-i Şerîf*'in urûca dâir olan III. cild 3889-3892 numaralı ebyât-ı şerîfede şöyle buyururlar:

حملهء دیگر بمیرم از بشر   تا برآرم از ملائك پا و سر
وز ملك هم بايدم جستن ز جو   كل شيئ هالك الا وجهه
بار ديگر از ملك قربان شوم   آنچه اندر وهم نايد آن شوم
پس عدم گردم عدم چون ارغنون   گويدم كانا اليه راجعون

"Dîğer hamlede beşer mertebesinden ölürüm; nihâyet melâike arasından ayak ve baş çıkarırım. Ve melekden dahi bana cûdan aramak lâzımdır. Onun vechinden başka her şey hâlikdir. Dîğer def'ada melek mertebesinden kurbân olurum; o şey ki vehme gelmez; o olurum. Binâenaleyh adem olurum, adem erganûn gibi bana "Biz O'na dönücüleriz" der."

İşte nihâyet urûc, adem-i izâfîden ibâret ve vatan-ı aslî olan ilm-i ilâhî mertebesine kadardır. وَاَنَّ اِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى (Necm, 53/42) [Ve şübhesiz en son varış Rabb'inedir] âyet-i kerîmesinde bu hakîkate işâret buyrulur. Şu halde beyt-i şerîfin ma'nâsı böyle olur: "Eğer benim ayrılığım vatan-ı aslîm olan bu ilm-i ilâhî mertebesinin sükûneti içinde vâki' olmasa idi; Hak Teâlâ Hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ (Bakara, 2/156) ya'nî "Biz O'na râci'leriz" kavlini bizim lisânımızdan bize nakl etmez idi." Âtîdeki beyt-i şerîfde bu ma'nâ te'yîd buyrulur.

راجع آن باشد كه باز آيد بشهر   سوى وحدت آيد از تفريق دهر

3979. *Râci' o olur ki, tekrâr şehre gele; dehrin tefrîkınden vahdet tarafına gele.*

Râci' olan kimse, tekrâr çıktığı şehre gelen kimsedir. Dehrin, ya'nî merâtib-i vücûdun tefrîkınden ve keserâtından rücû' edip, yine çıkmış olduğu vah-

det tarafına avdet eder; ve o vahdet tarafı da, âlem-i sükûn olan ilm-i ilâhî mertebesidir. "Dehr" ta'bîriyle لا تسبوا الدهر فان الدهر هو الله ya'nî "Dehre söğmeyiniz, zîrâ dehr Allah'dır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

افتادن رکابدار هر باری پیش علی کرم الله وجهه که ای امیر المؤمنین
مرا بکش و ازین قضا برهان

Seyisin, "Ey Emîre'l-Mü'minîn beni öldür ve bu kazâdan kurtar!" diyerek dâimâ Ali (k.v.)nin önüne düşmesi

باز آمد کای علی زودم بکش   تا نبینم آن دم و وقت ترش

3980. [3938] *Ey Ali, çabuk beni öldür; tâ ki o ekşi vakti ve demi görmeyeyim diye yine geldi.*

Ya'nî İbn Mülcem Emîrü'l-mü'minîn hazretlerinin huzûr-ı şerîfine tekrâr gelip dedi ki: Yâ Aliyye'l-Murtezâ o, benim seni şehîd etmem ânını ve vaktini görmemekliğim için, hemen beni öldür; zîrâ benim için o vakit, pek elîm ve acı bir ân olacaktır."

من حلالت می کنم خونم بریز   تا نبیند چشم من آن رستخیز

3981. *Ben sana helâl ediyorum, benim kanımı dök; tâ ki benim gözüm, o kıyâmet gününü görmesin.*

گفتم ار هر ذره‌ء خونی شود   خنجر اندر کف بقصد تو رود

3982. *Dedim ki: Eğer her bir zerre kātil olsa, elinde hançer senin kasdına gitse;*

یك سر مو از تو نتواند برید   چون قلم بر تو چنان خطی کشید

3983. *Mâdemki kalem senin üzerine böyle bir hat çekti, senden bir kıl ucunu kesemez.*

Mâdemki kazâ-yı ilâhî kalemi, senin ayn-ı sâbitenin üzerine böyle bir yazı yazdı ve senin beni şehîd etmen, bir kazâ-yı mübrem oldu, mutlakā bu fi-

il senden zuhûr edecektir. Ve eğer her bir zerre, hançer ile senin üzerine hücûm etmiş olsa, bu fiil zuhûr etmedikçe senden bir kıl kesemez.

ليك بى غم شو شفيع تو منم   خواجهء روحم نه مملوك تنم

3984. *Fakat gamsız ol, senin şefîin benim; ben rûhun efendisiyim, tenin kölesi değilim.*

Ey İbn Mülcem ne telâş ediyorsun? Benim şehâdetim, senin elinden olacağından aslâ gam çekme. Rûz-ı cezâda senin şefâatçın ben olacağım. Benim tasarrufum, rûhum üzerinde vâki' olduğu halde, cismimin mahkûmu olur muyum? Ve âlem-i ma'nânın seyyidi olduğum halde, âlem-i sûretin esîri olmak benim için baîddir.

Bu beytin şerhinde Bahrü'l-Ulûm Abdü'l- Âlî hazretleri buyururlar ki:" Hz. Şâh-ı velâyetin -Ben senin şefî'inim- buyurması târih kitâblarında bulunamamıştır. Belki cenâb-ı Mevlânâ hazretleri bir yerde bulmuştur; veyâhud keşf ile ma'lûmları olmuştur." Fakîr derim ki. *Mesnevî-i Şerîf*'in bu cildinin 2505 ve 2506, 2512 ve 2513 numaralı beyitlerinde beyân buyrulan hakāyıka nazar olunursa, Cenâb-ı Şâh-ı velâyetin bu ma'nâyı lisân-ı zâhire getirmelerine hâcet yoktur. Zîrâ bu ma'nâ onların hakîkatlerinde mündemicdir; binâenaleyh Hz. Hudâvendigâr (k.s.) efendimiz, "hakîkat-ı muhammediyye"yi hâmil ve Hz. İmâm'ın sırrını hâiz olmak i'tibâriyle, bu kelâm onların kemâl-i zevkından şeref-sudûr etmiştir.

پيش من اين تن ندارد قيمتى   بى تن خويشم فتى ابن الفتى

3985. *Bu tenin benim indimde bir kıymeti yoktur; ben tenim olmaksızın yiğit oğlu yiğitim.*

Sûret âlemine taalluk eden bu cismin benim indimde hiçbir kıymeti yoktur. Ben cismimin kuvvetine hâcet olmaksızın genç ve tuvânâyım; benim hakîkatim genç ve dinçtir. "Genç oğlu genç" ta'bîri ile, vâris-i ulûm-ı Nebevî olduklarına işâret buyururlar.

خنجر و شمشير شد ريحان من   مرگ تن شد بزم و نرگستان من

3986. *Hançer ve kılıç benim reyhânım oldu; tenin ölümü benim bezmim ve nergistânım oldu.*

Mukarribler dünyâda yaşadıkları müddetçe, Hakk'a olan iştiyâkları ve ölümleri vaktinde husûle gelen rü'yet sıfat-ı hâssasıyla sâkin olur. Binâena-

leyh âlem-i dünyâda iken, dîde-i kalbden hicâbât-ı imkâniyyeyi ve sıfât-ı beşeriyye gışâvelerini atmak ve inde'l-mevt dahi hicâb-ı bedenin irtifâ'iyle, rü'yet-i Hak sıfat-ı hâssasıyla müşerref olmak iktizâ eder. Nitekim Hak Teâlâ tereddüde dâir olan hadîs-i kudsîsinde ما ترددت فی شیئ انا فاعله ترددي فی قبض روح عبدي المؤمن يكره الموت و انا اكره مسائته و لا بد له من لقائ ya'nî "Ben fâil olduğum bir şeyde, mevti kerîh gören mü'min kulumun rûhunun kabzında tereddüd ettiğim gibi tereddüd etmedim ve ben onun istikrâhını kerîh gördüm. Halbuki ona benim likām lâbüddür" buyrulur. İşte bu hakîkate binâen uşşâk-ı ilâhî ölüme müştâkdırlar ve tenin ölümü, onların ma'şûklarının bezmi ve nergistânıdır. Bu bahsin tafsîli *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Muhammedî'dedir.

آنکه او تن را بدین سان پی کند　　　حرص میری و خلافت کی کند

3987. *Kendi cismini böyle fedâ eden kimse, ne vakit beylik ve halîfelik hırsını yapar?*

Bu beyt-i şerîfde Şîa'nın fikri red olunur. Zîrâ Şîa derler ki: Hz. İmâm'da halîfe olmak arzûsu var idi; fakat havfından hulefâ-i selâseye bîat etti; ve hulefâ-i selâse zamânında "takıyye" etti. Eğer bu beyâna i'tirâzen denirse ki: "Hz. Osman efendimizin hilâfetinden sonra, Şâh-ı velâyet hazretleri, hilâfete tâlib oldu ve hattâ kendilerine muhâlefet eden Şam vâlisi ile muhârebe bile etti." Bu i'tirâza Cenâb-ı Pîr efendimiz âtîdeki beyitler ile cevâb verirler:

زان بظاهر کوشد اندر جاه و حکم　　　تا امیرانرا نماید راه و حکم

3988. *O sebebden mansıba ve hükme çalışır; tâ ki ümerâya yol ve hüküm göstersin.*

Târîh-i İslâm'ı okuyanların ma'lûmudur ki, Hz. Ömer efendimizin zamân-ı hilâfetinde halk kesret-i fütûhât sebebiyle, ahlâkı bozulmuş olan muhtelif milletler ile temâs etti ve servet ve gınâ ziyâdeleşti. Huzûzât-ı nefsâniyye tarafına meyl etmeğe başladılar. Hz. Osmân-ı Zü'n-Nûreyn efendimizin zamân-ı hilâfetinde halk arasında fitneler vâki' olmağa başladı; ve ümerâ arasında hırs-ı câh ve hevâ-yı nefs kuvvetlendi. İşte bu sebebden Hz. Osman efendimizin hilâfetinden sonra, mahzâ ıslâh-ı halk için Cenâb-ı Şâh-ı velâyet, hilâfete ve mansıba tâlib oldu. Zîrâ makām-ı hilâfeti hâiz olmadıkça emr-i bil-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker vazîfesini îfâ ve adâleti icrâ etmek mümkin olmadığı meydandadır; mutlakā zâhirde kuvvet ve hüküm sâhibi olmak îcâb eder.

تا امیری را دهد جانی دگر　　　تا دهد نخل خلافت را ثمر

3989. *Tâki emârete bir başka can vere; tâ ki hilâfet nahline meyve vere.*

"Emârete bir başka can vermek"den murâd, ümerâya o makāmın vazîfesi olan tarîk-ı adli göstermektir; ve "Hilâfet ağacına yemiş vermek"ten murâd, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker ile halkın ahvâlini ıslâh etmektir.

بیان آنکه فتح طلبیدن پیغمبر صلی الله علیه و سلم مکه را و غیر مکه را
جهت دوستی ملك دنیا نبود چونکه فرمودست الدنیا جیفة بلکه بامر بود

Onun beyânındadır ki, Peygamber (s.a.v.)in Mekke'yi ve Mekke'nin gayrini feth etmek istemesi, mülk-i dünyâ muhabbeti için değil idi. Zîrâ الدنیا جیفة [Dünyâ cîfedir] buyurmuştur; belki emir ile idi

جهد پیغامبر بفتح مکه هم　　　کی بود در حب دنیا متهم

3990. [3948] *Peygamber'in feth-i Mekke'ye cehdi, ne vakit dünyâ muhabbetinde müttehem olur?*

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Mekke fethine teveccühü ve bu husûsdaki gayretleri de, dünyâ muhabbetine müstenid olmakla ittihâm edilmez.

آنکه او از مخزن هفت آسمان　　　چشم دل بر بست روز امتحان

3991. *O kimse ki, yedi göğün mahzeninden, imtihân günü kalbinin gözünü bağladı.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz'e bilcümle merâtib-i ilâhiyyeyi câmi' olan kendi hakîkatleri, imtihân günü olan mi'râc vaktinde inkişâf etti; kendilerine, o merâtib-i ilâhiyyedeki cismânî ve rûhânî olan acîbeler arz olundu. Himmeti ancak Hakk'a vusûlden ibâret olan o mahbûb-ı edîb-i Hudâ, hiçbirine iltifât buyurmadı ve bu sebeble Hakk-ı âlîlerinde مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَ مَا طَغَى (Necm, 53/17) ya'nî "Basar-ı mübâreki aslâ meyl etmedi ve aslâ haddini tecâvüz etmedi" buyrulmuştur. Nitekim Cenâb-ı Pîr bu hâle işâreten *Dîvân-ı Kebîr* lerinde şöyle buyururlar:

چون کرد بر عالم گذر سلطان ما زاغ البصر
نقشی بدید آخر که او بر نقشها عاشق نشد

Nazmen tercüme:

"Âlemden ettikde güzer sultân-ı mâzâga'l-basar
Bir nakş-ı dîğer gördü ki, sâir nukûşa bakmadı."

از پی نظاره‌ء او حور و جان   پر شده آفاق هر هفت آسمان

3992. *Onun, hûrîleri ve canı temâşâ etmesi için, her yedi göğün âfâkı dolmuştur.*

Mi'râcda Fahr-i kâinâtın temâşâ buyurması için, her yedi göğün âfâkına taalluk eden hûrîler ve ervâh-ı kudsiyye istikbâle çıkmıştır. Hûrîler, kendilerine hulle-i bahâ giydirilmiş olan a'mâl-i hasenenin sûretleridir.

خویشتن آراسته از بهر او   خود ورا پروای غیر دوست کو

3993. *Onun için kendilerini tezyîn etmişler idi; halbuki onun için dostun gayrinin pervâsı nerede?*

O Habîb-i Edîb-i Hudâ için, hûrîler ve ervâh-ı kudsiyye ve melâike-i kirâm, bulundukları âlemin îcâbına göre, kendilerine çeki-düzen vermişler idi; fakat o Hazret'in Hak'dan gayrisine pervâsı ve taalluku nerede! Kalb-i şerîfinde bunların hiçbirisine alâka vâki' olmadı.

آنچنان پر گشته از اجلال حق   کاندر و هم ره نیابد آل حق

3994. *İclâl-i Hak'dan öyle dolmuş idi ki, ona âl-i Hak dahi yol bulamaz.*

Onun kalb-i şerîfi iclâl-i Hak'dan, ya'nî tecellî-i zâtîden öyle dolmuş idi ki, o kalb-i şerîfe, âl-i Hak olan enbiyâ ve evliyâ ve melek-i mukarreb bile yol bulup giremez. Kalbe bu tecellî-i zâtî dolgunluğu, velâyet-i muhammediyyenin vârislerine de şâmil olup, Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimiz dahi, onlardan birisi olduğundan, âtîdeki beyitte cem'-i mütekellim zamîrini isti'mâl buyurarak bu zevkden haber verirler. Bu kelâm لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملك مقرب و لا نبی مرسل ya'nî "Benim için Allah ile bir vakit vardır ki, o vakitte bana melek-i mukarreb ve nebiyy-i mürsel sığmazlar" hadîs-i şerîfinden muktebesdir; ve beyt-i âtîde daha ziyâde tavzîh buyrulur:

لاَ يَسَعْ فينَا نبىٌّ مُرْسَلٌ وَٱلْمَلَكْ وَ الرُّوحُ اَيْضاً فَاعْقِلُوا

3995. *Bize nebiyy-i mürsel ve kezâ melek ve rûh sığmaz taakkul edin.*

Velâyet-i muhammediyyenin vârisleri olan bizlerin kalbine tecellî-i zâtî vukû'unda ne nebiyy-i mürsel sığar ve ne de melâike ve sâir ervâh-ı kudsiyye sığar. Zîrâ taakkul edin ki, tecellî-i zâtî bilcümle taayyünâtı ve keserâtı kaldırır ve mütecellâ-leh olan velînin dahi kendisinin kendiliği kalmaz. Bu tecellîde râî ve mer'î ve rü'yet şey'-i vâhid olur. Bu halde, böyle bir kalbe nebiyy-i mürsel ve melek-i mukarreb ve ervâh-ı kudsiyye-i sâire sığmazsa taaccüb olunur mu?

گفت ما زاغيم همچون زاغ نى مست صباغيم و مست باغ نى

3996. *Buyurdu ki: Biz "Mâ zâğ"ız, karga gibi değiliz. Biz sabbâğın sarhoşuyuz ve bağın sarhoşu değiliz.*

Resûl-i zîşân Efendimiz buyurdular ki, ben ve benim velâyet-i muhammediyyemin vârisleri olan havâss-ı ümmetim, haklarında ما زاغ البصر buyrulan tâifedeniz; nefis ve hevâ kargası değiliz. Biz sabbâğın ya'nî taayyünâtın sâhibi olan ve onları türlü türlü renklerde ızhâr eden Zât-ı Hakk'ın sarhoşlarıyız; yoksa, türlü türlü renklerde zâhir olan bu taayyünâtın sarhoşu değiliz ki, gönlümüzü sûretlere bağlıyalım.

چونكه مخزنهاى افلاك و عقول چون خسى آمد بر چشم رسول

3997. *Mâdemki eflâk ve ukûlün mahzenleri, Resûl'ün gözünün önünde bir çöp gibi geldi.*

Mâdemki âlem-i cismâniyyetin ve rûhâniyyetin hazîneleri Resûl-i Ekrem Efendimiz'in gözü önünde, Zât-ı ahadîye nisbeten bir çöp gibi kıymetsiz ve ehemmiyetsiz geldi; ve zîrâ kalb-i şerîflerinin teveccühü Zât-ı ahadîye idi.

پس چه باشد مكه و شام و عراق كه نمايد او نبرد و اشتياق

3998. *O halde Mekke ve Şâm ve Irak ne olur ki, o, ceng ve iştiyâk göstersin?*

O nazar ve sa'yin önünde Mekke ve Şâm ve Irâk gibi memleketlerin ne kıymeti olur ki, bunların fetihlerine müştâk olsun da onlar için ceng edip kan döksün.

آن گمان بر وی ضمیر بد کند　　　　کو قیاس از جهل و حرص خود کند

3999. *O zannı, onun üzerine kötü olan zamîr yapar; zîrâ o, kendi cehil ve hırsından kıyâs eder.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in gazâları, memleketler zabt edip şehinşâh olmak ve halk üzerinde kendi nefis ve hevâsına tebean hükm etmek için olduğu vehmine düşmek, kötü olan bir kalbin zannıdır. Zîrâ o ef'âl-i Risâlet-penâhîyi kendi cehli dâiresinde muhâkeme eder ve kendi hırs-ı nefsânîsi ile ölçer. Çünkü onun nazarında başka türlüsü olamaz.

آبگینهء زرد چون سازی نقاب　　　　زرد بینی جمله نور آفتاب

4000. [3958] *Sarı camı nikāb yaptığın vakit, güneşin nûrunu hep sarı görürsün.*

بشکن آن شیشهء کبود و زرد را　　　　تا شناسی گرد را و مرد را

4001. *O mâvi ve sarı şişeyi kır; tâ ki tozu ve âdemi tanıyasın.*

"Mâvi ve sarı şişe"den murâd, nefsin sıfatlarıdır. "Toz"dan murâd nefsânî olan kimseler ve "merd"den murâd dahi, hakkānî olan zâtlardır. Ya'nî nefsinin sıfatları bâkî oldukça, hakîkat-ı hâli görmezsin; onları izâle et ki, nefsânîler ile, hakkānîleri tanıyasın.

گرد فارس گرد سر افراشته　　　　گرد را تو مرد حق پنداشته

4002. *Atlının etrâfında toz baş yukarıya kaldırmış; sen tozu merd-i Hak zannetmişsin.*

Tecelliyât-ı Hak, bu taayyünât tozlarını yukarıya kaldırmıştır. Sende temyîz-i sahîh olmadığı için, sen o tozu merd-i Hak zannetmişsin. Ya'nî her sûret-i insâniyyede gördüğün merd-i Hak değildir. Onların ba'zısı merd-i Hak'dır ve ba'zısı değildir. Nitekim bunun aksi de vâki' olmuştur.

گرد دید ابلیس و گفت این فرع طین　　　　چون فزاید بر من آتش جبین

4003. *İblîs tozu gördü ve dedi ki: Bu çamurun fer'i, ben âteş-cebîn üzerine nasıl tafazzul eder?*

Nitekim İblîs taayyün-i Âdem'i gördü; temyîz-i sahîhi olmadığı için, "Bu çamurun fer'i olan sûret, benim gibi ateşten mahlûk olan bir taayyün üzerine nasıl tafazzul eder?" dedi.

تا تو می بینی عزیزان را بشر   دان که میراث بلیس است آن نظر

4004. *Sen azîzleri beşer gördükçe, bil ki o nazar, İblîs'in mîrâsıdır.*

Bu heykel-i âdemînin ba'zıları boşdur, ba'zıları da doludur. Sende doluyu boşu fark edecek temyîz yoktur; binâenaleyh sen bu temyîzsizlik sebebiyle, enbiyâ ve evliyâyı, kendi nefsine kıyâsen beşer gördükçe, bil ki bu nazar sana İblîs'den mîrâs kalmış olan bir nazardır.

گر نه فرزند بلیسی ای عنید   پس بتو میراث آن سگ چون رسید

4005. *Ey serkeş, eğer sen İblîs'in evlâdı değil isen, o halde o köpeğin mîrâsı sana nasıl erişti?*

من نیم سگ شیر حقم حق پرست   شیر حق آنست کز صورت برَست

4006. *Ben köpek değilim; Hakk'a tapan Hakk'ın arslanıyım. Hakk'ın arslanı sûretden kurtulandır.*

Bu söz Şâh-ı velâyetin lisânından pehlivâna hitâbdır.

شیر دنیا جوید اشکاری و برگ   شیر مولی جوید آزادی و مرگ

4007. *Dünyâ arslanı bir av ve azık arar; Mevlâ'nın arslanı âzâdlık ve ölüm ister.*

چونکه اندر مرگ بیند صد وجود   همچو پروانه بسوزاند وجود

4008. *Ölümde yüz vücûd gördüğünden pervâne gibi vücûdunu yakar.*

شد هوای مرگ طوق صادقان   مر یهودانرا بد این دم امتحان

4009. *Ölüm muhabbeti sâdıkların gerdanlığı oldu; muhakkak bu dem yahûdiler için imtihân oldu.*

Ölüm muhabbeti, aşk-ı ilâhî da'vâsında sâdık olanların boyunlarında gerdanlıktır. Bu ölüm vakti yahûdîlerin imtihânı oldu. Zîrâ yahûdîler biz Allah'ın dostları ve muhibleriyiz da'vâsında bulundular. Sûre-i Cum'a'daki şu âyet-i kerîme nâzil oldu: قُلْ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّكُمْ اَوْلِيَاءُ لِلّٰهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ وَ لَا يَتَمَنَّوْنَهُ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ وَ اللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ (Cum'a, 62/6-7) Ya'nî "Ey habîbim de ki: "Ey yahûdîler, eğer siz kendinizi sâir ümmetlerden mümtâz olarak Allah Teâlâ'nın dostlarıyız zu'm ederseniz, eğer doğru söylüyorsanız, ölümü temennî edin!" Onlar takdîm ettikleri küfür ve inâd sebebiyle ebedî mevti temennî etmezler. Allah Teâlâ zâlimleri bilir."

همچنانکه آرزوی سود هست　　　آرزوی مرگ بردن زان به است

4010. *Fâide arzûsu olduğu gibi, ölüm arzûsu götürmek, ondan daha iyidir.*
[3969]

Tâcirlerde nitekim ticâretde kâr etmek arzûsu vardır; ölüm arzûsunda bulunmak mü'minler için ondan daha hayırlıdır.

در نبی فرمود کای قوم یهود　　　صادقانرا مرگ باشد گنج و سود

4011. *Hak Teâlâ Kur'ân'da buyurdu ki: Ey yahûdî kavmi, ölüm sâdıkların hazînesi ve nef'idir.*

Ya'nî yukarıda zikr olunan âyet-i kerîmede Hak Teâlâ yahûdîlerin da'vâsını, ölüm talebi teklîfi ile imtihân buyurdu; zîrâ الموت جسر يوصل الحبيب الى الحبيب ya'nî "Ölüm habîbi habîbe îsâl eden bir köprüdür" denilmiştir.

ای جهودان بهر ناموس کسان　　　بگذرانید این تمنا بر زبان

4012. *Ey yahûdîler, hatırlı kimselerin nâmûsu için, bu temennîyi lisân üzerinde cârî kılın!*

Ey yahûdîler, içinizde nâmûs taşıyan hatırı sayılır bir kimseniz yok mu? Bu hitâb-ı ilâhî nâmûsuna dokunsun da, bu ölüm temennîsini lafzan söylesin!

یك جهودی این قدر زهره نداشت　　　چون محمد این علم را بر فراشت

4013. *Muhammed (aleyhissalâtü ve's-selâm) bu bayrağı kaldırdığı vakit, bir yahûdînin bu kadar mecâli olmadı.*

(S.a.v.) Efendimiz âyet-i kerîmedeki bu hitâb-ı ilâhî bayrağını kaldırdığı vakit, bir yahûdînin muhâfaza-i nâmûsu için, lisânen olsun ölümü temennî edecek kadar bir tâkatı olmadı.

گفت اگر رانند این را بر زبان　　　یك یهودی خود نماند در جهان

4014. *Buyurdu ki: Eğer bunu zebân üzerine süre idiler; muhakkak cihânda bir yahûdi kalmazdı.*

Eğer bu hitâb-ı ilâhîye karşı, yahûdîler lisanlarıyla "Evet biz Allah'ın dostuyuz; ona vusûl için ölümü temennî ederiz" demiş olsa idiler, Hak Teâlâ onların bu talebine kahrı ile icâbet buyurur ve cihânda bir yahûdî kalmaz idi.

پس یهودان مال بردند و خراج   که مکن رسوا تو ما را ای سراج

4015. *Böyle olunca yahûdîler: Ey sirâc, sen bizi rüsvây etme diyerek mal ve harâc götürdüler.*

Yahûdîler gördükleri mu'cizât-ı nebeviyye üzerine, eğer böyle bir talebde bulunurlarsa başlarına muhakkak bir belâ geleceğine mutmain olduklarından, bu imtihânda âciz kaldılar ve Resûl-i zîşân Efendimiz'in huzûr-ı sâdetlerine mâl ve harâc götürmek sûretiyle mü'minlerin tatyîbine sa'y ettiler.

این سخن را نیست پایانی پدید   دست با من ده چو چشمت دوست دید

4016. *Bu sözün bir nihâyeti zâhir değildir; elini bana ver; çünkü gözün dostu gördü.*

Bu beyt-i şerîf Şâh-ı velâyet tarafından pehlivâna hitâbdır. Ya'nî bu sûrî cismin aslâ kıymeti olmaması ve ölüm ile Hakk'a vusûl sözlerinin nihâyeti yoktur. Mâdemki benim ile olan mübârezede, sana dost-ı hakîkî olan Hakk'ın vechi göründü, artık elini bana ver ve bana bîat et!

گفتن امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه با قرین خود که چون خدو
انداختی در روی من نفس من جنبید و اخلاص عمل نماند مانع کشتن تو آن شد

Emîrü'l-mü'minîn Ali (k.v.) hazretlerinin kendi karînine "Sen benim yüzüme tükürdüğün vakit, benim nefsim hareket etti ve ihlâs-ı amel kalmadı; seni öldürmeğe mâni' o olmuş idi" diye söylemesi

گفت امیر المؤمنین با آن جوان   که بهنگام نبرد ای پهلوان

4017. *Emîrü'l-mü'minîn mübâreze esnâsında o civâna, ey pehlivân, dedi:*

چون خدو انداختی در روی من   نفس جنبید و تبه شد خوی من

4018. *Benim yüzüme tükürdüğün vakit; nefsim hareket etti ve benim huyum bozuldu.*

نیم بهر حق شد و نیمی هوا   شرکت اندر کار حق نبود روا

4019. *Yarısı Hak ve yarısı hevâ için oldu. Hak işinde şirk câiz olmaz.*

Ya'nî ben seni Allah yolunda harb ederken katl edecektim; halbuki o esnâda sen, yüzüme tükürdün; nefsimin gazabı hareket etti. Eğer o hâl içinde seni katl etmiş olsa idim, yarısı Allah için ve yarısı hevâ-yı nefsim için olacaktı. Hak Teâlâ hazretleri وَ لاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ اَحَدًا (Kehf, 18/110) ya'nî "Rabb'inin ibâdetine hiçbir kimseyi işrâk etmesin" buyurarak, amel-i sâlih isteyen kullarına tarîk-ı salâhı gösteriyor.

تو نگاریده کف مولاستی   آن حقی کردهء من نیستی

4020. [3978] *Sen Mevlâ'nın keffinin nakş olunmuşusun; Hakk'ın ânısın, benim yaptığım değilsin.*

Sen Hak Teâlâ'nın yed-i kudretinin nakş ettiği bir sûretsin, Hakk'ın ânı ve masnû'usun, benim mahlûkum değilsin.

نقش حق را هم بامر حق شکن   بر زجاجهء دوست سنگ دوست زن

4021. *Hakk'ın nakşını yine emr-i Hak'la kır; dostunun şişesine dostun taşını vur!*

Hakk'ın mahlûku olan insanın vücûdunu, yine Hakk'ın emriyle izâle et.

گبر این بشنید و شد نوری پدید   در دل او تاکه زناری برید

4022. *Mecûsî bunu işitti, gönlünde nûr zâhir oldu; nihâyet zünnârını kesti.*

Cenâb-ı Emîr ile mübâriz olan mecûsî bu sözleri onlardan işitince, kalbinde nûr-i îmân parladı ve küfür kuşağını belinden kesti.

گفت من تخم جفا می کاشتم   من ترا نوع دگر پنداشتم

4023. *Dedi ki: Ben cefâ tohumunu ekdim; ben seni başka türlü zannettim.*

Sana karşı mukâteleye kıyâmım bir zulüm olduğunu anladım; zîrâ ben seni birçok kimseler gibi nefis ve hevâsına mağlûb bir insan zannetmiş idim.

تو ترازوی خدا خو بودهء   بل زبانهء هر ترازوی بودهء

4024. *Sen Hudâ huylu terâzî olmuşsun; belki her terâzînin dili olmuşsun.*

Sen ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallık olup, kullar arasında bir mîzân-ı ilâhî olmuş bir insân-ı kâmilsin. Belki her mîzân-ı ilâhî olan insân-ı kâmilin, ta-rîk-ı adl ve istikāmetde metbû'usun.

تو تبار و اصل و خویشم بوده‌ء   تو فروغ شمع کیشم بوده‌ء

4025. *Sen benim kabîlem ve aslım ve akrabâmsın. Sen benim mezhebimin şem'inin fürûğusun.*

Sen benim rûhum i'tibâriyle kıblem ve aslım ve akrabâmsın. Ben şimdiki hâlde dîn-i hakîkî şem'ini senden yakdım ve ziyâlandırdım.

من غلام آن چراغ چشم جو   که چراغت روشنی پذْرفت ازو

4026. *Ben göz taleb eden çerâğın kölesiyim ki, senin çerâğın aydınlığı ondan kabûl etti.*

"Göz isteyen çerâğ"dan murâd, (S.a.v.) Efendimiz'in zât-ı mübârekidir. Hak Teâlâ onlar hakkında وَ داعِياً اِلَى اللّٰه بِاِذْنِه وَ سِرَاجاً مُنِيراً (Ahzâb, 33/46) ya'nî "Allah'ın izni ile Allah'a da'vet eden bir parlak çerâğdır" buyurur; ve"göz isteyen" ta'bîriyle Cenâb-ı Pîr efendimiz وَ تَرَيهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَ هُمْ لاَ يُبْصِرُونَ (A'râf, 7/198) ya'nî "Sen onların sana baktıklarını görürsün; hâlbuki onlar görmezler" âyet-i kerîmesine işâret buyururlar. Zîrâ münkirlerin hakbîn olan gözleri yoktur; onlar ancak cisim ve sûret görürler.

Menkabe: Sultân Mahmûd-ı Gaznevî, Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin kabrini ziyâret ettiği vakit, orada cenâb-ı Bâyezîd'in mürîdlerinden birisini görüp der ki: Şeyhinin kelâmından bana bir şey nakl et!

Mürîd: Benim şeyhim "Beni göreni cehennem ateşi yakmaz" buyurur idi.

Sultân Mahmûd: Bu söz acîbdir, senin şeyhin Resûl-i Ekrem Efendimiz' den daha mı büyüktür? Ebû Cehil cenâb-ı Peygamber'i gördü, maahâzâ onu cehennem ateşi yakacaktır.

Mürîd: Hayır, Ebû Cehil Resûl-i Ekrem'i görmedi; o ancak Abdü'l-Muttalib' in yetîmini gördü. Eğer Resûl-i Ekrem'i göre idi, onu da cehennem ateşi yakmaz idi.

Sultân Mahmûd mürîdin kelâmını tahsîn ve fikrini tashîh etmiştir.

من غلام موج آن دریای نور   که چنین گوهر بر آرد در ظهور

4027. *Ben o nûr denizinin dalgasının kölesiyim ki, böyle gevheri zuhûra getirir.*

"Nûr denizi"nden murâd, Zât-ı Hak'dır. "Dalga"dan murâd, Sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz'dir. "Gevher"den murâd, İmâm-ı Alî (k.v.) efendimizdir. Ya'nî "Ben şimdiye kadar sûret kulu idim, sûrete tapardım; bundan sonra اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ (Nûr, 24/35) [Allah göklerin ve yerin nûrudur] âyet-i kerîmesinde işâret buyrulduğu üzere deryâ-yı nûr olan Zât-ı pâk-i Hakk'ın kuluyum ve O'na tapacağım. O öyle bir deryâ-yı nûrdur ki, Hâtem-i Enbiyâ Efendimiz O'nun dalgasıdır; ve o dalga dahi o deryâdan senin gibi bir gevher çıkarmıştır.

عرضه کن بر من شهادت را که من   مر ترا دیدم سرافراز زمن

4028. *Bana şehâdeti arz et ki, ben muhakkak seni zamânın ser-firâzı gördüm.*

قرب پنجه کس ز خویش و قوم او   عاشقانه سوی دین کردند رو

4029. *Onun akrabâsından ve kavminden elliye yakın kimse, âşıkca din tarafına yüz çevirdiler.*

او به تیغ حلم چندین حلق را   وا خرید از تیغ چندین خلق را

4030. *O hilim kılıcı ile bu kadar boğazı ve kılıçtan bu kadar halkı satın aldı.*
[3988]

"O" zamîri, yukarıda 3908 numaralı beyt-i şerîfde "Peygamber'in cengi sulhun medârı oldu" karînesiyle, cenâb-ı Peygamber Efendimiz'e râci' olmak lâzım gelir. Zîrâ siyer kitâblarını ve gazevât-ı Risâlet-penâhîyi mütâlaa edenlerce ma'lûm olduğu üzere, Resûl-i Ekrem Efendimiz, hayvânât-ı müfterise gibi katle müstehak olan insanları, hilim silâhı ile, tarîk-i insâniyyete getirdi ve katilden kurtardı. Nitekim âyet-i kerîmede فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَا نْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ (Âl-i İmrân, 3/159) ya'nî "Senin onlar hakkında yumuşak olman Allah Teâlâ cânibinden olan rahmet sebebiyledir. Ve eğer sen sert ve galîzü'l-kalb olsa idin etrâfından dağılırlar idi" buyrulmuştur.

تیغ حلم از تیغ آهن تیزتر   بل ز صد لشکر ظفر انگیز تر

4031. *Hilim kılıcı, demir kılıçtan daha keskindir; belki yüz askerden daha ziyâde zafer-engîzdir.*

ای دریغا لقمهء دو خورده شد   جوشش فکرت ازان افسرده شد

4032. *Eyvâh, bir iki lokma yenilmiş oldu; fikrin kaynayışı ondan donmuş oldu.*

Bu beyt-i şerîfde beyân buyrulan lokma ve lokmayı kimin yediği hakkında şurrâh-ı kirâmın muhtelif mütâlaâtı vardır. Ba'zıları lokma Hz. Pîr tarafın-

dan yenildiğine zâhib olmuşlardır; ba'zıları da "lokma"dan murâd, nazma getirilen hikâyelerin sûretleridir; ya'nî sûrete meşgûliyyet bâdî-i hicâb oldu demek olur, demişlerdir. Ba'zıları da lokmayı yiyenlerin müstemi'ler olduğunu ve binâenaleyh cenâb-ı Pîr efendimizin kalb-i şerîflerine nâzil olan hakāyıkı ve maânîyi cezb edemediklerini beyân etmişlerdir.

1631 numaralı beyitte "Gönül sâhibi eğer zehri âşikâr yese de ziyânı yoktur;" 2643 numaralı beyitte de "Eğer velî bir zehir içse, bir bal şerbeti olur; ve eğer tâlib içse bir muzlim akıllı olur" buyrulmuş olmasına nazaran, lokmanın Hz. Pîr efendimize müessir olamıyacağı ve husûsiyle beyt-i şerîfde این خورد ردد همه بخل و حسد و ان خورد زاید همه نور احد ya'nî "Nâkıs olan kimse yer buhl ve hased olur ve o kâmil olan kimse yer nûr-ı Ahad olur" buyrulmuş olduğundan, kalb-i kâmilin bir iki lokmadan muzlim olmıyacağı zâhirdir. Ve bu lokma hakkındaki tafsîlât 1990,1991,1992 numaralı beyitlerde de geçti. Binâenaleyh ekl-i lokma mes'elesinin sâmi'a taalluk ettiği anlaşılır. Nitekim fakîr tarafından tercüme edilmiş olan Cenâb-ı Pîr efendimizin *Fîhi Mâ Fîh* nâmındaki tekârîr-i aliyyelerinin 27. faslında şöyle buyrulur: "Söz, müstemi'in isti'dâdı kadar gelir; o ne kadar emip mütegaddî olursa şîr-i hikmet o kadar nâzil ve zâhir olur. O emmeyince, hikmet dahi hârice çıkmaz ve yüz göstermez. Acîb şey! Niçin kelâm zuhûr etmiyor dersin? Acîb şey! Sen kelâmı niçin cezb etmiyorsun? Sana kuvvet-i istimâ'ı vermeyen Zât-ı Azîmü'ş-şân kāile de dâiye-i kelâmı vermiyor." Ve 26. fasılda da yine şöyle buyururlar: " ان الله يلقن الحكمة على لسان الواعظين بقدر همم المستمعين ya'nî "Hak Teâlâ hazretleri vâizlerin lisânına, dinleyenlerin himmetleri mikdârınca hikmet telkîn eyler." Papuç dikiciyim, deri çoktur; ancak ayağın ölçüsü kadar dikerim." Ve *Mesnevî-i Şerîf*'in VI. cildinde de ....ان الله يلقن الحكمة الخ sürh–i şerîfine dâir beyânât-ı aliyyeleri vardır. İmdi *Mesnevî-i Şerîf*'i yazan Çelebi Hüsâmeddin efendimizdir. Ve câiz ki lokmayı onlar ekl etmiş ve bu sebeble onların kalb-i şerîflerinde bir fütûr vâki' olmuş olsun. Husûsiyle bu I. cildin nihâyetine doğru o hazretin harem-i âlîleri hastalanmış ve bilâhire de vefât etmiş idi. Âile perîşanlığının bi-hasebi'z-zâhir, âile reîsi üzerinde bir te'sîr ilkā edeceği de meydandadır. Ve bu sebeble de II. cildin yazılması bir iki sene kadar teahhura uğramıştır.

گندمی خورشید آدم را کسوف   چون ذنب شعشاع بدری را خسوف

4033. *Bir buğday Âdem'in güneşine küsûf getirdi; meselâ "zeneb" bedir olmuş ayın şa'şâının husûfuna sebeb oldu.*

Müstemi'in kalbinde lokmadan hâsıl olan hicâba taaccüb etme; zîrâ âdemin ilm-i ilâhî ile münevver olan güneş gibi aklı, bir buğday ekli ile küsûfa

düştü; ve kezâ güneş ile arz arasındaki mahrekinde devr eden ay bedir hâlinde bulunduğu vakit, ehl-i hey'et ıstılâhınca "zeneb" ta'bîr olunan noktada iken, arzın zılli ay üzerine düşmesiyle husûf vâki' oldu.

اينت لطف دل كه از يك مشت گل　　　ماه او چون مى شود پروين گسل

4034. *İşte sana gönül letâfeti ki, bir avuç çamurdan, onun ayı nasıl pervîn-i güsil olur?*

"Bir avuç çamur"dan murâd, gıdâ-yı sûrîdir ki, aslı topraktandır. "Onun ayı" ta'bîrinden murâd, hakîkat-ı muhammediyye güneşinin nûrunu saldığı süveydâ-yı kalbdir. "Pervîn" altı veyâ yedi yıldız kümesinin adıdır ki, süveydâ-yı kalbde toplanan maârif-i münzeleden kinâyedir. "Güsil" âzâd et, parçala ve dağıt ma'nâlarında emr-i hâzırdır. "Pervîn-güsil" vasf-ı terkîbîdir, "pervîn dağıtıcı" ma'nâsınadır.

Ya'nî "Gönül letâfetinin za'fına bak ki, toprak mahsûlü olan birkaç lokma gıdâ-yı sûrî sebebi ile, hakîkat-i muhammediyye güneşinden ziyâ alan süveydâ-yı kalb, Pervîn yıldızları gibi, toplu bir hâlde olarak münzel olan maârif ve hakāyıkı nasıl dağıtıcıdır?"

نان چو معنى بود خوردش سود بود　　　چونكه صورت گشت انگيزد جحود

4035. *Ekmek ma'nâ olduğu vakit, onun ekli fâide olur; vaktâki sûret oldu, inkâra bâis olur.*

Gıdâ-yı sûrî vücûdda rûhun kuvvetini artırıp, ma'nâya ve maârif-i ilâhiyyeye inkılâb ettiği vakit, onun yenmesi bittabi' fâideli ve hayırlı olur. Fakat ma'nâya inkılâb etmeyip yalnız rûh-ı hayvânîyi ve cismi takviye eder ve zâhir-i âleme taalluk eden efkârı tevlîd ederse, ma'nâyı inkâra bâis olur; ya'nî ma'nâya hicâb olur. Zîrâ sûret ma'nânın zıddıdır ve zıd, zıddı nefy eder. Burada Çelebi Hüsâmeddîn hazretlerinin, haremini tedâvî meşgalesiyle, efkâr-ı aliyyelerinin bizzarûre zâhir-i ahvâle masrûf olduğuna işâret vardır.

همچو خار سبز كاشتر مى خورد　　　زان خورش صد نفع و لذت مى برد

4036. *Devenin yediği yeşil diken gibi ki, onu yemekten yüz nef' ve lezzet getirir.*

Mü'minin ma'nâya inkılâb etmek üzere yediği gıdâ, devenin nef' ve lezzet bularak yediği yeşil dikene benzer. Cism-i beşer burada deveye teşbîh

buyrulmuştur. Nitekim hadîs-i şerîfde نفسك مطيتك فارفق بها ya'nî "Nefsin senin binek hayvanındır; ona rıfk ile muâmele et!" buyrulmuştur.

چونكه آن سبزيش رفت و خشك گشت چون همانرا ميخورد اشتر ز دشت

4037. *Vaktâki onun yeşilliği gitti ve kuru oldu; deve onu çölden yediği vakit,*

مى دراند كام و لُنْجَش اى دريغ كانچنان ورد مُربّا گشت تيغ

4038. *Dimâğını ve avurdunu yırtar. Ey yazık ki, öyle gül mürebbâsı kılıç oldu.*

Helâl olan gıdâ-yı sûrî mutlakā mezmûm değildir. Eğer gıdâ rûhu takviye edip hakāyık ve maârif-i ilâhiyye zuhûruna mâni' olmazsa, devenin yediği yeşil diken gibi fâideli olur. Ve eğer yalnız cismi ve kuvâ-yı nefsâniyyeyi kuvvetlendirir ve zâhir ile meşgûliyyete sebeb olursa, o gıdâ devenin çölde yediği kuru dikene benzer ve rûhun dimâğını ve avurdunu yırtar. Yazık ki, gül reçeli gibi bir ni'met-i ilâhiyye olan bu gıdâ, beşerin çoğu için keskin kılıç gibi oldu ve rûhunu yaraladı.

نان چون معنى بود بود آن خارسبز چونكه صورت شد كنون خشك است و گبز

4039. *Vaktâki ekmek ma'nâ oldu, o yeşil diken oldu. Vaktâki sûret oldu, şimdi kuru ve serttir.*

تو بدان عادت كه او را پيش ازين خورده بودى اى وجود نازنين

4040. *Ey vücûd-ı nâzenîn, sen bundan evvel o âdet ile ki, yemiş idin.*
[3998]

Ey vücûd-ı nâzenîn olan Hüsâmeddîn Çelebi, evvelce yediğin gıdâ-yı sûrîden hâsıl olan efkârı, hakāyık ve maârif-i ilâhiyyeye sarf etmek âdetin idi.

بر همان بو مى خورى اين خشك را بعد ازان كاميخت معنى با ثرى

4041. *Yine o koku üzerine bu kuruyu yiyorsun; bundan sonra, ki ma'nâ nemnâk toprakla karıştı.*

Yine o âdet üzerine, o gıdâ-yı sûrîyi yiyorsun; velâkin âilenin hastalığı sebebiyle, efkârını umûr-ı zâhireye imâle etmek mecbûriyyetinde kaldın. Binâenaleyh bu sırada yediğin taâm, devenin yediği kuru diken mesâbesindedir. Bundan sonra ma'nâ, rutûbetli toprak ile karıştı.

گشت خاك آميز و خشك و گوشت بُر زان گياه اكنون بپرهيز اى شتر

4042. *Toprak karışık ve kuru ve et kesici oldu. Ey deve, şimdi o ottan perhîz et!*

Mâdemki o gıdâdan mütevellid olan efkâr, umûr-ı zâhire ile karıştı, kuru diken gibi ve cisme zarar verici oldu, artık ey Hüsâmeddîn Çelebi'min cism-i şerîfi, o gıdâdan perhîz et!

سخت خاك آلوده مى آيد سخن   آب تيره شد سرِ چه بند كن

4043. *Söz pek toprak bulaşmış bir halde geliyor; su bulanık oldu, kuyunun ağzını kapa!*

Söz müstemi'in te'sîr-i hâli ile pek zayıf geliyor. Su bulanık oldu; maârif-i ilâhiyye sularının kuyusu bulunan kalbinin ağzı olan lisânını iskât et! Bu hitâb Hz. Pîr efendimiz tarafından, yine zât-ı şerîflerinedir.

تا خدايش باز صاف و خوش كند   او كه تيره كرد هم صافش كند

4044. *O zamâna kadar ki Hudâ onu yine sâf ve latîf etsin; o ki bulandırdı, yine onu berrâk yapar.*

Hak Teâlâ hazretleri o maârif-i ilâhiyye sularını yine sâf ve latîf yapıncaya kadar sükût et; zîrâ bulandıran Hak Teâlâ, yine onları berraklaştırır.

صبر آرد آرزو را نى شتاب   صبر كن و الله اعلم بالصواب

4045. *Arzûyu acele değil, sabır getirir; sabr et ve doğruyu Allah Teâlâ bilir.*

Ey Çelebi Hüsâmeddîn, sen bu meşgale-i sûriyyen içinde, yine *Mesnevî*'ye devâm arzûsunu beslersin. Fakat murâdât, acele ile değil, sabır ile husûle gelir. Nitekim الصبر مفتاح الفرج ya'nî "Sabır ferec ve küşâyişin anahtarıdır" buyrulmuştur. Binâenaleyh sabr et, tecelliyâtın istikāmetini yine Allah Teâlâ hazretleri bilir.

Ve'l-hamdülillâhi alâ zâlik. Hitâm:

5 Rebîü'l-evvel 1349 ve 31 temmuz 1347-1930
Yevm-i Pencşenbe sâat-i vasatî 10.30.

MESNEVÎ'NİN I. CİLDİNİN
SONU